

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

"עמדת להם בעת צרתם" – ההבדלים בין חנוכה לפורים!

וַיִּלְבַּשׂ צְדָקָה פְּשָׁרָן וְכֹבֵעַ יְשׁוּעָה בְּרֵאשׁוֹ (נט, יז) חילוקי הלשונות בנוסח "על הנסים"

א [נקדים לעמוד על כמה וכמה חילוקי לשונות ב"על הנסים" בין חנוכה לפורים.

"בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה" לעומת "בימי יוחנן בן מתתיהו כהן גדול כו"ו" ולא אמר כאן את מקום הגזירה – והביאור הוא עפ"ד הגר"א במגילת אסתר שמבאר ש"שושן הבירה" הוא חלק עיקרי בנס, יעו"ש שמבאר את כל ענין הכסא שרצה לבנות כמו הסכא של שלמה ולא היה יכול להוציאו משם.

"כשעמד עליהם המן הרשע" לעומת "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל" – והביאור עפ"ד הלבוש שכותב שחלוק במהותו הזגירה שהיה בפורים על הגופים וזה "עליהם" לעומת הגזירה בחנוכה שהיתה רוחנית וזה הכונה "על עמך ישראל".

אבל נמשך הלאה שבחנוכה אומרים "רבת את רבים דנת את דינם נקמת את נקמתם" הכל לשון עבר, לעומת פורים שאומרים בברכת "הרב את ריבנו" "הרב את ריבנו והדן את דינינו והנקום את נקמתינו" הכל בלשון הווה. ועוד חילוק, שבחנוכה אומרים "ריבם" כאילו אנתנו מהצד לא קשורים למאורע לעומת פורים שזה "ריבנו" הריב שלנו.

עוד יש לעמוד על הנוסח "עמדת להם בעת צרתם" – שצ"ב מה עומק הכונה, ובפרט שבפורים לא מוזכר נוסח זה.

וכן יולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" – "ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה" – שכל זה לא מוזכר בפורים.

ובפרט סוף הנוסח "וקבעו שמונת ימי חנוכה" שלכאורה אינו מעניין הנס, ובפרט שבפורים זה לא הוזכר – ואכן מצינו במדרש (אוצר המדרשים (אייזנשטיין) חנוכה עמוד 193) שאמרו: עמדו וטמאו כל השמנים שבביהמ"ק ולא נשתיר כ"א פך שמן שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבח ונעשה נס והדליקו מאותו פך קטן שמונה ימים, **ועמד הקדוש ברוך הוא וקבע להם שמונה ימי חנוכה שלא היה מועד עד עכשיו.** אמר הקדוש ברוך הוא חשבתם לעקור שבעת הנרות ושמונה ימי החג הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם. אתם אמרתם שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי שמונה ימי חנוכה, ועליהם אמר דוד למנצח על השמינית.

"וקבעו שמונת ימי חנוכה"

ב [נקדים לבאר את "וקבעו שמונת ימי חנוכה" בהקדם סוגיית הגמ' בשבת (כא, ב) שאמרו "לשנה

הארות והנסים והחסדים יהיו תמיד, ובזה אנו ממשיכין ההארה תמיד בכל זמן".

דהיינו שנוסח הברכה מעיד שזה מועד – מועד הכונה כמש"כ המהר"ל ויעוד משלון "ונועדתי לך שם", ולכן הנסוח אינו "שעשה לי נס במקום הזה" אלא "בימים ההם בזמן הזה", וזה היה והתחדש להם רק לשנה הבאה שזה נס שונה משאר הנסים.

"עמדת להם בעת צרתם"

ג [אך עדיין עלינו לבאר מדוע חלוק פורים מחנוכה, שרק בחנוכה המתינו לשנה הבאה.

ולהבין זאת נביא כאן יסוד גדול שמבאר הגר"ש קלוגר – והוא בא לבאר את הנסוח "עמדת להם בעת צרתם".

הנה חז"ל (שמו"ר כא, ו) אומרים על קריעת ים סוף "כך התנית מתחילה שאני קורעו שנאמר "וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" לתנאו שהתנית עמו מתחלה". דהיינו שכל הנסים שהקב"ה עושה זה כבר מתוכנן מששת ימי בראשית כל אחד בזמנו המיוחד לכך.

וכן אמרו: בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ה סימן ה: אמר ר' יוחנן תנאין התנה הקדוש ברוך הוא עם הים שיהא נקרע לפני ישראל הדא הוא דכתיב (שמות יד) וישב הים לאיתנו לתנאו שהתנה עמו, אמר רבי ירמיה בן אלעזר לא עם הים בלבד התנה הקדוש ברוך הוא אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית הה"ד (ישעיה מה) אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי מידי נטו שמים וכל צבאם צויתי, צויתי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל, צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה שנאמר האזינו השמים וגו', צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע שנאמר (יהושע י) שמש בגבעון דום, צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו שנאמר (מלכים א יז) והעורבים מביאים לו וגו', צויתי את האור שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה, צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל, צויתי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל שנאמר (יחזקאל א) נפתחו השמים וגו', צויתי את הדג שיקיא את יונה שנא' (יונה ב) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה.

וא"כ כל הנסים גם אלו שנראים לנו שלא בדרך הטבע, מ"מ באמת למעלה הכל נחשב בדרך הטבע. אך יש נסים שגם למעלה אינם בדרך הטבע וכדלהלן.

הנה חז"ל (חולין קלט, ב) אומרים המן מן התורה מניין? מרדכי מן התורה מניין? ואילו בחנוכה לא שאלו חנוכה מן התורה מניין? כי נס מרדכי ואסתר נקבע מששת ימי בראשית, ולכן ראוי שיהיה מרומז בתורה, אבל חנוכה הוא ענין נס חדש ממש שלא הותנה עליו בששת ימי בראשית, וזה נס חדש גם למעלה, ולכן אין סיבה שיהיה מרומז בתורה.

והטעם שחלוק נס של חנוכה מנס של פורים, כי כל הגזירות הקשות עומדים על ישראל זה גזית הגופים וזה לא שייך לבחירה של בני אדם, לכן נקבע גאולתו בששת ימי בראשית, אבל בחנוכה שהיתה רק גזירת הדת (כמש"כ הט"ז תרע, ג בשם הלבוש) א"כ בזה כיון שהבחירה חופשית, ואולי לא ירצו

אחרת קבעום כו". ומדוע לא קבעו מיד, ראה בן יהוידע שכתב בזה:

"בשנה ראשונה עשו ח' ימים טובים בהכרח מפני הנסים שנעשו בהם בשמן וכל יום שנעשה בו הנס בשמן נוכרחים לעשותו יו"ט. אך לשנה אחרת ראו חכמי הדור שאותה ההארה שהיתה בשמים למעלה בשנה שעברה שהיה בה הנס חזרה ונתגלית בשנה זו והבינו שבשמים קבעו ימים אלה לאותה ההארה בכל שנה, ולכן גם הם עשאום ימים טובים למאה. ולפי"ז מ"ש קבעום לא קאי על בית דין שלמאה אלא קאי על השמים ממעל כו' קבעום למעלה בגילוי ההארה ועשאום למטה ימים טובים בהלל והודאה". כידוע מש"כ הרמח"ל בדרך ה' שהמועדים אינם סתם זיכרון אלא מה שחוזר ומאיר. וזהו "וקבעו שמונת ימי חנוכה".

ויש להרחיב בזה, דהנה הט"ז (תרפב, ג) עומד לבאר מה שאומרים "בימים ההם בזמן הזה" והלבוש כותב ש"ל "בזמן הזה" והכונה שגם בזמן הזה עושה לנו נסים:

"כתוב בלבוש ש"ל "בימים ההם ובזמן הזה" בוי"ו כדי לכלול כל הניסים שעשה לאבותינו ולפרוט אותנו הנס דעכשיו מעין המאורע שבכל יום עושה לנו ניסים גלויים ונסתרים כמו שעשה לאבותינו ג"כ גלויים ונסתרים". וכותב הט"ז: "ולא נ"ל כן דא"כ ק' ל"ל "בימים ההם" ודאי היה בימים ההם שהיו אבותינו חיים, ויעו"ש מש"כ בזה.

אולם בקדושת לוי (קדושות לחנוכה קדושה ראשונה) כותב: "דהנה צריכין להבין למה עשאו יום טוב וקבעו בהלל ובהודאה על הנס דשמונת ימי חנוכה ודפורים, ולא עשאו יום טוב ביום מלחמות סיסרא, וביום מלחמות סנחרב אשר היה נס גדול שרצה האל יתברך לעשות חזקיהו משיח וכו' (סנהדרין צד, א), וביתר נסים שבכל יום. אלא, הנס שראו אבותינו ונביאים הקדמונים ואנשי כנסת הגדולה שעשה גם כן פעולה במעשינו הטובים, שאלו החסדים נתגלה בכל שנה ושנה ובכל דור ודור ומאירים אלו הנסים לפי גודל מעשיהם אשר עשו הקדמונים שיתגלה תמיד, עשאום יום טוב, כגון חנוכה ופורים ושלוש רגלים. אבל במלחמות סיסרא וסנחרב וכדומה להם, ראו הקדמונים שלא היה כח בידם שיתגלה זה ההארה לזה הנס והחסדים ההמה בכל דור ודור ובכל שנה ושנה, לכן לא עשאום ימים טובים".

ועפ"ז מבאר: "וזה היה כוונת אנשי כנסת הגדולה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה", כלומר, שאלו החסדים והניסים וההארות שהיו אז בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, נתגלה עד עכשיו, בזמן הזה. וגם בנוסח ד'על הנסים' נאמר גם כן 'ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה', ולכאורה תיבת 'ופורקן כהיום הזה' אין לו הבנה. ולפי עניות דעתי יתכן לומר, כלומר, שכהיום הזה הפורקן והתשועה שהיה אז בימים ההם, בימי מתתיהו כו".

ומוסיף: "וזהו 'לשנה אחרת עשאום י"ט וקבעום בהלל ובהודאה' (שבת כא, ב), כלומר, שקבעו שאלו

ישראל למסור את נפשם על כך ולא יהיו ראויין לנס, ולכן אם היה קובע מתחילה זמן לכך היו כמוכרחין ולא היו בעלי בחירה בזה, ולכן כדי שיהיו בעלי בחירה לא קבע הקב"ה זמן מתחילה, ואח"כ כששמרו נפשם על קידוש ה' זכו לנס מחדש. (ובהמשך יבואר ביתר ביאור נקודה זו).

וזהו הכונה בנוסח התפילה – שבכל הנסים עמד להם יתברך קודם עת צרתם כבר מששת ימי בראשית, רק שיצא מן הכח אל הפועל בזמנו. אבל בחנוכה עמד להם יתברך רק בעת צרתם ממש. וזהו "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה" שכל המעשה של הישועה לא נעשה רק כהיום הזה. עכ"ד. ובהו' יש לבאר את הנוסח "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" – ע"פ נוסח התפילה "לדוד ודוד נגיד גדלך ולנצח נצחים **קדושתך** נקדישך" – דהיינו שרק לעת"ל יתגלה מדת "קדושתך", אבל גדלך זה בכל דור ודור. הגילוי וההנהגה של לעת"ל נקרא קדשך. ובחנוכה שבאמת היה שלא בדרך הטבע, היה גילוי שם "שם גדול וקדוש".

הקורא מגילה למפרע לא יצא

ד [א] כ"פ פורים שהיה מוכן מראש, פשוט שהוא מועד, אבל חנוכה שהיה נס של חידוש הצלה – כלל לא היה פשוט שהוא יהיה הארה של מועד.

[וראה בנפש החיים (שער א פרק כב) שאילולי מקור אסור לחדש מועד לדורות. ולכן י"ל דפורים פשוט מכח המקור שהוא מועד לדורות, אבל חנוכה אילולי שראו שחוזר ומאיר היה אסור להם לחדש, וזהו "קבעו כו" שנתחדש הארה כ"כגדולה שאף חוזר ומאיר. [וע"ש ד"ה אבל שכתב שמצאו סמך ובד"ה ועדין].

אבל באמת ביותר, הארת הפורים מבאר הגר"א שהוא המסר ע"פ המשל לבס המלך שאז הדר קבלוה מאהבה, וראו שהכל נועד לטובה – והוא מסר לתוככי הגלות.

וכפי שאמרו בשם הגר"א^א על מה שאמרו "הקורא את המגילה למפרע לא יצא" – דהיינו שקורא את המגילה וכוונתו שנעשה לנו נס מכבר, לא עתה. עבור זה לא יצא, רק יחשוב שעתה נעשה לנו הנס. משום דמקיש זכירה לעשיה, מה עשיה למפרע לא יצא – שצריך שיהיה נעשה לעת עתה, אף זכירה למפרע לא יצא עכ"ד. וצ"ב מהו המכוון בזה לחשוב כאילו נעשה הנס עתה. ובפשוטו י"ל דהכונה שהארת הנס חוזר ומאיר בכל שנה ושנה. אך נראה שהכונה הוא, כי הנה גילוי הנסים של יציאת מצרים הוא דבר של "עבר" שהרי רק אז היה נסים גלויים, והגם שמשם אנו יונקים את יסודות האמונה, כל זה הוא רק "זכר ליציאת מצרים" אבל עצם ההתגלות נגמרה. לא כן ההתגלות של נסי הפורים, היינו מה שבאנו לכלל הכרה בנסים הנסתרים, גילוי זה קיים עד עצם היום הזה.

וזהו המסר אשר מוטל עלינו ללמוד מהמגילה. ולכן נוסח הברכה בפורים הוא "הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו כו" – בלשון הוה (הרב, הדן, הנוקם לעומת חנוכה) הגם שהנידון הוא על הנס שארע בעבר. כי זהו מהות המועד להגיע לידי הכרה שהקב"ה כסדר בכל מצב שהוא רב את ריבנו ודן ונוקם. ועל כן מי שקראה בצורת למפרע

(כאילו זה ענין הודאה על העבר) לא קיים את מהות הענין.

אבל בחנוכה רב דנת נקמת – במהלך של עמדת להם בעת צרתם, וזהו מהות הימים הללו.

ה [א] ואם זהו הארת המועד – אז מסתבר שזה גם מה שחוזר ומאיר (ע"ל מש"כ הרמח"ל בדרך ה' על ענין המנורה").

דהיינו שאם חוזר "עמידה בעת צרה" א"כ הוא הארה גדולה מאוד לזכות לעניינים חדשים. וראה בשואל ומשיב (דברי שאל דרשות עמ' מד) שמיישב איך ניתן לבקש בחנוכה ופורים "הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כו" כי הארת המועד חוזר ומאיר כמו שהיה אז.

וראה ביסוד ושורש העבודה (שער יב המפקד פרק א) וז"ל, ובערבית של ח' ימי חנוכה כשאומר "מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים" עד "העושה לנו נסים ונקמה בפרעה", יתן במחשבתו הודאה פרטית ליתברך שמו על הגדולות ונפלאות שעשה בימים האלו ביונים, ועל התשועה הגדולה הזאת בישראל, שהרים קרון ישראל על כל שונאיו.

סוף כל הניסים

ו [א] אבל נראה להוסיף עוד בזה.

דהנה היערות דבש (א, ח) מבאר מה שאמרו חז"ל (יומא כט, א) שפורים זה סוף כל הניסים, כי חנוכה לא ניתן ליכתב, וצ"ב מדוע באמת לא ניתן ליכתב? ומבאר, שבחנוכה לא מצינו ששבו בתשובה, ואעפ"כ הקב"ה הושיע^ב, ולכן זה לא ניתן ליכתב.

^א ומצינו איזה מקור לזה, והוא מה שאמרו בילקו"ש (ישעיהו רמז תקס): "וכנגד לבש הקב"ה עשרה לבושים, הלבוש הראשון שלבש ביום בריאתו של עולם של הוד והדר שנאמר הוד והדר לבשת, הלבוש השני שלבש הקדוש ברוך הוא ליפרע מאנשי דור המבול של גאות שנאמר ה' מלך גאות לבש הלבוש השלישי שלבש הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל של עזו שנאמר לבש ה' עזו התאזר, הלבוש הרביעי שלבש הקדוש ברוך הוא ליפרע ממלכות בכל של שלג שנאמר לבושיה כתלג חיור, הלבוש החמישי שלבש ליפרע ממלכות מדי של נקמה שנאמר וילבש בגדי נקם תלבשותי ויעט כמעיל קנאה הרי תרי, והלבוש השביעי שלבש ליפרע ממלכות יון של צדקה היה שנאמר וילבש צדקה כשרין וכובע ישועה בראשו הרי תרי כו". ומבאר המלבי"ם שם (ישעיה נט, יז) וילבש צדקה כשרין וכובע ישועה בראשו וילבש בגדי נקם תלבשותי ויעט כמעיל קנאה, וה"ל: "והנה הנביאים יציירו פעולות השי"ת תמיד במלבושיו, כמו שהכבד לא יתראה ערום רק במלבושיו, כן ה' לא יתראה רק ע"י פעולותיו, ואיכות הלבושים יציירו תמיד לפי איכות הפעולות, והמשפט שיעשה ה' בעושים מצוייר במלחמה כמ"ש (זכריה יד, ג) ויצא ה' ונלחם בגוים ההם, כי הוא יעשה המלחמה בכחו. ע"פ מצ"ר ציור המלחמה הלו שירצה ה' להלחם נגד אויביו, כאילו ילבש הבגדים אשר ילבש הגבור בצאתו לקראת נשק, כי אז ילבש שריון וכובע שקששים, הם יגיבו בעדו שלא תשלט בו חרב וחץ, ובידו יאחז חרב וחנית בו לחסם נגד האויב. השריון והכובע מגינים בעדו שלא יתנצח, והחרב והחנית יאחז בידו למען ינצח. מצ"ר עתה כי השריון והכובע אשר ילבש להגן בעדו שלא יתנצח, הם הצדקה והישועה, כי אחר שאין לישראל זכות ומע"ט בקל יצחחו המדת הדין המשטיין נגדו, מדוע יעמוד לימנם והם חוטאים, רק הצדקה והישועה יגיבו בעדו בעת החיזא, כי על ידי הצדקה יפועל. אמנם ראשית המחשבה הנשגבת לעשות הצדקה הזאת, תהיה הישועה הכלליית אשר עלתה במחשבתו הנעלמת, מראשית קדומים, ע"י מחשבת הישועה יעורר הצדקה, עד שהישועה תהיה הכובע אשר בראשו המגין בפני כלי המחשבה".

אולם הרוקח בפירושו ל"על הניסים" כותב: "כיון ששמעו ישראל שבא עליהם, פחדו כולם, ועלה אליהם הכהן וצוה לסגור כל מעברות אלפירני שלא יבוא עליהם, וכן עשו, ויקומו ויצעקו אל ה' בעמידה, והכניעו נפשם בצום ובבכי הם ונשיהם ובניהם,

וכך הוא כותב:

"אבל האמת העיקר נס שהיה בחנוכה, כי בכל צרות שבאו לישראל, בצר לישראל ושובו אל ה' בכל לב, ויצעקו אל ה' וירחם עליהם וישועים, אבל בגלות אנטיוכוס ימ"ש, גלו ישראל בעון הפריצים ומלשינים וכדומה, והם פקרו ולא שבו אל ה' כלל, ועיין בספורי יוסף בן גוריון כמה רעות עשו ישראל אז, והם היו סיבה לביאת יונים לארץ ישראל, והם לא שבו ועמדו במרדס כנודע, ועדת חסידים אשר היו עם מתתיהו ובניו, הם לא היו מעולם בעדת החטאים. ואם כן אין זה מגדר להושיע לישראל, רק ה' חס על עמו והושיעם אפילו בלי תשובה כלל, וזה הנס שהוא כנגד חק אלקים, וכביכול ה' לא יעות משפט ח'לה, ואז הושיע לישראל בלי תשובה נגד משפט ה', וזה בגדר נס גדול נפלא שיעשה ה' דבר בלתי תשובה, ולכן לא ניתן לכתוב, כי כביכול הוא בגדר, כבוד אלקים הסתר דבר, שעשה ה' דבר נגד הנימוס אלהות ומשפטי ה', ולכן אמר הכתוב [תהלים קב, יט] תכתב זאת לדור אחרון, ולמה יהיה נכתב, כי עם נברא יהלל יה, ופירש המדרש, דיעשה תשובה וא"כ שפיר יש לכתוב אותו, אבל אם השם עושה נס בלתי".

וראה גם בפמ"ג (תרפב, א) "ואתה ברחמיך הרבים עמדת בעת צרתם, אף על פי שלא הקדימו תפלה לצרה".

ועפ"ז כותב בספר טעמי המנהגים (אות תתנט) בשם האזור אליהו לבאר את החילוק בין פורים שאומרים "הרב את ריבנו והדן את דינו והנוקם את נקמתינו" ואילו בחנוכה אומרים "רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם", כי בפורים היה הנס ע"י תפילת ישראל וע"י התענית והיה התעוררות דלתתא, לכן אומרים "הרב את ריבנו". אבל בחנוכה לא מצינו שום התעוררות שלתתא כלל, רק הקב"ה בעצמו נתן בלב הגיבורים שנלחמו בהיונים ונצחום, לכך נאמר "רבת את ריבם", שהקב"ה עשה מעצמו הריב עם השונא.

ועפ"ז מבאר שם מדוע בחנוכה משחקים ב'סביבון' ובפורים ב'רעשין', כי בחנוכה לא היה התעוררות מלמטה כי לא עשו תשובה כהוגן, רק השי"ת ברחמיו, לכן משחקים בסביבון ומחזיקים אותו

ולבשו הכהנים שקים וגם מזבח ה' הלבישו שק, ונפלו הנערים על פניהם בצום לפני היכל ה', ויצעקו כולם אל ה' בלב אחד" (וע"ע בהערה בסמוך מש"כ בשם רש"י בתהלים (הרוקח). ובשאלות דרב אחאי (שאלתא כז) "היו ישראל באימה ומחד גדולה וחוזרו כולם בתשובה שלימה לפני הקב"ה והיו רודפים אחר גמיה, והיו עוסקין בתורה יומם ולילה. והיה שם במחנה יונים הגמון אחד כל אמר למלך אדוני המלך עכשיו ישראל זהירין במצות ואין אדם יכול להם כלום, מיד כעס המלך ואסרוהו ותלו אותו כו". וע"ע בתרגום ש"ש (ח ט) "בעת היא היתה כנסת ישראל המשולה ליונה תמימה עובדת לב אחד את אדונה, ודבוקה בתורה ועוסקת בדברי תורה בלב שלם ורבים זכויותיה כיום שיצאה ממצרים".

^א אולם במדרש תהלים (מזמור ל) אמרו "ה' אלקי שועתי אל"ד בגלות יון, ויתרפאני" על ידי חשמנוני ובניו". ואכן לא כותב הפמ"ג רק שלא הקדימו תפילה לצרה ודו"ק. וע"ע ברש"י (תהלים פ, ה) עה"פ "עד מתי עשנת בתפילת עמך" שמפרש "בצרות מלכי יון שרעו מאוד לישראל" – והראו בזה מש"כ הרוקח (נפילת אפיים): "כי כשאין ישראל עושין רצונו של השם יתברך, כביכול מעשך כנגד התפלה "עד מתי עשנת בתפילת עמך בעשין", אבל כשעושין רצונו של מקום הכבוד מזוהר אורה סביב לתפלה, וידעו כי התפילה מקובלת". ולפי"ז יתכן שאכן התפללו (וכמו שהבאנו מהרוקח לעיל) אבל הקב"ה לא קיבל את התפילה מחמת שלא שבו בתשובה.

^ב הנה הב"ח בהלכות חנוכה כותב, שהקטרוג היה בגלל שנתרשלו בעבודה וכנגד זה תיקנו (ראה במאמר בנפרד). אולם היערות דבש כאן מביא ממדרשי חז"ל שהיה להם כמה וכמה רעות שלא מצינו שתיקנו אותם.

^א בספר "זכרון משה" לרבי משה משולם הלוי הורביץ, דף יא, ב (הוא בספר פנינים משולחן הגר"א 'אסת'ר).

מלמעלה, אבל בפורים שהיה צום ותפילה והיה התעוררות מלמטה, לכן אוזחין מלמטה את הרעשן!
דברי מרן רבי אלחנן וסרמן
ז [ועפ"י מובן היטב מדוע באמת לא היה הדבר מותנה מעיקרא – כי באמת לא חזרו ישראל בתשובה.

אבל צ"ב מדוע באמת הקב"ה הושיע. והתשובה – בגלל מסירות נפש של החשמונאים – ולכן הנוסח הוא "ריבם דינם נקמתם" ולא "ריבנו נקמתנו" כי באמת לא זכינו בעבורינו כמו בפורים. אבל מדוע זה סיבה לנצח גם בלי תשובה? ואיך מועיל מסייג של יחידים לכל עם ישראל? ולזה עלינו להציע בזה משי"כ הגר"א וסרמן (קובץ מאמרים מאמר אומר אני מעשי למלך): "מצינו שני יו"ט שנקבעו לדורות לזכר הנסים, שניצלנו מגזירות המן ואנטיוכוס. ויש הפרש בין שני יו"ט אלו, שיום הפורים נקבע ליום משתה ושמחה, וימי חנוכה אינם ימי משתה ושמחה רק להודות ולהלל. וטעם ההבדל הזה פירש בלבוש, מפני שגזירת המן היתה על הגופים להשמיד להרוג ולאבד ולא זכר כלל שהיו יכולים להנצל ע"י עזיבת דת, אבל גזירת אנטיוכוס היתה רק על הנפשות כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל.

ועתה נחזי אנו מה עשו אבותינו אז, באיזו אמצעים אחזו כדי להנצל משתי הגזירות. ומצינו בגזירת המן, לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי "עוד" ותפול אסתר אל רגלי המלך ותבך ותתחנן לו... אבל לא עלתה על דעתם להלחם בזרוע נגד המן. ואין לומר הטעם מפני שידעו שאין כח בהם לעמוד נגד האויב, זה אינו כלום, שהרי היו הם נביאים ואילו ידעו בי הוא רצון ה' להלחם נגד המן, ודאי היו מוסרים עצמם להריגה. והרי גם החשמונאים היו מעטים נגד רבים וחלשים נגד גבורים ואעפ"כ לא נמנעו מלהלחם, אלא ברור כי בימי המן ידעו כי לא זו הדרך להלחם בזרוע ואחזו רק באומנות אבותיהן לצעוק אל ה'. אמנם בגזירת אנטיוכוס **אע"פ שבדאי ג"כ התענו והתפללו לה'**^ה בכ"ז לא הסתפקו בזה, אלא חרפו נפשם למות במלחמה ממש. וצריך להבין טעם ההבדל הזה. יש להבין ולידע, כי אף שבכל הארץ משפטיו ואין עוד מלבדו כתיב, אבל בשעה שמדת הדין מתגברת מאד לפעמים ניתנה רשות לשטן ללחום נגד הקב"ה כביכול. ונמצא שישנם שתי מיני הנהגות! (א) מעשי ה' (ב) מעשה שטן. וכן הגזירות על ישראל הן בשתי האופנים, ובכל גזירה צריך להבחין מאיזה אופן היא. וסימני הבחינה בזה, שאם הגזירה היא על הגופות כבימי המן, זוהי מעשה ה', ותכליתה היא להחזירנו למוטב, וגדולה הסרת הטבעת ובאופן זה אין מקום למלחמה והיא לא תצלח. אבל אם הגזירה היא על הנפשות ותכליתה היא להעביר ישראל על דתן ולא להחזירם למוטב, אין זה מעשה ה' כי אם מעשה שטן. וכדי להחליש כח השטן דרוש שישאל ימסרו עצמן להריגה, במלחמה ממש.

ודוגמא לזה אנו רואין בימינו גזירות על ישראל בשתי מדינות שונות. כי גזירות האדומים הן מעשה שטן, לרחק ישראל מאביהן שבשמים ובמדינה האחרת היא להיפוך לקרב בזרוע את הרחוקים. ושמעתי מפה קדוש בעל ח"ח בזה"ל: "יהודים שגו

בשעה שהתחילו גזירות היבסקים היו היהודים חייבים לצאת נגדם למלחמה במסירות נפש, אמת יהודים רבים היו נהרגים אולם כוחו של השטן היה נחלש, אולם כאשר לא נמצא מי שימסור נפשו במלחמה נתחזקו היבסקים".

ולפי"ז, בימינו אשר זרע עמלק מתגברים מאד אצלנו והדבר ברור, כי הוא מעשה שטן. העצה האמיתית היא להלחם נגדם בזרוע ממש במסירת נפש להריגה. אבל כמדומה כי לפי המצב כעת קשה לקיים העצה הזאת בפועל כי כל מלחמה דורשת שרי צבא לעמוד בראש העם, להורותם איך להתנהג ואנחנו יתומים נותרנו כי אנשי אמונה אבדו, ופסו עומדי בפרץ במסירת נפשי אבל אם אין בנו כח להלחם נגד עמלק ושותפיו באופן ישר אפשר ואפשר לגו לנהל את המלחמה בעקיפין וגם בזה אנו צריכין להקשיב לעצת התורה באיזה אופן ללחום.

ידוע שבמלחמה כל צד צריך לידע איה נמצא מקור כחו של הצד שכנגדו, אולי יוכל להחלישו שם. וגם אנחנו צריכין לידע במה כוחו של עמלק גדול ובאיזה אופן אפשר להחלישו. וד"ז גילתה לנו תורה בהכתוב "וילחם עם ישראל ברפידים" ופירושו רז"ל, שנרמז לנו בזה מפני מה היה כח בעמלק להלחם עם ישראל שרפו ידיהן מדברי תורה. ולמדנו מזה, כי סיבת כחו ועיזונו של עמלק, הוא ברפיונו בלימוד התורה. וא"כ כל מה שמתגבר אצלנו הרפיון בד"ת, מתגבר כחו של עמלק. ולהיפוך אם נתחזק בלימוד התורה יחלש כחו של עמלק. וא"כ עלינו להתאמץ בכל עוז להפיץ לימוד התורה, ללמוד לעצמו ולגדל בניו לת"ת ולהחזיק בידי אחרים הלומדים. וזהו חיצו מות לעמלק. ואף שהדבר הזה אינו מורגש לעיני בשר, אבל הלא אין לנו חושים להשיג בס דברים רוחניים ומדעת עצמנו לא נדע בזה מאומה. זולתי המקובל בידנו מרז"ל בתורה שבע"פ. וכל אדם מישראל הלומד תורה או מחזיקה מחליש במדה ידועה כחו של עמלק ויש לו איזה חלק במצות מחיית עמלק. ואין אלו דברי דרוש, כי צריכין אנו להאמין בפירושי רז"ל להמקראות שהן דברים כהוייתן ממש" (עכ"ד).

נמצא מבואר מדבריו בקצרה: שבפורים זה היה גזירת ה' ובחנוכה זה היה גזירת שטן, וכנגד גזירת ה' מוכרחים לשוב בתשובה – וזה הנושא, ובחנוכה מעשה שטן עיקר העבודה לילחם כנגדו. ולכן המסייג זה מה שפעל [ויתכן גם בלי תשובה], ולכן מובן שזה גם קצת אנשים. וממשיך הגרא"ו: שכיום שאין לנו עוז לצאת במסייג, הדרך המוכרחת לילחם כנגד השטן זה בתורה!

וביתר עומק, פורים זהו מסר על מהות הגלות – שהקב"ה שלח אותנו להחזירנו למוטב, וכל הקשים שהקב"ה עושה לנו בגלות הכל זה למענינו ולטובתינו, לא כן חנוכה הוא יסוד שגם קשיים שיש בגלות מכח מעשה שטן, הקב"ה עומד לצידנו בבחינת עדמת להם בעת צרתם ומושיע אותנו, גם אם אנחנו לא שבים למוטב!

דברים העולים

ח [נמצא עולה לסיכום: שחנוכה היה נס מאורע שלא היה מותנה מראש והוא היה כאמור מעשה שטן שבא כנגד הדת, והיה בו חידוש של גילוי "שם גדול וקדוש בעולמך" וזה "עמדת הלם בעת צרתם" – והיה בו חידוש נוסף שהוא נקבע כהארת מועד שחוזר כל שנה – ורק לשנה אחרת קבעום, וזה "וקבעו שמונת ימי חנוכה". ושונה חנוכה מפורים שהוא גילוי ומוסר השכל

שהקב"ה "רב את ריבנו" כסדר, אבל כאן היה מאורע של עבר שחידוש שהוא חוזר כל שנה גם "בימים ההם". ומאחר שהוא היה מעשה שטן ממילא הנושא לא היה תשובה, אלא מסייג לילחם כנגדו, ולכן הועיל מסייג של יחידים לכל עם ישראל, וזהו "ריבם דינם ונקמתם".

[ניתן לשמוע מאמר זה בקול הלשון: 036171111 / 7* / 922906 / 71.]

"איש נבון וחכם" או "עם חכם ונבון", ביאור במה שגזרו היונים ביחוד על שבת מילה וקידוש החודש! ועתה יבא פרעה איש נבון וחכם וישיתחו על ארץ מצרים (מא, לג)

א [במדרש חנוכה מובא: "אנטיוכוס לא הרפה בגזרותיו ועוד הוסיף כהנה וכהנה את איסור שבת חודש ומילה". וכע"ז במגילת אנטיוכוס מובא: "בואו ונעלה עליהם לירושלים ונבטל מהם את הברית אשר כרת עמם אלוקהם שבת ראש חודש מילה, ובכך נוכל לנצחם".

מבואר שהיונים גזרו "להשכיחם תורתך", אבל בעיקר גזרו על השבת מילה וחודש, שעל ידי ג' מצות הללו, יוכלו לנצחם.

ועלינו להבין, מה מיוחד דוקא בג' מצות הללו – שבת, מילה, וחודש, שעל ידיהם יחשב שניצחו את היהודים. (ולשון מדרש חנוכה "בואו ונבטל מהם את המצות החשובות המקשרות אותם לאביהם שבשמים, ואלו הן: שבת ר"ח ומילה").
"ופרצו חומות מגדלי"

ב) ומה שנראה לבאר בזה^ה, דהנה עיקר המגמה והמזימה של היונים היה לבטל את ההבדלה בין ישראל לאומות העולם, וכמשי"ג במקור"א שהיונים טענו שעם ישראל אינו העם הנבחר^ו, והוא שוה לכל העמים, ולכן רצו לקעקע ולבטל את הסממנים המבדילים בין ישראל לאוה"ע.

וכך אנו מוצאים ברמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"א) שכותב שהיונים "נכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות", ומציין שם האור שמח למה ששינו במשנה במדות (ב, ג): "לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים, ושלש עשרה פרצות היו שם,

¹ מבואר שג' דברים הללו מיוחדים שזה "הברית אשר כרת עמם אלוקהם", וראה משי"כ להלן בשם העמק ברכה.

² בשם משמואל (חנוכה תרע"ד) מבאר בשם אביו האבני נזר, שגזרו על שבת ומילה מאחר שזה ענין מיוחד לישראל במה שהם למעלה מן הטבע, וע"ז התנגדות היונים שהיו חושבים א"ע בחוצפתם במעלה יתירה מישראל. וחודש הגם שהוא סדר הטבע שהירח מתחדש אחר דביקו להשמש, מ"מ מפני שהטבע תלוי בדיני תורה כדאימת בירושלמי (כתובות א, ב) שקטנה בת שלש יום אחד ונמלכין ב"י"ד לעברו (את החודש) שהבתולין חוזרין, ואם לאו אין הבתולין חוזרין, לכן היה ההתנגדות שלהם.

³ יסוד הדברים מדברי מ"ר הגאון הגר"ד כ"שליט"א, בספרו ימי חנוכה.

⁴ שם נתבאר שעם ישראל הוא "כי חלק ה' עמו" שלא נמסרו לידי שר או מזל כמו שאר האומות, והיונים טענו שמאז חטא העגל הפסידו ישראל מעלה זו.

⁵ עלינו לבאר מדוע פרצו היונים דוקא י"ג פרצות. וביאר הבני יששכר (כסלו מאמר ד) "שהרשעים היונים בכוונה פרצו י"ג פרצות, שלא הניחו לישראל לעורר הי"ג מדות של רחמים, והנה החשמונאים החזירו עטרה ליושנה". וכ"ה בנוסח הפיוטים לר"א הקליר: "נתיבות ישר עבור לעקל, בלשול עשרה בריתות היקל, ודת שלוש עשרה מדות קלקל, לולי מגשים תחי החיינו בנר חנוכה". ויש לבאר את הדברים באר היטב ע"פ המבואר בפנים, שהרי גם י"ג מדות של רחמים ידוע בשם הגר"י שהוא מיוחד לישראל לבדן שנכרת להם ברית על כך, וכמבואר בזוהר (הקדמה א, א) עה"פ "כשושנה בין החוחים" מאן שושנה? דא

^ה הגם שמבואר בדבריו בפשיטות שעמדו בתפילה (ראה מש"כ בזה בהערה לעיל), אבל לא זה היה הנושא העיקרי וד"ק.

שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחוויות.¹

ומבאר הגר"א שם: "לפי שעד שם היה מותר לעכו"ם להיכנס, ומשם ואילך אסור לעכו"ם להיכנס לפיכך פרצו שם".

וכ"כ בתוספות יום טוב שם: "ובמהדורות שבספר הנזכר הוספתו תת טוב טעם, שבשביל כך היונים פרצו בו פרצות, הואיל ונעשה להבדיל אותם מבוא יותר פנימי. ולכך כשחזרו ישראל וזכו לגדרם, תיקנו על כל גדר השתחוויה להודות לה' כי טוב".²

והרחיב בזה הפחד יצחק (חנוכה מאמר ו): "כי הזה לעומת זה של יון מול כנסת ישראל, הוא ביסוד ההבדלה בין ישראל לעמים, וזוהי תמצית הסברת לשונו של המהר"ל בנר מצוה, כי דוקא מצד שהחכמה שייכת היא ליון יותר מלשאר האומות, לכן הם מוכנים להתנגד לחכמתם של ישראל ביחוד. כלליות הסברה זו מבהירה לנו את משמעותו הפנימי של השם "יונתי" אשר כנסת ישראל קרויה היא בו בגלות יון כפי מדרשם של חכמים,³ מסמן הוא השם הזה את האופי המיוחד של גלות יון, שהיתה הגלות היחידה אשר נמצאה בה כנסת ישראל יחד עם מקדשה העומד על מכונו. כלומר, יון לא החריבה את הבית, אלא חיללה אותו, "באו פריצים וחללוה", כמו כן לא שפכה יון את השמן אלא טימאה אותו "טמאו כל השמנים". כיוון זה נובע מתוך המעמד הכללי של פרצוף יון כלפי כנסת ישראל, לא התנגדות כלפי מציאותה של כנסת ישראל, אלא התנגדות להבדלה בין ישראל לעמים. גם חילול הקודש וטומאת הטהרות, אינם אלא מחיקת ההבדלה בין הקודש ובין החול, בין הטמא ובין הטהור, יונתי בזמן יון".

שבת, מילה, קידוש החודש

ג) והנה ג' דברים הללו (מילה, שבת, וחודש) המה הדברים אשר מעמידים בעיקר ומבדילים את ישראל ומובדלים מאומות העולם, ולכן רצו לבטל בעיקר את הדברים הללו. והן אמת שיש לנו תרי"ג מצות, אבל עיקר ההבדלה בין ישראל לאומות העולם הוא על ידי ג' דברים הללו.

וכפי שצינו בגמ' ברה"י (יט, א) שאמרו: "בעשרים ותמניא במה איתת ששורתא שתתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא, שגזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל, שלא יעסקו בתורה, ושלא ימולו את בניהם, ושיחללו שבתות". ומבאר המהרש"א שם, "ובאו לבטל אלו ג' מצות, שישאר מובדלים הבדל גדול מן העמים, בתורה כתיב "כי היא חכמתכם ובינתכם

לעיני העמים"⁴, ובשבת ובמילה כתיב "אות היא ביני וביניכם", וכה"ג איתא במס' מעילה שגזרו כך ותבטלה על ידי ר' ראובן ע"ש".⁵

וכיוצא ב' אמרו במעילה (ז, א) "פעם אחת גזרה המלכות גזרה, שלא ישמרו את השבת, ושלא ימולו את בניהם, ושיבעלו את נדות".⁶ ומבאר המהרש"א שם: "באו לבטל ג' מצות אלו אשר נתנו לישראל להיותם מובדלים הבדל גדול מן האומות, בשבת ובמילה כתיב "אות היא ביני וביניכם", ולפי שהאשה אינה במילה, בא לה הבדל מבין האומות במצות הטבילה, וכמ"ש בכריתות שלא נכנסו ישראל בברית כשקבלו התורה אלא במילה ובטבילה, שהכנסה לברית באשה לא היה רק בטבילה".

ד) ועתה נבוא להרחיב לבאר מדוע באמת השבת מילה וחודש, הם המבדילים בין ישראל לאומות העולם.

שבת – הרי אמרו (ביצה טז, א) "מתנה טובה יש לי בית גנזי ושבת שמה", ומבאר המשך חכמה (דברים ה, טו) כי באמת אין לשבת שייכות לישראל יותר משאר אומות העולם, ואעפ"כ ניתנה השבת במתנה לישראל, וכמשי" (שמות לא, ג) "אך את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם". ופרש"י "אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם, בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה - לדעת האומות כי אני ה' מקדשכם".

ועוד אמרו (סנהדרין נח, ב) "גויי שבת חיבי מיתה", ואמרו חז"ל (דבר"א, כא) "יומה ראית לומר עכו"ם ששמרו את השבת חיבי מיתה? א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בנוהג שבעולם מלך ומטרונה יושבין ומסיחין זה עם זה מי שבא ומכניס עצמו ביניהם

אינו חייב מיתה?! כך השבת הזו בין ישראל ובין הקב"ה שנאמר (שמות לא, ז) "ביני ובין בני ישראל", לפיכך כל עכו"ם שבא ומכניס עצמו ביניהם חייב מיתה. ומוסיף רמ"ד ואלי זצ"ל (מבית מדרשו של הרמח"ל; ספר הליקוטים עמ' מד) שזה דומה לעבד המלך המשרתו בארות סוסי, שיזיד להכנס בלא רשות לשרת את המלך עצמו בחדרי משכבו, שזה האויל והעבד המתפרץ היה חייב מיתה בלי ספק.

מילה – החינוך (מצוה ב) כותב על מצות המילה, "משרשי מצוה זו, לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם, אשר מוצאם ומובאם איננו שוה כו". ולכן מובן מה ששמעון ולוי הציבו לבני שכם תנאי להיות "לעם אחד" שחייבים הם למול, וכיוצא"ב מבואר בגמ' בסנהדרין (לט, א) על ההוא קיסר ורבי תנחום ע"ש. וע"ע בבית הלוי (פר' לך לך) שכותב, שמעת שכתת הקב"ה ברית עם אברהם על המילה, קדושת ישראל היא קדושה שאינה נפסקת לעולם וישראל אע"פ שחטא ישראל הוא ע"ש.

ומוסיף הטור (יו"ד סי' רס), "וגם כי היא אות ברית חתום בבשרנו, ואינה כשאר כל המצות כמו התפילין והציצית שאינן קבועין בגוף וכאשר יסירם יסיר האות, אבל המילה היא אות חתום בבשרינו, ומעידה בנו שבחר בנו השם מכל העמים ואנחנו עמו וצאן מרעיתו אשר לדור ודור אנחנו חייבים לעובדו ולספר תהלתו". וכותב הגר"א (ספד"צ) שלכן המילה נקראת "ברית", כי המושג של "ברית" זה דבר שעושים בין שני צדדים, שעל ידי זה מתקשרים זה לזה, בקשר אל חזור.

חודש – אמרו חז"ל (שבת עה, א) "מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות? שנאמר (דברים ד, ו) "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים? הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות".

"איש נבון וחכם" או "עם חכם ונבון"

ה) ויש לצרף בזה דברים נפלאים שכותב החיד"א, דהנה בפסוק הנ"ל נאמר "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים כו" ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה? – הקדים חכמה לבינה. ואילו בפרשת מקץ יוסף אומר לפרעה (מא, לג) "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים", ופרעה עונה לו (שם לט) "אין נבון וחכם כמוך" – הקדים בינה לחכמה.

ומבאר החיד"א (נחל קדומים אות ה): דחכמות חיצוניות תחילתן להתבונן בטבעיות ולתת טעמים לכל דבר על ידי חקירות והערות, ואחר כך מזה כותבים ספרים ונקרא חכמת הטבע, וכן בשאר חכמות. ולזה יצדק לומר "נבון וחכם", שבתחילה הבינה להתבונן לחקור ולהתיישב בענינים, ואחר כך מזה נעשית חכמה ונקרא חכם. וכן אמר יוסף לפי ענין החכמות חיצוניות "נבון וחכם". אבל לגבי דידן הוא להיפך, דבתחילה ניתנה תורה שהיא חכמה, ואחר כך בחכמה נתבונן להבינה על בוריה. וזה שכתוב ואמרו הגוים "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", כלומר ראו עתה נתתנו סדרי חכמה בישראל, דזאת לפנים הדת נתנה לומר "נבון וחכם", אבל ישראל הם "חכם ונבון".

והלוח העברי הוא לוח שונה מכל הלוחות של אומות העולם, ואת זה רצו היונים לבטל. ודברים נרגשים כותב הערוך השולחן (בהקדמה לחו"מ): "הנה זה יותר מח"י מאות שנה שעם ישראל

מפוזרים מהקצה אל הקצה ואין להם שום חיבור זה לזה משינוי לשונם, כמו עם בני ישראל ברוסלאנד פולין ואוסטרייך עם בני ישראל שבארצות פרס מאראקא אלגיר וטוניס וטריפלאי, וזה רק כארבע מאות שנה שיצא חכמת הדפוס לאור עולם, וקדם זה לא היה שום התחברות ממדינות אלו למדינות שבאזיא ואפריקא. והנה אצלנו החדשים חדש מלא וחודש חסר, וחשון וקסלו פעמים ששניהם מלאים, פעמים ששניהם חסרים, פעמים שהאחד מלא והאחד חסר. האם ארע שבמשך מאות השנים האלו, יעשו אלו מלא ואלו חסר, או בחדשים משני אדרים שלפעמים עיבור השנה במשך שתי שנים ולפעמים במשך ג' שנים, האם ארע שינוי בין זה לזה. וכבר אמר אחד מגדולי יון, שחישבו המולד לישראל הוא אות ומופת על הנבואה בישראל".

ואכן כותב הרמב"ן (ויקרא טז, ח) שהשקפת היונים היתה רק "נבון וחכם", וז"ל "כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו, והגייס דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים, כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת".

וכע"ז כותב הרמב"ן בדרשת 'תורת ה' תמימה' וז"ל, "וכאשר קמו היונים והם עם חדש שלא נחלו חכמה כאשר ביאר בעל ספר הכוזרי, קם האיש הידוע ולא האמין רק מורגש, וחיפש חכמות מורגשות והכחיש הרוחניות, ואמר שענין השדים ומעשה הכשפים אפס, ואין פעולה בעולם רק לטבעים".

ולכן מתאים מאוד, שרצו לבטל את חכמת התורה, לכן גזרו גזירה על החודש, שהוא כאמור עדות על החכמה והבינה של ישראל.

נמצא מבואר היטב, שהיונים רצו לבטל את השבת – שהוא יום שבתון שמויחד רק לישראל (ומשא"כ שאר האומות ששבותים בשישי או בראשון). וכן רצו לבטל את המילה – שהוא האות המבדיל בין ישראל לאוה"ע. וכן את החודש – שהוא הלוח העברי המיוחד של עם ישראל, שבו מתגלה כל החכמה והבינה של התורה.

לתגובות: 5322906@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן,

מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" בתפילת על הניסים אנו אומרים, "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך".

וכן הוא ברמב"ם (תנוכה פ"ג ה"א), 'ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות'.

א-א-

בבני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת, מאמר ד אות נז) כתב לבאר הנוסח, 'הנה יוצא לנו מכל זה, אשר מלכות יון כל כחם וממשלתם הוא בבחינת 'חשך' [כמבואר במדרש רבה (בראשית פרשה ב סי' ד) 'וחושך' זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן] והוא שכתב התורה וכו', בבחינת חושך הנה יגיע השכחה, חש"ך שכ"ח אתוון דדין כאתוון דדין. ועל כן תבין היטב מה שתקנו בנוסח ההודאה בו בלשון כשעמדה מלכות יון הרשעה שהיא חשך להשכיחם תורתך', עכ"ל.¹⁰

¹⁰ **בבני יששכר** (שם אות טו), 'שהשיי פעל הנס על ידי שמן היוצא מן זית אשר זה כוונתו לזכירה', עכ"ל. (הוריות יג ב)

ופשטות 'להשכיחם' מורה, דע"י שלא הניחום לעסוק בתורה ובמצות, גרמו שישתכחו מהם דברי התורה ומצוותיה. אך ביתר עומק יש לבאר, דמחמת גזירתם הרעה, לא יכלו ישראל לעסוק בתורה אלא בהיחבא במקומות מסתור, וע"י כך נמנעו מלעסוק בה באופן הראוי של 'ללמוד ע"מ ללמד, ואח"כ ללמד', ובזה הפסידום מלזכות לדברים הרבה, וכפי שיתבאר להלן אי"ה, וכך החשיכו את עיניהם של ישראל בשכחת התורה.

ב-ב-

בסנהדרין (צט א) איתא, 'תניא היה רבי מאיר אומר, "הלומד תורה ואינו מלמדה זהו "דבר ה' בזה" (שלח טו לא).

לכאורה הכוונה, שמאחר ודרך בני אדם כששומעים דברים חשובים ויקרים בעיניהם, הולכים ומגידים אותם לאחרים, ומי שאינו נוהג כן, מראה שאין הדברים חשובים וחביבים אצלו כל כך, ולכן נכלל ב'דבר ה' בזה'.

בחידושי אגדות למהר"ל (שם) הוסיף לבאר, 'מפני כי ראוי לפרסם דבר ה' לאחרים וזה כבוד התורה כאשר מפרסם את התורה לאחרים, ומי שאינו מלמדה עד שאין דבר ה' נמצא אצל אחרים, גם כן בזה הוא מבזה דבר ה', כי בודאי כבוד תורתו נתברך כאשר הוא אצל הכל, כך יראה, עכ"ל.

בהגהות היעב"ץ (שם ד"ה הלומד) כתב, 'והכותב ומבאר אותה למען המשכילים יבינו והתלמידים יעמדו על האמת ויסיפו לקח טוב, אין לימוד גדול מזה, ואין כבוד לתורה יותר מזה', עכ"ל.¹¹

והדברים מבוארים על פי מה שנתבאר שמעלת הלימוד לאחרים, שבכך הוא מראה עד כמה תביבים וחשובים דברי התורה בעיניו, וענין זה מתגלה ומתברר גם על ידי כתיבת הדברים ופרסומם לתועלת הלומדים, וכמו שסיים 'ואין כבוד לתורה יותר מזה'.¹²

ג-ג-

בחידושי אגדות מהרש"א (שם בד"ה כל הלומד) ביאר, דללמוד אפשר בשמיעה אבל ללמד לאחרים אי אפשר אלא על ידי דיבור, ומשום כך, מי שלומד ואינו מלמדה לאחרים, הרי הוא בכלל מבזה את 'דבר ה'.

משמעות דבריו, דבלימוד התורה ישנם ב' אופנים: אופן הא' הלימוד בשמיעה, והב' שמדבר דברי תורה בפיו, ואין עניינם שווה.

וביאור הדברים נראה, על פי דברי הגמרא בעירובין (נג ב) 'ברוריה [אשתו של רבי מאיר מאריה דשמעתא דידן] אשכחתייה לההוא תלמידא דהוי גריס בלחשיה, בטשא ביה, אמרה ליה לא כך כתוב "ערוכה בכל ושמורה" (שמואל ב' כג ה), אם ערוכה ברמ"ח איברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת', עכ"ל.

ובחידושי אגדות מהרש"א (שם נד א ד"ה ערוכה) כתב לבאר, 'דריש ליה אלימוד תורה וכו' ואמר

¹¹ **היה ר"מ אומר** - כלומר כך היה **מרגלא בפומיה תמיד**. על דרך שכתב הרע"ב (אבות פ"א מ"ב) 'הוא היה אומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד', ובברכות (יז א) **מרגלא בפומיה דרבי מאיר** [מריה דשמעתא דידן] ופירש רש"י 'מרגלא בפומיה דבר זה רגיל בפיו'.

¹² **וענין עוד בהקדמת האגלי טל** (ד"ה ויען אברהם) שכתב, שבכתיבת ד"ת מתקיימת מעט המצוה של ללמד.

¹³ **בחידושי אגדות מהרש"א** (בבא בתרא י ב ד"ה שהיו אומרים) כתב לפרש מה שהיו אומרים 'אשרי שבא לכאן ותלמודו בידו כו', כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתבת יד, אשר על כן נקראו החכמים סופרים. והוא עוד מעלה בכתיבת החידושים.

"ערוכה בכל" והיינו בכל רמ"ח איברים, שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה לכל האברים וק"ל.²

הרי דנתבאר בגמרא, שהלימוד בקול רם בהרגשת ותנועת כל האיברים, גורם שלא ישתכח ממנו תלמודו, ואף שאפשר ללמוד בשמיעה או בלחשיה, מ"מ כל שאינו גורם דיבור תורתו משתכחת, וכיון שאינו חושש על אבדן תלמודו, הוי בכלל כי דבר ה' בזה, שהתורה אינה חשובה אצלו.³

ד-ד-

בגמרא בסנהדרין (קו ב) "ותשא בריתי עלי פיך" (תהלים ג טז), אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוף, ע"כ.

ובפירוש רש"י (שם ד"ה עלי עלי פיך ולא בלב'.

ובחידושי אגדות מהרש"א (ד"ה ותשא) כתב, 'ועוד נראה לפרש למאי דמפרש לה מן השפה ולחוף, דראה לומר אף שאר כלים הפנימים כוחי הדבור כגון החיך והגרון לא היה משתמש בהם בדברי תורה רק משפה ולחוף, ולא היה משמיע קולו בדבורו בדברי תורה, כענין שנאמר בחנה 'רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע' (שמואל א' א יג), דכן הדין בתפלה, מה שאין כן בדברי תורה, דצריך האדם להשמיע קולו בגירסתו, עכ"ל. ומבואר דכשלומד בלי כוחי הדיבור הוא חסרון גדול.

ה-ה-

שינוי באבות (פ"א מ"א) 'הם [אנשי כנסת הגדולה] אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה' וכו', ע"כ.

וברוח חיים (שם ד"ה או יתכן) כתב, 'לכן אמרו הזהירו מאד להתיישב בכל דין ולעיין בו הרבה היטב, ואחר כך להעמיד תלמידים הרבה המחכימים רבותם לדבר בפניהם מה שעלה ברעיונם, כי הפה הוא כאצבע מרגיש הפגימה, כן מידי דברו הפה מרגיש פגימת השכל כציפורן פגימת הסכין', עכ"ל.

ומבואר, שאף לאחר שכבר קיימו 'הוו מתונים בדין', היינו שזוהרו מאד להתיישב בכל דין ולעיין בו הרבה היטב [אף שכבר בא דין זה לפנינו שנים ושלוש פעמים], מכל מקום הצריכו אותם להעמיד תלמידים הרבה המחכימים את רבותיהם, שכאשר ידברו לפנינו מה שעלה ברעיונם, ירגיש הפה את פגימת השכל, כפי שהציפורן מרגישה את פגימת הסכין.

ויש לפרש לפי זה, מה שאמרו בגמרא בסנהדרין (שם) שהלומד תורה ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה, כי כיון שאינו מלמדה לאחרים אין הדברים מתיישבים מפגומותיהם, ומשום כך הוי בכלל דבר

² **עוד אמרו** (שם נד א) 'תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו'. **ובמדרש רבה** (נצבים פרשה ח) הובא ביתר הרחבה, 'מעשה בתלמיד אחד של ר"א בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת, פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו, מי גרס לו, ע"י שלא היו אומרו מפיו, ונתפלל עליו ר"א בן יעקב וחזר כל תלמודו'.

ובחידושי אגדות מהרש"א (סוכה כח א ד"ה ואמר) כתב, 'ולא מצאו אדם יושב ודומם כו', עיקרא בגירסתא **שתאה שגורה בפיו ולא תשתכח** כדאמרינן בכמה מקומות', עכ"ל.

³ **וענין עוד בחידושי אגדות מהרש"א** (סנהדרין כו ב ד"ה מחשבה) שכתב, 'ועוד י"ל דאפילו לדברי תורה שעיקרה במחשבת הלב, מועלת, ולא סגי ליה ללמוד אותה במחשבה בלבד, אלא צריך ג"כ למגרסה בפה, כדאמרינן בעלמא דעקימת שפתייו הוה קצת מעשה, וזה שאמרו "מפר מחשבות ערומים" (איוב ה יב) הלומד תורה במחשבה בעלמא מפר ומשתכחת ממנו ולא תעשינה וגו' שלא תבא התורה לידי מעשה נ"א בדבור וק"ל'.

ובחי' זרע יצחק (אבות פ"ג מ"ז ד"ה אם אין קמח) אבל התועלת להשכחה אמרו חז"ל **בקול רם ובחיתוך לשון** וכו' עכ"ל.

ה' בזה, שהיה לו לטרוח ולעמול עד שיתבררו ויתבארו הדברים באר היטב, ע"י התלמידים המחכימים את רבותם.

ד-

תענית (ז א), 'אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ, שנאמר 'עץ חיים היא למחזיקים בה' (משלי ג יח), לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול [כשמדליק את האור מצית את העצים דקים תחילה, רש"י] אף תלמידי חכמים, קטנים מחדדים את הגדולים [נשואלים כל שעה, רש"י]. והיינו דאמר רבי חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחברתי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולן'. והיינו שאמרו שם תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים.

מכות (י א), 'רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה'. ופירש רש"י (שם) 'ללמד בהמון מרבה תלמידים, לו תבואה לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול, ונותן לב לתרץ קושיותיהם'.

ויש לפרש על דרך זה, מה שאמרו שהלומד ואינו מלמדה הרי הוא בכלל 'דבר ה' בזה', לפי שאם אינו מלמדה חסר לו באיכות תלמודו, לפי שלא זכה לחידוד הבא על ידי התלמידים, כפי שאמרו שעל ידם זוכה למעלה 'מתלמידי יותר מכולם' ו'לו תבואה'. ואילו היו דברי התורה חשובים בעיניו, היה עושה כל טצדקי שיזכה להתחדד ולהבין יותר.

ז-

אבות (פ"ד מ"ה) 'רבי ישמעאל בנו [של ר' יוחנן בן ברוקה] אומר הלומד על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד, ע"כ.

ובתפארת ישראל (שם יכין אות כח) 'שיפתח הקדוש ברוך הוא לבו, ויסור מלפניו טרדות הזמן, כדי שיבין הדברים ברורים, ומשמע דכדי להבין הדברים ברורים צריך להניח ב' תנאים: שיפתח הקב"ה את לבו, ושיסור ממנו טרדות הזמן.'²²

ומבואר, שעל ידי שלומד על מנת ללמד, נותנים לו לב פתוח ומסירין מלפניו טרדות הזמן, כדי שיבין הדברים ברורים, ומשמע דכדי להבין הדברים ברורים צריך להניח ב' תנאים: שיפתח הקב"ה את לבו, ושיסור ממנו טרדות הזמן.'²²

ויש לפרש לפיכך מה שאמרו שהלומד תורה ואינו מלמדה הרי הוא בכלל מה שנאמר 'דבר ה' בזה', והיינו שכל מה שלומד ואינו מלמדה, היינו שאינו לומד על מנת ללמד, ואינו חושש לכך שיזכה להבין הדברים ברורים, נמצא מראה בהנהגתו שאין דבר ה' חשוב בעיניו שישתדל בהבנתו.

ח-

והוסיף התפארת ישראל (שם), 'ואחר כך [היינו אחרי שזכה להבין הדברים ברורים] מספיקין בידו גם כן ללמד, דהיינו שיזמן לו הקב"ה תלמידים הגונים וחבירים מקשיבים, ויחוננו הקב"ה לשון למודים, להפיק מחכמתו לאחרים'.
נראה דמה שאמר שזוכה ע"י לחברים מקשיבים, משום דגם זה נכלל בכלל 'ללמד', דכשלומדים יחד בצוותא נמצא כל אחד לומד לעצמו ומלמד לחברו.

²² שעל ענין זה אנו מבקשים בתפילה כמה פעמים בכל יום: 'פתח לבי בתורתך', 'הוא יפתח לבנו בתורתך'.

²³ **יש לפרש** תיבת 'כדי' ע"י שכתב התפארת ישראל במקום אחר (שם פ"ד מט"ז אות פג) 'ומלת 'כדי' איננו נתינת טעם, רק כמו 'נמצא כדי גאולתו' (בהר כה כו), דהיינו כשיעור שהוא די'.
²⁴ **בטנהדרין** (קו ב) 'ותשא בריתי עלי פיך' (תהלים ג טז), אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוף, ע"כ. ובפירוש רש"י (שם) בד"ה עלי 'עלי פיך ולא בלב'. **ובאמרי אש** (סוף ח"א) השמטה לפר' צו ד"ה ברש"י) ביאר דדואג היינו מי שיש לו דאגות וטרדות, ועל כן אמרו 'תורתו של דואג משפה ולחוף', משום דלעבודת ה' צריך הרחבת הדעת ופרנסה ברווח, כדי שלא יהא מוטred ומבולבל מחמת הפרנסה וכו' ע"כ. והוא על דרך שכתב התפא"י, שכדי שיהיו הדברים ברורים צריך שיסורו ממנו טרדות הזמן.

ויעויין **בבבא מציעא** (לג א) 'אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה בפני זה וכו' ע"כ. ופירש רש"י (ד"ה עומדין) 'עומדין זה מפני זה כדין תלמיד לרב, לפי שהיו יושבין תמיד בבית המדרש יחד ומקשיין ומפרקין, וכולם למדים זה מזה, עכ"ל.

ומבואר, דגם חברים הלומדים יחד, נעשה כל אחד כתלמיד לרב וכמו כן רב לתלמיד, וכ"ש כשלומד עם חברו ביחד [הובא בשפ"א (אבות פ"ו מ"ג)].

ונראה דלפיכך, יש לכל אחד ואחד שלומד עם חבר או עם כמה חברים, ללמוד לבד קודם שבא ללמוד על מנת ללמד את חבריו, ובהוה יתקיים אצלו מה שאמרו 'הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד'.²² פירוש שנותנים לו לב פתוח ומסירים ממנו טרדות הזמן שיהיו הדברים ברורים.²³

ט-

סנהדרין (צט ב) 'אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא, שנאמר "אדם לעמל יולד" (איוב ה ז), איני יודע אם לעמל פה נברא וכו', ע"כ.

ובחיזושי אגדות מהרש"א (ד"ה ושאר) ביאר, 'ושאר לעמל פה נברא כו', והיינו עמל פה שטורח ולומד וחוזר עליה בכל יום, אי נמי שעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל, והרמז שמעתי בזה במלת לעמ"ל שהוא ר"ת ללמוד על מנת ללמד, עכ"ל.

גם יש לפרש הר"ת לעמ"ל, ללמוד על מנת לכתוב, וכפי שנתבאר בהגהות היעב"ץ דגם הכתיבה נכללת בעל מנת ללמד, ועי"ז זוכה למה שנתבאר [לפתיחת הלב ושיהיו הדברים ברורים מובנים ומשתמרים].

י-

ולפי מה שנתבאר גודל מעלת עסק התורה מותך כוונה ללמדה לאחרים, וגם בשעה שמלמדה אחר כך לאחרים, שע"י כך זוכה שהתורה תשתמר אצלו, ושיהיו הדברים ברורים ומחודדים אצלו.

מובן מה שאנו אומרים "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמון ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". שהיונים רצו להשכיחם את התורה, והיינו ע"י שמנעו אותם מלעסוק בה, וכמו שכתב הרמב"ם "שלא הניחו אותם לעסוק בתורה", וכיון שלא הניחו לעסוק בה על מנת ללמדה, ע"י כך השכיחו מהם התורה.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל

'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ

איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

"רשעים ביד צדיקים"
בתפילת 'על הניסים' אנו אומרים:

"ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם וכו', מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך".

ויש להתבונן, בשלמא מה שאנו משבחים את הקב"ה על כך שהוא מסר "גיבורים ביד חלשים", מובן שזה נס, כי ע"פ דרך הטבע הגיבור גובר על החלש ממנו. וכמו כן ניתן להבין גם את השבח שיש ב"רבים ביד מעטים", כי אף אמנם שיתכן מעטים שהם חזקים יותר מן הרבים ומנצחים אותם, [וכפי

²² **ובחיזושי אגדות מהרש"א** (מכות י א ד"ה כל) כתב, 'הוא מבואר, שמדרך למוד תורתנו מתוך עומק עניינים לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמתתה, רק ע"י פלפול וחדוד עם חבירים, מה שאין כן דתי העובדי כוכבים, שכל אחד עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו ואין צורך לחבירים, וכדאמרין בברכות (סג ב) שאין התורה נקנית אלא בחבורה'.
²³ וגם זוכה למה שנתבאר שתורתו משתמרת והדברים מתיישבים מפגימותיהם.

שמצאנו במלחמת ארבעת המלכים שניצחו את החמישה, בראשית יד, ט, מ"מ מצוי וטבעי יותר שהרבים ניצחו את המועטים.

אולם ההמשך צריך ביאור, מהו השבח וההודאה על מה שמסר הקב"ה "טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך", וכי על פי דרכי הטבע זה מחוייב המציאות שהטמא והרשע יגברו על הטהור והצדיק? ומדוע שתופעה זו תיחשב כנס שיש להודות עליו בפרוטות?

שאלה זו כבר נידושה היטב בספרי המפרשים למיניהם, ונביא כאן כמה מהלכים בזה:
א. בספר 'פרי צדיק' וכן 'ה'חתם סופר' בסידורו פירשו, שאכן יש בזה משום הגדלת הנס, כיון שלפעמים הטומאה היא הסיבה להיותם חזקים יותר ורבים יותר, עיי"ש. [ולפי"ז נמצא שזה שוב הודאה על "גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים", אלא בנוסח שונה, של איזכור הגורם לכך].

ב. סיבת הניצחון

בפשטות ניתן לבאר את הענין, שאין הכי נמי שהנס הוא שהחלשים והמעטים גברו על החזקים והרבים, אולם ההמשך בא לציין ולהדגיש לנו לא רק את עצם הנס, אלא גם מה היה הגורם והסיבה שזכינו לנס הזה, שזהו בעקבות כך שהלוחמים היו טהורים וצדיקים.

ג. עיקר המלחמה היתה על רוחניות

את המהלך דלהלן נקדים עם המעשה שמסופר על מרן ה'חזון איש' זצוק"ל, שבאחד מימי החנוכה התקיימה בביתו שמחת האירוסין של הגאון רבי פנחס שרייבר זצ"ל. והחזון איש שאל אז את השאלה המדוברת, שלגבי שני הדברים הראשונים שאומרים "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים" - ההודאה על כך מובנת, שהרי נעשה בזה נס שלא כדרך הטבע, שלפי דרך הטבע במלחמה הגיבורים הם אלו שמנצחים את החלשים, והרבים הם אלו שמנצחים את המעטים.

אבל שלשת הדברים הבאים, שמודים להקב"ה על זה שמסר "טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך" - לכאורה לא מובן איזה נס שלא כדרך הטבע נעשה כאן, הרי בתכסיסי המלחמה אין שום הבדל אם הלוחמים הם טמאים או טהורים, רשעים או צדיקים, זדים או עוסקי התורה?

באותה שעה השתתף בשמחה גם מרן הרב מפוניבז' **הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצוק"ל**, וכאשר כיבדו אותו לדבר, יישב בדבריו את קושיית החזו"א, וכה אמר:

בחנוכה עיקר המלחמה עם היוונים הייתה מלחמת כוחות הטומאה נגד כוחות הקדושה, שהרי היוונים לא באו לאבד את הגוף של כלל ישראל, אלא את הרוחניות של כלל ישראל. וכמו שאומרים ב"על הניסים", "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך".

ובמלחמה כנגד כוחות הטומאה, כדי לנצח בה - צריך לבוא בכח הקדושה, ורק מי שאין לו שייכות לטומאה, הוא יכול לבוא להילחם נגד הטומאה ולנצחה.

וממילא מובן הנס שנעשה כאן לכלל ישראל, שהקב"ה העמיד אנשים טהורים עוסקים בתורה, שאין להם שייכות לטומאה. וכשהם יוצאים למלחמה, יש להם את כל הכוחות והישיעוּתא דשמיא שיצליחו להכניע את הרע, ויפילו את היוונים, שבאו לעקור את התורה.

ומעתה, כאשר אנו מודים על נס המלחמה "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים", מיד אנו

ממשיכים להודות על הנס הגדול של הניצחון במלחמה כנגד כוחות הטומאה והרע. ואומרים, שהניצחון היה מכח זה שהלוחמים היו "טמאים ביד טהורים", כי מי יכול לצנח את הטמאים? - רק הטהורים, שהם ההפך הגמור מטמאים.

"רשעים ביד צדיקים" - מי יכול להכניע את כוחות הרשע? - רק הצדיקים שהם ההפך הגמור מהרשעים.

"וזדים ביד עוסקי תורתך", - 'זדים' זהו ביטוי למדריגה הגבוהה ביותר של צד הרע והטומאה, באשר הם מזלזלים בלומדי התורה"ק, - הם נמסרו **"ביד עוסקי תורתך"**. כלומר, כנגד הזדים היו צריכים את המדרגה של קדושה הגבוהה ביותר! רק הם יכולים להכניע את ה'זדים'.

וממילא ההודאה אכן שייכת לעיקר נס הניצחון במלחמה, שעי"ז שהקב"ה העמיד בכלל ישראל צדיקים טהורים שעוסקים בתורה, הקב"ה עשה את נס המלחמה, שבכח קדושתם ביטלו את כח היוונים הרשעים והחזירו את הטהרה לכלל ישראל.

האם ניצחון הטהרה על הטומאה נחשב בגדר 'נס'?

אלא שיש להקשות על המהלך הנ"ל שאלה פשוטה, אם הכוונה להודות על כך שרוח הטהרה והקדושה ניצחה את כוחות הטומאה, [נשזה חייב להיעשות כמובן דוקא ע"י צדיקים וטהורים], עדיין יש להבין מדוע זה נחשב בגדר 'נס', במה דבר זה כשלעצמו נוגד את דרך הטבע. הרי את הנס שהגיבורים נמסרו ביד החלשים כבר אמרנו, ואילו אם גוברים הצדיקים והטהורים, זה ברור מאילוי שבכח קדושתם יכולים לבטל את טומאת הרשעים: ובפשטות היה אפשר להסביר, שאה"נ שההמשך לא בא להביע ענין של נס דוקא, אלא להביע הודאה על עצם הניצחון ברוחניות, שמאחר ובמלחמת היוונים, מלבד המלחמה בגוף, הם נלחמו גם על הרוח, ורצו להחדיר את תרבות יוון בישראל, עד שגזרו שכל אחד יכתוב על קרן השור 'אין לי חלק באלוקי ישראל' ר"ל. ומאחר ואנו רוצים להודות בעל הניסים' גם על הניצחון ברוחניות, אנו מביעים זאת כשמוזים על כך שהקב"ה מסר את הרשעים והטמאים ביד הצדיקים והטהורים.

ויותר מזה, מלבד ההודאה על עצם ההצלה, אנו מודים כאן גם על הצורה, איך וכיצד הגיע לנו ההצלה, כי הלא אם היה הניצחון מגיע ע"י יהודים שהם ג"כ טמאים או זדים, הרי היו מנכסים את ההצלה אליהם ואומרים "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", וזה הרי פתח להתרחקות נוספת מקיום התורה. וכמו כן ידוע עד כמה זה חמור כשיש אפשרות לנסיון של "כוחי ועוצם ידי" עד שזה גם מחליש את ההצלה, וכמו שאמר מרן הגרי"ז זצ"ל לגבי הניסים שהיו כאן בארצנו הק' במלחמות שבראשית ימי מדינת היהודים, שלולי שיד הכופרים היתה באמצע, היינו זוכים לניסים הרבה יותר גדולים...

[וכבר דרשו דורשי רשומות על מה שאמרנו חז"ל (חולין פ). לגבי כוי שלא הכריעו החכמים אם מין בהמה היא או מין חיה, כי 'כוי' זה ר"ת 'כוחי ועוצם ידי', ממילא מי שחושב כך, זה ודאי שכבר יצא מגדר 'אדם', וכל הספק הוא רק אם הוא בגדר חיה או בהמה...].

וממילא מובן עד כמה חובה עלינו להודות ולהלל גם על כך שהניצחון היה בידי עוסקי התורה, באופן שלא היתה שום אפשרות ליפול בנסיון של "כוחי ועוצם ידי", אלא אדרבה, זה הביא להתחזקות ועלייה נוספת בעבודת ה'.

כח הרע נוטה להתגבר על הטוב

בדרך נוספת ניתן לבאר, שגם האמירה "טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים" היא אכן מצביעה על נס נוסף על מה שנמסרו 'גיבורים ביד חלשים'.

וזה יבואר ע"פ יסוד גדול, שכח הרע והטומאה השתביע הקב"ה בבריאה, מעצם מהותו, הוא חזק ואלים יותר, מכח הקדושה והטוב, ונטוה להתגבר עליו.

יסוד זה מתבאר במקומות אין ספור, ואביא כאן רק מקצת מהראיות על זה:

(א) אמרו חז"ל (סוכה נב): קידושין ל: יצרו של אדם וכו' ולאמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. הרי שמבלי סיוע מלעיל לא שייך להתגבר על הרע.

(ב) באבות (ד' ב') "הוי רץ למצוה ובורח מהעבירה". כלומר, ל'מצוה' כתוב שצריך לרוץ, כי מעצמה היא לא תבא לאדם, ואילו לגבי עבירה זה להיפך, שאם האדם לא יברח ממנה, היא כבר תגיע אליו מעצמה. [ועי"ע מפרשים שם].

(ג) מדרש קהלת [והביאו המס"י פ"א] החזירו הקב"ה לאדה"ר על כל אילני ג"ע וכו' תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. כלומר, האדם ללא שימת לב מיוחדת, עלול לקלקל את כל הבריאה כולה ואף את הדומים.

(ד) כתוב בירושלמי (מו"ק פ"ב ה"ב), שהדברים הרעים אנשים לומדים, ואילו את הדברים המתוקנים - הטובים, אינם לומדים.

(ה) עוד כתוב בירושלמי (שקלים ב:): "הן נקרא ולא נבעת, לטובה כל נדיב לב, לרעה ויתפרקו כל העם" וכו'. ועי"ש עוד כמה דוגמאות.

(ו) 'ליצונות אחת דוחה מאה תוכחות' (שבט מוסר), ולא להיפך, תוכחה אחת אינה דוחה מאה ליצוניות, וגם לא עשר...

וממילא שהטהורים יתגברו על הטמאים, והצדיקים על הרשעים, זה בכלל לא לפי הטבע, כי אם להיפך. ועל כן מובן מה שיש לציון ולתת הודאה מיוחדת גם על הנס הזה.

ד. נצחו אפי"פ שלא נטמאו

דרך אחרת בביאור הנס שמתואר במילים 'טמאים ביד טהורים', ביאר הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו 'טעמא דקרא', דהרבותא של 'טמאים ביד טהורים' הוא, שהרי הטהורים אינם יכולים להרוג ע"י חרב מבלי להיטמא, ואין יכולין אלא לזרוק עליהן חיצים מרחוק, כמו שאמרו (נזיר ד: ד) גבי שמשון. וא"כ זהו הנס שגם באופן כזה הטהורים ניצחו. [כמוב"ש י"ב מבארים ע"ז], שהנס שנעשה הוא שמתחילה נעשו הגויים רק גוססים ולא מתו מיד, בכדי שהטהורים לא יטמאו].

ואח"כ חשיב רבותא טפי 'רשעים ביד צדיקים', שידוע שהרשע מנצח, כמו שאמרו בתענית (טז). צדיק ורשע מי נדחה מפני מי, הוי אומר צדיק מפני רשע, ובתמיד (לב). שטנא נצח, פירש"י שהשטן תמיד מנצח דהיינו הרשעים וכו'. עכ"ד.

ונראה שגם מה שהצדיק נדחה מפני רשע וש'שטנא נצח', גם דברים אלו יסודם הוא על פי מה שנתבאר, שכח הרע בבריאה שולט חזק יותר. [והטעם שכן הוא בכדי לאזן את הבחירה של האדם המכיר באמת כידוע].

ה. נשארו במדרגתם

עוד מבארים בזה בביאור הנס שהיה ב'טמאים ביד טהורים', שאע"פ שהמכבים הצדיקים עשו פעולות של הריגה ורציחה, מ"מ הם נשארו בגדר 'צדיקים' ו'טהורים', כלומר, לא הושפעו לרעה מכח הפעולות הללו.

וזהו ע"פ ביאורו הנפלא של בעל ה'אור החיים' הקדוש על הפסוק בפרשת ראה (דברים יג, יח) 'ונתן לך רחמים ורחמך', שביאר שהבטחת התורה כאן היא שלפי ציורה על עיר הנידחת שיהרגו כל העיר לפי חרב, ואפילו בהמתם, הרי שמעשה כזה עלול להוליד טבע האכזריות בלב האדם וכו', על כן מבטיחה לנו התורה"ק, שהגם שהטבע של פעולות אלו שהם מולידות אכזריות, מ"מ מקור הרחמים ישיפע בהם 'כח הרחמים' מחדש וכו' עיי"ש. וכאותו ענין היה גם כאן, שגם לאחר המלחמה נשארו הם באותה מדרגת קדושה וטהרה, צדקות ורחמנות, כפי שהיו קודם לכן.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

'גדול וקדוש'

תואר בעולם שנה זמן

'ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך'¹.

תואר 'גדול וקדוש' נמצא בברכת המזון הן על הזמן, בשבת 'יום גדול וקדוש הוא לפניך'², והן על המקום, 'ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו'³.

אף על ישראל נאמר בכל תפילות המועדים 'ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת', וכן הוא מופיע בכל עת הודיתם כגון בישבתך ומודים, הכוללים 'ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש'.

הרי ששילוב זה נטבע על כל היקום, בזמן במקום ובאדם, וכל עניינו מורה חיבור אל העליון, שהוא תכלית של ההודיה בכל עת ובכל מקום, ונבא להתבונן בייחודו, כי החוט המשולש לא במהרה ינתק.

גם ראוי לבאר למה בשבת חלו הגדולה והקדושה על עיצומו של יום, ואילו במועדים מזכירים את קריאת שמו הגדול והקדוש על ישראל, ובחנוכה ובמקדש הוא מופיע במקומו של עולם.

וביותר, שלכאורה תוארים אלו סותרים במהותם, כי בעוד ה'גדול' מורה פניית השי"ת אלינו, בגילוי הנהגת חסדו, כאמור 'לך ה' הגדולה'⁴, הרי 'קדוש' מורה שהוא ית' מופרש מהשגתנו.

'התגדלתי והתקדשתי ונודעתי'

לעתיד לבא נאמר (יחזקאל לח כג) 'התגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה', וכתב הגר"א ('שה"ש ח ה) שהן שלשה הדברים שאנו אומרים בקדיש 'יתגדל ויתקדש וימליך', והן שלש הקדושות, שהם 'קדוש ברוך וימלוך'⁵, כי 'ברוך' הוא גדולה⁶, וזה שנאמר 'לדור ודור נגיד

¹ ביאר אבודרהם (חנוכה) 'קדוש' ע"ש 'לא למענכם אני עושה נאם ה' אלוקים, ידוע לכם כי אם לשם קדש', וכתב בתריה 'וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים'.

² ביאר אבודרהם (ברכת המזון) 'גדול' על שם (תהלים צב ו) 'מה גדלו מעשיך ה'. 'וקדוש' על שם (בראשית ג) 'ויקדש אותו'.

³ ביאר אבודרהם (ברכת המזון) 'קדוש' שנאמר (דה"ב ז ט) 'ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה', ו'גדול' דכתיב (חגי ב ט) 'גדול יהיה כבוד הבית הזה'.

⁴ ודרשו בספרי (פינחס קלד) 'את גדלך, זו מדת טובך, שנאמר (במדבר יד יז) 'ועתה יגדל נא כח ה'.

⁵ ראה בספר ליקוטי הגר"א (אות י, סוד יב"ק) 'סוד יחוד ברכה וקדושה, הם בג' עולמות, בריאה יצירה עשיה, קדושה שרפים אומרים, ברוך אופנים אומרים, ושמע ישראל בעשיה' ולכן קבעו לומר 'ימלוך' בקדושה, כאמור 'והיה ה' למלך על כן האריך ביום ההוא יהיה ה' אחד', והיינו שביקוש המלכות, הוא לגילוי הייחוד, וכדלהלן.

⁶ לשון הגר"א 'ברוך הוא גדולה, שהוא ריבוייא דכולהו', והיינו, כאמור, ש'גדלך, זו מדת טובך', והיא מדת החסד שממנה נובע

גדלך, ולנצח נצחים קדושתך נקדיש', וכן כתב בביאור הכתוב (ישעיה יב ו) 'כי גדול בקרבך קדוש ישראל', 'גדול הוא בסוד ברוך, ברכו סג', וקדוש הוא הקדושה, והו' 'לדור ודור נגיד גדלך', שהוא 'ברוך כבוד ה' ממקומו', ולנצח נצחים קדושתך נקדיש' הוא הקדושה', ואכן סיום ברכה זו כולל שלשת תוארים אלו 'כי אל מלך גדול וקדוש אתה'.

הרי שבכל מקום שישאל משבחים את השי"ת כ'גדול וקדוש', הוא בא עם ביקוש לגילוי המלכות, ואכן בחזון יחזקאל נאמר, שכאשר יקייים ייעוד התכלית של 'והתגדלתי והתקדשתי' אזי הוא יבא עם 'ונודעתי', שעניינו הוא המשכת ההנהגות המתגלות, של קדושה וברכה, ב'דעת', שהיא אופן החיבור אל כנסת ישראל המצפה לגילוי, כענין 'והאדם ידע', וכמבואר להלן.

דברי הגר"א עשירים במקום אחר (הגש"פ, והיא שעמדה), בביאור תואר 'הקדוש ברוך הוא', שהוא מורה על שם השגחתו ית', שיש בו שתי בחינות, חסדים וגבורות, ו'הקדוש' נקרא בעשותו דין בעולם, שנתקדש שמו ומתייראין ממנו, וידעו כולם שהוא מופרש מהכל, ו'ברוך' נקרא על חסדו אשר גבר בעולם, ועל ידי זה התברך בפי כל. והו' 'הקדוש ברוך הוא', קדוש על הגבורה אשר הוא עושה, וברוך על הגבורות אשר הוא עושה, ואמר 'ברוך הוא', שחסדו גנוז ונעלם, ורק ע"י הגבורה נתגלה קצת מחסדו הנעלם, ולכן אמר מתחילה 'הקדוש' ואחר כך אמר 'ברוך הוא'. והו' 'והתגדלתי' בטובות שאעשה אז, 'והתקדשתי' בנקמות אשר אעשה.

ביאור לביאורו, תואר 'הקדוש' מתגלה מעט בעשותו דין בעולם, כשמתיראים ממנו, ואילו 'ברוך' מתגלה כשחסדו גובר בעולם, ואז מתברך בפי כל, אך לעתיד לבא 'ביום ההוא יהיה ה' למלך', ויתגלה תואר 'הקדוש ברוך הוא', שהוא כולל את כל המידות, ותכלית כולו להיטיב. ובו יתקיים 'ונודעתי', כי הדעת היא מכריעה ומשפיעה למקבלים את כל הטוב, באיזון ומיזוג נכון.⁷²

התכלית בהנהגת הייחוד

העולה מן האמור, שיתואר 'גדול וקדוש', יתגלו בשלימות לעתיד בהיות 'ה' למלך על כך הארץ', כי 'ביום ההוא יהיה ה' אחד', והיינו שרק בעת שיתגלה ייחודו, אזי תתגלה מלכותו, ונבאר מעט.

הנה כבר האריך הרמח"ל במקומות אין מספר, שישוד אמנות ישראל היא שאין די בהכרה שהשי"ת אחד, אלא שהנהגתו בייחוד, והיינו שהוא מוליד את כל תהפוכות העולם אל תכלית כרצונו, ולא יתכן לה שום עיכוב, כי אינה תלויה כלל בטוב הבריות או רעתם, וכלשונו בראש ספרו קל"ח, 'יסוד האמונה ועיקר החכמה הוא ייחודו העליון ית', להבין כל מה שנברא או שנעשה בעולם, איך יוצא מן הרצון העליון, ואיך מתנהג הכל בדרך נכון מן האל האחד

ב"ה, לגלגל הכל, להביאו אל השלמות הגמור באחרונה'. וכן בסיום ספרו פח"ד 'שהמאציל ית' רצה לגלות ייחודו, להראות כי אני ראשון ואני אחרון, ועכ"פ כל קלה תהפך לברכה, וכל רע יחזור לטוב וכו' והוא באמת עיקר אמונתו של ישראל לדעת ייחוד המאציל ית'ש'.⁷¹

והוסיפו הרמח"ל (דרך ה' ח"א פ"ב ועוד) והגר"א (משלי יד א) לבאר, שרצונו של הקב"ה להטיב לברואיו, ועצתו תקום בכל אופן, אלא שנתן לאדם בחירה שיעשה מצות, ויהיה ראוי ליטול כל שפע טוב בעמלו בהנהגת המשפט, אך יכול לילך נגד רצונו קונו, ופועל אדם ישלם לו, אך גם אז יגלגל הקב"ה בהנהגת הייחוד להביאו לרצונו.

נמצא שעבודתו של אדם היא להיות עומד ככלי המוכן לקבל אורות ברכה וקדושה, ולכך עליו לעמול להתדמות לו ית' בהנהגתו אלו, אך גם בהעדרם, רצונו ית' יוליכו בהם עד אשר יתכלל בהם בשלימות הייעוד 'והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי', כפי שיבואר.

עבודת הברכה ואורה

ענין ה'ברכה' מפורש בתורה (דברים יא כו) 'ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקלה, את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם, והקלה אם לא תשמעו', וביארו הרמח"ל (דרך ה' ח"א פ"ג) והגר"א (אמרי נועם, ברכות ס:) ש'ברכה' אינה לשון שבח, ואף לא תשלום שכר,⁷² אלא עניינה הוא שלימות הנבראים, ועמידתם לעשות רצונו, וזו היא ה'ברכה' מצדם, שהם חפצים שיתגדל כבודו ואורו עליהם, וההפך במעשה עבירה, שהוא מעמידם בחסרון, והעדר יכולת להשתף בגילוי כבודו,⁷³ נמצא שה'ברכה' היא שלימות החסרון שהוטבע בו בבריאתו, בחסדו ית' לזכותו ליטול חלקו בעבודת המצוות 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', ועבודה זו היא עילוי דרגת הנשמה, לפי כשרון מעשי.

אמנם, אף כי אדם לעמל יולד, אין ביכולתו להשלים עצמו, ויש שאינם עמלים כלל בכך, אלא מגדילים חסרונם, אך כלם יתקנו כפי הצורך בהנהגת הייחוד, כמבואר בדעת תבונות (מח) 'לפי מדת הטוב ורע, והרפטי ה' אמת לתת לאיש כדרכו מדה כנגד מדה, והרבה דרכים למקום שלם לאדם כפעלו, וכאורח איש ימצאינו, אכו לחסד אם לשבטו. אך לפי עצת טובו בחק שלמותו ית', הצד השוה שבהן, להחזיר את הכל, לטוב שלם, לתיקון הגמור

שיהיה באחרונה'. ועוד שם (מ) 'אם לא יטיב, הנה אף על פי כן ירצה הייחוד העליון להתגלות, כי לא לנצח יסתיר פניו מעולמו, אך בחימה שפוכה ימלוך על החוטאים האלה בנפשונם, ונשאו את עונם עד יתמו חטאים מן הארץ, או כי ינעו לבבם הערל וישובו ויחיו'.

עבודת הקדושה ואורה

מלבד עבודת הנשמה, ניתנה לאדם עבודה לקדש גופו, שיהיה ראוי לזיכוד בהארת הנשמה שבקרבו, וכמבואר בדרך ה' (ח"א פ"ד) 'בהיות החומר עכור וחשוך, נמצא האדם בחשך גדול, ורחוק מאד ממה שראוי לו שיהיה להיות מתדבק בו ית'. ואמנם בזה צריך שישים השתדלותו, לחזק את נשמתו נגד כח חמרו, ולהיטיב את מצבו, להעלות עצמו מעילוי עד השיעור הראוי לו'. ותכלית עבודה זו מבוארת במסילת ישרים (פכ"ו) שיהיה האדם נבדל ונעתק מן החומריות לגמרי ומתדבק תמיד בכל עת ובכל שעה באלקיו, ויהיה החלק הגשמי משמש לרוחני, עד שיגיע למעלה שאמרו חז"ל (ב"ב עה:): 'עתידין צדיקים שיאמרו לפנים קדוש'.

אכן, גם במדה זו צריך להנהגת הייחוד, כי כבר מבואר במסילת ישרים (שם), שאי אפשר לאדם שישים הוא את עצמו במצב הזה כי כבוד הוא ממנו, כי סוף סוף חומר הוא בשר ודם, אלא שכבר אמרו (יומא לט:): 'אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה, מלמטה מקדשים אותו מלמעלה', וביאר, שענין הקדושה כפול הוא, תחלתו עבודה וסופו גמול, תחלתו השתדלות וסופו מתנה, כי בתחלה אדם מקדש עצמו, וסופו מקדשים אותו, והקב"ה ידריכהו בדרך שהוא חפץ ללכת בה, וישרה עליו קדושתו ויקדשהו, ואז יצלח בידו שיוכל להיות בדביקות הזה עמו יתברך בתמידות, כי מה שהטבע מונע ממנו יעזרהו יתברך וסיועו יתן לו. ובדעת תבונות (קנב) כתב שכל עת שנתון לבחירה, עדיין ההארה בתוך החומר, אך מי שמתקדש באותה עת, הרי לעתיד לבא יתקיים בו (ישעיה ד ג) 'הנשאר בציון והנותן בירושלים קדוש יאמר לו'.

'ייחוד ברכה וקדושה'

נמצא שלשלת תוארי 'ייחוד ברכה וקדושה', עניינם אחד, כי ה'קדושה' מצד הקב"ה מהותה היא שלימות, שאינה שייכת בתחתונים, ובה ניכרת ההבדלה, ואילו מצד האדם היא הפניה התמידית אליו ית', והיא שייכת רק בהיותו מופרש מכל הסובבו.

ה'ברכה' היא השפע הנמשך מן הקדושה, כי כל שפע נובע ממקור שלימות העליון, ולכך נקבעו מאה ברכות לעמוד בכל עת מול מקור השפע, ולהמשיך ממנו ברכה, ואף מצד העליון אחר 'קדוש קדוש קדוש' אומרים המלאכים 'ברוך כבוד ה' ממקומו'.

וה'ייחוד' הוא החלת השפע על התחתונים, וביטוי הוא בהנהגת המלכות, וכמבואר בזהר שלפיכך אין מלכות בקדושת יוצר, כי אומרים בה 'שמע ישראל'. ובעוד עבודת האדם היא להמשיך את הייחוד בקבלת עול מלכות שמים בברכה וקדושה, הרי שלעתיד לבא יגלה השי"ת כבוד מלכותו עלינו, והוא הייחוד של 'והתגלתי והתקדשתי ונודעתי'.

סוף מעשה במחשבה תחילה, והוא בהנהגת הייחוד החופפת מראשית עד אחרית, לתת לאדם יכולת להשיג 'ברכה' בעבודת המצות, ו'קדושה' בתיקון גופו להיות מזוכך כראוי להתקדש, והשלמת השתדלותו תבא לו כאשר בהנהגת הייחוד יחול שפע עניג העליון בשווה על הגוף עם הנשמה.

וכבר כתב רמח"ל (תקט"ו תפילות קעח) שעל יחוד ברכה וקדושה, נאמר 'אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים', והיינו כי מראשית לא היה

⁷¹ ונביא עוד מלשונו, 'היודע בדרכיו ית' ומעמיק בעניינים, ידע, כי על כל פנים אין כל זה אלא סיבוב מסיבות בדרך עמוק, כלם מתכונים לנקודת השלמת הבריאה ובה מסתיימים. ונמצא שהקב"ה הוא המנהיג את הכל באמת, ועצמו לבדה היא תקום, שהיא הגיע טובו ושלימותו אל בראיו. אלא שלפי אמתת הענין צריכים הדברים להתגלגל בגלגולים אלה על פי יסודות החכמה הנפלאה והטוב האמיתי, ויודע בסוף כל הגלגולים כי הוא ית'ש אחד יחיד ומיוחד, והוא סיבב כל המסיבות האלה בדרכיהם לבא אל התכלית האמיתי (דרך ה', ד ט).

⁷² כמו שכתב הגר"א (בסוף המשניות) ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ו'ברכה וקלה', הם כמו שמברכים אותו שיהיו לו בנים, או יתברך בנכסים, שאין ה'טובה' מתקיימת אלא לאחר זמן, אבל עתה הוא כבר מבורך, והיינו שה'ברכה' אינה הטובה שעתידי לקבל בעולם השכר, אלא היא השלמות והכנתו להיות ראוי לקבל טובה, וראה דבריו בספד"צ (פ"א ד"ה חד לאלף) בביאור"ד הזהר (ח"א קלג). 'מזימנותא דצדיקייא וכיסופא דלהו'.

⁷³ ראה לשון רמח"ל (אדיר במרום עמ' רמט) 'הברכה אינה אלא תוספת הכנה בעולם המשפיע, ובמקבל עצמו לקבל יותר ממה שניתן לו בחוק הראשון של הבריאה. והוא סוד, ה' עוז לעמו יתן, והוא כמו, יתר עוז (בראשית מט ג), כי הברכה אינה אלא תוספת כח יתר על הבריאה הראשונה. והבן היטב, כי אין אדם מתחדש בברכה, רק ההשפעה מתחדשת'.

הייחוד אלא במחשבת 'אני ראשון', וכל עת שנסתרה, היה הגילוי 'מבלעדי אין אלקים', דהיינו בהנהגת המשפט, אך לעתיד לבא תתגלה הנהגת הייחוד בסוף מעשה, ואז יודע כי 'אני אחרון'.

הייחוד בשבת קודש

והנה גילוי הנהגת הייחוד בעולם הזה, הוא בשבת, וכמו שביאר הגר"א (אד"א סוף פר' בראשית) וישבות', יחוד, ו'יברך' ברכה, ו'יקדש' קדושה, הרי ייחוד ברכה וקדושה¹², וביטוי הייחוד בשבת הוא במנוחה, כאמור בפרקי דרבי אליעזר (פ"ח) 'נתתי להם ששת ימי מלאכה, ויום השביעי ברכה קדושה ומנוחה לי ולהם, שנאמר ביני ובין בני ישראל'.

ואכן במטבע התפילה של שבת נקבעה תחינה 'רצה במנוחתנו', אף שלא מצונו בקשה על ריצוי בעשיית שאר מצוות, ולכאורה תמוה, כי בעוד באישי הקרבנות שייד ריצוי לקבלם כריח ניחוח, הרי שהמנוחה בפשוטה ניתנה כמתנה לישראל, ולא ינחלו אחרים, ואין בה צד עבודה, ואיזה צד ריצוי שייד בה¹³.

ובהכרח שהמנוחה עניינה הוא כריצוי הקרבנות, באשר בהם פועלים את הייחוד, ותכליתם אינה ככל המצוות בעצם המעשה, אלא בתוצאתו, שהיא קרבת השי"ת לברואיו, ועל כך באה בקשת הריצוי לקיים בשבת את איכות הייחוד, מעין עולם הבא, ולהמשיך בו קדושה וברכה.

הייחוד במועדים

ובזה יבואר למה בשבת חלו הגדולה והקדושה על עיצומו של יום, ואילו במועדים מזכירים את קריאת שמו הגדול והקדוש על ישראל, כי הנה אמרו (ערכין י.) שאין גומרים את ההלל אלא במועד שהוא חלק בקרבנותיו, ואף שגם שבת חלוקה בקרבנותיה, אין אומרים בה הלל, כי אינה קרויה מועד¹⁴.

וביאר החילוק הוא, כי ימים טובים נקראו 'מועד' להורות שקדושתם תלויה בזמן, כמו שביאר רמח"ל (דע"ת קעד, דרך ה' ד, מאמר החכמה) שהקב"ה קבע הארות והשפעות שחוזרות וחלות כל שנה לפי סדר סיבוב הזמן, ולכן יש לכל מועד עבודה הראויה לו, כי בו העת מסוגלת להשיג מעלות מסוימות לו, ונמצא שקדושה וברכה אלו תלויים בעבודת ישראל, ולכן קרויים על שמם, אולם שבת קודש אינה שייכת לסדרו של עולם, אלא היא מעין עולם הבא, והיינו שבה מתגלה מייקוד התכלית של הנהגת הייחוד, ונמצא שהקדושה והברכה חלים בה עצמה.

לכך אין השבת ראויה לאמירת ההלל, כי כבר אמרו (פסחים ק"ח.) שטעם אמירת ההלל הוא 'משום שיש בו חמשה דברים הללו יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים וחבלו

¹² מקור דבריו בתיקו"ז (כא, עה.) 'יברך מסטרא דברכה, ויקדש אותו מסטרא דקדושה, וישבות מסטרא דייחוד', ושם ביאר הגר"א סטרא דיד זהו סוד השבת יחודא דכולהו, והוא המנוחה, כאמור ומצאן מנוחה אשה בית אשה.

¹³ ראה אבודרהם (מערב של שבת) 'שבת ונסת ישראל נקראו כלה, והקב"ה נקרא חתן, אנו אומרים לו תתרה שנהיה ככלתך ותנוח כלתך בך, כדאיתא במדרש רות (פ"ב ט) בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך מכאן שאין לאשה מנוח אלא באישה', ועל דרך זו יבואר, שאין הכוונה לרצון וחפץ שינוחו, ולא לריצוי, ומנוחת כלה בעלה.

¹⁴ ואמנם בפרשת המועדות שבתורת כהנים, היא פרשת אמור (ויקרא כג), נקרא כל מועד 'מקרא קודש', וזכרו בו איסור מלאכה והקרבנות קרבן, זולת שבת, שנאמר בה רק 'וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו', ולא הזכיר הקרבן, והיינו כי כל מועד נקבע לו קרבן להעלות עניינו, אולם בשבת הייחוד הוא בעיצומו של יום, ולכן קרבנה הוא רק בכפילות קרבן התמיד של אותו יום.

של משיח¹⁵, והיינו, כי ההלל מפרט את כל הפרקים בהם האירה הנהגת הייחוד בתוך גלגולי הנהגת המשפט, כאשר על כל פרק נקבע מועד לעת הארתו, אולם שבת קודש היא 'תחילה למקראי קודש', בהיותה קביעה וקיימא, והיא 'זכרון למעשה בראשית', כי ממנה שורש כל קדושת המועדים, וממנה מתגלה 'זכר ליציאת מצרים', כהנהגת הייחוד העליונה המוליכה את כל מהלכי הנהגת המשפט, ואינה באה פרקים פרקים, אלא כולה 'מזמור שיר ליום השבת' ברזא דאחד.

ואמנם ההלל נקרא 'שירה' (ערכין שם, מגילה יב.), וענין השירה מורה על תשוקת התחתונים להשיג שלימותם, כמו שכתב רמח"ל בדרוש הקיוי ש'כל התחתונים מצפים לשפעת עליונים על ידי תפלה או שיר', וכן בפירוש המצוות (יג) 'כל כח שנוטלים מלפני המלך, בשיר נוטלים אותו', אך חלוק 'שיר' מ'שירה', כמבואר (תיקו"ח ל, אדיר במרום עא.) שהשירה פורצת בעת גילוי הארה בישועה, ואילו ה'שיר' הוא הודיה על הופעת השי"ת והשפעת טובו על ישראל, כשאין אחריו עוד גלות, והוא מעניינו של יום השבת, כאמור במכילתא (פר' שירה) 'תשועה שלעתיד לבא בלשון זכר, שירו לה' שיר חדש'.

הייחוד והלל בחנוכה ובמקדש

מעתה יתבאר כמין חומר למה בחנוכה אומרים 'ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך', שהוא תואר שנקבע על המקום, וכאמור על הקדש והמקדש 'הבית הגדול והקדוש', כי כשם שהשבת היא זמן מנוחה, ובה נמשכת הקדושה והברכה לששת ימי המעשה, כך בית המקדש הוא מקום הקדושה, וממנו נמשכת לכל העולם, כאמור 'שם צוה ה' את הברכה' (תהלים קלג ג), בהיותו 'מקום מנוחתי' (ישעיה סו א)¹⁶.

וזה הוא אופן הייחוד התואם אף לחנוכה, שלא באה הארתה מצד סדר סיבוב הזמן, אלא מצד מסירות נפשם של הכהנים, שהשיבה את העבודה למקומה ולמנוחתה, והתגלה כי 'לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך'.

והנה לענין ההלל למדו (ערכין שם) מהכתוב 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג', שיש שני תנאים לאמירת ההלל שלם, א. שנקרא 'מועד' ב. שאסור במלאכה, והקשו אם כן למה אומרים בחנוכה, ותיצא משום ניסא, ובפשוטו משמע שבתוכה התחדש גדר מחודש של הלל, שאינו מדין הלל של יו"ט. אולם כבר כתב הגר"א (ליקוטי יהל אור) שבחנוכה גומרים את ההלל כל שמונה ימים, כהשלמה לשמונה ימים טובים שלא גומרים בהם את ההלל, והם ששת ימי חוה"מ פסח, ור"ה ויוה"כ¹⁷, ומבואר שיש איזה חסרון בכל יו"ט, וכנגדו באה ההשלמה בחנוכה דיקא.

ויתכן לבאר עפ"ד מהר"ל (נצח ישראל פמ"ו), כי כשם ששבת היא מעין עולם הבא, כך הימים טובים הם מעין ימות המשיח, וזהו ענין עירוב תבשילין,

¹⁵ יציאת מצרים דכתיב 'וצאת ישראל מצרים', וקריעת ים סוף דכתיב 'הים ראה וינס', מתן תורה דכתיב 'ההרים קדו כאילים', תחיית המתים דכתיב 'אתהלך לפני ה', חבלו של משיח דכתיב 'לא לנו ה' לא לנו'.

¹⁶ וראה בביאור הגר"א לספ"צ ששלשת חלקי המקדש הם כנגד שלשת שמות הקב"ה הכוללים את כל ההנהגה, ק"ה כנגד שם אה"ה, ובו מקום הייחוד, שנאמר (תהלים קלב ח) 'קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך', והייכל כנגד שם הוי"ה, ובו הברכה להשפיע טובו וגילוי אורו, והחצר כנגד שם אדני"ה, ובה הקדושה בעבודת הקרבנות.

¹⁷ וכ"כ בתיקו"ז א. סא.: שחנוכה ופורים אינם יו"ט אלא תמורת הלל ושמה שחסרו ביו"ט.

שיום טוב במהותו יכול להיות מכין לשבת, כמו שימות המשיח מכינים לחיי עולם הבא, והענין הוא, כי יו"ט הוא ממוצע בין שבת לימי החול, ובו ניתן להשיג שלמות שעל ידי יבא למעלת המנוחה בשבת. אך יו"ט גופו אינו מעין עולם הבא.

והענין הוא, כי המועדים נקבעו 'זכר ליציאת מצרים', אך יציאת מצרים שבאה מצד מעלת הזמן, לא הגיעה לתכלית תיקון האדם, כמו ששינו במכילתא 'אילו אמרו ישראל על הים ה' מלך, לא היו אומה ולשון שולטת בהן לעולם, אלא אמרו ה' ימלך לעולם ועד לעתיד לבא', ואין זה חסרון במעלתם של ישראל, אלא שכך היה הרצון העליון להעמיד את שלבי התיקון, שבכל עת יתגלה שלב נוסף, עד שתגיע עת הנהגת הייחוד.

והחילוק בין שבת ליו"ט הוא במלאכת אוכל נפש, ומבואר בספר החינוך (מצוה לב) שמניעת המלאכה בשבת, היא כדי שנהיה פנויים מעסקינו לכבוד היום, לקבוע בנפשיותנו אמונת חדוש העולם שהיא חבל המושכת כל יסודי הדת, ולפיכך שבת היא עת 'מנוחה', כי בה חל הייחוד השלם, ואף ה'מועד' תכליתו הוא לחיבור בקודש בעבודת ישראל, אך כיון ששורש שלשה רגלים לא הגיע לתכליתו ביציאת מצרים, הרי שלא חלה בהם הפנאת הנפש שלימה, אלא כדי להשיג ש"ה ימלך לעולם ועד', ולכן לא נאסרו במלאכת אוכל נפש, ואין אומרים בחוה"מ הלל שלם.

והנה לענין ההלל למדו (ערכין שם) מהכתוב 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג', שיש שני תנאים לאמירת ההלל שלם, א. דאיקרי מועד ב. שאסור במלאכה, והקשו אם כן למה אומרים בחנוכה, ותיצא משום ניסא, ובפשוטו משמע שבתוכה התחדש גדר מחודש של הלל, שאינו מדין הלל של יו"ט. אולם מדברי הגר"א יש ללמוד שהוא הלל שיש בו השלמה לחסרון ההשגה ביו"ט, והיינו משום שכל ניסי המועדים באו מלעילא, וכשישראל היו חסרים לא השיגו בשלימותם, ולפיכך מצד הארת הזמן לא היה ההלל שלם, והוא תלוי בעבודה של חילוק הקרבנות, אך חנוכה שאינה מצד מעלת הזמן, אלא מצד מסירות נפשם של הכהנים להשיב את העבודה למקדש, הרי בכך גילו את הייחוד במקומו, והוא כימות המשיח בזמן הזה, ושוב אין צורך בתנאים של מועד ואיסור מלאכה בשביל להכשיר את הנפש להלל¹⁸.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא,

ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת

העובר, ירושלים

¹⁸ כבר עמדו התוספות (תענית כח: ד"ה ויו"ט) למה גומרים את ההלל כל שמונת ימי חנוכה, והלא אמרו ערכין (י.) שרק בסוכות גומרים כל יום מפני שהימים חלוקים בקרבנותיהם, משא"כ בפסח, ומה עדיפי ימי חנוכה. וביותר, שהרי אינם קרואים 'מועד' ולא נתקדשו בעשיית מלאכה. וביארו, שהיה הנס מתגדל בכל יום ויום, והיינו שאין צורך בחילוק קרבנות אלא כאשר כל ימי החג על ענין אחד, והחילוק הוא סימן וראיה שכל יום הוא יום טוב בפני עצמו, אך בחנוכה שהנס עצמו התגדל בכל יום, פשוט הוא שכל יום מחויב הודיה בפני עצמו. ובשבלי הלקט (שם) הוסיף עוד, שחלוקים בנרותיהם, ובקריאת הנשיאים. אך להאמור יש לומר, כי בעוד כל חג יש לו את עבודתו התואמת למעלת אותו זמן, וההלל שהוא מעצם החג לא נקבע אלא כשהוא 'מועד', דהיינו שקדושת הזמן נקבעה כ'יום טוב', הרי שבחנוכה שלא נקבעה מצווה מצד המועד, אלא כל קביעותה הוא להלל הודיה, נמצא שאם אינו גומר את ההלל לא התקיים עצם המועד.

הדלקת נר חנוכה בכללי האברכים

שאלה:

בבית מדרשנו לומדים האברכים בימי החנוכה ברציפות עד ארבע, ואח"כ מתפללים ערבית [מוקדמת], והולכים לביתם להדלקה. האם צריכים להלדיק נרות חנוכה בזמן זה, כדין הדלקת נרות בבית הכנסת או שאינם חייבים כיון שביהמ"ד סגור מהשקיעה עד למחרת בבוקר.

תשובה:

המנהג להדליק בבית הכנסת בברכה. ואף שיש מהראשונים שערערו על זה, מ"מ כן הסכמת הפוסקים. ואף שבהדלקה בביכניס הקילו הפוס' בכמה פרטים, וכגון, במקום שמתפללים תיכף והולכים לביתם, דיי"א שאין צריך להשאיר את הנר כשיעור חצי שעה, ובמקום צורך גדול אפשר לכבות אחר התפילה [ע' חזו"ע עמ' מו'], ומ"מ לכתחילה יש להדליק חצי שעה לפחות. וכמ"ש המ"ב.

והנה, מי שמדליק מפלג המנחה, אף שפשטות דברי הפוסקים שמדליק "בברכה", וכ"כ המ"ב [תרעב ס"ג ל'], והביא כן בשם החיד"א בברכי יוסף, מ"מ מצאנו להחיד"א גופיה בספרו כסא רחמים [פ"כ ה"ד] שהוכיח מהמסכת סופרים שם שאי"א להדליק בברכה, לפי שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, והיינו בליה. ונמשך אחריו בכה"ח [ס"ק י'].

והנה כל זה באדם רגיל שהוא חייב מעיקר הדין, ובזה נראה פשוט ד' הפוסקים שמברך מפלג המנחה, וכן נראה דעת מרן הגר"ע יוסף, אמנם בבית הכנסת שאינו חייב גמור מעיקר הדין, ויש מהראשונים שסוברים שאין להדליק בביכה"ס בברכה, ויי"א שגם אדם רגיל כשמדליק מפלג המנחה אין לו לברך, לכא"כ כ"ש שביהכניס אין לברך.

ובפרט, שאינם נמצאים שם בליה שהוא עיקר זמן החיוב, ואפשר דבכה"ג אין החיוב אלא ע"ש סופו, ופטורים מעיקרא.

אמנם המעיין בד' הפוסקים יראה שהדבר ברור שהמנהג היה לברך בבית הכנסת **"קודם השקיעה"**, אף אם היו הולכים לביתם קודם זמן צאת הכוכבים, ע"י במנהגי מהרי"ל, ובלבוש וב"ח שם, וכ"כ בשו"ת שב יעקב, וביאר הלבוש: שהוא תחילת הכנסת היום הבא, שתפילת ערבית היא מן היום הבא. והוסיף לבאר הגר"מ קוטקס שליט"א, כיון דמצאנו כמה דינים בהדלקה בביהכניס משום שהוא "דומיא דמנורה דביהמ"ק", ולכן מדליקים בדרום, ומדליקין גם בשחרית, ובשמן זית דווקא, ואת המנורה בביהמ"ק הדליקו ביום, ה"ה דמנורה דביהכניס מדליקין ביום.

וכן היה מנהג הספרדים בירושלים מקדמת דנא, שהיו מתפללים בפלג ומדליקין והולכים לביתם הרבה קודם השקיעה. וכן נוהגים היום בקהילות החלבים בני". וכן הורה למעשה הגר"צ אבא שאול זצוק"ל. ולאפוקי ממי"ש בס' שמן אפרסמון, שכל דבריו בענין זה, צ"ע, וגם לא ידע מהמנהג הברור שנהגו כן בכל קהילות הספרדים.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס

'הכי איתמר', קרית ספר

"לשנה אחרת קבעום בהלל הודאה"

א. יש להבין מהו הגדר והמידה כאן, שקבעו "ימים" ולא "ימים טובים", וקביעתם היא ב"הלל" ושמחה", ולא כבכל יו"ט באיסור מלאכה ומקרא קדש. ועוד דבכל יו"ט התקנה מקבילה לנס, כמצה על שלא הספיק בצקם להחמיץ, וסוכה על שבסוכות

ישבו בני ישראל, ושמחת פורים על שהמן רצה לאבד הגופים, אבל חנוכה מה עניין הדלקת כל אחד בביתו להדלקה בבית המקדש.

אאמו"ר שליט"א ביאר, כי חלק מתרבות יון לא היתה רק עצם תרבות הגוף, אלא השיר וההלל למצליחים בה. וכשהיוונים הקימו תיאטרות וקרקסים אולימפיות ואיצטודיונים [שהם שמות יוניים], הם לא התכוונו רק לפיתוח השרירים והתחרויות שיתבצעו שם, אלא גם למאות והאלפים שישאגו ויצדיעו על כל הצלחה והישג. כשההערצה הזו והסגידה לגיבורים והמצליחים היתה חלק מהחכמה של יון למשוך אחריה את האומות. והיא חכמה ואומנות כשלעצמה, שעד היום משקיעים בה את טובי המוחות לשכלל ולשדרג שיטות שיווק ופרסום, ואולי הוא בריאת העולם, כי כל הענפים האחרים כסף מאז בריאת העולם, כי כל הענפים האחרים בכל תחום צריכים אותו.

"הילול" יוצר "אווירה חברתית", אם הוא לדבר טוב גם השפעת החברה היא לטוב, אבל כשהוא לשלילה ההשפעה היא שלילית. והעוצמה של חברה כל-כך חזקה, שלמרות הפתגם הידוע: "על טעם וריח אין להתווכח", אוירה חברתית כן "מתווכחת" עם הטעם והריח, ועל דבר שאתמול אמרנו שהוא "דוחה", היום נרוץ לחנויות גם מחוץ-לעיר ונשלם מאות שקלים!! והרמב"ם (דעות רפ"ו) לא למד זאת מחכמת יון, אלא משלמה המלך שכתב "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע".

והדבר מורגש גם במלחמת היונים על ישראל, כי הנה היונים גזרו על ראשי חדשים שבת ומילה, והתינוח שבת ומילה הם מאפיינים ברורים בדת, אבל מה הם מצאו בראשי חדשים? ברם ידוע שקידוש החודש מגלה את חכמת חכמי התורה, ואת שליטתם בבריא, "כי היא חכמתם ובינתכם לעיני כל העמים". וכיון שמעיקרי שיטת יון היה "להלל" תרבותם, מובן שמלחמתם בחכמי ישראל, לא היתה רק נגד חכמתם גרידא, אלא נגד "ההלל" שנוצר על חכמתם, ולא באו רק לפתח חכמה חדשה, אלא גם לפתח "הלל חדש", לכן נלחמו בקידוש החודש ויוצרו הילול לחכמת התורה.¹⁰⁰

ולכן כשניצחו את היוונים תיקנו את הימים שזכר לנצחון הפיזי על היונים ל"הלל והודאה", כי הלל והודאה בניצחון הזה אינם שבח גרידא על הצלה, אלא הם חלק מעצם הנצחון ומהותו, ניצחון על מה צריך להלל, שכשהוא על החכמה האמיתית חכמת התורה - אין לך מידה טובה מהילול החכמה, אבל כשהוא להבלי העולם - אין לך סכנה ממנה.

וכידוע יון לא באה להכחיד שם ישראל ותורתם ומקדשם, אלא להוציא מכל זה את ה"קדושה" ולהמליך את ה"טבע", לאמר: ישראל עם ככל האומות, תורתם כשאר חכמות, מקדשם כשאר היכלות, ושבת קדשם מנוחה בעלמא, וכן על זה הדרך, ולכן גם לא החריבו את המקדש רק טמאוהו.¹⁰¹ והנה המתנגד החזק ביותר ל"טבע" הוא "נס", שהוא סותר אותו לגמרי ומוכיח שיש מי

ששולט על הטבע, ואם הוא קבע שישראל הם עם נבחר, ותורתם נתנה מהשמים, וכל מצוותם קודש הם, הרי שכך הוא ולא אחרת! לכן כשישראל ניצחו את היונים, וקבעום להלל והודאה אחד מעיקרי ההלל הוא להדגיש את כח הנס, והיות הטבע מונהג ע"י מלך עליון. ולכן במצוה זו הכל הולך סובב סביב ה"פרסומי ניסא", ומודגש הענין להראות ולגלות הנס, שהוא ממהות הנצחון על מלכות יון.

וכן מבואר בבראשית רבה (צ"ט ב) "לוי כנגד מלכות יון... אלו תוקעי קרנים ואלו תוקעי סולפירים, אלו לובשי כובעים ואלו לובשי קיסים, אלו לובשי מכנסים ואלו לובשי פמליא". והיינו שיון תפסה את ההוד וההדר ההלל והשיר שבעבודת המקדש, והשתמשה בו לפאר ולהלל להבליה, ורפואה למכה היתה להקדים הוד והדר לעבודת ד'.

ב. ובמגילה (יא.) דרשו את הפסוק "ולא געלתים" שהכונה לימי היוונים - "שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כה"ג". ושמעתי לתמוה מהגרא"י ברזל זצ"ל ר"י מיר ברכפלד, מה ענין שמעון הצדיק לחשמונאים? הרי החשמונאים היו בזמן המלחמה עם היונים, ואילו שמעון הצדיק היה כמה מאות שנים קודם בתחילת מלכות יון, כשאלכסנדר מוקדון החל לכבוש העולם? ואף מבואר ביומא (סט.) שמנע את המלחמה עם יון, שיצא לקראת אלכסנדר ופיסו והלך עמו למקדש, וקראו פרחי כהונה על שמו.

וביאר, דזה גופא היתה המלחמה והנצחון על היוונים בזמן שמעון הצדיק, דהנה אלכסנדר מוקדון כבש ארץ אחר ארץ והעצים את שלטונו וצבאו כספו וזהבו, ובכל מקום שכבש השליט את תרבות יון של כח הגוף, כמו שמבואר בחז"ל שעשו מגרשים למשחקי כדור ו"אצטודיונים ואולימפיות" אפילו בירושלים. וע"י כל זה הרושם והיקרה של אלכסנדר ויון גברו מאד בכל העולם, ואין לך מלחמה חמורה מזו על האמת הפשוטה כי העוה"ז רק פרודור ומצג שווא.

אך הנה כשבא אלכסנדר לירושלים, וכשראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו, אמרו לו מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה, אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמת! נתאר לעצמנו את הרגע הזה שהמושל על כל כדור הארץ שטוח על הארץ לפני "יהודי זה", איזה ביטול עשה לכל תרבותו ודעותיו! איזה ניפוץ עשה לכל הצלחותיו! כשהודה הודאת בעל-דין שהכל בטל ומבוטל כרוע ומשתחוה לפני יהודי העושה רצונו של מקום. יהודי שעובד בבית המקדש מתוך כונה שהוא "מקודש", ושומר את התורה והמצוות בגלל שהם "תורה משמים" ו"קדשנו במצוותיו". אי"כ זהו הנצחון במלחמה שגרם שמעון הצדיק, וזהו שאמר "ולא געלתים" - שהעמדתי להם שמעון הצדיק!

ג. ורש"י בתחילת פרשת וישב (במוסגר) כותב "כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה, תמה ואמר מי יכול לכבוש את כלן? מה כתיב למטה (פסוק ב) אלה תולדות יעקב יוסף, דכתיב (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושוּרף את כולם!", והקשה הגרא"י זצ"ל, לאחר שניצל מעשיו וד' מאות עמו, לאחר שניצל גם מאחוזותו, ולאחר שנלחם עם שרו - ויכול לו, מה עוד יש לו לתמוה "מי יכול לכבוש את כולן?" מה איכפת לו מכל אלופיו, השתלשלות גשמית של השר שלהם בשמים? ומה הוא צריך ליוסף, וכי במלחמות הקודמות נעזר ביוסף?

¹⁰⁰ ועפ"י אולי יובן מה שאמרו (שבת כג:) "הרגיל בנר הוין לי בניס ת"ח", ולכאורה מה עניינם זה לזה. אך להנ"ל, כיון שמלחמת היונים היתה נגד ההלל לחכמי התורה, נמצא שחלק מההלל בהדלקה הוא הלל לחכמת התורה, לכן הרגיל בזה יזכה לבנים חכמים בחכמת התורה.

¹⁰¹ כלשון הרמב"ן (ויקרא טז סוף פסוק ח): "המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו, והגיס דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים, כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת".

וביאר שלא חשש מהכח של עשיו, מגבורתו, אלא מהבלי עוה"ז התלויים בהם, מהיותם "אלופים", מהעוצמה וההישגיות שהם מגלמים כמו שדרשו חז"ל בשמות האלופים אלוף מגדיאל וכו', שאם ישראל יראו את היוקרה והעוצמה בהבלי העוה"ז, זה יכול להחליש את הבהירות בחובתם בעולמם, בעוה"ז פרוזודור. ולזה בא "יוסף", יוסף ניצח את הנסיון עם אשת פוטיפר בחידוש שחידש בעבודת השם, שאמנם קודם אולי לא נצרכה עבודה כזו, אבל כעת כשיוסף התנסה באשת פוטיפר הוא שלף נשק חדש: "פטפט ביצרו!" זלזלו! והיינו שהזלזול והשחוק מהעוה"ז הוא השמירה שלא להינזק מההצלחות המדומות שבו.

וא"כ השיטה הזו - לזלזל בכח של העוה"ז, היא "שטנו של עשיו", והיא שבכוחה להציל מכל "אלופי עשיו", עד שניצוץ אחד ממנה מכלה ושורף את כולם. ועל דרך שהתירו ליצנותא דע"ז.

והביא את המדרש תנחומא (וישב ג) "מעשה באנטונינוס שבא לקיסריו ושלח אחר רבינו הקדוש, והלך עמו ר' שמעון בנו ור' חייא הגדול, ראה ר' שמעון שם לגיון אחד נאה ומשובח ראשו מגיע לקפאליס של עמודים, א"ל לר' חייא ראה כמה פטומין עגלין של עשו, נטלו רבי חייא והוליכו לשוק והראהו סל של ענבים ושל תאנים והזבובין עליהם, א"ל רבי חייא זבובין אלו ואותו לגיון שוין. כשעלה ר' שמעון אצל אביו, א"ל כן אמרתי לר' חייא וכך השיב לי, א"ל כל כך נתן רבי חייא הבבלי ממש שהשוה אותן לזבובין, לפי שלגיונים אלו אינן ספונים לכלום, אבל זבובין הקב"ה עושה שליחותו בהן שנאמר (ישעיה ז) והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי וגו' וכן (שמות כג) ושלחתי את הצרעה ובבנים וצרפדעים".

הרי שאפילו שהיו מרשימים מאוד בהופעה שלהם במדים וטקסים וכדומה משלל הנהגות צבאיות של צבא מתקדם, התייחסו לכך התנאים כזבובים או פחות מכך, וחיזקו לעצמם ההסתכלות הנכונה שזבוב ממצה את יעדו בעולם אבל אדם המנצל את השכל לרהב ותפאורה - הוא פחות מזה, וכמו שלימדנו יוסף, שזהו הנשק וה"להבה" שאיתם מבערים את העוצמות המדומות של העולם זה.

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

דיני ומנהגי ימי החנוכה ה'תשפ"א
החלו ימי החנוכה ה'תשפ"א, באור ליום ששי כ"ה כסלו, התייצבנו כולנו אל מול נר ראשון של חנוכה תשפ"א, בפעם ה - 2159 ! שהרי נס חנוכה ארע באמצע תקופת בית שני, כ 212 שנה לפני החורבן, בשנת ג' תרכ"א [3.621 שנה] לבריאת העולם, והשנה 5781 לבריאה, אם כן, חלפו - 2160 שנה מאז הנס, אך רק "לשנה האחרת קבעום", על כן השנה נדליק את החנוכיה בס"ד בפעם ה 2159 ונעמוד, שוב, מרוגשים מול השלהבת הדקיקה העולה ומרצת אל על, על אף הרוחות הסוערות שמכל עבר, כי "לא ייטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב".

לפניכם בירווי הלכה, שהועלו לראשונה בדפי ההלכה אלו, לקראת חנוכה תשפ"א, כגון כוסיות תוצרת חו"ל הנקנות לנרות חנוכה, האם צריכות הטבלה ? הורים שנרדמו לפני הדלקת הנרות, האם מותר להערים ? בהכנות נרות שבת ונרות החנוכה לקראת "שבת חנוכה" - הכנות אלו נרות יש להקדים ? ומה פשר המילים בזמר "מעוז צור" - "רוב בניו וקנייניו על העץ תלית", וכי גם רכושו של המן

ניתלה עמו ? ומי הם, "הקס לנו רועה [רועים] שבעה ? האם הם האושפיזין של הסוכה ? ומהו בדיוק "שיר של יום" בימי החנוכה ?

על הניסים
מתפילות ערבית של ליל כ"ה בכסלו [אפילו טרם הדליקו נרות חנוכה] אומרים "על הניסים וכו' " בכל תפילת עמידה במשך ימי החנוכה, לאחר אמירת: "כי מעולם קיווינו לך" שבסוף ברכת מודים, וכן בכל ברכת המזון לאחר המילים: "בכל עת ובכל שעה" השוכח לאומרו בתפילה וכבר חתם את הברכה - אינו חוזר, אלא, שאפשרי להוסיף ב"אלקי נצור" בקשה: "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כאשר עשה וכו' בימי מתתיהו וכו' " וכן בברכת המזון אם לא נזכרו עד חתימת "על הארץ ועל המזון" - אין חוזרים. ואפשר להוסיף לפני "הרחמן הוא יזכנו וכו' - "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' כנ"ל. ולדעת האדר"ת יאמרוהו כ"הרחמן" הראשון לאחר "לעולם אל יחסרנו".

מנחה קצרה: הגר"א קוטלר זצ"ל, וכן הורו כמה מראשי הישיבות בארץ ישראל, שבימי החנוכה אין להתפלל מנחה קצרה, כיון שאין אומרים בה חזרת השיץ ואין שומעים משליח הציבור "על הניסים וכו', ולדעת התוס' בשבת כד ע"א יש דין פרסומי ניסא בחנוכה גם בתפילה

הדלקת הנרות
כתב הרמב"ם הלכות חנוכה ד, י"ב: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו, על הניסים שעשה לנו". ואמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל שחובה זו, יותר מחיוב כל המצוות, ואפילו יותר מתפילין, שרק בשביל נר חנוכה חייב לחזר על הפתחים (פניני חנוכה עמ' ט). והכריע, שיש לוותר אף על עסקה בשווי מיליונים, אם יפסידו קיום יום אחד של ההדלקה (שבת יצחק קובץ עניינים קע"ו). ואמרו חכמים בגמ' שבת כ"ג ע"ב: הזהיר בנר חנוכה ונר שבת יהיו לו בניס תלמידי חכמים (רש"י).

הכנת המנורה
כתב הר"י בן הרב"ד (בקובץ המועדים קונטרס סוד הדלקת נרות): "הזהיר בנרות חנוכה, צריך להקדים שני ימים קודם לחנוכה לתקן הנרות ולהזמין שמן זית זך להדלקה וכו' " ובאורחות רבנו (חי"ג, עמ' א) שהגרי"י קנייבסקי זצ"ל נהג להכין את החנוכיה בכ"ב וכן הגרי"י פיישר זצ"ל הכין המנורה והעמידה על מכונה, כמה ימים לפני הגיע החנוכה (הליכות אבן ישראל, עמ' שכ"ט). **חידוש מצאנו, בדברי הגר"ח פלאגי זצ"ל** (מועד לכל חי כ"ז, כ"ה) לפי מה שאמרו חז"ל הרגיל בנר הוי"ן ליה בניס ת"ח כמו שאמרו בשבת, אם כן, לאישה שייכת טפי [יותר] הכנה זו, שתהא זריזה לתקן הפתילות ולשים השמן וכו' ומה גם שהנס נעשה על ידי אישה יהודית כנודע". וכן הוא בהראבי"ה (א, ר): "ולכן נהגו נשים צדקניות וכשרות, לתקן נרות שבת וחנוכה, לזכות למצווה" ובבית הגר"ח קנייבסקי שליט"א נהגה הרבנית ע"ה להדליק נרות החנוכה ולכתובתן, לפני הדלקת שר התורה. וכיום לא מציינו שנהגים להקפיד בזה.

הקונים כוסיות היכולות לשמש גם לשתיה, לצורך הדלקת חנוכה: דעת הגר"ח קרליץ זצ"ל (שלמי תודה, חנכה) שיש להטבילם עכ"פ בלא ברכה, ובספר "פרי אליהו" ג, כ"ה משום שמוס הוא להדליק נרות מצוה, בכלי הראוי גם לשתיה, שטרם הוטבל. אמנם, לדעת הגר"א בנצל שליט"א, בשו"ת מציון תצא תורה עמ' ק שכל עוד אינן

מיועדות לשתיה, אינן צריכות הטבלה, אא"כ נקנו מראש לשתי המטרות.

זמן ההדלקה

1. יש מדליקים כשיתת הגר"א "משתשקע החמה" היינו, ממש בשעת השקיעה [השנה תשפ"א - 4:40 ובנר שמיני - 4:43]. **2. ויש נוהגים** "משתשקע החמה" היינו כשסיימה לשקוע - **צאת הכוכבים** [השנה תשפ"א 5:15 ובנר שמיני - 5:18], והם מתפללים תחילה ערבית ש"תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם" כלשון הטור והשו"ע תרע"ב, א "מדליקין נר חנוכה עם סוף השקיעה, עד חצי שעה מהלילה" שאז העם עוברים ושבים, ואיכא פרסומי ניסא". ובערוה"ש שם, ד "והעולם נוהגים כהטור והשו"ע" וכן הכריע כף החיים (שם, ב) וכן המנהג הפשוט ברוב קהילות ישראל (שו"ת תפילה לדוד, מ"ז). **3. ויש המדליקים** כ 20 דקות אחרי השקיעה (לפני ערבית), לצאת ידי שני השעיטות וכך נוהג הגר"מ שטרנבוך שליט"א רב"ד העדה החרדית, וכן הגר"ח קנייבסקי שליט"א כפי שנהג מרן החזון איש זצ"ל.

הזמן המוקדם ביותר שניתן להדליק - מ"פלא המנחה" - השנה תשפ"א 3:35 ואזי, צריך שיספיקו השמן או הנרות לדלוק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (ביה"ל תרע"ב, ד"ה ובלבד וכו'). **ואם אין הנרות זולקים עד אז - לא קוימה ההדלקה (קצור שו"ע קל"ט, ז).**

הזמן המאוחר ביותר להדלקה, לפני "עלות השחר" [השנה 5:00]. ואזי יש להעיר את בני הבית, לקיים "פרסומי ניסא" בפניהם. כמוכך, שיש להשתדל בכל איחור, להדליק לפני ש"תכלה רגל מן השוק" באותו מקום. וברוב המקומות העירוניים, "כלות רגל מן השוק" - שעה 12:00 - 12:30 בלילה. **נרדמו ההורים לקראת זמן הדלקת הנרות**: הורו הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל ויבדלח"ט הגר"ח קנייבסקי שליט"א ב"קונטרס דיני הדלקת חנוכה" שאם ילדיהם יודעים שניחא להם שיעירו - מותר להעירם, עפ"י חכמת אדם ס"ז, י"א שמוותר להעיר אביו לתפילה אם ידוע שרוצה בזה. אמנם, אם האב מיקל להדליק מאוחר יותר - אין להעירו, עפ"י דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל לעניין אב שנוהג בזמן קר"ש כהגר"א (ספר כיבוד הורים ו, הערה י"ב).

אכילה, לימוד תורה, עשיית מלאכה או שינה לפני הדלקת הנרות

חצי שעה קודם זמן הדלקת הנרות, אסור לאכול פת ביותר משיעור "כביצה" - 56 גרם (להגר"ח נאה זצ"ל), ולא לשנות משקה משכר. ואפילו התחילו לפני כן, בהיתר, בהגיע זמן ההדלקה, מפיסקים. למדליקים 20 דקות אחרי השקיעה - האיטור מתחיל חצי שעה לפני השקיעה (הגר"ח"ק שליט"א ב"דולה ומשקה" והגר"ח קרליץ זצ"ל חוט שני, שי"ח). אכילת פירות ושתיה - מותרים בלא הגבלה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקונטרס הליכות והנהגות). **משניב תרע"ב, י**: "ואפילו ללמוד אסור משהגיע זמנה" ויש אומרים, שהאיטור אף בחצי שעה שקודם זמנה (מחצית השקל על המג"א שם, ה). **אבל למדליקים בשקיעה** - אין להחמיר שלא ללמוד תורה בחצי שעה שקודם ההדלקה - שער הציון תרע"ב, י"ד. והמתפלל ערבית בביתו - יניח שומר. (הגר"ח קרליץ זצ"ל חוט שני שי"ח וכן נוהג הגר"ח שליט"א למעשה). ומסתבר, דהיינו שלא בעיון גדול. **הערה**: אישה הממתינה לבעלה שיבוא להדליק - מותרת לאכול (שו"ת מבית לוי להגר"ש ואזנר זצ"ל).

אסור לעשות **מלאכה** מחצי שעה קודם זמן ההדלקה - מג"א תרע"ב, ה. ובה"ה"לכות שלמה" חנוכה, עמ' ר"ח, שגם הנשים לא תעשנה או מלאכות (תפירה, כיבוס וגיהוץ וכדומה). **ואסור לישן** אפילו שנת עראי, מחצי שעה קודם זמן ההדלקה - ראה משנ"ב ר"לה, י"ז ואפשר שלא יועיל לזה שומר (ראה חכמת שלמה סימן ער"ה).

סדר הנחת הנרות

ביום הראשון מניחים את הנר **בצד ימין** של החנוכייה, ובכל יום מוסיפים נר לשמאלו של הנר של אתמול [מימין לשמאל] ומתחילים להדליק את הנר הנוסף [משמאל לימין], את **השמש** [העשוי גם בשמן, ואי אפשר להדליק בו את שאר הנרות], מדליקים לאחר הדלקת כל הנרות, או לפני הברכה, ויש להניחו מעל או מתחת לגובה הנרות או בריחוק מהם באופן בולט, שיהא ניכר כל יום מספר הנרות שהודלקו **בלי השמש**.

הברכה

ביום הראשון מברכים שלש ברכות: **להדליק** וכו' **שעשה ניסים** וכו' ו**שהחיינו** וכו' וסימנך: עשה לך **שרף** (להדליק), ושים אותו **על הנס** (שעשה ניסים) והיה כל המביט בו **וחי** (שהחיינו) - הגר"א בשאר הימים, משמיטים שהחיינו, **לא ברוך שהחיינו ביום הראשון** יברך אפילו ביום האחרון **על ההדלקה. שכחו לברך על הדלקת הנרות:** וכבר הסתיימה ההדלקה - יש לברך "שעשה ניסים" בלבד, וביום הראשון "שהחיינו" (משנ"ב תרע"ו, ד ובא"ח (א) וישב, י).

הערה: אין להפסיק בדיבור עד תום הדלקת הנר האחרון, פרט לאמירת "הנרות הללו וכו' " שיכולה להיאמר לאחר הדלקת הנר הראשון, במשך הדלקת שאר הנרות (הלכות חג בחג עמ' ק"ח).

"מעוז צור"

"רוב בניו וקנייניו על העץ תלית" ולכאורה לא מצאנו שתלו עם המן את רכושו? **תשובה:** ראה גמ' מגילה ט"ו ע"ב: "מלמד שכל גזויו של אותו רשע חקוקין על ליביו" ועל זה הצביע, כשאמר: "וכל זה אינו שווה ליי". ויש מפרשים, "רוב בניו" - שהתפאר בהם מאד, הם קנייניו. ועוד מפרשים, ש"קנייניו" מתייחס על "מחית", כלומר, את בניו ואת קנייניו מחית, ואת המן עצמו "על העץ תלית".

"ידחה אדמונו בצל צלמון, הקס לנו רועה [רועים] שבעה מי הם השבעה? תשובה: ראה גמ' סוכה נ"ב ע"ב עפ"י הפסוק: "אשור לא יבוא בארצנו וגו' וכי ידרוך בארמונותינו והקימונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם" (מ"כה ה, ד) - "אדם, שת, מתושלח, דוד, אברהם, יעקב ומשה, דוד באמצע, אדם ושת ומתושלח מימינו ואברהם, יצחק יעקב ומשה בשמאלו" (עי' רש"י לעניין יצחק). והנסיכים שבפסוק: "ישי, שאול, שמואל, עמוס, צפניה, צדקיה, משיח ואליהו".

לאחר ההדלקה

שולחן ערוך תר"ע, א: **"נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה** בחצי השעה הראשונה שהנרות דולקים בבית, ואין להקל להן, כיון שהנס נעשה על ידן" ושני טעמים לדבר: **א.** כדי שלא יבואו לעשות מלאכה לאור הנרות, שאסור ליהנות מהם. **ב.** כדי שלא להסיח דעת מן הנס ולהודות לבורא על הניסים שבימים ההם ובזמן הזה. והעירו הפוסקים, שאיסור עשיית המלאכה גם לאנשים, אלא שברוך כלל הנשים עסקות במלאכותיהן בערב, לכן, כתב השו"ע "נהגו הנשים וכו'".

הלכה למעשה: הכרעת המשנה ברורה (שער הציון תרע"ב, י"ב), שגם לאחר תום החצי שעה מחמירים

שלא ליהנות מן הנרות ולא לטלטל ממקום, כל זמן שדולקים, מפני שהננס לבית, אינו יודע מתי הודלקו. והמנהג להימנע מ"**מלאכות כבודות שיש בהן טורח ועמל**", כביסה, תפירה, שטיפת הרצפה והדחת כלים (בפרט במוצאי שבת), ובכלל זה, ניפוי קמח ולישת בצק להכנת סופגניות, בישול ואפייה, כל דבר המסיח דעת מן המצווה, ובשו"ת רבבות אפרים א, תל"ו בשם הגרי"י פישר זצ"ל שמנהג ירושלים, שאסורה כל מלאכה אפילו בישול ואפייה בחצי שעה שהנרות דולקים, אמנם שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל, שאם הסופגנייה כבר מוכנה לטיגון אפשרי להכניסה לשמן, ואפשר להכין חביתה, להרתיח מים ולהכין קפה וכדומה. ובבית מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל נהגו הנשים שלא לעשות שום מלאכה, אפילו כתיבה ובישול, חוץ מטיגון סופגניות, הנאכלות באותה שעה.

שהייה ליד הנרות לאחר ההדלקה

אף ש"הדלקה עושה מצוה", כתב בעל חוות יאיר ב"מקור חיים": "ועיקר המצווה הוא, שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה, לראות אותם ולשמוח בהם, ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר". יש לציין, שהגר"ח קנייבסקי שליט"א (בקונטרס עבודת ימי החנוכה עמ' כ ענה לשואל: "לא ראינו נוהגים כן".

שכחו להדליק נרות מי שמשום מה לא הדליק נרות חנוכה באחד מהלילות - אין לו תשלומין, וידליק בלילה הבא, את מספר הנרות שמדליקים באותו לילה כולם (שו"ע תרע"ב, ב).

חובת הנשים בהדלקת הנרות

שולחן ערוך תרעה, ג: **"אישה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת במצווה זו"** המקור בגמ' שבת כ"ג: **אמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות בנר חנוכה** [אף שהיא מצות עשה ש"הזמן גרמא"], **שאף הן חיו באותו הנס:** 1. בגזרות הקשות. 2. הנס שנעשה על ידי יהודית בת יוחנן כהן גדול [כנראה אחות מתתיהו] שהרגה את שר צבאם, לאחר שהשקתו בחלב, וכתוצאה מכך עזבו את ירושלים, ועל כן יש שנוהגים לאכול בחנוכה מאכלי חלב 3 כמובא במדרש: אישה אחת בירושלים ילדה בן זכר, וביום השמיני לא מצאה מוהלה למוהלו... עלתה על חומת ירושלים... וקראה לכל אחיה המסתתרים... אם לא תבטלו הגזרות... אין עתיד לאומתנו... ואז הפילה עצמה עם תינוקה... ומיד כששמעו זאת מתתיהו ובניו, קראו: **"מי לד' אלי"**.

הלכה למעשה: אישה **נשואה** - יוצאת ידי חובה בהדלקת בעלה, ואף יכולה להוציא ידי חובה כשאינו בבית, **כשאין** חשש לפגיעה ב"שלום בית, מפני שעדיף להדליק בזמן, כשם שהאיש מוציא את אשתו, כמפורט להלן, ואז צריך מי שיצא ידי חובה, לראות את ההדלקה של היום, כדלהלן, ואם לא ראה, ושב הביתה, וכבר כבו הנרות - **ידליק שוב בלא ברכה**. לדעת הגר"א נבצל שליט"א אישה מוציאה ידי חובה את בעלה, אף כשנמצאים במלון (שו"ת תורה מציון תצא, קכ"ג). יש לציין **שהגאון רבי ח. ד. אלטוסקי זצ"ל** חתן מרן הגר"ח פ"פ שיינברג זצ"ל ראש ישיבת "תורה אור", העדיף להיות אחר הצהריים בימי החנוכה בישיבתו עם תלמידיו, והרבנית תחי' לאויט הייתה מדליקה בבית, ומוציאה אותו ידי חובה, ושמע אמירת הברכות בבית המדרש, וירד לחדרו בישיבה להדליק נרות. ובערב ראה את הדלקתה.

חובת הבנים והבנות בהדלקת הנרות

בני ספרד - נוהגים בחנוכה **"נר איש וביתו"** (שו"ע תרע"ב, ב) וכאשר אבא, אימא, או אפילו אח גדול

מדליקים נרות, בבית, כהלכה, **אסור** לכן או בת ספרד, כל עוד לא נישאו, לברך על נרות שמדליקים במקום אחר [שבכל בית בישראל חובה לפרסם הנס בהדלקה, וגם אותם בן או בת, מחובתם לפרסם הנס בהדלקה - אך **בלא** ברכה], ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל, היינו, אפילו הדלקת הבית במדינה אחרת, ובהפרש של שעות... ויש חולקים, כמו כן, שמענו מהגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, אם הבן והבת, בני ספרד, גרים לעצמם מחוץ לבית, וגם מתפרנסים בכוחות עצמם - **מדליקים במקום**

בברכה. בני אשכנז - נוהגים כדעת הרמב"ם (המובא ברמ"א תרע"א, ב): "המהדרין מדליקים נר **לכל אחד ואחד מבני הבית**" ואפילו עשרה אשכנזים קטנים מדליקים בחנוכיית שלהם ליד האבא, ומברכים לעצמם. **ולמעשה**, אף אישה ואף הבנות האשכנזיות, יכולות, אם תרצינה, להדליק בעצמן ולכוון שלא לצאת בהדלקת האבא ומברכות לעצמן.

מדוע לא נהגו בנות אשכנז, המהדרות במצוות, להדליק לעצמן? כתב ה"חתם סופר" זי"ע בסוגית כבתה, במסכת שבת: "משום, שכך קיבלנו מרבתינו, שכשהדליקו בחוץ, נשים לא הדליקו להידור, דהוי כפריצות, לעמוד יחד עם האנשים בפתח הבית לרשות הרבים להדליק, ועל כן עמדו מרחוק לשמוע הברכות, לכן גם אצלנו אינן נוהגות". מטעם זה, יש מנמקים מדוע נשים פטורות מאמירת "קידוש לבנה". וראה במשנ"ב תכ"ו, א סיבה נוספת לאי אמירתן קידוש לבנה. זאת, בנוסף לטעם המובא במג"א שם, מפני שהן גרמו למיעוט הלבנה.

במה מדליקים

"כל נפ"ש נדלקת בחנוכה **נפש** - נרות פתילות ושמנים, כולם כשרים להדלקה (שו"ע תרע"ג, א) בשונה מנר שבת ש"אין מדליקין... לא ב... ולא ב... ולא ב... כי בשבת צריך נר שידלוק יפה שלא לבוא לידי הטיית הנר. **ועל כן יש שבשבת חנוכה** אינם אומרים פרק במה מדליקין וכו' שלא ייראה שכבוד נרות החנוכה, כביכול, פחות מכבוד הנר של שבת, והמשנה ברורה כתב לאומר.

מצווה מן המובחר להדליק בשמן זית בדומה להדלקת המקדש [דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלכתחילה אין להשתמש בשמן שאינו למאכל, (קונטרס נרות חנוכה, תשס"ו) וכן דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דולה ומשקה, עמ' רל"ז) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (קובץ קול מהיכל עמ' תקט"ו) אבל שמענו מפי הגרי"ש זצ"ל שוודאי אין זה מעכב]. ויש מתירים לכתחילה אף בשמן שאינו ראוי לאכילה כגון ב"שמן למאור" - חזון איש וכף החיים תרע"ג, י"א הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני חנכה, עמ' שי"ט ובעל קנה בשם זצ"ל). וכן יש לדייק מלשון המ"ב תרע"ג, ב.

ומצוה מן המובחר בפתיחה מצמר גפן, אך כנ"ל, הכול כשר להדלקת החנוכייה. ויש מהדרים להחליף את הפתילות מדי יום, בדומה להדלקה שבמקדש, וכן מנהג חב"ד. **"פתיל צף"** - כשר, אעפ"י שהוא מצופה שעווה, מכל מקום, כיון שנשרף מיד, עיקר ההדלקה בשמן (דעת הגרש"ז אויערבך הגרי"ש אלישיב והגר"ש וזנר זצ"ל). **הערה:** אין מדליקים בשמן שבקדושת שביעית, שהרי "אין לנו רשות להשתמש בהם".

הדלקה בנרות חשמליים: אסורה, מכמה סיבות: **א.** אור החשמל אינו מכלה את הפתילה, ולכן אינו דומה להדלקת המקדש. **ב.** בהדלקה בחשמל, אין דבר "הכלה", כמו השמן של ביהמ"ק שהיה שמן מתכלה, והנס היה שלא כלה. כמו כן, אין בזמן ההדלקה עדיין את כל השיעור להדלקת חצי שעה

(דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספרו "מאורי אש"י). ג. מנורת המקדש נדלקה על ידי אדם ולא על ידי "מכונה". ד. נורת החשמל שבתוך הזכוכית דומה למדורה, ולדעת שו"ע תרע"א, ד אינה נחשבת אפילו לא לנר אחד (כף החיים שם). ה. כיון שמשמשים כל השנה בנורות החשמל אין בהם פרסום הנס (בית יצחק להגאון רי"א ספקטור זצ"ל). לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל, ושו"ת באר משה ח"ו קונטרס עלעקטריק סי' נ"ח ושו"ת ציץ אליעזר א, כ שבשעת הדחק גמורה, **כשאין כל אמצעי אחר להדלקה**, ידליקו בנורות חשמליות **בלא ברכה**, ויניחו במקום שאין שם נר חשמלי במשך השנה.

הדלקה בפנס או במצבר: דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות והנהגות עמ' י"ד) והגר"צ אבא שאול זצ"ל (בשו"ת אור לציון י"ח, י"ב) שבשעת הצורך במקום שאין שום אפשרות במה להדליק, עדיף להדליק בפנס או במצבר, המספיקים לפחות לחצי שעה, כיון שכל שיעור ההדלקה נמצא לפנינו, וצריך שהנרות יהיו מסודרים בצורת חנוכיה, וכן כתב מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (בהליכות שלמה ט"ו, ג), וזכורני שכן הורה מרן הגרש"ז זצ"ל לחברי בישיבת קול תורה, שטס לאוסטרליה, בחנוכה, שידליק בפנסים קטנטנים, במטוס, כמובן בלי ברכה, רק לפרסם הנס.

הערה: נשאר נר או שמן שדלקו כל הלילה עד הלילה הבא – יש לכבותם, ולהדליקם מחדש להדלקה הלילה הזה.

מקום ההדלקה

בפתח הסמוך לרשות הרבים, והמדליקים מחוץ לבית, בכלי זכוכית, לדעת הגר"ז מבריסק זצ"ל יניחו את החנוכייה **בפתח החצר או הגשר** במקום שעוברים למדרכה או הרחוב, ויש שהצריכו שתהיה שם צורת הפתח. מאידך, לדעת מרן החזון איש זצ"ל ויבד"ח הגר"ח קנייבסקי שליט"א מדליקים על פתח **הבית עצמו** במעבר מחדר המדרגות לחוץ. כיון שהחצר בימינו אינה משמשת לתשמישי הבית (טחינה, וכביסה), אלא לאוויר ולנוי, ואינה חצר לעניין נר חנוכה.

בבניין רב קומות: כיון שחדר המדרגות משותף לכל היירים, דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (שבית יצחק עמ' ז) וכן פסק הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מעדני שלמה עמ' ק"ח) כיון שחדר המדרגות מקום שמשמשים בו השכנים כדי להיכנס לדירתם, השתמשות מעין זו, דיה לפתח נרות חנוכה [היינו להיקרא "חצר" להדליק בפתח נרות חנוכה] [היינו בפתח חדר המדרגות בתחתית הבניין], ראה גם כן, באורחות רבנו ח"ג עמ' י"א אות כ"ח.

אכן, יש סוברים שלמעשה, דין חדר המדרגות כמבוי ולא כחצר, ולכן אין להדליק בפתח חדר המדרגות (שו"ת חוט שני לגר"נ קרליץ זצ"ל עפ"י דעת החזון איש, ארחות רבנו ח"ג עמ' י"א) **ועדיף להדליק בחלון הבית הפונה לרשות הרבים**, כיון שבהדלקה בכניסת הבניין ע"י כל השכנים – אין הדלקה ניכרת. ובהדלקה בדירה מרוויחים גם כן פרסומי ניסא לבני הבית (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' פ"ד). **וכן כתב הגר"א** נבצל שליט"א: "אדמו"ר [הגרש"ז] [זללה"ה הורה לי להדליק בחלון ביתי, דניכר שזו הדלקה שלי, אף שלא הדליק מישהו בפתח הבית".

דירה שיש בה כמה חלונות

ידליק בחלון שיש בו יותר פירסומי ניסא – הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה י"ד, י). ובאורחות רבנו (ח"ג עמ' י"ד) שאם הפירסומי ניסא שווה בכל החלונות, ויש חלון בחדר האוכל

שאוכלים בו בני הבית – ידליקו היכן שאוכלים. ואמנם, כן פסק בשו"ת אגרות משה או"ח ד, רכ"ה שעדיף להדליק בחלון שיש בו פחות פרסום הנס לחוץ, אבל ניכרת ההדלקה לבני הבית, מאשר בחלון שיש בו יותר פרסום לחוץ.

הגרים בקומה רביעית ומעלה

אין טעם להניח החנוכייה לכיוון רשות הרבים שהרי למעלה מ **9.60 מטר** [כ' אמה 48 ס"מ] (לגר"ח נאה) כפול 20 – העין לא רואה מהרחוב, אלא אם כן יש ממול בנין, אזי אפשר להניח בחלון (שו"ת שבט הלוי ד, ס"ה). וכן דעת הגאון רח"פ שיינברג זצ"ל (חידושי בתרא תרע"א, ז).

הערה: מי שגר אל מול שאינם יהודים, לדעת רוב הפוסקים ידליק בתוך הבית כדלהלן. מפני שפרסומי ניסא לנכרים – אינו כלום (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"ה הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל ויבד"ח הגר"א וייס שליט"א קובץ דרכי הוראה ז).

המדליקים בתוך הבית

לכתחילה, עדיף להניח החנוכייה על שרפרף בגובה שבין שלשה טפחים [24 ס"מ] לבין עשרה טפחים [80 ס"מ] בתוך הפתח של הסלון כשהמזוזה מימין והחנוכייה בשמאל. וראה להלן לעניין ההדלקה בליל שבת חנוכה.

במצוות נר חנוכה שני חלקים: חיוב הדלקה וחיוב ראייה

א. להדליק או להיות שייך להדלקה [בהשתתפות, או ש"מדליקים עליו"] [בנוסף ב. מצווה לראות כל ערב בהדלקה כשרה, את מספר הנרות שהודלקו. על כן, אף מי שלא נמצא בבית בזמן ההדלקה, ומצויאים אותו ידי חובה בביתו, מכל מקום עליו לראות, היכן שאפשר [לא בהדלקה במקום עבודה או באולם אירועים – שאין לברך עליה], אלא בהדלקה כשרה, את מספר הנרות שהדליקו היום. הדליקו עליו בביתו, אבל לא ראה במשך הערב הדלקה כשרה, וכששב לבית, הנרות כבר כבו, **צריך להדליק שוב חנוכייה בלא ברכה**, בנוכחות הנמצאים בבית – לפרסום הנס.

ברכת "הרואח"

מי שלא הדליקו עליו ואף לא ידליק הערב (עד עלות השחר) נרות, הרי, שאם ראה אפילו דרך חלון הדלקה כשרה, מברך: **ברכת עששה ניסים וכו' בשם ומלכות**. שאף שאינו מקיים את ההדלקה, מקיים את חלק המצווה לראות הדלקה.

חיילים או מטיילים הנמצאים בשטח, ושוכנים באוהלים: חייבים בהדלקת נרות חנוכה, ואף שמדליקים עליהם בביתם – חייבים בהדלקה כדי לראות כל יום את הנרות, ובוודאי בני אשכנז אפילו רוקים – **ידליקו בברכה**. ובתנאי שיש להם עששית או תנאים שלא ייכבו הנרות תוך חצי השעה הראשונה של המצווה (משנ"ב תרע"ג, כה וציץ אליעזר ט"ו, כ"ט).

הנוסע ברכבת או אנייה: מתחילת הלילה, ולא יגיע עד לאחר עלות השחר – חייב להדליק נרות חנוכה (ערך השולחן תרע"ז, ה) ובשו"ת מהרש"ם ד, קמ"ו שאם משלם עבור נסיעתו, הרי זה כדירה השכורה לו, ואף שמדליקים בביתו – **חייב בהדלקה** בברכה. בלתי אפשרי להדליק מטעמי בטיחות – ידליקו לפחות נר אחד, ואפילו יבואו ויכבוהו – יצאו ידי חובה. המדליק ומשער שיצטרך לכבות הנרות בטרם תחלוף חצי שעה – **לא יברך. העיר מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל**, כשנשאל על מטיילים בחנוכה: "היעלה על הדעת, שיפקיע אדם עצמו, ממצוות נר חנוכה החביבה, שחייבו בה למכור כסותו וכו' ? חובה שלא מצאנו באף אחת מהמצוות.

התארחות ונסיעות בימי החנוכה

1. כשנמצאים רק להדלקה אצל סבא וסבתא או אדמו"ר או צדיק, **אין יוצאים** ידי חובה, אפילו מתכבדים שם במאכל ומשקה, ושירים, ונשאים שם אפילו כמה שעות – שאין זה לא מקום השינה ולא האכילה.

2. המתגורר בקביעות [אכסנאי] אצל משפחה, כבר 30 יום מלפני חנוכה, נחשב כבני הבית ויוצא בהדלקתם.

3. הבאים להתארח ליום יומיים בחנוכה או אפילו לכל ימי החנוכה, כגון יחיד, זוג או משפחה, אם יש באפשרותם, ידליקו לעצמם (משנ"ב תרע"ז, ה). ואם לא מדליקים לעצמם, חייבים להשתתף בהדלקה – כדלהלן ובוודאי כאשר יש להם חדר המיוחד להם לשינה,

אופן ההשתתפות

לצאת בהדלקת הבית, ב"השתתפות בפרטה", היינו: או **שייתנו** 10 אגורות [נ' פרטה] בכסלו תשפ"א – 7 אגורות [לבעלי הבית על מנת שיהיה להם חלק בנרות או בשמן, או שבעלי הבית יקנו להם בקניין סודר או בהגבהה, חלק בשמן או בנרות, ויאמרו: אנחנו נותנים לכם **במתנה חלק בנרות או בשמן**. כאמור לעיל, כאשר המדובר ברוקים ורוקות בני ספרד שבביתם מדליקים כדין, בברכה, בכל מקרה, לא יברכו על הדלקה בבית מארחיהם, כמו כן, יש לציין, שלדעת הגר"ע יוסף זצ"ל **בן ספרד** הבא לאביו או חתן הבא לבית חמיו כגון לשבת חנוכה – יוצאים ידי חובה עם הבית כאילו הם מבני הבית. **רוקים ורוקות בני אשכנז** המתארחים גם לשינה, אינם יוצאים בהדלקת הוריהם וישתתפו עם המארחים כנ"ל, הגיעו לאחר שכבר הודלקה החנוכייה, ולא השתתפו איתם, ידליקו לעצמם עם ברכה (אז נדברו ג, נ"ג).

4. אורח שישן במקום אחד ואוכל במקום אחר, כששני המקומות שווים ומיוחדים לו – מברך במקום **שאוכל** (רמ"א). אבל כשמקום האכילה אינו מיוחד לו, ומקום השינה מיוחד לו – מדליק במקום השינה (דעת הגר"ש וזנר זצ"ל מבית לוי עמ' ק"כ).

5. בעל או אישה המתארחים וישנים אצל אחרים: יוצאים בהדלקת בני זוגם שנשארו בבית וכנ"ל, ואינם צריכים השתתפות עם המארחים, וצריכים לשמוע הברכות... רוצים הבעל או האישה להדליק לעצמם בברכה במקום שמתארחים – רשאים, ויכונו שלא לצאת בהדלקה שבביתם (רמ"א תרע"ז, ג ומ"ב טו-ט"ז).

6. אחד מבני הבית שנסע לחוץ לארץ: יוצא ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליו בביתו בארץ, אעפ"י שבמקום אליו נוסע, טרם הגיע זמן הדלקה (ואפילו נוסע ביום ראשון של חנוכה ששם עדיין טרם התחיל חנוכה), כדברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל: "דעיקר חובת פרסום הנס תקנוהו על הבית... וכך היא המצווה שאחד מבני הבית ידליק, וכיון שבביתו כבר זמן הדלקה... נחשב במקום שיהיה כמקיים המצווה במקומו" (הליכות שלמה מועדים י"ג, ג). לא מדליקים עליו בביתו, ואינו מדליק שם לעצמו – צריך להשתתף עם המארחים.

7. בני ישיבה או בנות בפנימיה: כאשר **באותו הבניין מקום השינה ומקום האכילה** (חדר אוכל) – לדעת רוב הפוסקים עדיף להדליק **בחדר האוכל** וכן דעת מרן החזון איש. וכן הורה מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בישיבתנו "קול תורה". ולדעת בעל אגרות משה ובעל מנחת יצחק זצ"ל – יש להדליק בפנימיה במקום השינה, ולהזהר משריפה.

ישנים בבניין אחד ואוכלים בבניין אחר – נחלקו הדעות היכן יש להדליק, להכרעת שו"ת שבט הלוי ג, פ"ג אפשרי להדליק או בפנימייה או בחדר האוכל או בבית המדרש כהוראת הנהלת הישיבה. ויש האוכלים ארוחה אחת של פת במקום השינה ומדליקים שם לכתחילה. בני ובנות **ספרד** – מברכים, רק כשלא מדליקים בביתם כנ"ל.

אמירת הלל

בכל ימי החנוכה אומרים הלל **שש**, שבכל יום התחדש הנס. ונהגו גם הנשים לאומרו, אף שיש אומרים שהוא הודיה על הניצחון במלחמה ואישה אינה בכלל כיבוש ומלחמה. (שדי חמד). וכתב הגר"ע יוסף זצ"ל: בשו"ת יחוה דעת א, ע"ט: "הדבר ברור, שהנשים הספרדיות אינן רשאיות לברך על ההלל של החנוכה, היות וקבלו הוראתו של מרן הבית יוסף (תקפ"ט) שלא יברכו על מצות עשה שהזמן גרמא, ואם רוצות – יאמרו **בלא ברכה**. אבל הנשים האשכנזיות יש להן על מי לסמוך בברכתן על ההלל בחנוכה". **הערה:** הלל ניתן לומר **עד השקיעה**, שנאמר: "ממזרח שמש ועד מבוא מהולל שם ד'".

קריאת התורה

בימי החנוכה קוראים בתורה בפרשת הנשיאים, ואף שלא הקריבו הנשיאים את קרבנותיהם עד ראש חודש ניסן, מכל מקום, מפני שיש קבלה בידנו שנסלמה מלאכת המשכן בכ"ה בכסלו, ונס של חנוכה שאירע בו ביום הוא כמו חנוכה המקדש מחדש לאחר שנטמא על ידי היוונים, כיון שקרבנות אלו היו לחנוכה המקדש – נחשב לימעיין המאורע, מפני שהיה הגורם להבאת קרבנות הנשיאים בניסן (טעמי המצוות והמנהגים, תתנ"ז ובשם הלבוש).

בכל יום **קוראים לשלשה** בקרבנות הנשיאים, ואומרים "חצי קדיש": **ביום הראשון**, לדעת השו"ע – בברכת כוהנים. ולרמ"א – "ביום כלות משה וגו' [ויש ספרדים הנוהגים בזה כאשכנזים], **ההפסקות:** לספרדים – **לכהן**, עד לפני המשכן. **ללוי** – עד לחנוכה המזבח. ולאשכנזים: (עפ"י הגר"א) **לכהן** – מביום השני וגו' עד מלאה קטורת, **ללוי** – עד ביום השלישי, **ולישראל** – חוזרים וקוראים ביום השני וגו' וכן הלאה בשאר הימים. **וביום השמיני:** **לכהן** – ביום השמיני, **ללוי** – קרבן גמליאל [ולבני ספרד, מ"פר אחד" של היום השמיני (כה"ח)], **ולישראל** – מיום התשיעי וגומרים הפרשה ומוסיפים מהתחלת בעלותך, עד "עשה את המנורה" – שו"ע ורמ"א תרפ"ד, א ושערי אפרים ח, ע"ט).

הערה: קראו בטעות נשיא של יום אחר – בדיעבד, יצאו ידי חובה (משנ"ב תרפ"ד, ג). **ומעשה שקראו בטעות ללוי** מ"פר אחד" של נשיא אחר, אף שאח"כ רצו לישראל לחזור על נשיא היום, הורה **הגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל** שצריך לחזור ולקרא ללוי כדין. **ועוד מעשה בקרייתנו ת"ו** שקראו ב"זאת חנוכה" לכוהן – כל פרשת יום השמיני, וכשעלה הלוי

הסתפקו אם לחזור ולקרא לו מאמצע היום השמיני – כנהוג, או להמשיך, **והורה מרן הגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל** שיש להמשיך, שאף שבא"י נהוג כמחבר, מכל מקום באחרון של חנוכה, הרי כולם ממשיכים.

"שיר של יום"

במסכת סופרים, שבמקדש היו הלויים שרים בימי החנוכה **"מזמור שיר חנוכה הבית וגו'"** (תהלים, ל) ויש נוהגים לומר רק מזמור שיר חנוכה וגו' ויש אומרים גם שיר של יום של אותו היום וגם מזמור שיר חנוכה וגו' ולדעת הגר"א שאין אומרים בכל יום

אלא מזמור **אחד** בלבד – אומרים בימי החנוכה **"מזמור שיר חנוכה וגו'".**

סעודות חנוכה

רמ"א תר"ע, א: יש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות בחנוכה, שבאותם ימים הייתה חנוכה המזבח, ושיש לאכול מאכלי גבינה זכר ליהודית. ונהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרביץ בהם, ואז הוי **סעודת מצוה** ובייאור הלכה בשם מהרש"ל: "ראוי שהשמחה תהיה מעורבת ובלולה בשמחה של תורה... ובעונותינו הרבים, יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל לד' יתברך על הניסים, שעשה לנו הם מרבים בשחוק ה"קרטין" [קלפים], ושומר נפשו ירחק".

הערה: אבל בתוך י"ב חודש, שבני משפחתו נוהגים להתאסף באחד מימי חנוכה לסעודה לכבוד חנוכה, מותרים גם בשנה זו, אולם יזמרו רק שירות ותשבחות לחנוכה (תשובת מרן הגר"ש איוערבך זצ"ל [מבקשי תורה חנוכה תשנ"ו]).

הסוגנויות והלביבות בהלכה

מנהג קדום לאכול ספגנויות מטוגנות בשמן – זכר לנס השמן (ורבנו מימון בן יוסף אבי הרמב"ם בקובץ שריד ופליט ירושלים, תש"ה). ומרן הגר"ש ז"ל איוערבך זצ"ל הוסיף טעם, כיון שבחנוכה בית חשמונאי גנזו אבני המזבח שטימאו היוונים (גמ' ע"ז נ"ב ע"ב), ולכן נהגו במאכלים שברכתם דווקא "מזונות" כדי להזכיר בברכת "על המחיה" שמזכירים בה "ועל מזבחך", מה שאין מזכירים בברכת המזון, ועל כן, יש לאכלם מחוץ לסעודה (הליכות שלמה, אורחות הלכה).

1. בצק שמרים שיטוגן – פטור מחלה (שו"ע יו"ד שכ"ט, ג), וירא שמים מפריש בלא ברכה. **מכניס בצק כשיעור**, אם אפילו מיעוטו **ייאפה**, מפרישים מהכול בברכה. 2. עבור **בני ספרד**, חובה שטיגון הסופגנויות ייעשה על ידי ישראל, כי אין די, לדעת מרן בעל השולחן ערוך, בהדלקת האש בלבד כדי לשלול "בישולי גויים", אלא יש להניח כל סופגנייה בשמן, בידי יהודי. 3. ברכת הסופגנייה, כנהוג היום לכל העדות – "בורא מיני מזונות" (ראה שו"ע ורמ"א קס"ח, י"ג כה"ח, ק"ז ושו"ת אור לציון, ב, עמ' צ"ח). וכשאוכלים אותה לקינוח סעודה – מברכים תחילה "מזונות" (ראה ביה"ל קס"ח, ד"ה וירא וכו' ובספר וזאת הברכה לוח ברכות, הערה ק"א). 4. סופגנויות מטוגנות – אין בהם דין קביעות סעודה" ככל **"תבשיל של דג"**.

5. כשאוכלים סופגנייה, ומרגישים רטיבות על האצבעות, אין צורך בנטילת ידיים, כדין דבר שטיבולו במשקה", כיון שטיגון הסופגנייה לא נעשה בשמן זית, וכל שמן אחר אינו משבעת המשקים (י"ד שח"ט ד"ס: יין, דבש, שמן זית), חלב, טל, דם, מים). אינו מחייב נטילה בלא ברכה (עפ"י שו"ע קנ"ח, ד).

6. סופגנויות הממולאות בריבת חלב, או הנילושות בחלב – יש למרוח מעליהן, גם כן, מעט מהקדם, כדי שייראה שהסופגנייה חלבית, ובפרט לקראת שבת חנוכה אף שמן הדין, איסור לישת עיסה בחלב נאמר דווקא בלחמים ולא בעוגות (שו"ע יו"ד צ"ז, א). **הערה:** סופגנויות הנאפות בתנור – מפרישים מעיסתן חלה, ואפילו נאכלות לקינוח – אין מברכים עליהן. ויש בהן דין "קביעות סעודה" – ככל פת הבאה בכיסנין האפוייה.

לביבות תפוחי אדמה

אף שנתרסקו במגרת וכדומה, כל שניכרת צורת תפוחי האדמה, ואפילו נראים רק כ"חוטי תפוח" דקים – ברכתך "האדמה". אבל כשנתרסקו לגמרי,

במעבד מזון או ב"בלנדר", ובוודאי כשעשויות מקמח תפוח"א – ברכתך "שהכול" (עפ"י שו"ע או"ח ר"ב, ז וספר מקור הברכה ובהליכות שלמה תשרי-אדר י"ז, ח). לבני ספרד, יש לציין, שאמר לי הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל שכשמגשים לו פיר"ה תפוחי אדמה או לביבות, מבקש שניחו עמהם חתיכת תפוח"א ומברך עליו "אדמה" ופוטר השאר, ראה גם שו"ת אור לציון ח"ב י"ד, ב).

חלוקת דמי חנוכה

מרן הרב מפוניב"ז זצ"ל הסביר את המנהג לחלק "דמי חנוכה" לילדים בימי החנוכה, "מפני שהיוונים אסרו ללמוד תורה, וכאשר ניצחו אותם, ורצו להחזיר את הילדים ללימוד, נתנו להם קצת מעות כדי שילמדו, כי זו הדרך לחבב על הילדים את הלימוד, כמו שכתב הגר"א באיגרתו, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ולאזכר זה נותנים "דמי חנוכה" כדי להמריץ את הילדים ללמוד" (ספר "שפתי חיים" להגר"ח פרידלנדר זצ"ל מועדים חלק ב עמ' קל"ד).

"בר מצווה" בחנוכה

קטן הנעשה בר מצווה באחד מלילות החנוכה ומנהג ביתו להדליק **בשקיעת החמה**, לדעת רוב הפוסקים ידליק בשעת השקיעה כמנהג ביתו, ולא ימתין עד לאחר צאת הכוכבים כשהוא כבר גדול (דעת הגר"ש איוערבך זצ"ל (הליכות שלמה חנכה ט"ז, יד), הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ג, טל ופסקי שמועות חנכה עמ' פג), הגר"י קרליץ זצ"ל (ספר חנכה ג, טז) והגר"ח קנייבסקי שליט"א (שם, חנכה ב, י"ז), כיון שמעיקר הדין יוצא בהדלקת אביו ואינו מדליק אלא משום הידור, ועוד, שביה"ש הוא ספק יום ספק לילה, וא"כ יתכן שהוא כבר גדול, ועוד, דמבואר בשו"ע תרעה, ג שיי"א שקטן שהגיע לחינוך, יכול להוציא גדול בהדלקתו, וא"כ ה"ה כאן דבהדלקה שהוא מדליק בשקיעה כשהוא עדיין קטן, יכול להוציא את עצמו כשהגדיל. **מאידך**, לדעת הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי שם עמ' ז, שימתין וידליק בצאת הכוכבים וראה שבט הלוי ח, ד אות ב וכן דעת הגר"א שטיינמן זצ"ל בשלמי תודה חנכה ס"ה אות ב שטוב יותר שידליק כ- 35 דקות אחרי השקיעה). מכל מקום, בשעת הדלקתו מן השקיעה, אינו יכול להוציא ידי חובה גדולים אחרים, כמו כן, קטן, שנעשה בר מצווה בליל שבת חנוכה, אינו יכול להוציא בהדלקתו לפני שבת אחרים גדולים (שו"ת פני מבין שם הואיל ובשעת ההדלקה קטן הוא).

שאריות השמן והפתילות ביום השמיני

הנותר ביום השמיני מן השמן שהושם בבזיכי החנוכייה למצות ההדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו – שהרי **הוקצה למצוותו** (שולחן ערוך תרע"ז, ד), ואין להשתמש בו, **לא** לנרות שבת **ולא** לנרות בית הכנסת, וכהסבר הרמב"ן למסכת שבת כ"א ע"ב: "ולא דמי לעצי סוכה ולנוי סוכה, שמתירים אחר החג, משום שלא נתנם אלא למצות החג, ודעתו עליהם לאחר שבעה, אבל הכא דעתו הייתה שידלק כל השמן שבחנוכייה (אם לא התנה שמקדיש רק את המיועד לחצי שעה של מצוותו), כמו שהקדישו לשמים". ובקיצור שולחן ערוך קמ"ט, כ שגם הפתילות שדלקו למצווה – בכלל הקדושה ויש לשרפן. אבל בשמן שנשאר בבקבוק – אין קדושה. **יש נוהגים**, להצניע את השמן והפתילות שנותרו, **למדורת החמץ** בערב פסח הבעל"ט, אבל אין להצניעם להדלקת חנוכה, בעוד שנה, שחוששים לתקלה, שמה ישתמשו בהם לצרכם במשך השנה.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס,

בני ברק

זמן הדלקת נר חנוכה

איתא בגמ' בשבת דף כא ע"ב, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כתבה דר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק וא"י לשיעורה, עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי. ע"כ. ובמסכת סופרים (פרק כ' ה"ג) איתא אמרו בעשרים וחמשה בכסליו מדליקין נר חנוכה וכו' ושם בה"ד מצות הדלקתו משקיעת החמה עד שיכלה רגל מן השוק. וכן בפסקייתא רבתי (פ"ב) ילמדנו רבינו נר של חנוכה מאמתי הוא מצותו, שנו רבותינו משתשקע החמה עד שתסלק רוב הרגל מן השוק. וכן במגילת תענית (פ"ט) מצות הדלקתה שתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ולענין זמן ההדלקה מצינו במח' בראשונים לאיזה זמן הכוונה.

בספר הישר לרבינו תם (חידושים סימן רכא) שכתב שם בעיקר דינו בהא דיש ב' שקיעות, כתב להוכיח ראייה לדבר וז"ל: וראיה לדבר נר חנוכה דאמרין מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ריגלא דתרמודאי דהוא לילה הוא, ואי לא גרסינן הכא כל שפני מזרח מאדימין הוי משמע משתשקע החמה ליל דהכי משמע שנתרחקה כבר ואינה כנגד החלון שלה, והילכך משקיעת החמה בכל מקום גרסינן לה לילה לבד מזה שהוא בין השמשות ע"כ, וכן הוכיח מדברי הגמ' בזבחים איזהו מקומן קדשים הנאכלין ליום אחד נאכלין ומחשבין בדמיו משתשקע החמה דהיינו חוץ לזמנו דכיון שעבר היום שחיתתן אינן ראויין לזריקה דביום צוותו כתיב ונפסל הדם מהלילה, וע"כ האי משתשקע היינו שכבר שקעה חמה ויצאו כוכבים דאל"ה הרי יום הוא, וכתב שרי כל מקום שתמצא משתשקע תמצא פירושו מכוון כמו שפירש יעו"ש. והיינו משתשקע חמה היינו דלפי דעתו דיש ב' שקיעות.

דהנה ידוע דעת ר"ת במסכת שבת דף לה ע"א בד"ה תרי תילתי מיל. קשה דהכא משמע דמשקיעת החמה עד הלילה ליכא אלא תלתא ריבעי מיל ור' יהודה גופיה בפסחים בפרק מי שהיה טמא (דף צד. ושם) סבר דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבע מילין וצאת הכוכבים לילה הוא כדאמרין בריש פ"ק דפסחים (דף ב. ושם) וכדמוכח קרא (נחמיה ד) ואנחנו עושים במלאכה וגו' דמיניה מפי' בפ"ב דמגילה (דף כ:): דמעלות השחר יממא הוא, וע"כ תרצו התוס': ואומר ר"ת דהתם מיירי בתחילת שקיעה והכא משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע עכ"ל, והיינו דיש ב' שקיעות, וכן כתב הר"ן (שם) בשם ר"ת דב' שקיעות הן משתשקע חמה דשמעתין והיינו מסוף שקיעת החמה, כלומר משעה שנשקעה ברקיע והיא עדיין כנגד חלונה ולפי שלא עברה חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי הכיפה פני רקיע מאדימין כנגד מקומה, וכו' יעו"ש. וכשיטת ר"ת כן כתבו עוד עשרות ראשונים וכמו שהאריך בזה בשו"ת יבי"א ח"ב חאו"ח סימן כא יעו"ש.

וכן הוא שיטת השו"ע לדינא בה"ל שבת סימן רסא סעיף ב' וז"ל: יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקדש, וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עז זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו

תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחל על הקדש ושעור זמן בין השמשות הוא שלשת רבעי מיל, שהם מהלך אלף וחמש מאות אמות קדם הלילה עכ"ל, וכתב במשנ"ב שם סק"ג דהוא דעת ר"ת וסיעתו, אבל הרבה מהראשונים ס"ל וכן דעת הגא"ט ש בין השמשות מתחיל תיכף ומיד לאחר השקיעה היינו משעה שהשמש מתכסית מעינינו ונמשך זמנו שלשת רבעי מיל ואח"כ בסמוך לו יוצאים שלשה כוכבים בינונים והוא לילה מן התורה לכל הדעות, יעו"ש עוד בב"ה"ל. אלא דבעיקר דעת השו"ע דס"ל כר"ת ידוע להקשות ממש"כ בסימן רצ"ג ס"ב שכתב שצריך להזהר מלעשות מלאכה עד שירא ג' כוכבים קטנים רזופים, והקשה שם המשנ"ב בביאור הלכה דהרי השו"ע בסימן רסא פסק כמו שיטת ר"ת, וא"כ שאנו רואים כוכבים ויודעים שלא נשלם זמן ד' מילין, ותיירך שם בביאור הלכה כ"פ משי"כ במנחת כהן (מאמר ב' פ"ה) שאם אנו רואים ג' כוכבים בע"כ דאנו יודעים שנשלם השיעור אבל שאנו יודעים שלא נשלם שוב א"צ להקפיד על השיעור של זמן ד' מילים. יעו"ש. אלא דבעיקר זה יל"ע הרי אם הוא זה הזמן של השקיעה מה מהני ג' כוכבים ויל"ע.

ומ"מ כדברי ספר הישר כן מצינו בדברי התוס' במסכת מנחות דף כ' ע"ב בד"ה נפסל, שכתבו בזה"ל: ותיירך ר"ת דמשתשקע החמה משמע סוף שקיעת החמה שכבר שקעה החמה אבל משקיעת החמה משמע מתחילת שקיעה תדע מדאמר' (שבת דף כא:): גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה ואי בתחילת שקיעה עדיין הוא יום גדול והוא שרגא בטיהרא ולפיכך שקיעת החמה נמי דהכא גבי דם בתחילת שקיעה איירי וניחא טפי משום דאמרין בסוף איזהו מקומן (זבחים דף נו.) מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו ביום שאנתה זובח אתה מקריב ואי בסוף שקיעה קאמר למה לי קרא פשיטא דנפסל בלילה דאין יכול לזרוק דכתיב ביום צוותו ועמוד השחר פשיטא דפוסלת בו דומיא דאימורים ופי' שם בקונטרס דנימא אם עלה לגבי מזבח משום דאין לינה מועלת בראשו של מזבח וקשיא למ"ד מועלת מאי איכא למימר ואין לומר דאיצטרך משום דק"ל גבי דם אם עלה לא ירד והואיל וכן כשר באימורים ואם מעלה לגבי מזבח הוא אמינא דיכול לזרוק משום דבהא פלוגתא היא דרבן גמליאל ור' יהושע דר' יהושע אמר ירד ולרבן גמליאל לא ירד וכי תימא דאיצטרך משום דס"ד דלא מיפסיל בלינה כי היכי דאין חייבין עליו משום פיגול ונותר כדאיתא בסוף כל הבשר (חולין דף קיז:). הרי עצים ולבונה דאין חייבין עליהן משום נותר לרבי שמעון ואפילו הכי מיפסיל בלינה כשקדשו בכלי שרת וכי תימא משום דילפינן מדם דלמא שאני דם דמתיר ולפי מה שמפרש רבינו תם דמיירי בתחילת שקיעה ניחא עכ"ל, הרי לנו מדברי התוס' שיטת ר"ת לענין נר חנוכה שכתוב בגמ' בשבת משתשקע חמה דהיינו בע"כ סוף שקיעה דאל"ה הו"ל שירגא בטיהרא ומאי מהני. ומוכח להדיא דעת ר"ת דיש להדליק בסוף שקיעה. כך הוא שיטת ר"ת.

והא דבעינן לילה כן כתב בהגהות מרדכי (פרק במה מדליקין סימן תנה) וז"ל: מצותה משתשקע החמה פירוש מסוף שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים דשרגא בטיהרא לא מהני וכו' יעו"ש, וכן כתב בספר המנהיג (הלכות חנוכה סימן קמז) וז"ל: משתשקע החמה כשקיעת חמה דתענית וכו' דהוא צאת הכוכבים וכו'. יעו"ש, וכן כתב הרא"ש (שבת פרק ב' סימן ג') וז"ל: הלכך אע"פ שמתיר תירוך אחר ראוי להחמיר ולהדליק נר חנוכה בתחילת

הלילה וכו' יעו"ש, וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב ט ח"א) וז"ל: שמצותה להדליקה בלילה משתשקע החמה יעו"ש, וכן כתב הטור (סימן תרעב) וז"ל: מצטת מסוף שקיעת החמה, ומשמע דסוף שקיעת היינו צאת הכוכבים וכדעת הני הראשונים, וכן כתב בתרומת הדשן (סימן קב) דסוף שקיעת החמה ואילך היינו צאת הכוכבים ולא קודם יעו"ש. אלא דאין הכרח להביא ראייה לענין הזמן שהוא כר"ת אלא דהענין הוא להדליק בצאת הכוכבים.

ושיטה אחרת מצינו בזה לפי שיטת היראים, שכתב ביראים (סימן רעד) וז"ל: והא דתינא בנר חנוכה מצותה משתשקע החמה בעוד קצת יום קאמר דכיון שהחשיך קצת לא הוי שרגא בטיהרא ובאותו זמן מתחילין בני אדם לשוב לבתיהן ומתמיהין שוראים נר בעיוד היום ויודעים שמחמת מצוה היא ואיכא פרסומא ניסא, עכ"ל, והיינו דס"ל דגם אז איכא פרסומא ניסא, ונראה דלשיטתו אזיל דבין השמשות הוא לפני השקיעה, וכיון דכן דלאחר שיש שקיעה, ואז אפשר להדליק כבר, וראה עוד בישועות החמה, ואז אפשר להדליק כבר, וראה עוד בישועות יעקב (שם סק"א) שהאריך להוכיח דזמן הדלקת נרות חנוכה הוא ביום דדוקא כשיטת היראים יעו"ש, וע"ע בספר ויחי יוסף (סימן יג) יעו"ש ובספר העיטור (שער ג' הלכות מילה דף נא ע"ג) כתב בזה"ל: ופירש הר"ר שמעון בשם הר"ר יעקב משתשקע החמה לאו בין השמשות הוא שאינו נראה ברקיע דהא משתשקע החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין ובין השמשות לא הוה אלא ג' חלקי מיל אלא משתשקע החמה דהיינו ביאת אורו סמוך ללילה שאעפ"י ששקעה החמה יש שהות מעט עד הלילה ובהאי שיעורא דאמרין כוכב א' יום ב' ביהש"מ שלשה לילה ובכוכבים בינונים כדאמרין והכי אמרינן בחנוכה משתשקע החמה ביאת אורו היא והיינו דקתני משתשקע החמה משמע שכבר שקעה והתם קתני משקיעת החמה מתחלת שקיעתה וכו' יעו"ש.

וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן צא) לפרש בדברי הטור שהכוונה היא לא כשיטת ר"ת אלא כשיטת היראים שזמן ההדלקה הוא לאחר השקיעה מתי שמתחיל בין השמשות, אלא דא"א לומר כן בשיטת הרא"ש שהרי הרא"ש כתב בתחילת הלילה ולשיטת היראים לא א"ש, כן כתב להעיר בס' מועדי ה' חנוכה (עמ' קמא), וכתב שם שתימה לומר שהטור יחלוק על אביו הרא"ש שהרי לעולם הטור אזיל בשיטת אביו הרא"ש וכמו שכתב מרן בבית יוסף (חומ"מ סימן ע"ז) יעו"ש, וכן כתב הב"ח בדעת הטור.

עוד דעה בראשונים מצינו בדברי הרשב"א במס' שבת שפירש בזה"ל: הא דאמרין: מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מסתברא דלאו עכובא היא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו לקמן (כג, ב) בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן, ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכר דלצורך מצות שבת מדליקו, והכא נמי דכוותה, אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה. והראיה הדלקת נר חנוכה בערב שבת, דעל כרחין מקדים עם חשכה לרבה דאמר בשלהי פרקין (לד, ב) משתשקע החמה בין השמשות, דבשלמא לרב יוסף דאמר משמיה דרב יהודה אמר שמואל, משתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום, לא הוה ראייה, דאפשר לו להדליק בערב שבת משתשקע החמה עד שישוה העליון לתחתון, אלא לרבה דאמר

משתשקע החמה הוי בין השמשות, תקשי דהא תנן (שם, א) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מדליקין את הנרות, וקיימא לן כוותיה הלכה למעשה, אלא דאי מצוה קאמר ואילו רצה להקדים עם חשיכה מקדים. ועיי' עוד שכתב שהרי קיימ"ל דזריזין מקדימין למצוות, ומוכח מדבריו דהזמן של ההדלקה בין השמשות ומשתקע חמה לאו לעיכובא, והיינו דלפי"ד אפשר דגם אי נימא שצאת הכוכבים הוא כשיטת ר"ת אבל מ"מ הכא זה אינו לעיכובא.

וכן נראה שיטת הריטב"א במסכת שבת דף כא ע"ב שכתב, שעיקר מצוותה משתשקע החמה, פירוש היה נראה כי סוף השקיעה דהיינו בין השמשות קאמר דהכי משמע כדפירש ר"ת ז"ל בסוף פרקין (לה א) וכו' ע"כ, והיינו דאף לפי דברי ר"ת הכא שאני, אלא דסו"ס קשה דהרי ר"ת קאמר להדיא דאזלינן בתר צאת הכוכבים ולא דאזלינן בתר בין השמשות, ובע"כ דבדעת ר"ת אין לומר כן, והני דעות הם דעה חדשה.

וכהאי דעה לכאורה כן הוא בס' צרור החיים (הדרד השביעי סימן ג') כתב וז"ל: מצוה להדליק משתשקע החמה, וזהו החיוב, אבל אם רצה להדליק סמוך לשקיעת החמה מדליק, תדע דהא נר חנוכה בערב שבת על כרחין מקדים עם חשיכה דאין לו להדליק משתשקע החמה והוא בין השמשות דהא ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אין מדליקין כו' ע"כ, וכן מוכח מדברי האורחות חיים (הלכות חנוכה אות טו) שהעתיק דברי הרשב"א ע"ש, אלא דאכתי אפשר לחלק בין דעת הרשב"א דבעינן דידיק קצת סמוך לשקיעה לבין הדעות שיכול להדליק כבר בשקיעת החמה, וכן בשלטי גיבורים שעל הרי"ף (דף ט' ע"א אות ג') שכתב שרוב הפוסקים מסכימים שיכול הוא להדליק נר חנוכה קודם שקיעת החמה דלא נאמר זמנה עם שקיעת החמה אלא למצוה ולא לעיכוב וכו' ע"ש, וכן כתב בס' מהרי"ל (הל' חנוכה אות א') כתב בזה"ל: מנהג מהרי" סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצא מבית הכנסת כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע החמה עכ"ל, והביא דבריו הרמ"א בדרכי משה (סו"ס תרעב אות ד) ומשמע מכ"ד דאף מעיקר להדליק אף לפני זה, [וזהו דלא כשיטת הרמב"ם לקמן] וכן כתב בפר"ח (סימן תרעב ס"א) שידליק בתחילת שקיעת החמה, וכן הוא דעת הגר"א (שם סק"א) די' להדליק בתחילת השקיעה, ונאריך דבריו לקמן.

ובביאור הגר"א (תרעב סק"ב) כתב, סוף שקיעה כן כתב הטור וכו' אבל ברשב"א ור"ן משמע בהדיא שהוא תחלת השקיעה אלא דמשמע שם בשקיעה שניה וכו' וכן עיקר, ועיין מש"כ לעיל בסימן רס"א ס"ב בארוכה עכ"ל, וכן הביא בביאור הלכה והוסיף שכן כתב במאירי ובפרי חדש, ובעיקר דברי הגר"ן כן מבואר בגר"א סימן רסא שכתב וכן לענין נר חנוכה ג"כ מהחלת השקיעה וכן הוא בר"ן ורשב"א וכו' יעו"ש, וכן איתא בס' מעשה רב (סימן רלה) זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה דם צאת הכוכבים כ"ד מדליקין קודם תפילת מעריב. וכן הובא בלוח ארץ ישראל להגר"מ טוקציניסקי זצ"ל. והיינו דלפי שיטתם יש להדליק בדוקא בשקיעת החמה, וכן ראה בקונטרס זמן הדלקת נר חנוכה מאת הרב בר חיים שהאריך בכ"ז די' להדליק או כר"ת או בתחילת השקיעה, יעו"ש, ושם בעמ' 19 הביא מכתב מהגאון הצדיק רבי שריה דבילצקי זיע"א ושם כתב להעיר לו בכ"ז, שיש שלא נהכו כן אבל גלוי ומופורסם שמנהג אשכנזים פרושים בארץ ישראל מיום התייסדות הישוב האשכנזי ע"י תלמידי הגר"א להדליק נר חנוכה ברגע שלש שקיעת החמה וכתב שם וזהו המנהג הגלוי והמופורסם וכל

הגדולים והצדיקים בדורות שלפנינו ובודאי גם בדור הזה היו דמקדים בזה מאד, ובחלקם עמדו עם שעונים ואש מודלקת כבר בכדי לכיין הרגע כממשעו, וכמו שראינו לפני כחמישים שנה בערך, ובודאי דגם היום הוא כן יעו"ש.

אלא דבעיקר דעת הגר"א יקשה ממש"כ בהלכות מילה (סימן רסו) נראה דעת הגר"א שגם לנר חנוכה הזמן בסוף שקיעה שזה הלשון חז"ל שקיעת החמה, וכך כתב שם: דהברייתא דמצות נר חנוכה משתשקע החמה רבי יהודה היא, אבל אן קי"ל כרבי יוסי לחומרא, דס"ל כל בין השמשות דרבי יהודה יום וא, משו"ה כתבו הפוסקים בתענית ובחנוכה דבעינן דיהיה צאת הכוכבים משום דקימ"ל כרבי יוסי לחומרא עכ"ד, וכן כתב להעיר בחזו"ע (חנוכה זמן ההדלקה) יעו"ש.

ובכ"ז כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שמב אות ג) שבבלודון ראה כתי"ע עתיק שבקלויז של הגר"א איחרו עד זמן צאת הכוכבים בוילנא ומשמע שזהו העיקר למנהג הגר"א ולא תחלת השקיעה וכתב שם שהרי גם החזו"א הדליק עשרים דקות לארח השקיעה שזהו עיקר הזמן שהרי עכ"פ סו"ס הוא בתוך חצי שעה. [ועוד כתב שם, ושמעתי חידוש גדול בשם הגר"מ סולווייצקי זצ"ל שגם להגר"א זמן המצוה אחרי צאת הכוכבים שהלוא פועלים עבדו עד צאת הכוכבים וכמבואר במגילה כ' ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר עד צאת הכוכבים והזמן של כלה רגל מן השוק גם להגר"א הוא חצי שעה מצאת הכוכבים רק מדליקין קודם והיינו משקיעה ועכ"פ צריך גם להגר"א שימלא שמן שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים ומה שמדליקין עם השקיעה היינו דמייתי במסכתא סופרים פרק כ שזכר לדבר לא ימיש עמוד הענן מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש והיינו שבא עמוד האש קודם שישקע עמוד הענן ולכן כאן מדליקין לפני לילה והיינו מיד משקיעה והלאה אבל קיום המצוה גם לדידיה הוא בצאת הכוכבים וחצי שעה אח"כ שרק אז כלה רגל מהשוק ולדבריו בודאי לא צריך גם להגר"א להזדרז להדליק בתוך חצי שעה מהתחלת השקיעה לעיכובא והעיקר לפני מעריב שבהתחלת הלילה מאיר שזהו מצותה ולא נתבאר בדין כבתה אינו זקוק לה לשטיה זאת מהו הדין אם כבתה לפני צאת הכוכבים אבל לשון הרמב"ם שזמנה עם שקיעת החמה לא מקדימין ולא מאחרין ומדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה זמן זה כמו חצי שעה או יותר לא משמע כדבריו ואולי פירש כן רק בדעת הגר"א וא"ש שבמוצש"ק מיהר הגר"א להדליק נ"ח כיון שקיומה מצאת הכוכבים חצי שעה וכן א"ש שגם נר ראשון מדליקין משקיעה אף שאינו עוד יום ב"ה רק כיון שקיומה בלילה א"ש ועכ"פ נראה יסוד איתן להדליק מוקדם אבל לא משקיעה דוקא ועיי' בדברינו לעיל ובסימן של"ד שהבאנו שכעין זה המנהג בקלויז רבינו הגר"א זצוק"ל ע"ש אף שבעיה"ק הוותיקין נהגין בהתחלת השקיעה וכמ"ש ורוב תושבי חו"ל שהיו נוהגין במקומם להדליק בצאת הכוכבים וכאן בא"י מקדימין מדליקין כשיטה הנ"ל כעשרים דקות אחרי השקיעה עתכ"ד]. ובעיקר דעת הגר"א שיש שלהדליק בצאת הכוכבים, כן כתב בספר שערי רחמים מנהגי הגר"א (סימן קמג) כתב, זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה קודם צאת הכוכבים על כן מדליקים קודם תפילת מעריב חצי שעה אחר זמן כלות רגל מן השוק מדליק בלא ברכה.

ועוד בזה ראה בתו"ה (שם סימן שלד) שכתב בנוס"א, ועכשיו בהיותי בלונדון הראה לי ידידי הרב יום טוב ליפמן רקוב שליט"א בן ידידי הגאון רבי בן

ציון רקוב זצ"ל כתי" רבי נתן צבי רבינוביץ זצ"ל אב"ד דליקעו וז"ל בשנת תרמ"ג כתבתי בוילנא והושבתי עדות בשם חתן הגאון מו"ר יוסף מו"ץ זצ"ל שהוא היה מתפלל בקלויז של הגר"א זצ"ל והמנהג היה להדליק נ"ח שעה אחרי שקיעת החמה נראה שבוילנא רק אז בטוחים היו בג' כוכבים בינונים והגאון הנ"ל תיקן להקדים מינוט ע"ש הרי עדות נאמנה שבבית המדרש הגר"א זצ"ל גופא איחרו להדליק עד שעה לאחר השקיעה והיינו בצאת הכוכבים.

אבל כתב שם, ולא ידעתי למה מדליקין אפילו בחו"ל מהתחלת השקיעה ולדעתי בחו"ל שהשקיעה מתאחרת זה מוקדם מדי ולדין עשרים מינוט בארץ ישראל הוא זמן מובחר וכמ"ש במק"א והפרושים בירושלים עיה"ק נוהגין עם התחלת השקיעה וכן נהג מרן הגרי"ז זצ"ל הגאב"ד דבריסק ולפי עדות הנ"ל גם בבית המדרש הגר"א לא נהגו כן וצ"ב ואולי נתכוון בעדותו שנהגו כן רק בהדלקת נר חנוכה רבית הכנסת אבל בבית הדליק תלמידי הגר"א בתחלת השקיעה וצ"ב שבבית הכנסת לא מצינו שצריכים לאחר כ"כ, יעו"ש, ובעיקר תמהיתו בסו"ד י"ל דרק אז אנשים נשאים בבית המדרש ואז יש יותר פרסומא ניסא, ומ"מ למדנו חילוק מדבריו ד"ל א' לחלק בין חו"ל לאר"י, ולפי"ז י"ל דאין סתירה במנהגי הגר"א דהכא תלמידי הגר"א לא נהגו הכי משום דשאני הזמן שהשקיעה מתאחרת לכן אחרו להדליק משא"כ כאן עשרים דקות לאחר הזמן סגי, עוד בשיטת הגר"א כתב להעיר בס' אשרי האיש (ח"ג עמ' רנב) בשם מרן הגרי"א זצ"ל, שכיון דבאל"ה זמן השקיעה האמיתי אינו ברור לנו שהרי להגר"א ע"פ הגאונים זמן צאת הכוכבים הוא י"ג וחצי דקות לאחר השקיעה ובמצאיות אצלינו אין רואים כוכבים בזמן זה, ומזה נראה שזמן השקיעה יותר מאוחר ולכן אנו מקפידים שלא להתפלל ערבית בזמן הזה, וכן שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת בזמן יותר מאוחר, ולכן יש מדליקים עשר דקות לאחר השקיעה שבלוחות שאז קרוב להניח שכבר הגיע זמן השקיעה וגם נראה בחוש דלא הוי שרגא לביהרא עכ"ד, ובאמת דבריו הם הערה נכונה דהרי לפי מנהג בני אשכנז הם מחמירים בזמן תפילת ערבית וא"כ מדוע בזה מקילים ולא מחכים ארבעים דקות, ולכל הפחות כחצי שעה, ובע"כ דאי"ז השיעור.

וכהני שיטות שמדליקים בשקיעת החמה כן הוא שיטת הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ד ה"ה שכתב בזה"ל: אין מדליקין נרות חנוכה קדם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה אינו מדליק. וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת. נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה עכ"ל, וכתב שם במגיד משנה אין וכו'. שם (דף כ"א:.) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ופירשו בגמרא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורו. ובהלכות שני פירושין היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. והשני שצריך ליתן לתוכן שמן כדי שיהא דולק והולך עד השיעור הזה ושניהם כתב רבינו ושם נתבאר בהלכות שיעורו עד שתכלה רגל מן השוק כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה. וכתב רבינו עבר זמן זה אינו מדליק וכן לשון הגמרא מוכיח דקאמר אי לא אדליק מדליק

אלמא אחר זמן זה אינו מדליק דאי לא שיעור זה מה הועיל לנו. ויש מן המפרשים נדחקין ואומרים דודאי אם לא הדליק בתוך שיעור זה מדליק כל הלילה דהא תנן (מגילה כ') כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה אלא שלא עשה מצוה כתקנה אבל תוך זמן זה עשה מצותה כתקנה אלו דבריהם ז"ל. ולשון דאי לא אדליק קשה לפירוש זה דמצוה כתקנה אינו כל הזמן הזה דאי"כ הוה להו למימר לאדלוקי. ומ"ש רבינו ולא מקדימין ולא מאחרין יצא לו ממה שאמרו שם (שבת דף כ"ג:) תנא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר והוא מפרשה בנר חנוכה. עכ"ד. ומעיקר דברי הרמב"ם היה נראה לדייק שיש להדליק עם שקיעתה דהיינו בזמן השקיעה. וע"ע במועד'ים וזמנים ח"ב סימן קנד.

אלא דראיתי בערוך השולחן (סימן תרע"ב סעיף ד') שכתב בה"ל: ודע: דגם בעיקר הזמן נחלקו הרמב"ם עם הטור והשולחן ערוך. דהרמב"ם כתב, עם שקיעתה, והיינו: בתחילת השקיעה. אבל הטור והשולחן ערוך כתבו: בסוף השקיעה, והיינו, בצאת הכוכבים, כמו שכתבתי בסימן תקסב. ודבר זה תלוי בהמחלוקת בעיקר זמן שקיעת החמה: אם זהו תחילת שקיעה או סוף שקיעה. כמבואר לעיל סימן רסא דהרמב"ם סבירא ליה דהוא תחילת השקיעה, והטור והשולחן ערוך הולכים בשיטת רבינו תם שזהו סוף השקיעה, כמו שכתבתי שם. והעולם נוהגים כהטור והשולחן ערוך, ומברכים "נר חנוכה" אחר תפילת ערבית. אבל יש נוהגים כהרמב"ם, ומברכים אחר מנחה לזמן תחילת בין השמשות. ואף על גב דהאידינא ההדלקה היא בבית, מכל מקום כל מה שאפשר לעשות כתיקון חכמים עושין. ועוד: דגם האידינא, כשמדליקין אצל החלון, יש היכר לבני רשות הרבים. ובמסכת סופרים פרק עשרים משמע כהרמב"ם, שאומר מצות הדלקתן משתשקע החמה. ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו, ואין מברכין עליו, שכך אמרו: אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. עד כאן לשונו. ולאחר תחילת השקיעה הלא נאותין מהנר, אך אין זה ראייה גמורה כמובן. עכ"ד, ומבואר דזמן ההדלקה הוא בתחילת השקיעה, אבל מ"מ כתב שם שאי"ז דעת הטור והשו"ע, [נמוכח גם דהטור ס"ל דהוא בתחילת השקיעה], וכן מבואר בביאור הלכה (סימן תערב בד"ה ולא מקדימים).

אלא דמצאתי בשו"ת מהרי"ף (סימן מז) שכתב ששיקעת החמה שכתבו הרי"ף והרמב"ם היא סוף השקיעה כדמוכח מלשון הרמב"ם וכך הם דברי הרי"ף ז"ל (שבת דף ט ע"א) ועל כרחיק לפרש האי שקיעת החמה דגבי הדלקת נרות חנוכה היינו סוף השקיעה שהיא אחר מהלך ארבעה מילין מכמה טעמי דתחילת השקיעה כשגוף השמש נכסה מעל הארץ אי אפשר דהא עיקר מצותה היא שיאירו הנרות וע"י שיאירו מסתכלין בה וזוכרים הנס ואיכא פרסומי ניסא ובתחילת השקיעה עדיין אור השמש גדול בעולם ושרגא בטיהרא מאי מהניא וכמו שכתבו הגהות המרדכי בפרק במה מדליקין וכ"ש שעיקר התקנה היא שידליקו בחוץ שאין מחשיך אלא אחר זמן רב אחר שקיעת החמה ועוד דקאמר זמנה הוא משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ומפרשי לה הרי"ף והרמב"ם שהוא כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה ואם הוא אחר תחילת השקיעה אי אפשר לומר שבכמו חצי שעה כליא רגל מן השוק דלא כליא רגל מן השוק אלא אחר שתחשך ודבר זה ידוע וכו' הרי נתבאר שהרי"ף והרמב"ם ס"ל שקיעת החמה הוא משחשכה שהוא סוף השקיעה וכו' ע"ש וע"ע שם סימן ו ובזה יש ליישב מה שהקשה בביאור

הלכה סימן תרעב ד"ה ולא מקדימים דהמחבר שהעתיק כטור מסוף שקיעה וצירף לזה דברי הרמב"ם שלא יקדים הוא צע"ג ע"ש, וכן כתב לבאר בשו"ת שבט הלוי (חלק א נספח סימן צא) שכתב להשוות לשון הטור שכתב מסוף שקיעת החמה עם לשון הרמב"ם שכתב עם שקיעתה דשנייהם לדבר א' נתכוונו דהיינו בחלק האחרון של בין השמשות סמוך ממש לסוף שקיעה, וא"ש מאוד מה שהוסיף השו"ע על לשון הטור עם וכו' עם סוף שקיעתה והוא לכוונה הנ"ל ומיזבש קושיית הביאור הלכה.

ולכא"י י"ל כן להכריח בדעת הרמב"ם דהרי אם הכוונה בשקיעה ממש הרי סו"ס היא שרגא בטיהרא ומאי מהני, ואף דידועים דברי הריטב"א במסכת שבת (כא:): שכתב לדון לענין זמן ההדלקה דודאי עם רצוה להדליק מוקדם מדליק, וכתב, ומיהו ודאי אם רצה להדליק מתחלת השקיעה שאם לא כן נרות של שבת אימת מדליק להו, אלא ודאי כדאמרן דכל זמן שקיעת החמה שהנר אורו מבהיק זמנם להדליק בברכה ולאפוקי קודם לכן עכ"ל, ומוכח דהנר אורו מבהיק היינו עם השקיעה, אבל אכתי אינו כפשוטו, וגם ראה מש"כ בזה בשו"ת שמי"ש ומגן שם יעו"ש.

והנה מרן בבית יוסף הביא דברי הרי"ף והרא"ש ששיעור תכלה רגל מן השוק הוא כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה עכ"ד, ויל"ע בדבריו מה כוונתו כחצי שעה דאם הוא משום זמן בין השמשות לגאונים הרי כבר עבר הזמן של י"ג דקות או י"ח דקות [ותלי בפלוגתת הגר"ע והחזו"א והמשנ"ב ואי"ז מקומו] שאז הוא זמן צאת הכוכבים ובע"כ דכוונתו דכיון שמדליק לאחר כחצי שעה, הרי שהחצי שעה של הדלקת נרות חנוכה הוא בתוך הרבינו תם, ולכן שפיר אפשר להדליק אז אף שמרן ס"ל כדעת ר"ת, והנה מרן בשולחן הטהור כתב לדינא בה"ל: אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה לא מאחרים ולא מקדימים עכ"ל, ויל"ע מה כוונתו סוף שקיעתה, הרי בבית יוסף כתב כמו חצי שעה, ובע"כ דהיינו הך, ולפי"ז אי"ש דאולי הב"י אזיל גם שיהיה בתוך חצי שעה לפי דעת הרמב"ם, אלא דצ"ע דהשו"ע נקט מאידך כמו הרמב"ם בלשון אין מקדימין ואין מאחרין וזה בדוקא וא"כ בע"כ דהוי בדוקא שלא מאחרים ולא מקדימים, והיינו זמן צאת הכוכבים, והנה י"ל דהכוונה צאת הכוכבים וכמו שכתב הב"ח (שם אות א) והביא דבריו השיירי כנסת הגדולה (בהגהות הטור אות א) וכן במג"א (שם סק"א) ובא"ר (סק"א) בוחיי אדם (כלל קנד סעי יח) וכן כתב במאמר מרדכי (שם סק"א) שכן מבואר בדברי האחרונים ע"ש, וכן כתב בתוספת חיים ובבן איש חי (פ' וישב אות ז) ובכה"ח (שם סק"ב) שהכוונה סוף שקיעתה דהיינו בצאת הכוכבים, אלא דלפי"ז צ"ע מדברי הב"י, ומאידך קשה על המנהג שלא נוהגים בנר חנוכה כמו ר"ת, והנה בעיקר דין קבלת ר"ת, בשו"ת יבי"א שם אות טז, כתב ביב"א, בזה"ל: מסקנא דדינא שראוי לכל חרד לדבר ה' להחמיר כשיטת ר"ת ורוב הפוסקים שלא לעשות כל מלאכה במוצאי שבת עד שיעבור שיעור ד' מילין דהיינו שעה וחומש, וכמו שפסק גם מרן ז"ל בשולחן הטהור ושיעור זה הוא בשעות זמניות, ולכל הפחות יאזור חיל להחמיר כשיטה זו באיסורים של תורה. (וכן שלא לאכול במוצאי יום הכיפורים עד השיעור הנ"ל.) ומצוה לפרסם ולהודיע זאת ברבים ללומדים ויודעי ספר המחזיקים בתורת ה' ולהסביר להם חומר הדברים עכ"ל, הרי לן דלא תפס כן אלא בתורת חומרא לגבי איסורי שבת, ולא לענין נר חנוכה, וכן ראה בחזו"ע (חנוכה) שהאריך בזה ואין ספרו תח"י.

וכן ראה בילקוט יוסף (תש"פ חנוכה עמ' רמד) שכתב שאף דעת השו"ע כדעת ר"ת, מ"מ כתב שם שהרי מנהג ירושלים כסברת הגאונים וכמו שנתבאר מהרי"י נבון בספר נחפה בכסף (דף קנד עמוד ג) ובגט מקושר (דף קח ע"ב) ע"ש, ובפרט בדרבנן שיש לסמוך על המנהג בזה, ורק בדאורייתא לחומרא עבדינן כר"ת. וציינו למש"כ בסימן תרפ"א בארוכה ושם כתב לדון לענין צאת השבת, ויש להאריך בזה עוד, אבל מ"מ אכתי יש לעיין מאי שנא, ובפרט שהשו"ע כתב אלא עם סוף שקיעתה, וממה נפשך אם צאת הכוכבים הוא כר"ת א"כ כך הוא לדינא, אלא דסו"ס יש לתרץ דמה שנהגו כן רק משום חומרא, ולא תפסינן דברי ר"ת והשו"ע לחומרא, ובהו צ"ע דהרי פסקינן כשו"ע, וכל המפרשים כתבו בדעתו דהיינו בצאת הכוכבים, וכן מציינו דעת השו"ע לענין ספירת העומר בשו"ע סימן תפ"ג סעיף ב' שהמדקדקין ממתנינים לספור העומר מצאת הכוכבים וכן ראוי לעשות, והנה התם בע"כ דהוא צאת הכוכבים לפי שיטת ר"ת.

וכן חזיתי בס' חנוכה בציון (פרק ז' ה"א) שכתב שטוב לנהוג כדברי הרמב"ם כשמתאפשר ולא לאחר ההדלקה יותר מהחצי השעה הראשונה, וכתב שכן נהג מור אבי ז"ל וכל חכמי ישיבת פורת יוסף יעו"ש, ושפ כתב בסוף ההערה שמנהג הספרדים כדעת מרן להדליק בצאת הכוכבים, ויל"ע בדעתו בזה מדוע לנהוג כדברי הרמב"ם. בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סימן קפב) כתב שמה שכתב המג"א סוף שקיעתה שהוא צאת הכוכבים היינו ספק צאת הכוכבים שהוא בין השמשות וכו' ע"ש, ואף דדבריו תמוהין, מ"מ חזינו דאפשר דיהיה מקור דעדיף לנהוג כרמב"ם, וגם זה תמוה.

ובשו"ת יצחק ירנן (ח"א סימן נא) כתב ג"כ שהמנהג הנכון הוא כמו המנהג של האשכנזים להדליק נר חנוכה מהשקיעה כי לשון הש"ס הוא משתשקע החמה, ומ"מ פסק לפי הרמב"ם שכתב עם שקיעתה, ולכן כתב כן, והביא גם מרבינו האי גאון בתשובות הגאונים (שע"ת סימן רלג) שכתב בזה"ל: וששאלתם לענין נר חנוכה נר חנוכה מצוה משתשקע החמה עד שתכל רגל מן השוק וכו' ומהו תרמודאי בני אדם עניים עושים מלאכה בשדה או פעולה או שומרי פירות ומתאחרין לאחר כל בני אדם עד שחשכה עכ"ל, ומשמע שזמן החשיכה הוא סיום זמן הדלקת נר חנוכה, והאריך בכ"ז וכן הוכיח מרש"י בשבת שפירש רגלא דתרמודאי עד שהולכך בני השוק לבתיהם משחשכה עכ"ל, ומשמע להדיא שמדליקים נר חנוכה לפני שחשכה, ודלא כר"ת ובהו יש לדחות דהרי לא פסקינו הלכה כרש"י, וגם דהלכה כר"ת ועוד דהלכה כהשו"ע יעו"ש עוד בבכ"ד.

ובשו"ת שמש ומגן (ח"א סימן לא) כתב להביא דברי היצחק ירנן, ושם כתב לדחות דבריו, ועמש"כ שם שאם השו"ע היה דברי הרמב"ם רש"י והריטב"א היה פוסק כמותו, וכתב עליו בזה"ל: וכמה גדול כחו של הרה"ג האברך הזה להכריע בין גדולי עולם ולכתוב עליהם דלא"ו שפיר עבדי וגם לחלוק על מר"ן הקדוש וסיעתיה ראשונים ואחרונים שפסקו להדליק בסוף השקיעה וכן פשט המנהג מאז ועד עתה, ואיד הזיד לומר על מר"ן ז"ל דאילו ידע דברי הרמב"ם והרמב"ם מונח לפניו כשולחן הערוך והזכיר ממנו הטור והב"י עצמו ע"ש, ומי יודע ובקי בדברי הרמב"ם כמוהו והוא אחד מנושאי כליו בס' כ"מ שחיבר עליו וגם בכל ביתו בית יוסף נאמן הוא וגם ל' הש"ע בזה בס' תע"ב הוא שאוב ממנו ולא מדברי הטור והוסיף בו סוף השקיעה מוכח שהוא מפרש כן בדבריו וכדברי ר"ת שנביא להלן ורוב

פסקי הש"ע הם ע"פ דברי הרמב"ם ואין יתעלם דבר ממנו ומלבד זה הרי כך היא דעת הטור בפירוש וגם דעת הרא"ש פ"ק דתענית וכן דעת הגמ"ר להדיא בר"פ ב"מ וא"כ מי סנו ליה דעת גדולי הפוסקים הנ"ל שפסק מר"ן כוותיהו, וכבר קבלו עליהם אבותינו ורבותינו נ"ן דעת מר"ן ז"ל אפילו נגד אלף פוסקים ואפילו בנידי ממונות לא יוכל המוחזק לומר קים לי כנגד מר"ן, לך נא ראה מ"ש בזה הגאון ר' יוסף נסים בורלא בספרו וישב יוסף דכ"ז ע"ב שהתמרמר מאד איך נהייתה הרעה הגדולה הזאת לפסוק בא"י נגד מר"ן הקדוש הגם לכבוש את המלכה עמי בבית וכו' עש"ב, ומור"ם ז"ל עצמו כתב בתשובה ס' מ"ח דחלילה להמרות דברי מר"ן וכל החולק עליו כחולק על השכינה ועליו יש לסמוך באיסורא דאורייתא כ"ש בממון הקל עכ"ל והאם כך אמרו חכמי דורו מה נענה אנו איזובי קיר בדרך יתום כזה ועוד הרבה מזה בספרי הא' ואחרונים אם באתי להביא דבריהם תכלה היריעה מהכיל באופן שהפתגם עממי שגור בפי הכל לכו אל יוסף קארו אשר יאמר לכם תעשו ויוסף הוא המשביר ויהי ה' את יוסף ואין להאריך יותר בדברים ידועים ואם תרצה לרוות צמאונך בזה לך נא ראה להרה"ג פאר הדור הראש"ל הגר"ע יוסף (שליט"א) בס' יחווה דעת ח"ה דף שי"א והלאה שהאריך למעניתו להביא את ס' הפוסקים מכל מדינות העולם שכולם פה אחד מחזקים ומאשרים את הכלל הזה ללכת אחריה יתד בל תמוט ודי בזה הערה, יעו"ש מה שהאריך בזה בתשובות סימן לב לג.

אלא דאולי יש ליישב בזה דיש לנהוג כן עפ"י הקבלה ע"פ מש"כ בס' פרי עץ חיים מהמהרח"ו ודע כי אנו מדליקין אותה עם שקיעת החמה, וכן כתב בס' שמחת כהן סוף סימן קיג שכתב בזה"ל: ידע לב חכם כי כעת אשר נכנסתי להיכל ספרי קודש בית מדרשינו בית אל יב"ץ עד היום הזה הנה נהגו כי אחר סיום תפלת המנחה על פי הכוונה יהיה קרוב לעת וזמן השקיעה ואז הולכים כל היחידים ה' עליהם יחיו לבית ומדליקים עפ"י סדר הכוונה ממוהר"ש זיע"א ואח"כ חוזרים ומתפללים ערבית אחר צאת הכוכבים עכ"ל, וכן כתב בס' שלום וצדק (סימן מו סוף אות יד) וז"ל: וההדלק נהגו ק"ק בית אליכב"ץ עם שקיעת החמה כי כן מפורש בפרי עץ חיים דרושי חנוכה עכ"ל, וכן כתב בסדר ביום לרבינו משה מכיר, וכן כתב המקובל רביב ניהו שמואל בסידור רחובות הנהר (חלק חנוכה דף ט' הלכה ה) וז"ל: כתב בספר פרי עץ חיים דשעת הדלקת נר חנוכה בשקיעת החמה, ומנהג בית אל לנדליק בשקית החמה וכו' עכ"ל, הרי דיש נוהגים כן, ומשו"ה יש על מי לסמוך, אלא דצ"ע מדוע הכה"ח לא הזכיר מזה.

אלא דיש להקשות ממש"כ תלמיד המהרח"ו הרב טור ברקת (סימן תערב ממקור חיים סק"א) וכתב בזה"ל: להיות כי מצות חנוכה היא נוגעת למידה האחרונה והיא הנקראת מידת לילה כנודע מן הוורה, וכן אין מלדיקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה שלכן נאמר ולילה בעמוד אש להאיר להם וכו' כי אין מדליקים אותה אלא עם סוף שקיעת החמה וכו' עכ"ל, ובע"כ

וראה עוד להמקובל רבי יעקב הלל שליט"א שכתב בספר וישב הים (חנוכה ופורים עמוד נו) כתב, ודע כי אנו מדליקין אותה עם שיקעת החמה, אין שום משמעות הכרחית כדי להכריע בכאן מחלוקת הפוסקים, כי רבינו ז"ל לישנא דחז"ל נקט שאמרו שבת כא: מצותה משתשקע החמה, וכמו שאר לשונות חז"ל שביאר שם סודם בהמשך הדרוש, ולא

נחת כלל לדייק ולפרש מהו זמן ההדלקה להלכה ולמעשה ולכן כל אחד ינהג בזה כפי הפוסקים ונהרא נהרא ופשטיה. יעו"ש עוד. ובשו"ת אור לציון ח"ד חנוכה, כתב שיש להדליק חנוכה כרבע שעה עשרים שקות לאחר שקיעת החמה, וראוי להיזהר שלא לאחר יותר מחצי שעה לאחר השקיעה, ובכל אופן יש ליזהר שלא לאחר יותר מחמשים דקות לאחר השקיעה, ובמנהג תימן ראה עוד בשו"ת אורן של חכמים סימן לו אות ד' מה שהאריך בזה שהיו ב' מנהגים.

ומ"מ יעו"ש שכתב לבאר האי סברא דהשו"ע לא פסק כמו ר"ת, דהכא לא פסק כר"ת ומאי שנא הכא, וכתב שיי"ל שר"ת עצמו בס' הישר חזר בו, שהוי לשיטתיה רק לענין שבת שהרי כתב בסו"ד דוקא לענין שבת יעו"ש, ומוכח דחזר בו ממש"כ על חנוכה, ובע"כ דהוא רק על שבת, אלא דיל"ע דהרי אכתי השו"ע פסק כמו ר"ת לענין שבת וספירת העומר וכן גם אפשר לענין חנוכה, אלא דלענין חנוכה י"ל כמ"ש, וראה שם עוד בשמ"ש ומגן שהביא מהנאמ"ן שכזה לבאר בתוס' במנחות דף כ' שלא באו תו' להוכיח רק שאינו תחילת השקיעה אבל אם זהו סוף שקיעה א' או אחרונה שהוא צאת הכוכבים לא נכנסו בזה ע"ש, אלא דכתב דהוא דחוק הרבה, אבל מ"מ כתב דאחרי העיון בתוס' נראה שנכון הוא, אבל יעו"ש דלבסוף כתב שבס' הישר אין שום חזקה בדבריו יעו"ש, וכתב שכן הוא דעת הגמ"ר בפ"ה דשבת כסבר ס' השיר דבתחילת הפרק גבי נ"ח כתב משתשקע החמה פ' מסוף שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים דשרגא בטיהרא לא אהני, והביא ראייה מתענית שלא שקעה עליו חמה דהיינו צאת הכוכבים ואילו בסוף הפרק כתב ר"ל משתשקע הוי הקדמה ואותה הקדמת נק' בה"ש שיעורו ג"ר מיל וכדו' ע"ש, ואיך לא העיר בזה שהם סותרים זה את זה, ובע"כ דיש חילוק בין שבת שכתוב בו כל זמן שפני מזרח מאדים לשאר דברים וכדברי ס' הישר, וכן הביא בס' המנהיג. ובע"כ דאכתי קשה בדברי השו"ע מאי שנא נ"ח.

והוא שם שלא קבלנו דברי מרן בזה בשבת וס"ל כהגאונים וכן הוא מנהג העולם וכמ"ש בקש שלמה סימן כח ומהר"י נסון בסימן וי"ץ סוף ח"ב יעו"ש, ולכן לענין נר חנוכה לא מדליקים כר"ת דאז הוי לילה גמור יעו"ש.

ומה שיי"ל עוד דהנה בשו"ת אבני נזר (חאו"ח זימן תצז) כתב להביא דעת המרדכי והתרומת הדשן דהזמן הוא בצאת הכוכבים כר"ת, אבל כתב שגם הר"ן הנזכר בשיטת עצמו וגם בשיטת בעל הלכות מפורש בדבריו דזמן הדלקת נר חנוכה הוא קודם צאת הכוכבים דלשיטת רבה היינו בתחילת בין השמשות ולשיטת רב יוסף היינו זמן מועט קודם לכן ויעו"ש באבני נזר שהביא השיטות בזה והאריך שם לסייע לשיטת הר"ן והבה"ג וכתב שפ עפ"י שיטתם שכמו שבסוגיא בדף לד ע"ב מפורש שמששתשקע החמה היינו בזמן בין השמשות או קדם לכן, הכא נמי משתשקע החמה היינו כן, יעו"ש, וא"כ י"ל דהרי דעת הר"ן לענין שבת כדעת ר"ת, אבל הכא לא פסק כן ובע"כ דמוכח דהכא לענין נר חנוכה שאני.

ויש להוסיף בזה דהנה יש לדון מדוע השו"ע לא כתב צאת הכוכבים וכתב סוף שקיעתה, דהנה בספר אמת ליעקב לרבי יעקב קמניצקי (סימן תרע"ב ס"א בד"ה אין מדליקין) כתב ומ"מ צ"ע אמאי קרי ליה הכא סוף שקיעה יותר מבכל מקום דקרי ליה צאת הכוכבים אם לא דנימא דלהקדים אתא וצ"ע עכ"ד, וא"כ אפשר"ל דבע"כ כיון דהשו"ע כתב סוף שקיעתה,

בע"כ דלא בעינן לצאת הכוכבים, וכן י"ל דלכן השו"ע כתב כחצי שעה.

אבל מה די"ל ביותר בזה לפי מש"כ התוס' במנחות שכתבו בזה"ל: תדע מדאמרינן גבי נר חנוכה מצותה משתשקע החמה ואי בתחילת השקיעה עדיין יום גדול והוה שירגא בטיהרא ע"כ, ומשו"ה כל הענין הוא שלא יהיה שירגא בטיהרא, וכיון שכן משו"ה סגי אף לאחר חצי שעה וסוף שקיעתה וכמ"ש בשו"ע. וכבר אז אין את החסרון של שירגא בטיהרא. ולכן אין להקשות בזה במה שכתב בקונטרס בדין זמן הדלקת נר חנוכה (עמ' ט) מהא דכתב בטור בהלכות תענית (סימן תקסב) אמר רב חסדא כל תענית שלא קיבלו מאתמול ושלא שקעה עליו החמה פירוש שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית עכ"ל, וכן כתב בשו"ע סימן תקס"ב ס"א בזה"ל: כל תענית שלא שקעה עליו חמה דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית עכ"ל יעו"ש ברמ"א, די"ל דהתם הוא לפי ענינו ושאיני.

ובשו"ת תפלה למשה (ח"ב סימן מז) כתב להוכיח שהמדליק בצאת הכוכבים יוצא יד"ח לפי רוב דעות הפוסקים משא"כ כשמדליק בבין השמשות אחר השקיעה יוצא יד"ח בדיעבד לדעת ר"ת והמנהיג והטור והרא"ש ומרן השו"ע ורוב האחרונים יעו"ש, וראה עוד בספר מאמר מרדכי (חנוכה עמ' 455) מש"כ עוד בזה.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא' מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

במי ששכח ולא בירך קודם ההדלקה, ואמירת "הנרות הללו" בין הדלקת הנרות שאלה: מי ששכח לברך לפני הדלקת נר חנוכה, האם יכול לברך גם אחר כך? תשובה: כל זמן שלא סיים להדליק את כל נרות המהדרין יכול לברך את כל הברכות, אבל אם כבר סיים להדליק את כולם לא יברך ברכת "להדליק", ומ"מ בעת שרואה את הנרות יכול לברך ברכת "שעשה נסים" וברכת "שהחיינו" (אם עדיין לא בירך "שהחיינו" ביום הראשון).

אין להפסיק בשיחה עד גמר הדלקת כל הנרות, ולכן עדיף לומר את נוסח "הנרות הללו" אחרי גמר הדלקת כל הנרות.

ה ר ח ב – ד ב ר :
שכח לברך קודם ההדלקה
א [בהדלקת נרות חנוכה מברכים ברכת "להדליק נר של חנוכה" וברכת "שעשה נסים לאבותינו" וביום הראשון גם ברכת "שהחיינו". וכותב הרמ"א (תרעו), (ב) בשם המהרי"ל: "ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק" – והטעם כדי שיהיו הברכות עובר לעשייתן כמו בשאר כל המצות.

והמשנ"ב (סק"ד) מביא מה שכותב הרע"א שאם הדליק נר חנוכה ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן נזכר דעדיין לא בירך יש לו לברך כל הברכות, אך אם נזכר לאחר שהדליק את כולם לא יברך ברכת "להדליק" רק ברכת "שעשה נסים" ו"שהחיינו"¹⁰.

¹⁰ וראה במשנ"ב (שם, ב) שכותב: "ואם נזכר אחר ההדלקה אינו מברך בלילה זו עוד", וצ"ע שהרי המשנ"ב כאמור הסיק כדברי הרע"א שכל זמן שהנרות דולקות ניתן לברך דלא גרע מהמברך ברכת הרואה. וראה בשו"ת הלכות שכותב שבסק"ב מיירי

הרע"א (ש"ת תניינא ס' יג) נשאל אודות מי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולו, נזכר דעדיין לא בירך, האם יברך או לא.

וכותב הרע"א: "נ"ל דברכת "על הנסים" ו"שהחיינו" אם אירע כן בליל א' אף דמיד שהדליק הנר גמר מצות הדלקתו, מ"מ מברך אותם, דלא גרע מרואה [נר חנוכה] דמברך נ"ח, דפשיטא אף לא בירך מיד בתחילת ראייתם, מ"מ מברך בעוד שרואם, ה"נ כן. ואף לשיטת החולקים על ה"ח וס"ל במדלקת אשתו עליו בביתו אינו מברך על הראיה, היינו כיון שיוצא בהדלקה, א"כ הדלקה וברכתה כאלו הדליק הוא בביתו משא"כ היכא שהדליק ולא בירך, מה"ת נימא דיגרע כחו במה שהדליק מאלו לא הדליק והיה מחויב בברכת נר חנוכה מצד רואה, וכי שבביל שהדליק ג"כ פגע ממנו חיוב זה. ואף דהרמ"א כתב בשם מהרי"ל דיברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק, היינו לכתחילה, אבל דיעבד נראה דמברך נס וזמין".

וממשיך הרע"א: "אך לענין ברכת "להדליק" לכאורה כבר גמר מצותה מיד כשהדליק נר אחד, דמה שמוסיף הנרות רק מחמת הידור מצוה דלא שייך לברך עליו".

ומביא מה שנחלקו האליה רבה והפרי חדש, במי שהדליק למשל ביום השלישי רק נר אחד ואח"כ בא להדליק עוד ב' נרות עבור המהדרין, שדעת הפר"ח שאין מברכים על ההידור ודעת הא"ר דבעי ברוכי – ואנו נקטינן שלא יברך (וכמשי"כ המשני"ב תרעב, ו). וא"כ גם אם נזכר קודם שהדליק את כולם לא יוכל לברך מצד ההידור.

צירוף ג' טעמים

ב [אבל הרע"א מצרף כמה סברות ומסיק שכל זמן שלא גמר להדליק את כל הנרות שיוכל לברך, ואלו דבריו:

"ומי' לדינא נ"ל בנידו"ד יש לסמוך ולברך, דיש לצדד עוד, דאף בניזכר אחר גמר הדלקתו דיברך, כיון דצריך שיעור להדלקה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ועי' שו"ע (ס' תרעה) אם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו דיעבד, א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת ונמשך, ועיין הרא"ש פ"ק דפסחים (ס' י) כתב הטעם דמברך להתעטף בציצית להניח תפילין, לישב בסוכה, ולהדליק נר חנוכה דיש בהם שיהיו מצוה, ולשון מורה ע"ז ליהויה עטוף בציצית ולישב בסוכה וכו' ולהדליק נ"ח שיהיו במצותה, כדאמרין משתשקע וכו', שתכלה רגל מן השוק עיין שם, הרי דמדמה נ"ח לציצית ותפילין דיש שיהיו במצותם, א"כ י"ל כמו בציצית ותפילין מברך גם אחר הנחתם דעדיין עוסק במצותם הוי כמו קודם עשייתן, ה"נ י"ל בנ"ח, ואף דאינו דומה לגמרי דשם עוסק במצותם במה דלבוש, וכן מזוזה בפתחו ולא ברך בשעת קביעתו אף דאינו עושה מעשה, מ"מ כל רגע הוי תחלת מצוה דאלו נטלו המזוזה לא יהיה לו המצוה מכאן ולהבא,

שכבר בירך "שעשה נסים" ואין מברכים שהחיינו על הראיה אם כבר בירך שעשה נסים.

ומוסיף השעה"צ: "אמנם אם ארע זה בליל שמיני וממילא יתבטל לגמרי ברכת שהחיינו, צריך עיון, דאפשר דכמו בעלמא קי"ל דזמן אומרו אפילו בשוק, דהוא קאי על עצם היום טוב, אפשר דהוא הדין בזה דקאי על עצם הזמן דחנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות, אלא דלכתחילה סמכו זה על זמן הדלקה, וכעין סברתי נמצא במאירי וזה לשונו, מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה א' ושעשה נסים בכל הלילות, והדברים נראים, עד כאן לשונו, וצריך עיון".

וכן בלולב דכתבו תוס' דנענוע הוא מהמצוה ומקרי עובר לעשייתו, היינו ג"כ דע"כ אלו לא היה מנענע היה מחוסר מצות נענוע, ומוטל עליו לנענע, משא"כ בנר חנוכה דכל שבשעת הדלקה היה בו שמן כשיעור, אף אם רגע אח"כ כבתה הנר אין מוטל עליו להדליקו ואין שום גרעון במצוה מה שאינו דולק יותר, וא"כ י"ל דמקרי עברה מצוותה, מ"מ כיון דכילי הרא"ש בחדא, לקרותם שיהיו מצוה, י"ל דמקרי עובר לעשייתן".

ועוד כותב: "גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתם מברך אח"כ. עיין ש"ך יו"ד (ס' י"ט ס"ג)".

ומסיק: "א"כ בני"ד בצירוף הני סברות, א', דעת הא"ר דמברך על ההידור, ב', כיון דמקרי שיהיו מצוה משך הדלקתם י"ל דמקרי עובר לעשייתן. ג', דעת הפוסקים אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אח"כ, מכל זה נראה לסמוך בני"ד דיברך. אולם אם קודם דהדליק נרות הנוספות כבו הראשונות דבזה ליכא סניף הנ"ל דמכח שיהיו מצוה מקרי עובר לעשייתן, כיון דכתבה ואזדא מצוותה לגמרי, הדרין לפסקא דרבוותא הנ"ל הא"ר והפר"ח אם מברכים על ההידור, וספק ברכות להקל". ונבוא לדון בדברי הרע"א.

מצוה המתמשכת

ג [הנה לגבי מש"כ הרע"א שנר חנוכה נחשב "מצוה המתמשכת". ועי' בפמ"ג (א"א רסג, יא) שגי"כ דן כן, אולם כאן (מ"ז תרעו) כותב הפמ"ג: "ואם הדליק כל הנרות, יראה דלא יברך אחר כך, ככל הדברים מצוה שאין לה משך זמן דלא יברך אחר כך" (עי' רא"ש פסחים א, י רמב"ם פ"א מהל' ברכות ה"ה).

ובזה יש לדון מאחר דקי"ל (תרעג, ב) שאם "כתבה אין זקוק לה" י"ל שאי"ז נחשב מצוה המתמשכת, אלא עיקר המצוה מתקיימת בעת ההדלקה גופא – ראה לשון הביה"ל (תרעג, ב ד"ה אס) שכותב: "ודע עוד דמה שאמרו אינו זקוק לה היינו אפילו כבו כולם **דלא בעינן פרסומי ניסא רק בעת ההדלקה**". אך מאידך הרי קחזינן שיש איסור להשתמש מהנרות למשך כל החצי שעה (שו"ע תרעב, ב) הגם שכבתה אין זקוק לה, וא"כ חזינן שיש לזה המשך.

וביותר יעוי' בשעה"צ (תרעג, לב) שכותב שאם כביה במזיד בודאי מחויב לחזור ולהדליק.

האם "עובר לעשייתן" מעב

ד [ולגבי הצירוף השני שכותב הרע"א שיש כמה פוסקים או הרבה פוסקים דס"ל שבדיעבד ניתן לברך גם אחרי והדין של "עובר לעשייתן" אינו מעב, צ"ע מי הם שיטות הללו (עי' בש"ך יו"ד יט, ג ובדרכ"מ ודגול מרבבה שם).

ברכה על הידור

ה [ולגבי הצירוף השלישי לברך על הידור, הרי כאמור אנו נקטינן שאין מברכים על הידור, וכפי שהבאנו מש"כ המשני"ב (תרעב, ו) שאם לא הדליק מעיקרא את נרות המהדרין ומדליקם אח"כ שאין מברך עליהם – ולדא כדעת הא"ר והאחרות חיים (עי' פמ"ג א"א תרעב, ג).

ולכן הקשה הרע"א בעצמו שם איך כל בני הבית מברכים על ההדלקה, הרי זה רק הידור ואין להם לברך עלה. ומכח זה כותב הרע"א: "ואין להביא ראיה דשייך לברך על ההידור דאנו מברכין כל ב"ב, אף דמדינא נר איש וביתו ואינן בכלל המהדרים, זה אינו, דשאני התם כיון דרצונו להיות מהמהדרים כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק, וממילא מחויב מדינא". וכ"כ הפמ"ג (א"א תרעד, א) שמכונים שלא לצאת.

אך כאמור בצירוף כל הדברים הנ"ל מכריע הרע"א לברך כל זמן שלא סיים להדליק את כל הנרות, והביאו המשני"ב (תרעו, ד) להלכה.

אמירת "הנרות הללו" בין הנרות

ו [המשני"ב (תרעו, ח) כותב לגבי אמירת "הנרות הללו": "אחר שהדליק נר הראשון שהוא העיקר אומר הנרות הללו ויגמור ההדלקות בעוד שאומר הנרות וכו', ומ"מ מי שנוהג לומר הנרות הללו לאחר שהדליק הכל נמי שפיר דמי [פמ"ג]".

וראה בפמ"ג (א"א תרעב, ג) שתמה בזה: "ואח"כ יאמר הנרות הללו לאחר גמר הדלקתן, **דלמה יפסיק בין ברכה למצוה לכתחילה**. אבל בסימן תרע"ו בט"ז ומג"א בשם רש"י אומר הנרות הללו אחר הראשון, שהוא עיקר, וצ"ע".

ועוד כותב (מ"ז תרעו, ה): "ומכל מקום צ"ע, דהא בין הברכה והדלקת נר ראשון אסור להפסיק ולומר הנרות הללו, א"כ י"ל דהברכה על כל הנרות קאי כו' ולמה יפסיק בין ברכה להדלקת שאר הנרות. ומכל מקום הא ודאי אחר גמר כל השלש ברכות והדלקת נר ראשון הוא שיאמר הנרות, ואני העני לא ראיתי לנהוג כן. וחי' אין אומר נגד מאורן של ישראל מהרש"ל ז"ל, ומכל מקום מי שנוהג ואומר אחר כך הנרות הללו לאחר שהדליק הכל, נמי שפיר דמי כו', וצ"ע".

[ועי' במנחת יצחק (ד, קטו) שכותב: "בספר ראש יוסף (עמ"ס שבת לבעל הפמ"ג) כותב: "ואם שח בין נר לנר, ראוי לברך שנית וד"ל ע"כ, וקשה אמאי, הא העיקר הוא הנר הראשון, ומה לי בשח, ושוב ראיתי שבספרו פרי מגדים (ס' תרע"א) כתב, שהעיקר הראשון, ומשמע דלא יברך, וק"ק שבמשנה ברורה לא העתיק הדין בזה". וגם לא העתיק של שח בין הברכה להדלקת נר ראשון].¹⁰⁰

וכן נהג מרן הגריש"א לומר את אמירת "הנרות הללו" אחר גמר הדלקת כל הנרות.

ועי' בתשובות והנהגות (ה, רכג-י) שכותב: "נהגנו לזיזוה שלא לומר הנרות הללו עד גמר הדלקה של כל הנרות (ודלא כרוב פוסקים שהתירו לומר הנרות הללו מיד בהדלקת נר ראשון), שכיון שמוכח מדעת

¹⁰⁰ א.א.ה. הגם שלשלו בין הנרות הוא בדיעבד, אבל כשה מענין המצוה יתכן בהחלט שזה לכתחילה, והגם שלשלו בין הברכה לתחילת המצוה זה בדיעבד גם כשה מענין המצוה אבל אחרי שכבר התחיל במצוה י"ל שזה לכתחילה. והרי כן מצינו לגבי בדיקת חמץ שכותב המשני"ב (תלב, ה-ו): "**ובדיעבד אם שח בדברים שאין צורך הבדיקה יחזור ויברך** דהפסיק בין הברכה להמצוה כו'. ובה אין צריך לחזור ולברך **כיון שכבר התחיל המצוה, ובדברים שהם צורך הבדיקה גם לכתחילה יוכל לדבר** שזה אין תשיב הפסק כלל".

[ועי' בשו"ע (תעה, א) שכותב לומר את הנוסח של כרוך "זכר לקדש כהלל כו" לפני שאוכל את הכורז, ובביה"ל (שם ד"ה ואומר) תמה שהרי אמירה זו הוי הפסק בין הברכה לכריכה והרי השו"ע עצמו שם מסיים שאין לו להסיח וכו' כדי שתעלה ברכת אכילה וכו', ודוחק לומר דגם אמירה זו הוי מענין הסעודה כמו טול בריך, ואעפ"כ כותב השו"ע שם ש"לא יסיח בדבר **שאינו מענין הסעודה** עד שיאכל כריכה זו כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו – ומשמע שמה שמענין הסעודה זה לכתחילה].

וגדולה מזו יעוי' במסכת סופרים (פרק כ ה"ד) שהוא המקור לאמירת הנרות הללו, שכותב: "המדליק אומר בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, ומתנה ואומר, הנרות האילו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים כו' כדי להודות שמך על נפלאותיך ועל ניסויך ועל ישועותיך; ואומר, ברוך אתה שהחיינו; ואומר, ברוך אתה שעשה נסים" – ומשמע שהיו נוהגים לומר נוסח זה אחרי ברכת "להדליק" לפני ברכת "שעשה נסים". ויסוד הדבר מבואר בלשונו ש"מתנה ואומר" ומשמע שזה מענין ההדלקה גופא. אך יתכן שאומרים "הנרות הללו" אחר ההדלקה ורק לאחמ"כ שעשה נסים ושהחיינו (עי' בהג"מ פ"ג מהל' חנוכה אות א ורע"א תניינא ס' יג).

כמה אחרונים שאין גדר המהדרין שנה הראשון בלבד עיקר המצוה והשאר הן הידור, אלא שבכל הנרות שמדליק מקיים גוף המצוה, ע"כ שפיר יש ליהרהר שלא יפסיק עד גמר הדלקת כל הנרות כדי שהברכה יעלה על כולם".
לתגובות:

dvarhalacha613@gmail.com

התורה ומצוותיה / הרב אברהם

מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני

המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

שאלות שונות בהלכות חנוכה [נרות הידור] הפסיק באמירת 'הנרות הללו' בין הברכה להדלקה שימוש בשיירי השמן לסגולה]

נר המצוה ונר הידור בפוסקים דנו האם המהדרין שמדליקים לפי מספר הימים נחשב שכל הנרות הן המצוה, או שנה אחד הוא נר המצוה והשאר להידור. דעת הרמ"א בסי' תרע"ד שנהגו שאין מדליקין נרות חנוכה מנר לנר, לפי שאחד עיקר המצווה והשאר רק הידור. יש דיון בפוסקים האם כוונת הרמ"א רק שלא להדליק מהנר הראשון של המצוה את השאר, אבל בנרות הידור ניתן להדליק א' מהשני. או שנהגו לא להדליק שום נר מחבירו, בגלל שיש א' חיוב והשאר הידור.

הגר"ד מנובהרדוק בעל שו"ת גליא מסכתא חולק, וס"ל שהמהדרין שמדליקים את כל הנרות למצוה, במקום הנר האחד שחייבים מעיקר הדין, ולא אמרין שאחד מצוה והשאר הידור. אולם רוב הפוסקים ס"ל כמ"ש הרמ"א.
יש כמה וכמה נפ"מ במחלוקת זו.

מובא בסי' תרע"ו ס"ד שאחר הדלקת הנר הראשון יאמר הנרות הללו וכו'. וזה יתכן רק אם הנר הראשון הוא המצוה והשאר להידור. אבל אם כולם מן המצוה אין להפסיק באמצע ההדלקה. (כידוע בסידור הרב כתב שיאמר רק אחר גמר ההדלקה). יש שבירכו שעשה נסים אחר הדלקת הנר הראשון (מהרא"י איסרלן בעל תרוה"ד כמ"ש בלקט יושר, ישיבת המקובלים בית אל עפ"ד המקובל רבי שלום שרעבי ועוד), וזה מסתבר יותר לפי הדעה שכל הנרות מן המצוה.

יש מחלוקת בין הפוסקים מהיכן להתחיל את ההדלקה בשאר הימים, האם להתחיל מן הנר הנוסף, או מהנר הראשון. וכידוע הגר"א טען שיש להתחיל מן הראשון, שהוא נר המצוה, ולא מן הנוסף שהוא נר הידור. (ולדין ס"ל שבכל מקום שמתחיל - הנר שמדליק ראשון הוא נחשב נר המצוה, והשאר להידור). וכל הדיון הזה רק אם נאמר שאחד עיקר והשאר רק להידור.

כבתה אין זקוק לה - בנרות הידור

בבה"ל סי' תרע"ג ס"ב כתב לגבי הדין של 'כבתה אין זקוק לה', שכל זה נאמר רק אחר שסיים הדלקת כל הנרות השייכות לאותו היום, אבל אם נכבו באמצע ההדלקה, יש לו להדליק שוב מדין מהדרין. אבל אחר שהדליק כל הנרות השייכות ליום זה, ואח"כ כבו, א"צ להדליק.

אולם השפת אמת במס' שבת כתב שאם כבו נרות הידור והנר הראשון נשאר דולק, חייב להדליקם. כיון שכל זמן שהנר הראשון דולק - עדיין לא נסתיימה המצוה, ויש הידור שיראו כמה נרות מדליקים היום. אבל אם כבר הנר הראשון נסתיימה המצוה. (משמע מפשטות דבריו, שאף שעדיין לא סיים את ההדלקה - אם כבה הנר הראשון א"צ להדליק את הנרות הנוספים, אף שאפשר לדון בזה.

אולם במ"ב כתב בפירוש שאחר שהדליק כולם, א"צ להדליק שוב אם כבה, וברור שלא משנה איזה נר (כבה).

עכ"פ כל דברי השפת בנויים על פי דעת הפוסקים שהנר הראשון הוא המצוה, והשאר הם הידור. שאם נאמר שכולם מן המצוה, לא שייך כל חידושו. יש שדנו מה הדין אם כבו חלק מהנרות, האם רשאי לכבות את כל הנרות הנוותרים ולהשאיר רק את הנר הראשון, שהרי אין ענין שיראו חלק מהמספר, למשל ביום ה', כאשר דולקים ד' נרות אין בזה הידור, ואולי יוכל לכבות ולהשאיר רק אחד. והגר"ר משה שטרנבוך שליט"א בתשובות והנהגות (ח"א סי' שצ"ג) כתב שלא לכבות, כיון שהמכבה במזיד יתכן שמבטל את המצוה, ונחשב כביטול המצוה הראשונה. (גם מהרא"י שטיינמן זצ"ל השיב על שאלה זו, שלא לנגוע בנרות).

ומוסיף שלפי מה שכתב במועדים וזמנים (ח"ב סי' קל"ו) שהמדליק נרות כמנין הימים, כולם שוים, ואין הראשון עיקר המצוה והאר רק להידור, אלא שבכולם מתקיימת עיקר המצוה, ושוב מצא בגליא מסכתא בסוף הלכות חנוכה שכתב כן, וא"כ בלא הכי אסור לכבות. שחל על עליה שם נר חנוכה ואסור לבטלה מיחודה.

הפסיק באמירת 'הנרות הללו' בין הברכה להדלקה

נשאלתי באחד שבירך על הדלקת נר חנוכה, ולפני שהתחיל להדליק טעה והתחיל לומר 'הנרות הללו', האם הוא הפסק לברכה?

והשבתי שראה לי שאין זה נחשב להפסק בדיעבד, שיש לזה שייכות למצות ההדלקה. ומצאתי שבמס' סופרים הגירסא מברך להדליק ומיד אומר הנרות הללו, ורק אח"כ מברך שעשה נסים ומדליק הנרות. נמצא שאין זה הפסק.

והגרש"א זצ"ל אמר שיש לכוון בברכה להודות על הנסים הגדולים שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו בימים ההם המלחמות, ולכן כוונת הלב בשעת ההדלקה להודות ולהלל לד' על נסי המלחמות, היא מעיקר המצוה.

מסביר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל: "משום שאין ההדלקה באה כזכר לנס פך השמן, כי לא מצינו בשום מקום להודות לה' לדורי דורות עבור זה שעשה הקדוש ברוך הוא נס כדי שיוכלו כלל ישראל לקיים מצוה".

ומציין למה שמצינו במס' סופרים שהובאה בהגה"מ ובב"ח שלפי הגירסא שם מברך להדליק ומיד אומר הנרות הללו, ורק אח"כ מברך שעשה נסים ומדליק הנרות, והוא כדי שידע לכיון בהדלקתו על נס הישועה ונצחון המלחמה. ואפי' לדין שאין נוהגים כך, הוא משום שלא תקנו לאמרו אלא בשעת ההדלקה ממש ולא לפני, ועכ"פ לאחריה יתכן דאין טעם לתקן אמירה זו כיון דקיי"ל כבתה אין זקוק לה.

וזה הטעם שתקנו לומר זאת באמצע ההדלקה, כדי שיזכרו לכוון זאת. [אולם בסידור הרב כתוב לומר אחר הדלקת כל הנרות].

'מנותר קנקנים נעשה נס לשושנים' - שימוש בשיירי השמן לסגולה

ראיתי לכמה ממחברי זמנינו שפלפו על 'מנותר קנקנים' - נעשה נס לשושנים' לגבי הסגולה הידועה להשתמש בשמן הנותר מנר חנוכה למחלת השושנה, האם יש היתר לזה.

יש לדעת כי כל הפלפול בדבר נמסר בטעות, כי כל המקור לסגולה זו הוא בשם הרה"ק מקאצק זצ"ל בספר שיח שרפי קודש, ושם כתוב לקחת מן השמן הנותר בקנקן כמו שאומרים 'מנותר קנקנים נעשה נס לשושנים', ועליו אין שום שאלה, שלא נחשב הוקצה למצוה, שלא הדליקו ממנו למצוה. והסגולה לא נאמרה על השמן שבנר, בין עם תנאי וללא תנאי. (ויש להזהר בזה, כי יתכן שסתם יכולים לגרום זיהום, ואין בזה שום תועלת).

וז"ל הספר הני"ל, במאמרים לחנוכה אות לו:

בשם הרה"ק הרמ"מ ז"ע מקאצק. סגולה לשושן (רוז) ר"ל ליקח שמן הנותר בקנקן (פלעשיל) מנרות חנוכה ולמשוח ע"ג (הרוז), ואמר רמז ע"ז מנותר קנקנים נעשו נס לשושנים, ודייקא מן הקנקן (הפלעשיל) השמן הנותר ע"כ.

יש להעיר, כי מעיקר הדין אם הנר דלק את כל השיעור, ורק אח"כ כבה. אף שיש אומרים שכל השמן שבנר נאסר, אף היותר מן השיעור. זה רק לחומרא בעלמא, שראוי להתנות שאינו מקצה למצוה יותר מן השיעור. אבל בדיעבד, אם לא התנה, מותר להשתמש בנותר לנרות שבת. כיון שמעיקר הדין לא נאסר הנותר מן השיעור.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך

גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך -

אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

מקום הדלקת נרות בחצרות ובפנימיות ודעת הגר"ח קניבסקי בענין

היכן מדליקים את נרות החנוכה? - השולחן ערוך פסק שצריך להניח את נרות החנוכה בפתח הסמוך לרשות הרבים. לכן, כשהבית פתוח לרחוב, מניחים ליד הפתח, ואם יש לו חצר לפני ביתו, מניחים ליד הפתח, ואם יש לו חצר לפני ביתו, מניחים על פתח החצר. כאשר האדם מתגורר בקומת עליה, ופתח ביתו אינו פתוח לרחוב או לחצר, עליו להניחם בחלון הסמוך לרחוב.

האם דין החצרות וחדרי המדרגות של ימינו כדן החצרות של פעם? רבינו ה"חזון איש" סובר שמכיון והחצרות וחדרי המדרגות של ימינו משמשים רק למעבר או לגינה, ואינם משמשים לשימוש ביתי כבימי חז"ל, משום שאז השתמשו בחצרות לטחינה, אפייה, שטיחת פירות וכדומה. לכן צריך להדליק בפתח הבית הסמוך לחצר, שהעוברים ושבים יכולים לראות את הנרות. ואם אין לו פתח הסמוך לחצר, אלא הוא גר בבניין קומות עם חדר מדרגות (כפי שגרים רוב התושבים בעירנו), עליו להדליק בתוך הבית, בחלון הפונה לרחוב. וכך היא גם דעת הגר"ב זצ"ל אבא שאול זצ"ל (נר ציון פ"ד ס"ג). לדעת הגר"י קרליץ זצ"ל (כמובא בפסקי שמועות ובחוט שני), לדעת החזון איש, חדרי המדרגות שלנו לא נחשבים כחצר אלא כמבוי, ולא מדליקים נרות בפתח חדר המדרגות. וכ"כ מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ישנן וילות וקוטג'ים פרטיים, לצד חצרות פרטיות עם כניסות נפרדות, שהדיירים עושים בחצר תשמישים צנועים יחסית, כמו לצאת לחצר בפז'מה, לכבס את הבגדים בגיגיות ומתקני כביסה ולעשות בריכת גומי לילדים. לפעמים יוצאים החוצה לחצר ואוכלים, אך לא "אוכלים וישנים בהם כדרך החקלאים בימים ההם", כפי שמציג החזו"א את החצרות של פעם. ומנגד, חצר פרטית שכזו לא נועדה רק "לאוויר", כפי שמציג החזו"א את החצרות

של מינו. אם כן, לאילו חצרות נדמה את החצרות הללו?

ישנם מתלמידי החזו"א הסוברים שגם חצר שכזו לא נחשבת ל"חצר של פעם" ועל בעליה להדליק נרות בפתח ביתו או בחלון הפונה לרחוב, ולא בפתח החצר. אולם מנגד, ישנם הסוברים שבמקרה שכזה גם לדעת החזו"א צריך להדליק נרות בפתח החצר הפרטית. ישנן חצרות פרטיות, שהדיירים משתמשים בהם שימושים פחות ביתיים וצנועים, כדי שהשכנים מהקומות העליונות לא יבחינו בהם. במקרה שכזה מקובל שלדעת החזו"א, חצר זו אינה נחשבת ל"חצר של זמן הגמרא" ועל הדיירים שיש להם חצר שכזו, להדליק נרות בפתח דירתם או בחלון הפונה לרחוב.

שאלתי במכתב את מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, כך: נשאלתי מבני הישיבה הסמוכה לביתי, ישיבת 'כנסת יחזקאל' הנכבדה, שבראשות הגר"ב מ' אטינגר שליט"א, כך: היכל הישיבה והחדרים מוקפים בחצר, הגדורה בצורת הפתח, והבחורים משתמשים בחצר לתלות כביסה, וגם יוצאים לחצר בלילה בפיז'מה ולעיתים אוכלים שם מעט מיני מזונות, או שותים וכיוצא ב. האם לדעת מרן החזו"א שחצרות בימינו אינן עשויות אלא לאויר, ולכן אין להם דין חצר לענין הדלקת נרות חנוכה. האם חצר זו נחשבת לחצר גם לדעת החזו"א. והשיב רבנו שליט"א: כן.

עוד שאלתי: חצר ישיבה שהבחורים משתמשים בה שימושי בית חשובים, אך ישנם אנשים מחוץ לישיבה הנכנסים לחצר זו, כדי לקצר את דרכם לרחוב הסמוך, האם נחשב לחצר שהוא כעיקר תשמיש הבית, או מכיון ועוברים שם עוברים ושיבים, אינו נחשב לחצר לדעת החזו"א. והשיב רבנו שליט"א: **מסתבר שלא נחשב לחצר.**

עוד שאלתי: ישנה חצר ישיבה שבחלקה הפנימי משתמשים הבחורים שימושי בית ובחלקה החיצוני לא משתמשים שימושי בית. כיצד מתייחסים לחצר זו? השיב מרן שליט"א: **חצור.**

נר חנוכה ונר שבת מי קודם

שבת כג, ב. בעי רבא: נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף תדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, בתר דאבעיא הדר פשטה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא.

וראיתי מקשים דצ"ע מאי מספקא ליה לרבא, הלא כיון שהגיע זמן הדלקת נר חנוכה, קודם שקיעת החמה, מחוייב הוא במצוה זו, ואילו במצות קידוש יתייבב לבתר הכי, לאחר כניסת יום השבת, וקי"ל (שו"ת חכם צבי סי' ק"ו בשם תשובות הרדב"ז) דמצוה שצריכה להעשות עכשיו, אינה נדחית מפני מצוה חמורה שתבא לאחר זמן, וא"כ בלאו הכי נר חנוכה עדיף, אף בלא טעם של פרסומי ניסא.

והנראה בזה בג' אנפי:

(א) הנה קי"ל בשו"ע רס"ז ס"ב ומשנ"ב סק"ה שאפשר לקבל שבת וגם לקדש כבר מפלג המנחה. נמצא שכשם שאפשר להדליק נרות חנוכה כבר בפלג המנחה, אם הוא טרוד, כבשו"ע סי' תרעב ס"ב. כך אפשר להדליק נר שבת מפלג המנחה. א"כ זמן חובס שווה כשמדליקו כך וזוהו מספק"ל לרבא איזה מהם קודם.

(ב) חיוב הדלקת נ"ח הוא חיוב שנתקן לכל לילה, רק רבנן תיקנו שבשבת ידליק כבר קודם שקיעה"ח, כיון דא"א בענין אחר. אך כשמדליק קודם שקיעה"ח מקיים בעצם את חיוב הדלקת הלילה.

ואף שבפועל עליו לקיים קודם את הדלקת נ"ח, מ"מ נחשב שזמן חיובם שווה הוא, שאת ב' המצוות צריך לקיים בלילה.

(ג) אכן אם בשעת חיוב ההדלקה גופא יש לו אפשרות לקנות שמן להדלקה או יין לקידוש, עליו להעדיף את המצוה המונחת לפניו. אך הרי האדם קונה כבר במשך ערב שבת את היין או את השמן, בשעה שעדיין לא חייב לא במצוה זו ולא במצוה זו, כהכנה למצווה עתידית בה יתחייב בהמשך. אם כן בזה מספק"ל לרבא מה עליו לעשות, האם לקנות ביום שישו יין לקידוש או שמן לנר חנוכה. ואם נפסק שיקנה יין ולא שמן, א"כ כשתגיע שעת מצוות נ"ח ואין לו שמן, אנוס הוא ומיפטר מההדלקה.

החסרון בהדלקת נ"ח ונרות המקדש בשמיים ופתיחות שאין מדליקין בהם בשבת

שבת כא, א: אמר רב הונא פתילות ושמיים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול, אמר רבא מאי טעמא דרב הונא קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. ופרש"י: כבתה זקוק לה - לתקנה, הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה. וכתב הבית הלוי וז"ל: דקדוק לשון רש"י צע"ק דלמה כתב ולא מתקן והו"ל למימר שלא יחזור להדליקה. והנראה דס"ל לרש"י דאם יכבה לגמרי ליכא למיחש דיפשע בו דהא אין לו מקום טעות וסברא להקל בו. ואם בשאט נפש יפשע ולא ידליק הרי גם מעיקרא לא ידליק כלל. רק ס"ל לרש"י דגם כשעודו דולק עדיין רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה שוב אין מקיים בו המצוה דאז אין בו שום הידור והיכר למצוה וככבה לגמרי חשיב, עכ"ל ועיש"ע. ודבריו צ"ב, דמהיכי תיתי לן שצריך לשפר ולהיטיב את הנר הקלוש והדועך, למרות שדולק הוא כעת. וכבר קדמוני בהערה זו ע"ד הבית הלוי.

והנראה דהנה איתא שם בגמ' לעיל: פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מפני שהאור מסכסכת בהן שמיים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מפני שאין נמשכין אחר הפתילה, ופרש"י: שאין נמשכין- ואתי להטות. ועוד נאמר שם בהמשך הגמ': פתילות ושמיים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר 'להעלות נר תמיד', הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר, ופרש"י: ולא שתהא עולה כו' - ולא שתהא צריכה תיקון והטייה. הרי לנו דבשמיים ובפתילות שאין מדליקין בהן בשבת, חסרונם מחשש מצד שיצטרכו תיקון והטייה, ואם לא יתקנם או יטה אותן יכבו.

ונראה דאכן אין החשש שמא יכבה ולא ידליקו, (וכמש"כ הבית הלוי דאם מיירי בפושע שאינו מדליק נ"ח, הרי לא היה מדליק אף נרות בתחילה). אלא החשש הוא שלא יתקן ויטה אותן בכל העת שהן דולקות, ואז ממילא יכבו, והחשש שעד שיראה שנכבו ועד שידליקו שוב, יחלוף זמן, אפילו זמן מועט, ואז תתבטל מצוותו. דהא עיקר התקנה היא להדליק משקיעה"ח במשך חצי שעה, שזוהו שיעור הזמן דכלתה רגל מהשוק, ומדינא דגמרא אם הדליק לאחר שקיעה"ח, א"צ ליתן שמן בהנר אלא רק עד שתכלה רגל מהשוק, כמש"כ הפר"ח בסו"ת תרע"ב והו"ד במשנ"ב שם. וא"כ אם יפשע ולא יתקן הנר, והוא יכבה, אזי גם אם ישוּב וידליקו כבר חסר במצוותו, וע"כ אם כבתה זקוק לה עליו לדאוג לעשותה יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה, וזהו הביאור בד' רש"י ז"ל בס"ד.

ואמנם העירוני בזאת הדברים עולים יפה רק לדעה קמייטא בשבת דשיעורא דעד שתכלה רגל מן השוק היינו דאי לא אדליק מדליק, (וע"ז כ' התוס' שם כד: דאי לא אדליק מדליק - אבל מכאן ואילך עבר הזמן. ואמר ה"ר פורת דיש לזוהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי). אך דעה בתרייתא דא"י לשיעורא, דבעי' שיהיה בה שמן כשיעור זה ואפשר אף לאחר, שוב קשה. (ועי' ביאור הלכה סי' תרעב דרק לדעת הרמב"ם הא דאיתא ד'לא מקדימין ולא מאחרין' אילו אנ"ח, ולשאר ראשונים, ורש"י בינוטם, אזיל אנר שבת).

וע"כ נראה לברא באופ"א, והוא דהמניח שמן באופן שאם לא יעמוד לתקנו, ייכבה הנר, אזי חסר בעצם הדלקתו. וכיון דחיישינן שמא יפשע ולא יתקן הנר, יכבה הנר, ע"כ חסר בעצם הדלקתו, דהוי כהמדליק שמן פחות מהשיעור ויודע שישלמו לאחר מכן, או המניח הנר במקום שיכבה ע"י הנר (דכ' השלטי הגבורים דלא יצא בהדלקתו, והו"ד במשנ"ב תרעגב). ואמנם מכיון שאין הכיבוי מוכרח המציאות, ע"כ מהני שהאדם יתקן את הפתילה מידי פעם בפעם, אך אם פשע ולא יתקן אזי הוברר דחסר בהדלקה קמייטא דיליה, אע"פ שאחר שיכבה ידליקנה שוב. וזמש"כ רש"י דלמא פשע ולא מתקן לה, דהפשיעה בזה שלא עמד על הנר לשומרו, וכשכבה הוברר שהדליקו באופן שא"א שידלק מעצמו את שיעור הזמן הראוי, ולכן לא יצא י"ח.

ואמנם אם דברינו נכוחים, ייקשה אמאי כן הוא רק למי"ד דכבתה זקוק לה ולא גם למי"ד דכבתה אין זקוק לה, דהא אם חיישינן שמא יפשע ויגרום לנר להיכבות, והוא חסרון בעצם הדלקה קמייטא, ע"כ שיהיה חסרון גם למי"ד כבתה אין זקוק לה, כיון דאין להדליק נר שיכול להיכבות. ואכן המאירי כתב בסוגיין כד: "ושמא תאמר לכלם אע"פ שאין זקוק לה, היאך מתירין לו לכתחילה לעשות המצוה שלא כראוי. מתוך מיעוט הזמן לא חששו שסתם הדברים אינה כבה בשיעור זה", עכ"ל. הרי דביאר דהחסרון מצד כיבוי, וכיון שכך ס"ל למי"ד כבתה אין זקוק לה דלא חיישינן שיכבה, ורק למי"ד דזקוק לה חיישינן לזה, והוא ז"ל לא חש רק לדילמא שמא יפשע ולא יתקן, וצ"ע.

ואולי יש להמתיק קצת את ד' הבית הלוי שחידש שצריך בני"ח לתקן ולהטות את הנר הדולק ואורו עמום, דהא גבי נרות המקדש מצינו ברש"י דחסרונו בזה שצריך הוא תיקון והטייה, ולא משום שחיישינן שנכבה. ואולי ס"ל לרש"י דבעי' לנהוג כן גם בנרות חנוכה, דומיא דמנורה, וכפי שמצינו שכ' הראשונים ז"ל דראוי שפרסום הנס יהיה דומיא דנס המנורה, וכמש"כ רש"י (שבת כב, ב ד"ה אי) ד"אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלקתה, מדליקין, כדאשכחן במנורה". והר"ן (הו"ד בב"י שם) כ': "אסור להשתמש לאורה, פי' כל תשמישין, ואפי' תשמיש מצוה, דכיון דע"י נס שנעשה במנורה תיקונו, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל". והרשב"א (שבת כא, ב) כ' ע"ד הש"ס דאסור להשתמש לאורה ד"טעמא דמילתא משום דע"י נס שנעשה במנורה תקנו, והלכך עשאוה כמנורה שאסור להשתמש לאורה", וחזי' דס"ל דמדמינן הדלקת נ"ח להדלקת המנורה. (ועי' בספרי ויאמר שמואל (סי' מ"ב) בדין הדלקת נ"ח בשמן זית).

מחשבה לחנוכה: מה יחשוב מנהל מחלקת גסטרו בתל השומר?

לאחרונה יצא לאור הספר 'אור המועד' של הרה"ג רבי אוריאל זדה שליט"א, מתלמידי החכמים בעירנו אלעד. בסוף ספרו הוא מביא אוסף דברי

חיזוק וסיפורים לחנוכה, שם קראתי את הסיפור הבא: בשבת קודש בבוקר ישבה לה משפחה ואכלה את סעודת השבת. לפתע השתעלה אם המשפחה בשיעולים חזקים וכמעט נחנקה. התברר שנתקע לה עצם בגרון. קראו לרופא גוי, שניסה לחלץ את העצם, אך ללא הצלחה. הרופא הזהיר שהדבר מסוכן ובחור מבני המשפחה רץ במהירות להגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, שפסק שעל האמא למהר ולנסוע לבית החולים. "עשיתם את הסגולה הכתובה בגמרא (שבת סז). שמי שנתקעה לו עצם בגרון ייקח מאותו המין ויניח על הראש ויאמר לחש "נחית בלע", שאל הגר"י זילברשטיין שליט"א.

הבחור השיב: "כן, ניסינו ולא עזר"...
שאל הגר"י זילברשטיין שליט"א: "איך עשיתם?".
השיב הבן: "לקחתי עצם מהצלחת של אבא, עליתי על ראשה ואמרתי את הלחש".
"ולמה לא לקחת מהצלחת של אמא?"
ענה הבחור: "כי אמא נמרה את הכל ולא נשאר. אבא אכל הודו ואמא אכלה עוף..."

אמר הגר"י זילברשטיין: "אם כך, ברור מדוע הסגולה לא הצליחה, כי כתוב בגמרא שצריך לקחת מאותו המין. רוצה מהר הביתה, תחפש עצם מהצלחת של אמך ותעשה את זה שוב".

הבחור רץ, חיפש בצלחת של אימו ומצא שם איזה עצם. הניח לה על הראש ואמר את הלחש. לא עברו כמה שניות, האמא השתעלה שיעול חזק ביותר והעצם עפה לקיר... (ראו גם בחשוקי חמד כתובות סא, א).

ימי החנוכה באים וכולנו נשמע בוודאי על 'תרבות יוון' למול תורת ישראל. חשבתי לעצמי: מדוע כולם מדברים על התרבות היוונית ולא על הדת היוונית מול הדת היהודית?

היוונים הרי סגדו לאלים היוונים ואנטיכוס העמיד בכל מקום את פסלו של האל היווני המשוקף. אם כך, היוונים לא הציגו רק "תרבות" אל מול תורת ישראל, אלא גם דת יוונית מול דת ישראל. אם כך, לא הבנתי, האם מדובר בתרבות מול תורתנו הקדושה או ב"דת יוונית" מול "דת ישראל"?

לבסוף, לאחר שקראתי וחקרתי את הנושא מבחינה היסטורית, התברר לי שהיוונים כלל לא העמידו את האלים הבזויים והמומצאים שלהם במרכז חייהם, אלא את האדם. להבדיל מתורתנו הקדושה, המעמידה את הקב"ה ית"ש במרכז ואותנו כמשרתיו ועבדיו, האמורים לעשות את רצונו יתברך בכל רגע ורגע, האמינו היוונים בכח האדם והם העמידו במרכז. היוונים עצמם לא ייחסו חשיבות רבה לדת שלהם. המלחמה הרעיונית שלנו הייתה דווקא עם תרבות יוון.

מלכות יוון הושתתה על "כוחי ועוצם ידי", על עליונות האדם. הם האדירו את כוחו של ה"אני", את האגו האישי. הם הכריחו את היהודים לכתוב על קרן השור שאין להם חלק באלוקי ישראל, כשהמטרה היא לקעקע את האמונה במי שמנהיג את כולנו ומוליך אותנו כבובות משחק התלויות על חוט. ליוונים לא היה איכפת שילמדו תורה ויקיימו מצוות, אך הפריע להם שבני ישראל עובדים את הקב"ה באש ובמים ומוכנים למסור את נפשם למען הבורא. הפריע להם שעם ישראל מאמין אמונה מוחלטת בהקב"ה ומקיימים גם מצוות וחוקים שאינם מובנים וברורים להם בשכל האנושי. חז"ל (חולין ה, ב) אומרים שעם ישראל הם "ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה". עם כל פקחותם ושכלם הולכים עם ישראל אחרי בוראם כבהמה המונחגת ע"י הרועה.

היוונים גזרו על ראש חודש, מילה ושבת, שהם בגדר חוקים. כפי שנכתב בתורה על מצוות השבת "שם שם לו חוק ומשפט", על ברית המילה- "וחוק בשארו שם" ועל קידוש החודש- "חוקי ראשי חדשים להם קבעת".

היוונים, כך מובא בספרים הקדושים, היו מוכנים לקבל התבטלות למצוות שהאדם מבין בשכלו ולכן הוא מקיימם, אך הם לא הסכימו לדרך בה מקיימים את חוקי התורה, שהשכל האנושי אינו מסוגל להבינם. כי כשהאדם מקיים רק מצוות המובנות לשכלו, הוא בעצם עובד את עצמו. מה שהוא מבין- הוא מקיים, ומה שלא מובן לו- הוא אינו מקיים. כך יוצא שהאדם הוא בעצם המרכז. אך כשהאדם פועל לפי צו שאינו מובן לו בשכלו ובחכמתו, הוא מוכיח בכך שהוא נתון לשליטת כח עליון, הכח המניע והמחיה אותו וממילא עליו לעובדו ולקיים את רצונו, גם אם הדברים אינם מתאימים להבנת שכלו של אדם. היוונים סגדו לאדם וכשהאדם ניצב מול הבורא- הם העדיפו את האדם. כאן ניטש ויכוח עמוק בינם לבין עם ישראל ואת הויכוח הרעיוני הזה, ביקשו הם לנצח בכל דרך, דרך הויכוח השכלתי, ואם לא, גם בכח הזרוע, בכפייה ובאלימות רצחנית.

אם ניגש לראש המחלקת גסטרו בתל השומר עם הצעת ייעול ונאמר לו: "תשמע, לפני שאתה מתחיל ניתוח למי שנתקע לו עצם בגרון, תשים לו על הקרקפת עצם מאותו המין ותאמר לחש מסוים "נחית בלע", כיצד הוא יגיב? אם נסביר לרופא חילוני שציפורניים גורמות לסכנה לעובר, מה הוא יאמר? ומה יחשוב הפרופסור לחקר המוח אם נבהיר לו שאכילת זיתים היא 'קשה לשכחה'?

אבל אנחנו הרי יודעים ומאמינים בני מאמינים בקדושת התורה, בכך שהתורה היא לא רק חכמה, אלא גבוה מעל גבוה מעל השכל האנושי. אנחנו מאמינים לכל דברי חז"ל הקדושים, לא רק למה ששכלנו הצר מבין. מדובר במלחמה עיקשת של תורה קדושה, אש שחורה מעל גבי אש לבנה, שנכתבה תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם (זבחים קטז, א), למול חכמה הניתנת להבנת בני אנוש. אנחנו, היהודים, עושים את רצון התורה הקדושה, הגבוהה אלף אלפי אלפים מכל הבנה אנושית!!!
"חכמה יוונית" אינה מצויה בימינו. בימינו עסוקים בעיקר ב"אכול ושתה כי מחר נמות", בתאוות הגוף הפשוטות, ללא כל מחשבות פילוסופיות עמוקות. אך אותה קרירות, המזלזלת בכל דבר שבקדושה, קיימת גם היום, והיא מגיעה, כמה מצחיק וכמה עצוב, לא מפילוסופים יוונים סגפנים וספרטנים, אלא ממבלי עולם תאוותניים ורדודים.

כשהיינו בני ישיבות צעירים, שמענו ב'שיבת בין הזמנים' בבני ברק פעמים רבות את הרה"צ רבי אריה שטרן זצ"ל, שנפטר לפני חנוכה בשנה שעברה. נזכרתי השבוע בשיחה מוסרית שנשא רבי אריה זצ"ל, בה הסביר ר' אריה שבן ישיבה שמאזין לרדיו, משול נלשר שיכול להמריא לגבהים, אך הוא קושר לכנפיו משקולות וכך מונע בעצמו את נסיקתו אל על. "אתה יכול להעפיל מעלה מעלה מבחינה רוחנית, אבל אתה מוכנים לראשך בכח דברים שיפריעו לך לעלות!", זעק רבי אריה זצ"ל.

יהודי שמאזין, רואה, קורא או שומע מה 'הם' חושבים על כל דבר וענין, כיצד הם מפרשים כל מאורע בחיים, הרי ממילא לבבו נאטם. גם אם ינסה לסנן ולאטום את מוחו, הכל חודר, מחלחל. כדי להבין שאנו שונים כל כך, מצויים באטמוספירה של תורה קדושה ונעלית מאין כמותה, עלינו להתנזר

מכל קרירות הרחוב, זה שאינו מבין קדושה מהי. זה שכל מה ששכלו הקט אינו קולט- אינו קיים בעיניו. כשפרשן/שדרן/דענתן כל שהוא מתחיל להתפלמס ולהתווכח רעיונית, יכול כל דרדק לפרוך את טענותיו בלוגיקה פשוטה. אך כשהביקורת נשמעת בלעג, בצחוק, בסאטירה, הרי "ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות". וכדי שלא רק נדע בשכל מהי התורה הקדושה, אלא שגם נרגיש זאת- אנו צריכים להסתופף ולהתחמם אך ורק לאורם של חכמים. לא להתעסק עם האחרים.

חנוכה. זה הזמן להתחזק.

* פרסומי ניסא מול מעלת תדיר

בשבת (כג, ב): בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פירסומי ניסא. הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פירסומי ניסא.

וראייתו מקשים כיצד פשט רבא את ספיקו ומדוע קבע באמת שפירסומי ניסא עדיף מתדיר, הרי הכלל של 'תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם' הוא דין תורה, כדדרשו חז"ל בכמה מקומות מפסוקים, ראו זבחים דף פט ע"א ותוספות שם ד"ה כל התדיר, וכן ביומא דף לד ע"א תוד"ה העולה עולה ראשונה ובעוד דוכתין. ואילו לענין פירסומי ניסא לא מצאנו מקור מהמקרא.

ונראה שפשוט היה לרבא שמצוה שעניינה להראותה לאחרים, עדיפה על מצוה הנעשית בינו לבין עצמו, ולכן פשט שפרסומי ניסא עדיף, כיון שתכליתה להראות גם לאחרים את ההדלקה, וזה עדיף על מעלת תדיר במצוה המתקיימת רק בינו לבין עצמו. ובמק"א כתבתי לבאר כע"ז את דעת הפוסקים הסוברים שאף שאונן פטור מכל המצוות, מ"מ חייב בהדלקת נ"ח, משום שהאונן פטור ממצוות השייכות לו עצמו, אך לא ממצווה שתכליתה ראיית האחרים. (ועי' במש"כ בזה במק"א בענין ד' הרמב"ם שלא נקט 'פרסום הנס' אלא 'זכרון הנס', וביאר לי הגר"מ גרוס שליט"א שהוא משום דמינונו לד' כוסות שיכולים להתקיים גם בינו לבין עצמו, ול"ש ביה לכאן' פרסום הנס לאחרים, ולזה הדגיש הרמב"ם שני"ח הוא משום 'זכרון הנס', עיי"ש בדברינו).

והנה בגמ' שם אמר רב, פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. ופירש"י: "והכי אמרינן לקמן (שבת כה, ב) ותזנח משלום נפשי - זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישב בחשך", עכ"ל. ודקדק הרש"ש וז"ל: לכאורה מאי איריא בני ביתו, אף הוא בעצמו נמי יצטער. ואולי יכוון רבא במלת ביתו על אשתו וכדלקמן (ק"ח ב) ור"ל משום דאיתא לקמן על ג' עבירות נשים מתות כו' ובהדלקת הנר. לכן אם לא תדליק אתיא לאנצויי עמו, עכ"ל.

ולדברינו מיושב באופ"א, שרש"י הגיש בכוונה ששלום ביתו עדיף, משום שהדלקת נר שבת נועדה לאנשים רבים אחרים, ולא רק לו ולאשתו, וא"כ גם אם יעלה על הדעת שפרסומי ניסא יגבור על מצווה המיועדת לו ולאשתו, נדחה ונאמר שלא כן הוא, משום שגם מצוות נר חנוכה נועדה לעוד אנשים, ולא רק לו או לאשתו. א"כ ברמת המצווה הנועדה לאחרים- שווים הם, וא"כ שלום ביתו פנימה עדיף.

והנה הרמב"ם (חנוכה פ"ד הי"ד) כתב: "היה לפנינו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו", עכ"ל. הרי שהרמב"ם הדגיש דווקא להיפך, ששלום ביתו היינו אשתו לבדה.

אך הנה העירו האחרונים למה הוצרך הרמב"ם להוסיף נימוק זה שמצאנו שהשם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. (ולדידי לא קשה, כיון שאפ"ל בפשטות שהרמב"ם רצה לסיים את ההלכה האחרונה בספר זמנים במעלת השלום, וכפי שהוסיף מיד וכתב "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום").

ואפשר שלפי דברינו יובן, שאכן הרמב"ם התקשה מדוע באמת גדולה היא מצוות נר שבת ממעלת פרסומי ניסא, והרי ישנה סברא שמצוה הנועדה לרבים, כהדלקת נ"ח, עדיפה היא על פני מצוה שנועדה לעשות שלום בין איש לאשתו. והרמב"ם לא הסכים עם פרש"י שתיירץ, כמבואר, שגם נר שבת נועד לעוד אנשים ולא רק לאיש ואשתו. ולכן יישב הרמב"ם והדגיש שמעלת שלום בין איש לאשתו חשובה יותר, "שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו".

עוד נראה לומר באופן אחר, דהנה הקשה הר"ן וז"ל: בתר דבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. ואם תאמר והיכי דחינן קידוש היום דאורייתא משום נר ביתו ונר חנוכה. י"ל דלא דחינן ליה, דהא אפשר לקדושי אריפתא. אלא דאי לאו משום שלום ביתו ופרסומי ניסא מצוה מן המובחר טפי אדחמרא, כדאמרין זוכרהו על היין בכניסתו", עכ"ל.

הר"ן מסביר שאת מצוות קידוש היום אפשר לקיים בפת, וכיון שאפשר לקיימה בפת, לכן אף שמעלת קידוש ביין עדיפה, מ"מ זה נדחה משום פרסומי ניסא.

אם כן, הדברים מבוארים כמין חומר. שאמנם יתכן שמעלת תדיר עדיפה על מעלת פרסומי ניסא. אך כיון שיכול לקיים את קידוש היום בריפתא מבלי לפגוע בקיום מצוות הדלקת נ"ח, א"כ יקיים שניהם, מצוות קידוש היום בריפתא ומעלת תדיר התלויה בה, שהיא גם היא מתקיימת על ידי קידוש בפת, וקיום נר חנוכה.

ויברך דוד / הרב דוד אריה

הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד'

ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

מקור מנהג הדלקת נר חנוכה בתוך הבית

ידוע שמנהג רוב ישראל בחו"ל היה להדליק בתוך הבית, וכן מנהג הרבה קהילות בארץ ובחו"ל עד היום, ועל מנהג זה העידו כל הראשונים בני ארצות אירופה, מחזור ויטרי ס' רל"ח, תוס' שבת כ"א ע"ב ד"ה דאי, ספר התרומה ס' רכ"ח, סמ"ג עשה דרבנן ה', סמ"ק מצוה ר"פ, העיטור, שו"ת הרשב"א ח"א ס' תקמ"א, הריטב"א שבת כ"א ע"ב, הרא"ש שבת פ"ב ס' ג', הטור ס' תרע"א, הגה"מ פ"ד מהל' חנוכה אות ל', השבה"ל ס' קפ"ה, ארחות חיים הל' חנוכה ס' ג' וס' ט"ו, כל בו ס' מ"ד, ועוד.

ומנהג זה קשה מאוד, דהא גרסינן בשבת כ"א ע"ב: "תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו", מבואר שמעיקר הדין אם אין סכנה או אונס צריך להדליק דוקא מחוץ לפתח הבית.

והנה בפשטות הטעם שהדליקו בתוך הבית היה משום שחששו מהתנכלות שכניהם הגויים, ולכן היה כמו שעת הסכנה דאז מניחה על שלחנו ודיו, וכמ"ש **הראב"י** הלכות חנוכה ס' תתמ"ג: "פירוש בשעת הסכנה שגורו על המצות... והוא הדין **סכנה אחרית** כגון אנו שאנו דרין בין הגויים, ולהכי לא

מדליק מבחוץ", וכ"כ **בארחות חיים** הלכות חנוכה ס' ג': "ועכשיו בגלות שאין אנו יכולים לקיים המצוות בשלימות מניחה על פתח ביתו מבפנים", וכתב עוד בס' ט"ו: "וכתבו מקצת הגאונים ז"ל דבזמן הזה **שמדליקין בפנים מפני חשש שמא יכבוה גוים שאנו דרים ביניהם**", וכ"כ בספר **המאורות שבת כ"א ע"ב**: "אבל כשמדליקין בתוך הבית כגון **עכשיו שאדם מתיירא מפני גוים שלא יזרקו בהם אבנים ויזיקו לנו והוי כשעת הסכנה**", וכ"כ בשו"ת **הריב"ש** ס' קי"א: "שעתה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולים לקיים המצוה כתקנה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים".

אמנם **באור זרוע** הלכות חנוכה ס' שכ"ג כתב: "**הואידנא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצירות**", וכן **באוהל מועד** שער מועד קטן דרך א' נתיב ה' כתב: "ועכשיו נהגו להניחו על הפתח ומבפנים **ואע"פ שאינו בשעת הסכנה**".

ולענ"ד כן משמע גם **בריטב"א** שבת כ"א ע"ב, שכתב: "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו. פי' לא סוף דבר סכנת נפשות דא"כ פשיטא דעל מצות עשה לא יהרג וכדאיתא לקמן במכילתין גבי תפילין וכדכתיבנא במסכת סנהדרין, אלא אפ"ל סכנת צער או איבה **כמו בצרפת**. ולכן פרש"י ז"ל כאן דהיינו מפני הפרסיים שלא היו מניחין להדליק נר בשום בית ביום ידוע של אידם וכדאמרין התם חב"א שרגא", ולכאורה הוא פלא למה כתב "כמו בצרפת" הלא גם במקומו בספרד נהגו כן, וכמו שכתב הוא עצמו שם בסוף העמוד: "אבל עכשיו שאנו מניחין אותה בפנים", וא"כ היה לו לכתוב "כמו בזמנינו", אלא מבואר מדבריו דס"ל שבספרד לא היתה סכנה, ואעפ"כ נהגו להדליק בפנים.

וכן היה המנהג בחו"ל בכל הדורות ובכל הארצות, גם במקומות שהיה שלום ושלחה מהגוים, וגם במקומות שדרו כל היהודים בגטו נפרד מוקף חומה, ולא שמענו כלל על מי שהחמיר להדליק בחוץ כדינא דגמרא, ולכאורה תמוה, דהא לפי דעת רוב הראשונים אם אין שום חשש מהגוים ודאי צריך להדליק בחוץ.

וכן לשיטת האו"ז הריטב"א והאוהל מועד תמוה למה באמת נהגו כן גם אחר שנתבטלה הסכנה.

ויש שכתבו שבמקומות שדרו בין גוים אף אם לא היתה סכנה ממש מ"מ יש לומר בזה את הכלל "הזהרו במנהג אבותיכם בידכם חיישינן שמא יחזור הדבר לקלקול", כמו דאמרין בביצה ד' ע"ב לגבי יו"ט שני, וכ"כ התוס' ר"ה ל"ב ע"ב לגבי התקיעות במוסף, והוא כמ"ש הפוסקים על הפטרה בנביא וחזרת הש"ץ וברכה מעין שבע וקידוש בביהכ"נ, ועוד דברים שאף שבטל הטעם לא בטלה התקנה.

אך קשה מאוד לומר כן, כי לכאורה זה שייך רק על תקנה מיוחדת, שבזה אף שבטל הטעם לא ביטלו את המנהג משום שמא יחזור לקלקול, אך כאן אין זה תקנה מיוחדת אלא כך נאמר הדין מעיקרא, שלכתחילה יש להדליק בחוץ ובשעת הסכנה אפשר להדליק בפנים, והרבה דברים יש שבשעת מלחמה או גזירה א"א לקיימם כתקונם, ובדאי משום זה לא ישתנה הדין, ועוד שהרי גם בזמן הגמרא היתה סכנה משום חברי, ואעפ"כ המשיכו להדליק בחוץ, וגם בה"ג והשאלות כתבו להדליק בחוץ.

ובשו"ת דבר יהושע ח"א ס' מ' הפליג לחדש יותר מזה, שאחר הסכנה בטלה כל המצוה להדליק בחוץ, כמו שמצינו בכתובות שאחר הסכנה בטלה התקנה שבתולה נשאל ליום הרביעי, אך כבר השיגו עליו כמה מגדולי דורינו דיש לחלק בין הסכנה דהכא לסכנה דהתם מכמה טעמים, וגם לשון הגמרא "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו" משמע להדיא

דרק בשעת הסכנה עושה כך, אבל בעת שלום צריך להדליק בחוץ, (ובדבר יהושע שם אותיות י' - י"ג נדחק בזה בכמה אופנים), וגם א"א להמציא שעקרו את תקנת חז"ל בלי מקור ברור בגמרא או בראשונים, וגם בה"ג ובשאלות וברמב"ם ובטור ושו"ע הביאו את דינא דגמרא להדליק בחוץ, הרי שסברו דשייך גם האידנא, וכן מוכח שלא כדבריו מדברי רוב הראשונים שהובאו לעיל, שכתבו שבזמנינו ג"כ הוי כשעת הסכנה, ולדבריו הוה להו למימר טפי שבזמנינו כבר בטלה לגמרי התקנה להדליק בחוץ.

ויש שכתבו שבחו"ל היה קשה להדליק בחוץ משום שחיו בארצות קרות, והיה מן הנמנע להדליק בחוץ מחמת הגשם והרוחות, אמנם קשה דהרי יכלו להדליק בתוך בתי זכוכית כמו שעושים בזמנינו, ובדאי ידעו לעשות כן בכל הדורות כי תמיד היו להם פנסים מיוחדים ללכת עמוס בחוץ בלילות החורף, ועי' שו"ת שאלת יעב"ץ ח"א ס' קמ"ט שכתב שלדעתו גם חכמי התלמוד היו עושים כך.

ובערך השולחן כתב דאף שאפשר להדליק בחוץ באופן זה לא אטרחרוהו כולי האי, אך קשה דעד כאן לא שמענו שמדליקין בחוץ אלא בשעת הסכנה, אך בשעת הטורח לא שמענו, ועוד דגם בארץ ישראל חנוכה הוא ממש באמצע החורף, ובהרבה שנים קשה להדליק נרות בחוץ מחמת הרוחות והגשמים, הרי לנו שאע"פ שהוא קשה מ"מ הטריחו חז"ל לעשות כן.

יש אומרים שההדלקה בחוץ רק מצוה ולא לעיכובא

ויש אומרים דיש רק "מצוה" להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אבל אין זה לעיכובא, וכמ"ש הב"י יו"ד ס' רפ"ט דמה שכתוב בו "מצוה" אינו לעיכובא, וכן אמרינן שם "מצוה להניחה בתוך עשרה", ושם כ"ב ע"א "נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח", ואין זה לעיכובא, אמנם בהא דאמרין "מצוה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק" נחלקו הראשונים אם הוא לעיכובא או לא, ואף שבטור ובשו"ע ס' תרע"ב פסקו כהאומרים שאינו לעיכובא, מ"מ משמע דאין זה כלל לכל מקום ש"מצוה" אינו לעיכובא.

ומהסוגיא דשבת כ"ב ע"ב לכאורה מוכח דכאן הוא לעיכובא, דאיתא שם: "תא שמע דאמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום, אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה **הדלקה במקומו בעינן** משום הכי לא עשה כלום", ואם בדיעבד כשר בפנים, א"כ למה לא עשה ולא כלום, הא בדיעבד גם בפנים הוי מקומה.

ובשפת אמת עמד על ראייה זו וכתב לדחות בשני אופנים, באופן הראשון כתב דרק בהוה אמינא סברה הגמרא כך, אך במסקנא אמרינן שהטעם הוא שהרואה אומר לצורכו הוא מדליק, והוא דוחק, דדי לנו לומר דהגמ' חזרה בה מהא דצריך הדלקה במקומה, אך מנין לחדש שחזרה בה מזה שא"א להדליק בפנים, ובאופן השני כתב ד"הדלקה במקומה בעינן" אין הכוונה שצריך להדליק במקום כשר להדלקה, אלא שצריך להדליק באותו מקום שיהיו הנרות מונחים, והוכיח כן ממש"כ המרדכי (שבת רמז רע"ג) והובא ברמ"א או"ח ס' רס"ג ס"י גבי נרות שבת שאסור להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר, ומשמע דהיינו אפילו אם שתי המקומות כשרים להדלקה, אמנם המג"א והמשנ"ב שם (ס"ק מ"ח) כתבו דהיינו דוקא אם הדליק במקום שלא ישתמש שם.

אכן אפשר לדחות את הראיה משם לפי מש"כ הנימוקי יוסף דהא דבעי הדלקה במקומה הוא כדי

שיהיה ניכר שמדליק לשם המצוה ולא לצורכו, ולפי"ז י"ל דבזמנם שהדליקו בחוץ ממילא מי שהדליק בפנים היה נראה כהדלקה לצורכו, אך בזמן שמדליקו בפנים ליכא חשש זה.

אמנם גם אם נאמר שבדיעבד אפשר להדליק בפנים מ"מ עדיין תמוה מאוד למה לא הדליקו בחוץ כפי שצריך מעיקר הדין.

טעם ההדלקה בפתח לשיטת מסכת סופרים והנה במסכת סופרים פרק כ' ה"ה איתא: **"נר חנוכה מצוה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים, שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, לקיים מה שנאמר מה יפית ומה נעמת, מה יפית במזוזה ומה נעמת בנר חנוכה"**.

והמעייין יבחין מיד שבמסכת סופרים לא כתוב "מצוה להניחה על הפתח" כלשון הגמרא, שפירושו סמוך לפתח, אלא כתוב "בפתח", דהיינו בתוך חלל הפתח, וכן לא כתוב כלל האם להניח בצד הפנימי של הדלת או בצד החיצוני, אלא רק שמצוה להניח בפתח הסמוך לרה"ר, ולכאורה עיקר חסר מן הספר, כי כל המצוה להניח את הנר בפתח היא משום הפרסומי ניסא, אך אם יניחנה בצד הפנימי בטל כל הפרסומי ניסא.

ועוד תמוה מאוד בלשון המסכת סופרים, שלכאורה בתחילה היה צריך לומר שמצוה להניח את הנר בשמאל הפתח, ואח"כ לפרש את הטעם - שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, אך הרי בתחילת הברייתא כלל לא נאמר שצריך להניח את הנר בשמאל הפתח, אלא רק שצריך להניח בפתח, ואיך שייך לומר על זה "שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל", (והגר"א באמת הגיה דצ"ל: "מצוה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים משמאל", ובשו"ת דבר יהושע ח"א סי' מ' כתב דיותר נכון להגיה **"והלכתא משמאל"**, ע"ש, אך בכל הכת"י הוא כדלפנינו, וכן הוא במחזור ויטרי סי' תקכ"ז).

ובשו"ת דבר יהושע ח"א סי' מ' רצה ליישב את דברי המסכת סופרים על פי מה שיצא לחדש שאחר הסכנה בטלה המצוה להדליק בחוץ, ולפי"ז כתב דאפשר ליישב דברי המסכת סופרים בלי הגהה, דאז היה כבר לאחר הסכנה, ולכן אז המצוה היתה להדליק בפנים ולא בחוץ, אך מ"מ היה מצוה להדליק בפתח כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, אך כבר נתבאר לעיל שדבריו מיוחדים ותמוהים.

ולולי דמיסתיפנא היה נראה לענ"ד לחדש דהמסכת סופרים באמת חולקת בענין זה על הגמרא שלנו, ושיטת המסכת סופרים היא דמעיקר הדין באמת היה אפשר להניח את הנר בתוך הבית, ומה שצריך להניח את הנר סמוך לפתח אין זה משום שצריך שיראו את הנר ברשות הרבים, אלא הוא רק משום "שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל לקיים מה שנאמר מה יפית ומה נעמת" וכו', ולפי"ז אתי שפיר לשון הברייתא כפשוטו בלי שום הגהה ובלי שום דוחק.

ואם כנים הדברים נמצא דלשיטת המסכת סופרים באמת א"צ שההדלקה תהיה דוקא מחוץ לפתח, כי ההדלקה בפתח הסמוך לרה"ר אינה משום פרסומי ניסא לבני רה"ר, אלא רק משום הרמז של מה יפית ומה נעמת, וזה איכא גם אם מניחו בצד הפנימי של הפתח.

אמנם יש לעיין דאם כן לכאורה היה אפשר להדליק נר חנוכה בכל פתח שיש בו מזוזה, ולמה צריך להניחו דוקא בפתח הפונה לרה"ר, ויש לומר כמו שכתב בשו"ת דבר יהושע ח"א סי' מ' אות י"ח על פי מה דאמרינן במנחות ל"ג ע"ב מזוזה מצוה להניחה בטפח הסמוך לרה"ר מאי טעמא כדי שיפגע

במזוזה מיד, ופירש"י שתיכף שבא לביתו יפגע במצוה, משמע דלאו דוקא מזוזה, אלא כל מצוה שמניח בבית מצוה להניחה במקום שיפגע בה בשעת כניסה.

ומהא דתנן בב"ק פ"ו "הניח חנוני נרו מבחוץ והחנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור", אין ראייה שהמצוה להדליק דוקא בחוץ, די"ל ששם סכנה להדליק בתוך החנות מחשש דליקה.

ולפי"ז נראה בדרך אפשר, שמנהג ארצות אירופה להדליק נר חנוכה בפנים מקורו טהור בשיטת המסכת סופרים, ואף שהוא נגד הגמרא דידן מ"מ כבר כתבו הראשונים שיש דברים שאנו מניחים את הגמרא שלנו ועושים כמו הספרים החיצונים, וזהו משום שבתקופה קדומה נהגו בכל ארצות אירופה כמנהגי ארץ ישראל הקדמונים (כמו שביארתי והוכחתי בארוכה במאמרי בירחון האוצר אלול תש"פ עמ' שכ"ח - שמ"א, ע"ש), ולכן הרבה ממנהגיהם מתאימים ל"ספרים החיצונים" שהם הירושלמי והברייתות והמדרישים שנתחברו בארץ ישראל, וכיון שכבר נהגו כן המשכילי להחזיק במנהג גם כאשר קיבלו עליהם את סמכות בני בבל, משום שגם בבבלי כתוב שהיא רק "מצוה" להניחה מבחוץ, ולא לעיכובא.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלך.

מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עלילת

הערות והארות בענייני החנוכה

(א)

חיוב קניית שמן להדלקה לעני

הנה שמעתי להקשות ממור"ן מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, דהנה בביאור הלכה (סי' לו ס"ג, ד"ה קטן) מבואר דעני שאין לו תפילין - כל ישראל חייבים לקנות לו (וציין לשו"ת דברי מלכאל ח"ד סי' טו), וז"ל הביה"ל שם: 'נראה פשוט דלדעת המחבר אם מאיזה טעם לא קנה אביו עבורו תפילין כגון שלא היה יכול לשמרם בטהרה וכו"ג ונעשה בנו בן י"ג שנים ויום אחד שוב אין על אביו מצות חינוך דאיש הוא וחייב מעצמו בכל המצות, ואם איש עני הוא כל ישראל חייבים בזה וכמו שכתב הפ"מ בסק"ד', עכ"ד.

הרי מבואר דמחויב צדקה יש חיוב על כל ישראל לקנות לעני תפילין. והקשה מור"ן הגר"י שליט"א לפי"ז אמאי בה"ל חנוכה - דפסק בשו"ע (או"ח סי' תרעא ס"א) 'ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק', וכתב שם בביאור הלכה (ד"ה ואפילו): 'הרה"מ כתב דהרמב"ם למד כן מדין ד' כוסות דזהו זהו **הוא משום פרסומי ניסא, ולפי"ז נראה דהגבאים מחוייבים ליתן לו נרות להדליק כמו בד' כוסות**. מיהו אם לא נתנו לו צריך לעשות כמו שכתוב בשו"ע, וכן הדין בד' כוסות. מיהו נראה דאין צריכין ליתן לו כ"א נר אחד בכל לילה דהיינו נר איש וביתו דיותר הוא מן המהדרין ואין חיוב ליתן לו [חמד משה], עכ"ד.

הרי מבואר דכל הטעם שהגבאים מחוייבין ליתן לו נרות להדליק - או כמו בד' כוסות - **משום פרסומי ניסא**, ולכא' תיפוק ליה משום חובת צדקה וערבות ישראל זה לזה בקיום כל המצוות - **גם אלו שאין בהם פרסומי ניסא**, וכמו שכל ישראל חייבים ליתן לאיש עני תפילין, וצ"ע^מ.

ונראה ליישב הקושיא דבאמת כל החיוב הוא רק במצוות דיש בהם 'פרסומי ניסא', דהנה באמת בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמא) כתב, דאין עיקר מצוות צדקה אלא באכילה ושתיה ומלבושים ולא בקניית דברי מצוה, ולכן הגבאים לא יתנו צדקה כדי לקנות תפילין, והעני עצמו פטור דזהו הוי אונוס. ומלבד ד' כוסות או נרות חנוכה דצריכין ליתן לו. והיינו דחייב צדקה אין כאן, דכנ"ל החיוב הוא רק באכילה ושתיה וכו', אבל עדיין 'עניין' גדול הוא שיעזרו לעני לקיים מצוות, אבל אי"ז מדיני צדקה. וממילא לא קשה מיד, דהביה"ל מדבר מדיני צדקה, שהגבאים יתנו **רק לפרסומי ניסא** (דבמקום שימכור הכסות, נותנים לו מראש שלא ימכור הכסות), אבל בשאר מצות שפטור (וא"צ לחזר ולמכור כסותו) - שם באמת הגבאים לא יתנו לו מדיני צדקה, ורק ידאגו לו מדין ערבות, ודו"ק [והגר"א שלזינגר שליט"א ציין לי לספרו 'מצות נר איש וביתו', ח"ב סי' עז וסי' עח].

ותירוצ' נוסף כתב לי הגאון רבי **אברהם צבי הכהן שליט"א** (רב דקה"ח שיכון ה'), ומח"ס שו"ת ויצב אברהם) דיש ליישב לפי דברי הצ"ח (ברכות מח, א) **דבמצוה דרבנן ליכא ערבות**, א"כ לפ"ז בנרות חנוכה לולי דהוה פרסומי ניסא, א"צ לתת לו, ולכן כתב הביאה"ל דחייבין ליתן לו רק משום **פרסומי ניסא** (משא"כ תפילין דאורייתא), ודו"ק.

ועוד כתב לי הגאון רבי **שמאי קהת גראס שליט"א** (בעמח"ס שבט הקהתי) 'החידוש דאם רוצה להיות מן המהדרין דאז אין ערבות, אפילו הכי יתן משום פרסומי ניסא, עכ"ל. וכוונתו דמעיקר דין חובת צדקה היה חיוב לשלם לו רק את הנר הראשון שהוא החיוב, ולא את שאר הנרות. וזהו הקמ"ל דמדין פרסומי ניסא יתנו לו לכל הנרות.

אך יל"ע דזה דלא כהביאה"ל בשם החמד משה בסו"ד, דכתב להדיא דכל החיוב הוא רק נר א' ללילה, וע"כ דגם על עצם הנר אחד צריכין לבוא לטעמא דפרסומי ניסא, ולא סגי בסתם חובת צדקה, והדר"ק לדוכתא, וצ"ע.

*

(ב)

הדלקה בנר שהודלק כבר

הנה בשו"ע (סי' תרע"ג ס"ג) מב' דנר חנוכה של חרס שהדליק בו לילה אחת לא ידליק בו שוב, ומב' במשנ"ב שם (סקס"ט) משום **שהוא מיאוס וביזוי מצוה**.

ויש להקשות ע"ז ממה שדן החתם סופר אם אתרוג שנהיה מנומר מחמת משמוש הידיים של רבים שבירכו עליו דאינו חסרון בהדר, וז"ל קדשו: 'והנה אתרוג המנומר או נקלף ונעשה כמנומר בשני' ושלשה מקומות דמשמע דפסול משום הדר אפי' בשארי יומי להפוסלים הדר כל ז' מ"מ נ"ל דרוב פעמים ע"י משמוש היד ורוב הנענועי' נולדו בו נימורי' נימורי' וגם נקלף קצת מקומות מהעור העליון הקליפה החיצונה ונעשה מקומות כמנומר ומי יודע אם הוא ממראה האתרוג וכן משמע לעיל ל"ה ע"ב פירש"י ד"ה מפני שמפסידה קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ע"ש וא"א שיהי' כל פעם מראה אתרוג באותו הכתמים והבהרות שנולדו מזיעת הידים **נ"ל דהוה הדר כיון שבאו ע"י מצותו זהו הודו והדרו וקצת ראי' לזה מפסחים**

ואמר רבנו דחייב ליתן להם סוכה וכו"ל - דכל ישראל חייבין לדאוג לשאר ישראל לקיים המצוות, ואינו יכול להוציאם.

^מ ואמר מור"ן מרן הגר"י שליט"א גבי בעל מסעדה שיש לו סוכה, ואנשים רבים סועדים שם גם בלא שקנו אצלו ומפסיד שעי"ז הקונים אצלו לא יכולים לאכול שם אם יכול לגרשם,

ס"ה ע"ב שבח הוא לזרעו של אהרן שילכו עד ארכבותיהם בדם ע"ש ובודאי בעלמא כיוצא בזה הוה הקרבתו נא לפחתין והכא זהו הדרו וה"ע דכוותי' כנלע"ד דרוב פעמי' בחוש"מ כבר נעשה כעין מנומר ממשמוש היד ומ"מ כשר, וכעין גרדומי' דאתו משירי מצוה וכעין מים משירי טהרה ועיי' לקמן גבי נקיבת העכברים", עכ"ל.

וא"כ לפי סברא זו דכל שמגיע ממצוה אין בזה חסרון בהדר – דזה הודו והדרו, א"כ ואמאי לא נימא נמי גבי נר חרס דזהו הודו והדרו שהדליקו בו לילה אחת.

ויש ליישב הקושיא בכמה אנפי, חדא: דהאתרוג הוא בעצמו החפצא של המצוה משא"כ בנר של חרס הוא אינו המצוה בעצמה, אלא המצוה נעשית בפתילה והאש, והנר הוא רק הית"י לקיים בו את המצוה ובזה לא אמרי' זהו הודו והדרו.

ועוד י"ל דבאתרוג כו"ע ידעי שהנימור נעשה מחמת המצוה, דאף אחד לא מחזיק סתם אתרוג ומשממש בו עד שנהיה מנומר, אבל בנר חרס לא מוכח שזה נעשה ישן מהדלקה של מצוה, דיתכן שזה נהיה ישן מהדלקת רשות. וכ"כ לי מו"ר הגאון רבי יואל מקלב שליט"א (מראשי ישיבת בית מדרש עליון) "אתרוג ניכר שנימורו מחמת המצוה ומשא"כ נר חרס".

ועוד יש מתרצים דאתרוג רגיל באמצע השנה שיש בו כאלה כתמים אין בו שום חסרון, ורק המצוה היא דמשויא ליה את הפסלות, ובזה אמרי' דכל שהנימור בא מחמת המצוה אי"ז מוריד מהנוי של האתרוג, משא"כ בנר של חרס – כל נר של חרס במצב כזה הוא מאוס, ול"ד אם רוצים להשתמש בו למצוה, ולכן לא יוצא בו, ודו"ק.

עוד ראיתי להגרי"פ פיינהנדר זצ"ל – בעמח"ס אבני ישפה (במכתב לידידי הגר"ג רבינוביץ שליט"א, נדפס בקובץ מה טובו אהליך יעקב, גליון ו עמ' סא) שתירץ דלכך כתב השו"ע חרס דייקא, דחרס הוא מאוס בעצם, דאין לו שוויות כלל, ולכן הוא מ"אוס וביזוי מצוה. ולפי דבריו אם ידליק בדבר אחר, ודאי יהיה בזה הודו והדרו, וצ"ע בכ"ז.

(ג)

אם יש חיוב ללמוד הל' חנוכה לי יום קודם

הנה דנו בפוסקים אם גם בחנוכה חייבין ללמוד הלכות החג שלושים יום קודם החג, וראיתי לידידי הגר"מ גבאי שליט"א (קובץ מה טובו אהליך יעקב, גליון ו, עמ' מד) ששאל מהגר"א גרינבלט זצ"ל ואמר לו שיי"א שחייבין (ועי' בדבריו בשו"ת רבבות אפרים ח"ז עמ' תנב). וכזאת יש עמדי תשובה ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שנשאל בזה, והשיב "כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (פסחים ל' ב')". וכוונתו דממילא צריכים ללמוד הל' החג שלושים יום קודם לכן.

ויל"ע בד' מרן הגר"ח שליט"א, דהנה בגמ' במגילה (ד, א) איתא דפורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענייניו של יום, ופרכינן מאי אריא פורים אפי' יו"ט נמי. ובתוד"ה אפי' כתבו "נראה לי דה"פ מאי אריא פורים דאין דורשין בו מקודם לכן שלושים יום דמשום הכי לדרוש בו ביום אפילו ביי"ט דדרשין שלושים יום ואפ"ה דורשין בו ביום וכו'", עכ"ל. הרי מבו' דבפורים אין דורשין בו ל' יום קודם, ולפי"ד מרן הגר"ח שליט"א צ"ע דנימא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וליבעי לדרוש בהל' החג ל' יום.

ובאמת ראיתי להגר"מ קליין זצ"ל בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' תקמז) שהביא ד' התוס' הני"ל,

וכתב עפ"י "הנה מבואר דבפורים אין דורשין בו שלושים יום קודם, ופשוט דחנוכה לא עדיף מינה לענין זה, ואין דורשין בו מקודם שלושים יום וק"ל", עכ"ל, וצ"ע (ועי' בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' א).

(ד)

לימוד הל' חנוכה קודם ההדלקה

הנה בקובץ "מה טובו אהליך יעקב" (גליון ו, עמ' יט, אות ז) דעת מרן הגר"ש דבילצקי זצ"ל שמוותר ללמוד הלכות חנוכה קודם הדלקת נ"ח, וכן בעמ' ס"ח הביא הגר"מ גבאי שליט"א דדעת מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דיתכן שמוותר (ועיי"ש שציין כמה מ"מ), וידוע שכעיי"ז דנו הפוסקים אם שרי ללמוד הלכות בדקת חמץ קודם בדקת חמץ, דהא עוסק גופא באלו ההלכות ולא חיישינן שישכח.

ומו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו "חשוקי חמד" (פסחים ד, א) כתב "שילמד הלכות בדקת חמץ, דבספר אגודת אוזב (הגדה של פסח) כתב דללמוד הלכות בדקת חמץ שרי לפני בדקת חמץ, ולא חיישינן שמא ישכח לבדוק כיון שעוסק בזה, וכדמצינו דשרי לקרות לאור הנר בשבת פרק במה מדליקין כמבואר בשו"ע (סימן רעה ס"ז)".

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א כתב לי לגבי לימוד קודם בדקת חמץ: "יתכן דשרי וכמ"ש דקיי"ל (סי' רעה סעי' ז) דמותר לקרות במה מדליקין לאור הנר, ויש עוד להעיר ממה שאמרו (פסחים יא ע"א) הוא עצמו מחזר עליו לשרפו מיכל קאכיל מיניה, אולם למעשה נלע"ד דראוי לנהוג בפשטות ולקיים המצוה בזמנה בלי דחיו והתחממות", עכ"ל. וכ"כ לי הגר"א שלזינגר שליט"א והגר"ש גראס שליט"א.

*

(ה)

לימוד חורבן ביהמ"ק בחנוכה

הנה שאלנו ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א האם מותר ללמוד בימי החנוכה את סוגיות הגמ' בגיטין פ' הניזקין, שם מבואר כל חורבן ביהמ"ק – דאולי יביא לאדם צער בלימוד זה [אמנם באמת נראה דשאלה מעיקרא ליתא דגם בחוה"מ עצמו לא מצינו איסור כעיי"ז, ודו"ק].

וזה לשון תשובתו הנפלאה: "בענין האם מותר ללמוד אגדות החורבן במסכת גיטין. תשובה: שמעתי מהאדמו"ר מסלונים רבי שלום נח ברזובסקי זצ"ל שאמר, בשם הספרים הקדושים, שאותם ילדים עליהם מסופר בגמרא בגיטין שהשליכו עצמם למצולות ים, כדי לא להטמא לשוביהם, גופם אמנם נאבד, אך את נשמותיהם השיב השי"ת לעם ישראל במשך הדורות, והם נולדו מחדש בקדושתם ובטהרתם.

עינינו הרואות, המשיך הרבי, שזו הנהגתו של הקב"ה גם באשר למליון הילדים שנהרגו ונשחטו על קידוש ה' בימי השואה. גם אותם משיב השי"ת לעם ישראל ונשמותיהם כמו נולדות מחדש, צחות, מאירות ובוהקות. ומכאן החזיון הנפלא שזכינו לראות בדורותינו ילדים ברוכי כשרון הטבולים כל כולם בחמדת התורה וחשקתה. למרות החושך הנורא והיצר הרע המשתולל בראש כל חוצות, מפעפע השמן הטהור בנשמות הזכות הללו וממריצן לעסוק בתורה בקדושה ובטהרה.

והוסיף, שחובה כפולה ומכופלת אפוא על אמה יהודיה לשמור על הנשמות הקדושות הללו בעין פקוחה, ולנקוט בכל האמצעים העומדים לרשותו על מנת שיהיה כל חשקן של הילדים בתורה, ולבל

יטמאו את עיניהם במראות לא טהורות, שיהיה פיהם נקי ומצוחצח, ואזניהם אטומות לכל דיבור אסור וטמא.

כי האחריות שלנו כלפיהם איננה מתבטאת רק לגבי הדור שלנו, אלא גם לגבי הדורות הקודמים, שמסרו נפשם על קידוש ה'. כך עלתה במחשבה לפני הקב"ה, שדווקא הדור שלנו, ירפא את מזבחות ה' שנהרסו בדור הקודם.

לאור זאת כשילמד במסכת גיטין ילמד בכוונה זו, שכל מה שקרה הציל את עם ישראל, וכל האנשים שנהרגו ונשחטו בידיים זדוניות, חזרו לבסוף לעם ישראל, ואדרבה באו ביתר שאת וביתר עוז מתוך חשקת התורה, וזה פך השמן הטהור של זמננו, שאנו נלחמים את מלחמת תורתנו הקדושה, לשמור על פך השמן הטהור שלא יטמא בהיסט" – עד כאן לשינוי הנפלאה.

*

(ו)

בדין הדלקת נרות חנוכה בפתח הבית או פתח החצר

(וביאור נפלא בטעם הנהגים להדליק בפתח החדר בפנימיה בישיבות)

א [הנה קיי"ל (שו"ע או"ח סי' תרעא ס"ה) דנר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ, ואם הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר.

ונביא בזה מקורי הדין, דהנה בגמ' בשבת (כא, ב) איתא: "תנו רבנן, נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודיו".

ונחלקו בזה גדולי הראשונים האי "פתח ביתו מבחוץ" – מהו, דרש"י ז"ל שם פירש "מבחוץ. משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתיהן היו פתוחין לחצר". והיינו בפתח הבית לחצר, ולא בפתח החצר לרשות הרבים.

[וז"ל רש"י שם בהמשך דבריו: "ואם היה דר בעליה. שאין לו מקום בחצרו להניחה שם: מניחה. מבפנים כנגד חלון הסמוך לרה"ר: הסכנה. שהיה להם לפרסויים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם כדאמרי' בגיטין"].

אך התוס' שם פליגו עליה, וז"ל: "מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר, אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניחה על פתח חצר, דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות, ואמרי' נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים, ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר", עכ"ל.

הרי דשיטת התוס' דמיירי בפתח החצר, והוכיחו כן משני ראיות, א [מהא דאמרין לקמן דחצר שיש לה שני פתחים צריכה שני נרות, ואי מדליקין בפתח הבית לחצר, למה צריך שני נרות, וע"כ דמדליקין בפתח החצר. ב [מהא דאיתא לקמן (כג, ב) דנר שיש לו שני פיות עולה לשני בני אדם, ומשמע ששניהם מדליקין באותו מקום, ואי כרש"י הרי כל אחד מדליק בפתח ביתו ושפיר זה מדליק בפתח ביתו שלו, וזה מדליק בפתח ביתו שלו, וע"כ דמדליקין בפתח החצר (של שניהם) ושם צריך נר אחד עם שני פיות.

ובדעת הרמב"ם, נראית כרש"י, דכתב בהל' חנוכה (פ"ד ה"ז) "נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ", והיינו דסתם ולא חילק, ומשמע לכאור'

דדענו שצריך להדליק בפתח הבית לחצר. וכן כתב בערוך השולחן (סי' תרעא סעי' יט) להוכיח דס"ל לרמב"ם כרש"י. אכן במעשה רוקח על הרמב"ם שם כתב "ונחלקו הפוסקים ז"ל בזה ודברי רבינו סתומים".

עכ"פ, בשו"ע ה"ל פסק הלכתא כשיטת התוס' (אשר כן ס"ל ג"כ להרשב"א והטור), וכמו שכתב בבאור הלכה (סי' תרעא שם, ד"ה פתח החצר): "פתח החצר. רוצה לומר, שלא כדעת רש"י¹ דסובר דמניחו על פתח הבית הפתוח לחצר. ובר"ן ובא"ו² העתיקו כרש"י".

ב [והנה י"ל בזה ביאור עמוק ונחמד בשיטות הני ראשונים, דהנה על הוכחת התוס' מנר שיש לו ב' פיות, דמשמע מינה דהני שני אינשי מדליקין במקום אחד, וע"ז אמרין שיוצאין בהדלקה אחת. ואי מדליקים כל אחד על פתח ביתו למה צריך אחד לשניהם, הלא דרים בבית על יד בית, ושפיר ידליק כל אחד במקומו. אבל בפתח החצר שיש רק חצר אחת לשניהם, ופתח אחד, צריכים נר אחד ושני פיות.

והנה באמת רש"י עצמו שפיר מתרץ אקושיא זו, דבגמ' בשבת שם (כג, ב) אמרי', א"ר יצחק בן רדיפה א"ר הונא, נר שיש לה ב' פיות עולה לב' לבני אדם. ופירש"י "שהנרות שלהם של חרס הן וכו' אם יש בו ב' נקבים משני צדדין, **עולה לשני בני אדם למהדרין העושיין נר לכל אחד ואחד**". ונמצא מדוקדק בלשון קדשו ששני בנ"א אין הכוונה ב' אנשים זרים מב' בתים, אלא ב' בנ"א **מאותו הבית**, למהדרין שמדליקין נר לכל אחד ואחד. ואתי שפיר היטב קו' תוס', וצ"ע מה ס"ל לתוס', הא שפיר י"ל בפשטות דקאי למהדרין, ובאותו בית³.

וראיתי לבאר בשיטת התוס' באופן נפלא בס' משמרת מועד (להגרמ"מ קארפ שליט"א, בסו"ס הל' חג בחג – חנוכה, עמ' רכא) דרש"י ותוס' לשיטתייהו, דהנה בגמ' בשבת (כא, ב) איתא: "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך".

ופירש"י שם "והמהדרין. **אחר המצות**, עושיין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית". הרי מבואר מלשון קדשו דמהדרין זה, היינו מלשון הידור וחיזור אחר המצוות, שבני הבית מהדרין שלא לצאת בשל בעל הבית אלא כל אחד עושה בעצמו המצוה, שרוצים לקיים המצוה בעצמם. ולבתר הכי יש "מהדרין מן המהדרין", שזהו כבר הידור בגוף המצוה, ולא הידור וחיזור אחר המצוות,

¹ וראה בספר "פניני חנוכה" (פ"ד, עמ' נד) שהביא ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאמר שאי אפשר להוכיח דאפשר לסמוך על שיטת רש"י, מהא דהביא הביאור הלכה את שיטת רש"י, דסו"ס כיון שהוכרע בשו"ע דהלכתא רק כשיטת התוס', כך צריך לנהוג.

והנה בערוך השולחן (שם, סעי' כ) כתב להעיר על השו"ע: "**ותמיהני כיון דרש"י והר"ן והרמב"ם ור"י וסמ"ג והנהמ"י דרביים הם ופירשו דלא כהתוס' איד לא הביאו דעתם כלל וצ"ע** [אמנם במס' סופרים פ"כ הל' ה' כתוב נר חנוכה מצוה להניחה בפתח הסמוך לרה"ר ע"ש]". עכ"ל.

² ובאמת בערוך השולחן (סי' תרעא סייט) כתב לתרץ שיטת רש"י באופן אחר, וז"ל: "ומה שהקשו התוס' ד"ה מצוה ממה שאמרו נר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם על פתח החצר הוי לזה מימין ולזה משמאל עכ"ל, **ותמיהני אטו לא משכחת לה בשני בתים זה לפנים מזה ויוצאין דרך פתח אחד לחצר וצ"ע**", עכ"ל.

אלא להדר ולייפות את המצוה מדין זה קלי ואנווהו, ע"י שמוסיף והולך כמנין הימים, שזה שייך גם אצל בעה"ב וגם אצל בני הבית המהדרין לקיים בעצמם ולא לצאת בשל בעה"ב, ובהו מבואר מאי טעמא מצינן רק במצוה זו ענין "מהדרין מן המהדרין". ונמצא דה"מ **מהדרין** קאי על "איש וביתו", שביתו לא יצאו בהדלקתו, ו"מהדרין מן המהדרין" קאי על ה"נר", שמהדרים להוסיף בנרות. אכן התוס' שם פליגי על רש"י, וזה לשונם: "והמהדרין מן המהדרין. נראה לר"י דב"ש ובי"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שייסברו שכן יש בני אדם בבית", עכ"ל.

הרי מבואר מדבריהם ד"מהדרין מן המהדרין" קאי רק על "נר איש וביתו", ולא על המהדרין, פירוש, שאין זה שלב אחר שלב, שיש מהדרין, ויש מהדרין מן המהדרין שעושיין גם את המהדרין הרגיל, אלא אלו שני אפשרויות שונות של הידור. דמי שמדליק נר אחד ל"איש וביתו", יכול להדר ולהדליק לפי מנין הימים, וטעמם דאי נימא דהמהדרין מה"מ שייך גם למהדרין הרגיל, **שכל אחד ואחד מבני הבית** – ידליקו לפי **מנין הימים** (הנכנסין או היוצאין), אז לא יהא היכא למנין הימים, שמה שיוסיף עוד – יתפרש כנגד אנשי הבית.

והנה לכא' תמוה שהרי כל אחד מבני הבית יכול להדליק בעצמו במקום אחר ומחולק משל בעל הבית, והיה גם היכר וגם מהדרין מה"מ, וכמו שכתב הרמ"א להדיא (סי' תרעא סוף סעי' ב') אחר שהביא דעת הרמב"ם שכל אחד ואחד מבני הבית ידליק, כתב: "**ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נירותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכא כמה נרות מדליקין**". וגם בבאור הלכה שם (ד"ה ויזהרו) כתב "**דבאופן זה גם התוס' מודו שיכולין להדליק יותר**" (הגר"א בשם ד"מ). וא"כ צ"ע דמאי באמת קושיית התוס' שלא יהיה היכר.

אלא יש לבאר, דהתוס' פליגי על רש"י דמהדרין היינו מחזרין לקיים המצוה בעצמם, אלא כלשון הר"ח שם "פי' המהדרין, מהדרי מצות, כדאמרין (ב"ק ט, ב) להדור מצוה עד שליש במצוה". וכן מבואר ברמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"א) "**והמהדר את המצוה** מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, **והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר** מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד", עכ"ל. והיינו דה"מ מהדרין" לא קאי כלל על **בני הבית**, אלא רק על **בעל הבית עצמו**, שהוא הידר בהדלקתו וידליק נרות כמנין אנשי הבית, ולא משום שהם יצאו בעצמן, אלא רק זהו הידור בריבוי הנרות להדליק כנגד אנשי הבית (להודות על הנס שניצלו כולם), ולכן לא יכלו התוס' לומר שכל אחד ידליק נרותיו במקום מחולק שאז יהיה היכר, כיון דאין הנידון כלל על כל אחד מבני הבית, אלא רק **על הדלקת הבעה"ב בעצמו**, ופשיטא שאת הדלקת בעה"ב אין לחלק בגוף ההדלקה לכמה מקומות מחולקים.

ובזה נשוב וניהדר למה שכתבנו לעיל, דהתוס' הק' על רש"י שכתב שמדליקין בפתח הבית, מהא דנר עם ב' פיות מהני לב' בנ"א, ותמוה דרש"י עצמו תירץ ע"כ בפשיטות שב' בנ"א היינו מאותו הבית – לאותם המהדרין מה"מ, שמדליקין לכל אחד ואחד. ולהנ"ל אתי שפיר היטב, דהתוס' לשיטתייהו

שההדלקה מוטלת רק על בעה"ב ולא על בני הבית, ולא שייך כלל לומר דעולה לב' בנ"א, לכן שפיר פי' התוס' לב' בנ"א הדרים באותה חצר.

ורש"י לשיטתייהו שבני הבית, ההידור שלהם הוא שלא לצאת בשל בעה"ב, שפיר פירש "עולה לב' בנ"א – מאותו הבית", שהם לא יוצאים בשלו, אלא יש להם נרות מיוחדים עבורם.

והנה עוד נראה לחדש בפלוגתייהו, דלרש"י עיקר התקנה הייתה להדליק בפתח ביתו, וכדמוכח משעת הסכנה שמניחו על שולחנו ודיו, ואי"ז תקנה נפרדת לשעת הסכנה, אלא רק יש גם תקנה שיפרסם הנס לבני רה"ר ולכן מדליק על פתח ביתו שיראו בני הבית על פתחם, אבל התוס' ס"ל דעיקר התקנה לפרסם את הנס לרבים, רק דבעי שיצא הדבר מביתו, שיהא ניכר מי המדליק, ובהו סגי שידליק בשער החצר, ותוס' לשיטתייהו דשעת הסכנה הוא תקנה נפרדת.

והנה גם בראיית התוס' מחצר עם ב' פתחים, גם זה דחה רש"י ז"ל בפירושו (כג, א ד"ה חצר): "חצר שיש לה ב' פתחים. **שיש לבית ב' פתחים פתחים לחצר**, צריכ' שתי נרות, נר לכל פתח כדמפ' טעמא משום חשדא, שהרואה יהא סבור שהבית חלוק, והרי היא של ב' בנ"א ויאמרו האחד אינו מקיים מצוות נר". הרי להדיא מפורש בדבריו דלא מיירי בב' פתחים **בחצר** אלא בב' פתחים **בבית**, ושפיר מדליק בפתח הבית בשניהם.

והנה יש לדון לרש"י אם עשה כתוס', דמסתברא דלא יצא, דחשיב כמדליק ברחוב, שהרי צריך שיהיה היכר שבעל הבית הדליקו, וכמ"ש רש"י בשבת (כב, א, ד"ה מצוה): "נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח". מצוה להניחה. בחצר או ברה"ר בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם". משא"כ להתוס' אם עשה כרש"י יצא בכל אופן, דהא איכא פרסומי ניסא.

ג [והנה, כמו שפתחנו, בשו"ע פסק כשיטת התוס' דיש להדליק על **פתח החצר**. והנה ידוע בשם מרן החזו"א זצ"ל דבזמנינו אין להדליק על פתח החצר, דחצרות שבזמננו כמבוארות הם, וכמו שכתב החזו"א (או"ח סי' סה סקנ"ב וסי' צ סקכ"ג) לענין עירוב, **דחצר דידן אינן עומדות לדירה כמו בזמן חז"ל, דלמבוי בע"י חצר שיהא עיקר תשמיש הבית שם** (ובי"ד סי' קסח סק"ו) כתב בדעת המשפ"ל דחצר חייבת מצד עצמה במזוזה, ולא רק משום שנכנסים ממנה לבתים, וכתב ע"ז "וגם דברי מהרי"ל אינו אלא בחצר שלהם שהיו משתמשים בו בטחינה ובאפיה ובשטיחת פירי ושאר צרכים ופעמים אוכלין וישנים כדרך החלקאים בימים ההם, אבל **אצלנו אין החצרות רק לאויר**" עכ"ל).

וכן כתב רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בדרך אמונה (פי"ד מהל' מעשר הי"ד, בביאה"ל ד"ה חצר שהיא) "אע"ג דכתב מרן בחזו"א או"ח סי' סה סקנ"ב וסי' צ סקכ"ג דחצרות שלנו נחשבין כמבוארות **משום דבזמנינו אין משתמשים בחצרות לדירה שיהא עיקר תשמיש הבית שם** (ומה"ט פסק שאין להדליק נר חנוכה בזמנינו בחצר שאין לחצרות שלנו דין חצר ואפ"ל בחדר המדרגות לא חסכים שידליקו למטה כי סבר שאין לחוד המדרגות דין חצר מטעם הנ"ל)", עכ"ל.

וכ"ה בס' "דינים והנהגות" להגר"מ גריינמן שליט"א (פכ"ב אות א), וז"ל "ואמר דבזמנינו אין להדליק בפתח החצר מפני שהיום שונה ענין החצר מבזמן חז"ל שאין לנו שימוש בחצר כדורות

הראשונים שהיה עיקר תשמיש הבית שם, אבל אצלנו אין החצרות רק לאויר וכו', עיי"ש. ובאמת עיין לשון רש"י ריש ב"ב (ב, א ד"ה השותפין): "השותפין. שיש להן חצר בשותפות ובתי שניהן פתוחין לתוכו, וכל חצירות ששנו חכמים לפני הבתים הן, ורוב תשמישן בחצר", עכ"ל.

ידוע דמרו הגרי"ז הלוי מברסק זצ"ל חלק על זה, והיה ס"ל דדין הדלקה בפתח החצר הוא משום שדרכו נכנסים לבית וניכר יותר לבני הר"ר, וזה שייך אף בזה"ז. וכמו שהביא כן מרו הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו "מועדים וזמנים" (ח"ו סי' פז) שהגרי"ז פקפק מאד בדברי החזו"א, וכן מטו משמיה דמרו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכן נוהגים כיום רבים מבני ירושלים להדליק בפתח הבנין, שהוא פתח החצר.

ובאמת צ"ע בטעם הדבר, דבשלמא גבי מזוזה, מסתברא דתליא ברוב תשמיש, ולכן אם אין עושי תשמישין בחצר, לאו שמיה חצר. וכן גבי עירוב, דלא חשיב חצרות ובתים פתוחים למבוי, לענין שיפטר ע"י קורה או לחי. אבל גבי הדלקת נרות חנוכה, כיון דעיקר המצוה משום פרסומי ניסא, מאי אכפת לן אם משתמשים בחצר או לא.

ומצאתי להגר"מ קארפ שליט"א (הלכות חג בחג, חנוכה, פ"ה הע' ז) שכתב: "ונראה עוד לבאר בזה לענינו שלא נאמר היכר רק לבני הר"ר, אלא צריך שיהא היכר לבני הבית שהם עיקר, וגם לבני הר"ר, וכשאין משתמשין בחצר, אין כאן היכר לבני הבית". *

ד] והנה מו"ר הגאון רבי יואל מקלב שליט"א (רב קהילת איילת השחר פרדס כץ, ומרה"י בית מדרש עליון) בקונטרס "מגד הארץ" (חנוכה, עמ' ט"ו) הביא מה ששאל ממרו הגר"ח שליט"א, וז"ל "שאלתי למו"ר שליט"א בדבר דירה שדרים בה בחורים וכל חדר מיוחד לבחורים אחרים, ופתח החדרים פונה לפרוודור ולהול שראוי לשימושי בית ולתשמישים צנועים, אך בפועל אינו משמש לכך [והא מיהא מסתובבים שם עם פיז'מות], ופתח הדירה שנכנסים ממנו לפרוודור הנ"ל פונה לרה"ר, האם יכולים הבחורים להדליק בפתח הדירה. והשיב: **בפתח החדר**".

"שוב שאלתי באופן הנ"ל כשמונח שם [בהול הנ"ל] ספה או שולחן ופעמים שאוכלים שם ויושבים ומדברים שם, אם בכה"ג משוינן ליה כחצר שבזמן חז"ל ויכולים להדליק בפתח הדירה הפונה לרה"ר. והשיב: **בפתח החדר**".

ועוד כתב "ומה שיש לדון דהפרוודור יחשב כחצר של אותן דיורים, דכיון שהוא מקום צנוע אפשר דחשיב כחצר שבזמן חז"ל, אמר בזה מו"ר שליט"א **דנסתפקו בזה ולא בירא דאפשר שגרע מחצר שבזמן חז"ל, ומשום כן נראה שידליקו בפתח החדר**", ע"כ.

ורבים תמהו ע"ז, דהא כן עושי תשמיש רבים בפרוודור הפנימיה, כגון שאוכלים שם, ומייבשים שם כביסה וכו', ואמאי לא חשיב חצר של זמן חז"ל (ובאמת כמה ת"ח מביאים ממרו הגר"ח שליט"א שאמר להם להדליק בפתח בנין הפנימיה).

ואביא בזה דברי הגאון רבי יוסף דוב ספטימוס שליט"א בספרו "נר חנוכה" (כסלו תשע"ט), פ"ד סעי' ז: "במבנה הפנימיה שיש בו פרוודור וכמה חדרים, ידליקו בפתח של הבנין, אף לדעת החזון איש, משום שהפרוודור והחדרים נחשבים הכל כבית אחד שמדליקין בפתח הבית. ואפי' אם יש בו כמה קומות, יכולים כולם להדליק בפתח הבנין משום שכל הבנין מיוחד להם".

ובהערה יט כתב: "ידליקו בפתח של הבנין. שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א. ואמנם שנים רבות שמענו ממנו שאין להדליק שם משום שאין לפרוודור הזה דין חצר, אע"פ שעושים שם כל מיני שימושים, אבל לאחרונה (אחרי שהראיתי לו ציור של כמה מבנים סגורים של פנימיה בישיבה), חזר והורה שאע"פ שאין משתמשים שם כלל, יש להדליק בפתח הבנין, ולא משום שנחשב חצר אלא מפני שהפרוודור נחשב חלק מהבית. וכן שמעתי מהגר"ח קרליץ [שליט"א] שבכה"ג יש להדליק בפתח הבנין. ועי' גם חוט שני עמ' ש"ט אות ו'. וכע"ז ראיתי בספר תורת המועדים סי' תרע"א סק"י שכתב בשם מרו הגר"ח שטיינמן זצ"ל שאם הבחורים מסתובבים בפרוודור עם בגדי לילה (ומרגישים שם כמו בבית) – אזי יכולים להדליק בכניסה גם לדעת החזו"א. עוד הביא שם מפי השמועה שגם הגרי"ש כהנמן היה מדליק בכניסה לפנימיה".

ובהערה כ כתב: "יכולים כולם להדליק בפתח הבנין. במהדורא הקודמת כתבתי מסברא שאלו שיש להם חדר בקומה עליונה אין יכולים להדליק בפתח הבנין לפי דעת החזו"א, דכיון שצריך לעלות מדרגות להגיע לחדר שלהם, הוי כמו כניסה לחדר מדרגות שאי אפשר לעלות להדליק שם לדעת החזו"א. אבל אח"כ שאלתי להגר"ח קניבסקי שליט"א (כ' כסלו תשע"ה) ואמר לי שאם כולם עוברים דרך הפתח הזה אזי ידליקו כולם בכניסה לבנין, אף אלו שנמצאים בקומה שניה.

"ושאלתי אותו מאי שנא מחדר מדרגות, וענה, כאן זה מיוחד להם עכ"ד. אח"כ שמעתי שמועה בשם הגר"ח שליט"א להיפך, שבחורים אין יכולים להדליק בכניסה לבנין הפנימיה. וחזרתי שוב ושאלתי (חנוכה תשע"ז) לרבנו הגר"ח שליט"א היכן ידליקו בחורים בפנימיה שיש שם שתי קומות אם בחלון או כל אחד בפתח חדרו, או בכניסה לבנין. והשיב לי מרו שליט"א בכתי"י **כולם ידליקו בכניסה** עכ"ל.

"עוד נסתפקנו במבנה פנימיה של ישיבה שיש שם עוד שימושים ששייכים לכלל הציבור של הישיבה, כגון שיש שם ארונות גמ"ח וכדומה, או בית הכסא ציבורי באופן שנכנסים שם הרבה בחורים ואנשים שאינם שייכים לפנימיה הזאת, היכן ידליקו הבחורים שיש להם חדרים במבנה הזה. ושאלנו להגר"ח שליט"א, ואמר דבכה"ג ידליקו בחלון. ואם אין להם חלון הנראה לרשות הרבים, ידליקו גם הם בכניסה לבנין (ולא בפתח החדר בתוך הבנין) – עכ"ד, עכ"ל הגרי"ד ספטימוס שליט"א בס' נר חנוכה.

ומ"מ בפשטות י"ל דסו"ס אין עושיין שם עיקר התשמישים, וכלשון החזו"א שהבאנו לעיל, "...בחצר שלהם שהיו משתמשים בו בטחניה ובאפיה ובשטיחת פירי ושאר צרכים ופעמים אוכלין וישנים כדרך החלקאים בימים ההם, אבל אצלנו אין החצרות רק לאויר וכו'". ויל"פ. *

ה] אך הנה נראה להוסיף בכל זה ביאור יקר מאוד ע"פ עובדא שראיתי, בבחור ישיבה ששאל ממרו שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א **אם יכול לאכול במסדרון הפנימיה את כל ארוחותיו ואז יחשב כחצר וודאי, והשיבו "האוכל בשוק דומה לכלב (קידושין מ' ב)". והנה מבואר מזה דס"ל למרו הגר"ח שליט"א דאין ראוי לקבוע שם סעודה דהוי מקום הומה אדם, וחשיב מקום ציבורי שאינו מיועד לאכילה.**

והנה במתני' במעשרות תנן (פ"ה מ"ב) "איזוהי חצר שהיא חייבת במעשרות וכו', רבי נחמיה אומר כל שאין אדם בוש מלאכול בתוכה - חייבת". וא"כ מבואר דאחד משימושי החצר העיקריים, שנותן לה "שם חצר", הוא לאכול בה, ואם אדם בוש לאכול בחצר מסוימת – איננה חצר לדיני התורה.

וא"כ מבואר הפלא ופלא אמאי מרו הגר"ח שליט"א סבר דגם בפנימיה יש לה סברת החזו"א דאי"ז חצר של חז"ל, דכיון שאחד השימושים העיקריים דחצר הוא לאכול בה, וסבירא ליה דבמסדרון של פנימיה – אין ראוי לאכול (דהוי מקום ציבורי, והגם דאולי לא הוי שוק ממש ולא יפסל לעדות, אך מ"מ אין ראוי, וחשיב "בוש לאכול בתוכה". והגם דכן מצוי שבחורים אוכלים שם, מ"מ ע"פ האמת אין ראוי לאכול שם. וגם שאין קובעין שם סעודה, ורק מיני מתיקה וכדו'). וממילא אין לזה דין חצר ולכן ס"ל דמדליקים בפתח החצר, ודו"ק.

והצעתי כל זה לקמיה מו"ר הגר"י מקלב שליט"א והסכים עם הדברים, וכתב לי בזה"ל "ומשי"כ במכתבו להדליק בפתח החדר לפי שלא מקרי חצר כי אם חצר שאין בוש לאכול בתוכה, יפה כתב", עכ"ל. וכן הסכימו עמדי עוד כמה ת"ח מופלגים (ועי' במש"כ בכ"ז בספרי שלמי חיים בכל עניני אכילה בשוק).

*

(ז)

בענין אם שמן נס כשר להדלקה, והמסתעף

הנה מפורסמת קושיית הבי" (או"ח, סימן תרע) "ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות". ונאמרו בזה תירווצים רבים. והבי' עצמו תירץ ג' תי', "וייל שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא בבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה. אי נמי שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה וליילה", עכ"ל.

והנה בת' השני דהבי' דלאחר שנתנו השמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא בבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשון. ידוע מפי השמועה מה שהקשה על זה רבנו הגר"ח הלוי סולובייצק זצ"ל, דכיון שנעשה נס ונהיה הפך מלא, א"כ חשיב שמן נס, ושמן נס לא חשיב לשמן ממש של זית וא"כ הוא פסול להדלקה.

ותירץ ע"ז הגר"ח דצ"ל שהנס לא נעשה בריבוי כמות השמן אלא באיכות השמן, שהכמות הקטנה היה בכוחה להאיר כמו שמן מלא, ובאמת בכל יום דלק רק שמינית מן השמן, ולכן היה הנס גם ביום הראשון, וזה לא חשיב שמן נס, דהשמן הוא אותו שמן, ורק נעשה נס באיכותו של השמן, ודו"ק.²⁰

²⁰ ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלץ שליט"א העיר ע"ז: "יש לחלק, דמקובל להבין משי"א הגר"ח, דהתורה קפדה על 'שמן זית כתיב למאור', והיינו שמן שנכתת ויצא מזית. ואשר לכן, אף אם יוצר שמן נס ממש דומה לשמן זית, מ"מ לא יצא מזית, ופסול להדלקה במקדש. ולפי"ז אין ראיה לנד"ד. דבב"ח כתיב גדי, וכל שירוד גדי משמים בדרך נס, מ"מ גדי מקרי ונכלל בלאו דבב"ח [נ' בחבל אמו' לאו דוקא, אלא הכוונה 'חלב פרה']. ודו"ק", עכ"ל.

הרי דס"ל למרן הגר"ח זצ"ל דשמן נס לא חשיב שמן ממש ופסול להדלקה. ומרן רבינו הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל (קוני' כאייל תערוג', חנוכה, עמ' לה) ציין להא דאיתא בב"מ (מב, א) 'אמר רב יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים כח, ח) 'יצו ה' אתך את הברכה באסמית'. ופרש"י 'שמתברך ורבה מאליו'.

ועוד אמרין שם, דההולך למוד את גורנו מתפלל שיהא ברכה בכרי הזה, ואומר 'יהי רצון מלפניך א' אלקינו שתשלח ברכה במעשה ידנינו', התחיל למוד, אומר 'ברוך השולח ברכה בכרי הזה', ועיי"ש במהרש"א שכתב בשם הרמב"ם דאיירי בהולך למוד את גורנו כדי לעשרו.

ולכא' אין יכול לעשר הא יתכן שמעשר מחיטים שנוצרו ע"י נס לא חייבים במעשר, ומזה מוכח דגם דבר שנתרבה ע"י נס חייב בתרו"מ מן התורה כמו שצמח מהאדמה, עכ"ד מרן הגראי"ל זצ"ל.

אך יש לדחות, דסתמא לא חיישינן לנס, ומה דמתפלל שיהא ברכה אי"ז שטוחו ליבו שיקרה נס, דהא כל מי שעושין לו נס, מנכין לו מזכויותיו, כמאמרם ז"ל בשבת (לב, א), ורק מצד ההשתדלות עושה כן, אבל שפיר יכול לעשר דאין הנס מצוי כ"כ, משא"כ התם שראו להדיא הנס מול עיניהם, יתכן שמעשה ניסים לא חשיב לדבר רגיל.²²

וגם יש לדחות כד' הגר"ח זצ"ל עצמו בנס חנוכה, דאולי אין כוונת רש"י דהתבואה מתברכת ורבה – שמתוסף עוד תבואה חדשה, אלא התבואה עצמה נהיית חזקה וטובה יותר בעצמותה, והנס הוא ב'איכות' ולא ב'כמות'. ושורר שכן תירץ מרן זצ"ל בעצמו, ראה בסמוך מדברי הגר"ב פלמן זצ"ל [ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: 'לא מובן, הלא לשון רש"י 'ורבה מאיליו', מורה על ריבוי כמות ולא נס באיכות. ואילו היה נוקט לשון 'מתברכת במעיו' זה היה מכוון לאיכות...].

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א כתב לי: 'יש לחלק טובא, דבחיטים הנס ע"י יש מיש ובשמן ע"י יש מאין. דבחיטים נתגדל הנפח ע"י נס, ומ"מ היא אותה חיטה, ולא גרע בנתגדל נפחה ע"י לחלוחית מים, דהכל נטפל ונחשב לאותה חיטה, ושפיר יכול לעשרו. משא"כ בשמן, אין טיפה שייך לחברתה וכל שנתרבה שמן הוא ע"י יש מאין, והוא שמן נס לגמרי, ול"ש לשמן שהיה מקודם', עכ"ל.

וראיתי עוד להגר"ב פלמן זצ"ל בספרו שלמי תודה (חנוכה עמ' יט-כ), שהביא ראייה מהא דכתיב במלכים (ב, ד ז) גבי הנס שעשה אלישע הנביא לאשת עובדיה האלמה, שע"י מעט השמן שהיה לה באסוך שמן, נתרבה השמן, ונתמלאו כל הכלים הריקים בשמן, וכתיב שם 'לכי מכרי את השמן ושלמי את נשייך ואת ובנייך תחיי בנות'. וכתב שם הרד"ק בשם התוספתא, דהיא שאלה מאלישע אם צריך לעשר את השמן הבא ע"י נס, ואמר לה שא"צ לעשרו דמן הדין שמן נס הוא ופטור מן מעשר.

[דברי מו"ז שליט"א קאי ע"ד המלבי"ם דהבן הבקר שהכין אאע"ה ה' ע"י ספר היצירה ולכן לא היה לו דין בשר בחלב, עי' להלן בסמוך].

²²ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א העיר ע"ז: 'לא מצאנו מנכין לו זכויות, בברכה הבאה בדרך סמוי מן העין. ולא בשידוד מערכת הטבע בגלוי. ובכל אופן, מנא לך כמה זה מצוי או לא, והלא דבר הסמוי הוא כפשוטו, שאינו סופר ולא מודד מקודם וכלשון רש"י תענית ח' ב' 'שאינו יודע הסכום', אז איך תדע כמ"פ מצוי ברכה. ולמה לא נחוש לגבי דאורייתא ששא מפרש מן הפטור על החיוב', עכ"ל.

וז"ל הרד"ק שם: 'ובתוספתא, וכד איתרחיש לה ההוא ניסא, אמרת ליה לנביא דה', אית עלי עשוה מהאי מישחא או לא, אמר לה בעליך זן נביאיא דה' במלתא דליכא עליה עשוה, ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא וכו', עיי"ש.

והביא שם הגר"ב זצ"ל שמרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל תירץ מהא דב"מ, דהברכה לא היתה שנתוספו עוד גרעיני חיטה חדשים, אלא שכל חיטה וחיטה היתה גדילה ומתרבה בכמותה, וכל החיטים טפחו, ונמצא שהפרישו לתרו"מ אותו השיעור והכמות כמו שהיו נוטלים קודם הברכה, דאם מתחילה היה מפרש עשרים חיטים גם עכשיו מפרש כן, אלא שאותם עשרים חיטים גדלו בגודלם, ובכל חיטה בין מן המעשר ובין מן החולין היתה אותו שיעור תערובת מן החיוב ומן הפטור, וע"ע שם שהאר"ך בזה.

והגראי"ל זצ"ל (הו"ד באייל תערוג, שם) העיר עוד ממה דאיתא בזבחים (צד, א) דצרת כיון דמגופיה קא פרח מחלחלא ליה, ולכא' לפמ"ש הרמב"ם בסוף הל' נגעים דנגעי בגדים היו נעשים בנס דלא שייך חולי בדומם, ומלשון הגמ' משמע דמגופיה הוא דפרח, תעשה הקלוקל בבגד ומחלחלא ליה, וע"כ מוכח דגם מה שנעשה ע"י נס הוא כנעשה מגוף הדבר.

והנה בפרקי דר"א (פרק לה) איתא: 'לקח יעקב שתיים עשרה אבנים מאבני מזבח שנעקד עליו יצחק אביו ושם אותו מראשותיו וכו', ונעשו כולם אבן אחת וכו', השכים יעקב בבוקר בפחד גדול, ושב יעקב ללקוט אבנים, ומצא אותן כולן אבן אחת, ושם אותה מצבה בתוך המקום, וירד לו שמן מן השמים ויצק עלי', שנאמר ויצוק שמן על ראשה'.

והביאו שם ב'כאייל תערוג' דהגראי"ל זצ"ל כתב בגליון הפרד"א בזה"ל: 'ומכאן גם יש להעיר על מה שאומרים בשם הגר"ח דשמן שנעשה על ידי נס לא יחא לו דין שמן', עכ"ל. וכוונתו דאיך יצק השמן הרי היה שמן נס.

אך לכאורה יש לדחות שלא היה כאן 'דין ניסוך' שמן ממש, אלא מעצמו רצה יעקב להקריב וליצוק שמן להקב"ה, ומנא לן דיש חובה דווקא בשמן אמיתי, הלא לא נאמר כאן דינים והלכות, וע"כ יתכן דסגי בשמן נס.

ועוד יש להעיר מהא דכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות לה, כח) דהענינים הביאו את השמן למאור של המשכן מן עדן, ובפשוטו שמן זה לא היה מעצים הנתועים שם אלא זה היה שמן של נס, וא"כ משמע ג"כ ששמן נס נקרא שמן.

ועוד העיר הגראי"ל זצ"ל באיילת השחר (שמות כה, ו), מהא דאמרו בסנהדרין (נט, ב) גבי בשר היורד מן השמים אם טמא הוא או טהור הוא, ואמרין דאין דבר טמא יורד מן השמים, ומשמע דאע"פ שירד מן השמים בנס, מ"מ לולי זה היה שייך לומר דכיון שזה נראה כתכונת בשר טמא, הרי זה טמא, ומבואר שיש לזה שם בשר, ונסתפק שם אם היה מותר לאכול בשר זה עם חלב או לא, ומהמלבי"ם הנ"ל מבואר להדיא דש"י.

ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: 'צ"ע כ"ז ולא אבין, הלא מתני' ערוכה בכורות ה' ב', 'בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה, וטמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכילה, שהיוצא מן הטמא טמא, והיוצא מן הטהור טהור'. וא"כ דמות בהמה טמאה שיווצר יש מאין ע"י נס, מ"מ הלא אינו 'יוצא מן הטמא', והאיך תיאסר? משא"כ בנוגע בב"ח, לא קאמר קרא דווקא יוצא מן הטהור, ויתכן דכל דמות גדי שתיווצר יש מאין ע"י נס, בכלל גדי דקרא הוא, וכמש"כ לעיל. ועיי"ן, עכ"ד.

ועוד מצינו בבעל הטורים בבראשית (כו, כב) שכתב בזה"ל: 'ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. כנגד יון שגזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה רביה. ונעשה להם נס ונזדמן להם מקוה לכל אחד ואחד וזהו ופרינו בארץ', עכ"ל.

ובאיילת השחר (עה"ת שם) העיר דמבואר שמים שנתהוו ע"י נס חשיבי מים ואפי' כדי לטבול בהם לטהרה, אך כתב שם דיתכן שהנס היה שעלו מים מהתהום תחת בתיהם, וא"כ עצם המים לא באו ע"י נס, אלא רק עליותם היתה בדרך נס, וכשראו זה, חפרו בור והיה להם מקוה, וגם בבארה של מרים הגיעו מים דרך נס, אבל עצם המים היו טבעיים ושם מים עלייהו.

ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: 'לעני"ד כמש"כ לעיל, דעל מים לא קפיד קרא באיזה תנאי נוצר, וכל ששם מים עלה, אף אם נוצר בנס ולא היה מששת ימ"ב, מ"מ שם מים עלה, ונכלל בקרא ד'ורחץ במים וטהר'. וכמו שכתבתי לעיל דשם 'גדי' שייך על הנוצר בנס, כך במים. ועיי"ן, עכ"ל.

והנה במאמרי ב' וירא הארצתי בענין אכילת בשר בחלב – של המלאכים אצל אברהם אבינו, והבאתי דבר חידוש מהמלבי"ם דאברהם אבינו ברא את בן הבקר ע"י ספר היצירה, וז"ש 'וימחר לעשות אותו', וממילא כיון שנברא בנס – א"כ אין לו דין בשר, ומותר לאכלו עם חלב. וזה תלוי בכל הנ"ל. ע"ש שהאר"ך בזה.

ואסיים בהערה נוספת מענין זה שראיתי בקובץ 'קול התורה' (תשרי תשפ"א, גליון צב עמ' קיז) שהקשה הג"ר דב אהרן זלוניק שליט"א (מרה"י מאור התלמוד) בהא דכתיב (שמות ל, לב) 'שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם', ופירש"י שם 'מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבוא, זה בגימטריא תריסא לוגין הוו', עכ"ל.

והעיר ע"ז, דהרי לקחו מהשמן הזה ומשחו ממנו הכלים והבגדים ואת אהרן ובניו, ובוודאי נחסר, אלא שהיה נס שלא נחסר, ובפשיטות היינו שנתוסף בו ע"י נס מה שנחסר ע"פ הטבע, וצ"ע א"כ דהו"ל שמן נס, עכ"ל. ויש להאר"ך עוד בכ"ז, ואכמ"ל.

וראיתי כעת בקוני' 'תורתך שעשועי' להר"ר מאיר רוטמן שליט"א (חנוכה, עמ' סו – אות יז) שהביא מס' חבצלת השרון (פ' תצוה) שהביא מהגאון הגדול רבי יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק זצוק"ל (בן מרן הגרי"ז הלוי זצ"ל) שהכחיש השמועה בשם הגר"ח דשמן נס לאו שמן הוא, והביא ראייה לזה מהא דאיתא במנחות (סט, ב) דחיטים שירדו בעבים כשרים למנחות. ופירשו התוס' (ד"ה חיטין) דמיירי בחיטין שירדו דרך נס מן השמים, הרי חזינן קמן דחיטים של נס כשרים וא"כ ה"ה הכא שמן של נס כשר למנחה.

ועוד מצאתי בס"ד בקוני' 'משנת ימי החנוכה' להגר"ח ליבוביץ זצ"ל (עמ' כד) שהעיר דיש עוד חסרון ב'שמן נס': 'ואמנם נראה לפסול שמן נס מטעם אחר, דהרי השמן צריך לבוא משל ציבור, וכדאיתא ביומא (ג, ב) ויקחו אליך משל ציבור, ומעתה בשלמא אם ה' הנס שנשאר השמן עצמו ניחא, אבל אם הוי שמן נס ממש הא לא הוי משל ציבור, וילע"ב', עכ"ד.

וכשהצעתי הדברים קמיה מו"ר הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א, אמר דאפשר להקנות השמן לציבור ושפיר יהיה 'משל ציבור', דא"צ דווקא שהציבור יתרום וישלם משלו, אלא סגי שמקנין

השמן נס לציבור ושוב הו"ל משל צבור וכשר להדלקה, ודו"ק. ובעצם דברי הגר"ח ש'צ"ל, העיר שם המגיה (הע' 27) דברמב"ם (פ"ד מהל' שקלים ה"א) מנה את כל הדברים שהיו לוקחים מתרומת הלשכה, ולא הזכיר ביניהם שמן למאור, וצ"ע.

(ח)

להדליק בב"ב כשיעור כ' אמה של הגר"ח נאה צ"ל

הנה שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א שאמר לו הגה"צ רבי שריה דבילצקי צ"ל, שכיון דהמרא דאתרא דבני ברק הוא מרן החזו"א צ"ל, אי"כ בשמים פוסקים בכל מקום כהמרא דאתרא דההוא אתרא, ולכן לגבי נר חנוכה למעלה מ' אמה לכ"ע יש לעשות כשיעור החזו"א ולא כשיעור הגר"ח נאה צ"ל, עכ"ד.

והנה באמת שמעתי מהרה"ג רבי אורי טיגר שליט"א ששאל קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א האם יש דין 'מרא דאתרא' בבני ברק – משום שנתקבלו בה הוראותיו והולכים בה כפי פסקיו. והראה הנ"ל למרן הגר"ח שליט"א מה דאיתא בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' פח) שנשאל באדם המוסר שיעורים בב"ב ומסקנת דבריו בשיעוריו דלא כהחזו"א, האם יש למיחש. והשיבו דאין לו לחשוש מזה.

ואמר מרן הגר"ח שליט"א, דהאג"מ לא דיבר לענין 'פסק למעשה' (שאותו חכם בשיעוריו פוסק הלכות למעשה דלא כהחזו"א), אלא שחולק עליו רק דרך לימודו. ובאמת למרן החזו"ן איש יש דין מרא דאתרא לא רק בבני ברק – אלא בכל ארץ ישראל, עכ"ד. ועוד אמר, דבאמת אם יקום חכם שבכוחו לחלוק על החזו"ן איש, מותר לו לחלוק. אך נראה דאין אחד כזה בדורינו, עכ"ד.

ושוב הראני הר"א טיגר שליט"א מש"כ בקו"ו 'דרך איש' (ביאורים, ד"ה ונתקבל) לדון בזה, והביא שם דברי החזו"א (ריש כלאים, וביוד"ס סי' קנ סק"ח) דאותה המדינה שרוב התורה שבידים הוא מרב אחד ומתלמידיו ומתלמידי תלמידיו – עושין כרבים אף במקום שרבים החולקים.

והביא שם מש"כ מרן הקהילות יעקב זיע"א ב'קריינא דאגרתא' (ח"ג סי' מו): 'ורוב רובם של בני תורה ות"ח שבפה המה תלמידי מרן החזו"א זצלה"ה מפיו או מפי ספריו, ולא יוכלו לסבול בשו"א לעשות בעירו ובאתרא דמרן שלא כהוראתו, עכ"ל. ומשמע מדבריו דאין איסור מדינה לעשות בעירו שלא כהוראתו, דאל"ה לא הו"ל למיתלי בתלמידיו אלא בדינא דמרא דאתרא.

ועוד ציין מש"כ מרן הגראמ"מ שד"ר זיע"א ב'מכתבים ומאמרים' (ח"ג עמ' פד): 'כאוי"א צריך להתנהג לפי המסורת שלו מההורים, ואל ישנא ממנהג ההורים. ובאם יש פתחוקת בהלכה שאין בזה מסורת האבות, יש לנהוג כפי שפוסק הגדול בתורה יותר, וזה אפשר לדעת מי הוא הגדול ביותר, כמו כאן בארץ יש להתנהג בהרבה דברים על מה שיש פסקי החזו"א צ"ל, עכ"ד. וע"ע שם ב'דרך איש' מה שהאריך בטו"ו כ"ז.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רבה של שכונת גילה, בירושלים) כתב לי: 'מי אני הק' שאחלוק על הגר"ש דבילצקי צ"ל. אך ידוע שלענין שיעורי המצוות רבים נוהגים כדעת הגר"ח נאה צ"ל, כך הרבה מן החסידים ומן הספרדים הטוענים נגד האשכנזים שמרא דארעא דישראל הוא מרן הבית יוסף ויש לנהוג בכל אי"י כדעתו,

ואעפ"כ אנו נוהגים כדעת הרמ"א ברוב הדברים, עכ"ד. וכן שמעתי מהגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (בעמח"ס שבט הקהתי) לתמוה על הנ"ל, וצ"ע עוד בכ"ז.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת 'כנסת יהודה-תו"ט', ירושלים) כתב לי: 'הנה זה חידוש עצום לומר דבשמים פלגינן הלכתא ממקום למקום, ולכאורה בסוגיא דעירובין צ"ד א' לא משמע כן, ע"ש דאע"ג דרב פליג אשמואל, מ"מ באתרא דשמואל לא סתר דבריו להדיא. ואעפ"כ 'אהדריה לאפיה', להראות דאיהו לא ס"ל ולא מודי ליה ע"ש. ואי תימא שבאתריה דשמואל אז בשמים פוסקין כוותיה, למה אהדריה רב לאפיה להראות דלא ניחא ליה, הלא בשמים פוסקין כעת כשמואל.

אלא בפשטות כל הך ענין דאתרא דמר, הוא 'הנהגה' בענין הלכה למעשה. דאי"ז דרך התורה לסתור דבריו, וראוי לנהוג כמותו באתריה. והאריך בזה מאד בשאלת יעב"ץ ח"א סי' ה' ע"ש דאף דשמואל היה 'תלמיד' חבר לרב מ"מ אין ראוי לרב לסתור דבריו.

והנה היה מקום לומר דרק בחיי מרא דאתרא יש הנהגה זו. אבל לאחר פטירתו אי"ז פחיתות כבודו. זולת במקום שקבלו עליהם לנהוג כן [ויש זה הרבה בפסיקת הספרדים כהרמב"ם וכמרן הב"י]. ובב"ב לא קבלו עליהם בכל העניינים כהחזו"א. וגם בשעתו היו קבוצות חסידים שלא קבלו עליהם את החזו"א. ואולי בשכונת לדרמן וכדומה יותר שייד הנהגת החזו"א ולא בשאר השכונות הרבים שיש כיום. וידוע שמרן הגר"ש צ"ל סבר דאין מושג של מנהג ירושלים לחייב, כי ירושלים הוא קיבוץ גלויות.

והנה עובדא ידענא שבמזוזות המרפסת, שידוע נחלק החזו"א עם מנהג ירושלים, דלדעת החזו"א יש קבוע על ימין כניסה לבית, הנה מורי ההוראה אומרים שעכ"ס ברחוב רשב"ם.... אתריה דהחזו"א ויש לנהוג כוותיה. וכן כמדומני ה"ה בהדלקת חנוכה בחלון ולא למטה. ובפשטותו הוא מגדר הנ"ל. אך מאד חידוש לומר דכיום 'בשמים' הלכה כוותיה דהחזו"א בכל ב"ב. ועיין, עכ"ד מו"ז שליט"א.

(ט)

בחור ישיבה שדר בעיר אחרת ואוכל משל ביתו

הנה שאלתי קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל: 'בחנוכה נתעוררה שאלה, בבחור בישיבה קטנה, אשר גר בירושלים עיה"ק ולומד בקרית ספר, וגר אצל קרוביו בק"ס (אבל עדיין קשור לביתו בירושלים כיון שאת האוכל מקבל משם). ובחנוכה הדליק את נרות החנוכה בבית קרוביו. והנה בשבת חנוכה שב לביתו בירושלים, ונסתפקו היכן עליו להדליק במוצאי שבת את הנרות, האם בביתו בירושלים או בק"ס לאחר שישב לביתו. או שישלח שליח שידליק עבורו'.

וכתב לי מרן הגר"ח שליט"א: 'ידליקו עבורו'. וכעין זה השיבני אז מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א: 'הטוב ביותר שידליק במקום שנמצא בזמן ההדלקה, ויעשה שליח את הוריו או את מארחו שידליקו גם בעבורו, אמנם כדי שיוכל לברך ידליק לפני שהם מדליקים, ובהו יצא ידי הכל', עכ"ד.

*

והנה באמת בשו"ע (או"ח סי' תרעו ס"א) איתא: 'אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה. ואם יש לו פתח פתוח לעצמו, צריך להדליק בפתחו, אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שולחן בעה"ב, והוא הדין לכן האוכל אצל אביו'.

וכתב במ"ב (ס"ק א) 'אכסנאי. וה"ה הבחורים שלומדים שלא בביתם צריכין להשתתף על כל פנים. ודוקא בבחור שאוכל בפני עצמו, אבל אם סמוך על שולחן בעל הבית, הוא בכלל בני ביתו, וה"ה משרתיו, כיון שהן סמוכין על שולחן בקביעות, מדינא אי"צ להדליק אלא אם כן רוצה להיות מן המהדרין, עכ"ד.

והנה מבואר מזה דבחורי ישיבות דזמיננו (היינו בישיבות גדולות, ואמנם השאלה למרן שליט"א הייתה בישיבה קטנה, וכדלהלן), שכהמנהג-אינם סמוכים על שולחן אביו ואינם אוכלים בביתו בקביעות, אינו יוצא יד"ח בהדלקה שמדליק אביו בביתו, ודוקא בעה"ב או אשתו המתאכסנים מחוץ לביתם, יוצאים יד"ח בהדלקה שמדליקים עליהם בביתם. וכ"כ הערוך השולחן (סימן רסג ס"ה) לענין נר שבת, וכ"כ הגר"צ פלמן צ"ל בספר 'שלמי תודה' (חנוכה, סי' יט אות א) משמיה דמרן החזו"א צ"ל דבחורי ישיבה המתגוררים וישנים בפנימית הישיבה, לא חשיבי כסמוכים על שולחן אביהם.

אך יש להסתפק מי חשיבי כסמוכים על שולחן ראש הישיבה ודלמא יוצאים ידי חובה בהדלקתו, ויעוי' בספר שבות יצחק (להגר"י דרזי שליט"א, ח"ח, פט"ז הע' כו) מש"כ בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דלא חשיבי כסמוכים על שולחן ואינם יוצאים יד"ח בהדלקתו, ואפי' אם הוא עצמו גם מתגורר בישיבה, מ"מ האוכל הניתן להם אינו שלו, ואע"פ שאופן חלוקת ממון הישיבה הוא ע"פ שיקול דעתו.

והנה הרמ"א שם סיים וכתב: 'ויש אומרים, דבזמן הזה שמדליקים בפנים ממש, ידליק במקום שאוכל, וכן נהגו (תשובת רשב"א סימן תקמב). וכתב במ"ב (ס"ק יב): 'במקום שאוכל. דמקום אכילתו עיקר וכו'. ועיין בהליכות שלמה (חנוכה, פי"ד ס"ט, ודבר הלכה אות יט) מש"כ בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל דבחור הלומד בישיבה ואוכל בה ג' פעמים ביום, וגם יש לו שם חדר למנוחת צהריים, אבל בלילה ישן בביתו, דידליק נר חנוכה בבית הוריו. ורק אם הם גרים בשכונה מרוחקת ויגרם לו ביטול תורה בכך, יכול להדליק בישיבה ולסמוך על כך שגם הישיבה חשיבא כביתו מחמת ששוהה בה כל שעות היום.

(ואע"פ דבמ"ב הנ"ל מבואר להדיא דמקום אכילה עיקר, מ"מ זה אינו ברור כולי האי, דבשו"ע הנ"ל בתחילה כתב דמקום שינה עיקר, ומשום חשדא [וכמ"ש במ"ב סק"ה], ולפי"ד המ"ב בסק"א דבזה"ז גם הדעה הראשונה מודה, אי"כ נפקא דלכו"ע מקום אכילה עיקר.

אך מ"מ בביאה"ל שם [ד"ה במקום] כתב, דמי שהולך הוא ובני ביתו לאביו לכל שמונה ימי החנוכה, וסועד וישן שם, אף שביום אוכל אכילת עראי בביתו שלו, מ"מ לא ידליק שם, דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק, וכ"ש האינדנא שההיכר הוא לבני הבית, וכיון שישנים אצל אביו, שם ידליקו. ומבואר מזה דאם ישנו בביתם שלהם, אפילו שכל הסעודות יאכלו אצל אביו, מ"מ כן ידליקו בבית שלהם, דיש להם היכר כבר, שרואים הנרות בלילה- לפי שישנים שם. וחזינן דמקום שינה עדיף. וע"ע בסימן תט ס"ז בענין עירוב תחומין, דמי שהיה חפץ לאכול במקום לינתו אלא שאינו יכול, חשיב עיקר דירתו במקום הלינה, וצ"ע בזה.

אכן שו"מ שהגדר בזה הוא כמ"ש בשו"ת אגרו"מ [יו"ד ח"ג סי' יד] ובשו"ת מנחת יצחק ושבט הלוי [הו"ד הל'ק] ובשו"ת או נדברו [ח"ה סי' לח] [להגר"ב זילבר צ"ל], ובשו"ת להורות נתן [ח"ו סי'

מד [להגר"י גשטטר זצ"ל, ובמועדים וזמנים [ח"ו
ס' פז] ובשו"ת תשובות והנהגות [ח"ב, ס' שמג]
להגר"מ שטרנבוך שליט"א, דכל דברי הרמ"א והמ"ב
דמקום אכילה עיקר, היינו בעלמא, אבל בגוונא
דמקום השינה הוא העיקר במציאות, אשר כן הוא
בישיבות, שרוב הזמן נמצאים בפנימיה מאשר בחדר
אוכל, ושם שימושם כדירה ממש, ודמי לביתו, ושם
ניכרת פרטיותו ובעלותו מהחדר אוכל, טפי מהחדר
אוכל שנמצאים בערבוביא לזמן קצר, דדלמא לא
חשיב מקום אכילה עיקר אלא מקום שינה, ודו"ק].
יש עוד להאריך בכ"ז, ועוד חזון למועד.

לתגובות: 3126877@gmail.com

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין

מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

**בענין אדם שמדליק נ"ח בע"ש בתוך ביתו ומיד
אחר ההדלקה יוצא מביתו לחוריו**

**לכבוד ידידי הדגול רב הפעלים לתורה ולתעודה,
אוצר כלי חמדה, עמו עוז ותושיה, להגדיל תורה
ולהאדירה, כש"ת הרב הגאון רבי גמליאל הכהן
רבינובץ שליט"א.** מח"ס גם אני אודך ושאר
ספרים.

שלום ישע"ר. אודות שאלתו על דבר אדם הנוהג
להדליק נ"ח על שלחנו, כשעת הסכנה, וכמנהג רבים
מקהילות החסידים ועדות המזרח גם כיום, או שגר
בקומה גבוהה, וליכא פרסומי ניסא לבני רשות
הרבים, ועתה בא להדליק בע"ש זמן ניכר קודם
שקיעת החמה, וליכך מהבית, ולשוב בשעת לילה
מאוחרת אחר שכבר כבו הנרות, דלכאורה י"ל
דאע"פ שמעשה ההדלקה היה מבעוד יום, מ"מ קיום
המצוה הוא בלילה, ובשעה זו ליכא פרסום הנס
מהנרות שהדליק. הנה גם אני נסתפקתי בזה,
ומקורב ערכתי תשובה בזה, ואציגה נא בזה מה
שהעלתה מצודתי בסיעתא דשמיא, בתוספת נופך
עתה.

**בפשטות נראה דכיון שעיקר המצוה הוא רק
בצאת הכוכבים אינו יוצא י"ח ואינו רשאי לברך על
הדלקה זו**

א) **בתרומת** הדשן (ס' קב) עלה ונסתפק בהא
דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, אם כבתה בערב שבת
קודם קבלת שבת, אם זקוק לה כהאי גוונא או לא.
וכתב דנראה דאין זקוק לה אפילו בכה"ג, כי אע"פ
שהמרדכי בשבת (ס' תנה) כתב דמצות נר חנוכה
מסוף שקיעת החמה ואילך, והיינו צאת הכוכבים
ולא קודם, משום דשרגא בטיהרא מאי אהני ליה,
וא"כ עיקר מצות הדלקת נ"ח אינה בשעת הדלקה
מבעוד יום, אלא בשיהוי ההדלקה אחר חשיכה,
וא"כ י"ל שאם כבתה קודם התחלת קיום המצוה,
זקוק לה. אמנם כיון שמברכים מבעוד יום אקב"ו
להדליק נר חנוכה, אע"ג דאכתי ליכא מצוה, ע"כ
היינו טעמא משום דאי אפשר בענין אחר, ולכן
חשיבא הכשר מצוה, והוי כמצוה, וכמבואר מדברי
התו' ביבמות דף פא ע"ב (ד"ה דברי), דאפילו
בהכשר מצוה בעי למימר התם דלידחי ל"ת שיש בו
כרת, ולכן מברך ע"ז, דחשיב כמצוה עצמה, ומשו"ה
נמי אם כבתה אין זקוק לה, שכבר התחילה המצוה
בהכשר. והביא עוד ראיה לזה מהא דשרי רב
להדליק בחנוכה בין בחול בין בשבת, בפתילות
ושמנים שאסרו חכמים להדליק בהם נרות שבת
וכו'. ע"ש. ומבואר שגם בערב שבת עיקר זמן
ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, אלא דמפלג המנחה
חשיבא ההדלקה כהכשר מצוה, ולכן יכול לברך על
ההדלקה מאותו הזמן, ואם כבתה אין זקוק לה.
ולפי"ז נראה, שאם בצאת הכוכבים ליכא פרסומי

ניסא לשום אדם, אינו יוצא י"ח בהדלקה זו, כיון
דהוה עיקר זמן המצוה. וכן מוכח מדברי הגאון
מאמר מרדכי (ס' תרעט סק"ב) שכתב שאם לא נתן
שמן בשיעור עד שתכלה רגל מן השוק, לא יצא כלל,
דכל שלא חשד היום אינו זמן מצוה. וכן נראה
מדברי המג"א (שם סק"ב). ואע"פ שאין העולם
נזהרים בזה, מ"מ ראוי לזהר בזה. ואין זה ענין
להא דאמרינן כבתה אין זקוק לה, דמ"מ צריך
שבשעת ההדלקה יהיה שמן כשיעור. עכ"ד. וכ"כ
החיי אדם (כלל קנד ס"ח), שאם לא נתן בע"ש שמן
כשיעור שתהיה החנוכה דולקת שיעור חצי שעה
בליל שבת, לא קיים המצוה, והוי ברכתו לבטלה,
וצריך לחזור ולהדליק. וכ"כ בקיצור ש"ע (ס' קלט
ס"ז). וכ"כ הפמ"ג (שם בא"א סק"ב) להוכיח מדברי
המג"א (שם), ותמה על מנהג העולם שאינם נזהרים
בזה. וכ"כ המחצית השקל (שם), ודלא כהחמ"ד משה
(שם). וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ב). וכן פסק בס' חזון
עובדיה (חנוכה עמ' ע). ע"ש. וע"ע לו (שבת ח"א עמ'
קפז). וכ"כ בס' אור לציון (ח"ד פמ"ג ס"ח). ע"ש.
ומוכח שעיקר זמן המצוה אינו בשעת ההדלקה בפלג
המנחה ולמעלה, אלא בצאת הכוכבים (או בשקיעת
החמה), ולכן צריך ליתן בה שמן בשיעור שתדלק
חצי שעה אחר צאת הכוכבים, דא"כ לא יצא י"ח.
וא"כ הי"נ בנ"ד, כיון שעיקר המצוה היא בצאת
הכוכבים, ובאותה שעה כבר לא יהיה בביתו, וליכא
פרסום הנס לשום אדם, אינו יוצא י"ח, וממילא
פשוט גם שאינו רשאי לברך על הדלקה זו.

**העצה היחידה היא שיתן שמן בשיעור שידלק עד
שיחזור לביתו**

ב) **וכן מצאתי בס' פניני חנוכה** (עמוד קעא) בשם
הגרי"ש אלישיב, שאם מדליק בפנים אחר פלג
המנחה, ותכף אחר ההדלקה יוצא מביתו, א"כ כיון
שבזמן שקיעת החמה אין איש שרואה את הנרות,
הו"ל כמו שלא נתן בה שמן כשיעור. ואפילו בערב
שבת, אם מדליק בפנים אחר פלג המנחה, ומיד
אח"כ יוצא מביתו, באופן שכשיחזור לביתו כבר
יכבו הנרות, אינו מדליק בברכה. ע"ש. וכן ראיתי
בס' פסקי תשובות (ס' תרעז אות ד ד"ה וכן,
ובהערה 33) שכתב שאם הוא מהנוהגים להדליק

בפנים, ואיש מאנשי הבית לא נשאר שם, ידליק
במקום שהולך שם לשבות, דבעינן פרסומי ניסא
לאחר צאה"כ. ע"ש. וכן שמעתי מהרה"ג רבי יעקב
כהן שליט"א, שכן מזהיר בזה הגאון הנאמ"ן
שליט"א. וכן שמעתי מהגרי"מ שטרן שליט"א (בעל
אמרי יעקב), שיש בזה חשש ברכה לבטלה. [וכן גם
בערב שבת יש להזהר בזה, אא"כ התחיל להחשיך
מעט, וכמשי"כ המג"א (ס' רסג ס"ק יז). ע"ש]. ע"כ.
ולכן לכאורה העצה היחידה היא (אם מוכרח לצאת
מביתו קודם צאת הכוכבים, או קודם השקיעה
להנוהגים כן), שיתן שמן כשיעור שידלק עד שישבו
לביתו בשעה מאוחרת, וע"כ יעשה כן לכל הפחות
בנר אחד. וכן הלום מצאתי להרה"ג רבי אופיר
מלכא שליט"א בקו"ל הליכות מועד (חנוכה עמ' נד)
שכתב שאם מדליק בפנים ויוצא מביתו אחר
ההדלקה, חייב להניח שמן בשיעור שידלק עד
שיחזור לביתו. ע"ש. ושוב דברתי בזה עם הרב
הגאון הנ"ל, ואמר לי שאם יוצא מביתו תכף אחר
ההדלקה בע"ש, וכשיחזור לביתו כבר יכבו הנרות,
הוי ברכתו לבטלה. ע"כ. וכן מבואר בתשו' ברית
אברהם (דניאל ח"א ס' כג), שרק אם מדליק בחוץ,
רשאי להדליק בחול ובשבת מפלג המנחה, ולצאת
מביתו. ע"ש.

**אם יש להקל בזה לפ"ד האחרונים שכתבו דבע"ש
עקרו את זמן ההדלקה משבת לע"ש**

ג) **ואמנם יש מקום ללמד זכות בזה,** כי מדברי
כמה אחרונים נראה שחז"ל עקרו את מצות
ההדלקה משבת לע"ש, וכמשי"כ כיוצא בזה בתשו'
מהר"ש ענגיל (ח"ב ס' ג אות יא ד"ה עכ"פ), דאחר
בין השמעות כבר עבר זמן מצוה, כיון שבערב
שבת קבעו חז"ל זמן הדלקה קודם השקיעה, ולכן
אם הדליק בודאי לא יצא י"ח. וכ"כ בתשו' פני מבין
(או"ח ס' רכז) ובתשו' מטעמי יצחק (בורשטיין ח"א
או"ח ס' מז, דף קיג סע"ג). ע"ש. [ובתשובה אחרת
הארכתי בזה בס"ד]. וכן משמע קצת מדברי הגאון
חתם סופר בתשובה (ח"ו ס' ז), ובחידושי לשבת
דף כא ע"ב (ד"ה ע"כ נראה). ע"ש. [וי"ל]. ומבואר
דס"ל דבערב שבת עיקר המצוה הוא מפלג המנחה.
ועפ"י יש ליישב מה שתמהו האחרונים על דברי
הנמוקי"ב בב"ק (דף י מדפי הרי"ף) שכתב דהטעם
שמותר להדליק נרות בע"ש, אע"פ שאשו משום
חציו, וחשיב כאילו הבעירה הוא בעצמו בשבת,
היינו משום דהא דאמרינן אשו משום חציו, היינו
דחשבנין ליה כאילו משעה שהוציא החץ מידו,
נעשה הכל, ולכן גם כשמדליק נרות בע"ש, חשיב
כמי שנגמרה כל ההדלקה באותה שעה. עכ"ד.
והקשו ע"ז משבת חנוכה, דאי נימא דחשיב כאילו
נדלק כולו ביום, היאך יוצא בזה י"ח, הרי מצוה
שתדלק בלילה. והובא בס' מקראי קדש (פראנק
חנוכה ס' יב אות ב). ע"ש. ולפי האמור אתי שפיר,
דבערב שבת המצוה היא מבעוד יום ולא בלילה,
ולכן לא אכפ"ל דחשיב שנגמרה כל ההדלקה ביום.
וי"ל. [מיהו באמת יש לתמוה על דברי האחרונים
הנ"ל, שהרי עיקר המצוה הוא פרסומי ניסא, ושרגא
בטיהרא מאי אהני. וכן העיר בס' הליכות שלמה
(חנוכה פי"ג הערה 43) בשם הגרש"א. ע"ש]. ולפי
דבריהם שפיר מהני מה שנמצא בביתו כמה רגעים
אחר ההדלקה בע"ש, אע"פ שאינו נמצא בביתו אחר
צאת הכוכבים (או השקיעה). [וכ"כ כיוצא בזה בס'
נטעי גבריאל (חנוכה פי"ד ס"ב) ובהערה (מה) עפ"ד
החתם סופר הנ"ל, ושכן יש להעמיס בדברי הרמב"ן
(בשבת דף כא ד"ה הא דאמרינן) שכתב דבשבת
לכ"ע כבתה אין זקוק לה, ואין לך בה אלא מצות
הדלקה בלבד. ע"כ. ע"ש]. ועכ"פ אם עבר וברך,
אין ברכתו לבטלה. ומכל מקום לתכחילה נראה

פשוט, שאינו רשאי לברך על הדלקה זו, דספק ברכות להקל. מיהו מסתברא שגם לדעת האחרונים הנ"ל, אינו רשאי לעשות כן, דשמא היינו דוקא לענין עצם מעשה ההדלקה, שיתור אין מקום למעשה ההדלקה אחר השקיעה, אבל את עיקר המצוה אינו מקיים אלא בצאת הכוכבים (או בשקיעה), וכיון שבאותה שעה ליכא פרסומי ניסא כלל, אינו יוצא בזה י"ח כלל. [ובזה ניחא תמיהת הגרשו"א הנ"ל]. וצ"ע.

אין ראייה מדין כבתה קודם קבלת שבת דאינו זקוק לה, דחתם ה"ט משום שכבר התחילה המצוה בהכשר, אבל עיקר המצוה בצאת הכוכבים

(ד) ואין להביא ראייה מדברי מרן בש"ע (סי' תרע"ב) שכתב שאפילו אם כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת, שעדיין הוא מבעוד יום, אינו זקוק לה. ע"כ. ומשמע לכאורה דעיקר המצוה היא בע"ש. וא"כ י"ל דאין צריך שיהיה לו פרסומי ניסא בחצי שעה אחר צאת הכוכבים. אולם א"ז ראייה, שהרי מקור דברי מרן בש"ע הנ"ל, הוא מדברי התרומת הדשן (סי' קב), ושם הביא לזה ראייה ממה שמברכים על הדלקת נ"ח בערב שבת מבעוד יום, אע"פ שעדיין לא הגיע זמן המצוה. וע"כ דכיון דאי אפשר בענין אחר, חשיבא ההדלקה בערב שבת הכשר מצוה, ולכן מברכים ע"ז. וא"כ אם כבתה אין זקוק לה, כיון שכבר התחילה המצוה בהכשר. עכ"ל. וא"כ י"ל דדוקא לענין כבתה אמרינן דכיון שהתחילה המצוה בהכשר, אין זקוק לה. ומשאי"כ לענין עיקר מצות ההדלקה, אין המצוה אלא כשיגיע זמנה, וא"כ אם בשעת ההדלקה גלוי וידוע שלא יהיה פרסומי ניסא בזמן צאת הכוכבים (או בשקיעה לנוהגים להדליק אז), אינו רשאי להדליק בברכה.

אם אפשר לומר דדמי לכבתה שאינו זקוק לה

(ה) ואמנם שמעתי באומרים לי, דאע"פ שידוע שעומד לצאת מביתו קודם צאת הכוכבים (או השקיעה), מ"מ לא גרע מדין כבתה, שאינו זקוק לה, אע"פ שבפועל לא היה פרסומי ניסא, כי בשעת ההדלקה היה ראוי להיות פרסומי ניסא, וה"נ בנידון שלנו. אולם יש לחלק בפשיטות, דכיון שכונתו בשעת ההדלקה לצאת מביתו קודם צאת הכוכבים, אי"כ הוי כמי שכיבה את הנרות במזיד, שודאי צריך לחזור ולהדליקם, וכמבואר מדברי מרן בש"ע (שם). [נשוב מצאתי בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' קכג) שהוכיח כן מדברי מרן בש"ע הנ"ל, ושכן כתבו כמה אחרונים, שאם כבתה במזיד, זקוק לה. ע"ש]. וכ"כ הגאון בעל גינת ורדים בס' גן המלך (סי' מג), שאם כיבה במזיד, חייב לחזור ולהדליק פעם אחרת בברכה, שאם אתה אומר יצא בהדלקה ראשונה, אי"כ מה הועילו חכמים בתקנתם, הלא מיד כשידליקנה יכבנה, ואין זכר לנס כלל. ע"כ. והובא בקצרה בבאר היטב (שם ס"ק יא). וע"ש. [וכן מוכח מדברי מרן בב"י (סי' תרעה) בשם מהר"י אבוהב. ושוב ראייתי בס' חזון עובדיה (שם) שהביא כן בשם החלקת יואב (ח"ב דף קט ע"ב), וכתב לדחות ראייתו. ע"ש. וצ"ע]. ואמנם ראייתי בתשו' יביע אומר (ח"ד או"ח סי' נב אות ה) שהביא דברי הגן המלך הנ"ל, וכתב דלמעשה אין לברך, כיון שאין צריך שיעור לחד תירוצא בגמ'. וכן דעת כמה ראשונים. ולפי"ז גם אם כיבה אותה במזיד, אע"פ שצריך לחזור ולהדליקה, לא יברך, כיון דאיבעי לן למיחש לאינך רבוותא דס"ל דאין צריך שיעור לנר חנוכה. ע"ש. וע"ע בכה"ח (שם ס"ק נה) ובס' שער הגן (ברדא על הגן המלך שם, עמוד עג). אולם נראה לפע"ז, דבנידון דידן כ"ע יודו דאינו יוצא י"ח כלל, דהוי כמי שהדליקה מתחילה על דעת לכבותה במזיד, דבזה כ"ע יודו שאם כיבה את הנרות, צריך

לחזור ולהדליקם בברכה. וכן מצאתי בתשו' מנחת שלמה (ח"ב סי' נא אות ב ד"ה אמנם עיקר) שכתב שאם היתה כוונתו לכבות את הנר תיכף במזיד, וכיבהו במזיד, חוזר להדליק בברכה. ולא דמי למכבה במזיד (בלא שהיתה כוונתו לכן מתחילה), שחוזר ומדליק בלא ברכה, וכמש"כ המשנ"ב בשער הציון (סי' תרע"ג ס"ק לב). דהתם לא נתכוין מתחילה לכבותו במזיד. ע"ש. [וצ"ע]. ורק יש מקום לדון באופן שבשעת ההדלקה לא היתה כוונתו לצאת מביתו, ואח"כ נמלך ויצא מביתו, אם הוי כדן כיבה במזיד, שיצא י"ח לדעת הסוברים דלא בעינן שיעור. ויש לפלפל בזה. ואכמ"ל.

ראיה מהא דבשעת הדחק יכול להדליק מפלג המנחה, אע"פ שבזמן המצוה ליכא פרסומי ניסא כלל

(ו) והן אמת כי לכאורה יש להעיר בזה ממש"כ מרן בש"ע (סי' תרע"ב ס"א) וז"ל ויש מי שאומר שאם הוא טרוד, יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. ע"כ. והיינו שמדליק בברכה, וכמש"כ הלבוש (שם). וכן כתבו הב"ח והפ"ח (שם). וכן הובא להלכה בשכנה"ג (שם) בהגה"ט סק"א. וכ"כ החיי אדם (כלל קנד סי"ח). וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ג). וכן נראה דעת מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' סט) ובתשו' יביע אומר (ח"א או"ח סי' עג אות ז) ובתשו' יחיה דעת (ח"ז סי' קג אות ב). ע"ש. [וע"כ בס' תורת המועדים (חנוכה עמ' צח בביאורים) מ"ש בשם מר אביו מרן רבנו הגדול זיע"א. וצ"ע]. וע"ע בתשו' שבט הלוי (ח"ג סי' פא, וח"ד סי' סו, וח"ט סי' קמב) מ"ש בזה. ולכאורה מיירי באדם שצריך לצאת מביתו קודם השקיעה (או צאת הכוכבים), ולכן רשאי להדליק מפלג המנחה. ומשמע דהיינו אפילו אם מדליקה בפנים, שהרי לא כתב שצריך להדליקה בחוץ, כדי שיהיה פרסומי ניסא לבני רה"ר בעיקר זמנה. ומוכח דאע"פ שאין פרסומי ניסא אחר צאת הכוכבים, מ"מ בשעת הדחק יוצא בזה י"ח. ומזה יש ללמוד בכל שכן לענין ערב שבת, שיכול להדליק

מפלג המנחה (בברכה), אע"פ שבצאת הכוכבים לא יהיה פרסומי לבני רה"ר.

יש לדחות דמין איל לשיטתיה שמדליקים בחוץ ואיכא פרסומי לבני רה"ר

(ז) אולם יש לדחות, כי מסתימת דברי מרן בש"ע (סי' תרע"א ס"ה) משמע שגם בזמן הזה מדליקים בחוץ, ורק בשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניחו על שלחנו ודיו. ע"ש. וא"כ נראה דלשיטתיה ליכא ראייה כלל. תדע דא"כ אמאי ידליק בפלג המנחה, הרי מסתמא מיירי באופן שחוזר לביתו בלילה לישן, דא"כ אזלינן בתר מקום שינתו, וא"כ אמאי לא ידליק כשישוב לביתו, הרי בדיעבד זמנה כל הלילה, וכמש"כ מרן בש"ע (סי' תרע"ב ס"ב), ומסתברא שעדיף להדליק בלילה מלהדליק מפלג המנחה, וכמש"כ כמה מגדולי פוסקי זמננו. והובא בקובץ אליבא דהלכתא (שם). ע"ש. אלא ודאי דכיון שלדעת מרן מדליקים בחוץ, ובשעה מאוחרת כבר לא יהיה פרסומי ניסא לבני רה"ר, משו"ה עדיף שידליק בפלג המנחה. מיהו אכתי יש להעיר מדברי מרן בב"י (סי' תרעה ד"ה מצאתי כתוב) בשם מהר"י אבוהב, שכתב (בתוך דבריו) וז"ל ועוד שאפילו בבית אין אנו מדליקין עכשיו אלא מפני בני הבית, וא"כ לפי"ז אין לחוש לעוברים ושבים כל כך וכו'. ע"כ. ומזה שלא העיר על דבריו כלום, משמע שמסכים לזה שמדליקים בפנים. ואע"פ שבש"ע לא כתב דבר זה שמדליקים בפנים, מ"מ י"ל דבש"ע לא כתב אלא עיקר דינא דגמרא, אבל שפיר מקיימים המצוה גם בבית. וכ"כ בתשו' ברית אברהם (דניאל ח"א סי' כב אות ב) בדעת מרן הש"ע. ע"ש. ולפי"ז שוב יש להעיר מדברי מרן בש"ע הנ"ל, דעכ"פ הו"ל למימר שאם הוא טרוד ורוצה לצאת מביתו אחר פלג המנחה, רשאי להדליק בתנאי שידליק בחוץ. וע"כ דאפילו אם מדליק בפנים, רשאי להדליק מפלג המנחה, אע"פ שבחצי שעה אחר צאת הכוכבים, לא יהיה פרסומי ניסא לאף אדם. [וכיוצא בזה כתב מרן עצמו בב"י (סי' תרע"א ס"ו ד"ה ומצוה) בדעת הטור, דמזה שלא חילק בין אם מדליק בחוץ למדליק בפנים, ש"מ שגם אם מדליק בחוץ, צריך להניח הנרות למטה מעשרה. ע"ש]. ושמא י"ל שהיה פשוט לו כן, ולא הוצרך לומר דבר זה לרוב פשיטותו.

עוד יש לדחות דכוונת מרן שיכול להדליק בפלג המנחה אליבא דר"ת ולא דהגאונים

(ח) ועוד יש מקום בראש לומר, דהנה באמת הדבר תמוה לומר דסגי מה שרואה הנרות מפלג המנחה, שהרי שרגא בטיהרא מאי אהני, וכמש"כ הטור (סי' תרע"ב) ובס' המנהיג (הלכות חנוכה סי' קמ"ז), דמטעם זה אין מדליקים ביום. וכ"כ הארחות חיים (הלכות חנוכה אות טו). וכ"כ המאירי בשבת דף כא ע"ב. וכ"כ בס' מחזור ויטרי (סי' רלו, עמוד קצט) ובתרומת הדשן (סי' קב). וכן מבואר בתו' במנחות דף כ"ב (ד"ה נפסל). ע"ש. וא"כ יש לתמוה על מרן הש"ע, היאך פסק דבטרוד מהני הדלקת מבעוד יום. ובפשיטות י"ל דכיון שצריך ליתן בה שמן כשיעור שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, וכמש"כ מרן בש"ע (שם ס"א), וגם מדליקים בחוץ, אי"כ ליכא למימר שרגא בטיהרא מאי אהני, שהרי הנר הולך ודולק גם אחר צאת הכוכבים, עד שתכלה רגל מן השוק. וכל החידוש הוא, דכיון שהוא טרוד, יכול להקדים את זמן ההדלקה עצמה. [ועוד י"ל דהא דשרגא בטיהרא מאי אהני, היינו דוקא לכתחילה, ולא לעיכובא. ועוד יש ליישב לפי דברי המאירי בברכות דף כז ע"ב שכתב דמפלג המנחה חמה מתחילה לשקוע, ואינה נראית לרוב בני אדם. ע"ש. ולכן בדיעבד יכול להדליק מזמן זה. וכיוצא בזה כתב רגל מן השוק. והבן.]

בתש"ו שבת הלוי (ח"ט סי' קמב סד"ה וההבדל) בישוב סתירת הפר"ח, דלענין נר חנוכה ס"ל שאם הוא טרוד מדליק בפלג המנחה בברכה, ואילו לענין קריאת המגילה, כתב (סי' תרצב וסי' תרצז) דפשוט דמי שקרא מפלג המנחה לא יצא מעיקר הדין, וברכתו לבטלה. ולפי דברי המאירי נ"ח. ע"ש. אמנם יש לומר עוד, דהיינו טעמא דלא חיישינן בהא לשרגא בטיהרא מאי אהני, משום דמין אזיל לשיטתיה (סי' רסא ס"א) שפסק כדעת רבינו תם. והרי בפלג המנחה אליבא דרבינו תם, כבר כמעט שקיעת החמה לדעת הגאונים, דפלג המנחה הוא שלש דקות לפני השקיעה שלנו, וכמש"כ המשנ"ב בביאור הלכה (סי' ד"ה להקדים). ע"ש. ומשו"ה אם הוא טרוד רשאי להדליק מזמן זה, דליכא למימר שרגא בטיהרא מאי אהני, שהרי כבר מתחיל להחשיך. וא"כ אין מזה ראייה לדין, שיוכל להדליק בפלג המנחה אליבא דהגאונים, דשרגא בטיהרא מאי אהני. ושוב ראיתי שכבר העיר בזה בתש"ו ברית אברהם (דניאל ח"א סי' כג אות טו). ושוב כתב שמדברי הגר"א (שם) לא משמע כן. ע"ש.

אכתי יש ראייה מסתימת דברי הרמ"א ושאר הפוסקים

ט) מיהו אכתי יש להעיר, שהרי לא מצינו מי מהפוסקים שיאמר כן, דהא דבשעת הדחק מדליק מפלג המנחה ולמעלה, היינו דוקא אם מדליק בחוץ, אבל אם מדליק בפנים, אינו יוצא בזה י"ח, כיון דליכא פרסומי ניסא בזמנה. וע"כ דזהו זמנה בדיעבד. וגדולה מזו שמעתי מהגאון רבי נתן מחפוד שליט"א, דאם איתא שאם מדליק בפנים, אינו רשאי להדליק מפלג המנחה, א"כ אמאי הרמ"א לא כתב על דברי מרן, דלדין שמדליקים בפנים, אינו רשאי להדליק מפלג המנחה, א"כ ישארו שם בני ביתו, שיהיה להם פרסום הנס אחר השקיעה או צאה"כ, וכמש"כ כיוצא בזה הרמ"א בכמה דוכתי (סי' תרעא ס"ז וסי' וס"ח, וסי' תרעב ס"א, וסי' תרעז ס"א), שמנהגם להדליק בפנים. ע"ש. אלא ודאי דס"ל שאפילו אם מדליק בפנים, רשאי להדליק מפלג המנחה ולמעלה, אע"פ שבשקיעה אין פרסומי ניסא לשום אדם. עכת"ד.

אפשר שאין הכרח מדברי הרמ"א להקל בנידון ידן

י) אולם לפע"ד יש לפקפק קצת בזה, ד"ל דהרמ"א הבין בדעת מרן דהוי סתם ויש, והיש מי שאומר פליג על הסתם, וכמש"כ מרן החיד"א בס' כסא רחמים (פ"כ ה"ד) בדעת מרן. ע"ש. [נוחר בו ממש"כ בברכ"י (סי' תרעב סק"א ד"ה אמנם). ע"ש.]. וא"כ דעת מרן לפסוק כדעת הסתם, כמו בכל מקום בשלחנו הטהור. ולכן לא הוצרך הרמ"א להגיה כן על דברי מרן הש"ע, כיון דבלא"ה לא נקטינן הכי לדינא. [ובאמת יש לעיין בדעת הרמ"א, אם דרכו להגיה על דברי מרן, במקום שמרן הביא סתם וי"א, והרמ"א בא להכריע כדעת הי"א. ואכתי י"ל דאין ללמוד מזה לנ"ד. ודו"ק.]. מיהו אכתי יש להעיר אמאי בדרכי משה (שם), לא העיר כלום על דברי מרן בבי" (שם) בשם האחרות חיים (הלכות חנוכה אות טו), שהרי הביא דבריו בשתיקה בלא שום חולק. ומשמע דהכי ס"ל לדינא. וכ"כ בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' סט). ע"ש. וא"כ היה לו להרמ"א לומר, דלדין שמדליקים בפנים, אינו רשאי להדליק מפלג המנחה. ולפי"ז היה לו להעיר גם בש"ע מזה, כיון שבב"י משמע שדעת מרן דהיש מי שאומר לא פליג על הסתם, וא"כ הו"ל למימר דלדין שמדליקים בפנים, אינו רשאי לעשות כן. (וצ"ע). וכן יש להוכיח קצת מדברי המשנ"ב (סי' תרעב סק"ד) שם שאם הדליק בפלג המנחה, ונתן

בה שמן רק כשיעור חצי שעה כנהוג בכל יום, יחזור ויתן בה שמן וידליק, ומי"מ לא יחזור ויברך. ע"כ. ולכאורה קשה אמאי לא יחזור ויברך, הרי אין הדלקתו נחשבת ככלל, שהרי הדליק קודם הזמן, ולא נתן בה שמן כדי שידלוק אחר שיגיע זמנה. וכן תמה בקובץ אליבא דהלכתא (גליון פט עמוד עו אות ו). ע"ש. וע"כ צריך לומר דמפלג המנחה חשיב זמנה בדיעבד, ולכן יחזור להדליק בלא ברכה. וא"כ כ"ש דבערב שבת חשיב זמנה מפלג המנחה, ויוצא י"ח אע"פ שהולך מביתו תכף אחר ההדלקה (קודם שיגיע עיקר זמנה). אולם באמת אין מזה ראייה לנ"ד, שיהיה רשאי לכתחילה לברך על הדלקה זו, דאיכא למימר דהתם לא יחזור ויברך משום סב"ל, כי חשש לדברי הפמ"ג (סי' תרעב בא"א סק"א). ע"ש. ומשא"כ בנ"ד.

כמה צידודים להקל בנידון ידן שידליק בברכה (יא) ולפע"ד יש להעיר עוד בזה מדברי מרן בש"ע

(סי' תרעט ס"א), שלא כתב דכשמדליק בע"ש צריך ליתן בה שמן כשיעור שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים (וכמש"כ האחרונים הנ"ל), וכמו שכתב הוא עצמו (סי' תרעב ס"א) לענין הדלקה בפלג המנחה כשהוא טרוד. וע"כ דשאני ערב שבת דזהו זמנה לכתחילה. ודוחק לומר דסמך על מה שכתב לעיל, שהרי מסברא יש מקום לחלק בזה, וכמש"כ הפמ"ג (שם בא"א סק"א) הנ"ל. וכן משמע מדברי מרן בש"ע (סי' תרעג ס"ב) הנ"ל, דאמאי לא כתב כן גם לעיל (סי' תרעב ס"א), שאם הדליקה מפלג המנחה (כשהיא טרוד) וכבתה, אין זקוק לה. אלא ודאי דשאני ערב שבת, דזהו זמן המצוה לכתחילה, ומשא"כ אם הדליקה מפלג המנחה וכבתה, אפשר דבאמת זקוק לה. וע' בביאור הלכה (שם ד"ה ובלבד). וע"ע במשנ"ב (סי' תרעג ס"ק כז). ודו"ק. וע"ע בתש"ו יחווה דעת (ח"ז סי' קג). ועוד יש לצדד בזה (לולי דמסתפינא), דכיון שכל הטעם שאין להדליק נרות חנוכה מבעוד יום, היינו משום דשרגא בטיהרא מאי אהני, וכמש"כ הראשונים הנ"ל, א"כ כיון שמדליקים בפנים, ובלא"ה בזמנינו יש אור החשמל גם בלילה, ולא ניכר כ"כ אור הנרות, א"כ אין ביום יכול להדליק עכ"פ מפלג המנחה, וזהו זמנה אליבא דרבי יהודה וערב שבת, וא"כ כיון שהדליק אחר פלג המנחה יצא י"ח, אע"פ שבזמן צאת הכוכבים לא היה פרסומי ניסא לשום אדם. וזו לא שמענו. וכן שמעתי מהגאון רבי גדעון בן משה שליט"א, שכן שמע כמה פעמים מרבו הגאון חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל, שרשאי להדליק נ"ח בע"ש ולצאת מביתו, ואינו חייב להישאר ליד הנרות, כיון שבע"ש היתה תקנת חכמים להדליק מפלג המנחה, וכיון שבאותה שעה היה לו פרסומי ניסא יצא י"ח. ולא דמי למ"ש הפוסקים שצריך ליתן שמן כשיעור שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים, דתקנת חכמים שיהיה דלוק חצי שעה אחר צאת הכוכבים לא זזה ממקומה, ולכן צריך ליתן שמן כשיעור זה. עכת"ד. [ואכתי צ"ב. ואולי סברתו כמ"ש בתש"ו שערי יושר (חנניה ח"ד סי' פח אות ד ד"ה עכ"פ). ע"ש. אלא שלפע"ד אין דבריו מוכרחים.]. וכן דעת הגאון רבי נתן מחפוד שליט"א, שיש להקל בזה. וכן שמעתי ממורי הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק וארא התש"פ), דנראה שרשאי להדליק בתוך הבית, אע"פ שבצאת הכוכבים לא יהיה פרסומי ניסא לשום אדם. ואמרת לי מה ששמעתי בשם הגאון חכם בן ציון הנ"ל, ואמר לי שכן מסתבר. וכן מצאתי בתש"ו שערי יושר (שם) שכתב להקל בזה בהדלקת נ"ח בביהכניס. ע"ש. ויש לצרף עוד דברי הפמ"ג (סי' תרעב בא"א סק"א) הנ"ל, שכתב דבערב שבת אם לא נתן רק שיעור חצי שעה מצומצם, יש לומר שיצא,

שהרי אם כתבה ערב שבת קודם הדלקה אין זקוק לה, ומשא"כ בחול כהאי גוונא וכו'. ע"כ. [נע' בתש"ו שבת הלוי (ח"ג סי' פט). וע"ע בתש"ו ברית אברהם (דניאל ח"א סוף סימן כג) מה שהשיב על דבריו.]. אולם אחר העיון נראה שקשה לסמוך ע"ז להקל בנידון ידן, שהרי כלל גדול בידינו ספק ברכות להקל, וסברת חכם בן ציון לא ידענו, ואין לדין אלא מה שעינינו רואות. ולכן נראה דהנכון הוא שישתתף בפרוטות במקום שמתארח שם בליל שבת, או שיתן שמן בנרות כשיעור עד שיחזור לביתו, או שיחזור לביתו בעוד הנרות דולקות, כדי שיהיה לו ולבני ביתו פרסומי ניסא.

אם מעיל שיבקש מאחד השכנים שיכנס לביתו אחר צאת הכוכבים

יב) אמנם לכאורה י"ל שיכול לבקש מאחד השכנים שלו בבנין, שיכנס לביתו בחצי שעה שאחר צאת הכוכבים, ויהיה לו פרסומי ניסא מהנרות, ובוה יבא הכל על מקומו בשלום. והאירני לזה ידידנו הגאון רבי אליהו מאדאר שליט"א. והן אמת כי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' יח) כתב דהטעם שאין מברכים על מצות צדקה, משום שאין מברכים על מצוה שתלויה בדעת אחרים, ואם העני לא יקבל, ליכא מצוה. ע"ש. וא"כ ה"נ י"ל דכיון שהוא תלוי באותו שכן שיכנס לביתו בזמן ההדלקה, חשיב שהמצוה תלויה בדעת אחרים, וא"כ לא יוכל לברך על הדלקה זו. אולם אי"ז מוכרח, כי יש לפרש בדעת הרשב"א, דהטעם שאין מברכים על מצות צדקה, ואינה תלויה כולה ביד העושה אותה, אין המצוה חשובה כדי לברך עליה, וכמו שאין בכך מצוה זו לדחות לית, וכמו שהוכיח הרשב"א שם, ה"נ אין לברך עליה, ואין הטעם משום דחיישינן שהשני ימלך ותהא ברכתו לבטלה. וכ"כ הגאון חידושי הרי"ם (ח"מ סי' צז) בדעת הרשב"א. והובא בתש"ו הר צבי (אוי"ח ח"ב דף רכו). ע"ש. וע"ע לו (שם דף רלה). וע' בתש"ו חתן סופר (סי' עא) ובתש"ו באר שרים (ח"א סי' סב אות ד ד"ה איברא) ובס' צמח יהודה (סגל ח"ד סי' לא). ולפי"ז נראה, שדוקא במצוה שתלויה בדעת אחרים, לא תיקנו ברכה, כיון שאינה מצוה חשובה לתקן עליה ברכה. אבל מצות הדלקת נ"ח, הרי תיקנו עליה ברכה, וא"כ י"ל שאפילו אם קיום המצוה עתה תלוי באחרים, שפיר יש לברך עליה, כיון שהיא מצוה חשובה כדי לברך עליה. מיהו אכתי יש להעיר בזה מדברי הרשב"א בתשובה אחרת (ח"א סי' שפב) שכתב דברכת להכניסו אם האב הוא המוהל, מברך ברכה אחת להכניסו קודם שימול, אבל אם המוהל אינו האב, ממתין לאחר מילת שניהם, שמא ימלך המוהל ולא ימול. ומי"מ אם בירך האב בין קודם המילה בין באמצעו יצא, שלא אמרו שהאב יברך אחר המילה, אלא משום חשש שמא ימלך המוהל, ונמצאת ברכת האב לבטלה, אבל אם הקדים יצא, דעיקר ברכה זו קודם המילה, ככל הברכות שמברך עובר לעשייתן. ע"ש. וא"כ ה"נ יש לחוש שמא ימלך חבירו או ישכח, ונמצאת ברכתו לבטלה. אולם מרן בב"י (יו"ד סי' רסה ד"ה וכתב עוד) הביא דברי הרשב"א הנ"ל, וכתב וז"ל ואנו בארץ ישראל נהגנו שלא לחוש לשמא ימלך, שהרי אנו מברכים ברכת אירוסין קודם קידושין. עכ"ל. ומבואר דיש לברך ברכת להכניסו קודם המילה, כיון דלא חיישינן שמא ימלך, וכמו שאנו מברכים ברכת אירוסין קודם הקידושין, ואין אנו חוששים שמא האשה תמלך. וכ"כ הש"ך (שם סק"א) בדעת מרן בש"ע (שם ס"א). ע"ש. [ובחידושי הש"ע (שם) כתבתי בזה.]. וא"כ

ה"ן אין נחוש שמא חבירו ימלך ולא יכנס לביתו. ואכתי יש מקום לפלפל בזה. וצ"ע.

(ג) המורס מכל האמור שאדם היוצא מביתו בערב שבת אחר פלג המנחה להתארח בבית הוריו וכיו"ב, וחזור לביתו בשעה מאוחרת אחר שיכבו הנרות, ישתתף בפרוטות במקום שמתארח שם, ויהיה נוכח שם בזמן ההדלקה, או שיתן שמן בנרות (ועכ"פ בנר אחד) בשיעור שידלקו עד שיחזור לביתו, או שיחזור לביתו בעוד הנרות דולקות, כדי שיהיה פרסומי ניסא לו ולב"ב. [נאפשר גם שיכול לבקש מאחד השכנים שיכנס לביתו אחר צאת הכוכבים ויראה הנרות]. ואם אינו עושה אחת מהדרכים הנ"ל, קרוב הדבר להיות ברכתו לבטלה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

ביקרא דאורייתא משה שמואל דיין

בענין הדלקת נ"ח בברכה במנינים המתקיימים בתקופה זו בחצרות ובחניונים

בחודש אשר בו נרות מדליקים, יחולו ברכות כטל וכרביבים, על ראש ידידי הדגול רב הפעלים, מגזע אראלים ותרשישים, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, כש"ת הרב הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינובץ שליט"א**. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום רב לאוהבי תורתך. באתי בזה ע"ד שאלתו אודות המנינים המתקיימים בחצרות ובחניונים בקביעות בתקופה זו (מחמת הנגיף המציק), אם ידליקו שם נרות חנוכה בברכה כדין בית הכנסת. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

המנהג פשוט להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה

(א) **בספר** שבלי הלקט (סי' קפה) הביא דברי בעל העיטור (דף קיד ע"ד) שכתב שנהגו להדליק נרות חנוכה בבתי הכנסת. וכתב ע"ז, והנה גם אנו נוהגים להדליק נרות חנוכה בבתי הכנסת, אך לא ידענו שורש וענף למנהג זה, ומורי אחי רבינו יהודה נר"ו היה נמנע מלהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, שלא לברך עליהם, וכן דעתי נוטה, כי מאחר שכל אחד מהציבור מדליק בביתו, מה צורך יש בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, ואילו היו אורחים שנים בבית הכנסת, היו הם צריכים להדליק נרות חנוכה, דקיי"ל (שבת כג.) אכסנאי חייב בנר חנוכה, ואם אין שם אורחים, מה יש צורך להדליק, ושמה מפני שהיא בית דירה לחזן הכנסת נהגו כן. וא"כ השתא דלית לחזן בית דירה שם, אין להדליק. ע"כ. וכ"כ בס' התניא (סי' לה). [נוכח נודע שהוא קיצור ספר שבלי הלקט]. אולם בס' המכתם בפסחים דף קא (ד"ה ושמואל) כתב וז"ל מה שנהגו הראשונים להדליק נרות של חנוכה בביהכ"ס, כדי לפרסם הנס בפני כל העם, ולסדר כל הברכות לפניהם, גם שיצאו י"ח הרואים שאין להם בית לברך שם. עכ"ל. וכ"כ הכל בו (סי' מד), שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת, מפני אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא. ועוד כדי לפרסם הנס בפני כל העם, ולסדר הברכות לפניהם, לפי שיש בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש שמו כשמברכים אותו במקלות. והובא בב"י (תרע"א).⁷⁷ [נמדבר ביהא נראה שיעיקר

פרסום הנס הוא באמירת הברכות, ולא בהדלקה. ומזה לכאורה יש להעיר על דברי המש"ב בביאור הלכה (סי' תרע"א סי' ד"ה ויש נוהגין). ע"ש. [ושם הביא עוד דברי הריב"ש בתשובה (סי' קיא) שכתב וז"ל דהמנהג הזה להדליק נ"ח בביהכ"ס, מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ, מפני שיד האומות תקיפה, ומברכים ע"ז כמו שמברכים על הלל דראש חדש, אע"פ שאינו אלא מנהג. ומכל מקום באותה הדלקה של בית הכנסת, אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו. עכ"ל. [נוקצת יש להעיר, אמאי לא כתב שגם לדין דנקטינן דאין מברכים על ההלל בראש חדש, וכמש"ב בש"ע (סי' תכ"ב ס"ב), מ"מ יש לברך על הדלקת נ"ח בבית הכנסת. וע' בתשו' חכם צבי (סי' פח). וצ"ע]. וכ"כ המאירי בשבת (כג.), דזה שנהגו להדליק נ"ח בביהכ"ס, עיקר הענין משום פרסומי ניסא, ולא לכוונה אחרת, והדבר נאה. ע"כ. וכ"כ הריטב"א שם (ד"ה הרואה). וכ"כ האהל מועד (שער מועד קטן דרך א נתיב ד) והאחרות חיים (הלכות חנוכה סי' יז). וכ"כ רבינו יעקב ממרוש בתשו' מן השמים (סי' כה), דמה

ש"ד"ח (אס"ד מע' חנוכה סי' כד) שכתב דמש"כ מרן בב"י שכן כתב הכל בו, אין כוונתו על הטעם, אלא אעיקרא קאי, וקאמר שם הכל בו כתב כן, כלומר שמניחים בבהכ"ס, ולא מוטעם שכתב מרן, אלא מטעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס וכו'. עכ"ל. אולם אחר העיון האיר ה' את עיני ומצאתי שמש"כ מרן בשם הכל בו, אין כוונתו לדברי הכל בו (סי' מד) הנ"ל, אלא כוונתו למה שכתב (סי' נ) וז"ל דומה למה שנהגו להדליק נרות חנוכה בבהכ"ס לפרסום הנס בפני כל העם ולסדר הברכות בפניהם. גם שיצאו ידי חובתן הרואין שאין להם בית לברך שם. עכ"ל. [וכן ציין מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' קנז) לדברי הכל בו (סי' נ) הנ"ל, ואפשר שהרגיש בכל האמור]. ומבואר שדעתו שאין יוצאים י"ח בעצם ההדלקה, אלא שיצואים בזה י"ח ראית נ"ח. וא"כ נסתלקה לה תמיהת הבנין שלמה על מרן, כיון שלא היתה כוונת מרן לדברי הכל בו (בס"ל מד) אלו, אלא לדבריו (בס"ל נ) הנ"ל, ושם כתב בהדיא כמש"כ מרן בשמו. וא"כ גם א"צ למה שנדחק הש"ח כוונתו, כי באמת מש"כ מרן בשם הכל בו, לאו אעיקרא גרידא קאי, אלא אף אטעמא. ובהו ניחא מה שהקשה בתשו' בנין שלמה (שם) ע"ד מרן הב"י הנ"ל, וז"ל יש לדקדק דממ"נ אם האורחין דרין באכסניא בבית אחד שיש שם בעה"ב שמדליק נ"ח, הרי צריכין להשתתף בפריטי עם הבעה"ב וכו', ובואי אין יוצאין בזה שמועב בבהכ"ס. ואם הן דרין בחדרים שהן סמוכים לבהכ"ס וכמו שמירי בקידוש וכו', א"כ נראה שמחויבין להדליק בפני עצמם, דהא מבואר שם (בס"ל תרע"א) בטוש"ע דאם יש לו פתח פתוח לעצמו, אינו יוצא במה שישתתף עם בעה"ב, אלא צריך להדליק בפתחו, ואולי דמירי דהחדרים שצאל בבהכ"ס, אין להם פתח אחר לחוץ רק נכנסין ויוצאין שם דרך פתח הבהכ"ס דוחק. עכ"ל. וע' בש"ח (שם ד"ה ומה). ולהאמור בחנם נדחק בזה, כיון שאין כוונת מרן על אנשים שדרים בבהכ"ס שיצאו י"ח בהדלקה שבהכ"ס, אלא על אנשים בעלמא שאין להם בית להדליק בו, שיוצאים ע"י הדלקה זו ידי חובת ראית נ"ח. [ואין לתמוה דלשם מה שהוצרכו לתקן הדלקה זו בשביל הרואים, הרי יכולים לברך ברכות הראיה על ההדלקה שבתורת הבתים. דזה אינו, כיון שבזמנים היו מדליקים בפנים, ולכן תיקנו הדלקה זו, וכמש"ב בתשו' הריב"ש (סי' קיא). ע"ש]. וא"כ נראה דמש"כ מרן בב"י (שם בהמשך דבריו) בשם הריב"ש (סי' קיא), שאין אדם יוצא י"ח בהדלקה שבהכ"ס, וצריך לחזור ולהדליק כ"א בביתו. ע"ש. אינו סותר למה שכתב לעיל מיניה בשם הכל בו, כי לעולם ס"ל שאין אדם יוצא י"ח בהדלקה שבהכ"ס, וכמש"כ הריב"ש, אלא שיוצאים י"ח ראית נ"ח בהדלקה זו, וכמש"כ הכל בו. [נבזה ניחא שמרן לא הרגיש שיש פלוגתא בין הכל בו להריב"ש בדבר הזה]. ומכאן תשובה מוצאת למה שנתקף הגאון אשל אברהם מבוטשטאש (סי' תרע"ו סק"ג), אם אפשר לברך ברכות הראיה שעשה נסים ושהחיינו, על נרות שמדליקים בבהכ"ס ובהמ"ד, הואיל והוא מנהג קבוע שנקבע אחר חתימת התלמוד. ע"ש. ולפי האמור נראה, דשפיר מברכים ברכות הראיה על הדלקת נ"ח בביהכ"ס. וע' בתשו' תפילה למשה (ח"ב סי' ל) מה שחוכח מדברי מרן בב"י הנ"ל. ולפי האמור יש להשיב על דבריו.

שנהגו להדליק נ"ח בברכה בביהכ"ס, אע"פ שכל אחד ואחד מדליק אח"כ בביתו, מ"מ יש בזה משום ברוב עם הדרת מלך ופרסומי ניסא. ע"ש. ומזה סיוע למ"ש מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ו) בשם מהר"י הלוי ואלי בתשובה כת"י, שאין לחוש למה שכתב בס' תניא (שם), שיש שנמנע מלהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, כדי שלא לברך עליהם, כי עינינו הרואות שכמה שליח ציבור רבנים גדולים, היו מדליקים ומברכים בבתי הכנסת, ואח"כ היו חוזרים ומברכים ומדליקים בביתם. ע"כ. וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"ז), שמדליקים ומברכים בבית הכנסת משום פרסומי ניסא. ע"כ. וכ"כ בתשו' הרדב"ז (ח"ג סי' תקי). וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל. וע' בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' נז) ובס' תורת המועדים (חנוכה סי' ז במקורות אות א) מה שכתבו בזה. ואכמ"ל.

נראה לדין דין תליא בטעמא דמילתא שתיקנו להדליק נ"ח בביהכ"ס

(ב) **ואחר** הודיע ה' אלקים אותנו את כל זאת, הבא נבא לנידון שלנו, כי לכאורה נראה דתליא בטעמים הנ"ל, שלפי טעמו של הכל בו ומרן הב"י, שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, א"כ כל זה שייך דוקא בבית הכנסת, אבל במניני החצרות דלא שייך האי טעמא, אין להדליק שם בברכה. [ואע"פ שבזמנינו אין אורחים בדרך כלל גם בבית הכנסת, ואע"פ מדליקים שם, וכמש"כ כיוצא בזה בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' נא) בישוב דברי הזבחי צדק (ח"ג סי' מא). ע"ש. מ"מ היינו משום דתקנה לא זה ממקומה. ומשא"כ במקום שאינו בית הכנסת ממש, שמעולם לא נתקן להדליק שם, אין להדליק שם בברכה]. וכן נראה לפי טעמו של הריב"ש, שנהגו להדליק בבית הכנסת משום פרסומי ניסא וכו', דמסתברא דאע"פ שטעם המנהג שייך גם במניני החצרות, דהא איכא פרסומי ניסא, מ"מ היכא דנהגו נהגו, שהרי נהגו דוקא בבית הכנסת. [וכ"כ בס' שלמי תודה (חנוכה סי' כו אות ג) ובתשו' מענה לשון (חפוטא ח"ג סי' נח). ע"ש]. ובפרט שהריב"ש (שם) כתב שמברכים ע"ז כמו שמברכים על ההלל בראש חדש, אע"פ שאינו אלא מנהג. וא"כ היינו דוקא לדעת הסוברים שמברכים על ההלל ברי"ח. ומשא"כ לדעת מרן הש"ע (סי' תכ"ב ס"ב), שאין מברכים על ההלל בראש חדש, א"כ ה"ן אין להדליק נ"ח בברכה. ומכל שכן לפי דברי המנהיג (הלכות חנוכה סי' קמח) שכתב שאין חיוב להדליק נ"ח בבית הכנסת, כי אם בבית שאדם דר בו, אא"כ יש שם בית דירה לדור בביהכ"ס. אלא נהגו כן על זה שהנס בא במקדש בית עולמים, ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס, כיון שכולם מתקבצים שם. עכ"ל. וכע"ז כתב הכל בו (סי' מד), שמדליקים נ"ח בביהכ"ס זכר למקדש. ע"ש. ולפי"ז בעינן דוקא ביהכ"ס. אבל לפי הטעם של המכתם, וטעמו הראשון של הכל בו, שהוא כדי לפרסם את הנס בפני כל העם, א"כ י"ל שכל מקום שיש רוב עם, יש להדליק בברכה, כי יש בזה פרסום גדול להשי"ת ופרסום שמו כשמברכים אותו במקלות.

עיקר הטעם הוא משום פרסומי ניסא

(ג) **והנה** הגאון מהר"י נג'אר בס' מועדי ה' (דף קיז ע"ב) כתב דנקטינן כטעמא דפרסומי ניסא, שהוא העיקר. ע"ש. וכן נראה מדברי מרן בש"ע (סי' תרע"א ס"ז) הנ"ל, שתפס לעיקר את הטעם של פרסומי ניסא. וכ"כ בתשו' מנחת אלעזר (ח"ב סי' סח). ע"ש. תדע שהרי ע"כ דמרון לא ס"ל כטעמו של הריב"ש הנ"ל, שהרי נקטינן דאין מברכים על ההלל בראש חדש, וכמש"ב בש"ע (סי' תכ"ב ס"ב) הנ"ל, וא"כ היאך מברכים על הדלקת נ"ח בביהכ"ס, הרי אינו אלא

מתורת מנהג. אלא ודאי דס"ל דעיקר הטעם הוא כמ"ש הכל בו, שהוא כדי לפרסם את הנס בפני כל העם וכו', וכיון שיש בזה פרסומי ניסא, שפיר מברכים על מנהג זה, כיון שהוא מנהג חשוב, ואינו דומה לאמירת הלל ברי"ח, שאין בזה פרסומי ניסא. וכן מבואר מדברי הגר"א בביאורו (סי' תרע"א ס"ז), דזה הטעם שמברכים על הדלקת נ"ח בביהכ"ס. וכ"כ בתשו' התעוררות תשובה (ח"א סי' קג). והובא בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' נז אות ג). ע"ש. וכ"כ הגאון פרי חדש (שם), דהטעם שמברכים על הדלקת נ"ח בביהכ"ס, אע"פ שלדעת מרן הש"ע (סי' תכ"ב ס"ב), אין מברכים על אמירת ההלל ברי"ח, היינו משום שעיקר הדלקת נ"ח בביהכ"ס אינו משום מנהג גרידא, אלא משום פרסומי ניסא. וכ"כ בתשו' ישמח לבב (או"ח סי' יד), דנקטינן דהדלקת נ"ח בביהכ"ס הוא מטעם פרסומי ניסא. ע"ש. וע"ע להגאון יעב"ץ בס' מור קוציעה (סי' תערב). ומזה יש לסייע דברי הגאון זבחי צדק (ח"ג סי' מא), שאפשר להדליק נ"ח בביהכ"ס ע"י קטן בן י"ב שנה. ע"ש. כוותיה ולא מטעמיה, אלא משום דנקטינן לעיקר את הטעם של פרסומי ניסא. ושוב ראיתי שכן כתב בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' נא). ע"ש. ולפי"ז י"ל שגם בנידון דידן יש להדליק בברכה, שהרי יש בזה פרסומי ניסא ברוב עם.

דעת הסוברים שאין מברכים על הדלקת נ"ח במסיבות הנערכות ברוב עם

ד) ואנכי הרואה בתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' סה) שנשאל בדין אדם שבידו על נ"ח בביתו, ואח"כ נזדמן לו ללכת לאיזה מסיבה, ושם כיבדו אותו בהדלקת נ"ח, אם רשאי לברך בשם ומלכות, כי ודאי יש שם אנשים שלא הדליקו ומכוין להוציאם, וגם יש בזה פרסומי ניסא. וכתב שלדעתו אין לברך על הדלקה זו, שהרי הפוסקים נתקשו בעצם המנהג של ההדלקה בביהכ"ס, והריב"ש בתשובה (סי' קיא) כתב שאין אדם יוצא י"ח בהדלקה זו. ואמנם הב"י (סי' תרע"א) כתב שתיקנו כן בשביל האורחים שאין להם בית, שמוציאים אותם בהדלקה זו. אבל כבר נתקשה בדבריו החכם צבי (סי' פח). אלא דמכל מקום מנהג ותיקין הוא, וכמ"ש הכל בו (סי' נ), (שם). ועיקר הטעם הוא כמ"ש הכל בו (סי' נ), שתיקנו כן משום פרסומי ניסא וזכר למקדש. וא"כ אולי לא נתייחד המנהג רק בבית הכנסת, כיון שיש בזה דמיון להדלקת המנורה במקדש, ויש בזה זכר למקדש. וראיה לזה ממה שנחלקו הפוסקים אם להדליק בביהכ"ס בין מזרע למערב או בין צפון לדרום. וכיון שנידון שלנו אינו דומה לבית הכנסת, אין בכוחנו להוסיף. וסיים, וידעתי גם ידעתי שהיו מדינות שהיו מברכים במסיבות כאלו, אבל מי יודע אם רוח חכמים נוחה מהם. ע"כ. [וע"ע לו (ח"א סי' קפ"ה). וי"ל]. וכ"כ בתשו' מנחת יצחק (ח"ו סי' סה אות ג), שאין לברך על הדלקת נ"ח בהתאספות הציבור והנוער בכיכר העיר בחנוכה. וכ"כ בתשו' ציץ אליעזר (חט"ו סי' ל), שהדבר ברור שאין לברך על הדלקת נ"ח במסיבות, דפוק חזי כמה דיות שתפכו על מנהג ההדלקה בביהכ"ס, וכמה ממדולי הדורות הקפידו שלא לברך על הדלקה זו, ולכן פשוט וברור שאין בכוחנו להוסיף עוד ולהנהיג לברך על הדלקת נ"ח במסיבות אלו, ויש למנוע זאת, והמברך היא ברכה לבטלה, והנמנע יקבל שכר על הפרישה. עכת"ד. וכ"כ בתשו' אז נדברו (ח"ו סי' עה) בשם הגר"ש אויערבאך, שאין לברך על הדלקה זו. וכ"כ בס' הליכות שלמה (חנוכה פי"ז בדבר הלכה אות ד) בשם הגר"ש. וכ"כ בס' ישא יוסף (ח"א סי' קלח אות ד) בשם הגר"ש אלישיב. וכ"כ בתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רפ"א אות ג). וכ"כ בס' אור לציון

(ח"ד פמ"ב סי"א), שאין להדליק נ"ח בברכה במסיבות או בכנסים וחתונות הנערכות בימי החנוכה באולמות וכדומה, ואפילו אם מתפללים שם מנחה וערבית, ואפילו אם יש אדם שלא הדליק נ"ח, וגם לא הדליק עליו, וגם אינו עתיד להדליק באותו יום, אפ"ה לא ידליקו בברכה. ע"ש. וכ"כ בתשו' קנין תורה (ח"א סי' קלא) ובס' תשובות והנהגות (ח"א סי' שצח). ע"ש. וכ"כ בס' חוט שני (חנוכה עמ' שיד) בשם הגר"ן קרליץ, שלא קבעו חז"ל להדליק נ"ח במקום שמתאספים בו בני אדם, ולכן באולם שמחות וכדומה, אע"פ שמתפללים שם ערבית, אין מדליקים בו נרות, כיון שאין הוא מקום קבוע להתפלל בו. וכ"כ בס' תורת המועדים (סי' תרע"א ס"ק כ"ט אות ז) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א. וכ"כ בס' שלמי תודה (חנוכה סי' כו אות ג). ע"ש. וע"ע בתשו' שיח יצחק (ניי"ס סי' שלח) ובתשו' מענה לשון (חפוטא ח"ג סי' נח). ולפי"ז לכאורה נראה, שגם בנידון דידן אין להדליק בברכה, ואם רוצים, ידליקו בלא ברכה לפרסומי ניסא.

דעת הסוברים שבמסיבות הנערכות ברוב עם ראים להדליק נ"ח בברכה

ה) כל קבל דנא ראיתי למרן רבנו הגדול זי"ע בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' נז אות ו), שהביא דברי חלק מפוסקי זמנינו הנ"ל, ושוב הביא דברי הגר"י רוזנטל בס' משנת יעקב (הלכות חנוכה עמ' רס) שכתב שיש לברך על הדלקה זו, כיון שפעמים רבות הפרסום במסיבות אלו גדול ביותר, אפילו מן הפרסום של ביהכ"ס, מחמת הקהל הרב שנוהר לשם. וסיים היביע אומר, שהנוהגים לברך על הדלקת נ"ח במסיבות אלו, יש להם על מה שיסמוכו, כיון שיש בזה משום פרסומי ניסא. ומה טוב להתפלל שם תפילת ערבית בציבור מיד לאחר ההדלקה, וכפי שנוהגים בבתי הכנסת. ע"כ. וכ"כ עוד בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' מז), ושכן כתב הגאון רבי בנימין זילבר בהערותיו לספר מועדי ה' (משולמי עמוד סא), דלאו דוקא בבית הכנסת, אלא בכל מקום שנקבצים שם קהל רב, מדליקים בברכה משום פרסומי ניסא. וכ"כ עוד בתשו' אז נדברו (ח"ה סי' לז, וח"ו סי' עה, וח"א סי' לב וסי' לד). וכן העלה בתשו' בית מרדכי (סי' מא). וכ"כ בתשו' יד נתן (ח"ב סי' כה). ע"ש. [ונראה דטעמו משום דס"ל בדעת מרן הש"ע הנ"ל, שעיקר הטעם שמדליקים נ"ח בביהכ"ס, הוא משום פרסומי ניסא, ולכן י"ל שבכל מקום שיש פרסומי ניסא, יש להדליק שם בברכה]. וכ"כ מר בריה דרבינא הגאון הראש"ל מוה"ר יצחק יוסף שליט"א בס' ילקוט יוסף (חנוכה מהדורת תשע"ג עמ' רכד). ואחריו יצא אחיו הגאון רבי דוד שליט"א בס' תורת המועדים (חנוכה סי' ז סעיף טז), שאם מתפללים שם תפילת ערבית אחר ההדלקה, רשאים לברך על ההדלקה. ע"ש. ונראה שנמשך אחר מה שכתב אחיו הגאון שליט"א בס' ילקוט יוסף (מועדים מהדורת תשמ"ח עמ' רד) בשם מרן רבנו הגדול זי"ע. ע"ש. אולם למעשה א"ז לעיכובא שיתפללו שם תפילת ערבית, אלא רק מהיות טוב, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (שם) ובס' חזון עובדיה (שם) ובס' ילקוט יוסף (מהדורת תשע"ג שם) הנ"ל. ולפי"ז נראה פשוט, שגם בנידון דידן ידליקו נ"ח בברכה. ובפרט שמתפללים שם בקביעות בכל יום, ודמי לבית הכנסת.

יש לומר דבנידון דידן לכ"ע ידליקו בברכה כיון שמתפללים שם בקביעות ודמי לביהכ"ס

ו) אולם יש מקום בראש לומר, שגם לדעת הסוברים שאין לברך על הדלקת נ"ח במסיבות הנערכות ברוב עם וכיוצא בזה, הם יודו בנידון שלנו שיש להדליק בברכה, דשאני התם דכיון

שהתקנה היתה להדליק בבית הכנסת, א"כ הבו דלא להוסיף עלה להדליק בכל מקום שיש בו פרסומי ניסא. ומשא"כ בני"ד, שמתפללים שם בקביעות כמה חודשים ארוכים, וא"כ י"ל דחשיב בבית הכנסת, ע"כ לענין שמדליקים שם נ"ח בברכה. ובפרט במקומות שמייוחדים רק לתפילה ולא לשאר דברים, דבזה נראה פשוט שמדליקים שם בברכה לכ"ע. וכיוצא בזה כתב בס' תורת המועדים (שם אות ו) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, דבמקום עבודה שיש בו חדר שמתפללים בו בקביעות מנחה וערבית, אע"פ שאין לו שם של בית הכנסת, מ"מ כיון שמתפללים בו בקביעות, יש להדליק בו בברכה. ע"ש. ואמנם ראיתי בס' אשרי האיש (ח"ג פל"ו סי') שכתב בשם הגר"ש אלישיב, דבית הכנסת החייב בהדלקה, הוא רק אם מתפללים בו בקביעות רוב התפילות ביום, ולכן אין להדליק בבית המדרש של כולל אברכים שמתפללים בו רק תפילת ערבית. ע"כ. אולם יש לומר, שבנידון דידן גם הוא יודה שיש להדליק בברכה, שהרי מתפללים שם כל התפילות, ושפיר דמי לבית הכנסת. וכאשר דמיתי מצאתי להגר"י זילברשטיין שליט"א בס' חשוקי חמד (חנוכה סי' קטו) שעלה ונסתפק בדין מנין אנשים ששכרו גן ילדים ומתפללים שם בליל שבת ובשבת בבוקר, אם יש לזה שם של בית הכנסת, וידליקו שם נ"ח בברכה, או כיון שאין זה אלא בית הכנסת עראי, ידליקו שם בלא ברכה. וכתב ששאל זאת מחמיו הגר"ש אלישיב, ואמר שגם בבית כנסת כזה צריך לברך. ע"ש. ולפי"ז כ"ש בני"ד, שיש להדליק נ"ח בברכה, אע"פ שהוא בית הכנסת עראי, ואין בו קדושה, שהרי מתפללים שם במשך כל השבוע. והן אמת כי נראה שאין אומרים ברכת מעין שבע בליל שבת במנינים אלו, כיון שאינו בית הכנסת קבוע, אא"כ אותו מקום מיוחד רק לתפילות, ולא לתשמישים אחרים, וכמו שהעלתי בס"ד בקונטרס קרן אור פני משה (מהדורה שניה סי' כד), ע"פ דברי המאורי אור (חלק באר שבע, דף קג סעי"ב, וחלק בן נון, דף קנד ע"א) בדעת הט"ז (סי' רסח סק"ח). ע"ש. וכן נראה שאין קדושה במקומות אלו, אע"פ שמתפללים שם בקביעות מזה כמה חודשים ארוכים, וכמו שהעלתי בקונטרס קרן אור פני משה (מהדורה שניה סי' יד). ע"ש. מ"מ יש לומר, שלענין הדלקת נ"ח שתיקנה משום פרסומי ניסא, לא בעינן דין בית הכנסת לכל מילי, וסגי מה שמתפללים שם כל השבוע בקביעות כדי להדליק שם נ"ח בברכה, וא"כ יש לומר שגם לדעת החולקים על דברי היביע אומר הנ"ל, בנידון דידן יש להדליק בברכה. ובפרט אם אין עושים באותו מקום שאר תשמישים כלל.

אם יכול להדליק בברכה רק במקום סגור ומוקף מחיצות

ז) ואמנם י"ל דכל מה שמדליקים נרות חנוכה בביהכ"ס, ואפילו במסיבות וכיוצא בזה, היינו דוקא במקום סגור, שיש עליו דין בית, אבל אם המסיבות נערכות במקום פתוח, בזה לכ"ע אין להדליק שם בברכה, דבעינן להדליק בבית, וכמש"כ כיוצא בזה מרן רבנו הגדול זי"ע בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' קנו), שחיילים אשכנזים שמהדרים להדליק נר לכל אחד ואחד, אם יש להם במחנות הצבא חדרים בפני עצמם, מדליקים בברכה, ואם הם חונים על פני השדה, ידליקו בלא ברכה. ושם הביא דעת כמה פוסקים, שהדלקה אינה שייכת אלא בבית. ע"ש. וכן הארכתי בס"ד בתשובה אחרת, שצריך בית להדלקת נ"ח, ולכן אם אין לו בית, ידליק בלא ברכה. וא"כ ה"נ בני"ד, כיון שמתפללים במקומות פתוחים, אינם יכולים להדליק שם

בברכה. וכיצא בזה כתב בס' אשרי האיש (או"ח ח"ג עמ' רסב) בשם הגרי"ש אלישיב, שאין להדליק נ"ח בברכה ברחבת הכותל המערבי, כיון שצריך להיות בית, ורק במערה יכולים לברך, כיון שיש לו דין של בית הכנסת. וכ"כ הגר"ש ברידא (ראש ישיבת חברון) בקובץ המועדים (חנוכה עמ' צא). ע"ש. אולם מרן רבנו הגדול ז"ע"א בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' מז) כתב שהמנהג פשוט שמברכים ומדליקים נ"ח בכותל המערבי בין מנחה לערבית, ויש בדבר פרסומי ניסא. ושכן כתבו בתשו' אז נדברו (ח"ו עמ' קלא) ובתשו' רבבות אפרים (ח"ד עמ' שטז אות סג). ע"כ. וכ"כ בס' מועדים וזמנים (ח"ח ליקוטי הערות ס' קמג). ע"ש. ונראה דס"ל דלא הצריכו דיני בית אלא בהדלקה שיוצאים בה י"ח, ומשא"כ בהדלקה שבבית הכנסת, שאין יוצאים בה י"ח, וכמש"כ בתשו' הריב"ש (ס' קיא). וכ"כ הרמ"א (ס' תרעא ס"ז). וכן הסכימו הלבוש (שם) והאר"ר (שם ס"ק יח). וכ"כ בתשו' זרע אמת (או"ח ס' צו). וכ"כ מרן החיד"א במחב"ר (שם ס"ק נח). וכ"כ הגר"א (שם) והפמ"ג (שם בא"א ס"ק יד). והובאו בס' תורת המועדים (חנוכה ס' ז במקורות אות ב). [נמ"ש שכן נראה דעת המכתם בפסחים דף קא שכתב שההדלקה בבית הכנסת היא להוציא את הרואים שאין להם בית לברך שם. וכע"ז כתב מרן בב"י (שם) בשם הכל בו. הנה לפי האמור לעיל בהערה, אין מדבריהם הכרח לזה כלל. ע"ש]. ולכן אין צריך בהדלקה זו דיני בית כלל, כיון שאינה אלא לפרסומי ניסא. ושוב ראיתי שכן צדד הגאון הראש"ל שליט"א בס' ילקוט יוסף (חנוכה עמ' רז ד"ה אולם). ע"ש. ואפילו אי נימא דבעינן בית, מ"מ שמה לא בעינן בית קבוע, כיון שאין מצוותו אלא לפרסומי ניסא, וכמש"כ בתשו' מהרש"ם (ח"ד ס' קמו). ע"ש. ולכן ה"נ בנידון שלנו, יכולים להדליק שם בברכה. וכן הורה הגאון הראש"ל מוה"ר יצחק יוסף שליט"א (מוצ"ש"ק וישלח התשפ"א), שיש להדליק נ"ח במניני החצרות בברכה. ונדפס בעלון בית מרן (מס' 277 הערה 7). וכ"כ בגליון מים חיים (מס' 416) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, שאם מתפללים בשם באופן קבוע, יש לנהוג שם כמו שנוהגים בבית הכנסת. ע"ש. [ולא גילה דעתו אם צריך שהמקום יהיה מקורה]. וכן העלה ידידי הרה"ג רבי אלחנן פרינץ שליט"א בתשובה שהובאה בגליון אספקלריא (מספר 321 עמ' קעט), שאם רוצים להדליק שם נ"ח בברכה, רשאים לעשות כן, ושכן הסכימו כמה מחכמי זמנינו. וע"ש. וכ"כ הרה"ג רי"ח סימן טוב שליט"א בתשובה שנדפסה בירחון המאור (כסלו טבת התשפ"א עמ' עג). ע"ש. ובפרט אם מתפללים בקביעות בחצר בית הכנסת, שודאי יש להם להדליק שם נ"ח בברכה. ונראה דכיון שמדליקים במנינים אלו דומיא דבית הכנסת, א"כ יש להניחה בצד דרום של החצר, זכר למנורה שהיתה בדרום, וכמש"כ מרן בש"ע (ס' תרעא ס"ז). ולענין סידור הנרות, אם הוא בין מזרח למערב או בין צפון לדרום, נהרא נהרא ופסטיה, וכמש"כ בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' מח). ע"ש.

ח) כלל העולה שבמניני החצרות המתקיימים בחודשים האחרונים, רשאים להדליק נרות חנוכה בברכה. ונראה שגם אחינו האשכנזים רשאים להקל בזה. ובפרט אם המקום סגור ומוקף מחיצות ונראה כמנין קבוע, וכפי שמצוי בכמה מקומות. וידליקו המנורה בצד דרום כמו שעושים בבית הכנסת, ויסדרו הנרות (או בין צפון לדרום או בין מזרח למערב) כמנהגם בביהמ"ס. אלא שצריכים להיזהר להניח החנוכה בתוך ארגז מזכוכית, כדי שלא יכבו הנרות מהרוח, וישגיחו על הנרות כל משך הזמן

שהם דולקים, כדי שלא יבואו לידי שריפה ח"ו. ובפרט יש להיזהר בערב שבת, להניח הנרות במקום שלא יבואו ח"ו לידי שריפה, או בעיה של מוקצה. הנלענ"ד כתבת והיעב"א.
משה שמואל דיין

יש מאין / הרב יצחק שלמה פיינגבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

על ידי ל"ו נרות חנוכה מאירים ימי טבת החשובים
ל"ו נרות חנוכה מאירין מתחילת חנוכה עד סוף חודש טבת שהם ל"ו יום

כתב בשפת אמת חנוכה תר"נ ד"ה ר"ח טבת שהוא בחנוכה בודאי מקבל הר"ח הארות הנרות על כל ימי החודש, כי בראש תלוי כל החדש, ויתכן לרמוז מה שמדליקין ל"ו נרות שהנרות מאירין ל"ו יום מתחילת חנוכה עד סוף טבת, ושמעתי מפי מו"ז ז"ל כי טבת מלשון הטבת הנרות עכ"ד, ויתכן לפרש כמ"ש בספרים כי ימי טבת הם ימי הסתר ולכן הקדים הרפואה שע"י הנרות מאירין גם בימי חשך אלו ואור כי טוב עכ"ל.

חדש טבת הוא זמן של חשכות ושייך לחלקו של עשו

והנה חדש זה היה רצועת מרדות לישראל עוד מימי בית ראשון שבו סמך מלך בבל על החומה וכדכתיב וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: בֶּן אָדָם קָתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סִמֵּן מִלֶּךְ בְּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַם בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה (יחזקאל כד, א ב).

ובעבודת ישראל יוגש (ד"ה במדרש שה"ש) כתב דחולקא דיעקב בניסן אייר סיון, וחולקא דעשו בתלת ירחין טבת תמוז אב יעוש, שוב ראיתי בשארית נתן להגה"ח רבי נתן לוברט ז"ל ר"ה יא. וז"ל רבי אליעזר אומר בתשרי מתו אבות ר' יהושע אומר בניסן מתו אבות, מקשים מכאן על מ"ש בשה"ק קרנים שאאע"ה נסתלק בר"ח טבת, כמ"ש תקבר בשיבה טובה (בראשית טו, טו) ר"ת טבת, והרי כאן אי' להדיא דלא כותיה, ואפשר ליישב כוננו ע"פ דאיתא בשה"ק שחדש טבת הוא זמן שבו שולט כוחו של עשו, שכוחות הטומאה נהנים ויונקים מהשכינה הק', וזה בחדש העשירי שבו נלקחה אסתר לאחשורוש כדכתיב (אסתר ב, טו), וזה מש"כ תשת חשך ויהי לילה כו תרמש כל חיתו יער (תהלים קד, כ) הכונה לעשיו שכוחו שולט בלילה, וזה סוד לילי טבת הארוכים.

וזה הפירוש תקבר בשיבה טובה, לפי שאז נקבר ונתכסה מדתו של אאע"ה מדת החסד מפני שאז שולט כוחו של עשיו, ואכן באמת בניסן מתו אבות כמ"ש בגמרא רק כוחו של אאע"ה נקבר בטבת. וזה סוד כוננם במס' מגילה (ג). א"ר חסדא ירח שהגוף נהנה מן הגוף, שכוחות הטומאה נהנים מן השכינה כביכול וכי', ולכן שלחתי בבלה בעשרה בטבת עכ"ל.

ובחדש זה החשך יכסה ארץ וכמבואר בשו"ע או"ח ס' תק"פ ס"ב ז"ל בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך לעולם שלשה ימים, בתשעה בו לא נודע איזה היא הצרה שאירעה בו, וע"ש ב"ט"ז ס"ק א, שהתאונן על דברי השו"ע שכתב דלא נודע איזו היא הצרה הלא בו מת עזרא הסופר כמבואר בסליחות לעשרה טבת, וכ"כ המג"א שם, ולדרכינו יש לרמז על החשך והאפילה השוררת בחדש זה, ואנחנו לא נדע מה נעשה.

*
פרצת החומות הוא רמז על שמירת המחשבה ושיהיה דבר ה' כחומה
ובפנימיות הענינים, יש לבאר עפ"מש"כ השפ"א חנוכה תרל"א ליל ד' מש"כ ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים, כי עיקר שמירת המחשבה ע"י שמאמר השי"ת אצל האדם כחומה כדכתיב אני חומה ע"ש. ויש לומר דזו היתה מלחמת מלך בבל במה שסמך על החומה והוא בכדי לטמאות מחשבות בני ישראל, ולא יהיה אצלם מאמר השי"ת כחומה.

ובהקדמת דבריו יש לפרש דברי חכמים וחידותם ביומא ט: דריש לקיש הוי סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יבה ליה ידא, אמר ליה אלקא סנינא לכו דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז (שה"ש ח, ט), אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו עכ"ד הגמרא.

ויש לרמז עשיתם עצמכם כחומה, דאם הייתם מתקנים ענין זה דחומה שמאמר השי"ת יהיה אצל האדם כחומה, והיה נתקן מכל וכל מה שמלך בבל סמך וצר על החומה ואז הייתם נמשלים ככסף שאין רקב שולט בו ולא היה נחרב הבית.

ויסוד לדבר זה הוא מדברי הרבי מקאצק ז"ל (הובא באוצר דרשות ומאמרים אלול עמ' קט) לבאר מה דמנשה העמיד צלם בהיכל (סנהדרין קג:): שהיתה לו מחשבה רעה בתפילה, והיינו דהעבודה הנדרשת בבית ראשון היתה לבל יעבוד בס מקרה רעה ומחשבות זרות, והיה כחומה בצורה לא יעבר בה פרץ.

מטרת היונים להחשיך עיניהם של ישראל ולטמאות מחשבתם

ומעתה נשכיל כי לא בכדי סמך מלך בבל על החומה בחודש טבת, דחודש זה הוא שייך לחלקו של עשו והחשכות שולט בו ביותר כמו שנרמז בלילי טבת הארוכים, והיונים דכל מגמתם להחשיך עיניהם של ישראל ולטמאות מחשבתם בוודאי רצו בחדש הזה ביותר להתגבר על בני"י ולפרוץ מאמר ה' אשר הוא אצלם כחומה, וזה נרמז במש"כ בשו"ע ס' תק"פ ס"ב בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך לעולם שלשה ימים.

אור הל"ו נרות האירו לחדש טבת ולא היה מצור על החומה בבית שני

וראה זה פלא דבחודשי תמוז ואב הבקעה העיר ונחרב הבית בראשונה ובשניה כמבואר במתני' תענית כו, ובגמרא שם כט. מגללין חובה ליום חייב, ואילו בבית שני לא התחיל המצור על העיר בטבת כאשר היה בבית ראשון, והלא דבר הוא, ולדרכינו י"ל דע"י שהחשמונאים מסרו נפשם ונצחום, תקנו להדליק ל"ו נרות להאיר חשכת הימים מכ"ה כסלו עד סוף טבת, ונתבטל חובה של יום עשרה בטבת, ושוב לא צרו העכו"ם על העיר ביום זה.

יתכן לומר דגזירת היונים לבטל חדש קאי על חודש טבת

והנה מבואר במדרשים דהיונים רצו לבטל שבת חודש ומילה, ומקשים דהניחא על מצוות שבת ומילה חרה להם היטב כי הם היסודות של עם ישראל אות ברית ביני וביניכם, אבל על מצוות

קידוש החדש מה חרה להם בזה יותר משאר תרי"ג המצוות שרצו לבטל. ולדרכינו יש לומר בדרך רמז דחודש קאי על החדש המיוחד לשליטת עשו שבו צר מלך בבל על חומות העיר, ובו תרגמו התורה ליונית והיה חשך ג' ימים, והוא רצועת מרדות לישראל לטמאותם ולפריצת החומות, וידעו היוונים כי בשליטתם על חודש זה, ממילא יסירו את בני ישראל מכל המצוות, וכשגברו החשמונאים ונצחום זכו ליתרון האור מהחשך, וקבעו להדליק ל"ו נרות להאיר מתוך חשיכה מתחילת חנוכה עד סוף טבת, ולבטל החשכות ופריצת החומות מבני ישראל.

תירוץ על קושיית הבית יוסף

דיום הראשון הוא הודאה על אור המאיר לימי טבת החשוכים ולזה תקנו להדליק ל"ו נרות
ומעתה זכינו לתירוץ מחדש בשוב קושיית הבית יוסף סי' עת"ר שהקשה הלא היה די שמן ליום הראשון ואמאי תקנו להדליק ביום הראשון, ולדרכינו י"ל דבאמת בפך השמן לא היה נס כי אם ז' ימים, וחז"ל היו חפצים להודות גם על נס האורה שנתחדש ע"י הנצחון להאיר את ימי טבת החשוכים, ולזה תקנו ח' ימים שע"י ידליקו ל"ו נרות להאיר מכה בכסלו עד סוף טבת, להודות ולהלל לשמך הגדול.

לשנה אחרת קבעום

ומעתה יבא על נכון מה שלא קבעו באותה שנה אלא לשנה אחרת, כיון דהשפעת הנס היתה להאיר ימי טבת החשוכים המתינו לראות את עלתה בידם, וכיון שראו שעלתה בידם לשנה אחרת קבעום להדליק מים כ"ה שידליקו ל"ו נרות להאיר מתוך חשיכה כנה אחרת משוכה.

בני בינה ימי שמונה קבעו

ולדרכינו יש לרמז בפייט בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים, דחכמינו ז"ל בני בינה שהעמיקו באור הנס וידעו בנפשם כי החושך נהפך להם לאור גדול, וזכו להאיר לימי טבת החשוכים, ומעתה לא ישלטו הקליפות והמשטטנים על חומות בני ישראל, וע"כ לא היה להם די לתקן ז' ימים דחנוכה, אלא קבעו ימי שמונה שידליקו ל"ו נרות להאיר עד סוף ימי טבת.

וראה זה פלא כי ס"ת של בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים הוא צירוף שם הוי"ה השולט בחדש טבת הוא ה"ו היוצא מהפסוק גדלו להוי"ה אתי ונרוממה שמו (תהלים לד, ד), והאי קרא הוא ציווי להודאה, והוא רמז כי עלינו לשבח לאדון הכל, על האור המאיר לנו בחדש זה שבמהותו הוא חשוך, ויש לומר דרמזו שם הוי"ה דוקא בסופי תיבות דהגם דברי שא חשוכא בסופיה נהורא רבא ישרי בה.

וזה נרמז בדברי הפייטן בני בינה ימי שמונה קבעו והוא ס"ת של צירוף שם הוי"ה השולט בחדש הזה, והיינו שאלו הבני בינה קבעו ימי שמונה הגם דהנס בפך השמן היה ז' ימים כי השיגו הארת הקדושה הנשפע בחודש הזה הנרמז בקרא דגדלו ה' אתי ונרוממה שמו, ולזה קבעו שיר ורננים לרנן ולשיר.

כיום יאיר / הרב נח גדליה קצקוב

חנוכה – תיקון העמוד וקניו

חודש שבת ומילה – ייחודיות חיצונית!!
הרמח"ל בספר קל"ח פתחי חכמה (הקדמה) מספר, כי הוגד לו שבימי הגזירות בשנת ת"ח ות"ט

עשה המקובל רבי שמשון מאוסטרופלי השבעה לסטרא אחרא ושאל אותו עד מתי תקטרג כל כך על עם ישראל? ענה לו הס"מ, אם תבטלו מעצמכם שלוש דברים אני מפטיק לקטרג עליכם, והם שבת מילה ותורה, ענה לו הר"ש יאבדו כהנה וכהנה ולא תבטל את אחת מהתורה. עד כאן הסיפור.

מסיפור זה למדנו כי היונים שחיו בזמן בית שני היה להם קשר ישיר עם הס"מ, כי הרי למדנו במדרשים (מגילת חשמונאי אוצ"מ עמ' 189) ציטוט דברי אנטיוכוס מלך יון כאומר: "עתה באו ונעלה אליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם אלוהיהם שבת חודש ומילה". אמנם חודש מתחלף בתורה, אך רבים פירשו כי 'חודש' פירושו הסנהדרין, שכן חכמת התורה נכרת במיוחד לענייני האומות על ידי קידוש החודש התלוי בחכמת עיבור החדשים, ועל כן גזירת החודש היא הביטוי החיצוני של גזירת לימוד התורה וחכמתה. גם בגזירת המילה נכללה גזירה אחרת על העריות שהיא מאותו השורש, והיא מוזכרת בגמרא בכתובות (ג, ב) שכל בתולה הנשאת תבעל להגמון תחילה.

המהרש"א במסכת ראש השנה (יט, א) מגדיר באופן כללי את הדבר המבטא את שלושת המצוות הללו "ובאו לבטל אלו ג' מצות שישאל מובדלים הבדל גדול מן העמים, בתורה כתיב כי היא חכמתם ובינתכם לעיני העמים, ובשבת ובמילה כתיב אות היא ביני וביניכם". ברור שלא היתה הכונה רק לביטוי החיצוני של ההבדל, אלא מצוות אלו מהוות את היסוד להבדל הפנימי שבין היהודי לגוי.

בספר עמק ברכה לר"א פומרנצ'ק זצ"ל (תענית סי' ו') מביא ביטוי חיצוני נוסף לייחוד של מצוות אלו, שהם המצוות היחידות בהם נכתב בתורה לגביהן שמצויות בהם אפילו הילדים הקטנים. לגבי שבת נאמר "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך", כלומר שהאב מוזהר על שביית בנו הקטן. מילה אין צורך לבאר שהרי ידוע לכל שחיובה הוא בגיל שמונה ימים ככתוב בתורה – וביום השמיני ימול בשר ערלתו. ובתורה נאמר במפורש "ולימדתם אותם את בניכם", ולדעת ראשונים רבים זהו המקור העיקרי למצות תלמוד תורה בתרי"ג המצוות.

נוכל להוסיף על הרעיון שלו את המענה שענה הבן איש חי (שו"ת רב פעלים ח"ד סוד ישרים סי' י"א) לשואל ששאל אותו, מה היה הענין של היונים לבטל חודש, מאי נפ"מ לעם אם יהיה ראש חודש או לא, ומאן השואל לקבל את ההסבר שחודש פירושו כל החגים והמועדים התלויים בקידוש החודש, ורצה לקבל מענה לפי דעתו שהפריע ליונים משהו בראש חודש עצמו. הבן איש חי מתרץ לו שבזמן שהיו מקריבים קרבן מוסף ראש חודש נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה, ולמלכות יון מפריע שנשים לא עושות מלאכה פעם בחודש. לאור דברי העמק ברכה יש טעם לגזירה הזו, כי כשאמא לא עושה מלאכה, גם הילדים הבנים והבנות עוצרים מסדר היום והדור הצעיר מרגיש שמהו אחר היום קורה, זה אותו רעיון של השבת - שבייתה ממלאכה שנותנת לילדים טעם טוב באידישקייט.

אכן, כל אלו הם ביטוי חיצוני לדבר פנימי שהוא הגורם לכך שגם הילדים חייבים להשתתף באותם מצוות בצורה פעילה, ונסה אם כן להבין מה הוא.

שנית, בחנוכה יש שתי מערכות, יש את הנצחון הרוחני על גזירות היונים וההשתחררות מעולם וגזירותיהם המעיקות שהוזכרו לעיל, ויש את הנס פך השמן המשתייך למנורה ולעבודת בית המקדש.

לכאורה אלו שתי תחומים שונים, אכן לפי הדברים שיאמרו להלן נראה כי קשר ישיר יש בין שתי המערכות הללו.

יעקב חבל נחלתו

נאמר בפסוק (דברים לב ט) "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו", ומתבאר הפסוק שלעם ישראל יש שייכות לשם המפורש שהוא שם הוי"ה וזהו חלקם של עם ישראל, כמו כן בידי יעקב יש 'חבל' שהוא נחלה לו ואיננו נחלתו של אחר. מהו אותו חבל?

בספר דרך ה' (ח"ב פ"ד) מבאר הרמח"ל כיצד נוצר חילוק בין עם ישראל לאומות העולם. הרמח"ל מניח שלמין האנושי לא יכול להיות שיוון מלא, חכמתו יתברך גזרה שצריך לאילן האנושי להיות גזע עבות ויסודי וממנו יצאו ענפים. כיצד יקבע ה' מי יהיה הגזע ומי יהיו הענפים? לפיכך נתן ה' זמן קצוב לכל האומות שבעולם לנסות ולהדבק בקב"ה ובמצוותיו, מי שיצליח במשך אותו הזמן להדבק במקור החיים הוא יהיה הגזע המרכזי של המין האנושי והבריאה כולה, ומי שלא יצליח את ההזדמנות נקבע לדורות כענף או כעלה, הוא וכל הענפים שיצאו ממנו לעתיד.

אברהם אבינו הוא היה זה שבחר להדבק בקב"ה והודיע דרכיו לכל העולם, וגם את בניו ציוה על כך, כמו שנאמר "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו' ושמרו לעשות צדקה ומשפט", אנו רואים כי אברהם מצוה את בניו לעשות 'צדקה ומשפט', מושגים אלו הם מיסודות הגזע שממנו יצאו ענפי שאר האומות כמו שיתבאר להלן. מכח התקרבותו של אברהם לקב"ה, אברהם זוכה מהקב"ה לכת הנקרא 'ברכה', כמו שנאמר בפסוק "והיה ברכה", כח זה הוא מעביר ליצחק, ויצחק מברך בו את יעקב, ויעקב לפני מותו מברך בו את השבטים, ומשה לפני מותו מברך בו את עם ישראל כולו.

נמצאנו למדים כי מאברהם אבינו ישנה ברכה שרק הראוי ביותר מאותו הדור זכה לה, ומבניו זכה בה הראוי ביותר – יצחק, ואף הוא מעביר אותה לראוי מבין בניו – יעקב, ויעקב מיטתו שלמה והוא מברך בה את כל השבטים, ומעתה כל השבטים הללו הם הגזע של העולם כולו, וכל האומות הם הענפים שלו.

הגזע העליון

הגזע המדובר שממנו יוצאים ענפים הוא לא רק כאן בעולם הזה ובאנשיו. גם בעולם העליון ישנו 'עץ הפוך' יש לו גזע מרכזי וממנו יוצאים ענפים, ולמטה, מתחת לתחתית העץ יש עלי שלכת רקובים. לגזע הזה יש שלוש נקודות באמצעו הקשורות זו בזו והם מפרנסות את כל הענפים שבצידו, כל אחת מהנקודות הללו זקוקה למזון אותו היא תעביר לנקודה הבאה בגזע, עד הנקודה האחרונה שבה מתרכז כל השפע והמזון שעובר לאורך הגזע, אם לא יגיע מספיק מזון לנקודה האחרונה משלושת הנקודות לאורך הגזע, יקרו שתי דברים: א', העץ עליו ופירותיו יתחילו להתייבש ולנבול. ב', תולעים שקצים ורמשים שעומדים סביב לעץ הרענן ולא מוצאים מקום לאכול ממנו כי הם נמשכים ללכלוך ולריקבון, ימצאו את הרקובות והיובש שהחלו לפשות בעץ ויקלקלו את העץ לגמרי.

אנחנו, עם ישראל נבחרנו להיות הגזע התחתון של האנושות, ובשל כך הוטלה עלינו אחריות כבדה, לפרנס את הגזע העליון כולו לכל ארכו, ומכח פרנסה זו כל הענפים והעלים ישארו רטובים ורעננים, וגם התולעים השקצים והרמשים שעומדים בצד ומחפשים מקום רקוב או יבש להתפס עליו, יאלצו להשאר לחיות. כשהעץ העליון חי ורענן, גם

העולם כולו שהוא פירות פירותיו חי שמח מאושר ושבע.

משל האילן האמור, הוא אילן הקודש ובו תלויים עשרת הספירות, כאשר הגזע האמצעי הוא העולה באילן כבריח התיכון המאחד את כולם למעלה למטה, והוא החבל הקושר את שם הוי"ה כולו עם כנסת ישראל האוחזת בו למטה עד האין סוף ברוך הוא האוחז את החבל למעלה. המזון המזין את האילן לאורך שלושת הנקודות שבו, הם הנקודות הנקראות בתורה 'אות' והם כנגד חודש שבת ומילה כשהמאחד את שלשתם היא התורה שאף היא נקראת 'ברית'. ונבאר את הדברים.

אברהם אבינו, התחיל לצקת את הגזע מתחתיתו, הוא קיבל לחלקו את מצות המילה, אבל לא על המילה בלבד נצטווה אלא אף על הפריעה. המוסלמים בני ישמעאל גם הם מלים עצמם אך אינם פורעים, שורש היניקה הראשון של אותו הגזע הוא מצות הפריעה אותה הוריש אברהם אבינו ליצחק ובניו ולא לישמעאל. אמור מעתה כי המצוה הראשונה שיחדה את עם ישראל כעם נפרד היא "מצות פריעת המילה".

לאחר מכן אנו מוצאים בגמרא (יומא כח, ב) שבחו של אברהם אבינו שקיים את כל התורה כולה, אבל מכל הדוגמאות מובאת מצוה דרבנן אחת הקשורה לשמירת שבת קודש – "עירובי תבשילין", ולשיטת הגר"א "עירובי תחומין" שאף היא מצוה הקשורה לשבת קודש. ובשבילי הלקט (סי קכו) מבאר את נוסח תפילת מנחה של שבת, אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו, וכך הוא אומר "ולפי שהאבות שמרו משמרת השבת שאפילו ערובי תבשילין שמר אברהם אבינו, וכן צוה את בניו זה יצחק, ואת ביתו זה יעקב, לכן אנו מזכירין אותם בתפילה". כלומר אברהם אבינו העביר לבניו נכון לידיעתינו עכשיו שתי מצוות, מילה ופריעה ושמירת שבת.

לאחר מילה ושבת נראה ענין החודש שהוא הציר שסביבו תלוי ענין קביעת המועדים. אנו אומרים בתפילת הרגלים "שובה אלינו בהמון רחמים בגלל אבות שעשו רצונך", הרי שהרגלים הם כנגד שלושה אבות, וביארו בזה שפסח הוא כנגד אברהם אבינו, יצחק כנגד חג השבועות, וסוכות כנגד יעקב אבינו, ושימי עצרת שנאמר עליו שהוא רגל בפני עצמו (סוכה מז, ב) הוא כנגד דוד המלך רגל רביעי שבמרכבה.

גם לענין התורה היא נמסרה לאבות מאב לבנו, כמו שנאמר בגמרא (יומא שם) על אברהם יצחק ויעקב שהיו זקנים ויושבים בישיבה, ולא פסקה תורה מימי אבותינו. עד שמצינו את יעקב אבינו נטמן בישיבת שם ועבר י"ד שנה, שולח את יהודה לפתוח לו בית לימוד במצרים, ועוסק עם יוסף בהלכות עגלה ערופה.

סיכומם של דברים מוצאים אנתנו בדברי רבי אליעזר המודעי במסכת אבות (פי"ג) עם תוספת חשובה באבות דר' נתן (פל"ה) "כל המחלל את התורה והקדשים והמועדים, והמיפר בריתו של אברהם אבינו, אף על פי שיש לו מעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. וכל המבזה את התורה והקדשים ואת המועדים והמפר בריתו של אברהם אבינו אף על פי שיש בידו מעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא". אין מקום להאריך כאן בענינים של הקדשים. אך מצינו בכל אופן את שלושת העבירות עליהם גזרה מלכות יון מופיעים כעמוד המרכזי שבהן תלוי חלקו של האדם לעולם הבא.

הכפתורים שבעמוד

למדנו עד עתה כי אותם שלושת מצוות שהם השבת, החודש - הכולל בתוכו את לימוד התורה ואת כל המועדים, ומילה הכוללת בתוכה את הזהירות מהעריות כולם, הם עמוד שדרה מרכזי במהותו של היהודי והבדלתו מן האומות. נלקק פירור קטן מתוך אחד מעיקריה של חכמת הנסתר, כדי להציץ אל מקומה של מנורה בכל האמור.

על המנורה נאמר בתורה "עדות לישראל", כמו שאמרו חז"ל במנחות (פו, ב) שהמנורה היא מעידה לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. כיצד מעידה זו דוקא המנורה? התשובה כתובה בדברי רבינו בחיי (שמות כה, לח) "המנורה תרמוז לכל האצילות, ומה שהיתה "מקשה" רמז לאחדות גמורה, וששה קנים היוצאים מן הקנה האמצעי כנגד השש המשתלשלות מן הקו האמצעי, והנה הדולק עליהם כנגד הבינה שהיא למעלה מן ה' שהיא נר ה' שמשם נשמת אדם".

נבאר את דבריו. הכל יודעים כי השפע לעולמינו יורד מעולם האצילות דרך עשר ספירות, שבעת התחתונות מתוכן הם כלי הביצוע של השלושה העליונות להשפיע לעולם את כל צרכיו.

ההשתלשלות כולה היא כצורת אדם, הראש הוא המוח המתכנן שאלו שלושת הספירות הראשונות, הגוף הידים והרגלים הם כלי המעשה של העולם, והם שבעת הספירות התחתונות. כל הספירות מכל הצדדים החסד הדין והרחמים מנקזות את כל פעולתן אל קו אמצעי שהוא נקרא "מכריע", לארכו של הקו המכריע עוברים שלושה נקודות הכרעה, והם התפארת, שהיא כנגד הלב מרכז הגוף של האדם – היא רומזת על כח התורה, ובמובנה הפנימי היא נקראת "דעת" והיא מידתו של משה רבינו, הרי התורה שהיא מייחדת את ישראל מן האומות היא כפתור אחד באמצעו של אותו עמוד מרכזי המשתלשל באמצען של שבע הספירות התחתונות. הכפתור הבא אחריו הוא היסוד, הוא מידתו של יוסף הצדיק, והוא מבטא את ברית המילה וקדושתה, וכולל בתוכו את קדושת החיים כולם וחי המשפחה. הכפתור האחרון שהוא המתקשר ויונק מהיסוד את כל המצוי בו, הוא המלכות שהיא מבטאת את קדושת השבת" היום השביעי שכולל בתוכו את כל מה שנברא בששת ימי המעשה שהם גם ששת הספירות שמעליו.

המנורה אם כן היא עדות העומדת ומנציחה את כך שכל ההשפעות שבעולם עוברות ומכוונות נגד אותו עמוד אמצעי שכל ענינו מבוסס על אותם שלוש מצוות המיוחדות לישראל לבדם ואין זר עמם.

מלכות יון הכירה בעומק הרב שיש למנורה ומה שהיא מסמלת לעין כל. לפיכך לא די היה בחילולן של אותם שלוש מצוות בבחינתם הקיומית, כל עוד והעקרון של אותם מצוות עומד ומתנשא בגאון בדרומו של ההיכל. לכן, גם הניצחון על היוונים ומטרתם עדיין לא שלם כל עוד ולא הוכיח ה' כי הוא חפץ להמשיך לראות בעמו את הצינור והעמוד המרכזי דרכו יעבור השפע לעולם כולו בזכות ההחזקה העיקשת באותם שלושת הסמלים המקודשים. נס פך השמן היוה אם כן את הסיום האמיתי לניצחון על גזירותיהם של מלכות יון בעומקם הפנימי.

¹¹ השבת קשורה גם ליסוד וגם למלכות, ואין כאן המקום להאריך בזאת.

לבנו בתורתנו / הרב אברהם דהאן

מח"ס 'ברכת אברהם' על הל' שבת,

מגיש בבימ"ד 'מנין צעירים', ירושלים

הידורים במצות נר חנוכה / פתילות המצופות

שעה / עשיית פתילות מחוטי ציציות שבלו /

סיפורים קצרים ופיס בעניני חג החנוכה

הידורים במצות נר חנוכה

ידוע הענין ומפורסם הדבר כי חיבה יתירה מצינו בחז"ל למצות הדלקת נרות חנוכה, כפי שאמרו בגמ' שבת (כג ע"ב) "א"ר הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בניס ת"ח". והרמב"ם (הל' חנוכה פי"ד הי"ב) כתב "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה".

הידורים רבים נתקנו במצות נר חנוכה, שלא מצינו דוגמתם במצוות אחרות, מהדרין, מהדרין מן המהדרין (שבת כא ע"ב), שמן זית מצוה מן המובחר (רמ"א סי' תרע"ג סעי' א), ט"ו דרגות של מיני כלים הראויים לנר חנוכה זהב כסף נחושת וכו' (חסד לאברהם, אזולאי מעין שני נח), ועוד ועוד.

בביאור השינוי במצות נר חנוכה שקבעו בה חז"ל הידורים יותר משאר מצוות, כתב הפני"י (שבת כא ע"ב ד"ה מאי חנוכה) על פי השאלה למה הוצרך נס חנוכה, הרי היה אפשר להדליק את המנורה בטומאה, דטומאה הותרה בציבור. דאה"נ יכלו להדליק בשמן טמא, אלא שכדי להראות חיבתן של ישראל עשה הקב"ה נס שיוכלו להדליק בשמן טהור יותר מכפי שורת הדין. לכן תיקנו חז"ל את כל הידורים, שעיקר הנס נעשה שיוכל להתקיים הידור מצוה.

וכעין זה כתב הבית הלוי (עה"ת בחי' לחנוכה) לבאר דעיקר הנס תכליתו היה רק משום הידור מצוה לחודא ולא משום עיקר המצוה דהרי היה בפי' שמן להדליק לילה אחת, והרי היו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר שתהיה הפתילה חלק שמינית מן מה שהיה רגיל להיות בכל יום מקודם והיה מספיק לשמונה ימים והיה מקיים עיקר המצוה. דהרי אין שיעור לעובי הפתילות. וכל הנס היה רק משום הידור מצוה שיהיו הנרות יפים כמו שהיו מקודם ועל כן תיקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מבכל מצוה.

ולפי המבואר מדבריהם שהעיקר במצות הדלקת נר חנוכה הוא לקיים ולהרבות הידורים, לכאורה יש להקשות אמאי לא הידור (הסוברים שכ"א מבני הבית מדליק) גם על הנשים להיות מן המהדרין להדליק נר חנוכה, וביותר יש להקשות שהרי כשאין האיש בביתו האשה מדליקה במקומו, מוסיף והולך כדין מהדרין מן המהדרין, וא"כ למה אף כשהאיש בביתו לא מקפידות להיות מן המהדרין?

בשאלה זו נאמרו ביאורים רבים בפוסקים, וכן הגאון חת"ס בחידושו (שבת כא ע"ב) הביא שראה מי שנתקשה בזה, וכתב ליישב בזה"ל "ונראה לפי עניות דעתי, בתחלה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ, ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת של בעל הבית, אז לא נמצא שום אשה שתהיה מהמהדרין, כי אין כבודה לצאת בחוץ ברשות הרבים לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים.

נהי אם אין האיש בביתו ועליה מוטל מצות הדלקה, על כרחיה תצא לחוץ להדליק, מ"מ אם יש כאן זכר המדליק, אין מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה ותביא עצמה לידי חשדא, והשתא, אף

על גב שכולם מדליקין בפנים, מכל מקום מנהג הראשון לא זו ממקומו. כנ"ל נכון בעזרי"ה".
מבואר מדבריו שכל הענין בהידור הוא רק כאשר אינו מגיע על חשבון קולא או חשש איסור.
ולענ"ד נראה להוסיף על דברי החת"ס ולבאר דמה שלא נהגו הנשים להדר ולהיות מהדרין, משום דמה שמשגיג האיש ע"י ההידור בנר חנוכה בניס ת"ח, יכולה האישה להשיג ע"י צניעותה שאינה יוצאת בין האנשים להדר ולהדליק נ"ח. כאומרם בגמ' יומא (מז ע"א) שבעה בניס היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. וברש"י (שם) כתב ראיתי בתלמוד ירושלמי (יומא פ"א ה"א) כל כבודה בת מלך פנימה ממשבות זהב לבושה, אשה צנועה ראויה לצאת ממנה כהן גדול הלבוש משבצות זהב.

פתיחות המצופות שעוה

ידוע הענין כי יש הידור מצוה להדליק נרות חנוכה בשמן זית. (כמש"כ הרמ"א סי' תרע"ג סעי' א' שמן זית מצוה מן המובחר. ועי' במ"ב שם ס"ק ד'). והנה יש שטענו דמכיוון שקיי"ל שהדלקה עושה מצוה, המשתמש בפתיחות המצופות שעוה (פתיל צף וכיוצא) מפסיד את ההידור של השמן זית, שהרי ברגעים הראשונים של ההדלקה הנר דולק מחמת השעוה ולא מחמת השמן.

בשו"ת להורות נתן (ח"ו סי' מה) יצא לדון בזה וכתב דמכיון שכל זמן שהנר דולק ההדלקה מתייחסת למעשיו הראשונים כמבואר בנימוקי יוסף (בב"ק י' ע"א ד"ה אשו משום חיציו), א"כ אפשר שגם מה שהאש אח"כ דולקת מכת השמן, מתיחס למעשיו בשעת ההדלקה, ושפיר חשיב שהדליק נרות חנוכה בשמן זית.

וסיים, דמכיון שאין סברא זו ברורה מן הנכון שיטבול הפתילה קודם ההדלקה בשמן, או שיחרוך אותה קודם ההדלקה כדי שתכלה השעוה לפני קיום המצוה.

אולם בהליכות שלמה (עמ' רפה), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סוף סי' קנ"ז) כתבו שפתיחות אלו כשירות להדלקת נרות חנוכה לכתחילה, ואין צריך לחרוך אותם קודם ההדלקה, שהרי השעוה נמסה מיד, וכן הם כרוכים יחד וחשובים כגוף אחד, וכן יש לראות את כל משך זמן הנר הדלוק כהדלקה אחת. וכן פסק בחזו"ע חנוכה (עמ' פ').

גם בשו"ת אול"ש (ח"ד פמ"ד אות ח') כתבו שאין לחוש לזה כלל, כיון שההדלקה בעיקרה היא מכח השמן זית, והשעוה אינה אלא לתפוס את הפתילה כדי שתדלק כהוגן, וגם היא יונקת מן השמן, נחשב שהדליק שמן זית, ויצא ידי חובת המצוה בהידור.

עשיית פתיחות לניח מחוטי ציציות שבלו

בספר אור לציון (ח"ד פמ"ד אות י') כתבו שאין לעשות בחוטי ציצית שבלו או נפסלו פתיחות לנר חנוכה.

ובמקורות כתבו הטעם וז"ל "בשו"ע (סי' כ"א סעי' א') כתב, חוטי ציצית שנפסקו יכול לזרוק לאשפה, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה, אבל כל זמן שהם קבועים בטלית, אסור להשתמש בהם, כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה משום ביזוי מצוה. וכתב הרמ"א שם, וי"א דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזרוק במקום מגונה, אלא שאינן צריכין גניזה. ואף מרן בסי' תרס"ד סעי' ח' הביא לענין הושענא שבלולב, שאעפ"י שזורקה אין לפסוע עליה. ועל כן אין להשתמש בחוטי הציצית להדליקם ולשורפם למצות נר חנוכה". עכ"ל.

וראיתי בשו"ת וישאל דו"ד (כת"י, למו"ז הגאון הגדול רבי דוד חיים דהאן שליט"א) שכתב להעיר ע"ד בזה"ל "צע"ג איך משוים ענין ההדלקה בציציות, לאותם פעולות ביזוי כגון לזרוק לאשפה לדעת הרמ"א שהחמיר בזה נגד דעת מר"ן שהתיר לזרוק לאשפה, כיעויין זה בפירוש המ"ב שם, בסי' כ"א (ס"ק ו' וס"ק ג'), ובסעי' ב' כתב מרן "טליתות של מצוה שבלו אדם בודל עצמו מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם, ולא לייחד אותם לתשימש המגונה, אלא זורקן הם כלים".

ותשימש מגונה שאסר מרן בטליתות, כל שכן הוא בציציות. אבל לכלול בזה האיסור גם להדליק נרות חנוכה בציציות שבלו או שנפסלו. מהיכי תיתי? ורב המרחק. וכמו כן הדמיון שכתבו ממה שפסק מרן (סי' תרס"ד ס"ח) שאין לפסוע, כלומר שאין לדרוך על הושענא שבלולב לאחר מצוה שנזרקת. ג"כ אין הנידון דומה לראיה, שלדרוך זהו מעשה בזיון, משא"כ להדליק נר של מצוה בציציות שבלו זה יותר דומה וקרוב לדברי מהרי"ל ז"ל שהובאו במ"ב (סי' כ"א ס"ק ח') שכתב בענין ציציות שבלו דהואיל ואיתעביד בהו מצוה חדא יתעביד בהו מצוה אחרת, ולכן הוא ז"ל אמר דיניח הציצית בתוך הספר לסימן או לעשות בהן שום מצוה עיי"ש. וזו ג"כ עשיית מצוה כשמדליקם בחנוכה.

והביא שבנו רבי ראובן מרדכי שליט"א הוסיף סיעתא לדבריו מדברי רבינו הב"ח (ש"ר פר' וזאת הברכה ס"ח) שכתב "ערה זו דינה כערה שבלולב שאין לפסוע עליה ולא לזלול בה, ומנהיגו להצניע ערה זו עד הפסח לשרוף בה את החמץ, והלולב ישרפו אותו בתנור שמסיקין בערב פסח למצת מצוה". דכמו כן הדין בנידו"ד, בציציות שבלו, שרפים עומדים ממעל לו. בהדליקם את הנרות, גאולה תהיה לו.

והעלה במסקנת דבריו, דלעת הצורך כשאין לו פתיחות אחרות וטובות. מצוה קעביד להדליק נרות חנוכה בפתיחות של ציצית שבלו או שנפסלו, ובמקום שזרוקו, יעשה בהם מצות הדלקה ופירסומי ניסא.

מקצת סיפורים קצרים ויפים בעניני חג החנוכה הנרות הללו... על הניסים

הגאון רבי רחמים מלמד הכהן, בעל ה"כסא רחמים", היה מזכה הרבים, מורה דרך לרבים, מלמד תינוקות ודרשן בחסד עליון, בשנת ה'תרס"ו הגשים את משאת ליבו - לעלות לארץ ישראל, בדרכו רבו המכשולים וה' יתברך סייע בעדו. בערב חג החנוכה, כשהיתה הספינה שבה הפליג בלב ים, קמה סערה גדולה, והנוסעים היו שרויים בסכנה גדולה. קבוצת היהודים ערכה תפילות ותחנונים, ובהגיע הזמן התפללו מנחה וערבית, ואז הוציא רבי רחמים בהחבא שמן וכוסיות, הצניעם בתוככי פח, הרחק מעיני הגויים ומרב החובל וכשהיהודים מקיפים אותו, ברך על נרות ההדלקה בדחילו ורחימו. וכשעלה אור בנר, פתח באמירת "הנרות הללו אנחנו מדליקים על הניסים ועל הפורקן...". והנס ארע במקום - הם נח מזעפו, ויהי הדבר לפלא. את הפרק מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, כבר אמרו כולם על נס הצלתם. רב החובל שעמד בראש התורן וראה את מעשיו של רבי רחמים עם אחיו היהודים, התפעל מכך ביותר, כשאיך היום בא רב החובל והגיש לרבי רחמים תשורה נאה העשויה מסוכר. את התשורה חילק בין הסובבים, והתקדש שם השם ברבים. מאותו יום ואילך נהג רב החובל ברבי רחמים כבוד גדול עד הגיעם לחופי ארץ ישראל. (מתוך תולדות חייו שכתב בצוואתו הובא בספר מופת לחג עמ' 132).

הניצוץ של הנרות

ראש ישיבה וגברא רבא, שבין תפקידי ללמד את צעירי הצאן מטפל גם ב"פירות הנושרים", אלו החלשים מבני החבורה שנטתה נפשם לעזוב את דרך התורה רח"ל, סיפר להגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א כי בין תלמידיו היה בחור אחד שהדרדר ביותר והתחבר אל איש אחד שהיו לו כוחות הכישוף והטומאה, ובכח המשיכה שהיה לו משך אחריו את נפשו יותר ויותר, וכמעט שהלה צד את הבחור התמים ברשתו ה' ירחס, אך ימים אלו היו ימי חנוכה ובאחת משיחותיו אתו דרך הטלפון נעמד הבחור ליד החלון ומבלי משים הביט בנרות חנוכה שבקעו מאחד הבתים, באותו רגע שאל אותו איש שיחו בבהלה "היכן אתה עומד?" התפלא הבחור ואמר שלא שינה את מקומו כלל, והוא באותו חדר אשר היה שם בתחילת השיחה, אולם הלה התעקש ואמר שלא יתכן כדבר הזה, כי הוא מרגיש שלפתע אין לו עוד שליטה עליו, וביקש ממנו שיפרט באזניו מה הוא רואה לפניו, לפי תומו סיפר הבחור שהוא מסתכל מבעד לחלון ורואה נרות מרצדים מולו, מיד נזעק הלה וציווהו להחליף מבטו מיד בדבר אחר, כי אור הנרות גורם לנתק את הקשר ביניהם, וזכה הבחור שניצל נפשו מרדת שחת, כי הניצוץ של הנרות השפיע עליו לחזור למקור מחצבתו. (באר החיים חנוכה עמ' מג).

סעודות בחנוכה 'קצת מצוה'

מעשה בהגאון רבי יוסף דוב סאלאוויצ'יק ז"ל (בנו של הגרי"ז מבריסק זצ"ל) שהתאונן פעם לפני הרה"ק בעל ה'בית ישראל' מגור ז"ע, שמדי לילה בלילה בחנוכה הרי הוא שומע את הבחורים מחסידי יושבים בצוותא ומאריכים בסעודות עד לשעות הקטנות של הלילה (והתרעם על הביטול תורה), נענה ה'בית ישראל' ואמר, והלא כתב הרמ"א שקצת מצוה איכא בסעודות בחנוכה, אך הגרי"ד לא הסתפק בתשובתו, ושאלו מינייה וביה, דאכן לכן נאמר "קצת מצוה" ואין צריך להרבות כל כך, השיב לו הרבי בצחות לשונו "הבחורים שלי מחשבים 'קצת עבירות' לעבירות גדולות, ואם כן בדין הוא ש'קצת מצוה' יחשב ג"כ למצוה רבה...". (באר החיים עמ' קח).

הנרות כבו והשמן נשפך

בערב שבת חנוכה שנת תש"נ, עם כניסת השבת, היטיב הרב יהודה צדקה את נרות החנוכה והדליקן בברכה בפתח ביתו, מבחוץ, כמנהגו בכל יום מימי חנוכה.

משם פנה והלך לעבר בית הכנסת שאול צדקה, לקבל פני שבת מלכתא, בינתים השתובבו ילדים ששחקו סמוך לחצר ביתו, ואחד מהם הפך במרוצתו את המנורה, הנרות כבו והשמן נשפך... כשחזר הרב מבית הכנסת לאחר התפילה, הבחין מיד שהפכו את המנורה ונשפך שמנה ונרותיה כבו - אך לא הוציא מפיו אף מילה. נכנס בלהט הביתה, כדרכו, הסב על השולחן לקדש ולערוך את סעודת שבת קודש בהתרוממות הרוח, כאילו לא ארע מאומה. כאשר נודע לאביו של הילד השובב מה ארע, הביא את בנו אל רבי יהודה, כדי שיבקש ממנו מחילה, הרב ליטף בנועם את ראש הילד והאיר לו פנים, והתחיל לשוחח איתו על ניסי ה' שעשה עמנו בימים ההם בזמן הזה, ועל שום מה מדליקין נרות. אחר כך כיבד אותו במיני מתיקה והרעיף עליו מברכותיו. הילד שחשש והתירא תחילה מפני הקפדותיו של הרב, הופתע כליל מן החוס ואהבה ששפעו אליו, מיני אז נקשרה נפשו של אותו ילד בנפש הרב לכל הימים. בהשפעת המאורע הזה התחיל להקפיד

בעצמו על מעשיו והשתדל ללכת בין טובים. (וזאת ליהודה עמ' 264).

יזכנו השי"ת להדליק נרות חנוכה עם כל ההידורים, ואת הנשים והבנות לשמור על כבודם האמיתי - צניעות בלי זיופים, ועי"ז נזכה לבנים צדיקים ת"ח וגדולי תורה. ובקרב ממש נזכה לביאת משיח"ח צדקנו, לבנין בית המקדש ולהדלקת המנורה ע"י הכהן הגדול. אמן ואמן.

*

לקט ענינים וסגולות לימי החנוכה

הרגיל בנר

בגמ' שבת (כג ע"ב) אמרו "א"ר הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בניס ת"ח". והטעם בזה כתב הרי"ף על העין יעקב (לרבי יאשיהו פינטו) "לפי שמלכות יון הרשעה בקשה להשכיח תורה מישראל, והקב"ה ברחמיו הצילם, וחזרה עטרת התורה ליושנה, והדלקנו הנרות הללו על הניסים, ומי שרגיל וזריז בנרות חנוכה יורה שחביבה עליו התורה, ולכך יאכל מפרי דרכו והוין ליה בניס תלמידי חכמים, דהיינו אור תורה יהיה זורח מזרעו".

ומהו רגיל, כתב הפלא יועץ (ערך נר שבת ונר חנוכה) דהיינו שידליק בכלי נאה ונקי ושידליק בשמן זית זך.

ועל למרן החיד"א בספרו צפורן שמיר (סי' יא אות קסא) שכתב "הדור מצוה שיהא שמח הרבה בעשייתה".

ימי ניסים שחייבים להודות להשי"ת

מרן החיד"א בספרו מורה באצבע (סי' ט' אות שג) כתב "לא יוציא הימים האלה המקודשים בשחוק וקלות ראש כי בימי ניסים שחייבים להודות לשמו יתברך במקום הודאה איך יחטא ואשם.

סודות התורה נמסרו למרע"ה בחנוכה

בספר מנהגי החתם סופר (פ"ט ס"י) כתב "הלימוד בימים האלו נשגבה מאד בהיות שסודות התורה שנמסרו למשה רבינו ע"ה היו בימי החנוכה.

סגולה לשמירה מעולה כל השנה

רבנו יוסף חיים בספרו בא"ח (ש"ר פר' וישב סעיל' כג) כתב "ויש סגולה לשמירה, לומר כל לילה אחר הדלקת נר חנוכה שבעה פעמים ויהי נועם וכו', ומזמור יושב בסתר, וכנזכר בספר מועד לכל חי (סי' כז ג), יעוין שם".

סגולה לאשה בעת סכנה

עוד כתב (שם סעיל' כז) רבנו יוסף חיים בשם הגאון החסיד מהר"א מני זצ"ל "יש נשים שיש להם קבלה שאם אשה נפלה בסכנה תדור נדר שלא לעשות מלאכה בחנוכה ותנצל ויש נודדים יום אחד ויש נודדים שני ימים כפי מה שירצו".

חנוכה מסוגל לפקידת עקרים

בספר בני יששכר (מאמרי חנוכה מאמר ב אות י) כתב "מרגלא בפומייהו דרבנן, רבותינו כת הקודמים, אשר בחנוכה יש מקום לעורר פקידת עקרים ועקריות מעין ראש השנה".

נס לשושנים

ידוע בשם הבעש"ט דנותר השמן שנשאר מנרות חנוכה הוי סגולה לרפואת מחלת השושנה, למשוח שמן זה על השושנה, וסימנך ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים.

הסתכלות בנרות

בספר עבודת ישראל כתב דלהסתכל בנרות חנוכה הוא סגולה לתקן מה שפגם מעודו בראיית העיניים.

הדלקת הנרות מביאה להצלחה בתורה ולזכרון

החתם סופר כתב בספרו תורת משה (פר' מקץ דף קעט) שהדלקת נרות חנוכה מביאה לאדם הצלחה בתורה הן בהבנת התורה והן בזיכרון הלימוד.

סגולה לזכרון

בספר שפת אמת (פר' מקץ) כתב "...מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית מצויץ באמצע, כי מצות אלו מביאין זכרון שמזוזה בפתח לזכור מלכותו יתברך ובציצית כתיב למען תזכרו ושכחה אותיות חשכה וזכירה הוא אור ורמז וראיתם וזכרתם לכן גם הסתכלות בנר חנוכה מביא זכירה כמו הסתכלות בציצית כנ"ל.

סגולה לפרנסה

בספר שפתי צדיק (אות ג) כתב הדלקת נר חנוכה בהידור הוא גם סגולה לפרנסה, ורמז לזה שהרי נר חנוכה בשמאל, ונאמר (משלי ג' ט"ז) "בשמאלה עושר וכבוד".

סגולה לבטחון בהשי"ת

בספר מכתב מאליהו (ח"ב עמ' כד) כתב "נס חנוכה מורה לנו שאין מקום לראש במוקם שנראים הדרכים חסומים ומוגבלים בדרך הטבע, יתאמץ ביותר כיון שאין ברירה, ואז יפתחו לו שערי סייעתא דשמיא חדשים.

ראוים ביותר להתמדה בתורה

השל"ה (מסכת תמיד פ' דרך חיים תוכחת מוסר) כתב "תוכחת מוסר לחנוכה יחשוב שעיקר נתקן להלל ולהודות להשי"ת על כי היונים חשבו לבטל תורה ומצות א"כ הימים הקדושים האלה ראוים ביותר להתמדת תורה מבשאר הימים כי תלמוד תורה כנגד כולם".

ליות ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין,

ר"מ עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס

'לקוטי שערי תשובה', מנצ'סטור

תירוץ חדש לקושיית הבית יוסף... וחזוק גדול!

הקדמה

ככל שמתקרבים יותר לימות המשיח וגילוי האור הגנוז שיתגלה לעתיד לבוא, מתגדל האורות של הנר חנוכה יותר ויותר וכמשי"כ הבני יששכר להדיא (מאמרי חדשי כסלו טבת - מאמר ב' אות כ"א) משלשה עדים נאמנים אשר הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז, (הרוקח המהר"ל והרב מהר"פ זצוק"ל מקארעץ), ומוסיף וז"ל "ובעבור זה הדורות שחן סמוכין לגאולה התחילו חכמי הדור לדבר מעניני המצוה הזאת מה שלא שיערו הראשונים", ע"ש. ולכן אל יתמה הקורא הנכבד, שנבוא ונציע תירוץ חדש בקושיית הבית יוסף. ויש להוסיף עוד שעלינו להתעורר בזה, כי לא רק הנר חנוכה מתגלה יותר ויותר מדי שנה בשנה כאשר מתקרבים אנו להתגלות אור הגנוז, אלא אף גם לרבות, הנר ה' נשמת אדם שבתוך כל אחד ואחד, שבמשך השנה לפעמים מכונה בשם "אור הגנוז", ולא מכירים עד היכן מאיר נשמתנו הטהורה, מתגלה ומאיר ביותר במשך ימים אלו של חנוכה.

קושיית הבית יוסף ופנ"י

הקושיא המפורסמת מהקדמונים המכונה בשם "קושיית הבית יוסף" זכתה לספרים מלאים מתירוצים ליישבה, ובעניי אציע ישוב חדש. וז"ל הב"י (או"ח תר"ע) "ואיכא למידק למה קבעו [חנוכה] שמנה ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות.

עוד יש להקדים קושיית הפני יהושע (שבת כא:): וז"ל ולכאורה יש לתמוה, כל טורח הנס זה למה, דהא קי"ל טומאה הותרה בציבור, והיו יכולין להדליק בשמן טמא, ובשלמא למ"ד דחוייה בציבור (פסחים ע"ט). ניחא שפיר קצת, משא"כ למ"ד

הותרה בציבור, דאפילו הדורי לא מהדרינן כדאיתא ביומא (ו':) א"כ קשה טובא.

כי רוצה ה' בעמו

הפני יהושע מתרץ קושיותו וז"ל "לכך נראה דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חובת המקום עליהם, שנגאלו גאולה שלימה מיד מלכות יון הרשעה, שהיו אומרים לישראל "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל", וגזרו כמה שמדיות, ועכשיו שנגאלו ונעשה להם נס גדול ששלטו בשונאיהם, לכך נעשה להם ג"כ נס זה בענין הנרות שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בהם, כדדרשי נמי לענין נר מערבי, אלא שלאחר מיתת שמעון הצדיק אפילו נר מערבי לפעמים היה כבה והולך, לכך נעשה להם נס בזה הענין ממש באותן הימים שהיו עת רצון להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה".

וזאת עולה יפה עם הדברים הנפלאים שמצינו בדרשות חת"ס (ח"א סו.) - אשר אלמלא אמרם מרנא החתם סופר זי"ע לא היה בידינו להגיג מילים כאלו, והוא מש"כ לבאר כי מזמור קמ"ט בתהלים "שירו לד' שיר חדש" נאמר כולה על חנוכה - מכיון שהקב"ה עשה הנס הגדול להדליק מלמעלה המנורה - ולשונו הנורא הוא "כאילו הוא (יתברך) שמח שזכה שחזרו ישראל לעבדו בביהמ"ק וזה כבוד גדול לנו! ועל כן הוא שיר חדש מה שלא היה כן מעולם, "תהלתו בקהל חסידים" הכהנים זרע איש חסידך... אך עתה בנס הזה "כי רוצה ה' בעמו" שהוא רוצה בהם והראה שהוא שמח בחזרתם! - ע"ש מה שמבאר עוד המשך הקפיטל. דברים נפלאים עד מאד אשר קשה להעתיקים אשר כביכול "הוא שמח שזכה שחזרו ישראל לעבדו בביהמ"ק (!)" ועל דרך זה מצינו בדברי הקדושת לוי זי"ע

(קדושה חמישית לחנוכה) ואלו דבריו "שבחנוכה הראה הבורא ברוך הוא חיבה יתירה לישראל במצותיו הא"ך שקיום מצותינו חיות לכל העולמות וכל הנשמות וכל המלאכים, מה שלא היה בשום זמן כיון שלא עמדה מלכות הרשעה, רק על קיום התורה והמצות כמו שתיקנו אנשי כנסת הגדולה כשעמדה עליהם להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, וישראל שבאותו הדור מסרו נפשם על קדושת שמו יתברך ועל קיום מצותיו... לכן הראה להם חיבה יתירה שנעשה להם נס כדי לקיים מצותיו אף על פי שפטורין כמ"ש דאונס רחמנא פטריה".

ע"פ דבריהם יאירו דברי הלבוש הידועים בפנים חדשות, בביאורו לבאר החילוק בין חנוכה לפורים, ונעתיק לשון המשנה ברורה (תר"ע, ו') שמביאו וז"ל "שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו ח"ו ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם וגברה ידינו לכך אנו מודים ומשבחים לו על שהיה לנו לאלקים ולא עזבונו מעבודתו (משא"כ פורים היה גזירה על הגוף) ע"ש. והנה לפי מה שנתבאר, הרי זאת גופא הוא הלימוד של חנוכה, שהראה לנו חיבה יתירה עד כמה חשובה וחיבת עליו "והיה לנו לאלקים", ולא עזבונו מעבודתו".

מאיר בתוך החשכות

והנה ידוע מה שכתבו הספה"ק (ע' מאור עינים פ' מקץ דרוש לחנוכה ועוד) אודות גודל מצות נר חנוכה אשר אף שדרך כלל אין השכינה יורד למטה מעשרה מ"מ בחנוכה כביכול השם מוריד את עצמו

¹¹ ויש לרמז כל זה בהפסוק "אשרי העם שככה לו אשרי שהשם אלקיו" דהיינו "אשרי העם שככה לו" - שיש להם הל"ו נירות חנוכה, והיינו "אשרי העם שהשם אלקיו" והוא ממש כלשון הלבוש "על שהיה לנו לאלקים!"

למטה מעשרה אל אדם לקרבו ולהחזירו אליו, והיינו שהשמן מרמז על חכמה, וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ומלמד את האדם שכל איך לעבוד את השי"ת בשכל ותשובה, ע"ש. והיינו כי נר חנוכה נדלק בחוץ, ובסוף החודש, ולוחם נגד מלכות יון שמשולים לחשך (במדרש ריש בראשית), והדברים ידועים¹⁹.

אולם יש להוסיף תבלין ולהעמיק בה, ע"פ מה שגילו הקדמונים (ע' רבינו בחיי פ' תרומה עה"פ ועשו לי מקדש ובארובה בנפש החיים שער א' פרק ד') כי האדם מכוון כנגד המשכן, ולכן כמו שהמשכן היה מחולק לשלש חלקים (א) לפני מהפרכת, (ב) חוץ לפרכת, שהוא אהל מועד, (ג) חצר המשכן, כמו כן האדם נחלק לשלשה חלקים, ע"ש. וע"פ ברבינו בחיי פ' פקודי (מ', ט"ז) שמהפסוק "ועשו לי מקדש" בפרשת תרומה עד פסוק זה "כן עשה" יש רמ"ח פעמים הלשון "עשייה"²⁰, והם כנגד הרמ"ח איברים שבאדם, כי כשם שהמשכן שקול כנגד העולם, וכולל כל העולם, כן הוא כולל כל התורה ברמ"ח עשה שבה, גם את האדם ברמ"ח איברים שבו... כי האלקים עשה את זה לעומת זה, ע"ש. וע"פ באבן עזרא (שמות פרק כ"ה פסוק מ') ובש"ך עה"ת (כ"ה, י"א).

והנה לאור דבריהם, הצרה של "טמא כל השמנים" לא היה רק מה שחללו הבית המקדש, אלא גם מה שהכשילו כלל ישראל וטמאו אותנו, וכמבואר ברמב"ם רפ"ג מהלכ' חנוכה. ולאור המבואר, הנס של חנוכה מאיר באור חדש, כי כאשר מצאו פך אחד של שמן בחותמו של הכהן גדול י"ל שבא להורות כי תמיד יש בנו נקודה אחרת שנשארת בטהרה בשלימות, וכידוע מנוסח "נשמה שנתת בי טהורה היא", וממנה יכולים להדליק במשך ימים רבים.

השוקן אתם בתוך טומאתם

והנה החשכות של גלות יון היתה נמשכת אף כאשר מצאו כבר הפך שמן, ואפרש שיחתי בהקדם דברי הראשונים. הנה ידועים דברי הר"ן (שבת שם) למה תקנו חנוכה לשמונה ימים, והוא, כי היה להם שמן טהור רחוק ארבעה ימים, והוצרכו שמונה ימים בין הליכה וחזרה. אולם הבית יוסף (אור"ח תר"ע) מביא בדרך שונה, וז"ל והטעם שהוצרכו להדליק שמונה ימים מאותו פך, מפני שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים, ואי אפשר להתקין שמן טהור עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם, ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור, עכ"ל. וע"ש בב"ח שמפפל בזה, ומביא מהרא"ם שהדליקום על ידי פשוטי כלי עץ שאינם מיטמאין ושהחשמונאים עשו מנורה של עץ, ע"ש. נמצינו למדים לדעת הבית יוסף כי הנס של נר חנוכה אירע בזמן "שכל ישראל בחזקת טמאי מתים"²¹. והנה כאשר מצרפים יחד דברי הבית יוסף אלו עם כל המבואר לעיל, יש כאן התעוררות וחיזוק גדול. כי הרי ביאר לנו הפני יהושע "דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חובת המקום עליהם.. נעשה להם ג"כ נס זה בענין הנרות שהוא עדות

לישראל שהשכינה שורה בהם", ועל דרך בדברי החת"ס וקדושת לוי " אשר השי"ת שמח שזכה שחזרו ישראל לעבדו בביהמ"ק" וה"ראה להם חיבה יתירה שנעשה להם נס כדי לקיים מצותיו" – וכל זאת אף בעת ובשעה שכל ישראל בחזקת טמאי מתים! ורואים עד היכן מאיר האור של חנוכה, ומלמד אותנו עד כמה השי"ת שוכן ומחבב אותנו אף בתוך טומאתם. החשך והטומאה של יון עדיין קיים, ובכל זאת בידינו להתעורר מהפך שמן טהור שנמצאת בנו, וממנה יכולים להדליק עד שזוכים להשיג שמן טהור בקביעות.

חיזוק גדול!

ודבר זה הוא חיזוק גדול עד למאד בעבודת היום יום שלנו, שאף שלפעמים מרגישים בבחינת "טמאי מתים", ולימוד התורה והתפילות אינם כדבעי, מ"מ כל שיש לנו איזה "פך אחד של שמן טהור", יש איזה נקודה קטנה, שיכולים לקיים כתיקונה, וליזהר בה כראוי – עלינו לשמוח ולהכניס בה כל נימי נפשינו! ואף שעדיין נשארים בחזקת "טמאי מתים" – הרי בימים ההם – בזמן הזה, כי כמו שהיה להם ז' ימים ליטהר באפר פרה – ורק ביום השמיני זכו להטהרה, מ"מ בתוך החושך הראה לנו השי"ת עד כמה חביב אצלו, והוצרכו לסמוך כל הכלל של טומאה הותרה בציבור בכדי להדליק המנורה במשך השבעה ימים הראשונים, מ"מ הראה לנו חיבה יתירה שחביב אצלו הטהרה של אותו פך אחד, וכמו כן בזמן הזה עד חביב אצלו יתברך כל משחו של עבודת השי"ת!!! ודבר זה שופך הרבה אור וחיזוק בכל משחו – וקשה להביע במילים כתובים גודל התלהבות והתעוררות לבי בהארת נקודה זו! ולא יספיקו סימנים אלו "!" להוסיף, ועל הקורא הנכבד שליט"א לשמוע מתוך הכתב גודל החיזוק שיכולים לשאוב מדברי הבית יוסף אלו!

קושיית הבית יוסף

ומעתה נחזור ונשוב לקושייתו הידועה של הבית יוסף להבין למה תקנו חנוכה במשך שמונה ימים, ובהקדם להתבונן על איזה יום סובב הקושיא. כי הנה לפי תירוצו השלישי של הב"י שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה – ושואלים על זה, הרי עדיין קשה, דא"כ מה היה הנס בליל אחרון, הרי אז נשרף השמן בדרך הטבע (וע' בחכמת שלמה בשו"ע סי' תר"ע מש"כ בה).

והנה הבאנו לעיל שמן דרכים שונים למה נמשכה שמונה ימים להשיג שמן טהור, או כדעת הר"ן שהיה להם שמן טהור רחוק ארבעה ימים והוצרכו שמונה ימים בין הליכה וחזרה, או כדעת הב"י שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים ואי אפשר להתקין שמן טהור עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור. והרי נבוא ונחשוב חשבונו של עולם, אילו לא היה נמשך הנס רק חמשה או ששה ימים, והיו צריכים אז לסמוך על הכלל של "טומאה הותרה בציבור" משך איזה ימים, הרי לא היו רואים אז עד כמה חביבה היא לפנינו מצותינו לעשותה בטהרה, ורק מכיון שאמנם נמשכה הנס במשך שבעה ימים, ורק ביום השמיני נגמר כל השמן שנתנו בהמנורה, הרי אז נתגלה להם בזאת חנוכה הך סוד אשר "רוצה ה' בעמנו", וראו והכירו עד כמה חביבה היא עבודתם לפנינו יתברך. ואולי לכן תקנו אשר היום השמיני כלול ג"כ בימי החנוכה, אף שלא נשרף אז השמן ע"י נס, כי הרי אדרבא דייקא ביום ההוא נתגלה להם נקודה יסודית זו אשר

רוצה ה' את עמו, והרי זאת היה גופא כל הצורך לעצם הנס "להודיע להם חובת המקום עליהם".

מקור מדברי הבית יוסף למעלת זאת חנוכה וביאורה

והנה ידוע שהפליגו הספה"ק במעלת "זאת חנוכה", ויש להראות מקור לגודל מעלתה בדברי הבית יוסף הנ"ל. כי הנה תירץ הבית יוסף "שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים, ואי אפשר להתקין שמן טהור עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם, ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור". נמצינו למדים כי חלוקה היתה זאת חנוכה מכל השבעה ימי חנוכה שלפניו. בשבעה ימים הראשונים היו "כל ישראל בחזקת טמאי מתים", אבל ביום השמיני נטהרו כבר מהעפר פרה. אולם לאור המבואר יש להעמיק לבאר מימרא נפלא שמתאמרא משמא דהרה"ק מרז"ן ז"ע אשר מה שצדיקים גדולים יכולים לפעול בימים נוראים, יכול כל יהודי פשוט לפעול בזאת חנוכה. והדברים צ"ב.

ויש להציע לבאר על דרך הפשט הכוונה ע"פ מה שמבואר בגמ' ראש השנה יח. בשנים שעלו למטה וחוליינו שוה, וכן שנים שעלו לגדרום לידון [פרש"י, בית וועד שניים בו נפשות להריגה] ודינן שוה [שניהם נתפשו על דבר אחד], זה ירד [מן המטה] וזה לא ירד, זה ניצל [מן הוועד] וזה לא ניצל, ושואל הגמרא, מפני מה זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל, ומתוך הגמ' "זה התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה", ושוב מקשה הגמ' "מפני מה זה נענה וזה לא נענה?" ומשני "זה התפלל תפלה שלימה - נענה, וזה לא התפלל תפלה שלימה - לא נענה" ופרש"י תפלה שלימה - נתכוון. והדבר מפליא ביותר הרי היתכן שיתפלל תפלה שאינה שלימה? הרי הוא עולה לגדרן ולמה לא התפלל בכוונה?!

וביאור בספרים (כמדומה בלב אליהו) אשר הפשט הוא כי היסוד הראשון של תפלה בכוונה הוא להאמין שבידו לפעול ע"י התפלה. ולכן כאשר האדם עולה לגדרום וידוע היטב ששעות ספורות יש לו עוד בהאי עלמא, הרי בקל יכול להתייאר ולא להתפלל "תפלה שלימה" -תפלה בכוונה דהיינו שאינו מאמין באמת שבידו הסכין שיכול לחתוך, ושחסר לו האמונה הפשוטה שע"י זאת התפלה בידו לצאת זכאי לחירות.

ולכן כאשר זוכים לחוג את ימי החנוכה - ולומדים ומבינים עד כמה חביבים אותנו אצלו יתברך - ועד כמה עבודתנו חשובה בעיניו, הרי אז בזאת חנוכה שרואים שהנרות דלקו במשך כל הימים שהיו צריכים לידלק עד שנקבל שמן טהור - ממילא ניגשים להתפלל מתוך אמונה טהורה בכח היהודי וממילא פועלים באמת.

ויש לציין לזה ביאור המחודש הנפלא של המאירי על הגמ' (ב"ב קטז). דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים וז"ל "לעולם יהא לבו של אדם בטוח שהתפלה כשהיא נעשית כתקנה מבטלת את הגזרה, ומי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו או אחד ממיני הצרות ילך אצל חכם וילמוד הימנו דרכי התפלות ויבקש רחמים". עכ"ל. והיינו כי מפרש כי "ויבקש עליו רחמים" היינו האדם הולך אצל החכם יתפלל ולא שהחכם מתפלל - כי הוא לומד מהחכם אודות כח התפלה, וכמו כן עלינו ללמוד חנוכה אודות גודל הכח שיש לנו!

ואשר על כן אינו פלא כאשר רואים בזאת חנוכה שיש לכל איש יהודי כח נורא - כי ברגע שמבינים

¹⁹ ויש לציין לגמ' שבת עז: "חשוכא והדר נהורא" ובמהרש"א שם שמבאר שהכוונה על גלות יון. וע"פ פרי צדיק בראשית, חנוכה, אות ט"ו ובסידורו של שבת ח"ב דרוש ח' פ"א.
²⁰ חוץ מאלו המופיעים בפרשת העגל כמשי"כ שם רבינו בחיי ע"ש.

²¹ (וכמו כן מבואר בדברי הפני יהושע הנ"ל, כי שאר חלקי העבודה אמנם היו יכולים לעשות מכח ההלכה של טומאה הותרה בצבור, ע"ש תוך דבריו)

הכח שיש לכל איש יהודי ומאמינים בה ממילא מתפללים בכוונה שלימה - ונענים!

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', ומרבי המרכז התורני 'לב יצחק' אשדוד

למה רצו היונים דווקא לגזור על קידוש החדש - בגנות המלומדה

מסופר במגילת אנטיוכוס שהיוונים גזרו גזירות על ראש חודש שבת ומילה. ויש להבין מדוע גזרו גזירות דווקא על מצוות אלו, והרי ישנם עוד הרבה מצוות חשובות בעם ישראל כפסח, יום הכיפורים, ועוד?³⁰

ועוד גזרו שיכתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל וקשה ממנו קרי ליה אלקי ישראל ואיך אין לכם חלק (שפת אמת ספר בראשית לחנוכה תרל"ו).

מחלוקתם של היונים שהעולם הוא אוטומטי

ונקדים מה מחלוקתם של היונים על עמ"י, אלא היונים אמרו שהכל זה שיגרה והעולם הוא אוטומטי, וכמו שמבואר במדרש שוחר טוב (מזמור א) על הפסוק (משלי ט"ו) 'שפתי חכמים יזרו דעת ולב כסילים לא כן', וז"ל: 'דבר אחר, שפתי חכמים יזרו דעת, אלו ישראל שממליכין למקום תמיד בכל יום, ומיחדים שמו ערב ובקר, ולב כסילים לא כן, אלו המינין שאומרים טומטוס [גירסת הערוך אבטומטוס] הוא העולם'.

וכתב הערוך (ערך אבטומטוס) וז"ל ולב כסילים לא כן, אלו המינים האומרים אבטומטוס הוא העולם, פירוש בלשון יוני מניע עצמו בלתי מניע חצוני, וגם מזה לו מורה על דבר בא במקרה זולת כוונת פועל. עכ"ל.

ובתחילת ספר הכוזרי, כשהחל הפילוסוף לומר את אמונתו, מיד החל לומר 'אין אצל הבורא לא רצון ולא שנאה כי הוא נעלה מכל החפצים ומכל הכוונות וכו' והוא אינו יודע אותך וכו' וכל דבריו להסיר ענין הידיעה וההשגחה מן הבריאה עיי"ש. וזה יסוד כפירת הפילוסופים, לומר שהעולם מניע עצמו זולת כוונת פועל ובלתי מניע חיצוני.

³⁰ עיין בבני יששכר מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר יג וכתב הרב הגדול מר חיד"א זלה"ה בספרו ראש דוד הטעם שרצו היונים וזכא לבטל ג' מצות אלו ומילה וחדש ועוד מצוי להם שאמרו להם לישראל כתבו לכם על קרן השור אין לכם חלק וכו' דהנה על ידי המילה נעשה איש הישראלי מרכבה לשכינה כדאשכחן באברהם אחר שנימול וירא אליו ה' עם מלאכי המרכבה שבת מבואר בתקונים לעשות את השבת לדורותם לדירתם כביכול השכינה קובעת דירה ביניהם קידוש החדש אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחדש דים הרי דבא השי' לישראל על ידי קידוש החדש והנך רואה אשר שלש מצות הללו המה בסגולה לקבוע השראת השכינה והנה יוסף הוא היה הראשון לגלות וידע אשר יצטרכו כל ישראל לבא אחריו לשם ולהשתעבד במצרים ורצה לקבוע שם השראת השכינה שתהיה עמם כל ימי גלותם הנה נודרו הוא דבריו לקבוע ה' מצות הני"ל הנה היונים רצו לבטל ה' מצות הני"ל בכדי שתתבטל ח"ו מהם השראת השכינה על כן אמרו כתבו לכם על קרן השוד דהיינו יוסף בכור שורו הדר לו שהוא ה' ישראל לבא אחריו לשם ולהשתעבד במצרים ורצה לקבוע השכינה והנה אמרו היונים כתבו לכם על קרן אותו השוד אין לכם חלק וכו' על כן נעשה הם במנורה על דרך שדרשו חז"ל וכי לאורה הוא צריך אלא עדות היא לישראל שהשכינה שורה בתוכם ע"כ דברי הרב הגאון הגדול הני"ל ולפי דרכו מבואר דכתבו לכם על קרן השוד היינו יוסף בכור שור שהוא התחיל לקיים ג' מצוות אלו לקבוע השראת השכינה בישראל וזה מתאים עם מה שהבאנו לעיל מאמר ד דעיניו של יוסף הוא השראת השכינה

לכן כפרו בקידוש החדש שאם חכמי ישראל לא מעבירים זה מתעבר רק למחרת ביום השלושים. וכן מבואר בירושלמי (סנהדרין א' ב') תינוקות פחותה מבת ג' ויום אחד בתוליה חוזרין ואם עיברו בית דין את השנה בתוליה חוזרין דכתב לאל גומר עלי וזה מוכיח שהעולם הוא לא אוטומטי.

ולכן הם גזרו שיכתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל כמבואר במדרש רבה (ב"ר פ"ב ד), 'וחשד' זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהם שהיתה אומרת להם כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל

ומבואר שעיקר מטרתם שציוו שיכתבו שאין להם חלק באלוקי ישראל ולא שיכפרו בכלל בהקב"ה אלא שרצו שעמ"י יחשבו שהעולם הוא אוטומט ואין השגחה פרטית. ולכן אין זה תלוי בחלקם של עמ"י זהינו שהכוונה שאין לכם חלק בהנהגה.

ע"י חוסר התבוננות האדם מגיע לכפירה

וכיצד האדם יכול לומר שהעולם הוא אוטומטי זה רק ע"י חוסר התבוננות כמצווה אנשים מלומדה שהרי רבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי, (-היה עומד מפני זקני הגויים, מפני ש) אמר: כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני. (-מקראות וצרות, וראו הרבה ניסים ומופתים. רש"י)³⁰

וכמו שביאר ר' יחזקאל לונשטין במכתב (הוי"ד בספר משנת קול אריה עמ' קסו) וז"ל 'מי הוא אשר אינו מעומס בניסים. כענין שאמרו בקדושין ד' ל"ג אמר כמה הרפתקי עדי עלייהו דהני - עיין ברש"י מקראות וצרות וראו ניסים הרבה ומופתים, רואים אנו כי לכל 'מקרה' וצרה, זה הוא למעלה מדרך הטבע - כאשר ניצול מזאת, כן במס"פ ט' - העניי חייב לו שאפילו בעיני ממצאי לו פרנסתו דרך נס ופלא וכו'.

העיקר התבדל הוא בין הצדיק והרשע, כענין שאמרו חז"ל צדיק באמונתו יחיה שימת לב וההתבוננות בדברים אלו, כ"ע והשבות על לבבך, ידידי: גם אני עומד ודואג ומפחד שלא יהי' חלקי ח"ו במדינה זו, כמדומני כי בשנכיי מצאתי אני את עצמי במצב רוחני יותר מתאים, מי יתן שיהי' המנוחה והשלחה בארצנו הק' עומד אנו במחשבתנו להשיג שמה איזה מקום, וכו' יחזקאל לונשטין'

ובגנות המלומדה מבואר ברבינו יונה (שערי תשובה שער ג אות טו) 'ונאמר על האנשים שאינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת ה' (ישעיה כט) ותהי יראתם אותי מצות אנשי מלומדה לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה פלא ופלא. ונאמר (ירמיה יב) מדוע דרך רשעים צלחה וגו' קרוב אתה בפייהם ורחוק מכליותיהם. ונאמר (תהלים עג) כי הנה רחיקי יאבדו'.³⁰ מבואר ברבינו יונה שזה

נאמר גם על מי שלפעמים מתבונן אבל לפעמים אינו מתבונן שיענש עד כדי כך, כ"ש מי שאינו מתבונן כלל.

ולמה זה חמור כל כך עד שלא די שנאמר עליהם לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה פלא ופלא אלא גם נאמר עליהם כי הנה רחוקי יאבדו - שנגזר עליהם אבדון וכל כך למה.

ולא עוד אלא שכתב רבנו יונה (ג קמט) שנחשבים לעוזבי ה' וז"ל 'עתה נפרש ענין כת עוזבי השם, ונאמר כי הם האנשים שאין עליהם עול יראת שמים, והם מקיימים את המצות מצות אנשים מלומדה, וכאשר יתגבר היצר על האיש ההוא ועליו חלף רוח ויעבור ואשם, לא יאנח ולא ידאג לחטאו, אכל ומחה פיו והוא בעיניו כאילו לא פעל און'. וצ"ב כל כך למה?

מבלעדי ההתבוננות האדם מגיע לכפירה גם בניסים גלויים

אלא השרש לעבדות הוא ההתבוננות, מבלעדי ההתבוננות האדם מגיע לכפירה גם בניסים גלויים וכמו שמבואר במדרש רבה (במב"ר יט כב) הנחשים השרפים, רבי יודן אומר, הנחשים השרפים, שהיה הענין שורף אותם ועושה אותן גדר למחנה, להודיען ניסים שעשה להם הקדוש ברוך הוא אותן גרה בחן. וצ"ב איך עמ"י שראים בכל יום ניסים גלויים חוטאים.

איך אדם שנמצא על כתפי אביו יכול לומר היכן אבא - כח ההרגל וחוסר התבוננות

ועוד צ"ב מה שמבואר בפרשת ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרא זה לומר, תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם, ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הברך רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שנייה, וכן שלישית, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הברך ראת את אבא, אמר לו אביו, איך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו. וצ"ב איך יתכן שלאחר כל הניסים שראו במצרים שאלו היש ה' בקרבינו אם אין, ועוד מה ביאור המשל בבו שג' פעמים מבקש מאביו דבר והוא נותן לו, ולבסוף הוא שואל היכן אבי, וכי בשופטני עסקינן. אלא כח ההרגל הוא כה גדול שגם מי שנמצא על אביו כל כך הרבה זמן יכול להרגיש שאינו נמצא עליו כי התרגל ששם זה מקומו וכמו שהאדם מוקף בניסים וטובות הבורא כל הזמן ואינו מרגיש מכת ההרגל וכמו שמבאר החובות הלבבות בפתיה לשער הבחינה וז"ל 'השני צאתם אל העוה"ז והם נמשלים כבהמות סכלות וכעיר כמ"ש הכתוב (איוב יא) ועיר פרא אדם יולד והתגדלם בטובות האלקים העודפות והתגלגלם

הפילוסופים הכופרים בהנהגת הבורא שכתב לבאר פסוק ראשון בק"ש וז"ל ולפי שהמתפלסים משתבשין וגוררין שהוא ית"ש אינו משגיח בפרטים התחתונים ואפילו בגין האנושי על כן אמר ה' אלוקיני כי הוא משגיח בנו ומצטרף לזה שהוא מנהיגו ולא כוכב ולא מזל ולא שר משרי מעלה רק הוא יתברך ושהוא הבדילנו לשמו ולקחנו לחלקו כאומר כי חלק ה' עמי ומבואר שכנגד דעתם המשובשת של המתפלסים שכופרים בהשגחת הקב"ה בעולם באה ההכרה של ישראל בקבלת מלכות שמים של ק"ש והיא האמירה של שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד' דהלשון ה' אלוקינו' שהוא הענין שהקב"ה הוא אלוקי ישראל מורה על השגחת הבורא המיוחדת על ישראל בבחינת כי חלק ה' עמו' וכן מצאנו הדברים ביד הקטנה שם וזאת זאת היא רב וגודל הענין של מצות קריאת שמע אשר נצטוונו לדבר בה בבית וברך ובשכנינו ובקומינו ולקשור אותה על היד והראש ולכתבה על המיזות וחבוינו הקדושים קוראים אותה קבלת עול מלכות שמים

³⁰ ר' מאיר חדש ביאר (אבן ציון עמ' תרצג) נמצא איפא כי אדם המקבל יסורים חייבים כבבדו כמו תלמיד חכם, אם עברו על אדם יסורים בחיים הרי זה יותר מתורה שאדם לומד, על כן כשזקן הולך הרי זה כס"ת שהולך ויש לכבדו, לקום מפניו היסורים המה לימוד נפלא המקרב לבו"ע.

³⁰ ו נראה דזהו הענין שבאה הגזירה בלשון אין לנו חלק באלוקי ישראל שכבר הבאנו מדברי בעל היד קטנה על זה הדרך נקרא הוא יתברך וענין אלוקי ישראל לענין זאת ההנהגה השגחית' ומבואר דשם אלוקי ישראל' מורה על ענין ההנהגה ההשגחית המיוחדת לישראל ולכן כשבאה יון להפקיע מישראל את מעלת ההנהגה ההשגחית באה הגזירה בהכרזה של אין לנו חלק באלוקי ישראל' וענין זה דהנהגה ההשגחית העליונה מיוחדת לשם אלוקי ישראל' מצאנו בדברי הרשב"א בשו"ת ח"ה סימן נ"ה דזהו יסוד קבלת מלכות שמים בקריאת שמע שמה שאנו אומרים ה' אלוקינו' הוא לומר שהקב"ה משגיח עליו בהנהגה מיוחדת ובוה להוציא מדעתם המשובשת של

בהם עד ששבו אצלם רגילות וידועות כאילו הם עצמיים להם בלתי סורות מאתם ולא נפרדות מהם כל ימיהם. וכאשר ישכילו ותתחזק הכרתם יסכלו טובות הבורא עליהם ואינם משימים על לבם חיוב ההודאה עליה מפני שאינם יודעים מעלת הטובה והמטיב בה אליהם.

ההבדל בין מי שנולד בבית שאינו מעריך למי שאספהו לבית לאחר זמן מרובה

ומשלם בזה לתינוק שמצאו איש אחד מאנשי החסד במדבר וחמל עליו ויאספהו אל ביתו ויגדלוהו ויאכילהו וילבישהו ויתנדב עליו בכל הטוב לו עד שהשכיל והבין אופני דרכי טובתו ואחר כן שמע האיש ההוא על אסיר שנפל ביד שונאו והגיעהו אל תכלית הצער והרעב והעירוס ימים רבים ונכמרו רחמיו על צערו ופיסע לשונאו עד שהתירו ומחל לו את דמיו ויאספהו האיש אל ביתו והיטיב לו במקצת הטוב אשר היטיב בו לתינוק והיה האסיר מכיר בטובת האיש עליו ומודה עליה יותר מן התינוק שגדל בה מפני שיצא מענין העוני והצער אל ענין הטובה והשלחה בעת שהכרתו בה גמורה על כן הכיר טובת האיש החסיד וחסדו מאד. והתינוק לא הבין מעלת הטובה עליו אע"פ שהתחזקה הכרתו והתישב בדעתו מפני שהיה רגיל בה מימי נערותו ואין איש מאנשי השכל מסתפק שחסדו וטובו על התינוק כוללים ונראים יותר ושהוא חייב בהתמדת ההודאה והשבח עליהם יותר. וזה דומה למה שאמר הכתוב (הושע א') ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ולא ידעו כי רפאתים.

ור' חיים שמואלביץ (שיחות מוסר מאמר סו) הביא מש"כ החסיד יעב"ץ בפירושו לאבות (פ"א מ"ד) 'ולו הסבה צוה השי"ת (יחזקאל מו) ובבא עם הארץ וגו' לא יצא דרך השער וגו', כי הקפיד השי"ת שלא יראה השער ב' פעמים פן ישוה בעיניו לשער ביתו לקירות הבית לקירותיו, ולזה הזכיר הפסוק בראשו כי ביאתו לא היתה אלא מזמן לזמן. וכל זה מפני כי אהבת עם הארץ היתה מצד הדמיון לבד ולזה תגדל מתחלה ותמעט לבסוף, אבל הנשיא שהשגתו שכלית לא יצטרך לזה אבל כל שסיף להתמיד עודל האהבה בלבו ולכן יצא בדרך אשר בא בו. זה היה עון מעשה העגל שהיה האהל בתוכו עד שמאסו בו ואמרו (שמות לב) עשה לנו אלהים, ומשה רבינו עה הרגיש בזה ונטה לו את האהל מחרץ למחנה הרחל מן המחנה. ולכן צוה זה התנא והוי מתאבק בעפר רגליהם וזה תקן ענין המלמד' (ועיי"ש עוד במש"כ ר' חיים שמואלביץ בזה)

למה עושים זכר לנס חנוכה שמונה ימים
והתיקון לזה היה ע"י הנס של נר חנוכה שמלמד את האדם להודות גם על הטבע ולהתבונן וכמו שידוע מה שתירץ הסבא מקעלם זצ"ל את הקושיא הידועה של הב"י למה תיקנו נר חנוכה שמונה ימים. והרי הנס היה רק שבע ימים שליוס הראשון היה להם מספיק שמן.

ותירץ על פי דברי הרמב"ן הידועים (סוף פ' בא) שמן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים ולכן כל שעברו ז' ימים הושרש גבן שגם טבע הוא נס ומדליקים ביום ח' לזכר נס של שמן דכל השנה.

וצ"ב למה דווקא בחנוכה קבעו דבר זה לזכור שגם הטבע הוא נס ולמה הוסיפו יום ונקשה ונתרץ הרי בלי שיש קושיות זה יותר טוב.

אלא באו לעקור את מחשבת היונים שאמרו שהכל זה שיגרה והעולם הוא אוטומטי, לכן ה' עשה להם נס שהראה שגם פח השמן הוא בשליטתו,

קידוש החודש מוכיח שאין העולם אוטומטי ושיש לעמ"י חלק בבריאה

ולפי"ז נבין למה רצו לעקור דווקא את קידוש החודש ולכן כפרו בקידוש החודש שאם חכמי ישראל לא מעברים זה מתעבר רק למחרת ביום השלושים. וכן מבואר בירושלמי (סנהדרין א' ב') תינוקות פחותה מבת ג' ויום אחד בתוליה חוזרין ואם עיברו בית דין את השנה בתוליה חוזרין דכתיב לאל גומר עלי וזה מוכיח שהעולם הוא לא אוטומטי.

ועומק נוסף מבואר ברבינו יונה במסכת ברכות: 'א"ר יוחנן כל המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה'. ביאר רבינו יונה ז"ל וז"ל: 'מפני שהקב"ה אע"פ שאינו נראה לעין, נראה הוא ע"י גבורותיו ונפלאותיו. כענין שנאמר (ישעיה מה) 'אכן אתה א-ל-מסתתר אלקי ישראל מושיע', כלומר: אע"פ שאתה מסתתר אתה הוא אלקי ישראל שעשית עמהם כמה נפלאות. ואתה מושיע בכל עת ובכל שעה, וע"י תשועתך רואים אותך בני"א, ואתה מתגלה להם ומכירים אותך, וגיכ בכאן ע"י שמחודש החודשים, הוא מתגלה לבנ"א והוא כאילו מקבלים פניו'. עכ"ל.

וכתב בספר חכמה ומוסר (ח"ב מאמר ס"א) ביאור הדברים: דבר שאדם מורגל בו, אינו מביאו לידי התפעלות. ולכן השמש אע"פ שנסתרת מעינינו בלילה. מ"מ כיון שידוע שהיא נמצאת באותו זמן בעבר השני של כדור הארץ, אין הופעתה מחדש למחרת היום מעוררת התפעלות, משא"כ הירח שהגמ' במסכת ר"ה אומרת עליו: 'פעמים מהלכת בארוכה פעמים בקצרה, דכתיב שמש ידע מבואו, מכלל דירח לא ידע'. וכיון שאין מהלך הירח וגודלו ידוע כי משתנה מלילה ללילה ולעתים נעלם, הרי"ז ניכר בעליל לעין בשר שהוא עושה שליוותו של מקום. וממילא הרי"ז? כאילו נתגלה לנו הקב"ה בכבודו ובעצמו, וזהו בגדר קבלת פני שכינה. על החסד הזה שנתגלה לנו מעט, אנו מברכים את ברכת הלבנה

עפ"י דברים אלה מבאר ה'סבא' זצ"ל את דברי הפסוק 'אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני'. בדרך כלל כאשר בני אדם נחלצים מצרה כלשהי, אומרים הם כי מוטב היה אילו כלל לא באה עליהם הצרה. בניגוד להשקפה זו בא דוד המלך ע"ה ואומר: 'אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני' בזה רצה לומר שאף שמשלשון 'תחנוני' משמע שהיה לו סבל והתחנן לפני ה' שיצילו, מ"מ הוא אינו סבור כשאר אינשי שהיה טוב יותר אילו סבל כלל אדרבה, טוב לו הסבל לפי שעל ידו הוא בא לבקש מה', וכשה' שומע את קולו ומחלצו ממיצר, הרי הוא זוכה לראות בישועת ה'. 'אהבתי' לפי שכך זכיתי לקבל פני השכינה. ומזה ארויח ובימי אקרא - כי אקבל עוד פני שכינה בדרגה גבוהה יותר. שכלל שיכיר יותר גדולת ה' תהיה קבלת השכינה גדולה יותר. עכ"ל.

למה בחורים פורקים עול - חוסר אמונה והתבוננות

ונסיים במעשה שהובא בילקוט לקח טוב (דברים א עמוד מא) 'אחד מבאי ביתו של מרן החזון איש זצ"ל הגיע יום אחד לבית מרן ושמע מפיו את הדברים הבאים: 'לפעמים רואים אנו אדם שומר תורה ומצוות ומדקדק בקלה כבחמורה ופתאום ביום בהיר אחד הוא פורק מעליו את העול. לכולם נדמה שמפנה זה חל בפתאומיות. אך למעשה, ההדרדרות הפנימית החלה בוודאי זמן רב לפני כן. אף שכל הזמן היא לא התבטאה במעשים, האמונה בתוך לבו נחלשה כבר מזמן. רק מכח הסביבה החזיק האיש מעמד כלפי חוץ, עד שנתגלה מצבו גם לעיני האחרים. בכך סיים החזון איש את דבריו, סתם ולא פירש.

כאשר יצא הבחור בדרכו חזרה לביתו שבירושלים נטרד מאד במחשבתו. בכל הדרך חזר ושאל את עצמו: 'מה היתה כוונת ה'חזון איש'? איזה פגם מצא בו אשר בגינו ראה לנכון לומר לו דברים נוקבים אלה? משהגיע לירושלים פגש את חברו וסיפר לו את כל הענין. כאשר גם בעיני החבר נראו הדברים תמוהים, יעץ לו הלה לשוב על עקבותיו לנסוע בחזרה לבני ברק ולבקש הסבר על הדברים.

ואכן כך עשה. למחרת נסע שוב אל ה'חזון איש' ושאלו לפשר הדברים. מרן זצ"ל שכפי הנראה צפה שכך יהיה, קידם את פניו בחיך ואמר לו: בא ואפרש לך דברי, אמונה היא מהדברים הצריכים חיזוק תמידי. אם אין אדם מחזק את אמונתו שגדל והתחנך בה, היא הולכת ונחלשת ואחריתו מי ישורנה. על כן אדם חייב לחזק תמיד את אמונתו ורק כך יבטיח את ה"ידישקייט" שלו (יהדותו) כדבעי. וכיצד מחזקים אותה? על ידי שמסגלים חיים של אמונה חושית.

הנה לך דוגמא לחיים על פי אמונה חושית: הגמ' מספרת (ברכות ה:) על רב הונא שהחמיצו לו ארבע מאות חביות של יין. הלכו אצלו חכמים ואמרו לו שיעיין במעשיו. אמר להם: וכי חשוד אני בעיניכם?! אמרו לו: וכי חשוד הוא הקב"ה שיענישך ללא דין? אמר להם שהוא אינו יודע במה חטא, שמא הם יודעים. אמרו לו שלא נתן לאריסו את הזמורות המגיעות לו בנוסף לחלקו. בסופו של דבר קיבל על עצמו לתקן את העוול ומיד חזר החומץ להיות יין. ויש אומרים שהחומץ התייקר ונמכר במחיר יין.

אם דבר כזה היה קורה אצלנו, אמר ה'חזון איש' היינו מחפשים את העילה לחימוץ היין בגורמים טבעיים. אך לא כן חז"ל, הם חיו באמונה חושית. כאשר קרתה להם תקלה חיפשו את הטעון תיקון בעולמם הרוחני וידעו שרק כך יצליחו למנוע את הישנות הדבר. מי שחי אמונה חושית הוא בטוח באמונה שלו.

כיצד מגיעים לאמונה חושית? - כל דבר שהנך זקוק לו, בקש אותו מהקב"ה. אם דרושות לך נעליים חדשות עמוד בפנינת החדר ותאמר: רבנו של עולם ראה נא את נעלי הקרועות והמצא נא לי כסף כדי לקנות נעליים חדשות. וכך בכל דבר. על ידי זה תרגיל את עצמך להכיר ולהרגיש שהוא יתברך הנותן את הכל. כך רוכשים אמונה חושית! סיים ה'חזון איש'. (והובא ג"כ במעשה איש ח"א עמ' רפ)

ישוב על השאלה מאין לנו חלק

אלא כתב ליישב הגר"ד כהן בספרו ימי חנוכה (עמ' קה) אמנם יש בענין זה של מעלת כי חלק ה' עמו ענין נוסף, ונקדים את דברי הנצי"ב בהעמק דבר (בראשית מט כד) 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו- וביארנו שם רעם ישראל בכלל נמשלים לחבל המפותל מהרבה חוטים ולמעלה היא עבה ולמטה היא נפרדת כל חוט בפ"ע. כך הקב"ה נשמתא דנשמתין רכל ישראל'. וכוונתו למש"כ בדברים (לב ט) 'יעקב חבל נחלתו - כלל האומה נמשלה לחבל שהוא מפותל מהרבה חוטים. המשל כמו חבל עב שיש בו רבבות אלפי חוטים דקים ולמעלה המה מפותלים יפה ולמטה הם נפרדים כל חוט בפני עצמו, כך הקב"ה כנסת ישראל הוא ית' נשמתא דנשמתין וכל נשמות ישראל למעלה מקושרים המה, ולמטה לכל אחד נשמה בפני עצמה ומש"ה נקראו ישראל 'גוי אחד', שמאוחדים המה בשרשן למעלה'. ומבואר דענין מעלת כי חלק ה' עמו הוא לומר שהם חלקו ממש שהקב"ה הוא נשמתא דנשמתין של כל נשמות ישראל שהם מחוברים ומאוחדים בשרשן למעלה. עכ"ל. (ועיי"ש עוד)

למה אהרן הכהן זכה להדלקת המנורה כנגד מה שלא קינא

פרשתנו מדברת על הדלקת המנורה שזכה בה אהרון הכהן בגלל שחלשה דעתם על שלא היה בחוכמת המזבח לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות. (רש"י במדבר ח ב)

ואילו קורח שחלשה דעתו שהקב"ה מינה את אליצפן בן עוזיאל ולא אותו, ולא אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם ולמה?

אלא ההבדל שאהרן הכהן למרות שהיה נביא עוד לפני משה, והיה גדול ממנו בשנים, (אבן עזרא שמו"ד, יג) לא אמר הריני חולק עליו ומבטל את דבריו. אלא האשים את עצמו שמא אינו ראוי ולכן לא קיבל, כמבואר בתנחומא (בהעלותיו ג) שלא הקריב שבת לוי בחוכמת המזבח כלום והיו מצירים ואמרים למה רחקנו מהקרבה לתוכת המזבח וכו' עיי"ש שמשל למלך זימן אוהבו לסעודה, וחשב שמה חטא למלך.

ולא עוד אלא שאהרן הבין שאם הוא לא קיבל, אין האשמה במשה רבינו כי הוא רק המקל של ה', והתפלל לה' לכן יש בכוחו לראות בתוך הטבע את יד ה' ולא כמו היוונים שלא ראו בתוך הטבע את ה' אלא סברו שמה שלא רואים אינו קיים

משא"כ קורח נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. ואמר וכו' הריני חולק עליו ומבטל את

¹⁰ וכ"כ החינוך (מצוה רמא) שזה הסיבה שאסור לנקוס ולינטור וז"ל 'משרשי המצוה. שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרוהו מטוב עד רע, הוא סבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא. ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצטרפו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עונותיו גרמו, והשם יתבדל סגת עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקם ממנו, כי הוא אינו סגת רעתו, כי העון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב טז יא) הניחו לו ויקלל כי אמר לו יי. תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא. ועוד נמצא במצוה זו תועלת רבה להשביט ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם יתברך שלום להם'.

וכן כתב ר' אלחנן וסרמן זצ"ל בספרו מאמרים על התקופה (נ' ל) החפץ חיים ז"ל (בשם הגרי"צ בן בעל נפש החיים ז"ל) פירש את המימרא 'מי הדור לפני ה'הכלב' בדרך אחרת. מטבעו של הכלב, כי אם יסקלו אותו באבן, מיד הוא מתנפל על האבן לנשכה. בשעה שהמן קם על ישראל יש לדעת, כי המן זה אינו אלא מקל השלוח מן השמים לתבטנו בו. 'הוי אשרו שבט אפי' (ישעיה ט ב), אין שום טעם להלחם עם המקל, כי כלום חסרים מקולת בשמים. 'הרבה שלוחים למקום' יש לנקוט באמצעים שימנעו את העמים להקים 'מקלות' עלינו. בימי עקבתא דמשיחא תהיה הדעה נעדרת, וככלב שוטה ינשכו את המקל. מנהיגיו המתחדשים הכריזו מלחמה על ממלכות אדירות. מה יחוננו ומה גבורתנו? מאמרים בעתונתם הם הכדורים שאנו כורסם בהם אל האויב, והתוצאה מה היא? מבעירים רק את חרונם וזעמם של הנחשים עלינו. המנהיגים רואים רק את המקל ומסרבים להכיר את המכה במקל, 'העם לא שב עד מכה' (ישעיה ט ב)

[והמלבי"ם כתב: 'והאל עמים אלה אינם המכים באמת כי הם רק כשבת ביד ה', ומדוע לא שב עד המכה האמיתי? ומי הוא המכה? אומר ואת ה' צבאות שהוא הוא המכה אותם עיי' העמים מדוע אותו לא דרשו]

אור חדש בדברי חז"ל כי הכונס כאילו עובד ע"ז כאשר האדם זוכה לראות האמת כפי שהיא, בלי לימשך אחרי חיצוניות ודברים צדדים שמכסים האמת, ישאר רגוע בשלום ושלוה בכל מצב שלא יקרה... וכפי שמבאר הבעל התניא (אגרת הקודש פרק כ"ה) ביאור נורא נוראות בדברי חז"ל למה כל הכונס כאילו עובד עכו"ם וכו' וז"ל 'והטעם מוכן לידועי בינה, לפי שבעת כעס, נסתלקה ממנו האמונה, כי אילו היה מאמין בשמאל ה' היתה זאת לו, לא היה כבעס כלל, ואף שכן אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מוזיק ממנו, ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים לרוע בחירתו, אנפיי"ם על הניזק כבר נגזר מן השמים והרבה שלוחים למקום עכו"ם'.

דבריו. (רש"י במדבר טז, א). קורח הוא לא האשים את עצמו אלא את משה רבינו, ולכן נבלע באדמה ולא קיבל כלום יותר ועוד שהאשים את משה רבינו בהכל טו.¹¹

¹¹ כמובא במדרש רבה (טו ו) מה כתיב למעלה מן הענין, שנאמר (במדבר ז, א): ויהי ביום כלות משה, ויקריבו נשיאי ישראל, ואחר כך: דבר אל אהרן בהעלותך את הנרות. זה שאמר הכתוב (תהלים לד, י): יראו את ה' קדושי כי אין מחסור ליראינו. את מוצא למעלה אחד עשר שבטים הקריבו ושבת אפרים הקריב, וכל הנשיאים הקריבו חוץ מנשיאי של לוי, ומי היה נשיאו של לוי, זה אהרן, שנאמר (במדבר יז, יח): ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי, ואהרן לא הקריב עם הנשיאים, והיה אומר אוי לי שמא בשבילי אין הקדוש ברוך הוא מקבל שבטו של לוי, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמר לו לאהרן אל תתיירא לגדולה מזו אתה מתקן. לך נאמר: דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות. הקרבנות, כל זמן שביית המקדש קים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם (במדבר ח, ב): אל מול פני המנורה יאירו, וכל הברכות שנתני לך לברך את בני, אינן בטליון לעולם. והכוונה לברכת כהנים. ויש להבין, מדוע חלשה דעתו של אהרון מקורבנות הנשיאים: ומה מיוחד במנורה ובברכת הכהנים שיש בה כדי לפייסו ולעודד את רוחו:

מעלתו של אהרן שלא ערער על משה רבינו כמו קורח
מעלתו של אהרן שלא ערער על משה רבינו כמו קורח למרות ששבת לו היו כולם צדיקים ונתנו נפשם על קדושת ה' (שחיו על קדושת ה') ולא עשו את העגל ולכאורה אין ראוי מהם א"כ ודאי שיכלו לומר שמשה הוא שלא הזמינם ובדאי הוא כמו שקורח אמר על כן חשבון קל מזה, שאמר אחי אבא ארבעה הוי, וכו' עמרים הבכור נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול, מי ראוי ליטול את השניה, לא אני, שאני בן יצהר, שהוא שני לעמרם, והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם, הריני חולק עליו ומבטל את דבריו. מה עשה, עמד וכנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות, וכו' (רש"י במדבר טז, א)

כמו שמבואר במדרש שה' אהב את שבת לוי יותר מדאי וז"ל (במדבר טו ג) 'בהעלותך את הנרות. את מוצא שנים עשר שבטים שהקריבו קרבנות לחנוכת המזבח, שבת לוי לא הקריב כלום, והיו מצרים ואומרים, למה רחוקו מקריב לחנוכת המזבח? משל למלך שעשה סעודה והיה קורא אמניות, היה אוהב אחד שאוהבו יותר מדאי, לא קרא אותו עמוח, היה מצר לומר שמה יש בלבו של מלך, שלם כל זמני בכל סעודות האלו, כיון שעברו אותן ימי סעודה קרא אותו אוהב, אמר לו, לכל בני המדינה עשיתי סעודה ולך לעצמך אני עושה סעודה, למה, שאני אוהב. כך מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, את מוצא שנים עשר שבטים הקריבו לחנוכת המזבח וקבלו הקדוש ברוך הוא, שנאמר (במדבר ז, ה): קח מאתם, ושבתו של לוי לא הקריבו, כיון שעבר חנכת המזבח, אמר הקדוש ברוך הוא לאהרן ולבניו כל השבטים עשו חנכה ושבתך לא עשה, לכך: דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך, ואחר כך (במדבר ח, ו): קח את הלויים'.

למה ה' היה אוהב את שבת לוי יותר מדאי

למה ה' היה אוהב את שבת לוי יותר מדאי מבואר במדרש (במ"ר טו, יב) קח את הלויים. זה שאמר הכתוב (תהלים יא, ה): ה' צדיק ירחק ורשע אוהב חסם שנאה נפשו. ה' צדיק יבחן, אין הקדוש ברוך הוא מעלה את האדם לשררה עד שדוק וברק אותו תחלה, וכיון שהוא עומד בניסיונו הוא מעלה אותו לשררה. וכן את מוצא באברהם איבנו נסוה הקדוש ברוך הוא עשר ניסיונות ועמד בהן ואחר כך ברכו, שנאמר (בראשית כד, א): וה' ברכך את אברהם בכל. וכו'. ואמר לשמע אל, ואמר לחפני חפני עליהם. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הביא חושך על המצריים שלשה ימים והרג בהן כל רשעי ישראל, שכן הוא אומר (יחזקאל כ, לח): וברותי מכם המרדים והפושעים בי, וכן הוא אומר (שיר השירים ב, יג): התאנה חנטה פניה, אלו הרשעים שהיו בישראל, (שיר השירים ב, יג): והגפנים סמדר נתנו ריח, הנשארים שעשו תשובה נתקבלו, (שיר השירים ב, יג): קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך, שהרי הגיע קץ הגאולה. אבל שבטו של לוי כולם צדיקים היו, והיו עושים את התורה, שנאמר (דברים לג, טז): כי ישמח וברכתך יצור, זו המילה. ולא עוד אלא בשעה שעשו ישראל את העגל לא נשתתפו שם שבטו של לוי, שנאמר (שמות לב, כו): ויעמד משה בשער המחנה ויאספו אליו כל בני לוי, כיון שאמר להם משה (שמות לב, כו): שימא איש חרבו על ירכו, מה עשו, שמו ולא נשאו פנים, וכן משה מברכם

כיצד נלחמו עמי" רבים נגד מעטים ועוד אם רצו למסור את נפשם נחא אבל אין שייך לקרוא לזה מלחמה אלא הם ידעו ששדה הקרב אינו כאן אלא בעולם האמת.

כני שרית עם אלקים ועם אנשיה ותוכל (לב כט) פירש"י 'ועם אנשים עשו ולבן'. הקשה מרן (הגרי"ז מבריסק) ז"ל דהלא אכתי לא נפגש עם עשו דהא מבואר בקרא שעשו בא אליו רק אח"כ.

אלא ביאר מרן ז"ל דהנה מובא ברש"י על הפסוק 'ויאבק איש עמו' שזה היה שרו של עשו, והיינו ליעקב ניצח את שרו של עשו, והנה כל עניני ומקרי העולם אינם נעשים כלל כאן, אלא עיקרן למעלה בשמים והתוצאות הן שמושפעות לארץ, ועל כן לאחר שיעקב ניצח את שרו של עשו ממילא הלבד ברוך שכבר ניצח את המלחמה גם עם עשו, ועל כן כבר אמר ועם אנשים דהיינו עשו ולבן ותוכל.

ואמר מרן ז"ל שכן הוא בכל צרה שבאה עלינו דיש לנו לעשות כל חובותינו בעניני שמים ואם כלפי שמיא נהיה בסדר אין לנו עוד מה לירא ולדאוג ממה שקורה כאן.

מרן ז"ל אמר זאת בשהותינו בוילנא בשנות המלחמה כשהיה חשש שישלכונו מביתנו כפי שנתבאר באורך במלור עובלות ע"ש

אמנם במשי"כ רש"י עשו ולבן צ"ב הקדים עשו לבן ואולי קאי על לקיחת הברכות שלקח יעקב מעשו. (שיעור הגרמ"ד עה"ת)

עם בואם של הרוסים הביאו עימם המון רב של קצינים ופקידים והיה צורך להשיג עבורם דירות לגור ומה עשו הרוסים בשל כך היו עוברים מבית לבית והדירה אשר החליטו שהיא ראויה להם הכניסו אותה לרשימת דירות מיוחדת שהיתה להם כדי שאח"כ יבואו הקצינים עם בני משפחתם לראות אם רוצים הם בדירה זו אם לאו והיה אם יחפצו בדירה חייבים בעלי הדירה לפנותה בתוך ארבעים ושמונה שעות אלא שהרוסים הם רודפי שלום ולא יזרקו סתם אנשים לרחוב ולכן במקום הדירה שהיו חפצים היו נותנים דירה אחרת בסביבות וילנא כחמישה קילומטרים מהעיר והיו אומרים לא כולם חייבים לגור בוילנא רק אנשים חשויים צריכים לגור בוילנא יום אחד כאשר באתי הביתה אמר לי האבא זצ"ל שהרוסים היו אצלנו היום בבית והכניסו את הדירה שלנו לרשימה הנ"ל זאת אומרת

(דברים לג, ט): האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו, וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שכלם צדיקים נסה אותן ועמדו בניסיון, שנאמר (דברים לג, ח): אשר נסיתו במסה. מיד אמר (במדבר ח, יד): והיו לי הלויים. לקים מה שנאמר: ה' צדיק יבחן. אבל הרשעים כתיב בהם: ורשע ואהב חסם שנאה נפשו, אמר דוד (תהלים קכח, א): אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו. ומבואר שכולם היו צדיקים ונתנו נפשם על קדושת ה' (שחיו על קידוש ה') ולא עשו את העגל

וכן מבואר ברמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל) ולא שבת לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדוע להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבודו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים והיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים. הרי דוד ע"ה אמר (תהלים טז-ה) 'מה חלקי וכוסית אתה תומיך גורלתי'. מבואר עכ"פ שמה שהקב"ה לא הזמינם אין זה משנאה אליהם אלא רק מתוך מה שהוא מעריך אותם ורוצה לתת להם משהו יותר טוב נתאר לעצמנו אילו היו אומרים כמו קורח משה רבינו בדין כמה היו מפסידים שהיו יורדים לעמק הבכה כקורח וכן יש ללמוד מזה גם אם אתה רואה שלא קבלת משהו מה', תחכה אולי זה בדיק סיבה לרומם אותך.

והרוויח לדברי האור החיים הקדוש שכל הזמן היתה לו את מעלת הראשית מחדש שאת המנורה תמיד חונכים מחדש

שעתה יבואו קצינים ומשפחותיהם לראות את הדירה ואם יחפצו בה נצטרך לפנותה תוך שעות הם השאירו בידינו כתובת של דירה אחרת מחוץ לעיר במרחק של קילומטרים שאותה נקבל במקום דירה זו ההודעה היתה מונחת עדיין על השולחן ופחד גדול אחזני מה נעשה והרי בודאי יחפצו הרוסים בדירה זו שהיתה גדולה ומרווחת ואז לאחר שסיפר לי האבא זצ"ל את כל זה מיד שאל אותי את השאלה בפרשת וישלח על הפסוק כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל ופירש"י עם אנשים עשיו ולבן וזה צ"ע דהרי עם עשיו עדיין לא נפגש עד עתה וא"כ איך אמר לו המלאך כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל"י ותרץ האבא זצ"ל דהנה המלחמה עם שרו של עשיו היתה מלחמה רוחנית וכמו שמובא בחז"ל דהגיע האבק עד כסא הכבוד וא"כ לאחר שניצח יעקב במלחמה הרוחנית את שרו של עשיו אז עשיו וארבע מאות איש עמו לא היו נחשבים לפניו לכלום כי העיקר זה המלחמה הרוחנית ואם מנצחים בה אז כבר יודעים שהנצחון הוא מוחלט ושפיר נחשב כבר לנצחו לעשיו וזהו הפשט ברש"י ולכן אמר האבא זצ"ל דה"ה אצלנו אם ננצח במלחמה הרוחנית בשמיים שוב לא יהיה לנו מה לדאוג מהרוסים כאן העיקר הוא לנצח במלחמה שלמעלה

דברי האבא זצ"ל האלו עודדו אותי מאד וסר ממני אז כל הפחד באותו היום נסעה אחותי מרת ליפשה תחי' מתוך התענינות לראות את הדירה שהכינו לנו הרוסים במקום דירתנו כעבור חמש שעות חזרה וסיפרה לנו מה ראתה היה זה במקום נידח בסביבות וילנא עם הרכב לא היתה אפשרות להגיע עד לשם והיה צריך לילך ברגל בשלג גבוה ביותר ושם בין השדות במקום מבודד ביותר עמדה הדירה שהיתה מבנה של ארבע קירות בלא חלונות ודלתות זו הדירה שהכינו לנו הרוסים רודפי השלום והצדק כעבור יומיים נשמעה דפיקה בדלת ביתנו בפתח ניצבו קצינים במדי צבא מקושטים עם בני משפחותיהם שבאו לראות את הדירה הם נכנסו לפרוודור ולפתע עיקמו את אפס ובתנועה של גועל ברחו מהדירה לא ידענו מה לא מצא חן בעיניהם הרי היתה זו דירה גדולה ויפה ומה פגם מצאו בה וכך היה המחזה חוזר ונשנה במשך כל התקופה שהיינו בוילא היתה זו תקופה של כמה חודשים מחודש כסלו בערך עד לאמצע חודש שבט וכל פעם שהיו באים הקצינים הרוסים לראות את הדירה היו נעצרים בפרוודור ולא נכנסו כלל לראות את החדרים אלא מיד עיקמו את אפס וחזרו לאחוריהם הנה אין שום טעם שבעולם עפ"י דרך הטבע להסביר את פשר הדבר ורק לאחר שנסענו מוילנא למוסקבה ומסרנו את וזדירה לידי בחורי ישיבה שיטפלו בהחזרת הרהיטים לבעליהם אז נודע לנו אח"י שלמחוז צאתנו מוילנא באו לדירה קצינים רוסים עם משפחותיהם ומיד מצאה הדירה חן בעיניהם ונלקחה על ידם (עובדות והנהגות לבית בריסק ח"א עמ' ט)

תגובות P0583271323@gmail.com

מאחורי המועדים / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר',

קרית ספר

בית המקדש ורפואה

איתא במשנה (מסכת סופרים יח ב) בענין 'שיר של יום' "בחנוכה ארוממך ה'" [וכן כתב הגר"א בהדיא

(מע"ר רמא) "שיר של יום לח' ימי חנוכה קאפיטל ל' מזמור שיר חנוכה"] .

אולם יש לציין לשאלת המלבי"ם (תהילים ל א) וז"ל "שיר חנוכה הבית - המזמור כולו יוסד לתת הודאה בחלותו ויחי מחליו, ולא נמצא בו שום ענין מחנוכה הבית". יש לבאר ענין זה בכמה אנפין.

* א [ע' בדברי המלבי"ם עצמו שמבאר שה'בית' מרמז על ה'גוף' ע"ש.

ב [ז"ל המדרש (אגדת בראשית - בובר - פל"ח) "והמלך דוד זקן בא בימים (מלכים א' א א) זשי"ה וקוי ה' יחליפו כח (ישעי' מ לא), אמרו רבותינו שלש עשרה שנים עשה דוד חולה ומוטל במטה, ושבעה כרים היו מחליפים מתחתיו בכל יום, ממה שהיו ממסין, שנאמר יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה (תהלים ו ז), אלו שלש עשרה שנים שהיה מתיסר, בשביל שעשה אותו מעשה, וכל שונאיו היו אומרים אימתי הוא מת זה שנאמר אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו (תהלים מא ו), עד שביקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפני רבונו של עולם העמידני בשביל בית המקדש שמסר לי שמואל הנביא, אלא בבקשה ממך תן לי קימ"יאטון, שאעמוד מן המטה הזה ואשלים להם מגילת בנין בית המקדש, שנאמר ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם (תהלים מא יא), הקימני מן המחלה ואשלים להם מגילת בנין בית המקדש, מיד שמע הקדוש ברוך הוא את תפילתו ועמד מן המטה, שנאמר ויקם דוד המלך על רגליו (דברי הימים א' כח ב), והיכן אדם עומד לא על רגליו, ומהו על רגליו, אלא שרפא ונעשה בריא ועמד ברגליו מאחר כל אותן השנים, ומסר להן מגילת הבית, הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דברי הימים א' כ"ח ט), ואומר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וגומר ותבנית כל אשר היה ברוח עמו (דברי הימים א' כ"ח יא ויב), לפיכך נאמר וקוי ה' יחליפו כח".

אגב: יש לציין לדברי הגרי"ז (הו"ד בעיתון משפחה תשרי תשע ע' 10, נדפס בספר קולמוס 079 ע' 8) שהיה דין 'עמידה' בשעת מסירת המגילה. וז"ל:

"דוגמא מפליאה לתובנה זו יש לראות בהגדרתו של מרן רי"ז הלוי את הקשר בין מלכות בית דוד לבנין בית המקדש פסוקים רבים נשזרים יחד באמצעות הגדרה זו ובכל זאת רבנו טורח ומוצא מקורות לכל משפט שהוא מוציא מתחת קולמוסו במזמור שיר חנוכה הבית לדוד תהלים ל' מהלל דוד את ה' על שריפא אותו מחליו מה הקשר בין רפואה זו לחנוכה בית המקדש.

רבנו כדרכו מנתח ומראה כיצד רפואתו של דוד נדרשה באופן מהותי לחנוכה הבית כך נאמר בילקוט שמעוני¹⁰ מגלת בית המקדש מסרה הקדוש ברוך הוא בעמידה הדא הוא דכתיב ואתה פה עומד

עמדי' וגו' עמד משה ומסרה ליהושע בעמידה עמד דוד ומסרה לשלמה בעמידה.

רבנו כמובן אינו רואה בדברי הילקוט דברי אגדה גרידא, לדעתו מגילת בית המקדש לא היתה יכולה להימסר אלא בעמידה, ואילו לא היתה נמסרת בעמידה לא היה בית המקדש יכול להבנות, אילו לא היה דוד עומד מחליו הרי לא היה בכוחו למסור את המגילה הרי שרפואתו נצרכה לבנין בית המקדש ולחנוכה.

כך גם מתפרש הפסוק האמור במזמור ולא שמחת אויבי לי אויבי, דוד ביקשו לאבד לא רק את דוד אלא את שושלת המלכות שלו ורצונם מתקשר אף הוא לבנין בית המקדש וזיקתו למלכות בית דוד מכמה וכמה פסוקים מתבאר שבחירת דוד היתה הכנה לבנין בית המקדש בירושלים כך נאמר בספר מלכים א ח' ט"ז מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל הרי שבחירת דוד מוצגת כהקבלה לכך שעד בחירתו לא בחר ה' בעיר לבנות לו בית וכך ממקראות נוספים מאידך מעלתה של ירושלים תלויה במלכות בית דוד השוכנת בתוכה וכך נאמר בתהלים קכ"ב ג' וה ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדו כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד גם בשבועה שנשבע ה' לדוד שתקיים מלכותו ולא יכבה נרו לעולם ועד נכללה בחירת ירושלים ואף נתפרש כי מלכות בית דוד קשורה ותלויה בבחירה זו וכך לשון המזמור בתהלים קל"ב י"א נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך אם ישמרו בניך בריתי ועדתי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר ה' בציון אוה למושב לו זאת מנוחת עדי עד פה אשב כי איתיה שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי אמור מעתה אויבי דוד לא להכריתו לבדו נתכוונו אויבי דוד נתכוונו שימות ולא יוכל למסור את מגילת המקדש לבנו שלמה מכיון שכך לא יוכל בית המקדש להיבנות ומכאן שמלכותו התלויה בבנין בית המקדש לא תיכון וכך רבנו ממשיך לפרש את הכתוב בתהלים מ"א ו' אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו אויבי דוד רצו שימות ועל ידי זה יאבד שמו שכן בית המקדש לא יבנה ומלכותו תלויה בבנין בית המקדש.

ומנין לנו ששמו' של דוד מתייחס לקיום שושלת מלכותו בבתי מדרשות אחרים היו אולי מסתפקים בכך שניתן לפרש את שמו' כקיום שושלת מלכותו אלא שבבית מדרשה של בריסק יש להוכיח שזהו הפירוש ונדרש מקור מדויק לכל ביטוי והגה והרי רבנו מוסיף מיד ומציין לפסוקים שבהם נתפרשה הבטחת ה' לדוד על ידי נתן הנביא שמואל ב ז' ט' ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ כי ימלאו ימך ושכבת את אבתך והקימתי את זרעך אחריו אשר יצא ממעיך והכינותי את ממלכתו". עכ"ל.

הרי שזכינו לבית המקדש רק בזכות 'רפואתו' של דוד המלך, ודוד עצמו התפלל שיתרפא בזכות בית המקדש.

* ג [כתוב בפסוק (ירמיה כב ו) [ע"פ רש"י] כי כה אָמַר יְיָ עַל בַּיִת מְלֶכֶךְ יְהוּדָה, גִּלְעָד אֶתָּה [גלעד אתה - המקדש שממנו צרי רפואה לכל העולם] לי ראש הַלְבָנוֹן אִם לֹא אֶשְׁיָתֶךָ מִדְבָּר [גלעד אתה לי וגו' - אילו את חביב קדמי כבית מקדשא דרם בריש טוריא אם לא אשוינך מדברא] עָרִים לֹא (נושבה) נוֹשְׁבוּ.

¹⁰ ז"ל הילקוט שמעוני (דברי הימים א רמז תתרפא) "רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר"י מגלת בית המקדש מסרה הקדוש ברוך הוא בעמידה, הה"ד ואתה פה עומד עמדי, משה מסרה ליהושע בעמידה שנאמר קרא את יהושע והתיצבו, עמד יהושע ומסרה לזקנים בעמידה שנאמר ויאסוף יהושע את כל זקני ישראל ויתיצבו לפני האלקים, עמדו זקנים ומסרה לנביאים בעמידה, עמדו נביאים ומסרה לדוד בעמידה, ולית לן קראי, עמד דוד ומסרה לשלמה בנו בעמידה שנאמר ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם, ואומר הכל בכתב מלמד שניתנה תורה לידרש, מיד ה' מלמד שניתנה במסורת, עלי השכיל מלמד שניתנה ברוח הקדש".

וכן איתא בזהו"ק (תזרע נא): **"מיומא דאתחבר בי מקדשא לא אשתכח אסוותא בעלמא** בגיני כך בעי בר נש לאזדהרא כי היכי דלהוי נטיר".
הרי ש'בית המקדש' עצמו היא מקור וסיבה ל'רפואה'.

לתגובות: haravyew@gmail.com
מאמר זה נכתב לרפואת חיים אברהם בן רחל בתוך שאר חולי ישראל

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגרבי"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

פירושים בעניני חנוכה

א. הטור בריש הלכות חנוכה (סי' תר"ע) כתב, מאי חנוכה דתניא בכ"ה בכסליו יומי החנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון תעניתא, כשנכנסו יונים בהיכל טמאו כל השמיים שבהיכל וכשגברה יד מלכות בית חשמונאי ונצחוס בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום [ועשאו] שמונה ימים טובים בהלל ובהודאה פירוש לומר בהן הלל ולהודות לומר בו על הניסים בהודאה אבל מותרין הן בעשיית מלאכה וכו', וקראום חנוכה - חנו בכ"ה.

ונחלקו הראשונים אם נצחון המלחמה היתה בכ"ד, ובכ"ה מצאו את פח השמן, ולפי"ז כל השמונת הימים הוא רק זכר למציאת השמן ולא על נצחון המלחמה, או שצחון המלחמה היתה נמי בליל כ"ה ואז מצאו ג"כ את פך השמן. ועי' בהמאירי (שבת דף כ"א ע"ב ד"ה נס וד"ה ונחזור) שהנצחון היה בכ"ד כסליו והדלקת המנורה היתה בליל כ"ה. אולם ברמב"ם מבואר שהנצחון היה בכ"ה, ולפי"ז כתב הפרי חדש שהדלקת המנורה התחילה בליל כ"ו, והטעם שמדליקים בליל כ"ה הוא לזכר נס הנצחון.

והנה בטור ביאר שקראום חנוכה - חנו בכ"ה, ובפשוטו הכונה שחנו מהמלחמה, ולפי"ז מבואר שנצחון המלחמה היה בכ"ה, אך הפר"ח כתב שניצחו בכ"ד ולא נחו אלא בערב ואז מצאו את פך השמן והדליקו בו. אולם הב"ח כתב דחנו כ"ה לא קאי כלל המלחמה כ"א על איסור מלאכה בשעה שהנרות דולקים, ומזה הוכיח שיש בחנוכה איסור מלאכה לכה"פ ביום הראשון.

*

ב. ומלשון הטור ש'עשאו ליום טוב', משמע דמדין יו"ט בעי לומר הלל והודאה, ועשוהו יו"ט רק לענין הלל והודאה אבל לא לענין עשיית מלאכה. והדברים מפורשים יותר ברש"י (דף כ"א ע"ב ד"ה ה"ג) לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה - לא שאסורים במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה. ומעתה יש לחקור במה שאסור בהספד ובתענית, אם זה תוצאה מהדין שהם ימי הלל והודאה, שבימים שהם ימי הודאה והלל לא שייך בהם דבר שהוא היפוך זה, או שמעיקרא תקנו שזה יו"ט לענין הלל והודאה ואיסור תענית והספד. ולכאו' ד"ז תליה בפירושא דהטור, בשאלת הגמ' מאי חנוכה, אם הכונה על איזה נס קבעוה, או שהשאלה מדוע אסור בתענית ובהספד, ועב"ז בב"ח, ואם כצב הב' אז התשובה שכיון שקבעום לימי הלל והודאה לכן אסור בהם בתענית ובהספד.

והנה לשון הטור, לשנה אחרת קבעום [ועשאו] שמונה ימים טובים, וכתב הב"ח שאם גורסים

'קבעום ועשאו' הכונה, קבעום - להדליק שמונה ימים, ועשאו - להלל והודאה. אבל אם גורסים רק 'קבעום' קשה אמאי לא הוזכר גם ההדלקה שהוא העיקר. ובע"כ צ"ל שגם חובת ההדלקה אינו חיוב מצד עצמו כ"א מחובת ההודאה, דזה אחד מהצורות שמודים על הנס. ובאמת כן חזינו באמירת ה'נרות הללו' להודות ולהלל לשמך הגדול, ו'להלל' היינו קריאת ההלל, ומזכירים זאת בעת הדלקת הנרות. [ושמעתי משי"ב הבה"ח אליהו יהודה פלמן שיחי' להביא לזה ראייה, דהנה בגמ' בעיקר תקנת ימי החנוכה "קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה". ורש"י פי' הודאה אמירת על הניסים. אבל הרמב"ם בפ"ג ה"ג כתב "התקינו שיהיו שמונת הימים האלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות על פתחי הבתים להראות ולגלות הנס". וצ"ב שהזכיר ימי שמחה והלל ולא הזכיר ענין הודאה, ומאי דזכר הרמב"ם מזכיר הדלקת הנרות שלא נזכרה בגמ' בעיקר תקנת הימים. וכבר ביארו בזה שהרמב"ם מפרש שהודאה שאמר' בגמ' הוא הדלקת הנרות, שהם באים להודאה, ודין הודאה דחנוכה הוא הדלקת הנרות. וכן מבואר ברמב"ם בסוף פ"ד שכתב "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד וצריך האדם לזוהר בה על ההודיע הנס ולהוסיף בשבת הקל והודיה לו על הנסים שעשה לנו", מבואר שמצות נר חנוכה היא להודאה. וצריך להבין הדבר שהדלקת הנרות הוא הודאה דהרי מצות הדלקת נרות הוא לפרסומי ניסא, וכמשי"כ הרמב"ם עצמו להראות ולגלות הנס. ולפי פשוטו הביאור שענין הפרסומי ניסא הוא להביא לידי הודאה דע"י שמתגלה הנס באין להודאה, וסבר הרמב"ם שכל התקנה לפרסם הנס היתה כדי שמתוך זה יבואו להודאה שהיא עיקר היום. אך לפי"ז עיקר היום אינו עצם הדלקת הנר אלא ההודאה, והדלקת הנר היא רק דרך להביא להודאה, וצ"ב. ובעל כרחו חזינו כיסוד הני"ל דהדלקת הנר אינה כדי להביא לידי הודאה, אלא היא עצמה מעשה של הודאה, דזה עצמו שהאדם עושה מעשה לפרסם הנס הוא מעשה של הודאה והכרה להקב"ה בנס, ומתוך ההכרה על הנס הוא מפרסמו, ועצם פרסום הנס הוא מעשה הודאה על הנס. ולפי"ז יש לבאר משי"כ רש"י שהודאה הוא אמירת על הניסים, והיינו שאמירת על הניסים באה להודאה, וקשה טובא דבגמ' בדף כד ע"א איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דלמא משום פרסומי ניסא מדכרינן, ומבואר שאמירת על הניסים היא לפרסומי ניסא. אך להני"ל א"ש, שכל ענין הפרסומי ניסא הוא מעשה הודאה, ואה"נ שעל הניסים הוא לפרסומי ניסא אך תקנתו הוא משום הודאה דפרסומי ניסא הוא גופא מעשה הודאה.]

ובאמת מצינו שהנס דפך השמן מישך שייכי לעיקר ההלל דנס המלחמה, כדחזינו שגומרים את ההלל כל יום בחנוכה משום שכל יום היה נס בפני"ע בזה שדלקה המנורה יום נוסף כמשי"כ תוס' בתענית דף כ"ח ע"ב, וא"כ מבואר שההלל מישך שייך לנס שנעשה עם המנורה, והיינו לפי דהנס דפך השמן היה הגמר של נצחון המלחמה כנגד מלאכת יון, דמעיקר עינים היה להחדיר ולהכניס טומאתם אל הקודש והמקדש, וגם הנס היה כדי שלא להשתמש בטומאת יון (אף שלהדלקה היו יכולים להשתמש בשמן טמא, דטומאה הותרה בציבור), ולפיכך היה הנס דפך השמן בגדר נגמר המלחמה והנצחון על יון, ולכך מישך שייך ההלל לנס פך השמן.

והנה בנוסח אמירת על הניסים בחנוכה יש להתבונן, שמלבד אמירת גוף מאורע הנס יש תוספת דברים על קביעות הימים אשר תקנו חכמים משום אותו מאורע, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וכו', ואילו בעל הניסים בפורים אין תוספת זו. ובע"כ נראה דחיוב הלל והודאה בחנוכה נדר אחר יש בו, דהנה במדרש חנוכה איתא: בא יון הרשעה וגזרו וחשכו עיניהם של ישראל ואמרו שכל מי שיזכיר שמו של הקב"ה ידקר בחרב, אמר הקב"ה אתם אמרתם שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב אני קובע הלל לשמי שמונה ימי חנוכה, ע"כ. ומבואר דבאמירת ההלל מלבד שיש בזה הודאה על הנס, יש בזה ענין נוסף, דעצם האפשרות לומר הלל בא לעומת הגזירה שלא להזכיר בשם ה' ח"ו, ואמר הקב"ה שתהיה תוספת של הזכרת ה' ע"י קריאת ההלל. ומעתה י"ל דחלק זה דקבעו את הימים האלו להודות ולהלל היו חלק מן ההודאה, שזוכים אנו להזכיר שם שמים בבחינה המיוחדת של הלל. (נלקט מכתבי הגרש"י בורנשטיין זצ"ל).

וזה גם עיקר מצות ההדלקה, דהנה חז"ל (במסכת סופרים) תקנו לומר 'הנרות הללו אנו מדליקין וכו' אלא לראותם בלבד, כלומר דיש לנו תפקיד לראות את הנרות ולהתבונן בהם, לשמוע את ההכרזה שלהם, שהוא לבדו הוא, ואין זולתו. ולהפיק מהם את המסקנא, שאין כאן ב' מהלכים שונים, א' מהלכי טבע קבועים עם חציצות ומחיצות, ב' מהלך עליון של ניסים, אלא האמת שאין שום מחיצה כלל, ומהלכי הטבע הם רק תפיסה שלנו שנראה כך. ועי"ז נקיים 'להודות' ולהלל לשמך הגדול, מלשון הודאת בעל דין, שמה שחוקי הטבע צועקים שכאילו יש הגבלות ומחיצות, ומהווים סתירה לכוחו הבלתי מוגבל. ועי"ז התבוננות באור הנרות, נבין את האור האמיתי השרוי במחיצות יתברך. שאין הגבלות ומחיצות כלל, וממילא נהלל להשי"ת על רוב חסדיו שמפליא עמנו בכל עת ובכל שעה. (נלקט מכתבי הגה"צ רבי אלי' וינטרוב זצ"ל).

ועפ"ז נבין היטב משי"כ במור וקציעה (סי' תרע"ב) שהברכה של נר חנוכה היא לעיכובא, דלא כשאר ברכות, ע"ש טעמו. ועפ"י משי"כ דהלל בחנוכה היא מדין הזכרת שם שמים, וזה גם הענין דנר חנוכה, נבין שגם הזכרת שם שמים בברכה של נר חנוכה כשגברו בית חשמונאי, ולך עשיית שם גדול וקדוש, יש לזה תוקף מיוחד.

*

ג. מצות ההדלקה מהותו הוא משום פירסומי ניסא, ואין זה תנאי במצוה אלא כל מהותו של מצוה, ועל כן במקום שאין בהדלקתה פירסומי ניסא אינו מדליק. ומרן הגרא"י שטיינמן זצ"ל שאל, דלכאו' מה ראו חכמים לקבעו בצורה זו שראובן יספר לשמעון על הנס ושמעון יספר לראובן על הנס, ואמאי לא סגי בזה שראובן יספר לראובן ושמעון יספר לשמעון. והוא מתיב והוא מפרק, דהנה ראובן שעושה שמחה הוא מזמין את שמעון שישמח עמו, וכששמעון עושה שמחה הוא מזמין את ראובן שישמח עמו, ולכאו' נשאל גם בזאת אפוכי מטרותא ל"ל, מדוע שראובן לא ישמח עם ראובן ושמעון עם שמעון, אלא דבדבר שהאדם חי הוא משתף עמו האחרים, ובדבר שאינו חי אינו משתף אחרים, ולכן בשמחה הוא משתף עמו בשמחתו את חבריו, וזהו הפירסומי נס, שכפי שמכיר ומרגיש וחי את הנס כך הוא משתף עמו את האחרים. וזה תפקידו בימים אלו לחיות את הנס ולהתבונן בו, בגודל חסדיו ורחמיו ושהכל מאיתו יתברך, וממילא יתמלא בשמחה עצומה, ויבוא מעצמו לידי הודאה והלל לבורא העולמים.

* ד. חידוש גדול מצינו ברמב"ן עה"ת פרשת
העלותך (במדבר ח, ב), שהנרות שמדליקים
בחנוכה אינם זכר בעלמא לנרות המקדש אלא הם
כעבודת המנורה במקדש, ויש בכח חז"ל להכניס
בהם מעין התוכן של נרות המקדש גופא, וכשמדליק
את החנוכה הוא כעין עבודת המנורה שבמקדש עם
כל ההשפעות שבו, וכל הברכות שנתתי לך לברך את
בני אינן בטלין לעולם. ודבר זה נורא, דמצות
ההדלקה אינו כעוד מעשה מצוה גרידא, אלא דהוא
כעבודה דלפני ולפנים. ואפשר דמה"ט בנר חנוכה
החמירו להדליקו בשמן זית דומיא דמקדש, לפי
דעבודת מקדש היא.
ואצטט לשונו: וראיתי עוד ב"ילמדנו" (תנחומא
בהעלותך ה), וכן במדבר רבה טו ו: "אמר לו
הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה
מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שביית המקדש
קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני
המנורה יאירו - **וכל הברכות שנתתי לך לברך את
בני אינן בטלין לעולם**". והנה, דבר ידוע שכשאין
בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף
הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנות
חשמונאי, **שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותנו**,
עכ"ל.
ובספר החיים (לאחי המהר"ל, ח"ג ס' פרנסה
וכלכלה פ"ז) הביא בשם חז"ל כל המועדים בטלים
חוץ מחנוכה ופורים, ע"ש, ויש שביארו שמקורו הוא
מדברי הרמב"ן הנ"ל שהמנורה לא תתבטל לעולם.
ועי' בנצי"ב (עמק דבר שמות פכ"ז) שהמנורה
(במשכן) היה הצינור שדרכו יעבור השפע דאור
התורה וכח הפלפול והחידוש. החת"ס גילה ברוח
קדשו (מנהגי חת"ס בימי חנוכה פ"ט אות א' עמו'
קפ"א, וכע"ז בספר זכרון יהודא של תלמיד החת"ס
ה"ה הגאון מהר"מ א"ש ז"ע שמע כן מפיו הק'),
שבימים אלו של חנוכה, נתגלו סודות התורה למשה
רבינו, דישאל ואורייתא חד הוא, פנימיות התורה
נתגלה בימי חנוכה, ופנימיות של כנסת ישראל
מתגלה בימים אלו, ע"כ. ובספר מאור עינים (בעניני
חנוכה) כתב וז"ל: בחנוכה הוא עת לקרב את האדם
אל השי"ת ע"י התורה, כמו מאז ומקדם בימי
מתיתו בן יוחנן כה"ג שהיוונים טמאו כל השמנים
שהם החכמות וכו', שהרי שמן זית רומז לחכמה
כדמבואר בברכות דף נ"ז ע"א הרואה שמן זית
בחלום יצפה לתורה, ובגמ' ב"ב דף כ"ה ע"ב הרוצה
שיחכים ידרים ולכן מקום המנורה בדרום המקדש,
וידוע שבזמן בית המקדש היה עיקר שפע התורה
בכלל ישראל בכח הדלקת המנורה, וא"כ גם נרות
חנוכה משפיעין השגות בתורה לכל ישראל, והוא
היפוך מכוונת היוונים שרצו להשכיחם תורתך...
ע"כ. ובספרי החסידות יש הרחבה בענין זה, ואצטט
בקצרה מש"כ בספר מגן אברהם עה"ת (פרשת מקץ)
וז"ל: כשם שבחג השבועות הוא זמן קבלת תורה
שבכתב, כמו כן בחנוכה הוא זמן קבלת תורה
שבע"פ, ולכן בימי החנוכה צריך כל איש לקבל עליו
לעסוק בתורה שכתב ושבע"פ, עכ"ל. וביומא דף
כ"ט ע"א איתא, דנס חנוכה לא ניתן להיכתב, ונס
פורים היה הנס האחרון שניתן להיכתב, וביאר רבי
צדוק הכהן זצ"ל דזהו משום שחנוכה הוא זמן של
קבלת תורה שבע"פ, ואולי גם לכן כמעט לא נזכר
ענין חנוכה במשניות הש"ס. וע"ע בלבוש (סי' תר"ע)
שטעמא שאין מספידין בחנוכה, וז"ל: דאין להסיח
דעתו מהכנעה ועבודת הי"ת, דאין שכינה שורה
אלא מתוך שמחה, ע"כ. וכונת הדברים שבימי
חנוכה שמדליקין נ"ח שהיא מכח המנורה וכדברי
הרמב"ן, שאשר היא עדות שהשכינה שורה בישראל

כדמבואר בשבת דף כ"ב ע"ב, ולכן אם נתיר הספד
יכול לבוא לידי עצבות, ואז לא תוכל לשרות
השכינה עליו. ויש שפירשו יותר, דכאשר מדליק
הנרות הופך הוא את הבית למקום המקדש
שהשכינה שריה בתוכו, לכן בחנוכה יש ענין להיות
בשמחה כדי שהשכינה תוכל לשרות בתוכו.
הגר"א (תיקוני זוהר, ומודפס בסידור הגר"א
בנגלה ובנסתר, לפני אמירת ההלל) כתב, ששמונה
ימים של הלל השלם בחנוכה, זה כנגד השמונה
ימים שאין אומרים ההלל השלם, ששה ימים של
פסח, וראש השנה ויום הכיפורים שספרי המתים
פתוחין לפניך, עכ"ל. ומבואר שהלל דחנוכה
משלימים ומתקנים את הימים החסרים, וממילא
זאת חנוכה הוא כנגד יום הכיפורים, בזאת יבוא אל
הקודש שיכלו להיכנס בפנים. ובטור ברקת (תלמיד
מהר"ח ז"ע) בס' תר"ע כתב, ימים של חנוכה זה
כנגד שמונת ימי המילואים, ואז ביום השמיני עבד
אהרון, שלך לעולם קיימת. ור"ל דמעלת יום השמיני
בזאת יבוא אהרון אל הקודש, שאז אהרון עבד את
העבודה - שלך לעולם קיימת. נמצא דעיקר
השפעות שיש מהחנוכה הוא ביום השמיני, שרק אז
הוא כמו שמדליק לפני ולפנים, ועל זה אמר קב"ה
שנרות אלו לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל
הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם,
דהיינו שהשפעות המנורה יחולו כל שנה מחדש.

* ה. והנה בדברי הבי" (סי' תר"ע) המפורסמים,
למה קבעו ח' ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי
להדליק לילה אחת נמצא שלא נעשה הנס אלא בז'
הלילות, ות' בכמה פנים, ונביא רק ב' תירוצים
שנוגעים לענינו, א' שלאחר שנתנו שמן בנרות
המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחילה וניכר
הנס אף בלילה הראשונה, ב' שבליל ראשון נתנו כל
השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר נמצא הנרות
מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה. ולכאורה נפק"מ
בתירוצים אלו, אם הנס היה בשלהבת או בשמן,
דלתי' ראשון הנס היה בשמן, שהשמן התרבה, או
שהנס היה בשלהבת שזה דלק בלא שכילה את
השמן.
והנה האור זרוע (בסי' שכ"ב) כתב דהנידון אם
השמן הוקצה למצותו תליה בפלוגתא אם כבתה
זקוק לה, דאם זקוק לה אז ה"ה דאיתקצאי למצותו,
אבל אם אין זקוק אז אם כבתה לא איתקצאי למצותו
ומותר להשתמש בו לצורכו. ורבים תמחו מאי שייכי
ב' הנידונים להדדי, ובפשוטו הכונה דכיון דשמן
כבתה אין זקוק תו אין מקצה השמן כולו, מאחר
דמה שנותר אפי' מה שהיה לשיעור המצוה אינו
מוצרך תו למצוה. אולם להנ"ל אפשר דכונתו
דפלוגתא אם כבתה זקוק לה תליה בחקירה הנ"ל,
דאם כבתה זקוק לה היינו לפי שהמצוה הוא בשמן -
בזה שזה מתכלה, וא"כ ה"ה דאיתקצאי מאחר דהוא
גוף המצוה, אבל אם אין זקוק לה והיינו לפי
שהמצוה הוא השלהבת א"כ השמן אינו גוף המצוה
כ"א היכי תימצאי למצוה, והוי כמו הכלי דלא אמרי'
ביה דאיתקצאי למצותו.
עוד אפשר דהנידון בגדר מצות ההדלקה במקדש,
אי הוי כדי להאיר בעזרה או דהוי כמזבח, דכמו
שיש קרבן ע"ג המזבח כן יש הקרבה של השמן ע"ג
המנורה, (וידוע דברי הגרי"ז שהוכיח כצד הב' ממה
שיש דין דישון ע"ג המנורה, דחזינן דתורת מזבח
עליה), ונפק"מ דלצד א' המצוה הוא השלהבת ולצד
ב' המצוה הוא בשמן. ואפשר דמה"ט מקפידים כ"כ
בחנוכה בשמן, מאחר דאפשר דעיקר המצוה הוא
בשמן, ועי'.

* ו. דין משתה ושמחה בחנוכה, דעת מהר"ם
מרוטנבורק שחנוכה לא קבעום אלא להלל ולהודות
ולא למשתה ושמחה, ולכן ריבוי הסעודות שמרבים
בחנוכה הם סעודות הרשות. ובטעם הדבר שלא
קבעו אותו למשתה ולשמחה כמו בפורים, מצינו
באחרונים בכמה נוסחאות, הב"ח כתב לפי שבפורים
הגזירה היתה על הגופים מחמת שנהנו מסעודתו של
אותו רשע, ועל כן נגזר להרוג ולאבד את הגופים
שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה של איסור,
וכשעשו תשובה ועינו בנפשותם ולא אכלו ולא שתו
שלוש ימים נתכפר להם, ולפיכך קבעו למשתה
ולשמחה לזכור את סיבת הנס, אבל חנוכה עיקר
הגזירה היתה על שהתשרלו בעבודה ועל כן היתה
הגזירה לבטל מהם העבודה, דהיינו קרבן התמיד
והדלקת המנורה, ולפיכך עמדו וטימאו כל השמנים,
וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם
ה' ע"י כהנים עובדי העבודה בבית ה', על כן נעשה
הנס ג"כ בנרות תחת אשר הערו נפשם למות על
קיום העבודה, ולפיכך לא קבעום אלא להלל
ולהודות שהיא העבודה שבלב. הלבוש (העתיקו
המ"ב) ביאר בנוסח דומה, דבפורים היה הגזירה על
הגופות להשמיד ולהרוג שהוא ביטול משתה
ושמחה, ולא על הנפשות שאפילו המירו את דתם
ח"ו לא היה מקבל אותם, ולכן כשהצילם הקב"ה
קבעו להללו ולשבחו ג"כ ע"י משתה ושמחה, משא"כ
בחנוכה שלא גזר להשמיד ולהרוג רק צרות ושמדות
כדי להמיר את דתם ולא יותר, לפיכך כשהגביר
הקב"ה יד ישראל ונצחם קבעו רק להודות ולהלל על
מה שהיה לנו לאלקים ולא עזבונו מעבודתו שזה מה
שרצו למנוע, שיכפרו בהקב"ה.
ובדרכי משה הביא שבמדרכי איתא שחנוכה קבעו
יו"ט משום חנוכה המזבח - ולזה קבעו משתה
ושמחה, וקבעו יו"ט משום הנס - ולזה קבעו הלל
והודאה. ובב"ח הביא מדרש (פסיקתא רבתי ו' ה')
שחנוכה הנשיאים היתה צריכה להיות בחנוכה
והקב"ה שילם להם שכרם בימי מתיתיה וכו',
[ובהגרי"א הובא זה בשם ילקוט מלכים (סי' קפ"ד)
וכן אתה מוצא במלאכת המשכן אמר ר' חנינא בכ"ה
בכסליו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד
בניסן וכו', אמר הקב"ה עלי לשלם, מה שילם לו
הקב"ה חנוכה חשמונאי שאחר שטמאו ההיכל עשו
חנוכה הבית בשמונה ימים אלו, ובה נחשב כאילו
היתה בהם חנוכה המזבח שבמדבר], וכשם
שהנשיאים כל אחד עשה ביומו יו"ט גם בחנוכה יש
להם לעשות יו"ט בענין ביטול מלאכה, ומטעם זה
נהגו להרבות בסעודות ובפרט הנשים שהנס נעשה
ע"י אשה, וה"ה לענין מלאכה שאסור בנשים 'וכדין
ראש חודש'. עוד הביא הד"מ, שבהגהות מנהגים
כתב, שסעודת חנוכה רשות ולכן נהגו לומר
מזמורים ולהרבות בו שבחות כדי שיהא כסעודת
מצוה, ובר"ן כתב דבתו של יוחנן כהן גדול האכילה
לראש האויבים גבינה לשכרותו וחתכה ראשו וברחו
כולם, על כן נוהגים לאכול גבינה בחנוכה, [וזה
הדבר היחיד שמצינו שעושים זכר לנס נצחון
המלחמה]. ולדינא, פסק המחבר (סעי' ב') רבוי
הסעודות שְמֵרְבִים בָּהֶם הַסְעֻדוֹת הַרְשׁוּת, שְׁלֹא
קָבְעוּם לְמִשְׁתֵּה וְשִׂמְחָה. וכתב הרמ"א, וְיֵשׁ אוֹמְרִים
שֶׁיֵּשׁ קֶצֶת מִצְוַה בְּרַבֵּי הַסְעֻדוֹת מִשּׁוּם דְּבִאוּתָן
הַיָּמִים הֵיךְ תִּכְפַּת הַפְּזוּחַ (מהר"א מפראג), וְנוֹהֲגִין
לומר זְמִירוֹת וְשִׁבְחוֹת בְּסְעֻדוֹת שְמֵרְבִים בָּהֶם -
וְאִז הֵיךְ סְעֻדַת מִצְוַה (מְנֻהָגִים). יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ
לְאֹכַל גְּבִינָה בַחֲנֻכָּה לְפִי שֶׁהֵנִס נַעֲשֶׂה בַחֲלָב
שֶׁהֶאֱכִילָה יְהוּדִית אֶת הָאוֹיֵב (פְּל בּו ר'ו'). ובב"ח

כתב שלדינא חנוכה הם גם ימי שמחה (ודלא כש"ו"ט), והביא שכי"כ המהרש"ל בדעת הרמב"ם, וכ"כ המרדכי, ויתירה מזו מצינו שיטת רבינו יונה שפסק שאם לא אמר בברכה"י על הניסים מחזירין אותו, ש"מ דס"ל שיש חיוב פת בימים אלו.

ז. ההבדל בין נס חנוכה לנס פורים: הנה מצינו ב' הנהגות שונות שהיו בעם ישראל בנס חנוכה ובנס פורים, דבנס חנוכה יצאו ישראל במלחמה במסירות נפש אע"פ שהיו מעטים כנגד רבים וחלשים כנגד גיבורים וע"פ דרך הטבע לא היה בידם לנצח את היונים, ובנס פורים לא עלתה בלבם לצאת למלחמה בהמן הרשע, וההשתדלות מצידם היתה ב'לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי אל תאכלו ואל תשתו שלוש ימים... ותפלו אסתר על רגלי המלך ותבך ותתחנן לו, וההשתדלות של מרדכי היה בלימוד תורה כדאינא במגילה דף ט"ז ע"א וייקח המן את הלבוש ואת הסוס אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן וכו', ויש להבין ההבדל בין ב' המקומות. ובפשוטו שבפורים היה גזירה על הגופים, ולפיכך היה בידם להתחזק בתורה ובתפילה ועל ידם לבטל הגזירה, אבל בחנוכה הגזירה היתה על הנשמה, להעביר אותם מדתם, ולפיכך לא היה בידם ויכולתם לילמוד ולהתפלל, ולפיכך הדבר היחיד שיכלו הוא לצאת במלחמה במסירות נפש. אולם הג"ר אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד (בספרו קובץ מאמרים) ביאר שיש ב' סוגי גזירות על ישראל, יש גזירה שבאה מאת ה', ויש גזירה שהיא מעשה שטן, והסימן להכיר בכך הוא לפי סוג הגזירה, גזירה שהיא על הגופות היא גזירה שבאה מאת ה' כדי להחזירנו למוטב, וגזירה שהיא על הנשמה להעביר את ישראל על דתן אינה מעשה ה' אלא מעשה שטן שניתנה לו רשות להלחם נגד קיום התורה ע"י ישראל, גם דרכי הפעולה כנגד ב' הגזירות שונות זו מזו, כשהגזירה על הגופות שהיא גזירה מאת ה' אז דרכי ההשתדלות הם רוחנים כדוגמת תענית תפילה תורה, ואלו כשהגזירה היא לעקור את הדת - שהיא מעשה שטן - אז דרך הפעולה היא למסור עצמינו להריגה ממש ע"י עריכת מלחמה עם העומדים עליו לעקור את הדת, כי מסירות נפש היא האמצעי היחיד להחליש כוחו של שטן.

הנה בעל הניסים אומרים: כְּשֶׁעָמְדָה מְלָכּוֹת יוֹן הִרְשָׁעָה עַל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְהִשְׁכִּיחַם וּתְרַתֵּן, ולכא' לגזור שלא לילמוד הוא אפשרי, אבל הא"ך אפשר לגזור להשכיחם. ושמעתי לבאר עפ"מ ש"כ הרמב"ם בהלכות ת"ת פ"א ה"י ע"ד אִימִיתִי חָבֵב לְלַמֵּד תּוֹרָה עַד יוֹם מוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד-ט) 'יִפְּן יִסְרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ', וְכֹל זְמַן שֶׁלֹּא יַעֲטֶק בְּלִמּוּד הוּא שׂוֹכֵחַ. והיינו שהתורה אינה כשאר החכמות שתלוי בזכרון, אלא צריך להיות מקושר עליה כל הזמן, ואם אינו מקושר מיד הוא שוכח, וזה היתה גזירת יוון שכביכול נתנו קצת לילמוד, אבל המטרה שלהם היתה שלא ניהיה מחוברים עליה. ובאמת גם בשאר גזירת היונים היתה בזה הדרך, כמו שאומרים בעל הניסים וְלֹהֲעֵבְרְכֶם מִחֻקֵּי 'רְצוֹנְךָ', והיינו שהם הסכימו שנעשה ציווי ה', אבל לא את רצונך, כעבדים שמשעבדים לדעת קונם. וזה גם היה גורתם כתבו על קרן השור שאין לכם 'חלק' באלוקי ישראל (בר"ר ב-ה), והנה 'חלק' הכונה שמאמין שיש בורא עולם, רק אין לכם חלק בו, דהיינו שאינו מקושר עליו, וזה היה כל גזירתם לבטל את הקשר לבורא עולם.

ובאמת זה כל תרבות יוון, חיצונית, ולכן עושים זכר ומדליקין בשמן, כדי לזכור הנס שמצאו שמן

טהור, דההבדל בין טמא לטהור הוא פנימי, (ובאמת שמן כל מהותו פנימי, שהרי זית גורם לשכחה והשמן שבו גורם לזכרון, והיינו שהפנימי שונה בתכליתו מהחיצוניות), וכן בהפנמת ענין הנס שנספג בו ימים זה פנימי, ולכן קבעו לעשות זכרון הנס וקבעו בו דיני הידור רק בשמן - בדבר הפנימי, ולא במנורה דהיינו בדבר החיצוני.

ח. נס חנוכה - מהותו: שבת דף כא ע"ב, מאי חנוכה דנתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון.... שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחוס בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעו ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. ועי' בהר"ן שהביא שיש מי שכתב, שלפיכך קראום חנוכה כלומר חנו בכ"ה (בכסליו) וכו'. אולם במחזור ויטרי כתב, דחנוכה הוא מלשון חן וחנינה, שבימים אלו הם ימים מיוחדים שהקב"ה נותן חן וחנינה, והם ימים של נסים שלא כהנהגת הטבע. ויש שביארו ד"ז בדרך משל, שכידוע מי שישן יש ב' אופנים איך להעירו, א' ע"י קול ורעש, ב' ע"י אור, אך הבדל גדול ביניהם, דרעש כל דהו סגי כדי להעירו, אבל אור צריך שיהיה אור חזק מאוד השנה הקב"ה קרוב אלינו, אך זה בדרך של קול דהיינו תקיעת שופר, אבל בחנוכה הוא ע"י אור, וזה ימים מיוחדים שיש בהם עצומה של אור שהוא מקרין על כל אחד ואחד. ויש שפירשו עפ"י בדרך דרוש מש"כ רש"י בפרשת נח (ח, יא) עה"פ 'ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפייה וגו', ופרש"י טרף - חטף, ומדרש אגדה (עירובין יח:): לשון מזון, ודרשו בפייה לשון מאמר, אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה, ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם. והכוונה שהקב"ה יקבע את מזונותינו בימי החנוכה, שהן מרורין כזית והכוונה שהם ימים שמשמשים בהם בשמן זית, ולא בר"ה שהן מתוקין כדבש והכוונה שהם ימים שמשמשים בדבש, לפי שימי חנוכה הם ימים של רחמים מעל לדרך הטבע.]

והשאלות המפורסמות, א' קושית הבית יוסף, דאם מצאו פך שהיה בו כדי להדליק יום אחד, נמצא שהנס היה רק ז' ימים, וא"כ אמאי מדליקים ח' ימים. [ונשפכו על זה נהרות של דיו, אך אכתוב כאן גרירי אחד ששמעתי מאמאמור"ר זצוק"ל, שהביא בפרש"י הסבא מסלבודקא שתירץ עפ"מ ש"כ הרמב"ם בפרשת בא, שמתוך הניסים הגלויים אדם בא להכרה שאף הניסים הנסתרים הכל מאת ה' אין טבע ואין מקרה, וא"כ ע"י הנס שהיה בו' ימים באו להכרה שגם מה שדלק ביום הראשון הוא ג"כ נס, ולכן הדליקו שמונה ימים. ועפ"י הביא בשם רבו הגר"ש רוזבסקי זצ"ל לפרש מה שאומרים בפזמון דמעוז צור וכו' 'בני בינה ימי שמונה' קבעו שיר ורנונים, והקשה וכי רק בני בינה (שמבינים דבר מתוך דבר) צריכים להודות על הנס, הא חיוב הודאה מוטל על כל אחד ואחד מישראל. ועפ"י ביאר שהכוונה שבני בינה הם עשו ימי שמונה, לפי שהם הבינו שהנס הוא שמונה ימים, אבל אחרים באמת עשו רק שבעה ימים. אולם אפ"ש"ל בענין אחר עפ"מ ש"כ האחרונים דהלל בחנוכה אינו מדין הודאה על הנס אלא הוא מדין הפרסומי ניסא, (עי' ערכין דף י' ע"ב), וד"ז קבעו בכמה דרכים ע"י ההדלקה וע"י אמירת הלל, אבל שיר ורנונים שייך רק למי

שמתבונן בדרכי ה' שרואה את חסדיו המרובים]. ב' איך הדליקו בהם במקדש שמונה ימים, הא הוא שמן נס ואין זה שמן זית. ג' הפח שהיה גנוז שם ונמצא, לכא' מאימתי גונוים פח שמן במקדש. ד' מאימתי הכהן הגדול מכין שמן (כמש"כ בחותמו של כהן גדול) הא אין זה עבודה דכהן גדול. ה' אמאי כהן גדול היוצד לחתום על הפך, הא כל יום היו מכינים שמן ומביאים למקדש. ו' מהו הלשון ולא מצאו אלא 'פך' אחד של שמן, ולכא' הנס אינו בפך כ"א בשמן, וא"כ הו"ל לומר ולא מצאו אלא שמן שהיה מונח בפך שע"ג חותמו של כה"ג.

ושמעתי שיש מדרש (ויסודי הדברים ראיתי בספר ליקוטי יהודה בשם האמרי אמת) שכמה שנים קודם לכן, היה פך במקדש שהיו ממלאים בו שמן, וכשבאו להשתמש בו ראו שהפך ריק וחזרו והכינו בזה שוב שמן וחזר חלילה, וכך נעשה ח' פעמים, ואז ראו שיש כאן משהו מיסתרי בפך הזה, לפיכך לקחו הכה"ג וכתב עליו את כל המעשה הנ"ל (וזהו חתמו של כה"ג) וגזרו. לאחר שהחשמונאים כבשו שוב לא מצאו שום שמן כ"א הפך הזה שהיה גנוז וראו עליו מה שהכה"ג כתב, ואז הבינו שהשמן שיש בו לשמונת הימים הוא מאותו שמן שנגזו בפך, ונמצא שכל השמונת ימים הוא נס (לפי שמעיקרו כשגזרו לא היה בפך אפילו ליום אחד) ואין זה שמן נס, וזה שאמרו שהנס הוא בזה שמצאו את 'הפך', לפי שעיקר הנס נעשה בפך, ודו"ק.

והנה בגזירות שגזרו היוונים על ישראל, הם שבת ומילה וקידוש החדש, ולכא' תינח שבת ומילה שהם אות ברית בין ישראל לקב"ה, אבל מה הפריע להם 'קידוש החדש' יותר משאר מצות. וידוע מה שמפרשים בעלי המוסר, שבקידוש החדש הוכח להם שעם ישראל כפוף לחכמי ישראל ולא לשום דבר אחר, ויתירה מזו מצינו שגם הטבע משעובד לחכמים, דאינא בנדה דף מד ע"ב נבעלה יום אחד לפני גיל שלש אזי בתוליה חוזרים ומתפראים, אבל אחרי גיל שלש היא מאבדת את בתוליה, ובירושלמי (נדרים פ"ו סה"ח) אמרו בת שלש אין בתליה חוזרים ואם עיברו את החדש אז חשיב של הגיע זמנה ושוב בתליה חוזרים, ומזה מוכח שיש כח לחכמים לשלוט על הטבע, שהרי גיל שלש נקבע לפי התאריך הנקבע על ידי החלטה חכמים אם לעבר את השנה, וכן אם לקבוע את החדש, מלא או חסר, ועל ידי זה קובעים את גילה נהיה בה שינוי מציאותי בבתוליה. וזה מה שרצו לעקור ולומר שיש טבע, והעולם משעובד לטבע ולא לתורה ולחכמה. וזה שאמרו באבות פ"ג מ"א כל המבזה את המועדות אין לו חלק לעולם הבא, ופי' רבינו יונה לפי שמי שמבזה את תקנות רבנן הרי הוא מבזה כבוד שמים שזה תכלית הבריאה. ובאמת כל תרבות יוון בנוי על חכמה (חכמת יוון), והיינו שהחשמונאים עושים מצוה הוא לפי שכך הקב"ה ציווה, והיונים עושים מצוה הוא מפני 'שהם' מבינים שכך צריך לעשות. וכידוע המימרא שהובא בבי מדרשא בשם רבינו הגר"ח מבריסק זצוק"ל שיתכן שבאותו בית מדרש יושבים ב' אנשים שלומדים יחדיו ואחד שייך למתייונים ואחד שייך לחשמונאים, וההבדל ביניהם שהוא שואל 'למה' והוא שואל 'מה', והיינו שהמתיון שואל למה הקב"ה ציווה כך, והחשמונאי שואל מה הקב"ה ציווה כאן, וזה מה שצריך לדעת שהיסוד הראשון שצריך לידע שאת המצוות שאנו עושים הוא לפי שכך הקב"ה ציווה בלי להבין. ועפ"י אפשר שלכך הוסיפו חכמים להדליק עוד יום, אף שהנס היה רק ז' ימים, כדי ללמדך שאת המצוות אנו מקיימים אף בלי להבין מדוע כך נצטיינו, וזה כל

מהותם של החשמונאים. ולפיכך מי שרוצה לבדוק עצמו להיכן הוא שייך, יבדוק במצוה לשמוע דברי חכמים, אם הוא שואל מה חכמים ציווי כאן, או שהוא שואל למה הם החליטו כך. והדברים נוראים למתבונן.

הערות בהלכות חנוכה

*** הדלקת השמש בערב שבת * תורת כלי לנרות חנוכה * נידונים בשמן המצוי בזמנינו * לכס – בנרות חנוכה * זמן הדלקת נרות חנוכה * הנהוגים להדליק בצאת הכוכבים אם יתפלל ערבית קודם * בשיעורא דעד שתכלה רגל מן השוק * להקפיד להדליק בזמן ההדלקה * אינו יכול להדליק בזמן מה יעשה * למעלה מכל * אמה * הדליק בתוך ביתו שלא בשעת הסכנה * אם מחויב אדם לקנות בית פחות מכל * אמה * כבה חלק מהנרות באמצע ההדלקה * מקום ההדלקה * להוציא את אשתו וב"ב בברכות * זמן ההדלקה למי שנעשה גדול בחנוכה * תענית שעות בחנוכה * נשים בעשיית מלאכה * אונן בהדלקת נרות * בסוסי לאיסור ולהיתר בנרות חנוכה * העמדת המנורה בבית הכנסת * הערות * שאלות בעניני ספגניות, א' סופגניה חלבית, ב' ברכת הסופגניה.**

הדלקת השמש בערב שבת

הדלקת נרות שבת נמסרה לאשה (ש"ע סי' רס"ג סעי' ג'). ויש שהעירו דלכא' הדלקת השמש שמדליקים כדי שיוכלו להנות מאורו, ראוי ליתן בערב שבת לאשה, שהרי מדליקין זאת כדי שיוכלו להשתמש לאורו, ובפרט אם מדליקין נרות שבת באותו חדר שמדליקין המנורה לשיטת המחבר (סי' רס"ג סעי' ח') שאין מברכין על תוספת אורה, א"כ מדינא צריכה להדליק השמש.

תורת כלי לנר חנוכה

השערי תשובה סי' תרע"ג סקי"ג הביא ברכי יוסף שכתב בשם חסד לאברהם, דקליפי ביצים ובצללים אין מדליקין בהם משום דבעינן תורת כלי לנר חנוכה, דכך היתה התקנה 'נר איש וביתו', ו'נר' היינו הכלי והבית קיבול המחזיק את השמן, וקליפי ביצים ובצללים ליכא עלייהו תורת כלי. ויטודי הדברים כבר כתב רבינו יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד [הודפס בספר הזכרון להג"ר הוטנר] דבעינן כלי, דילפי' נר חנוכה מנרות בית המקדש שהיה כלי מכלי המקדש.

ובזמנינו המציאו סוג כלי לשמן לשימוש חד פעמי, דהיינו שיש כלי זכוכית מוכן עם שמן ופתילה בתוכו, ושורבים ראש הזכוכית ומדליקין בו, ואח"כ משליכים הכלי ואינו עומד אלא לשימוש פעם אחד. ויל"ע לדעות דבעינן כלי לנר חנוכה אי ש"ד להדליק בזה, דאפשר דכיון שהשימוש בזה הכלי הוא רק פעם אחד ואינו עומד עוד לשימוש אחר שנשתמש בו פעם אחד א"כ לאו שם כלי עליה. וכבר האריך בזה אאמור"ר זצ"ל בספרו שלמי תודה - חנוכה.

נידונים בשמן המצוי בזמנינו

כתב הרמ"א (ריש סי' תרע"ג) מצוה מן המובחר להדליק נר חנוכה בשמן זית. ונאמרו בזה כמה טעמים, א' לפי שבו נעשה הנס, [כ"כ בדרכי משה (סק"א)], וכן הוא ב'כל בו', ולטעם זה אף כשאין לו שמן זית עדיף לקחת סתם שמן ולא נרות שעה לפי דע"י השמן נעשה הנס, ב' זכר למנורה שבמקדש. והוסיף הרמ"א ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורו צלול ויפה, ואף בנרות שעה שאורו

ג"כ צלול ויפה שפיר דמי להדליק בהם. ולפיכך הדרגות הם שמן זית, שמן סתם, שעה, שאר נרות. הנה בשמן זית למאור המצוי בזמנינו המיוצר מגפת של זיתים (המסומן על גביו 100% גפת זית מזוכך), דהיינו העשוי מפסולת הזית כולל הגרעין (בתהליך כימי ארוך), אם יש בו מעלה דשמן זית. ויש בזה כמה נידונים, א' דאפשר דזית הוא בשר הפרי ולא הגרעין והעץ, וא"כ שמן שאינו עשוי מבשר הפרי אינו שמן זית כלל. נוע"י בשביעית פ"ג מ"ז בפירוש הר"ש והרע"ב שיש שמוצאין שמן מרגעיני זיתים ולפיכך יש בהם קדושת שביעית, וע"ע בתוס' יו"ט שם שכתב שלוקחים את הגרעין הקשה ומשברים אותו בסכין ונמצא בהן גרעין קטן רך וטוב למאכל וגם סביבו ליחות שמן. אולם ד"ז אינו שייך לניד"ד, דשאני שביעית דאף אם אין על הגרעין תורת אוכל יש בהם ק"ש, כדחזינן דאף בעצים שהנאנו וביערו שווה יש בהם קדושת שביעית. אולם בפוסקים מצינו נידון גם לענין ברכות אם תוך הגרעין דזית חשיב אוכל או לא, ע"י מג"א סי' ר"י סק"ד, ובביאור דבריו יעוי' במחצית השקל ובפמ"ג וביד אפרים. אולם ד"ז אינו שייך להכא, שמוצאים שמן אף מרגעין עצמו ולא רק ממה שבתוכו. [אולם במנחות דף פ"ו ע"א איתא דשמן שטחנו בריחים כשר למנחות שאין צריך בהן זך כתיב ופסול למנורה, [ז'ד' נקי – כגון אותו שיוצא בלא טעינה בסלים ואפי' נטחנו הזיתים בריחים, 'כתיב' כתוש – לא טחון בריחים אלא כתוש במכתשת], ומבואר דאף שעשוי ג"כ מהגרעין חשיב שמן זית, אלא שלמנורה הוא פסול משום דלא חשיב כתיב.

ב' כיון דבעינן דומיא דמנורה, לפיכך כל דדמי ליה טפי חשיב הידור טפי, ולכך שמדינא יכול להדליק אף בנרות שעה שאינו ראוי לאכילה ואינו ראוי למנורה, מ"מ איכא הידור להדליק במה שראוי למנורה, ולפיכך שמן כתיב בכבישה קרה היא המעלה ביותר, שמה שיוצא בכבישה הראשונה במכתשת כשר אף למנורה, [ונדיעבד אף שאינו ראוי לאכילה כגון שנכתש מיזיתים ירוקים שהם בוסר והוא זך וכתיב כשר אף למנורה, ולכן כל מה שדנו לענין שמן שיש בו חמיצות גבוהה משום שאינו ראוי לאכילה, זה אינו מאחר שאף למנורה הוא כשר], ומה שיוצא בכבישה שניה במכתשת או מה שיוצא ע"י כבישה שניה בקורה או באבנים או מטחנה פסול למנורה וכשר למנחות, והוא השמן הנקרא בזמנינו שמן כתיב בכבישה קרה. לאחר מכן שמן כתיב ובכבישה חמה (שמחממים את הזיתים לטמף' גבוהה, ולעיתים מוסיפים גם חומר ממיס, וכל זה כדי למצות את השמן עד הסוף), שהוא פסול אף למנחות כזיתים כבושים שפסולים אף בדיעבד (וגם כל היתרונות שיש בשמן זית מתקלקל ע"י החימום), והוא השמן הנקרא בזמנינו שמן זית זך (והוא שמן מזוקק, שעובר תהליך חימום שמתחיל בכ-100 מ"צ ומגיע לטמף' גבוהות, התהליך כולל תערובת של כימיקלים שונים, שהתהליך מוריד את רמת חמיצות עד 0% והוצאה של הצבעים והריחות הלא רצויים). לאחר מכן שמן גפת, העשוי מפסולת הזיתים לאחר מיצוי השמן שיש בו 4% שמן שנותר בפסולת שאין אפשרות בצורה טבעית להוציאו, פסולת זו נכנסת לייבוש בתנור ארוך, שהחום בתחילת התנור הוא 400 מ"צ וסוף המסלול כ-60 מ"צ, הפסולת הסופית נראית כעין אדמת חול חמרה שיש בה גרגירים שונים ובהם יש יתרת השמן, ומשם הוא נכנס למיכלים שע"י חומר כימי ממצים את השמן המעט שנותר בפסולת, ושמן זה מלבד

הבישול שנעשה בהם יתכן שלאחר תהליך זה פקע מהם תורת שמן זית. לאחר מכן יש שמן (שמגיע מערבים) שטעמו רע והוא מאוס מאוד, שפסול להדלקה, כמו עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת המבואר בסי' קנ"ד סעי' י"ב שאסור להדליק בביהכ"ס, ובפמ"ג (שם א"א סקי"ט) שדבר זה פסול בכל נרות מצוה, [אולם במה שיש בו קצת ריח רע אין עשוהו למאוס ואינו פסול לנרות חנוכה, וכדחזי' בגמ' שמנים ופתילות שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה, ובאחד מהשמנים שאין מדליקין בהם בשבת הוא עטרן שריחן רע, וכן דייק הפמ"ג בסי' תרע"ג משב"ז סק"ב, אולם בספרו ראש יוסף (שבת כא ע"א) כתב להיפך שעטרן פסול לנרות חנוכה לפי שריחו רע ושייך ביה הקריבהו נא לפחתך, והיינו שריחו רע עשוהו ד"ז למאוס. וע"ע בהערך השולחן שם סעי' ג' שכתב דהגמ' לא קאי על דבר שריחו רע, אך כתב זאת מטעם אחר.]. אולם במה שהוא מר ואינו נאכל מחמת מרירותו אינו עשוהו למאוס, והרי הוא כנרות שעה שכשרים להדלקה.

ש"מ בכת"י לרבינו יצחק סגי נהור בן הראב"ד (הודפס בספר הזכרון להג"ר הוטנר) שכתב בזה"ל: דע כי אע"פ שאמרו רז"ל כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, עם כל זה רצוי לחזר אחר שמן זית זך, שבשמן זית נעשה הנס, 'והיותר זך הרי זה משובח', והשמן זית אע"פ שלא יהיה זך כ"כ טוב יותר משאר השמנים, ע"כ, ומבואר שיש ענין להדר ולהדליק בשמן שזך ביותר, אולם הפוסקים השמיטו לד"ן זה, וצ"ע.

ואפשר דשמן גפת שאינו ראוי לאכילה מחמת שנעשה מהפסולת, ומתחילה קודם שנעשה זפת היה ראוי לאכילה, גרע טפי ופסול להדלקה. דהנה הבן איש חי (שנה א' פרשת וישב סעי' יב) כתב, ששמן שהונח תחת המיטה לא ידליק בו נר חנוכה ולא נר שבת, משום שרוח רעה שורה עליו וכיון שנמאס לאכילה נמאס למצוה משום הקריבהו נא לפחתך. ולכא' הרי גם העטרן והנפט מאוסים הם לאכילה, ואפי"ה כשרים הם להדלקת נר חנוכה. ובע"כ צ"ל דשאני שמן שמעולם לא עמד לאכילה כמו נפט וכדו' ואין אדם מואס בו, משמן שעומד וראוי לאכילה שנעשה בו דבר שגורם לאדם למאוס בו דאית ביה גריעותא משום הקריבהו נא לפחתך, ולכן אם נמאס לאכילה אית ביה גריעותא.

עוד יל"ע בשמן זית המצוי בימינו, שרשום על גביו במרכיבים שיש בו תערובת של 'שמן צמחי', (כידוע שרשויות החוק בימינו מחייבים לרשום על כל תערובת שיש בו יותר מ-2%), ויש בו רוב שמן זית אך יותר מאחד משישים שמן שאינו מזית. ויל"ע אי 'שמן זית' נקבע לפי כללי דיני ביטול תערובות שהוא אחד משישים, דשמו נקבע ע"פ הרוב ורק לענין דינא בטעם כעיקר (כאיסורי אכילה וכדו') בעינן ביטול דשישים, וצ"ע. שו"מ בזה באשל אברהם (מבוטשטש) תנינא ריש סי' תרע"ג שכתב שהולכים אחרי הרוב ועי"ז כולו מקבל שם דשמן זית, אולם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל אמר דביטול אינו נותן למועט את המעלה של הרוב, והוא עפמ"ש"כ העונג יו"ט (סי' ד') שהביטול אינו מהני רק להסיר פסול ולא לתת דינים ומעלות שלא היתה בו, עכ"ד. ונראה דאף לחולקים על העונג יו"ט וסברי שהביטול נותן גם דיני הרוב למועט מ"מ הכא י"ל דלא מהני, דהנה במקדש אם יתערב בשמן זית זך מקצת שמן שאינו זך או מקצת שמן שאינו מזית, פשוט דלא יהני ביה דין ביטול ברוב, לפי שבדין "זך" נאמר שבהא לא מהני דין ביטול דאלי"כ כל שמן זית אף שאינו זך נתייר מדין ביטול ברוב, וא"כ

היה לענין נרות חנוכה דבעי לכתחילה שמן דומיא דמקדש בעי נמי שמן זית בלא דיני ביטול. וש"מ בזה בשפת אמת שכתב דאף במקדש ד"ז כשר, הדנה בשבת דף כ"א ע"א איתא תני רמי בר חמא פתילות 'ושמים' שאמרו חכמים שאין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש משום שנאמר להעלות נר תמיד, הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא עולה ע"י דבר אחר. והקשה רעק"א למה נקט שמנים הא במקדש אין מדליקין אלא בשמן זית זך. ות"י השפ"א הדגמ' איירי שעירב מעט שמן פסול באופן שנתבטל ובכה"ג נהפך להיות שמן זית ממש, אלא משום שאינו דולק יפה וחיישנין שמא ישאר בסוף משמן הפסול הדולק כך אסרינן. ולפי"ז מבואר שמדינתא ד"ז חשיב שמן זית זך וכשר אף למקדש.

דינא ד"שלבם" בנרות חנוכה

שבת דף כ"ג ע"א, אמר ר' זירא כי הוינא בו רב הוה משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא וכו', וכתב הר"ן בפסחים דף ז' ע"ב דטעמא דבעי לאשתתופי בפריטי הוא משום שאינו יוצא במצות נר חנוכה אלא בשל עצמו, דבעינן שיהא השמן ידידיה, ע"ש. ולפי"ז יל"ע בבב המדליק בבית אביו אם צריך לזכות בשמן ובפתילה, ואי לאו אינו יוצא ידי"ח.

והנה חכ"א כתב שלפי דברי הר"ן יש לעדיף לקחת שמן מחוץ לארץ משום דין לכס, מאחר דברוב השמנים שבא"י מעורב בהם מעשר ראשון ומעשר עני, מאחר דדבר זה מותר לזרים ואיכא הפסד רב לבעלי החברות לתת סכום זה לעני וללוי, ואף בשטריות הבד"ץ מ"מ מעשר ראשון אין נותנים ע"פ הוראת החזו"א (אה"ע סי' ג') מאחר שאין לנו היום לויי חזקה לפיכך אין בהם דין נתינה, ותו לא חשיב לכס.

אולם נראה דד"ז חומרא יתירה היא, בראשית דדין הר"ן לא הובא בפוסקים, וביותר יתכן שאף הר"ן התכוין רק בדין שליחות דבעי שליח דבעל הממון (ולפיכך רבי זירא אינו יוצא בהדלקת בעל האושפיזא מדין שליחות בלא שיש לו חלק בנרות, דאז הוא בעל הממון), ולא לענין גוף המצוה דבעי לכס (והיינו במקום שהוא מדליק בעצמו, דלא בעי שיהיה הנר שלו). ומה"ט כתב הבית יצחק יו"ד סו"ס קמ"ב ובשרה חמד חנוכה אות ט"ו שאפשר להדליק נ"ח אף במעשר ראשון. ויתרה מזו מצינו במ"ב סי' תרע"ג סק"ב שהביא בשם השואל ומשיב לדון בשמן גזול אי כשר לנר חנוכה, והנידון מצד מצוה הבאה בעבירה, ומשמע דמדין לכס ליכא חסרון. ועוד דכיון שאין ודאות שבוה מעורב ממון חבירו, והוי רק ספק, תו אמרי' ספק דרבנן לקולא, ושפיר מקיים המצוה, ושאיני מאתרוג שהנידון בדאורייתא (ביום הראשון דבעי לכס). ועוד שבמה שהדין שהמוציא מחבירו עליו הראיה, אין ברור דלא חשיב לכס, וידוע מש"כ הקונטרס הספיקות כלל א' סי' ה' דכל ממון דהמע"ה הוי שלו לכל מילי, כדביאר בשערי יושר ש"ה פ"א, ובאור שמח פ"ב מביכורים ה"ג, וכ"ה בחזו"א אה"ע סי' לט סק"ג, ועי' קה"י ב"מ סי' כ"ב. ואף שהחזו"א והקה"י שהחמירו לעצמם באתרוג לענין ד' מינים, מ"מ כבר כתב בספר זכרון שאול להגר"ש ברזם (ח"ג) במכתבים שבסופו מכתב א' שהעולם סומכים לענין אתרוג שרושמים ערך המעשר ראשון בפנס, דכך כתוב לעשות במקום שאין כהן והתרו"מ יתקלקלו, ונחשב בזה גם שלו, עכ"ד.

ובמשי"כ שעדיף להדליק בשמן מחו"ל, הובא בספר מגיד מישרים פרשת מקץ שגילה לו המלאך, וז"ל: בשמן שהכנת לנרות אל תשתמש בו כי אינו שמן

זית מזיתי ארץ ישראל אלא מחוץ לארץ. ומשמע דזה יותר מהידור עד כדי שאמר לו שלא ידליק בהם. וידוע מה שאמר רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א דזה מטעם שיש בהם חיוב מעשרות, וכעין שאמרו בברכות דף ל"ט ע"ב רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי, ומה"ט אמר דכל שנחסטו בא"י הרי דינו כשמן א"י וחייבים במעשרות.

זמן הדלקת נרות חנוכה

שבת כ"א ע"ב, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ונחלקו הראשונים מהו משתשקע החמה, אם הוא תחילת שקיעה דהיינו מתחילת זמן בין השמשות או סוף שקיעתה דהיינו מצאת הכוכבים, דעת הרשב"א הר"ן והמאירי שהוא מתחילת שקיעתה, וס"ל עוד דהיינו מתחילת שקיעה שניה, ואזלי בשיטת ר"ת דזמן ביה"ש מתחילת שקיעה שניה, ודעת הרא"ש המרדכי והטור שהוא מסוף שקיעתה. ולדינא דעת המחבר בר"ס תרע"ב שהוא מצאת הכוכבים וכדעת הרא"ש והטור, ודעת הגר"א (סי' רס"א סק"א) דהוא מתחילת שקיעתה, וס"ל עוד כדעת הגאונים שהשקיעה מתחילה מעת שמתכסה עגלת השמש מעיניו דהיינו מתחילת שקיעה ראשונה.

החזון איש נהג להדליק כעשרים דקו' לאחר השקיעה, ורבים תמחו דלכא"ו זה דלא כמאן, ונאמרו כמה דרכים לבאר זאת, י"א דס"ל דאף שזמנו החל מתחילת שקיעתה מ"מ משום שרגא בטיהרא מאי הני (דבתחילת שקיעתו עדיין יש אור חזק ואין הנרות עושים רושם) לכך איחר קצת. [וכע"ז מצינו בבית"ל (שם ד"ה ולא מקדימים) לבאר מש"כ הרמב"ם לענין נר חנוכה 'ולא מקדימים', אף דבגמ' אמרו כן רק לענין נרות שבת, שהוא מצד הסברא שאינו ניכר הפרסומי ניסא כשמקדים דשרגא בטיהרא מאי מהני ליה]. וי"א לפי שבזה יוצא ידי חובת כל השיטות, שהרי הוא מדליק תוך החצי שעה של השקיעה ולשל צאת הכוכבים, [ועי' בבית"ל (שם) שכתב דאף לשיטות שזמן ההדלקה הוא צאת הכוכבים מ"מ כשמקדים קצת כערך רבע שעה או מעט יותר איכא היכר שהוא לילה ולית ביה משום אין מקדימים. ואפשר עוד דאף הראשונים שכתבו צה"כ היינו נמי מעט קודם, דיעוי' במרדכי שכתב שהטעם שמדליקין בסוף השקיעה לפי דשרגא בטיהרא מאי אהני, ולאחר שנתבאר דכשמדליק רבע שעה קודם לית ביה משום שרגא בטיהרא א"כ יוצא בזה ידי כולם]. וי"א דס"ל לחזו"א דשקיעה שניה דר"ת מתחלת כעשרים דקו' אחר שקיעה דילן, [וס"ל דשקיעה ראשונה דר"ת מתחלת קודם שקיעת העגולה, וכדמבואר בר"ן פרק בתרא דתענית (ט' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וזמן תפילת נעילה) וז"ל: והיינו עם שקיעת החמה כשחמה הוא בראשי אילנות הגבוהים, ע"כ. וכ"ה בפרישה סי' תרכ"ג (ד"ה וזמנה סמוך). ומבואר דשקיעה ראשונה לר"ת הוא בזמן שחמה בראשי האילנות. ולפי"ז א"ש המנהג בארץ ישראל שצאת הכוכבים (לענין דאורייתא) הוא כ-35 דקו' אחר השקיעה (וכן הורה החזו"א לענין תינוק שנולד בערב שבת כ-35 דקו' אחר השקיעה, שאפשר למולו בשבת) לפי שאז הוא סוף שקיעה שניה דר"ת [ולכן חשב לשיטת ר"ת וסעי' ודליק אז.

ונפק"מ בבאיורים אלו, לזמן ההדלקה בחוץ לארץ, ששם כידוע זמן צאה"כ מאוחר יותר מא"י, דלכא"ו לטעם א' גם שם יש להדליק כ-20 דקו' אחר

השקיעה, ולטעם ב' מדליק בשקיעת החמה (שהרי בכל גוויי אינו יכול לצאת ידי חובת כולם), ולטעם ג' לעולם מדליק כ-15 דקו' קודם צאה"כ.

ולענין זמן ההדלקה בדעינד, כתב השו"ע בר"ס תרע"ב שהוא מפלג המנחה ולמעלה, וכתב המ"ב (סק"ג) שהוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. וע"ע בס' תרע"ט מ"ב סק"ב דאף בערב שבת לא ידליק אלא אחר פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה. ויל"ע מהו צאה"כ לענין זה, אם הוא צאה"כ דר"ת (דהיינו 72 דקו' לאחר השקיעה), וא"כ אפשר להדליק רק 3 דקו' קודם השקיעה (דשעה ורביע הוא 72 דקו'), וכן מבואר בבית"ל בס' רס"א סעי' ב' (ד"ה להקדים) שזה 3 דקות קודם השקיעה, [ובאמת לפי חשבון הזמניות זה יוצא בתקופת חנוכה בשקיעה ממש או קצת אחרי, וצ"ע], או דהוא צאה"כ דידן (דהיינו 40-45 דקו' לאחר השקיעה), וא"כ יכול להדליק כ-35 דקו' קודם השקיעה, [ולפי חשבון הזמניות, ולפי מש"כ האגרות משה באבה"ע ח"א סו"ס נ"ח שחישוב השעות הוא מחצות ועד צאה"כ, יוצא שבחנוכה יכול להדליק רק 31.8 דקו' (אם צאה"כ הוא 40 דקו') או 35.8 דקו' (אם צאה"כ מדינא הוא 35 דקו') קודם השקיעה]. עוד יל"ע במי שרגיל להדליק נרות שבת בכל ער"ש כ-30 דקו' קודם השקיעה, האם יש ענין בשבת חנוכה לאחר את זמן הדלקת נרות השבת, כדי לאחר יותר את הדלקת נרות החנוכה, דלכתחילה בעי להדליק כמה שיותר קרוב לשקיעה.

השעה"צ בס' תרע"ו סק"ג הביא מדברי המאירי שברכת שעשה ניסים ושהיינו, יסודם על עצם הזמן שנעשו בו ניסים ונפלאות, ורק לכתחילה סמכוהו על ההדלקה. ולפי"ז יה"ק לדעת הגר"א שמברך בתחילת השקיעה היכי מצי לברך ברכת שהחיינו ושעשה ניסים, הא אכתי לא הגיע זמן דחנוכה, דהא ברכות אלו אינם על ההדלקה אלא על עצם הזמן. ובאמת דבר זה קשה לכו"ע, דכשחל כ"ה כסליו בשבת לכו"ע מדליק מבעו"י מפלג המנחה, ותיקשי איך מברך אז ברכת שהחיינו ושעשה ניסים. ואי נימא שהתחלת ימי חנוכה מתחילים תכף משעה שמדליקין הנרות, א"כ ייצא חידוש לדינא, שמי שהדליק בשקיעת החמה ואח"כ אכל קודם הלילה, שצריך להזכיר על הניסים בברכת המזון. וכן כשחל כ"ה בכסליו בשבת והדליק מבעו"י ועדיין לא התפלל מנחה יצטרך להזכיר על הניסים בתפילה, אלא דאפשר דזה הוי תרתי דסתרי ועל כן לכתחילה ודאי שצריך להתפלל מקודם ההדלקה מה"ט, וצ"ע. ובפוסקים מצינו נידון זה על הדלקת כל יום באופן שאינו יכול להדליק אחר השקיעה שכתבו הפוסקים שבדיעבד מדליק מפלג המנחה, אם צריך להתפלל מנחה מקודם מה"ט דחשיב תרתי דסתרי, דמצד אחד מכריע דמפלג הוה לילה ומצד שני מתפלל תפילה של יום, דיעו"י בפמ"ג בא"א סי' תרע"א סק"י שכתב דמה"ט בהדלקה שבבית לכו"ע צריך להתפלל מנחה קודם, ובשעה"צ בס' תרע"ט סק"ז לענין הדלקה בער"ש הביא לדברי הפמ"ג הנ"ל, וכתב דכל זה הוא כשמדליק הרבה קודם השקיעה אבל אם מדליק סמוך לשקיעה יכול גם להתפלל מנחה אחר שהדליק ואין בזה תרתי דסתרי, ושמעתי מחכ"א שביאר דר"ל דכשמדליק זמן הרבה קודם לשקיעה צריכים להיתר של 'פלג המנחה' שמאז חשיב לילה, אבל כשמדליק סמוך לשקיעה זהו הזמן שתקנו חכמים בערב שבת, וכמו שתקנו חז"ל בשאר ימים להדליק אחר צאת הכוכבים או אחר שקיעת החמה, כן תקנו בערב שבת לכתחילה להדליק סמוך לשקיעת החמה ואין צריכים להיתר דפלג המנחה ולפיכך לא חשיב תרתי דסתרי ושפיר יכול להתפלל

מנחה. ולפי נראה דבער"ש לכתחילה ראוי לאחר ההדלקה שיהיו קרוב לשקיעה ולא בעוד היום גדול, אפילו שהוא אחר פלג המנחה, לפי שגם בער"ש זמן ההדלקה הוא סמוך לשקיעה, ואחר פלג הוא כמו שאר ימים שאינו אלא בדיעבד. [נייש להוסיף עוד, דכשעושה מלאכות אחר שהדליק נרות חנוכה לכא' הוא נמי תרתי דסתרי, ולכן כשבדעתו לעשות עוד מלאכות בודאי ראוי לאחר ההדלקה שיהיה קרוב לשקיעה. אולם יש שטענו דלענין מלאכות שפיר שרי לו לעשות, שהרי אף לרבי יהודה דפלג המנחה היה לילה זה רק לענין מצות הנוהגות בלילה כמעריב והדלקת נרות חנוכה, אבל לענין התאריך פשוט שהוא שייך ליום הקודם, ולכן אף לר"י מותר לו לעשות מלאכות עד שקיעה"ח לפי שעדיין לא הגיע יום השבת, אלא דלשיטתו"ל שרי לו לקבל תוספת שבת כבר משעה זו, ולפיכך שרי לו לעשות מלאכות אף אחר שהדליק נרות חנוכה, וחלוק מתפילת מנחה. ובבי מדרשא יש שרצו להוכיח, שהסיבה שאפשר להדליק מפלג המנחה אינו משום דעת רבי יהודה, שהרי המ"ב הקפיד רק שיתפלא מנחה לפני ההדלקה אפילו אם המנחה היא אחר פלג המנחה, ולא ראה בזה תרתי דסתרי בזה שמדליק אחר כך, והיינו שבמעשה ההדלקה עשוהו ללילה. אולם מכנגד זה יש שהוכיחו מהב"י בסו"ס תרע"ב בשם מהר"י אבוהב שהסיבה שאפשר להדליק מפלג המנחה הוא משום דלא חמיר מהבדלה דאמרי' (ברכות כז ע"ב) צלי של מוצ"ש בשבת, והתם הוא רק לדעת רבי יהודה (עב"ז בטור בס' רצ"ג), וצ"ע.] עוד נראה שבשאר ימים אף סמוך לשקיעה אין זה אלא בדיעבד ולכתחילה צריך להתפלל קודם.

ולדעת הגר"א שמדליק בתחילת השקיעה, יל"ע בקטן שהגדיל ונעשה בר מצוה באחד מימי החנוכה, אם ידליק גם באותו לילה בתחילת השקיעה אף שעדיין הוא קטן, או שעדיף טפי שימתין לצאת הכוכבים שהוא גדול ויתחייב מדינה, שהרי עד עתה חיובו היה רק מד"ס ועתה נעשה חיובו מדברי קבלה (כקריאתי המגילה כדמבואר ברמב"ם פ"ג ה"ג) דחמיר טפי (כדחזינו לענין ספיאק דאזלינן ביה לחומרא כדמבואר במשנ"ב סו"ס תרצ"ב לענין ספק אם קרא המגילה), ויש להוסיף לזה דברי החתם סופר (או"ח סי' רח, יו"ד סי' רל"ג, שבת כב ע"א) דחנוכה עיקרו מדאורייתא ופירושו מדרבנן (ולפיכך נקטו נר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה 'פסולה' כסוכה וכמבוי), ע"ש. כמ"כ יש לדון אם יש חילוק בזה בין אם הוא סמוך על שולחן אביו לאינו סמוך על שולחן אביו, ויש סברות לכאן ולכאן, דמחד גיסא אפשר דסמוך על שולחן אביו קייל טפי לפי שאז עיקר חיובא נפטר בהדלקת אביו וההדלקה שמצד דינה דמהדרין שפיר יכול לקיים בקטנותו שהוא פחות אפי' מחיוב דרבנן, אבל כשאינו סמוך שאז הדלקתו הוא מעיקר דינה אפשר שצריך לחכות עד הערב שיהיה מחויב מעיקר דינה. ומאידך גיסא אפשר דסמוך על שולחן אביו גרע טפי, לפי שבשקיעת החמה מדליק רק משום דינה דמהדרין, ועתה כשהגדיל חל עליו עליו עיקר החיוב שהרי מה שאביו מוציא בהדלקתו (בעיקר חיוב דמצות נר איש וביתו) הוא רק על ההדלקה שמדין חינוך (שהרי בזמן השקיעה היה עדיין קטן) ולא ההדלקה שעתה נתחייב בו מעצמו. ואף אם ננקוט שיכול להדליק משקיעת החמה, אפשר דביום שנעשה גדול אף בדיעבד אינו יכול להקדים מפלג המנחה, לפי דדוקא כשמדליק אחר השקיעה דהוי ספק שמא הוא גדול, שפיר מהני הדלקתו לחיוב דרבנן מדין ספק דרבנן לקולא, אבל קודם לכן דהוי ודאי קטן

אפשר דאז אין הדלקתו פוטר מלהדליק שוב בגדלותו, וצ"ע. והנה קי"ל (סי' תרע"ג סעי' ב') הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה אינו זקוק לה, לפי שבשעה שהדליק תיכף קיים המצוה ונעשה זכר לנס ונגמרה המצוה, (נ"ע"ש מ"ב סק"א וס"ק כ"ה). וכ"ז שהדליק בשעה שהגיע זמן המצוה, אבל אם הדליק מפלג המנחה כתב הביה"ל (סי' תרע"ב סעי' א' ד"ה ובלבד) שאם כבתה צריך לחזור ולהדליק אבל לא יברך, דעל פי הדחק אמרינן דמפלג המנחה ולמעלה כבר הותחל המצוה. ולענין ערב שבת כתב המחבר בס' תרע"ג סעי' ב' שאפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעו"י אינו זקוק לה, כיון שבער"ש מחויב להדליק קודם השקיעה כבר הותחלה המצוה בהכשר, והיינו דבער"ש שתיקנו חכמים לכתחילה להדליק מבעו"י לפיכך חשיב כבר אז זמן המצוה, אולם המ"ב שם סק"ו הביא שהט"ז חולק שגם בער"ש שיש עדיין היתר להדליק מחויב לחזור ולהדליק ובלי ברכה. ומעתה יל"ע במי שמדליק בשקיעה וכבה, אי צריך להדליק שוב, שהרי לשיטתו שזמן ההדלקה הוא מתחילת השקיעה ודאי שא"צ לחזור ולהדליק, אך לשיטתו שהוא בסוף השקיעה או שהוא בשקיעה שניה, אי"כ הוי כמו שהדליק בפלג המנחה שצריך לחזור ולהדליק, וא"כ הנידון במי שנוהג להדליק בתחילת השקיעה אם צריך לחוש לשיטתו אלו ולחזור ולהדליק או לא, ועי' במ"ב סי' תרע"ב סק"א שכתב שאותן שמדליקין בתחילת שקיעה (שניה) מי"מ טייל בה כל כך שמן שידלוק חצי שעה אחר צאה"כ, ואף שלשיטתו שזמן ההדלקה הוא בתחילת השקיעה סגי בחצי שעה מהשקיעה כמשי"כ שם הביה"ל ד"ה לא מאחרים, מ"מ כדי לצאת דעת הפוסקים שזמן ההדלקה הוא בצאה"כ יש ליתן שמן שידלק חצי שעה אחר צאה"כ, ולפי"ז לכא' ראוי להחמיר אף לענין אם נכבה קודם שהגיע צאה"כ שיחזור וידליק שוב, וצ"ע.

נוהגים להדליק בצאת הכוכבים אם יתפלל ערבית קודם

יל"ע במי שמנהגו כל השנה להתפלל ערבית שלא בזמנו, אם יכול להדליק בצאה"כ קודם מעריב, או שצריך קודם להתפלל ערבית. [נייש שדייקו מדברי המ"ב בר"ס תרע"ב שכתב דאותן האנשים הנוהגין להתפלל מעריב בזמנו דהיינו אחר צאה"כ ולא הדליק מקודם והגיע זמן צאה"כ יתפלל ערבית ואח"כ ידליק, ע"כ. ומדויק דמי שנוהג להתפלל מעריב מאוחר יותר ידליק בצאה"כ קודם מעריב.] ואם נאמר שידליק קודם יש להסתפק, במי שמתפלל קבוע במוצ"ש במנין האחרון (מחמת שרגיל להאריך בסעודה שלישית), אי שרי לו להדליק מיד במוצ"ש קודם מעריב. [נייש בתי הכנסת שעשו שזמן מעריב במוצ"ש חנוכה יהיה רק 50 דק' אחר צאה"כ, ואז חשיב שאינו אוחזי כעת בתפילת ערבית ויוכל להדליק קודם.]

בשיעורא דעד שתכלה רגל מן השוק

שבת דף כ"א ע"ב, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ועד כמה אמר רבה בב"א אמר רבי יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי. ובר"י שם כתב: ומתעבדין עד אחר שקיעת החמה כמו חצי שעה עד שמגיעין לבתיהם. ובראשונים דנו אי תקנת חז"ל היה להדליק חצי שעה משקיעת החמה (לפי שבזמנם היה זה השיעור שתכלה רגל מן השוק) ולא תליה כלל בזמן שתכלה רגל מן השוק שבכל מקום, או דתקנת חז"ל הוא להדליק עד שתכלה רגל

מן השוק שבכל דור (אלא שבזמנם הוא היה חצי שעה). ויש בזה כמה נפק"מ למעשה, ולא הוברר בו הכרעת ההלכה.

א. בזמנינו שלא כלתה רגל מן השוק אף יותר מחצי שעה, אי מחויב ליתן שמן כדי שידלוק יותר מחצי שעה עד שתכלה רגל מן השוק באותו מקום או לא. וכן לאידך גיסא אם הכין שמן הרבה אי שרי לו מדינה לכבותו לאחר שעבר חצי שעה או לא, (ובשם החזו"א מובא שהיה מכבה הנרות לאחר שעבר חצי שעה, חוץ מהלילה האחרון שהם דולקים עד הסוף).

ב. במקום שכלתה רגל מן השוק קודם חצי שעה [כגון במדליק בביהכ"ס ובגמר התפילה לאחר שכולם יוצאים לביתם להדליק נ"ח נועל השמש את ביהכ"ס, אי שרי לשמש לכבות אז הנרות מטעם שלאחר שיצאו כולם חשיב שכלתה רגל מן השוק], אי שרי לכבות הנרות עוד קודם שיעבור זמן דחצי שעה, דלצד א' אסור דאיכא חיוב שידלק לכה"פ חצי שעה, ולצד ב' שרי.

ג. בזמן הסכנה שמדליקים בפנים, אי צריך לכתחילה להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק או שכיון שבכל גוויי ליכא פרסומי ניסא לבני רשות הרבים כ"א לבני הבית אי"כ יכול להדליק אף מאוחר יותר, דלצד א' צריכים אף בזה להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, לפי שכך היא צורת התקנה, ולצד ב' פשוט שבזה יכול לאחר ההדלקה, ואפשר דאף לצד א' בשעת הסכנה הוי תקנה חדשה לגמרי דאיכא חובת הדלקה שאינו קשור כלל לפרסומי ניסא דבני הר"ר ולפיכך להדלקה זו לא קבעו זמן. ועי' בזה בתוס' שבת דף כ"א ע"ב (ד"ה דאי) שהביא דעות, ולהלכה יעוי' ברמ"א סי' תרע"ב סעי' ב' שהביא בשם י"א שמדינה אפשר להדליק אף לאחר שתכלה רגל מן השוק. ע"ש.

לחקידי להדליק בזמן ההדלקה

הנה בזמנינו יש שמאחרים זמן ההדלקה, בפרט במוצ"ש שעד שחוזרים מביהכ"ס לפעמים הוא לאחר מחצית השעה מצאת הכוכבים. ויש לדעת שדבר זה הוא רק בדיעבד, ובראשונים מצינו יותר דהוי רק בתורת תשלומין אבל עיקר המצוה הפסידה. דנהה בשבת דף כ"א ע"ב, ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק וא"ל לשיעורה. ונחלקו הראשונים אי הני ב' תירוצי פליגי, דעת הרמב"ם דלא פליגי, ולכך כתב דאי לא אדליק בהאי שיעורא תו אינו יכול להדליק, אולם שאר ראשונים למדו דלישני פליגי, ולפיכך כתבו דאף אי לא אדליק יכול להדליק לפי דבשל סופרים הלך אחר המיקל. והמחבר בס' תרע"ב סעי' ב' פסק, ש"כ או ה"זי ולא ה"זי עם ש"קיעת החמה, מ"דליק וה"לך עד ש"תכלה רגל מן השוק, ש"הוא פ"מו ח"צי ש"עה ש"אז ה"עם עו"ברים ו"שבים ו"אכ"א פ"רסומי נ"סא. ו"מיהו ה"ני מ"לי ל"כתחלה, א"בל אם ע"בר ז"ה ה"זמן ולא ה"דליק, מ"דליק וה"לך פ"ל ה"לילה, וא"ם ע"בר פ"ל ה"לילה ולא ה"דליק, אין לו ת"ש"לומין.

והראוני בספר הראב"ה (תשו' סי' תתקע"ב) חידוש גדול, שאחר שתכלה רגל מן השוק שמדליק בביתו, היינו מדין תשלומין, אבל זמן המצוה הוא עד שתכלה רגל מן השוק, ודימה זאת למי שלא התפלל מנחה מתפלל תפילת ערבית שתיים, ואין בזה משום עבר זמנו בטל קרבנו, ומכאן אני דן דהוא הדין בנר חנוכה, עכ"ל. ויש שהביאו ראיה לזה, ממש"כ המ"ב (סק"ה) שאם לא הדליק לאחר השקיעה אין צריך ליתן שמן רק עד שתכלה רגל מן

השוק, אבל אחר הזמן בעי שיעור דחצי שעה. ודין יובן רק אם זה מדין תשלומין, אבל אם זה עיקר החיוב ומצד פירסומי ניסא דבני הבית אז שיהיה סגי בהדלקה כל דהו. [ובזמנינו י"א דאף כשאחר זמן ההדלקה בעי ליתן שיעור דחצי שעה, מאחר שבזמנינו אף אחר חצי שעה יש עוברים ושבים, א"כ שיעור הזמן נשאר גם אז חצי שעה].

והנה הרמ"א שם כתב, יש אומרים שפזמן הנה שפדליקין בפנים אינו צריך לזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (דברי עזמנו וטור בשם תוספות), וימכל מקום טוב לזהר גם בפזמן הנה. ונראה דגם הוא מודה לדברי הראב"ה, אלא דס"ל שבזמן הסכנה הוא תקנה אחרת דהדלקה בפנים, ולכן בזה זמנו כל הלילה הוא לכתחילה, אבל בזמנינו שחזרה התקנה הראשונה למקומו ומדליק בחוף צריך להקפיד להדליק בזמנו.

והנה מנהג החסידים שאף בזה"ז מדליקין בפנים, לכאורה הם יכולים אף לכתחילה להדליק לאחר מחצית השעה, מלבד מדינת דורזין מקדימין. אלא דכתב הרמ"א דמכל מקום טוב לזהר גם בזה"ז להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, וביאר הטור דהיינו לפי שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכרא לעוברים ושבים. ונראה דבזה"ז יש גם לאחר מחצית השעה עוברים ושבים, תו אין להקפיד בזה, שהרי מצד תקנת חכמים (דזמן הסכנה) כל הלילה הוא זמנו, ומצד הפרסומי ניסא בזמנינו איכא גם מאוחר יותר, ולפיכך בזמנינו אין צריכים להקפיד על הטוב לזהר שכתב הרמ"א.

אינו יכול להדליק בזמנו מה יעשה

מי שנמצא מחוץ לעירו ואינו יכול להדליק בזמנו, אם מחויב למנות שליח שידליק בשבילו בזמן, או שידליק יחד עם כל ב"ב כשיחזרו לביתם באמצע הלילה. [והנה זה ודאי דאיכא הידור להדליק בזמן שקבעו חכמים, א"כ מסתבר שבוה דאיכא מעלה דהידור ומעלה דזריזין מקדימין, הרי היא עדיפא על הענין דמצוה בו יותר מבשלוחו].

עוד יל"ע במי שאינו יכול להדליק בזמנו ממש כ"א לאחר חצי שעה מצאה"כ בזמן שעוד לא כלתה רגל מן השוק, מה יעשה, אם ידליק גם בזה ע"י שליח, שהרי י"א שיעקר המצוה מקיימים רק בחצי שעה הראשונה, או שידליק בעצמו לאחר חצי שעה שהרי מצוה בו יותר מבשלוחו.

עוד יל"ע במי שאינו יכול להדליק בתחילת זמן ההדלקה כ"א לאחר עשרים דקות, אם יש ענין בזה ג"כ לעשות שליח להדליק ממש בתחילת זמן ההדלקה, או דכיון דהוי עדיין תוך חצי שעה מתחילת זמן ההדלקה עדיף טפי שידליק בעצמו משום מצוה בו יותר מבשלוחו. ויורש הספק, א' לפשט"כ הפמ"ג סי' תרכ"ה להסתפק אם זריזין מקדימין עדיף טפי אפילו ממצוה בו יותר מבשלוחו, [וע"ע בשדי חמד (כללים מערכת המ"ם אות נ"ח) שהביא מספר משנת אברהם דזריזין עדיפא, וכדחזין דזריזין דוחה תדיר, אך השדי חמד כתב דמסתברא דמצוה בו עדיף, שהרי אינו מטבטל מעלת זריזים אלא כדי אלא כדי לעשותה בעצמו. עוד מצינו באחרונים לדון לענין מעלת הידור מצוה ומעלת זריזין מקדימין מי קודם, ועי' בחת"ס פתיחה למסכת חולין שהסיק דמעלת זריזין מקדימין למצוות עדיפה ממעלת הידור מצוה, וכ"כ בספר חסידים סי' תתע"ח, והביאו להלכה החיי אדם כלל סי"ח הלכה א', ודי' נפק"מ לענין ברכת קידוש לבנה אי יברך מיד או ימתין למוצ"ש כשהוא מבושם ובכלים נאים, דדעת התרומת הדשן שימתין עד מוצ"ש, וכ"פ הרמ"א בס' תכ"ו סע' ב', אולם

הח"א בכלל קי"ח הלכה י"ד כתב דלשיטת ספר חסידים שזריזין קודם להידור אין להמתין עד מוצ"ש וצריך לקדשה מיד שהגיע זמנה. וע"ע בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ל"ד שפסק לענין מצות ד' מינים שאם יש לו ד' מינים שאינם מהודרים ואם ימתין יביאו לפניו מהודרים יותר, שיש לו להמתין למהודרים וכמש"כ התורה"ד דמעלת הידור עדיפא על מעלת זריזין מקדימין]. ב' דאיכא מצוה לפרסם הנס משקיעת החמה ועד שתכלה רגל מן השוק, ולפיכך כשמאחר ההדלקה הרי בכל רגע ורגע שאינו מדליק מפסיד המצוה, [וד"ו הוא לפמש"כ המג"א (סי' תרע"ב סק"ב) והמ"ב (שם סק"ה) דבזמן התלמוד (וכן בזמנינו) שהיו מדליקין בחוף אז אם הדליק זמן מה אחר שקיעת החמה תו אין צריך ליתן שמן כ"כ עד שתכלה רגל מן השוק, והיינו דאיכא דינא לפרסם הנס כל זמן שיש עוברים ושבים, ולכך כשלא הדליק בזמן הפסיד המצוה לאותו זמן. והדברים מפורשים בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תצ"ט אות י"א, וסי' תק"ד אות ג) שמשגיג ע"ז זמן ההדלקה כל רגע ורגע שלא מדליקים מאבדים חלק מן המצוה].

למעלה מכ' אמה

מי שביתו למעלה מכ' אמה, יל"ע אם בכה"ג ידליק בפתח ביתו (כדי שיהא היכר לבני הבית) שבוה מקיים נמי דינא דמזוזה בימין ומנורה בשמאל, (ועב"ז בשעה"צ סי' תרע"א ס"ק מב), או שאף בזה בעי שיניחה בחלון ביתו כדי לחוש לכתחילה אף לשיטת ה"ר יואל הלוי (שהובא בטור) שבבית אפילו למעלה מכ' אמה נשרה.

עוד יל"ע אי מברך על הדלקה זו, דהא לית ביה פרסומי ניסא לבני הר"ר. ובפשוטו אפשר להביא ראיה שמברכים על זה מדברי המג"א (שהובא במ"ב ר"י תרע"ב ס"ק י"א) לענין מי שלא הדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, שבדיעבד יכול להדליק כל הלילה בברכה, א"כ חזינו דהפירסומי ניסא לבני רה"ר אינו מעכב בדיעבד. אלא דיש לדחות דדוקא התם שמדליק בחוף במקום שתיקנו חכמים אלא שמדליק בזמן דליכא פירסומי ניסא לבני רה"ר, בזה אפשר דכיון שמדליק כתקנ"ח לא איכפ"ל במה שלא מתקיימת בפועל הפירסומי ניסא לבני רה"ר (וכדעת הרשב"א שם וכמש"כ הפמ"ג), משא"כ בניד"ד שמדליק במקום שלא תיקנו חכמים א"כ כלל לא עביד המצוה שתיקנו חכמים. [וד"ו יוכרח, דאלי"כ תיקשי אמאי אין מדליקין למעלה מכ' אמה לפי דלא שלטה ביה עינא, מ"ש מהא דאיתא בשו"ע שבדיעבד יכול להדליק כל הלילה, ובשעה"צ (ס"ק יז) הביא דעת החמד משה ושלטי הגבורים דאף כשבני הבית ישנים יכול להדליק כיון שיש פירסום הנס לעצמו, וא"כ אף למעלה מכ' אמה נמי הא המדליק עצמו רואה הנרות ואיכא פירסום הנס כלפי המדליק, ובע"כ כנ"ל]. עוד אפשר שכל דברי המג"א שמברכים ע"ז היינו דוקא בשעת סכנה שא"צ לפירסומי ניסא לבני רה"ר, דאז אפשר אף להדליק אחר שתכלה רגל מן השוק [ואף שהשו"ע לא היקל בזה (וחשש לשיטות שאף בשעת הסכנה בעי להדליק קודם שתכלה הרגל מן השוק) מ"מ בתורת סניף מקליטן בזה] ולכן מברכין על זה, משא"כ בזה"ז דליכא סכנה הדר דינא דמדליקין בברכה רק היכא שיש פרסומי ניסא לבני רה"ר.

עוד יל"ע בהא דתקנו שבזמן הסכנה ידליקו בפנים, אי הוי תקנה רק לזמן הסכנה (ואפשר שאז אף אם ימצא לאחד אופן שיוכל להדליק מבחוץ ג"כ אינו צריך להחמיר בזה), או דהוי תקנה על כל גווי שאינו יכול להדליק מבחוץ (ולפי"ז אף בשעת סכנה

בגוונא שיוכל להדליק מבחוץ בודאי שמחוייב בכך), ולפי"ז בניד"ד שדר למעלה מעשרים אמה אפשר שהוא בכלל התקנה שיוכל להדליק לכתחילה בפנים בברכה.

ומצאתי בניד"ד פלוגתא רברבא, דהנה בשבת דף כא ע"ב אמרין דנר חנוכה מצותה משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ומסקינן דכבתה אין זקוק לה ומאי דתני עד שתכלה רגל מן השוק הוא לענין דאי לא אדליק וא"נ לשיעורה, ודעת הרמב"ם שזמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק ולאחר מכן אינו יכול להדליק, וביאר הב"י (סי' תרע"ב) דהרמב"ם מפרש דלישני לא פליגי ומשו"ה פסק נמי כלישנא דאי לא אדליק מדליק דאלמא דלאחר שכלה רגל מן השוק שוב אינו מדליק, אולם שאר ראשונים חולקים ע"ז וס"ל דלישני פליגי ההד"י ע"ש בתוס' שהביא בשם הר"י פורת שאם אחר ידליק "מספק" דהא משני שינויי אחרניא, והב"י הביא שיטת הראב"ה שיוכל להדליק כל הלילה משום דקי"ל דבשל סופרים הלך אחרי המיקל. וע"ש עוד בתוס' שהביא בשם ר"י דבזמן הזה (דהוי שעת סכנה) אין לחוש מתי ידליק דכיון שאנו מדליקים בפנים אין היכרא אלא לבני הבית, [אולם בר"י פורת וברמב"ם מוכח שאף בזה"ז איכא לדינא דעד שתכלה רגל מן השוק, ולא כשיטת הר"י הנ"ל].

ובחידושי הריטב"א החדשים מצאנו שיטה מיוחדת, שפי' דאי לא אדליק מדליק, הכונה, שאם לא הדליק עד שתכלה רגל מן השוק בחוף אז ידליק מכאן ולהבא בפנים כדי שיהא היכרא לבני הבית דלא גרע משעת הסכנה דאמרין (שם)מניחה על שולחנו ודיו. אולם שאר הראשונים לא פירשו כן, משום דהגמ' איירי על עיקר דינא ולא על שעת הסכנה וא"כ אז לא היתה תקנה כלל שיוכלו להדליק מבפנים, והרמב"ם והר"י פורת סברי דאף בשעת סכנה נשאר עיקר דינא דתקנת חז"ל דזמן ההדלקה הוא חצי שעה, אלא שתיקנו שאז יכולים לקיים המצוה בפנים. [ומצאנו עוד ברשב"א שפי' בכונת הגמ' דאי לא הדליק בזמנה לא עשה מצוה כתיקונה דליכא פרסומי ניסא כולי האי, ומיהו אי לא אדליק מדליק ולא הפסיד אלא כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי, ע"כ. מ"מ גם לדבריו קודם התקנה דשעת סכנה צורת קיום המצוה הוי רק כשמדליק מבחוץ, אלא דסבר דהפרסומי ניסא לא הוי לעיובא ולכך לאחר שכלה רגל מן השוק עדיין יכול להדליק בחוף].

נמצא לפ"ז פלוגתת הראשונים, אי דינא דשעת הסכנה הוי תקנה מחודשת לשעת סכנה. או דלא הוי תקנה חדשה אלא דהוא מעיקר דין ההדלקה שבדיעבד יוצאים בכה"ג, ונבאר זאת בב' נוסחאות, א', דבכל מצות ההדלקה איכא ב' חלקים (א) עצם מצות ההדלקה, (ב) הפירסומי ניסא, ובמקום שאינו יכול לקיים את החלק השני אז לכה"פ יעשה את החלק הראשון. ב' שגדר המצוה הוא להדליק במקום שיוכל להתפרסם, ולכך לכתחילה צריך שיניח במקום שיתפרסם גם לבני רה"ר ולא סגי במה שהתפרסם לבני הבית, ולכן לדעת הרמב"ם והתוס' דהוי תקנה מחודשת לשעת הסכנה, משו"ה במקום שאינו שעת הסכנה בעי שידליק כעיקר תקנת חז"ל, דהיינו בחוף באופן דאיכא פרסומי ניסא לבני רה"ר, [ולרשב"א התקנה היתה להדליק בחוף, אלא דמאי דבעינן שבפועל יהיה פירסומי ניסא הוי רק דין לכתחילה], ולריטב"א לא הוי תקנה חדשה וכצד הב' ולהכי אף שלא בשעת הסכנה יכול בדיעבד להדליק בפנים לאחר שכלתה רגל מן השוק. ולשיטתו יובן מה שאמרו ובשעת סכנה מניחו בתוך ביתו ודיו, והיינו שזה לא דין חדש אלא שאז

סגי שיעשה כה"פ חלק מהצוה, וד"ז מדויק במה שאמרו 'ודיו', דמשמע שהוא בגדר של בדיעבד ולא מעיקר הדיון, ואם הוא תקנה חדשה של שעת הסכנה דסגי בפירוטו ניסא לבני הבית אי"כ אמאי זה רק בדיעבד, ובע"כ כנ"ל.

והנה בגמ' מבואר דבעי ליתן שמן בשיעור שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, אבל אם הדליק בשיעור פחות צריך לחזור ולהדליק שוב. ולכאול' לדברי הריטב"א הרי את עיקר דינא יוצא בבית ושם לא שייך האי שיעורא, וכן קשה מהא דאמרו (דף כ"ב ע"ב) הדליקה בפנים והוציאה אינו יוצא לפי שהדלקה עושה מצוה, ולכאורה לריטב"א הרי יוצא בדיעבד במה שהדליק בפנים, ובע"כ חזינו דאף לריטב"א הדיון פרסומי ניסא לבני רה"ר מחייב להדליק שוב בברכה, אלא שאם הדליק בפנים קיים עכ"פ חלק המצווה. ולפי"ז פשוט בניד"ד שמחויב לדאוג שיוכל להדליק במקום שיש פירסומי ניסא לבני רה"ר, דהיינו בית מתחת לעשרים אמה, וכל דונונו לדעת התוס' וש"ר דהוי תקנה חדשה דשעת סכנה (ולכך קודם שעת הסכנה א"א כלל להדליק לאחר זמן שתכלה רגל מן השוק), ואז דין זה הוי לכתחילה, אז יש מקום לדון אם זה תקנה על כל גוויי שאינו יכול להדליק מבחוץ ולא דוקא שעת סכנה או דהוי דין רק לשעת הסכנה. ומצאתי בריטב"א (שבת כ"א ע"ב) שכתב בהדיא דלאו דוקא זמן סכנה אלא ה"ה כשיש רוח בחוץ וא"א להדליק בחוץ מדליק בפנים וכנ"ל, אלא שהריטב"א אזיל לשיטותיו וכנ"ל, וכל נידונונו בדעת תוס' וש"ר, וצ"ע למעשה.

*

הדליק בתוך ביתו שלא בשעת הסכנה

בזמנינו בא"י שאינו שעת הסכנה, אמר ה'חזון איש' דהדרין לדינא דגמ' דעיקר ההדלקה הוא בפתח ביתו מבחוץ דבעינן פרסומי ניסא לבני רה"ר דוקא. והדברים מפורשים באור זרוע הלכות חנוכה (אות שכ"ג) וז"ל: והאידינא דליכא סכנה לא ידענא מ"ט אין מדליקין בחצירות, ע"כ. ויל"ע בבן ספרד שהורו מדליקין בפנים (דלדעת הרבה פוסקים בזה"ז דליכא סכנה אף בדיעבד לא יצא), אם צריך להדליק שוב בחלון ביתו.

*

אם מחויב אדם לקנות בית פחות מכל אמה

יל"ע אם אדם צריך לרכוש דירה כדי שיוכל לקיים מצות נר חנוכה, וצדדי הספק אי מצות ההדלקה הוי מצוה חיובית כמקרא מגילה וכדו', וא"כ מחויב לקנות בית באופן שיוכל לקיים מצוה זו, ואפשר עוד דיהא נמי מחויב לרכוש דירה פחות מעשרים אמה כדי שיוכל לקיים מצות ההדלקה כתיקנו (שיהיה פירסומי ניסא לבני רה"ר), או שרק מי שיש לו בית הרי הוא מצווה במצוות ההדלקה אבל אם אין לו לית ליה חיוב הדלקה כלל כ"א ברכות הראיה. ורבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א הביא שנחלקו בזה הראשונים, דדעת הרמב"ם (פ"א מברכות הלכה ב-ג) דהוא מצוה חיובית כקריאת המגילה, ודעת תוס' בסוכה דף מ"ו ע"א (ד"ה והרואה) דהוא חובת בית, ולכן דימה נר חנוכה למזוזה, ע"ש. אולם בגונא שיש לו בית מעל עשרים אמה אפשר דגרע טפי, שהרי הוא מחויב במצוה אלא שהוא אנוס שאינו יכול לקיים הפירסומי ניסא לבני רה"ר, וא"כ אפשר שהוא מחויב לרכוש בית אחר שיכולים לקיים בו מצות הדלקת נר חנוכה.

עוד יש לדון דאף אם נאמר שאינו מחויב לקנות בית, מ"מ מי שיש לו בית אסור לו לעבור משם, שהרי בזה הוא מפקיע עצמו ממצות הדלקה, [ע"ל יבמות דף י"ח ע"א קסבר אסור לבטל מצות יבמין

דדלמא אדמיבם חד מיית אידך וקא בטלת מצות יבמין, וע"ע בב"ב דף צא ע"א בפרשב"ם דאסור יציאה מא"י לחו"ל הוא משום שמפקיע עצמו מן המצוות], או דכיון שגם עתה יש לו ברכת הראיה א"כ לא חשיב בזה שמפקיע עצמו ממצוה זו. וכן יש לדון במי שיש לו בית פחות מכל אמה דיהיה אסור לו לעבור לבית מעל כ' אמה שהרי בזה מפקיע עצמו מלקיים דין הדלקה כתיקנו לעשות פירסומי ניסא לבני רה"ר, (ולא מבעי לשיטות שבזה"ז דלא הוי שעת סכנה אין יוצאים כלל במה שמדליק בפנים, אלא אפילו לשיטת הריטב"א דכל שאינו יכול להדליק בחוץ מדליק בפנים, מ"מ אינו מקיים בזה מצוות הדלקת נ"ח כדינו שהרי אינו מקיים בזה דין פרסומי ניסא לבני רה"ר כמו שביארנו לעיל), או דנימא דמפקיע עצמו חשיב רק אם מפקיע עצמו מעיקר המצוה ולא כשמפקיע עצמו מפרטי המצוה שאינו יכול לעשותו המצוה כדינו ובשלימותו.

ויש שרצו לחדש שאף דמדינא הוי ההדלקה חובת בית, מ"מ בשעת הסכנה שתיקנו להדליק בתוך ביתו, היינו שהפקיעו את התקנה הראשונה ותיקנו תקנה חדשה דחובת גברא, [ויש שכתבו דאף בעיקר התקנה איכא ב' דינים, דהיינו דעיקר דינא הוי חובת הבית ולהכי לדעת הרמב"ם סגי שרק הבעל הבית ידליק, ולמהדרין איכא נמי חובת גברא ולהכי לשיטותו יש ענין שכל אחד ידליק]. והנה יסוד זה דהוי תקנה חדשה, מבואר בשיטות הסוברים שאף בזה"ז דליכא סכנה מ"מ נשאר התקנה להדליק בפנים, ובע"כ שאז הפקיעו לגמרי את מצות הדלקה בפתח ביתו, ועשו תקנה חדשה. ובמשי"כ דהתקנה החדשה הוי חובת גברא, אפשר דמה"ט בפוסקים לא כתבו שבזמן הסכנה יש ענין להדליק בפתח משמאל כדי שיהיה מזוזה מימין ומנורה משמאל, והיינו לפי שרק היכא דהוי חובת בית כמזוזה יש ענין שהמקום יהיה מוקף במצות, אבל מה שהוא חובת גברא ליכא נפקותא היכן יקיימו.

*

כבה חלק מן הנרות באמצע ההדלקה

כתב הביה"ל ס"ל תרע"ג ס"ב (ד"ה אם כבתה) ק"ל כבתה אין זקוק לה, ומ"מ בשעת ההדלקה בעינן שכל הנרות לפי חשבון הימים יהיו דולקים ואז נחשב למהדרין מן המהדרין, אבל אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה.

ויל"ע בדבריו, א', דלכאורה כל דבריו הם לשיטתו בסי' תרע"א מ"ב סק"ה דדינא דמהדרין הוא דוקא כשמדליק כמספר כל הימים, אבל אם יש לו פחות לא ידליק כלל, ועל כן אם ביום ג' יש לו רק ב' נרות ידליק רק כעיקר דינא נר אחת. אולם רבו החולקים (אבי עזרי, ועוד) שיש הידור אף בפחות ממספר הימים, ואין מספר הנרות מעכבים, וא"כ לא בעינן כלל שכולם יהיו דולקים יחד.

ב. לפ"ד לכאורה יוצא שאם לאחר שהדליק כולם כבתה אחת מהנרות, יהיה מותר לכבות ולהנות מאור נרות המהדרין, לפי דתו פקע ביה דינא מהדרין.

ג. לכאורה כל דבריו הם דוקא כשנכבה אחת מן נרות המהדרין קודם שהדליק כולם, אבל אם נכבה הנר הראשון שהוא מעיקר הדיון תו אין נשאר כ"א המהדרין בלא עיקר המצוה, וא"כ לא יחייב מה שידליק עוד שאר הנרות שהרי א"א לקיים ההידור אחרי שיצא כבר בעיקר המצוה, וצ"ע.

*

מקום ההדלקה

איתא בשו"ע שהוא מפתח ביתו מבחוץ, וחדש החזון איש שאין הכוונה דוקא פתח שנכנסין דרכו

לבית מרה"ר, אלא ה"ה מרפסת הבית שמיועד להיכנס לבית, חשיב פתח ביתו הסמוך לרה"ר, כיון דאיכא עליה תורת פתח, והוא נראה מרה"ר. ועפ"ז נראה שאותם שיש להם מרפסת סוכה והיא פתוחה לצד חוץ, שיש להדליק בטפח הסמוך לפתח הכניסה למרפסת הפונה לרחוב היוצא מהבית. אולם בזה כיון שהמזוזה עומדת לצד שמאל, שהרי חיובו מצד שהוא פתח לבית, א"כ כה"ג צריך להדליק בצד ימין כדי שיהיה מזוזה בצד אחד ומנורה בצד שני.

ושמעתי חידוש שבית שמדליקים בו כמו בני אדם, אם אחד כבר מדליק בשמאל, תו האחרים יכולים להדליק בימין, מאחר דבכל גוויי הוא כבר מוקף במצות. ואף שמסברא אינו מובן מאי שייכא המצוה של חבירו אליו, ואפשר דאם הם בני ביתו אפשר שהם יוצאים בעיקר המצוה מאביהם, וד"ז תליה בפלוגתא רעק"א והגר"ז, ובהא אפשר דחשובים בכל גוויי כמקופין במצות. אולם באמת גם המזוזה תקשה, אכסנאי שאין לו חיוב במזוזה נמי תקשה אמאי אינו יכול להדליק בימין, הא לגבי לא שייכא האי מצוה, ובע"כ שהמקום מוקף במצות לא שייכא מצד מה שהוא מקיים המצוה, וא"כ אפשר שגם הדלקת חבירו סגי בהא שיחשב שהמקום מוקף במצות, וצ"ע.

*

לחוציא את אשתו וב"ב בברכות

המדליק בביתו, אם צריך לכוון להוציא את אשתו וב"ב בברכות, וכן הם צריכים לכוון לצאת בברכות. בפשוטו אין צריך מאחר דהוי חובת בית, ומאחר שהוא מקיים המצוה תו ליכא עליה חיוב, שהרי אינו מוציאם מצד שליוחות שהרי כולם הם בני ביתו.

אולם יש שכתבו להוכיח שצריך להוציאם בברכות, ולשיטותם יש להקפיד שהאשה וב"ב יהיו לידו בשעת ההדלקה כדי לשמוע הברכות, וראיותם ממש"כ המ"ב בסי' תרע"א ס"ק מ"ה ששי"צ שביד שהחיינו על הדלקת נרות בביהכ"ס, לא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא אשתו ובני ביתו, הרי שיש חיוב להוציא בברכות את בני ביתו.

ולכאול' נראה לחלק בין ברכת הנר דא"צ להוציאם מאחר דהוי חובת בית מברכת שהחיינו דהוי ברכה על הזמן דכולהו שייכי בהו, ולכן אם בירך בביהכ"ס אף שאין זה עיקר מצות הדלקת נרות חנוכה (ואף אינו בזה ידי חובת המצוה) מ"מ סו"ס בירך על הזמן. אולם ד"ז קשה, שהרי השעה"צ בסי' תרע"ו סק"ג הסתפק אם ברכת שהחיינו הוא על הדלקה או על הזמן, ואיך כאן הכרע שהוא על היום, וביותר דא"כ למה שיוציא לאשתו וב"ב ולא שהם יברכו בעצמם. ואפשר שבאמת המ"ב הסתפק בזה, ולכן כשמוציא לב"ב ממנפ"ש יכול לברך, כיון שאם ברכה על היום א"כ ב"ב מחויבים בברכה ויכול להוציאם, ואם זה חובה על ההדלקה (ולכן ב"ב אינם יכולים לברך) אי"כ עדיין לא עשה את עיקר המצוה, ושפיר אף הוא יכול לברך. עוד נראה בענין אחר, דהנה אף שעיקר החיוב עליו, מ"מ אם אשתו תרצה לקיים לבד את ההדלקה ודאי שיכולה אף לברך, [וע"ל ס' תרע"ה מ"ב סק"ג, והכא עדיפא מיניה שהרי עדיין הוא עוד לא הדליק], וא"כ אם הוא ידליק בשליוחות חשיב כמו שהם הדליקו, ולהכי שפיר יכול לברך ברכת שהחיינו, ולפי"ז כונת המ"ב 'אם לא שמדליק להוציא אשתו וב"ב היינו גם בעצם ההדלקה ולא רק בברכות. עוד אפשר לחלק שכיון דמצות הדלקה הוי חובת בית, הרי את המעשה מצוה מקיים רק מי שמדליק מ"מ הקיום מצוה הוא לכל בני הבית, ולפיכך ברכת שהחיינו

שייכי לכולם - על קיום המצוה שכל בני הבית שותפים בו, אבל ברכת להדליק נר שייכי רק למדליק וא"צ להוציא ב"ב. עוד שמעתי לומר, דהנה נחלקו הראשונים לענין ברכת הרואה אם ב"ב שאינם מדליקים צריכים לברך, ומספק קי"ל בסי' תרע"ו סעי' ג' שאין מברכים, וע"ש בשע"צ סק"ט, ומעתה אפשר דמה"ט צריך להוציאם בברכת שהחיינו ובברכת שעשה ניסים מדין ברכת הרואה. ונראה שאף שד"ז נכון להקפיד שב"ב ישמעו הני ב' ברכות מה"ט, מ"מ אין זה כונת המ"ב, שהרי אם הוא אינו יכול לברך שהחיינו מאחר שברך בבית הכנסת איך יוכל לברך לב"ב מדין ברכת הראיה, מאחר שמספק קי"ל שלא לברך, ובע"כ הכונה כמו שכתבנו לעיל.

זמן ההדלקה למי שנעשה גדול בחנוכה

איננו בשבת דף כא ע"ב דזמן הדלקת נר חנוכה הוא משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ונחלקו הראשונים מהו משתשקע החמה, אם הכונה מתחילת השקיעה, או מסוף השקיעה דהיינו צאה"כ. ולהלכה, דעת הגר"א שהוא מתחילת השקיעה.

ויש להסתפק בקטן שהגדיל בימי החנוכה, אם אז ג"כ ידליק בתחילת השקיעה בזמן שעדיין הוא קטן, או שאז צריך להמתין עד צאה"כ דנעשה גדול. וצדדי הספק, דאפשר דכיון דעתה כל חיובו הוא רק מדין חינוך ובליילה בעת שיגדיל יהיה חייב מעיקר הדין, א"כ אם ידליק עתה, יתחייב שוב בליילה בעת שנעשה בר חיובא את עיקר חיובו. או שמה שמדליק עתה פוטר נמי את חיובו שיחול עליו בעת שיהיה בר חיובא, לפי שקיום מצוה בזמן שעוד לא היה מצווה פוטר נמי לזמן שנעשה מצווה, (לפי שקטן המקיים מצוה חשיב קיום מצוה מה"ת, אלא דהוי כמי שאינו מצווה ועושה¹⁰).

ובפשטו יש להוכיח דבר זה מדברי הרמ"א בסי' נג סעי' י', שכתב שקטן ביום שהגדיל יכול להתפלל ערבית מבעוד יום (מפגל המנחה), אלא דלענין להיות שליח ציבור ולעבור לפני התיבה י"א דאינו יכול. ומבואר שאין חסרון כלפי עצמו במה שמבוע"י היה חיובו רק מדין חינוך והוי תרי דרבנן ועתה הוא חייב מדינא והוי חד דרבנן, אלא דאמרין דכיון דעתה נמי אין חיובו אלא מדרבנן שפיר יוצא במה שהתפלל מקודם, דכלפי עצמו לא איכפת ליה במה שמקודם היה תרי דרבנן. וא"כ ה"נ י"ל בהדלקת נר חנוכה דכיון דחיובו הוא רק מדרבנן, ובעודו קטן ג"כ היה מחויב בהדלקת נר חנוכה מדרבנן מדין חינוך, להכי שפיר מהני להוציא נפשיה יד"ח לאחר שהגדיל דהיינו לאחר צאה"כ שנתחייב בו מדינא¹¹.

אלא דיש לדון שנה חנוכה גרע טפי, דהנה אמרינן בגמ' (שבת דף כא ע"ב) דמצות נר חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד. ודעת הרבה אחרונים שבאמת בני הבית יוצאים את עיקר חיוב הדלקתן בהדלקת בעה"ב, ואין הדלקתן אלא משום דינא דמהדרין, ומה הוכיחו לדינא שמברכין על הידור מצוה, ולכן בני הבית מברכין על ההדלקה שמדין מהדרין. [ואולם הגרע"א (תשו' מהדו"ת סי' יג) כתב לדחות דאפשר שהדלקת בני הבית הוי מעיקר דינא, לפי שכונת בני הבית המדליקין משום הידור שלא לצאת בהדלקת בעה"ב וממילא הם מחויבים מדינא להדליק, ומשי"ה מברכין על הדלקתן גם לשיטות הסוברים שאין מברכים על הידור¹²]. ולדעה זו יל"ע דכיון שבשקיעת החמה מדליק רק משום דינא דמהדרין, ועתה כשהגדיל חל עליו עליו חובו, ומה שהוציא אביו בהדלקתו הוי רק ההדלקה שמדין חינוך ולא ההדלקה שעתה נתחייב בו מעצמו.

אלא דדבר זה תליא בפלוגתא הראשונים אי עיקר חיוב הדלקת נרות חנוכה הוי חובת גברא, שמוטל על כל אחד ואחד להדליק (כקריאת המגילה), או דהוי חובת בית (כמזוזה ומעקה). דהנה אמרינן בגמ' שמעיקר הדין סגי בנר אחד בכל בית (אלא דמהדרין נר לכל אחד), ויל"ע בגידרו, אי הוי משום שהבעה"ב מוציא את כל בני הבית, או שחובת הדלקה הוי חיוב על הבית ולאחר שאחד מבני הבית הדליק תו אין שום חיוב על שום אחד מכל בני הבית ואין צריך להוציאם יד"ח. ונפק"מ בזה, אם יש חיוב על האדם לרכוש בית כדי שיוכל לקיים מצוות הדלקת נר חנוכה, דאי הוי חיוב הגברא כקריאת המגילה א"כ מחויב לקנות בית באופן זה (שהרי יש חיוב על כאו"א להדליק, אלא שאם אין לו בית הרי הוא אנוס מלקיים המצוה), ואי הוי חובת בית א"כ מי שאין לו בית אין לו כלל חיוב הדלקה (כמו דליכא שום חיוב לקנות בית כדי לעשות מעקה או מזוזה).

ונחלקו בזה הרמב"ם ותוס', דדעת הרמב"ם דהוי מצוה חיובית כקריאת המגילה, שכתב בפ"א מברכות ה"ב: יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין סוכה ולולב ושופר, ואלו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב עכ"פ לעשות, ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב, ע"כ. ושם בה"ג: וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חוב מדרבייהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת "והדלקת נר חנוכה" וכו'. הרי שכלל הרמב"ם את מצות נר חנוכה בכלל אותן מצוות שהן חובה מדרבייהם, שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה, ואינה כמצות מזוזה שרק אם יש לו בית הוא

חייב במזוזה אבל אינו חייב להשתדל שיהיה לו בית כדי שיוכל לקיים מצוה זו, וא"כ מפורש שאדם מחויב להשתדל שיהיה לו בית כדי שיוכל להדליק בו נרות חנוכה. אולם דעת התוס' דהוי חובת בית כדין מזוזה, שבסוכה דף מו ע"א (ד"ה הרואה) תמה אמאי בחנוכה תיקנו ברכת הרואה למי שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה ולא תיקנו כן נמי במזוזה, ע"ש, ולכאורה לדברי הרמב"ם לק"מ דדוקא בנר חנוכה דהוי חובת גברא ואף מי שאין לו בית מחויב במצוה אלא שהוא אנוס מלקיימו, להכי תיקנו ליה רבנן ברכת הרואה כיון שהוא מחויב במצוה, משא"כ גבי מזוזה דהוי חובת בית וכשאין לו בית אין כלל חיוב מצוה לכן לא תיקנו רבנן לזה שאין לו בית לברך ברכת הרואה כיון שאין עליו כלל חיוב מצוה, ובע"כ דס"ל דאף נר חנוכה הוי חובת בית ולפיכך דמי למזוזה.

והנה אם חיוב ההדלקה הוי חובת בית, א"כ את עיקר החיוב ההדלקה שעושה הבעל הבית אין צריך כלל להוציא את הקטן, ואת הדין מהדרין שפיר מקיים הקטן במה שמדליק משקיעת החמה (כדחזינן מתפילת ערבית), וא"כ שפיר דמי להדליק אף ביום שנעשה גדול משקיעת החמה, אבל אם חיוב ההדלקה הוי חובת גברא א"כ ביום שנעשה גדול צריך להדליק בצאת הכוכבים בעת שיגדיל.

ולהלכה, אי חיוב הדלקה הוי חובת בית או חובת גברא, יש שרצו להוכיח דדעת המחבר דהוי חובת בית. דהנה בהלכות חנוכה (תרע"ה סעי' ג') הביא דעת יש מי שאומר שקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול, ובהלכות מגילה (תרפ"ט סעי' ב') פסק ללא עוררין שאין מוציא, וכבר נתקשה בזה המג"א (תרפ"ט סק"ד) שדברי השו"ע סותרים, ועי' במ"ב בהלכות חנוכה (תרע"ה ס"ק יג) שכתב בשם האחרונים שלפי מה שפסק המחבר בהלכות מגילה, אין הקטן יכול להוציא בהדלקתו לגדולים. ועי' בחכס צבי (תוספות חדשים סימן יג) שיישב הסתירה, דחלוק חנוכה מקריאת המגילה, דבחנוכה לאו אקרקפתא דגברא מוטל חיוב ההדלקה, אלא אחד מכל בני הבית מדליק ושוב אין שום חיוב על שום אחד מכל בני הבית, אלא דמכל מקום צריך שיהיה המדליק בר חיובא דאי לאו הכי אין על זה שם הדלקת נר חנוכה כלל, וכיון שהגיע לחינוך חשיב בר חיובא, ולכן לא איכפ"ל במה שאין יכול להוציא אחרים יד"ח, אבל קריאת המגילה דהוי חיוב המוטל על כל אחד ואחד לקרוא או לשמוע המגילה, לכך כיון שצריך להוציא את השומע, בזה קטן שהגיע לחינוך דהוי תרי דרבנן אינו מוציא גדול שהוא חד דרבנן, עכ"ד. ועי' במש"כ הפמ"ג בסי' תרע"ט א"א סק"א ליישב עפ"י יסוד זה, ע"ש.

ולפ"ז יוצא לדעת התוס' וכ"פ השו"ע (לביאור החכ"צ) שפיר יכול להדליק משקיעת החמה, ולדעת הרמב"ם (והמ"ב) צריך להדליק בצאה"כ בזמן שנעשה גדול, ולשיטותי אפשר דכיון שעיקר דין ההדלקה מקיים עתה פעם ראשונה אפשר שצריך לברך אף שהחיינו.

ולהלכה למעשה שאלתי לרבותינו גדולי הדור, ונחלקו בדבר. רבינו שר התורה מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר שידליק בשקיעת החמה, לפי שהדלקת נ"ח מד"ס, וגם בקטנותו מחויב מד"ס, וכיון שכן מחויב להדליק בשקיעת החמה שכבר נתחייב בהדלקתו. ורבינו הקדוש מרן ראש הישיבה הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל אמר שטוב יותר שלא ידליק בשקיעה ראשונה שעדיין קטן הוא, אלא ידליק כ-35 דק' אחרי השקיעה.

ב. עוד יל"ע לשיטות שמדליק בצאה"כ, דהיינו שקיום מצות הדלקה הוי בליילה, ואף כשמדליק

¹⁰ אחרונים דנו בגדר מעשה מצוה של קטן, אי חשיב למעשה של מצוה מן התורה אלא דהוי כמי שאינו מצווה ועושה שמקבל שכר אע"פ שאינו מצווה, או דלמא מעשה מצוה של קטן אינו נחשב למעשה מצוה כלל וכלל. ויש שרצו לתלות ד"ז בפלוגתא אי מצוות צריכות כוונה אי לאו, דאם צריכות כוונה א"כ אין מעשה מצוה של קטן חשיב כלום כדחזינן שקטן אינו בר שחיטה משום דבעי כונה בשחיטת הסימנים, אבל אי אין צריכות כוונה א"כ חשיב מעשה מצוה שלו כמי שאינו מצווה ועושה.

¹¹ אולם יש לחלק דשאני מצות הדלקת נר חנוכה דהוי חיוב מדברי קבלה (כקריאת המגילה, כדמבאר ברמב"ם פ"ג מחנוכה ה"ג) דחמיר טפי, וכדחזינן לענין ספיקא שבדברי קבלה לא אולין ביה לקולא כדמבאר במ"ב (סו"ס תרצ"ב) לענין ספק אם קרא המגילה, ולפיכך מה שנעשה המצוה בזמן שהיה מחויב מדרבנן אינו פוטר המצוה לזמן שיתחייב מדברי קבלה. ויש להוסיף לזה עוד דברי החת"ם (או"ח סי' ר"ח, יו"ד סי' ר"ל, שבת דף כב ע"א) דחנוכה עיקרו מדאורייתא ופירשו מדרבנן (ולכן נקטו נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה "פסולת" כסוכה

מבעו"י (מפלג המנחה) בעי שיעור שמן שידלק בלילה כחצי שעה, ואין הדלקתו עליו מעתה כ"א הכשר מצוה, אלא שאמרו שבדיעבד כשמדליק קודם חשיב נר חנוכה ואין צריך להדליקה שוב כשתחשך, א"כ קטן שהגדיל בליל שבת איך יכול להדליק, הא כשמדליק יש עליו דין הדלקה רק מדין חינוך, ובלילה כשנעשה גדול פקע מינה דין חינוך וחייל עליו חיוב עצמי ואין עליו החיוב שהיה עליו מערב שבת.

אולם ד"ז תליה בפלוגתא התרומת הדשן והט"ז בדינא דכבתה אין זקוק לה, אם גם כשכבתה קודם כניסת השבת שעדיין הוא מבעוד יום נמי אין זקוק לה, דדעת התרוה"ד שבערב שבת כיון שמחויב להדליק קודם השקיעה חשיב שכבר הותחלה המצוה בהכשר ולפיכך אף אם כבתה מבעו"י נמי אין זקוק לה, וכ"פ השו"ע בסי' תרע"ג סעי' ב', אמנם דעת הט"ז (הובא במ"ב שם ס"ק כו) דבהא לא אמרינן כבתו אין זקוק לה, ובמ"ב (שם ס"ק כז) כתב דראוי להחמיר בזה. וא"כ בניד"ד לדעת התרוה"ד א"ש דזמן המצוה בער"ש הוא קודם השקיעה, ולדעת הט"ז קשה כנ"ל.

ובע"כ צ"ל בב' אנפי, א' דמצות חינוך הוי נמי כשנעשה גדול. ב' דמעשה מצוה שמקיים בקטנותו מלבד החובת חינוך שיש עליו, איכא נמי קיום מצוה מה"ת כמי שאינו מצווה ועושה, ולפיכך שפיר יוצא יד"ח במה שהדליק בער"ש.

ג. הנה במוצ"ש רבו הדעות אם יבדיל תחילה ואח"כ ידליק או שידליק תחילה. ויש שהעירו שנוער בר מצוה שנעשה גדול במוצ"ש, אפשר שבה לכ"ע ידליק תחילה, כיון שהוא אינו מחויב בהבדלה מדינא כי היה קטן בשבת [דהא מה"ת כיון שלא היה מחויב בשביתה אינו מחויב בהבדלה], ובהדלקה חייב.

ד. ובדין קטן שהגדיל באמצע ימי החנוכה, אי חייב בדינא דמהדרין להדליק כנותר הנרות או דסגי בנר אחד. יעו"י מש"כ בזה החכמת שלמה בסי' תרע"ז סעי' ב' דד"ז תליא בב' הטעמים שאמרו בגמ' בשבת דף כא ע"ב בדעת ב"ה שמוסיף והולך, דלטעם שהוא בנגד ימים היוצאים א"כ כיון שביוצאין לא הוי בר חיובא א"כ אין שייכות מהדרין בו, ולטעם שמעלין בקודש גם בזה מדליק ככל אדם להיות מעלין בקודש, ע"ש.

תענית שעות בחנוכה

בחנוכה אסור בהספד (מלבד מחכם בפניו) ובתענית, ונראה דתענית אין הכוונה דוקא שמתענה ואינו אוכל כלום, אלא אף מי שמסגף עצמו ממאכל מסוים, בחנוכה זה אסור והוא מכלל האיסור להתענות. וראה לזה, ממש"כ המ"ב בסי' תקכ"ט סק"כ לענין מי שמסגף עצמו מבשר ויין כל השנה, שחייב לאכול בחנוכה אף שאין בחנוכה דין משתה ושמוחה.

נשים בעשיית מלאכה

הנה חנוכה אף שלא עשאו כיו"ט לענין איסור מלאכות, מ"מ נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בעת שהנרות דולקות, [וישאלו לחזו"א איזה מלאכות אסרו לנשים, ואמר כמו בראש חודש. וכן משמע בב"ח. ולכן מלאכות כמו בישול או שטיפת כלים מותר אבל כיבוס או תפירה אסור. מאידך י"א שכל מלאכה שגורם להיסח הדעת אסור דזיל בתר טעמא]. ופירש הבי"ד דטעמא דמילתא, כדי שיהא להם היכרא שאסור להשתמש לאורן, ודוקא נשים לפי שנעשה הנס על ידם (מג"א סק"א בשם מט"מ).

וזמן האיסור, כתב המ"ב (סק"ד) שהוא כחצי שעה אחר צאה"כ. והטור הביא שיש מקומות שנוהגין איסור בכל היום, [ופי' הב"ח דהנשים קאי, אבל באנשים אין מנהג כלל], ואין להקל להם, משום דדברים המותרים ואחרים נוהגים בהן איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, ע"כ. והב"י פקפק בזה דאפשר דבדבר שנהגו בלא שיש בו שום סרך איסור לא חשיב שגזרו עליהם במקום זה ומותר, והב"ח ביאר דכיון שנעשה הנס ע"י אשה קבלו עליהן איסור מלאכה כדן יו"ט ושיווה עלייהו חתיכה דאיסורא ואין להקל להן. עוד הביא הב"ח שיש לאסור במלאכה מטעם שבחנוכה היה זמן דחנוכה הנשיאים, והובא הדברים לעיל באות ו'.

אונן בהדלקת נרות

אונן פטור מנרות חנוכה, ומ"מ אם הוא לבד בבית ידליק הנרות לפרסומי ניסא ובלא ברכה (פמ"ג, והעתיקו המ"ב בס"ק י"ב). ובביאור האי דינא, למהרי"ל דיסקין הוא מפני שיש ענין להדליק מפני החשד אף כשאין לו מצוה, (ואין זה מצד מצוה דפרסומי ניסא), וי"א שמצות פרסומי ניסא דוחה אפילו מצוה מה"ת (עי' סי' תרפ"ז ס"ק י"א).

בסיס לאיסור ולהיתר בנרות חנוכה

המדליק נרות בערב שבת ע"ג כסא וצריך בשבת למקומו, וכדי שהכסא לא יהיה בסיס הניח עליו דבר היתר ותו הו"ל הכסא בסיס לאיסור ולהיתר ושרי לטלטלו לצורך דבר המותר. אולם יש להסתפק אם בנרות חנוכה דבר זה מהני, דהנה המ"ב בסי' תרע"ה סק"ו הביא בשם הפוסקים שאין לטלטל נרות חנוכה ממקומו בזמן מצותן אפילו באותו מקום, וא"כ מה"ט א"א לטלטל הכסא בביה"ש דזהו שעת מצותן והוי זה מוקצה לביה"ש, [נד"ז יש לאסור מכמה אנפי, א' דאם בסיס פועל משום שמקצה דעתו אף מהבסיס א"כ הכא אף שיש בו דבר היתר מ"מ הוא מקצה דעתו (משום שאסור להזיז את החנוכיה כל זמן שהיא דולקת) וחשיב בסיס לדבר האסור, ב' לשיטות דבסיס לדבר האיסור והמותר פועל משום שהאיסור בטל להיתר ולכן חשיב שהכלי משמש היתר ולא איסור (וכמשמעותו תוס' בשבת דף קמ"ב ע"א ד"ה נשדינהו), א"כ הכא אינו בטל להיתר, ג' לפמש"כ הבית מאיר (הובא בשעה"ז סי' שי ס"ק י"ט) דמוקצה מחמת חסרון כיס הוא כל דבר שמיחד לו מקום, א"כ הכא כיון שאסור לטלטל הכסא (בזמן שהנרות דולקים) תו חשיב מוקצה מחמת חסרון כיס], ושוב אף אחרי שיכבו הנרות יהיה אסור לטלטלו דמיגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא.

העמדת המנורה בבית הכנסת

שו"ע סי' תרע"א סעי' ז' מעמידין המנורה בכותל דרום זכר למנורה שבמקדש שהיתה בדרום. ויל"ע אם הכוונה בדרום של העולם, וא"כ צריך להדליק לצד דרום גם כשארון הקודש אינו בצד מזרח, או שהכוונה בדרום שלו דהיינו לימין ארון הקדש, וא"כ צריך להדליק לימין ארון הקדש גם כשהארון לצד דרום. ומנהג העולם שאף במקום שמתפללין לצד דרום מעמידים המנורה לימין האחרון. אך צ"ע דלכא' במקדש הדליקו לצד דרום ממש ולא בכתל ימין, שהרי ההיכל היה בנוי שער הכניסה במזרח וקוה"ק במערב והמנורה בדרום לשמאל הנכנס, ואפ"ה אנו מדליקין לימין הנכנס, והיינו לפי שהעיקר שיהיה בצד דרום, וצ"ע.

ימי משתה ושמוחה

חנוכה אם הם ימי שמוחה, בשו"ע בסי' תר"ע סעי' ב' כתב, רבוי הסעודות שְׂמֵרָבִים בָּהֶם הֵם סְעֻדוֹת הַרְשׁוֹת 'שְׂלֵא קְבָעוּם לְמִשְׁתָּה וְשִׂמְחָה'. אמנם מצינו ברמב"ם שהם ימי שמוחה, שכתב בפ"ג ה"ג וז"ל: וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקַיְּנוּ חֲכָמִים שְׂבָאוֹתוֹ הַדּוֹר שִׂיְהִי שְׂמוֹנֵת הַיָּמִים הָאֵלּוּ שִׂתְחַלְתֵּן כ"ה בְּכִסְלוֹ יְמֵי 'שְׂמִיחָה' וְהִלַּל וּמְדַלִּיקִין בְּהֵן הַנְּרוֹת בְּעֶרְבֵי עַל פְּתַח הַבָּתִּים בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה מִשְׂמוֹנֵת הַלַּיְלוֹת לְהַרְאוֹת וְלַגְלוֹת הַנֶּס. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סי' פה) מצוה לשמוח בחנוכה ומשום הכי קראו (שבת דכ"א ע"ב) ימים טובים 'הון ימי שמוחה', וכן פסק הרמב"ם והמרדכי ארוך, והעתיקו הב"ח והט"ז. וכ"כ ב'סדר היום' הלכות חנוכה, וז"ל: ועל כן ראו לעשות זכר לנס הזה לדורות הבאים, שיכירו וידעו הטובות והנסים והנפלאות שעשה עם אבותינו בימים ההם בזמן הזה, והתנו שאותם השמונה ימים שנעשה להם הנס בימי מתתיהו ובניו, שיהיו ימים קבועים בכל שנה ושנה 'ימי ששון ושמוחה', דלא להתענה בהון ודלא למספד, אחר שבהם היתה שמוחה גדולה לאבותינו. אולם בהמשך דבריו מבואר שלא קבעו בו חפצא דשמוחה, אלא זה ביטוי להודאה על הנס שנעשה בימים אלו, וז"ל: ימי חנוכה אין להתעצב בהם, 'כי אם להראות ששון ושמוחה על כל הטוב שעשה עמנו אלקינו בימים האלו', ע"כ. וכן מדויק ברמב"ם שכתב טעם אחד במה שקבעו חז"ל שהם ימי שמוחה והלל ומדליקין בהן הנרות שהוא כדי להראות ולגלות הנס. ולפיכך אין סתירה ממש"כ המחבר שלא קבעום למשתה ולשמוחה, דשם כונתו שלא עשהו כפורים שקבעו בהם דין משתה ושמוחה מצד עצמו, אבל דין שמוחה מחמת הדין הלל והודאה שקבעו בחנוכה שפיר אית ביה.

הרמב"ם (פ"ג ה"ג) כתב, וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקַיְּנוּ חֲכָמִים שְׂבָאוֹתוֹ הַדּוֹר שִׂיְהִי שְׂמוֹנֵת הַיָּמִים הָאֵלּוּ שִׂתְחַלְתֵּן כ"ה בְּכִסְלוֹ יְמֵי שְׂמִיחָה וְהִלַּל וּמְדַלִּיקִין בְּהֵן הַנְּרוֹת בְּעֶרְבֵי עַל פְּתַח הַבָּתִּים בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה מִשְׂמוֹנֵת הַלַּיְלוֹת 'לְהַרְאוֹת וְלַגְלוֹת הַנֶּס'. ובאור שמח (שם) ביאר משמ"כ הרמב"ם 'להראות ולגלות הנס', כונתו לתרץ מדוע אין מדליקים ביום כמו שהיו מדליקים המנורה לשיטת הרמב"ם דהדלקה הוא ג"כ ביום, משום דשרגא בטיהרא מאי מהני, וליכא בזה שום פרסום לנס.

שבת דכ"א ע"ב, ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין וכו' ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. המחבר בסי' תרע"א סעי' ב' השמיט דינא דמצות נר איש וביתו, ודינא דמהדרין, והביא מיד דינא דמהדרין מן המהדרין וכדעת בית הלל, והרבה תמהו בזה. והנה בראשונים מבואר שמנהג ישראל להדליק כמהדרין מן המהדרין, וכן הוא בכל בו (סי' מד) וב'ארחות חיים' (חנוכה, ד') ובסדר היום (חנוכה), וכ"כ בלבוש (תרע"א סעי' ב'). ולפי"ז יש שרצו לחדש שאף שמדינא סגי בנר איש וביתו מ"מ מאחר שנהגו להוסיף הוה כקבילו עלייהו ותו אין לשנות.

נר חנוכה אסור להשתמש לאורה, ולפיכך אמרו (שבת כג ע"ב) נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, וכתב המג"א (סי' תרע"ח סק"ב) דבזה"ז שמדליקים בפנים יקנה נר חנוכה במקום שאוכל ולא ידליק נר (ביתו) שבת, אעפ"י שבעל כרחו ישתמש לאורה ואסור להשתמש לאורה, מ"מ כיון דאי אפשר בענין אחר הוי כשעת הסכנה

דמניחו על שולחנו אע"פ שעל כרחו משתמש בו. וכ"פ החיי אדם (כלל קנ"ג סעי' לו). אולם האליה רבה (תרע"ח, ב') חולק על זה, דלא מצינו בשום פוסק לענין להשתמש לאורה דאיכא נפקותא בין זמן הש"ס לזמן הזה. ובמ"ב (סק"ב) הביא דעות בזה, וכתב שדעת רוב הפוסקים כדעת הא"ר.

אם יש ענין לשהות ליד הנרות. בשו"ת בית יעקב (סי' כ"ב) שיש מצוה להסתכל בנרות חנוכה ולכן אומרים בנוסח הנרות הללו 'אלא לראותם בלבד', כלומר שיש ענין לראותם. וכ"כ החוות יאיר בספר מקור ברוך סי' תרע"ב סעי' ב'. וכ"כ הערך השולחן בסי' תרע"ג סעי' ג', ולפיכך כתב שלכתחילה אין מדליקין בעיטורן מה"ט שאמרו לענין נרות שבת דחיישנין משום שריחו רע גזירה שמא ינחנה ויצא, ועיקר פירסומא ניסא הוא הראייה בהנרות, ע"ש. וע"ע בשע"צ סי' תרע"ז ס"ק כ"א שכתב שיש חיוב לראות את הנרות אף אם מדליקים עליו בביתו, ולכן כתב בשם המאמר מרדכי שאם נמצא במקום שאין שם ישראל ואינו רואה הנרות, אע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו מ"מ חייב הוא לראות הנרות, ומאחר שצריך להדליק כדי לראות הנרות מדליקין בברכות כיון שהוכרח ונצטוו להדליק. וע"ע משי"כ בזה האדר"ת בספרו נפש דוד (ב' יד').

סופגניה חלבית

בזמנינו מוכרים סופגניה עם ריבה חלבית, והעירו בזה מהמבואר ביו"ד סי' צ"ז סעי' א' דאין לשיין עיסה בחלב שמא יבוא לאכלה עם בשר, ואם לאו כל הפת אסור אפילו לאכלה לבדה, וא"כ אף בסופגניה יהיה אסור להכניס ריבה חלבית מה"ט, ואם הכניסו תאסר הדבר באכילה.

ונראה דאיכא ה' צדדי קולא בזה, וקודם שנכנס לסיבות ההיתר נתחיל בגוף האי דינא, דהנה בפסחים דף לו ע"א איתא דאין לשיין עיסה בחלב, ומסקינן דאי עבדינהו כעין תורה שפיר דמי, ופרש"י שלא לש אלא דבר מועט עוגה קטנה שנאכל מעט ולא משהה אותו לסעודה אחרת, [והיינו שאין הכונה לדבר קטן, אלא לדבר שנאכל בסעודה אחת], והרי"ף פ' שעשה בהן שינוי ומתוך כך יזכור שיש בה חלב, וכתב בהגהות שערי דורא בשם מהרא"י ז"ל דהני תרי פירושי אליבא דהלכתא סליקו דתרויהו סברות יפות הן, וכן פסק המחבר כאן הני ב' היתרי, אך נחלקו המחבר והרמ"א מהו דבר מועט, דבמחבר איתא כדי אכילה בבת אחת (פ' סעודה אחת ולא יותר), וברמ"א איתא כדי אכילת אותו היום (והיינו דביום אחד לא חיישינן שישכח), ומה"ט כתב דנהגין ללוש פת עם שומן לכבוד שבת ועם חלב בחג השבועות כי כל זה מחשיב כדבר מועט.

ומעתה נחזור לניד"ד, הנה לפי הרמ"א שדבר שנאכל באותו היום ליכא להאי גזירה, לכאן ה"ה נמי סופגניה שנאכל רק כשזה טרי, (ולאחר מכן טעמו נפגם), יש להתיר מה"ט. ואף במאפיות שאופים הרבה קודם חנוכה ומקפאים זאת מ"מ את הריבה החלבית מכניסים רק אחרי שמוציאים אותם משם. ואף שכתב הב"ח שבזמנינו אף בלחם של שבת המנהג שמשאירים מזה גם לאחר שבת, מ"מ סופגניה שאין משאירים משום טעמו אין לאסור כלל.

ב. הפ"ת (סק"ג) הביא מתשו' מהרי"ט שאותם הממולאים במיני מתיקה שאין דרך לאכלן עם גבינה מותר ללוש אותם עם שומן, ולא חיישינן שמא אחריהם יאכל גבינה דדיינו במה שאסרו ואין לנו לגזור גזירה אחרת עליה.

ג. היכא שהריבה ניכר עליה מבוהץ יש להתיר, וכמשי"כ הדרכי משה (סק"א) דמה"ט פלאדיין ופשטידי"א מותרים מאחר שניכר בהן הבשר או החלב.

ד. אפשר דכל האיסור הוא בלישה, וכמו שאמרו אין לשיין עיסה בחלב, אבל מה שעושה אחר האפיה אינו בכלל הגזירה, וד"ז נפק"מ בלחם שנשפך עליו

מרק בשרי או לטגן לחם עם ביצה וחלב (שאינו ניכר בו החלב), ולא שמענו שמורים איסור לעשותו ולהשתמש בלחם זה אף למינו. שו"מ בחו"ד (ביאורים סק"ו) שכתב להדיא שאם נפל חלב על פת מרובה אסור. ובדרכי תשובה (אות ז') הביא בשם היד יהודה והכרם שלמה שכתבו, דכיון דחומרא זו לא ניזכרה כ"א בחו"ד לכן מועיל תקנה כמו היכר אף דהוי לאחר האפיה או לחלק זאת להרבה אנשים שיהיה לכל אחד דבר מועט, והשואל משיב כתב שיעשה ב' תקנות ה"ל. ומסבירא כמו בלישה מהני היכר, כן נמי בדבר שנעשר בשרי או חלבי רק לאחר האפיה דמהני קעת היכר. ולכן אם יכניס את הלחם ה"ל לתוך שקית ויכתוב על גביו 'חלבי', חשיב בכך היכר, וד'.

ה. דגזירה זו גזרו חכמים רק בפת, כי על לחם יחיה האדם והוא עיקר האכילה דבין אכילת בשר בין אכילת חלב אינו נאכל בלא פת ולכן חששו בו יותר שיטעה בו ויאכלנו במין שכנגדו. ולפיכך רק פת וכל הקרוי פת כמו פת הבאה בכיסנין בכלל איסור זה, אבל עיסה שטיגנה אינה קרויה פת כלל, דעיסה מטונגת ודעתו בעת הגלגול לטגנה או לבשלה, לרוב פוסקים אין שם פת עליה לא לענין ברכת המוציא ולא לענין חיוב חלה, כדמבואר בשו"ע בי' קס"ח סעי' י"ג, ולכן דינו כשאר המאכלים שאינם בכלל הגזירה. אלא שמצינו בדבר זה פלוגתא, די"א דאף בשאר דברים גזרו, יעו"ב בט"ז (סק"א) לענין מדוכה שדוכין בה בשמים ומשמשיין הבשמים הן עם בשר והן עם חלב ופעם אחת דכו שם שום עם מרק של שומן אוו"ז ואח"כ מחזירין אותו הרוטב על האווז, שכתב שאותה מדוכה אסורה לדון בה עוד בשמים אפילו לאכול בבשר שמא יבוא לאכול בחלב דומיא דכאן, וצריכה הכשר כמו הפת דכאן, ע"כ. וע"ע בפ"ת סק"א שהביא משו"ת צמח צדק שאסר לתת חלב לתוך היין כדי שיהא לבן וצולל, ע"ש. וכנגדם י"א שרק בפת גזרו, וכן דעת הפר"ח (סק"א) והמנחת יעקב (כלל ס' סק"ג), וכן הכריעו לדינא החכ"א והחוו"ד (חידושים סק"א) והעה"ש להקל בזה. ונראה דאף ה"ט"ז שאסר, מודה שתקנת חז"ל היתה דוקא בפת, ורק בו אמר' שאם לש עם חלב נהפך הוא לחתיכא דאיסורא ותו לא יחייב מה שיעשה בו סימן (לאחר האפיה), אבל בשאר דברים שעליהם לא היתה התקנה שפיר יועיל בו סימן, אלא דס"ל לט"ז שכיון שרבנן חששו שיבוא לבוא לאכול עם בשר לפיכך גזירה זו שייכת בכל מילי, לפיכך בכל דבר איכא להאי דינא שאסור לאכול ולהשתמש בו כל זמן שנבוא לטעות, אבל אם יתקן אותו עתה תו ליכא למיסר, ולפיכך בזה דלא חשיבא פת אז אף אם יהיה נילוש בחלב יהיה שרי לעשות בו היכר אף לאחר האפיה. וראיה לדברינו ממש"כ הפמ"ג, שאף לט"ז שאסר נמי שאר דברים ולא רק פת, מ"מ אם ייחדוה עתה לבשר יהיה מותר לכתוש בו, והט"ז לא מיירי אלא ברוצה לכתוש לפי שעה לבשר ולהכשירו אחר כך. ובמנחת יעקב כתב שמש"כ בשו"ת צמח צדק שאסור לערב חלב ביין כדי להלבינו דשמא ישתה אותו עם בשר, היינו משום דשאני יין שרגילין לשתות עם סעודת בשר ודמי לפת, ע"כ.

ולפיכך אם עושה בו עתה סימן (כמו שכותב על האריזה חלבי) ש"ד לכו"ו.

ולמעשה הנהוג במאפיות, בעיה"ת ב"ב מקפידים שיהיה על הסופגניה מדבקה חלבית, ובירושלים עושים צורה עם שוקלד לבן על גביו כדי שיהיה היכרא שהוא חלבי. וגם בשאר מאפיות שאין עושין זאת לכאן ד"ז שפיר דמי, מהטעמים שנתבאר.

וכעת אכתוב כמה הערות בענין זה: הנה מצוי בחניות ממתק הנקרא 'עדשים', ויש מהם שהם פרווה, ויש מהם שהם חלבי (ממולא בתוכו משעת יצירה שוקלד חלבי), והנידון איך דבר זה מותר, מאחר שאין שינוי בצורתם. הנה לאור המתבאר בטעם ב' שבמיני מתיקה ליכא להאי גזירה, א"ש, אלא אף למבואר בטעם ה' נמי יש להתיר, מאחר שעל האריזה כתוב חלבי.

חלות לש שבת, שנשפכו עליהם מרק בשרי, יש שרצו לטעון דמאחר שצורתם שונה מלחם רגיל, ואוכלים אותם דרך כלל רק בשבת, א"כ צורתם מוכיחה עליה שזה לחם שנאכל עם בשר ולא עם חלב, ולפיכך מותר אף לכתחילה לעשותו בשרי מאחר שצורתם מוכיחה עליה שזה לסעודת שבת. אולם קשה מאוד לסמוך ע"ז, מאחר שרגילים לאכול את החלה שנשארה גם ביום ראשון עם גבינה, א"כ מצורתם אין ניכר שזה לחם שמועד לבשרי.

והנה יש שמניחים את החלות בשבת ע"ג הסיר השאונט (החמין) כדי לחמם, ולכאן החלות ניהיו בשרי מהסיר (שהרי הם מונחים ע"ג הסיר ממש בלי הפסק כלל), אלא דהוי ניט בר נ"ט שמותר בדיעבד, והעירו ממש"כ הפמ"ג (שם משב"ז סק"ב) וש"ד סק"ב) דאף נ"ט בר נ"ט מ"מ כיון שאסור לגרום נ"ט בנ"ט לכתחילה ע"מ לאוכלו עם חלב לכן נאסר הפת אף לאוכלו עם בשר ושייך בכך קנס הני"ל, ע"ש. ואפשר דחלה חשיב כאכילה מועטת כדי אותו היום דהתיר הרמ"א, וצ"ע. ונראה שאם מניח החלה כשהיא עטופה בשקית, תו חשיב כמונח בכלי, ומכלי לכלי אינו עובר בדבר יבש, וזאת אפ"ל שנאמר ששיעור הבליעה ביבש (כ"ק) הוא יותר משיעור השקית. [ובספר דרכי תשובה הביא סברא להתיר, מאחר שנאסר רק כדי קליפה, וכל הקליפה של החלה שנוגע בקדירה הוי אכילה מועטת. והדברים מופלאים, דכי אדם אוכל רק את הקליפה של החלה, וא"כ כל חלק מהחלה שנשארו יש בו חלק מהכדי קליפה, וצ"ע.]

[דיני הרחקות אלו הם מדין בשר וחלב, אבל לענין איסורים אחרים קייל טפי וא"צ בהם היכר כמו בב"ח, ולכן בפסח יש מאכלים שבמשך השנה זה חמץ, ולפסח מכניסים מרכיבים אחרים, וכלפי חוץ זה נראה אותו דבר, ולא מצאנו שהצריכו לעשות היכר בהם, וצ"ע.]

ברכת הסופגניה

הנה המגלגל עיסה עבה (פ"י דלאחר שיצק המים לתוך הקמח לש אותה עב כמו פת) ודעתו בעת הגלגול לטגנה או לבשלה, דעת רבינו שמשון (פ"ק דחלה מ"ה) דאינו חייבת בחלה ואינו מברך עליה המוציא אפ"ל היכא דאית ליה תוריתא דנהמא, ודעת ר"ת (הובא בתוס' פסחים דף ל"ז ע"ב) דחייבת בחלה ומברך המוציא לפי דתורת פת עליה, ורוב הראשונים נקטו כדעת הר"ש. וכן פסק השו"ע באו"ח סי' קס"ח סעי' י"ג, אַפְּלוּ דְּבַר שְׁבִילָתוֹ עֵבָה, אִם בְּשֵׁלוֹ אוֹ טִגְנוֹ אִין מְבַרְךְ עֲלֶיהָ הַמוֹצֵיא, אַפְּלוּ שֵׁינֵשׁ עֲלֶיהָ תּוֹרִיתָא דְּנִהְמָא וְאֶפְלוּ נִתְחַיְבָה בְּחֻלָּה, דְּבַרְכַת הַמוֹצֵיא אִינוּ הוֹלְךְ אֶלָּא אַחַר שְׁעַת אֲפִיָּה. וְיֵשׁ חוֹלְקִין וְאֹמְרִים דְּכָל שְׁתַּחֲלַת הָעֵסָה עֵבָה, אַפְּלוּ רִבְכָה אַחַר כֵּן בְּמִים וְעֵשָׂאָה סַפְּגָנִין

(פרוש עסה שְׁלֹשֶׁה וְעֶשְׂרֵים כְּמִין סָפֹג) וּבִשְׁלָה בְּמִים אוֹ טֹגְהָ בְּשֶׁמֶן, מְבַרְךְ עֲלֵיהֶם הַמוֹצֵיא. וְכַתֵּב הַרְמִיא וְנִהְיָ הַלֶּקֶל. וְסִיּוּס הַמַּחְבֵּר, וְיֵרָא שְׁמִים יֵצֵא יְדֵי שְׁנֵיהֶם, וְלֹא יֵאָכְלֶם אֶלָּא עַל יְדֵי שִׁיבְרָךְ עַל לֶחֶם אַחַר תְּחִלָּה. וּמִבּוֹאֵר הַמַּחְבֵּר פֶּסֶק כְּדַעַת הַרְ"שׁ, אֲלֵא דְלִכְתּוּחֵיהּ חֵשׁ נִמִּי לְדַעַת ר"ת, וְלִכְךָ כֹּתֵב שִׁיר"ש יֵצֵא יְדֵי שְׁנֵיהֶם, וְהַרְמִיא כֹּתֵב וְנִהְיָ הַלֶּקֶל, וְדַעַת רוב הַאֲחֻרוּנִים (לְבוּשׁ ט"ז מַגִּיא הַגְּרִיז מֵאֲמִיר ח"א) שְׁכּוֹנֹתוֹ הַלֶּקֶל כְּדַעַת הַרְשָׁוָה וְיִבְרַךְ מְזוֹנוֹת וּמַעֲיֵן שֶׁלֶשׁ, וְדֹלָא כְּבִיחַ שְׁפִי שְׁכּוֹנֹתוֹ הַלֶּקֶל וְלִבְרַךְ הַמוֹצֵיא וּבְרַהֲמִי, וְלִמְעֵשָׂה גַם דַּעַת הַבִּיחַ לְדִינָא לְבַרְךְ מְזוֹנוֹת וּמַעֲיֵן שֶׁלֶשׁ. וְעִי'ע בִּיּוֹד סִי' שְׁכִיט סֵעִי ג', עֵסָה שְׁבִילֵיהָ עֵבֶה, וְגִלְגָּלָה עַל דַּעַת לְבִשְׁלָה אוֹ לְטֹגְהָ אוֹ לְעֵשׂוֹתָה סְפָגְנִין אוֹ לְיִבְשָׁתָה בְּחַמָּה, וְעֵשָׂה כֵּן, פְּטוּרָה. גִּלְגָּלָה לְעֵשׂוֹת מִמֶּנָּה לֶחֶם, וְנִמְלָךְ לְבִשְׁלָה אוֹ לְטֹגְהָ אוֹ לְעֵשׂוֹתָה סְפָגְנִין אוֹ לְיִבְשָׁתָה בְּחַמָּה, חִיבָת, שְׁכָבֵר נִתְחַיְבָה מְשַׁעַת גִּלְגוּל. גִּלְגָּלָה עַל דַּעַת סְפָגְנִין וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, וְנִמְלָךְ לְעֵשׂוֹתָה לֶחֶם, חִיבָת. וּמִבּוֹאֵר דְלַעֲנִין חֵלָה פֶּסֶק כְּדַבְרֵי הַרְ"שׁ וְלֹא חִיּוּשׁ כֻּלָּ לְדַעַת ר"ת, וְלֹא הַזְכִּיר שִׁיר"ש יִפְרִישׁ בְּלֹא בְרַכָּה לְחוּשׁ לְדַעַת ר"ת. אֲלֵא דַּהֲשִׁיךְ שֶׁם סִ"ק דְּכַתֵּב דַּהֲרַבָּה פּוֹסְקִים חוֹלְקִים דְּהִיכָא דְבִלְתָּה עֵבֶה אֲפִילוּ גִלְגָּלָה ע"ד לְבִשְׁלָה חִיבָת בַּחֲלָה דְּמִיד נִתְחַיְבָה מְשַׁעַת גִּלְגוּל, וְהֵינּוּ דַּהֲמַחֲיִיב בַּחֲלָה הוּא שַׁעַת גִּלְגוּל וְלִפְיֶכָּה לֹא אִיכְפִּיל מַה שְּׁבִשְׁלָה לְבִסוּף, וְלִכְךָ הִסִּיק שִׁיר"ש חֵלָה בְּלֹא בְרַכָּה. עַכֲ"פ לַעֲנִין בְּרַכַּת הַנְּהַנִּין (דְּלֹא תִלְיָה בְּגִלְגוּל) אֶף לְשִׁיךְ מְבַרְךְ מְזוֹנוֹת וּמַעֲיֵן שֶׁלֶשׁ וְכַדַּעַת הַרְ"שׁ. וְאֲפִי' הִיכָא דְּקַבַּע סַעוּדָתוֹ עֲלֵיהּ אִינוּ מְבַרְךְ הַמוֹצֵיא, דְּדוּקָא בַּפֶּת כִּיּוֹסִין שֶׁאֲפָאָה מֵהֵי מַאי דְּקַבַּע סַעוּדָה עֲלֵיהּ לַעֲנִין שִׁיבְרָךְ הַמוֹצֵיא, אֲבָל הַכָּא שְׁטִיגְנָה אוֹ בִישְׁלָה הוּי כְּמוֹ דִּיּוֹסָא וּמְבַרְךְ בְּמִ"מ לְפָנֶיהָ וּמַעֲיֵן שֶׁלֶשׁ לְאַחֲרֵיהָ כְּמִשְׁכִּי בְּמִ"ב שֶׁם סִ"ק ע, וְרַק לְדַעַת ר"ת דַּהֲטִיגוּן אִינְהָ הַפְּקִיעָה אוֹתָהּ מְתוּרַת לֶחֶם, אִם קַבַּעָה סַעוּדָה עֲלֵיהּ מְבַרְךְ הַמוֹצֵיא וּבְרַהֲמִי כְּדִין פֶּת כִּיּוֹסִין כְּמִשְׁכִּי בְּמִ"ב שֶׁם סִ"ק פ"ב.

וּמַעֲתָה נַחְזוֹר לַעֲנִינוּ, יֵשׁ שֶׁהַקְּפִידוֹ לֹאֲכֹל אֶת הַסּוּפְגָנִים רַק בְּתוֹךְ הַסַּעוּדָה, מֵאַחַר שְׁכַתֵּב הַמַּחְבֵּר שִׁיר"ש יְחוּשׁ לְדַעַת שְׁנֵיהֶם, וְאֶף הִיכָא שְׁדַעְתוֹ הִיָּה בְּשַׁעַת בְּלִילָה לְטוֹנָה כֹּתֵב הַרְמִיב (סִ"ק ע"ו) שִׁיר"ש יֵצֵא יְדֵי שְׁנֵיהֶם, [וְאִם שְׁמַסְבְּרָא יֵשׁ לְפַלְפֵּל בּוֹ, דִּיעוּי' בִּבְיַה"ל ד"ה וְנִהְיָ הַלֶּקֶל, שְׁכַתֵּב דְּאִיכָא ב' נִידוּנִים, א' אִם בְּרַכַּת הַמוֹצֵיא וּבְרַהֲמִי תִלְיָה בְּחִיּוּב חֵלָה אוֹ דְתִלְיָה בַּאֲפִיָּה, וּנְפַק"מ הִיכָא שְׁבִשְׁעַת גִּלְגוּל הִיָּה דַּעַתוֹ לְאַפּוֹת פֶּת וְאַחֲכִי נִמְלָךְ לְטוֹנָה אוֹ לְבִשְׁלָה דְּמִתְחַיְיֵב בַּחֲלָה מִ"מ אֲפֹשֶׁר דְּמְבַרְךְ בְּמִ"מ הִיָּה לְטוֹנָה אוֹ לְבִשְׁלָה אִם מִתְחַיְיֵב בַּחֲלָה, דְּלִרְ"שׁ פְּטוּר וְלִרְ"ת חִיּוּב, וְלִדִּינָא בְּנִידוּן קַמָּא פֶּסֶק עֵיקֶר כְּדַעַת הַרְ"שׁ אֶךְ יִרְ"שׁ יֵצֵא יְדֵי שְׁנֵיהֶם, וּבְנִידוּן בְּתַרָּא פֶּסֶק בִּיּוֹד שְׁפִטוּרָה וְלֹא כֹתֵב שִׁיר"ש יַחְמִיר בּוֹ, וּלְפִי' בְּנִידוּדִי שְׁגִלְגָּלָה ע"ד לְטוֹנָה לְדַעַת הַמַּחְבֵּר אֶף יִרְ"שׁ אִין צְרִיךְ לְהַחְמִיר בּוֹ וְיִכּוֹל לְכַתּוּחֵיהּ לְבַרְךְ עֲלֵי מְזוֹנוֹת, לְאַחַר שֶׁהַמַּחְבֵּר קַבַּע לְדִינָא שְׁאִין בּוֹ בַּחֲבִיב חֵלָה. אוֹלַם הַמִּבְּרַךְ כֹּתֵב שֶׁגַם בּוֹ יִרְ"שׁ יַחְמִיר לְחוּשׁ לְדַעַת ר"ת, וְצִ"ל דְּאִזִּיל לְשִׁיטָה הַשִּׁיךְ שְׁכַתֵּב בִּיּוֹד שֶׁם שְׁאֶף הַמַּחְבֵּר פֶּסֶק בּוֹ כְּדַעַת הַרְ"שׁ שְׁבַכְה"ג לִיכָא לְחִיּוּב חֵלָה מִ"מ דַּעַת הַרְשָׁוָה פּוֹסְקִים דְּאֶף בְּכַה"ג אִיכָא לְחִיּוּב חֵלָה, וְעַל כֵּן יַחְמִיר לְהַפְרִישׁ בְּלֹא בְרַכָּה, וְלִפְיֶכָּה כֹּתֵב הַמִּבְּרַךְ שְׁאֶף בְּכַה"ג יַחְמִיר לְחוּשׁ לְדַעַת שְׁצִרִיךְ לְבַרְךְ הַמוֹצֵיא, אֲבָל אַה"נ לְדַעַת הַמַּחְבֵּר בְּכַה"ג אִין צְרִיךְ לְהַחְמִיר. שׁוּב הַתְּבוּנָתִי שְׁמַקּוֹר לְדַבְרֵי הַמִּבְּרַךְ הוּא מֵהַמְשַׁךְ דְּבִרֵי הַרְמִיא שֶׁם, שְׁכַתֵּב גְּבִי פֶּשְׁטִידִיא וְקַרְעֵפְלִיךְ מִיַּקְרֵב תּוֹאֵר לֶחֶם וְאִין לְאוֹלַם אֲאִיכָּה בִּירַךְ עַל שְׂאֵר הַפֶּת

תְּחִלָּה, וּבִיָּאֵר הַמִּבְּרַךְ (סִ"ק פ"ה) דְּרִ"ל בִּירָא שְׁמִים הַרְשָׁוָה לְצַאת דַּעַת הִישׁ חוֹלְקִים הַנִּל, וּפֶשְׁטִידִיא וְקַרְעֵפְלִיךְ הִרִי מַעֲיַקְרָא דַּעַתוֹ הִיָּה לְטוֹנָה. וּלְפִי' יוֹצֵא שְׁלַדַּעַת הַמַּחְבֵּר בְּסוּפְגָנֵיהּ יִכּוֹל לְכַתּוּחֵיהּ לְבַרְךְ עֲלֵי בְּמִ"מ, וְלַדַּעַת הַרְמִיא וְהַשִּׁיךְ אֶף בּוֹה יִרְ"שׁ יַחְמִיר, וְכִ"פ הַמִּבְּרַךְ. אוֹלַם כְּשֶׁאֲכֹלוּ לְקִינוּחַ וְלֹא לְשׁוּבַע, לְדַעַת הַרְ"שׁ צְרִיךְ לְבַרְךְ עֲלֵיהּ בְּמִ"מ אֶף בְּאֲמַצַּע הַסַּעוּדָה, וְאֶף לְדַעַת ר"ת מִ"מ לְצַד שֶׁהוּא נִידוּן כְּפֶת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין נִמִּי בְּעֵי בְרַכָּה כְּדֵאִיתָא בְּסִי' קִס"ח סֵעִי ח', [נֶאֱלָא דְבַעֲלָמָא אִין מְבַרְכִין בְּאֲמַצַּע הַסַּעוּדָה עַל פֶּת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין כִּיּוֹן דְּמַסְפָּקִין בְּהַם שְׁמָא פֶת גְּמוּר הַם, דְּכַמָּה דַּעוֹת אִיכָא בְּגַדְד פֶּת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין, כְּמִשְׁכִּי הַבִּיהַ"ל שֶׁם ד"ה טַעוּנִים], וְעַל כֵּן הַעֲרִיצָה הַמּוּבַחֲרַת שִׁיאֲכַלְנוּ בְּאֲמַצַּע הַסַּעוּדָה לְשׁוּבַע אוֹ שִׁכּוּיֵן בְּהַדִּיא בְּרַכַּת הַמוֹצֵיא לְפָטוּר אוֹתוֹן וְכַמְשִׁיכַי הַבִּיהַ"ל בְּסֵעִי י"ג (ד"ה יֵרָא שְׁמִים) בְּשֶׁם סַפֵּר הַלַּכָּה בְּרוּרָה, ע"ש.

וְהַעוֹלָם נוֹהֲגִים לְאוֹכְלוּ אֶף שֶׁלֹּא בְּשַׁעַת הַסַּעוּדָה וּמְבַרְכִים עֲלֵי בּוֹרָא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וְאִינִם חוֹשְׁשִׁים לְמַשְׁכִּי הַמַּחְבֵּר שִׁירָא שְׁמִים יְחוּשׁ לְדַעַת שְׁנֵיהֶם. וְהֵנָּה בְּפִשׁוּטוֹ אִין הוּא נִידוּן כְּפֶת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין, מֵאַחַר שְׁאִין הַעֲרִיצָה נִילְשָׁה בְּשֶׁמֶן, וְאֶף שֶׁהוּא מְמוּלָא בְּרִיבָה מִ"מ אִין מְמוּלָא בְּשַׁעַת הַאֲפִיָּה, עַל סִי' קִס"ח סֵעִי ז' מִ"ב סִ"ק כ"ט, אֲלֵא דִּי"א שְׁכּוּיֵן שְׁמַעֲיַקְרָא הוּא עֲשׂוּי כְּדִי לְמַלּוֹתוֹ נִידוּן לְעוֹלָם כְּפֶת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין, אֲלֵא דְדַבֵּר זֶה נִסְתֵּר מְדַבְרֵי הַטִּי' (שֶׁהוּבָא בְּמִ"ב סִ"ק כ"ז) שְׁאֶף אִם הוֹצִיא אֶת הַמְמוּלָא וְאוֹכַל רַק לְעִיסָה אֲפִיָּה מְבַרְךְ בְּמִ"מ וְלֹא הַמוֹצֵיא, לְפִי דְדִין פֶּת הַבָּאָה לְכִיּוֹסִין נִקְבַע לְפִי שַׁעַת הַאֲפִיָּה, וְכִיּוֹן שְׁנֵאֲפָה עִם מִלּוּי הַפִּירוֹת הוֹקְבַע דִּינוֹ כְּפֶת בְּכִיּוֹסִין אֶף אִם יוֹצֵא אַחֲכִי לְפִירוֹת. אֲלֵא דִישׁ אוֹמְרִים דַּהֲטֵ דְּמְבַרְכִין מְזוֹנוֹת, לְפִי שְׁסוּמְכִים עַמְשִׁיכַי הַטִּי' (סִ"ק י"ט) דְּאֶף לְדַעַת ר"ת כִּיּוֹן שְׁמַטוּגְנִים בַּהֲרַבָּה שְׁמֵן הוּא בְּכֻלָּל פֶּת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין, וְאִינוּ מְבַרְךְ הַמוֹצֵיא בְּלֹא קַבַּע, וְכֻלּוֹ פְּלוּגָתָם הוּא בְּדַקְבַּע, לְדַעַת ר"ת מְבַרְךְ הַמוֹצֵיא וּבְרַהֲמִי כְּכֻלּוֹ פֶּת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין דְּבַקְבַּע מְבַרְךְ הַמוֹצֵיא וּבְרַהֲמִי, וְלַדַּעַת הַרְ"שׁ אִין דִּינוֹ כְּפֶת וְלַעוֹלָם מְבַרְךְ עֲלֵיהּ בְּמִ"מ וּמַעֲיֵן שֶׁלֶשׁ, וְאֶף דְּהַבִּיהַ"ל (סֵעִי י"ג ד"ה וְכֻלּוֹ זֶה) כֹּתֵב שֶׁהַאֲחֻרוּנִים חוֹלְקִים עֲלֵיהּ, וְסִי' לְדַעַת ר"ת לְעוֹלָם מְבַרְךְ הַמוֹצֵיא אֲפִילוּ בְּלֹא קַבַּע, מִ"מ לְדִינָא פֶּסֶק שְׁאִם טִיגְנָה בְּשֶׁמֶן נִעֲשָׂה פֶּת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין, וְלִפְיֶכָּה אִם לֹא קַבַּע עֲלֵיהּ מְבַרְךְ לְכּוּ"ע בְּמִ"מ וְעַל הַמַּחְיָה, וּבְדַקְבַּע תִּלְיָה ב' דַּעוֹת אֵלוּ. אוֹלַם יֵשׁ לְדוּן בְּתַרְתֵּי, דְּאֲפֹשֶׁר דָּגַם לְטִי' לֹא חֲשִׁיבָא כְּפֶת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין, דַּהֲנָה בְּסֵעִי ז' נַחֲלָקוּ הַמַּחְבֵּר וְהַרְמִיא בְּשִׁיעוֹר הַתְּבַלִּין כְּדִי שִׁיחֲשַׁב פֶּת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין, דַּעַת הַמַּחְבֵּר שְׁסִיגֵי גַם מַעֲט תְּבַלִּין, וְדַעַת הַרְמִיא שְׁצִרִיךְ שִׁיְהִי הַרְשָׁוָה תְּבַלִּין עַד כְּדִי שִׁיְהִי מִינְכֵר הַתְּבַלִּין בְּטַעַם יוֹתֵר מֵהַקַּמַּח, ע"ש בְּלִשׁוֹן הַרְמִיא 'כְּמַעֲט הַדְּבַשׁ וְהַתְּבַלִּין הוּא עֵיקֶר', וְלִשׁוֹן הַמְשַׁנָּה בְּרוּרָה 'שַׁעַל יְדֵי זֶה נִרְגַשׁ מֵהֵן הַטַּעַם הַרְשָׁוָה מֵאוֹד עַד שְׁעִי"ז הַם הַעֵיקֶר וְטַעַם הַעֲרִיצָה טַפֵּל. וּבּוֹמִינֵינוּ יֵשׁ ב' סוּגֵי סוּפְגָנִיּוֹת, יֵשׁ הַנְּקֵרָאוֹת בִּיתוּת – שֶׁהֵם סְפּוּגוֹת שְׁמֵן, וְשֶׁם בְּאֲמַת טַעַם הַשְּׁמֵן נִיכֵר וְנִרְגַשׁ בְּכֻלּוֹ הַעֲרִיצָה, וְיֵשׁ מֵה שְׁמוּכְרִים בַּחֲנִיּוֹת, שְׁאִינִם סְפּוּגוֹת בְּשֶׁמֶן, וְאִין טַעַם הַשְּׁמֵן נִירְגַשׁ בַּחֲלָק הַפְּנִימִי (וְטַעַמוֹ שֶׁל בְּצַק הַפְּנִימִי, כְּמוֹ בְּצַק שֶׁל חֵלָה מְתוּקָה, וְשַׁמְעֵתִי שְׁמַעֲרִיבִים בּוֹה חוֹמְרִים כְּמוֹ אֲלַכְהוֹל וְכּוּד' כְּדִי שֶׁהַשְּׁמֵן לֹא יִסְפַּג בְּפִינִים), וְלִכָּאוּ בְּהַם לִיכָא לְהֵאִי הִיתְרָא שְׁכַתֵּב הַטִּי', וְלֹא חֲשִׁיבָא כְּפֶת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין. וּמֵאִידָךְ אֲפֹשֶׁר דְּאֶף לְחוֹלְקִים עַל הַטִּי' יוֹדוּ שְׁסוּפְגָנֵיהּ חֲשִׁיבָא פֶּת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין מֵאַחַר שֶׁזֶה נִעֲשָׂה לְקִינוּחַ וְלֹא לְמִזוּן, רֵאשִׁית נְבִיאָה אֶת דַּעַת

הַדְרַךְ הַחִיּוּם שֶׁהַגְּדַרְתָּ פֶת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין תִּלְיָא לְפִי עֵינֵי הַמּוֹרָה אִם זֶה לְשׁוּבַע אוֹ לְקִינוּחַ, וּבְבִיהַ"ל מְצִינוּ בְּכ"מ שֶׁהַדְּבַר תִּלְיָא אִם הוּא מִיּוֹעַד לְקִינוּחַ אוֹ לְשׁוּבַע, וְאִם זֶה לְשׁוּבַע אוֹ אֶף שִׁישׁ בּוֹ ג' הַתְּנָאִים דַּפֶּת בְּכִיּוֹסִין נִידוּן כְּפֶת, דִּיעוּי' בְּסֵעִי ז' בִּיהַ"ל ד"ה שְׁכַמְעֵט, שְׁכַתֵּב שְׁלַחַם שְׁמַעוּרַב בּוֹ תְּבַלִּין אִם אִין עֲשׂוּי בּוֹמִינֵינוּ לְקִינוּחַ וְלַעֲנוּגָה כְּמוֹ שְׁזַכְרוּ הַרְשָׁוָה בְּפֶת הַבָּאָה בְּכִיּוֹסִין רַק לְשׁוּבַע – לֶחֶם גְּמוּר הוּא, וְכִי"כ בְּסֵעִי י"ז בִּיהַ"ל ד"ה פֶּשְׁטִידִיא, דַּפֶּת הַמְּמַלְאוֹת בְּשֵׁר אוֹ דְגִים נִידוּן כְּפֶת, אֶף הַמַּחְבֵּר מוֹדָה לְדַבְרֵי הַטִּי' דְּמִלּוּי בְּשֵׁר הוּי כְּמוֹ מִלּוּי פִירוֹת, מִ"מ שְׁעֲשׂוּי כְּעִין סַתֵּם לֶחֶם שְׁעֲשׂוּי לְשׁוּבַע, עַל כֵּן לֹא הוּי בְּכֻלָּל פֶּת כִּיּוֹסִין שְׁעֲשׂוּי רַק לְקִינוּחַ וְלַמְתִּיקָה בְּעַלְמָא, וְכְמוֹ שְׁכַתֵּבוּ הַפּוֹסְקִים דַּפֶּת כִּיּוֹסִין הוּא הַעֲשׂוּי רַק לְקִינוּחַ סַעוּדָה בְּעַלְמָא, וְלַחַם זֶה עֲשׂוּי לְקַבְיֵעוֹת סַעוּדָה וְלֹא לְקִינוּחַ, עַכֲ"ד. אִי"כ לְשׁוּבַע, אִזִּי אִם נַחֲלוֹק עַל הַטִּי' שֶׁהַטִּיגוּן אִינוּ עֲשׂוּהוּ כְּנִילוּשׁ בְּשֶׁמֶן, מִ"מ כִּיּוֹן שֶׁהוּא עֲשׂוּי לְקִינוּחַ הִרִי הוּא נִידוּן כְּפֶת כִּיּוֹסִין, וְצ"ע.

וְיֵשׁ שְׁמַמְכוֹ לְבַרְךְ בְּמִ"מ מְטַעַם אַחַר, דַּהֲנָה דַּהֲנָה בְּסֵעִי י' אִיתָא: תְּבִיצִיא דְּהֵינּוּ פְּרוּרֵי לֶחֶם שְׁנַדְבָּקִים יַחַד עַל יְדֵי מְרָק, אִם נִתְבַּשְׁל, אִם (וְכו') אִין בְּהֵם כְּפִיזִית אֶף עַל פִּי שְׁנַרְקָה שִׁישׁ בּוֹ תֵּאָר לֶחֶם אִינוּ מְבַרְךְ אֶלָּא בּוֹרָא מִינֵי מְזוֹנוֹת וְיִבְרַכָּה אַחַת מֵעִין שֶׁלֶשׁ. וְהַקְשׁוֹ הַאֲחֻרוּנִים מִ"שׁ מַפֶּת שְׁטִיגְנָה אוֹ בִישְׁלָה שֶׁהִבִּיא הַמַּחְבֵּר דַּעַת ר"ת לְבַרְךְ הַמוֹצֵיא וּבְרַהֲמִי, וְסִיּוּסֵי שִׁיר"ש יֵצֵא יְדֵי שְׁנֵיהֶם. וְתִי' הַמַּגִּיא סִ"ק ל"ו דְּחִלּוֹק הִיכָא שֶׁהוּא עִם הַרְבֵּה מִים וְשֶׁמֶן שְׁמַבְרַךְ מְזוֹנוֹת לְכוּ"ע, מֵהִיכָא שֶׁהוּא עִם קֶצֶת שְׁמֵן שַׁעַל זֶה נַחֲלָקוּ, וּלְפִי' בְּנִידוּדִי שְׁמַטוּגְנִים אוֹתָם עִם הַרְבֵּה שְׁמֵן מְבַרְךְ לְכוּ"ע בְּמִ"מ. אוֹלַם הַמִּבְּרַךְ בְּסִי' נ"ו הִבִּיא שֶׁהַרְבֵּה אַחֲרוּנִים תִּירְצוּ דַּהֲתֵם הוּא פַחוֹת מְכֻזִּית, וְעִי' בְּשַׁעַת צ' (סִ"ק ע"ג) שֶׁהַכְּרִיעַ דְּלֹא כְּמַגִּיא. וּלְפִי' אֶף בְּנִידוּדִי, לְמַגִּיא בְּכֻלּוֹ גּוּוּי מְבַרְךְ בְּמִ"מ, וְלִשְׂאֵר הַאֲחֻרוּנִים לְכָאוּ יֵשׁ עֵיצָה ע"י שִׁיחְתוּךְ חֲתִיכוֹת מֵהַסּוּפְגָנִיָּה, וְכֻלּוֹ חֲתִיכָה תִהְיֶה פַחוֹת מְכֻזִּית, וּבִזָּה כִּיּוֹן שֶׁהוּא מְבוּשֵׁל (מְטוּגָן) וְכַעַת הוּא פַחוֹת מְכֻזִּית דִּינוֹ כְּמוֹ חֲבִיצִיא שְׁלִכוּ"ע מְבַרְךְ בְּמִ"מ, וְלַמְעֵשָׂה הַבִּיהַ"ל שֶׁם סֵעִי י' (ד"ה אִם יֵשׁ) הִבִּיא שֶׁהַפְּמִיגִי מְסַתְּפַק בּוֹה, וְהַחֲזוּ"א (סִי' כ"ו סִ"ק) הַכְּרִיעַ שְׁמַבְרַךְ בְּמִ"מ. [וְשַׁמְעֵתִי שִׁישׁ מֵאַפִּיּוֹת שְׁעוּשִׁים זֹאת בַּאֲפִיָּה וְלֹא בְּטִיגוּן, אֲלֵא שְׁמַתִּיזִים ע"ג קֶצֶת שְׁמֵן, וְלִי"ע בּוֹה, דְּאֲפֹשֶׁר דָּוָה גְּרַע טַפֵּי וְלְכוּ"ע בְּרַכַּת הַמוֹצֵיא. וְיֵשׁ לְבַרְר הִיטַב צוֹרֵת עֲרִישָׁתָה.]

כֹּתֵב הַמַּגִּיא (סִ"ק ל"ד) שֶׁהֵם אֲכַל כְּדִי שְׁבִיעֵהּ הוּי סְפִיקָא דְּאוֹרִייתָא דְּשִׁמְא תּוֹרַת פֶּת עֲלֵיהּ, וְלִפְיֶכָּה יִבְרַךְ בְּרַהֲמִי מְסַפֵּק, וְכֹתֵב הַמִּבְּרַךְ (סִ"ק ע"ה) דְּכֻלּוֹ זֶה הוּא בְּשַׁעַת שֶׁלֶשׁ וְעֵשָׂה בְּלִילָתוֹ עֵבֶה הִיָּה דַּעַתוֹ לְאַפּוֹת פֶּת אֲלֵא שְׁאֲחִיכַי נִמְלָךְ וְעֵשָׂה אוֹתָהּ סְפָגְנִין, דְּבִזָּה חוֹשְׁשִׁים לְשִׁיטוֹת דְּתוֹרַת פֶּת לַעֲנִין בְּרַכָּה תִלְיָה בַּחֲבוּבַת חֵלָה, אֲבָל כְּשִׁהִיָּה דַּעַתוֹ מִתְחִלָּה לְבִשְׁלָה וְלַטְגָּן אוֹתָהּ אֲפִילוּ אֲכַל כְּדִי שְׁבִיעֵהּ אִין מְבַרְךְ עֲלֵיהּ בְּרַהֲמִי רַק בְּרַכָּה אַחַת מֵעִין שֶׁלֶשׁ. וּבּוֹמִינֵינוּ יֵשׁ מֵאַפִּיּוֹת שְׁעוּשִׁים עֲרִישָ

ולהפריש בלי ברכה, אך כעת שאינו יכול להפריש, אם ניקל כמו המחבר. ואפשר דבכה"ג יפריש בשבת, ואף דדמאי וספק טבל א"א להפריש בשבת כדמוכח בדמאי פ"ד מ"א ופ"ז מ"א, מ"מ הכא שהוא רק בתורת חומרא אפשר דקיל טפי, וצ"ע.

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן

פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא'

שערי בית המדרש' ושאי"ס

הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת

מדברי הגמ' במסכת שבת (כ"א ע"ב), מבואר שהמקום בו חייב אדם להדליק נר חנוכה הוא בביתו 'נר איש וביתו' (וכמו שמבאר הפני יהושע שם בדברי הגמ' שהדלקת נר חנוכה אינה חובה על היחיד דהיינו חובת הגוף, אלא חובת הבית כמצות מזוזה ונר שבת. עי' בשפ"א שביאר הענין. ולכך מי שאין לו בית אינו מדליק אלא מברך ברכת הרואה – עי' תוס' סוכה ב"ה הרואה) וכדי לפרסם הנס יש להדליק הנר בפתח ביתו או בחלון וכו'. אך המנהג להדליק בבית הכנסת נרות חנוכה ובברכות לא מוזכר בדברי הגמ' ומובא בספרי הראשונים. במאמר שלפנינו נדבר בעז"ה בענין מנהג זה וטעמו.

טעם הדבר

כתב בספר כל בו (הל' חנוכה – ס' מד'): ונהגו בכל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש, ע"ש.

ובספר המנהיג (ס' קמח) כתב: ויראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר חנוכה כי אם בבית שאדם דר, מדאמרין 'כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל' ובית הכנסת פטור ממזוזה כדאמרין בפ"ק דיומא. אלא א"כ יש בה בית דירה לחזן בית הכנסת. אלא כך נהגו (להדליק בבית הכנסת) על זה שהנס בא במקדש בית עולמים ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס שכולם מתקבצים שם. ובחידושי הריטב"א (כ' ע"א) כתב, ונהגו להדליק בבתי כנסיות כדי לעשות פרסומי ניסא במקום הרבים. ובמאירי כתב: וזה שנהגו להדליק בבית הכנסת עיקר הענין משום פרסומי ניסא ולא לכוונה אחרת והדבר נאה.

ובספר שבלי הלקט (ס' קה"ה) כתב, כתב בעל הדברות (העיתור) ז"ל, נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת. ויש מקומות שנהגו להניחה על הפתח ויש שמניחים אותה באמצע בית הכנסת, עכ"ל. וגם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת ולא ידענו שורש וענף למנהג זה. ומורי ר' יהודה אחי שני נ"ר, היה נמנע מלהדליקה שלא לברך עליה וכן דעתי נוטה שכל אחד ואחד מדליקה בביתו, מה צורך להדליק בבית הכנסת. ואילו היו אורחים ישינים היום הם צריכים להדליק דק"ל אכסנאי חייב בנר חנוכה. ואם אין שם אורחים מה צריך להדליק. ושמה מפני שהיא בית דירה לחזן הכנסת בבית הכנסת נהגו כן א"כ השתא דלית בהו בית דירה אין להדליק, ע"כ.

בשו"ת הריב"ש (ס' קמ"א) נשאל, על מה שנהגו כלל ישראל להדליק נר חנוכה בבית הכנסת השליח ציבור או השמש, מדוע נהגו כן, דאי לפרסומי ניסא כל אחד חייב להדליק בביתו, ואי להוציא עניים ידי חובה כמו קידוש (עי' שו"ע הל' שבת ס' רסט'), הרי עני המתפרנס מן הצדקה חייב להדליק בבית (עי' שו"ע הל' חנוכה ס' תרע"א סע' א') וכמו שבביל פסח אין מקדשין בבית הכנסת כן ראוי לעשות בנר חנוכה, א"כ הברכה המדליק בבית הכנסת יראה שהיא ברכה לבטלה. ואם נאמר להוציא עצמו באותו הדלקה בודאי אינו יוצא משום חשד, שאם חצר

שיש לה ב' פתחים לב' רוחות צריכה ב' נרות כמבוא' בדברי רבא בגמ' (שבת שס) משום חשד, כל שכן החזן או אחר שחייב להדליק בביתו. ועוד שלא נהגו כן אלא שחזור ומדליק בביתו וכו'. והשיב הריב"ש, שהמנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא כיון שאין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה כל אחד בביתו וכו'. וכיון שעתה יד האומות תקיפה עלינו ואין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד (עי' שו"ע הל' חנוכה ס' תרע"א סע' ה') לזה נהיגו להדליק בבית הכנסת וכו'. ומ"מ באותה הדלקה של בית הכנסת אין אדם יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו דמצות חנוכה נר איש וביתו, ע"ש.

בבית יוסף (ס' תרע"א) כתב, נראה שתיקנו (להדליק בבית הכנסת) כן, מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא, וכן כתב הכל בו. וכתב עוד טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפנייהם שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך וקידוש שמושמברכין אותו במקלות, וע"ש שהביא דברי הריב"ש שהביאו לעיל, ע"ש. והנה לכא' המעיין בדברי הכל בו שהביאו לעיל לא יראה את הטעם שכתב בהית יוסף בשמו. ונראה דכוונת הבית יוסף לדברי הכל בו בהלכות פסח (ס' נ' – באה"ד) וז"ל: וכן הדין ענין קידוש בבית הכנסת, והטעם לפי שיש בזה פרסום גדול לשם יתברך וקדוש שמו כשמברכין אותו במקלות ואין בזה משום ברכה לבטלה כיון שמשדרין שם הברכות בפני בקיאיין ושאינן בקיאיין ודומה למה שנהגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת לפרסום הנס בפני כל העם ולסדר הברכות בפניהם גם שיצאו ידי חובתן הרואין שאין להם בית לברך שם, ע"ש.

מקום וסדר ההדלקה

אע"פ שהמדליק בביתו יש לו להניח המנורה בפתח או בחלון הפונה לרשות הרבים, בבית הכנסת אינו כן אלא יש להניח המנורה בכותל דרום או על השולחן שעומד אצל כותל דרום בית הכנסת וזכר למנורה שמקומה במקדש בדרום. ומסדר את הנרות ממזרח למערב כעין המנורה שהייתה בבית המקדש בין מזרח למערב (עי' במ"ב ס' ס' תרע"א ס"ק מב'). והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון, ומתחיל מימינו, שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ושוב מוסיף והולך ומתחיל מהשמאל ופונה לימינו (שו"ע, רמ"א ומ"ב שם).

ברכות

מברכין בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת אפי' שזה רק מנהג, כמו שמברכין על הלל של ראש חודש שאינו אלא מנהג. ואח"כ שמדליק נרות חנוכה בביתו מברך עוד הפעם (שם) ע"ש במ"ב לענין ברכת שהינינו.

זמן ההדלקה בבית הכנסת

נוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בין מנחה לערבית, אפילו מי שנהגו להדליק בזמן צאת הכוכבים, בכ"א בבית הכנסת נוהגין להדליק אחר מנחה בזמן שהציבור מקובצים שם. ומה שאין מדליקים אחר ערבית? משום דאין נכון לעכב הציבור לכך, מפני שצריך כל אחד למהר לילך לביתו ולהדליק נר חנוכה (שם) ע"ש לענין ערב (שבת).

הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת בתפלת שחרית

כתב בספר נהר מצרים (לרבי רפאל אהרן בן שמעון. י"ל ב-נא אמון בשנת תרס"ח): פשט המנהג

בירושלים ובמצרים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת גם ביום בתפילת שחרית ופשוט דבלא ברכה הוא, וטעם המנהג לפרסומי ניסא, ומנהג יפה אף נעים. כי יותר מתפרסם הנס בהיות מדליק הנרות ביום שאין להם צורך רק להודיע הנס, מלהדליק בלילה אשר זה דרכינו להדליק נר להאיר בחושך. וגם יהיה מזה תועלת למי שלא הדליק בלילה העובר (שעבר) כי היה בדרך ונאנס שידע בלילה הבא כמה נרות הוא מדליק כדי שיברך על הנר הנוסף. וכן בשו"ת מלמד להועיל (לרבי דוד צבי האפפמאן. או"ח ס' קכ"א. י"ל בפרנקפורט בשנת תרפ"ו) כתב, שכך המנהג בבערלין בכל הבתי כנסיות. ועוד כתב, ומצאתי בספר שדי חמד (ערך חנוכה) שהביא תשובת בנין שלמה, שחקר טעם על מה שנוהגין בכמה מקומות בבתי כנסיות ובתי מדרשות להדליק נרות גם בעת תפלת שחרית על מה הוטבע מנהג זה, ע"ש מה שכתב. ולי נראה דהמנהג נתיסד לפי שברוב פעמים לא דלק בערב כשיעור והשלימו זה בשחרית וכו'. ומ"מ בבית הכנסת דעיר טעם ההדלקה לפרסם הנס גם ביום מדליקין, ע"ש.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ

בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס

'משפטי אהרן'

בעניני חנוכה [בענין קנין כסף בזמנינו ובדבר מצוה כבהדלקת נר חנוכה (אכסנאי) | שו"ת קצ"ו | דבר חידוד]

בענין קנין כסף בזמנינו ובדבר מצוה כבהדלקת נר חנוכה (אכסנאי)

רבנן עקרו קנין כסף במטלטלין שמא יאמר לו נשרפו חיתך בעליה, מ"מ במקום מצוה העמידו חכמים דבריהם על דין תורה, ונרחיב בנידון זה.

מקור הדברים – ד' פרקים

חולין פ"ג. מתניתין "בארבעה פרקים המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו... ואלו הם עיו"ט אחרון של חג (שמח"ת), ערב יו"ט ראשון של פסח, ערב עצרת וערב ראש השנה, ובארבעה פרקים אלו משחיטין את הטבח בעל כרחו אפילו שור שוה אלף דינר ואין ללוקח אלא דינר כופין אותו לשחוט לפיכך אם מת מת ללוקח", ובגמ' "והא לא משך, רבי אליעזר אמר רבי יוחנן בארבעה פרקים אלו העמידו חכמים דבריהם על דין תורה דאמר ר' יוחנן דבר תורה מעות קונות".

מח' הראשונים בטעם הדבר אם הוא משום מצוה או משום תיקון העולם שצריכין לבשר, ונפק"מ בשאר מצוות

ויש לחקור בטעם הדבר אמאי בארבעה פרקים הללו העמידו חכמים על דין תורה, האם הוא משום דהוא דבר מצוה ולא העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה, או דהוא משום תיקון העולם שצריכים לבשר ומשום כבודם של ימים אלו. דהנה ברש"י (עירובין פא: ד"ה בד' פרקים) כתב דהטעם הוא מפני תיקון שבת העמידו חכמים דבריהם על דין תורה, וברמב"ם (פי"ט הל' מהל' מכירה) כתב הטעם מפני שהעם כולו צריכין לבשר, ובמאירי (עירובין שם) כתב הטעם מפני כבודן של ימים אלו, ולפי"ז נראה דהוא דין דווקא בבשר ביו"ט ואין להוכיח מכ"ז על שאר מצוות. אכן בדרכ"מ כתב בשם מהרי"ל דאדם שנתן מעות לייך לקידוש בע"ש אסור למוכר לחזור, דהואיל והוא דבר מצוה יש להעמיד על דין תורה, וכ"כ בהגהותיו על השו"ע "ויש מי שכתב דה"ה הנותן מעות על יין לקידוש", וחזינן דסבר דהטעם להא דבד' פרקים העמידו דבריהם על דין תורה הוא משום דבמצוה העמידו

חכמים דבריהם על דין תורה, ולפי"ז ליכא נפק"מ בין מצות אכילת בשר ביו"ט לשאר מצוות.

קושיית המג"א מעירובין, ות"י ע"ז, וראיה מהרמב"ם דלא כמהרי"ל

והנה במשנה בעירובין (שם) פליגי חכמים על ר"א וסברו דמעות אינם קונות, וחזינן דסברו דלא מדמינן שאר מצוות לד' פרקים, ודלא כרמ"א, וכן הק' המג"א (סי' שס"ט סק"א) על השו"ע שם דפסק כרבנן דעירובי חצירות אין קונים בכסף, דחזינן דלא כרמ"א כאן. ות"י שם האחרונים (עיני תוספות שבת ונתיב חיים ועוד) דעירובי חצירות לא חשיב מצוה כ"כ לפיכך אין מעות קונות, ועד"ז ת"י כאן בהגהות הגר"א (סק"ו) דשם אינו חובה כמו יין לקידוש, אכן כ"ז מהני לדעת השו"ע דפי' מח' רבנן ור"א בעירובין דמיירי בעירובי חצירות ובוה אפ"ל דעירובי חצירות לא הוי מצוה, אכן הרמב"ם (פ"ו מהל' עירובין ה"כ) פסק כרבנן לגבי עירובין תחומין, והלא בעירובי תחומין איכא כלא דאין מערבין אלא לדבר מצוה (או"ח תט"ו), וא"כ יש להוכיח מהרמב"ם דלא כמהרי"ל, אלא בדמצוות סתם אין מעות קונות, וכן מוכיח הרעק"א בהגהות בשם שו"ת מוצל מאש, ולמעשה כתב הרעק"א דכיון דהרמב"ם פליג אפ"ל קים לי ויכול לחזור כשקנה מצוות במעות.

ת"י המח"ש ולפי"ז יש לדחות הראיה מהרמב"ם

ומצאתי במחצית השקל (שם) דכתב על המג"א דהאחרונים חילקו בין מצות קידוש שהיא מצוה דרבנן ואסמכוה אקרא, לעירוב שאינו מצוה גמורה כי אם להציל מאיסור טלטול, ומלשונו נראה דאין החילוק בין קידוש לעירובי חצירות דקידוש הוי מצוה ועירובי חצירות לא הוי מצוה, אלא דכיון דכל ענינה של עירוב חצירות הוא להציל מאיסור טלטול, ע"כ אין מעות קונות במצוה זו, והיינו דמצות קידוש היא מצוה בפנ"ע ומצות עירוב הוא כדי להציל מאיסור אחר ואינה מצוה בפנ"ע, ולפי"ז י"ל דאף הרמב"ם לא פליג על המהרי"ל, דיש לחלק בין עירוב שהוא תיקון מאיסור לקידוש שהיא מצוה בפנ"ע, ואף עירוב תחומין דעושים לשם מצוה מ"מ אי"ז מצוה בעצם אלא לשם דברים אחרים.

הגר"א, ודיוק אחר מהרמב"ם

אכן בגר"א הנ"ל כתב בסו"ד ומ"מ דברי מהרי"ל אינו מוכרח, והיינו כיון דאפ"ל דטעם הדבר בד' פרקים אינו משום דהוי מצוה אלא משום הטעמים הנ"ל משום כבודן של ימים אלו ומפני שהעם צריך לבשר. ויש לדייק דיוק אחר מהרמב"ם מהא דכתב הטעם לד' פרקים משום דהעם צריכין לבשר ולא משום דהוי מצוה, חזינן דחלק על המהרי"ל, ובשאר מצוות אין מעות קונות. ויש שדחו דיוק זה, דכמו דהעם צריכין לבשר, העם נמי צריכין לאתרוגים ולשאר מצוות.

לסיכום אפ"ל קים לי

עכ"פ יוצא לדינא דיש בזה מח' גדולה בענין מצוות אם נקנים במעות לבד, ולמעשה אפ"ל קים לי ויכול לחזור, ובאופן שנסרפו המצוות לכאן יכול המוכר לומר קים לי שהמצות שיכים ללוקח ואינו חייב לשלם מצות חדשות.

לשיטת הרמ"א מה חזין במצוה דרבנן

ויש מקום לברר לדעת הרמ"א דאף ביין לקידוש מעות קונות האם הוא דין בכל מצוה ואף במצוה דרבנן או דווקא בקידוש דאסמכוה רבנן אקרא. ומצאנו בקצה"ח (קצ"ט סק"ב) דכתב דה"ה נתן פרוטה לנחתום על חלת לחם לשבת דקנה, כיון דמקדשין נמי על הפת, ולכאור' צ"ע מדוע לא כתב הטעם משם דהוא מצוה לאכול פת בשבת ולחם משנה, וחזינן דסבר דדווקא יין לקידוש או פת

לקידוש דהוא מצוה מיוחדת, ולא בכל מצוה אמרינן כן. וחזינן כן נמי בדוכתא אחרינא, דהפמ"ג (תרנ"ו א"א סק"א) כתב דאתרוג נקנה בכסף לבד כמו יין לקידוש, והמהרש"ם במשפט שלום (כאן) כתב דזה דווקא כשחל יו"ט ראשון בחול אבל כשחל בשבת דליכא אלא מצוה דרבנן מיום שני ואילך י"ל דלא קנה, וחזינן דלא נאמר דין זה במצוות דרבנן. וכן חזינן בת' הנתיב חיים על קושיית המ"א הנ"ל מרבנן בעירובין דסברו דלא דמי לד' פרקים, דתי' דל"ד עירובין שהוא מצוה דרבנן, ורבנן במצוה שלהם לא העמידו דבריהם על ד"ת, לקידוש דאסמכוה רבנן אקרא.

פרמ"ג ברמ"א דדווקא מצוה בדבר שאינו מצוי, ובית יצחק ואמרי יושר דיין לקידוש דווקא בע"ש אחר חרות שהזמן לחוץ

וע"ע פרמ"ג (שם) דר"ל ברמ"א דהוא דווקא ביין לקידוש וכן בכל מצוה שהיא דבר שאינו מצוי, והיינו דכיון שהוא אינו מצוי חששו רבנן שאם יתקנו שמעות אינם קונות לא יקיימו המצוה. וע"ע שו"ת בית יצחק (או"ח ק"ז) ובשו"ת אמרי" (ח"ב פ"ג) דבארו דמשכ"ת הרמ"א יין לקידוש הוא דווקא סמוך לשבת, ולא ביום ה', וכן לגבי אתרוג דוקא כשקנה סמוך ליו"ט. ובאמרי יושר ר"ל דכל מה דכ' המהרי"ל על יין לקידוש הוא משום דבע"ש אחר חצות אנשים טרודים ואין להם זמן למשוך, אבל ביום ה' פשיטא דלא נימא כן. ולפי"ז י"ל דאף למהרי"ל דהוא דין בכל מצוה, זה דוקא במצוה שהיא לפרקים שאין הזמן גרמא למשוך, וכמו אתרוג בעיו"ט וכו', אבל למשל הקונה תפילין לכו"ע אין מעות קונות, כיון דאינו לחוץ בזמן ויכול למשוך.

והבית יצחק הנ"ל כתב כאמרי"ל ולאו מטעמיה, אלא דכל שהוא יום אחד ותו לא, לא חיישי' שבאותו יום תפרוץ שריפה ויאמר לו נשרפו חטיטך בעליה, אבל אם הוא הרבה זמן חיישי', וע"כ כתב דבין יין לקידוש ובין אתרוג לסוכות מיירי דווקא בע"ש או בעיו"ט ממש, ומביא גם מלשון המהרי"ל דמיירי לגבי יין לקידוש דווקא בע"ש, וכן סתימת לשון הרמ"א בע"ש.

לסיכום אין לומר קים לי כמהרי"ל אלא כשקונה סמוך לחג ממש, וגם אז צע"ב

היוצא מדברינו עד הנה: שאחד הקונה מצות כמה ימים קודם פסח אפשר דאף אפ"ל קים לי כמהרי"ל דהא הבית יצחק והאמרי"ל כתבו דדווקא בערב ממש, והב"י אף מביא כן מלשון המהרי"ל עצמו, ודווקא כשקונה סמוך לפסח ממש שהזמן לחוץ אפ"ל קים לי כרמ"א. ואף כשקונה סמוך פסח יש לפקפק בזה ע"פ הפמ"ג דדווקא בדבר שאינו מצוי לקנות. אכן בבה"ל (סוף סי' תרנ"ו) מביא הפרמ"ג שכתב דאתרוג נמי חשוב מצוה ולדעת הרמ"א מעות קונות, ולא חילק שם אם קנה את האתרוג סמוך לפסח ממש או הרבה זמן קודם, וכמ"כ לא חילק שם אם יצא יו"ט ראשון בשבת דאז המצוה דרבנן לאם יצא ביום חול שאז זה מצוה דאורייתא.

כמה צירופים דבימינו אפשר דכל מטלטלין נקנים במעות

ויש לדון בימינו אם קונים בקנין כסף. ויש לצרף מה דאיתא בסימן קצ"ח ס"ה שיטת הרמ"א דאם התנו בהדיא לקנות במעות קנה, והשו"ע שם (סק"י) חלק ע"ז, וא"כ לרמ"א י"ל דבמקום שהמנהג לקנות בכסף הו"ל כהתנו לקנו בכסף, וכן איתא בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ז סי' רצ"א), ולפי"ז לרמ"א ולרוב הפוסקים בימינו אפשר דכיון שהמנהג לקנות בכסף מעות קונות בכל דבר ול"ד בדבר מצוה, אכן באולם

המשפט (ר"א) כתב דמנהג אינו כהתנו, דאי"ז אלא מנהג גרוע. עוד יש לצרף דעת הרמ"א והב"ח שם דאם היו המטלטלין במקום דליכא למיחש לדליקה וכמו בבתים של אבן נקנים במעות, ולפי"ז בימינו דלא שכיחי דליקות אפשר דבכל דבר מעות קונות, אכן השו"ע (סק"ט שם) והב"י (ריש סימן קצ"ח) חלקו ע"ז וסברו דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין. ויש להוסיף מה דאיתא בשו"ת מהר"ש ענגיל הנ"ל דאף לדעות דפליגי דאמרי' לא פלוג ואף היכא דלא שייך חששא דנשרפו חטיטך בעליה מ"מ אין מעות קונות, מ"מ באופן שהתנו באופנים אלו דליכא חששא לכו"ע מעות יקנו. עכ"פ יש לנו עוד צירופים לומר דבימינו אפשר דלחלק מהדעות מעות קונות במטלטלין אף בדבר שאינו מצוה.

והנה בערך שי כתב להוכיח מההגהות האשר"י בפרק הזהב, שבמקום שלא מועיל קנין משיכה לא עקרו רבנן קנין מעות, ולכן כשקונה עובר שלא מועיל משיכה במשיכת האם, מועיל קנין כסף. ולפי"ז מחדש הערך שי, שאם התנה לקנות במעות ולא לקנות במשיכה, לכו"ע מועיל תנאי. ואולי בימינו נחשב כמו שהתנה לקנות במעות ולא במשיכה.

עוד י"ל טעם להא דאפשר דבימינו מעות יקנו, דכיון דכן המנהג אפשר דקונה מדין סיטומתא, ובוה י"ל דאף לרבנן מעות יקנו. ומצאתי בס"ד דתליא ברברתא, דהנה במהרש"ם (ח"ו רכ"ג) כתב דבזמן הזה אם נתן כל המעות קונה מדין סיטומתא, וכן מביא שהסכים עמו השואל ומשיב בתשו', אכן האולם המשפט (שם) מוכיח מהסמ"ע (סימן ר"א סק"ד) דאף בסיטומתא אין מעות קונות דחיישי' שמא יאמר וכו'. ובאמרי יושר (ח"ב קע"ח) מביא מש"כ המהרש"ם ומפקפק בזה, דכיון דרבנן עקרו קנין כסף מה מהני סיטומתא, ועיין משפט שלום (סי' ר"ד) דמביא דעות בזה, וע"ע במהר"ם שיק (ח"מ מ"א) דכתב כסמ"ע והאולם המשפט, ובחתי"ס (שו"ת חו"מ צ"ט ד"ה ועדיין) ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ד צ"ה אות ס') דסברו כמהרש"ם ודלא כסמ"ע. אכן יש שטענו שבימינו אין דרך לקנות במעות.

והנה בימינו כשקונים מוצר, דעת המוכרים שלא להקנות עד שמשלם כסף, וא"כ לא מועיל ההגבהה שעושים בצרכניה קודם שמשלמים, וקנין כסף אם נאמר שלא מועיל מטעם סיטומתא, א"כ קונים בהגבהה שעושים לאחר הקנין מעות, או בקבלה שמקבלים מהקופאי, שזה נחשב סיטומתא (כ"כ המהרש"ם), או בחצרו בביתו.

ומצוי הדבר מאד, באחד שחזר לביתו מקניה במכולת, וראה שיש בשקית שלו מוצר של אחר שעמד על השולחן שליד הקופאי, האם צריך להחזיר לצרכניה או ללקוח. ונראה שבד"כ זה שייך ללקוח, או מטעם כסף אם קונה מדין סיטומתא, או מטעם סיטומתא בחשבונות. וא"כ כשאינו יודע מי הלקוח, יעשה בו צרכי רבים. וא"כ ידוע שהלקוח התקשר לצרכניה וקיבל מוצר אחר במקום המוצר שאבד.

לענין חנוכה איתא דאכסנאי משתתף בפרוטה, והביאור בזה

והשתא עלינו לבאר מה דאיתא בשו"ע (או"ח תרע"ז א') דאכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בשמן על חנוכה, וכן נפסק לענין שבת בסימן רס"ג ס"ז לענין הדלקת נר שבת, שאורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה. ולכאור' כיצד זה מועיל והרי אין מעות קונות, ויש שביארו (מכתבי תורה מהאמרי אמת מגור ועוד) דהוא מדין מצוה כמו יין לקידוש, אכן כבר הבאנו שהרבה חולקים ע"ז, ואף במצוה י"א (מהרש"ם) שזהו דווקא

במצוה דאורייתא ולא במצוה דרבנן. עוד אפשר ע"פ מה שכתב ההפלאה בסימן קצ"ח, שבשורת לא עקרו את קנין המעות, שהרי יש למוכר חלק בזה, ואין חשש שמא לא יציל בשריפה. אמנם האמרי בינה (קנינים ה') ועוד פוסקים חלקו על ההפלאה, שגם בשורת אומרים לא פלוג.

עוד אפשר שהשותפות בפרוטה דינה כאילו התנו לקנות בקנין מעות, שהרי הפרוטה אינה לפרעון אלא לקנין. אמנם בהתנו הבאנו שאף שהרמ"א ורוב הפוסקים סברו שאפשר לקנות בהתנו בקנין מעות, אכן השי"ך סבר שלא מועיל תנאי לקנות בקנין מעות. והבאנו מהמהר"ש ענגיל שבאופן שזה לא פלוג, לכו"ע מועיל תנאי. וא"כ בבית של אבנים כבימינו, אפשר שלכו"ע יועיל תנאי. עוד הבאנו שכשלא מועיל משיכה, מועיל מעות דאורייתא, ואפשר שבימינו זה כמו תנאי שלא יקנו במשיכה אלא במעות, שכן הוא המנהג. ובספר דברי יחזקאל (סימן נ"ט) כתב שמי שמוכר חפץ לזכות השתמשות, ועיקר החפץ של המוכר, לכו"ע קונים במעות של המוכר לחוד, והוא יותר משותף. ולפי"ז בנר חנוכה שידוע שיטת רוב הפוסקים שלא צריך לכס, ודי בהשתמשות לבד, א"כ מועיל קנין מעות, כיון שהוא של המוכר, והקונה משתתף בפרוטה רק לענין השתמשות, ולא בעלות ממשית. ויש עוד צדדים להתיר בזה.

שו"ת קצר

ש. הזמינו שבת שבע ברכות לנישואי בתם בשבת חנוכה. ביקשו מהקיסרינג לצרף למנה העיקרית "לטקס" לכבוד חוה החנוכה. כוונתם היתה ללביבות, אמנם למעשה הגישו יחד עם המנה העיקרית סופגניות, בטוענם שבמקומותם קוראים לסופגניות לטקס. האם צריכים לשלם על זה?

ת. ידוע שאין הולכין בממון אחר הרוב, ולכן אף שרוב האנשים קוראים ללביבות לטקס ולא לסופגניות, מ"מ יש מיעוט שקוראים כן, ולפי הברור שעשיתי יש מיעוט הניכר שקוראים כן, ולכן אם לא שילמו א"א להוציא מהם ממון, ואם שילמו א"א להוציא מהקיסרינג ממון.

ש. הזמינו לאירוע כמות גדולה של סופגניות, והאירוע הבטל, וביקשו מאחד שיבטל, ושכח לבטל. האם חייב לשלם על הסופגניות?

ת. יעניין בסוגיא ב"מ ע"ג: לגבי זול שפט כעין זה, ובנתיבות (סימן קפ"ג סק"א וסי' ש"ו סק"ו) פסק שאם זה פועל בשכר חייב לשלם אפילו על מניעת ריווח, ואם זה פועל בחנם פטור, ויש שחלקו על זה. וכאן שהיה בחנם ברור שפטור. ובפרט שהיה עליו להתקשר להזכיר לו לבטל.

ש. מכרו שמן זית ליד ביהכ"ע וכתבו שכל בקבוק מחירו 15 ש"ח, אחד לקח בקבוק, ושינה את המחיר ל17 ש"ח, המתין שכמה אנשים יקנו וכך ישלמו את המחיר של הבקבוק שלקח, האם זה גזל?

ת. יש להסתפק אם נחשב גזל מהלוקחים, שהרי הלוקחים הסכימו לקנות ב17 ש"ח, ומצד שני הרי הבעה"ב לא רצה 17 ש"ח אלא 15 ש"ח, ושמעתי שהגר"ח קניבסקי והגר"י זילברשטיין הורו שזה גזל. והטעם מסתבר, שהקונה מתכוין רק לשלם את המחיר שהבעה"ב קובע, ולא מחיר סתם. ואם זה לא גזל, אפשר שלא נחשב גזל מבעה"ב, שהרי נתכוין לזכות לעצמו בכסף הזה, והבעה"ב לא הפסיד מאומה. ויעניין ח"י"מ סימן שס"ג ס"ט בזה.

ש. חילוני שרכב ע"ג אופנוע עבר ליד ישיבה, וראה שהבחורים עוסקים בהדלקת נר חנוכה. המראה שבה את לבו. ביקש הוא להצטרף לענין. שאל את הבחורים איך יכול הוא להיות חלק ממצוה גדולה

זו. אמר לו אחד הבחורים, שיש דין שאם הוא משתתף בשמן, נחשב שהוא חלק מהמצוה. שאל החילוני בכמה צריך להשתתף, ענו לו הבחורים בכמה כסף שתצא. אמר החילוני שיש לו רק שטרות של מאה דולר, אמרו הבחורים שזה מצויין. נתן להם שטר של מאה דולר, ועזב את המקום.

האם המאה דולר של הבחורים?

ת. נראה דכיון שלא מועילה השתתפות בנר חנוכה לאחר ההדלקה, וכמ"כ אינו מועיל ענין השתתפות אלא לאכסנאי שיושן במקום, א"כ נמצא שכל הכסף שנתן הוא בטעות, שהרי לא השתתף באמת במצוה. וא"כ כסף זה גזל בידם. וצריכים לעשות בזה צרכי רבים, כדן גזל ואינו יודע ממי גזל.

ש. שמן שנטף מחנוכה שהיתה על החלון, על כביסה שתלתה בדירה מתחת, האם המדליק חייב?

ת. ברור שכן, שזה נחשב אש שהתפשטה ברוח מצויה. ומה שנאמר שמויק בנר חנוכה פטור, כיון שהוא מזיק ברשות, זה כשהניח את החנוכה בחוף באופן הרגיל, משא"כ כאן שהיה עליו לראות שלא ינטוף שמן על הדירה שמתחתיו.

ש. בחור ישיבה הדליק בחנוכה של אחר, האם יצא ידי חובה?

ת. נראה לדון בזה דיצא המדליק ידי חובתו. חדא דהא קי"ל דאין השמן צריך שיהא בבעלות המדליק [ומש"כ הפרמ"ג (סי' תרע"ט א"א סק"א) הדעיקר במצות נר חנוכה הוא שממונו יהיה דולק, אי"י מתורת לכס. וכיו"ב מש"כ הרמב"ן והר"ן בפסחים ז' א' דענין ההשתתפות בפרוטות עם בעה"ב בנ"ח הוא כדי שהשמן יהיה שלו, וע"ש במאירי בזה"ל "שמאחר שצריך שיהא השמן שלו הרי הוא כגופו", הנה הנידון הוא דאי"ז מתורת שליחות, אבל כשנעשה כאחד מבני הבית יוצא

יד"ח. — ובמשנ"ב (סי' תרע"ג סק"ב) הביא מהשו"מ שנסתפק אם שמן גזול כשר, והניח בצי"ע. ויעו"ש בשו"מ שכתב דאף להפוסקים דמצוה הבאה בעבירה שייך גם במידי דרבנן, שאני כשנאסר בהדלקה דחשיב שינוי מעשה כמש"כ התוס' בשבת נ"ח א' ד"ה אע"פ. רק צדיד לדחות, דנימא דהדלקה עושה מצוה ובשעת ההדלקה עדיין לא קנאו. וגם הרי המצוה מסייעת לגזילה. והניח מה"ט בצי"ע. וש"י בשו"ת ארץ צבי (או"ח סי' נ"ב) שעמד בזה, ועכ"ז היקל, מכיון דמהב"ע בדרבנן יצא. אכן המשנ"ב בסו"ס תנ"ד פסק להחמיר במהב"ע. ועכ"פ חז"ן דכל הנידון בזה הוא משום מהב"ע וא"צ שיהא שלו, ובנ"ד אין שחרון של מהב"ע מכיון שהיא כשווג, ועיין מהר"ט אלגזי (פ"ח דבכורות אות ס"ה סק"ו) דבשווג פסלינן. אמנם האמרי בינה ח"ד אהע"ז בענין מהב"ע, וחי' חת"ס סוכה ל' א' ומהר"ם שיק (או"ח סי' רצ"ה) והמהר"ש"ק בשו"ת שנות חיים (סי' רנ"ז), וחמדת שלמה (סי' כ"ט) כתבו, דבשווג לא פסלינן מהב"ע, וה"נ בנ"ד הו"ל שווג.

גם י"ל דמכיון שלא משך החנוכה אלא רק הדליק בה אין כאן מעשה גזילה אלא הו"ל מזיק. וממילא יליד דהו"ל מהב"ע מחמת איסור מזיק ותליא במקור איסור להזיק, ע"י קה"י (ב"ק סי' א'). אמנם יש לדון דאמרינן בכה"ג ניח"ל לאיניש דליעבד מצוה בממונו.

דבר חידוד

ידועה שאלת האחרונים, שהרי טומאה הותרה בציבור, ומה הנס בכך שהשמן הספיק לשמונה ימים.

ויש לבאר ע"פ המעשה הידוע שכ"ק אדמו"ר מבעלי זצ"ל נפגש עם הרב מטשעבין זצ"ל בשמחת

בר מצוה, וחתן הבר מצוה זימן ושתה רוב כוס. אמר לו האדמו"ר מבעלי תשתה את כל הכוס. אמר הרב מטשעבין לאדמו"ר מבעלי, הרי נפסקה ההלכה שמשפיק לשותות רוב כוס. אמר לו האדמו"ר מבעלי, בר מצוה זה חינוך, זה הדבר הראשון והמצוה הראשונה שהבחור עושה. וכשעושים דבר בהתחלה א"א לקבל הנחות, לא סומכים על דיעבד, אלא עושים הכל לכתחילה שבלכתחילה.

לפי"ז מבואר, שחנוכה הרי זה מלשון חנוכת המזבח. כשחונכים דבר חדש, א"א להסתמך על קולות, צריך לעשות הכל הכי מהודר ששייך. וזה הנס המיוד שמצאו פח שמן שהספיק לשמונה ימים בכח הנס.

והוא הטעם שמקפידים כל כך על בר מצוה, ועל חתן וכלה, שהכל יהיה בתכלית השלימות וההידור, כיון שזה התחלה בעבורם. וזה נאמר על כל התחלה, גם על ראשית היום, שצריך להקריב להשי"ת, וכו'.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל

עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקוד

בענין האמנתי כי אדבר

ופי' התרגום: "והוה מימרא דה' בסעדיה דיוסף והוה גבר מצלח והוה בבית רבוניה מצראה", ע"כ. וכן פי' רש"י על הקרא (שם, ב) "וירא אדניו כי ה' אתו - שם שמים שגור בפיו", ע"כ.

וכן איתא בדברי התנחומא (אות ח') ז"ל, "וימאן ויאמר אל אשת אדוניו, זה שאמר הכתוב (ירמיה יז, ז): ברוך הגבר אשר יבטח בה'. את מוצא, כיון שהיה בבית רבו, ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח וגו', וירא אדוניו כי ה' אתו וגו', וכי פוטיפר רשע היה רואה שהקב"ה עמו, ומה הוא כי ה' אתו: אלא שלא היה שמו של הקדוש ברוך הוא ז' מפיו. היה נכנס לשמשו, והוא היה מלחש ואומר: "רבון העולם אתה הוא בטחוני, אתה הוא פטרוני [ע"י יוסף: אדוני], תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני". ופוטיפר אומר לו מה אתה מלחש? שמא כשפים אתה עושה לי? והוא משיבו לא, אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך. לפיכך כתיב: וירא אדוניו כי ה' אתו.

ומה וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו? היה מוזג לרבו קונדיטין [יין מרוקם ומבשם], והוא אומר לו מה מוגת לי? הוא אומר קונדיטין, ואומר לו פסינתטון [יין מרוקח בלענה, מעשב מר] אני רוצה, והיה פסינתטון. הוא אומר יין אני רוצה, והיה יין, הוא אומר יין מבושל אני רוצה והיה מבושל, וכן על המיס, וכן על כל דבר ודבר שנאמר: וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו, כיון שראה רבו כן, מסר כל המפתחות ולא היה יודע אחריו כלום, שכן אמר הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכו', ע"כ דברי התנחומא.

האופן שיוסף חיזק עצמו להיות בוטח בהשי"ת

הרי מבואר מדברי המדרש דיוסף היה בכלל הקרא: "ברוך הגבר אשר יבטח בה". והאופן שהיה מחזק את עצמו להיות בוטח בה', היה ע"י שעל כל דבר ודבר שהיה צריך לעשות, היה מדבר דברים של בטחון, ולא היה שמו של הקב"ה ז' מפיו. הגם שמדת הבטחון הוא מדה התלוי בלבו של אדם, מ"מ האופן לחזק עצמו להרגיש הרגשים של בטחון, שהשי"ת הוא בטחוני, הוא ע"י שיוציא בשפתיו תמיד שאני בוטח בהשי"ת. וע"י זה ירגיש באמת בטחון בהשי"ת תמיד.

הצלחה של יוסף - והיה ה' מבטחו

ובהמשך דברי המדרש מבואר, דגודל הצלחתו של יוסף היה משום שהיה בוטח בה'. דכיון שליוסף

היה מדת הבטחון בהשי"ת, משום הכי בכל דבר שעשה היה לו הצלחה גדולה. עד כדי כך, שהיה לו הצלחה גדולה אפילו לשנות את הטבע! שמזג כוס לרבו, ורבו רצה כוס אחר, כיון שיוסף היה בוטח בה', נעשה לאותו דבר שרצה רבו. וזהו סיפא דקרא: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' - והיה ה' מבטחו". שכל הצלחתו היה משום שהיה בוטח בה'. וכמו שפי' המפרשים וז"ל המצודות דוד: "והיה ה' מבטחו - ר"ל כמו שיבטח בו כן יהיה למבטח ולעזרה", עכ"ל.

ולפי זה יש לבאר הקרא, ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח וגו', וכפשוטו צ"ב מדוע נאמר ויהי כמה פעמים. ולפי דברי המדרש מובן היטב, דהטעם שהיה איש מצליח היה משום שהיה יוסף תמיד בטוח בה', ע"י שהיה מדבר תמיד בעניני בטחון בהשי"ת. וכיון שכן, "ויהי ה' את יוסף" - היינו שהיה לו בטחון בהשי"ת, ומשום הכי היה איש מצליח בכל מה שעשה, ועד כדי כך שהקב"ה שינה את הטבע!

האופן לחזק מדת הבטחון

איתא בירושלמי בברכות (פ"ה ה"א): "רבי יעקב בר אחא ר' יסא בשם רבי יוחנן: לעולם לא יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך ה' צבאות עמנו משגב לנו אלקי יעקב סלה". ר' יוסי בי ר' אבון ר' אבהו בשם ר' יוחנן וחברייא: "ה' צבאות אשרי אדם בוטח", ע"כ. ופירשו המפרשים, שהכוונה בדברי הירושלמי, שע"י אמירת פסוקים אלו, יתעורר לבו להיות מאמין ובוטח בה' בלב שלם.

כתיב בתהלים (קטז, י): "האמנתי כי אדבר", ופי' הרד"ק (שם), שהכוונה הוא, "שאמונה גדולה היתה לי, כי הייתי מדבר בעניני אמונה". וזהו ענין שכל אחד ואחד צריך להתחזק בו תמיד, להיות מאמין ובוטח בהקב"ה באמת בלב שלם. והאופן לחזק אמונתנו בהקב"ה, לדבר תמיד בעניני אמונה ובטחון בהשי"ת, דע"י זה נוכל לחזק עצמנו להיות מאמינים ובוטחים בהקב"ה באמת בלב שלם. כמ"ש החובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון ט'): "שמחשבת הנפש הולכת אחר המאמר, ונמשכת אל הדבור", עכ"ל.

בביאור דברי הירושלמי

והנה בשלמא הקרא "אשרי אדם בוטח בך" מובן מדוע אמר הירושלמי שלא יהיה זז מתוך פיך, שזהו קרא דאיירי בענין בטחון בהשי"ת. אבל מה טעם בפס' ה' צב' עמנו משגב לנו וגו', מהו הכוונה בהך קרא, שמשום הכי אמר הירושלמי שלא יהיה זז מפיד?

ועי' במש"כ הראשית חכמה (שער אהבה פ"ט) לבאר דברי הירושלמי וז"ל, "ועם היות שיש פרטים רבים בפירוש הפסוקים לרב התועלת שבהם, מכל מקום הענין הכולל הוא, שצריך לשים לעולם נגד עינינו ההשגחה העליונה, ולכך אמר: אל יהא פסוק זה זז מפיד. שהרי אמרו ה' צבאות עמנו" הורה על אהבתו הגדולה עם ישראל, שעם היות שידו"ד הוא נקרא צבאות, שהוא שר על הצבאות העליונים, מכל מקום השגחתו עמנו. ועוד שהוא משגב ומגן לשמר אותנו מפני העולם, והוא סלה בלי הפסק וכו'", עכ"ל. הרי, בקרא זה נכלל עיקרי היסודות שצריך כדי להיות בטוח בהשי"ת. אם השגחתו של השי"ת, הוא תמיד נגד עינינו, וגם יודע ומכיר גודל האהבה שהקב"ה אוהב את עמו ישראל, ועוד שהשי"ת שומר תמיד את עמו ישראל מכל פגעי העולם, בודאי בלי שום ספק יבטח בהשי"ת באמת. ויש להוסיף עוד על דבריו, דשם של הקב"ה צבקות מורה שהשי"ת מושל על כל צבא השמים וכל צבאות הארץ. ואם יתברר זה אצל אדם, שהשגחת הקב"ה עליו, ושהוא אוהב

אותנו, ושהוא שומר אותנו, והוא המושל בכל, בודאי יבטח בהשי"ת באמת בלב שלם.

אמירת פסוקי בטחון

הנה בספר משפט צדק (אות ר"ד) הביא דברי המהר"ל בענין אמירת 'פסוקי בטחון' וכתב וז"ל, "נמצא כתיב בשם הגאון החסיד מופלג בדורו נר ישראל עמוד הימיני מוה' ליב אב"ד דק"ק פראג צוק"ל שייאמר כל אדם פסוקי בטחונות כדי להרגיל עצמו ב"ה למידת הבטחון ואמונה. זאת עיקר דת הישראלי ומה גם עתה שהאמונה נחלש למאוד אצל כמה בני אדם וצריך מאוד להחזיק עצמו בזה. ואחר אמירת הפסוקים יבקש מהשי" שיזכה למדת אמונה ובטחון כרצונו ית' וכו' ע"ש.

וכתב שם הגאון הזה שמקובל בידו מהקדמונים זלה"ה שאלו הפסוקים מסוגלים לבטל בהם כל גזרות קשות, ובדוק ומנוסה הוא להם שהיו אומרים פסוקים אלו בכמה מערכות המלחמה ושמו בטחונם חזק בהקב"ה והיו נצולים. הרי שמסוגלים עד מאוד. וגם הפסוקים אלו מסוגלים לבעלי משא ומתן לאומרים על הדרכים גם בביתם קודם עסקיהם", עכ"ל.

וכן כתב ר' זונדל מסלנט (באגרת לבנו) וז"ל, "ותחזור תמיד פסוקי בטחון וישועה כמו 'קוה אל ה' חזק ויאמץ כו' (תהלים כז יד), 'עניני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי' (שם כה, טו), וכדומה, 'עזרה בצרות נמצא מאד' (שם מו, ב), ואז תלך לבטח, ותשועת ה' כהרף עין", עכ"ל.

שיר של פגעים

וכן כתב החינוך (מצוה תקי"ב) בענין אמירת מזמור ישב בסתר וז"ל, "הזכירו לומר מזמורים אלו שיש בהם דברים יעוררו הנפש היודע אותם לחסות בה' ולהשיג בו כל מבטחו ולקבוע בלבבו יראתו ולסמוך על חסדו וטובו, ומתוך התעוררות על זה יהיה נשמר בלי ספק מכל נזק. וזה שהשיבו בגמרא בענין זה, דקא פריך התם והיכי עביד רבי יהושע כן והאמר רבי יהושע אסור להתרפאות בדברי תורה, ואמרו להגן שאני. כלומר, לא אסרה תורה שיאמר אדם דברי תורה לעורר נפשו לטובה כדי שיגן עליו אותו הזכות לשומרו", עכ"ל. הרי, דהתכלית באמירת פסוקים אלו, הוא לעורר עצמו להיות בוטח בהשי"ת באמת, כנ"ל.

וכדאי לעי' במש"כ הרמב"ם (מורה הנבוכים ח"ג פנ"א) בענין גודל ההשגחה של מי שדבק בהשי"ת, והאריך טובא בענין השיר של פגעים וז"ל, "מי שאלקיו בקרבו לא יגע בו רע כל עיקר, אמר השי" אל תירא כי אתך אני ואל תשתע כי אני אלקיך וכו', כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל ההוא, תדבר בו ההשגחה וימנעו ממנו הרעות כלם וכו'. התבונן בשיר של פגעים, תראה שהוא מספר ההשגחה ההיא הגדולה, והמחסה והשמירה מכל הרעות הפוגעות, הכוללות והמיוחדות באיש אחד זולתי שאר בני אדם, לא מה שהוא נמשך מהם אחר טבע המציאות, ולא מה שהוא מהם מצער בני אדם, אמר כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות, באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו. לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם, מדבר באופל יהלך מקטב יסוד צהרים, והגיע מספור השמירה מצער בני אדם, שאמר שאתה אילו יקרה שתעבור במלחמת חרב פושטת ואתה על דרכך עד שיהרגו אלה הרועים משמאלך ועשרת אלפים מימינך, לא יגע בך רע בשום פנים, אלא שתראה ותביט משפט השם ושלומתו לרשעים ההם שנהרגו ואתה בשלום, והוא אמרו יפול מצדך אלה ורובה מימינך אליך לא יגש, רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה, וסמך לו מה שסמך מן ההגנה והמחסה. ואח"כ נתן טעם

לזאת השמירה הגדולה, ואמר כי הסבה בזאת השמירה הגדולה באיש הזה, כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי, וכבר בארנו בפרקים הקודמים שענין ידיעת השם היא השגתו, וכאלו אמר זאת השמירה באיש הזה היא בעבור שידעני וחשק בי אח"כ", עכ"ל. הרי התכלית באמירת שיר של פגעים הוא להתבונן במש"כ בו. וזוהי הסגולה הידועה מדברי הנפש החיים, לדבק מחשבתו ב"אין עוד מלבדו", דמי שדבק בהשי"ת אין שום רע יכול לשלוט בו, ואכמ"ל בזה.

האופן לחזק בטחון בהשי"ת בכל יום

וע"ע במש"כ הטהרת הקודש הקדמון (פרק ד') וז"ל, "וזאת אשר שמעתי, ועל השמועה נשענתי, וגם בשם אדם גדול מצאתי, בכל לומר פסוקי בטחונות להזהיר באתי, אם אפשר בכל יום מה טוב, ועל פי הכרח פעם אחת לשבוע לרוב. ואלה דברי החכם אשר מצאתי כתוב בשמו: "ראוי וטוב לומר פסוקי בטחונות בכל יום ויום, וראיה לזה מהזוהר פרשת וארא וז"ל: "דא בטחו בה' עדי עד, כל יוכלא דבר נש בעי לאתתקפא ביה בקודשא בריך הוא דהכי אמר דוד: "אלקי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי". ומאן דשווייה בטחונייה ותוקפיה כדקא יאות לא יכלון לאבאשא ליה כל בני עלמא וכו', הדא הוא דכתיב כי ביה ה' צור עולמים וכו' [תרגום: כל יום צריך אדם להתחזק באמונתו בהקב"ה וכו' ומי שמשים בטחון וחזקו בקב"ה כמו שצריך, לא יוכלו כל בני אדם להרע לו]. ונראה לי, שעל פי מאמר הקדוש הזה יסדו לומר פסוקי הבטחונות והיו כאחדים בידם לקרותם בכל יום כדי לחזק בטחונם בה", עכ"ל (של החכם). על כן באנו עוד להזהיר שייאמר כל אדם פסוקי בטחונות ואז יתקף ביה בקודשא בריך הוא כדבעי, וגם מהטעם שמצאתי כתוב עוד שם בדברי החכם הנ"ל, שהעידו שהמה מסוגלים לבטל בהם כל גזרות רעות, ובדוק ומנוסה היה להם בכמה מערכות מלחמה שהיו אומרים פסוקים הללו, ושמו בטחונם בה' והיו ניצולים וכו'", עכ"ל. הרי, הביא ראיה לומר פסוקי בטחון מדברי הזוהר, שבכל יום צריך כל יהודי להתחזק במדת הבטחון! והאופן לחזק עצמו הוא ע"י אמירת פסוקי בטחון.

טעם שמברכים ברכות תמיד

הנה כתב הרמב"ם (ברכות פ"א, ה"ג) לבאר טעמא דמברכין ברכות תמיד וז"ל, "וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אף על פי שלא נהנה ולא עשה מצוה", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו שהתכלית בתקנת חז"ל לברך תמיד, הוא כדי שיחזק את עצמו לזכור את השי"ת תמיד, ודבר זה צריך חיזוק עד אין סוף, שהרי תכלית כל חיינו בהאי עלמא הוא להיות עובד השי"ת, וזה שייך רק אם נקיים "שויית ה' לנגדי תמיד". ולא עוד אלא דזהו כל מעלתן של הצדיקים כדאיתא בהג"א (שו"ע סי' א') שכ' לבאר דברי הרמ"א "שויית ה' לנגדי תמיד" וז"ל, "ובמעלת הצדיקים אשר כו' - כמ"ש איש צדיק תמים את האלקים התהלך נח וכן בתנוך וכן באבות אשר התהלכו אבותינו לפניו וזהו כל מעלת הצדיקים", עכ"ל. ומי שזוכר את השי"ת תמיד, בודאי יבטח בו באמת בכל לבו.

טעם לומר פרשת המן בכל יום - מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו

וזהו טעמא להא דיש נוהגים לומר פרשת המן בכל יום. דאיתא בשו"ע (או"ח סי' א' סעיף ה') "טוב לומר פרשת העקדה ופרשת המן", וכתב עליו המשנ"ב (ס"ק י"ג) וז"ל, "פרשת העקידה קודם פרשת הקרבנות. ויכול לומר פרשת העקידה ופרשת

המן אפילו בשבת. ואין די באמירה אלא שיתבונן מה שהוא אומר וכיך נפלאות ה', וכן מה שאמרו בגמרא כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב, ג"כ באופן זה. וטעם לאמירת כ"ז כי פרשת עקידה כדי לזכור זכות אבות בכל יום, וגם כדי להכניע יצרו כמו שמסר יצחק נפשו. ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרטית, וכדכתיב: "המרבה לא העדיף והממעט לא החסיר", לחזרות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה, ואיתא בירושלמי ברכות כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו, עכ"ל. ועי' בביאור הגר"א שציין להגמ' ביומא (עו, ע"א): "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי: מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה? אמר להם: אמשול לכם משל למה הדבר דומה - למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל, מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר: שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולם מתים ברעב, נמצאו כולם מכוונים את לבם לאביהן שבשמים. דבר אחר: שהיו אוכלין אותו כשהוא חס, דבר אחר: מפני משאוי הדרך, ע"כ. ומבואר מהגמ' שהקב"ה בעי שנקבל פניו כל יום. והיינו משום שלא סגי בהדיעה לחוד שיש בורא עולם והוא המנהיג לכל הברואים, אלא בכל יום בעינין להתבונן בהשגחתו יתב"ש שהוא הבורא והוא המנהיג - אין עוד - ובלעדי התבוננות זו לא ישר בידו כלום. ועי' כ"ל דזהו טעמא שיש נוהגים לומר פרשת המן בכל יום, כדי שיתבונן בזה בכל יום ויום.

חנוכה (המשך הני"ל)

במה נצחו החשמונאים המלחמה

הנה יש סגולה הובא בשם הרמב"ן, בסידור רבי שבת וז"ל: "סגולה מהרמב"ן יאמר ויהי נועם וכו' כל תיבה ז' פעמים אחר הדלקת נרות וטוב מאוד (ני"ב ובשם מורי ריב"ש נ"ו) לאמר ז"פ ויהי נועם יושב בסתר כפשוטו והיה נוהג לומר ג"כ בימים נוראים, ובכל עת צרה שלא תבא ויכוין ב' נונים", עכ"ל. [ויש אחרונים שכתבו שזהו סגולה לשמירה לכל השנה.]

ולבאר הסגולה, הנה מבואר בדברי חז"ל, דעיקר נצחונם של החשמונאים במלחמתם עם היוונים היה משום שהיה להם מדת הבטחון בהשי"ת. דהנה, המגן אברהם (סי' רצ"ה) כתב דכשאומרים במוצ"ש ויהי נועם כופלין פסוק אורד ימים וגו'. והביא מהתשב"ץ (סי' רס"א) שהטעם לזה דבהכי יש שם מניין תיבות כמנין "כהנים" לפי שהכנים חשמונאי ובניו כשהלכו למלחמה על יוונים שבימיהם, אמרו ויהי נועם, וכפלו אורד ימים, ונצחו על ידי כך, עכת"ד. והביאור בזה הוא כנ"ל, דמזמור זה הוא "שיר של פגעים", שכל המזמור איירי על מי שתולה בטחונו בהקב"ה, שהקב"ה מחסה לו ושומרו מכל דבר רע שבעולם. ועמדו במלחמה י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות, ועל פי דרך הטבע אין שום צד בעולם לומר ד"ג אנשים יצחו כמה רבבות [כמו דאמרין בעל הניסים "מסרת גבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים וגו'"]. ועי' לא היה להם צד לנצח המלחמה משום כחם ועוצם ידם, שהרי לא היו להם היכולת בדרך הטבע לנצח המלחמה. רק הלכו בבטחון גמור בהקב"ה שינצחו המלחמה. ועי' אמרו "ויהי נועם" כדי לעורר עצמם להיות בוטחים בה' באמת, ועי' זה זכו לישועה גדולה, ונצחו המלחמה!

וכן איתא בדברי המדרש (הובא בסידור הרוקח) ז"ל, "א"ר שמעון בן יוחי אלו יוונים שעשו מלחמה עם חשמונאי אמרו בת היתה לו למתתיה בן יוחנן כהן גדול שאין כיופיה בעולם ומקודשת היא לבנו של חשמונאי בא אחד מן היוונים תפשה בבלוריתה והציע ספר תורה ובקש לבא עליה בפני ארוסה והיו ישראל מצפים להרי מזרח אולי יבא להם גיסי של פריסיים אמרו לו חשמונאי למתתיה כהן גדול ולא כתיב: "ארור הגבר אשר יבטח באדם". וכתביב: "ברוך הגבר אשר יבטח בה". אמר לו יפה אתה אומר, אני וגו' בניי ואתה וז' בניך הרי י"ב כנגד י"ב שבטים מובטח אני בהקב"ה שיעשה לנו נס מיד תפש אלעזר הסייף וחתך את ראשו של היווני והרג מגבוריהם חללים עד מאד וכו', הרי לפי שבטחו בה' עמד להם בעת צרתם", ע"כ. ומבואר בדברי המדרש דהחשמונאים נצחו המלחמה אך ורק בזכות הבטחון בהשי"ת. שהיו בטוחים בהשי"ת שיעשה להם נס. ומתוך בטחון זה זכו לישועה גדולה ונצחו המלחמה.

וא"כ מובן היטב הסגולה מהרמב"ן דכל המזמור של יושב בסתר עליון איירי במי שתולה בטחונו בהקב"ה שיציל אותו, הקב"ה הוא מחסה לו, ומגין עליו מכל דבר רע שבעולם. וא"כ לא די באמירה בעלמא, רק צריך האדם לשים את הפסוקים בלבו, ועי' לא די באמירה רק פעם אחת, אלא צריך ז' פעמים, דרק ע"י כמה פעמים, הדברים נקבעים בלבו לכל השנה. וכשיקנה מדת הבטחון בהשי"ת, בודאי הקב"ה שומרו בכל השנה כולה, ואין שום רעה שולטת בו. כמו שמבואר בכמה מקומות שהבטוח בה' אין שום רעה יכול לשלוט בו, ונעתיק כאן דברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג, פרק נא) וז"ל, "והאיש השלם בהשגתו אשר לא יסור שכלו מהשם תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד, והאיש שלם ההשגה אשר תפנה מחשבתו מהשם קצת עתים, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בהשם לבד, ותסור ההשגחה ממנו בעת עסקו, ולא תסור ממנו אז כסורה ממי שלא ישכיל כלל, אבל תמעט ההשגחה ההיא, אחר שאין לאיש ההוא השלם בהשגתו בעת עסקו שכל לפעל וכו', ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו הש"י בדרכים האמתיות ושמחתו במה שהשיג, אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מין ממניי הרעות, כי הוא עם השם והשם עמו, אבל בהסיב מחשבתו מהשם, אשר הוא אז נבדל מהשם, השם נבדל ממנו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאו", עכ"ל.

האלקים ישימו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמינו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן

רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודד',

'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ

בבית הוראה 'אור החכמה'

הדלקת נרות חנוכה במנינים שמתקיימים בחצרות הבתים

הסתפקתי, האם יש קיום מצווה בהדלקת נר חנוכה במניני החצרות, עתה בשעת הקורונה, והאם רשאי המדליק לברך על ההדלקה?

והגה"צ והנפלא רבי יוסף מוזס שליט"א, האדמו"ר מקראלי, כתב לי וזה לשונו: התשובה אליה כרוכה בהבנת יסוד העניין של הדלקת הנרות בבית הכנסת והברכה שאנו מברכים עליה.

ב'שולחן ערוך' (או"ח, סימן תרעא, ס"ז) נפסק ש"מדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא". המקור ההלכה הוא בדברי הטור, שמזכיר בדרך אגב, תוך דיון על מקום הנחת החנוכייה, ש"בבית הכנסת מניחה בדרום זכר למנורה שהייתה בדרום". ה'בית יוסף' מבאר: "שתקנו כן, מפני האורחין שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתקנו קידוש בבית הכנסת משום האורחין דאכלו ושתו בני כנישתא". נימוק זה כבר הובא ב'ספר המכת' (פסחים, אות קא.).

טעם נוסף להדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, ואף הוא מובא ב'בית יוסף' (בשם הכלבו), הוא "כדי לפרסם את הנס בפני כל העם ולסדר את הברכות לפנייהם שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך, קידוש שמו, כשמברכין במקהלות". טעם זה מבואר גם בדברי הריב"ש (סימן קיא) שהובאו ב'בית יוסף': "כיון שענה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה [להניחה על פתח ביתו מבחוץ], ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו בלבד, לזה הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים פרסומי ניסא. "טעם שלישי שהוזכר להדלקה זו הוא "זכר למקדש". טעם זה מוזכר גם הוא בדברי ה'כל בו', וה'בית יוסף' הביא את דברי תרומת הדשן (סימן קד) שכתב טעם זה בשם הסמ"ק: "שאנו מדליקים בבית הכנסת לצד דרום, זכר למנורה."

חשוב להזכיר את דברי הרמ"א, שפסק (שם) שגם מי שהדליק בבית הכנסת לא יצא בכך ידי חובתו, וחוזר ומדליק בביתו בברכה. הטעם הפשוט לכך הוא שמה שאדם מדליק בבית הכנסת אינו מקיים את חובת הדלקת נר חנוכה המוטלת על כל אדם, דהיינו חובת "נר איש וביתו". כך אמנם נקט הגר"א בטעם השני שהביא: "ועוד שהרי אמרו נר איש וביתו", וכן ביאר ב'משנה ברורה' (תרעא, ס"ק מה). אולם, בנוגע לברכת 'שהחיינו' יש נידון בפוסקים אם מי שכבר בירך בהדלקה שבבית הכנסת רשאי לברך שוב בהדלקה שבביתו. למעשה כתב בזה ה'משנה ברורה' (שם) שיברך שהחיינו בביתו רק אם מדליק להוציא את אשתו ובני ביתו (ועי' בשו"ת זרע אמת, ח"א, סימן צו, בנוגע למי שברך 'שהחיינו' בביתו ועתה מדליק בציבור). בספר 'שלמי תודה' (סימן כו) הוסיף לדון לעניין ברכת 'שעשה ניסים' - שלהלכה מברך שוב בביתו גם לאחר שברך בבית הכנסת.

כעת נבוא לדון של הדלקה במקומות שרבים מתקבצים בו כגון מקומות עבודה, במסיבות חנוכה, ואפילו בכיכר העיר. איך ינהג המדליק במקומות אלו.

בפשטות יש לומר שנהגו לברך על הדלקה בבית הכנסת, ו"הבו דלא לוסיף עליה". כפי שנתבאר, חידוש הוא שנהגו לברך על הדלקה זו של בית הכנסת. ואמנם, בשו"ת מהר"מ שיק (יו"ד סי' שעד) כתב שה'חתם סופר' היה נמנע מלהדליק נר חנוכה בבית הכנסת, משום ספק בברכה. הלהלכה בוודאי שמברכים על הדלקת בית הכנסת, אך נראה וודאי ש"אין לך בו אלא חידושו", ולכן אין לברך על הדלקה של מקומות ציבוריים.

כך אמנם כתב בשו"ת 'מנחת יצחק' (ח"ו, סימן סה, אות ג) בחריפות: "הנה כמה דחקו רבותינו למצוא טעם על ברכה זו בביה"כ" כמבואר בתשובת הריב"ש ובתשובת החכם צבי, ואיך יעלה על הדעת לחדש מעצמנו מה שלא שערו אבותינו". וכן הורו

פוסקים נוספים: שו"ת שבט הלי ח"ד, סימן סה; שו"ת תשובות והנהגות ח"א, סימן שצח; ועוד.

בשו"ת 'תשובות והנהגות' הני"ל הוסיף שאפילו אם נתקצבו כדי להתפלל, נראה שאין לברך, כי לא תקנו אלא בבית הכנסת.

אך בשו"ת 'אז נדברו' (ח"ה סימן לו; ח"ו סימן עה) כתב שמוטר לברך על הדלקת נרות בכיכר העיר, משום שעיקר התקנה של נר חנוכה היא הדלקה בחוץ, ומשום פרסום הנס. אך כל זה הוא דווקא בכיכר העיר. ואילו במקומות ציבוריים אחרים כתב במקום אחר (חלק יא, סימן לב) ש"לא מלאני לבי לפסוק דבכל מקום שמתאספים שם שיש לברך, ולא פסקתי לברך אלא אם מתאספים ברחובה של עיר." עם זאת, קשה לומר שמי שברך במקום ציבורי, תהא ברכתו לבטלה שכן לפי דברי ה'כל בו' שהביא ה"בית יוסף", עצם הברכה יש בה פרסום הנס, ומשמע שדי בכך להפקיע את הברכה מגדר 'ברכה לבטלה'.

וצ"ב בזה, שבדואי אינו יכול לברך סתם כדי לפרסם את הנס) ובשו"ת יביע אומר (ח"ז סימן נו, אות ו) לימד זכות על הנוהגים לברך, שציין לדברי ה'משנת יעקב' (הלכות חנוכה, עמוד רס) שכתב לברך, "כי פעמים רבות הפרסום במסיבות אלה גדול ביותר, אפילו מן הפרסום של בהכ"נ, מהקהל הרב הנוהר לשם". וסיים "ואחרי הודיע ה' אותנו וכו' נראה שהנוהגים לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות כאלה, יש להם על מה שיסמוכו, כיון שיש בזה משום פרסומי ניסא. ומה טוב להתפלל שם תפילת ערבית בצבור מיד לאחר ההדלקה, וכפי שנוהגים בבתי הכנסת".

כן נוהגים לברך בהדלקת נר חנוכה בכותל המערבי

ולהלכה פוסקים אנו שלכתחילה אין לברך גם במקומות ציבוריים, שאין בהם מניני תפילה קבועים וגם כשיש בהם קהל רב, אך עדיין מי שברך יש לו על מי לסמוך.

ולעניינינו, נראה שיש להדליק ולברך אלא בבתי כנסיות או במניני חצרות קבועים, שדינו כבית הכנסת כפי שנקבע בנוגע לברכת מעין שבע, שניתן לברך אלא במקום שמתפללים בו יותר משלושים יום ויש בו עשרה מתפללים בקביעות (כמבואר בשו"ע הרב). עכ"ל.

והדליקו נרות בחצרות קדשין – מאמר נוסף בענין הדלקת נרות חנוכה במנינים שמתקיימים בחצרות הבתים

הסתפקתי האם מדליקים נר חנוכה במניני החצרות שמתפללים שם בקביעות זמן רב בגלל הקורונה ה' ירחם.

ומרן הגאון האדיר רבי יצחק זילברשטיין שליט"א כתב לי [בתאריך ב' כסלו תשפ"א] וז"ל: יעוין בחשוקי חמד על חנוכה (סימן קטו) שנשאלנו על מנין אנשים ששכרו גן ילדים ומתפללים שם בליל שבת ובשבת בבוקר, האם יש לזה שם של בית כנסת, שידליקו שם נר חנוכה בברכה, או אולי כיון שאין זה אלא בית כנסת ארעי, ידליקו שם בלא ברכה?

והשבנו שני טעמים נאמרו בטעם שמדליקים בבית הכנסת, כמבואר בבית יוסף (או"ח סימן תרע"א):

א. שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא.

ב. כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפנייהם שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות, וזה לשון הריב"ש בתשובה (ס' קיא) המנהג הזה להדליק בבית הכנסת מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד האומות תקיפה ומברכין על זה כמו שמברכין על הלל דראש חדש אף על פי שאינו אלא מנהג.

ולכאורה לפי הטעם הראשון אין לברך בבית הכנסת ארעי, וכעין זה כתב בחוות יאיר (הנהגות על מנהגי וורמייזא עמ' רמב) שאין חיוב הדלקת נר חנוכה במקום התפילה בבית האבל כי אינו מיוחד לציבור. ואולי גם בענייננו כן.

ועוד שידוע שיש הרבה עוררים על כל המנהג לברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, ואולי אין להרחיב את המנהג, גם לבתי כנסת שאינם קבועים.

גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א סיפר לי שבשנת האבל על אמו, עשו מנין בבית אביו בעל הקהלות יעקב, בשבת בשחרית ובמוצאי שבת קודש והורה לו לא להדליק שם נר חנוכה קודם תפילת ערבית במוצאי שבת קודש. אך יתכן שאין ראייה משם, כיון שהמנין לא היה אלא לשנה אחת, ולא מנין קבוע לכל השנים.

ולמעשה שאלתי שאלה זו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ואמר שגם בבית כנסת כזה צריך לברך.

ואם כן כל שכן בעניינינו שהמנין כבר קבוע זמן רב, למרות שאנו מצפים שיתבטל בכל יום, מכל מקום כל זמן שאין מבוטל, ויש אנשים שמתפללים שם בקביעות, לכו"ע יש לברך בחצרות כמו בבית הכנסת. עכ"ל.

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם

יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש

הלכה בהתיישבות*

מצוות הארץ בחנוכה

קיום מצוות מפני החשד

אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות. אמר רבא לא אמרן אלא משתי רוחות אבל מרוח אחת לא צריך. מ"ט אילימא משום חשדא חשדא דמאן אילימא חשדא דעלמא אפילו ברוח אחת נמי ליבעי אי חשדא דבני מתא אפי' משני רוחות נמי לא ליבעי, לעולם משום חשדא דבני מתא וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק. ומנא תימרא דחיישינן לחשד דתניא אמר רבי שמעון בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פיהו בסוף שדהו, מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני החשד ומשום (ויקרא יט, ט) בל תכלה. ... ומפני חשד, שלא יהיו עוברין ושבינן אומרים תבוא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו. (שבת כג, א).

בברכות (ח, ב) איתא לא יעבור מאחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללים ... ואי איכא פיתחא אחרינא שרי, שיאמרו נכנס בשני. ושאל הבית יוסף (ס' תרע"א) הכא נמי יאמרו שהדליק בפתח השני ומדוע יחשדו שלא הדליק כלל. וחילק. ע"ש, ובשאר נו"כ השו"ע תירוצים רבים.

החכם צבי (שו"ת ס' צא) הקשה מדוע רק כאן מחפש הש"ס מקור לחשד הרי הרבה דינים נובעים מחשד ובאף אחד לא תמחה הגמ' מנא תימרא. ועוד, מדוע לא נלמד מהמשנה בשקלים (פ"ג מ"ב)

בבית הלי על התורה: והנה לכאורה קשה להך מ"ד דס"ל כבתה אין זקוק לה דמ"ש מהא דאמרינן חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות משום חשדא דזימנין דחלפי בהאי ולא חלפי בהאי ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהאי נמי לא אדליק ואי"כ גם בכבה לגמרי יצטרך להדליק משום חשדא.

הר"ן כאן כתב: ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא, לא מברך אלא אחד פיתחא. עכ"ל. וכ"פ הרמ"א (תרע"א, ח). וצ"ב, למה לי הטעם הרי בלאו הכי לא יברך שנית, כמו בכל מצוה. כמו הבודק חמץ בכמה בתים. ונראה כוונתו שגם במקרה שחייב לברך שנית, כמו הפסק גדול וכדו' בהדלקה מפני החשד לא תיקנו כלל ברכה.

אמנם על זה הכלבו פליג. מקורו באורחות חיים (יג) וז"ל, ומיהו אין צריך אלא ברכה אחת, כיון דקיימא לן דחובת גברא הוא אמרינן דשתייהן מצוה אחת, שאין החיוב אלא מפני החשד. ואפילו נימא דשתי מצוות הן, כיון שעושה שתייהן בבת אחת, די לו בברכה אחת דומיא דתפילין של יד ושל ראש, שאין מעכבין זו את זו, ודי להם בברכה אחת. עכ"ל. מהו יסוד המחלוקת בין הר"ן לכל בו. מקובל להסביר בדעת הר"ן שאין מצווה נוספת בחנוכה יש רק כלל שיש להסיר חשד. והייתם נקיים מישראל. וכאן תקנו להדליק מחמת כלל זה. הוא אינו נר חנוכה. ייתכן שאין עניין להדר בו. הגר"ש הסתפק אם הרואה יכול לברך עליו. ייתכן שעליו לא נאמר מצווה בו יותר מבשולחו. הכל בו סובר שחז"ל תקנו מראש בנר חנוכה להדליק בפתח אחד או בשניים. טעמם – מפני חשד, אבל דינו כמו הנר הראשון בדיוק.

ולפי שיטת הכל בו מיושבות כל הקושיות של החכם צבי, של הב"י, של בית הלי, ועוד. כל סוגיות החשד עוסקות בגזירה נוספת. כאן החשד טעם המצוה. לא גידרה.

ע"כ ה"רעד" של הלומדים. הוא מופיע גם בנדפס, בקבצים וספרים בעניני חנוכה.

אכן, אפשר לפשוט החקירה ממשנה ערוכה במסכת פאה. מפורש בגמ' שהובאה בראש דברינו שמקור הפסק של רב הונא הוא בדברי רבי שמעון בברייתא, כדאיתא שם: ומנא תימרא דחיישינן לחשד וכו'. אותה הלכה גם במשנה בפאה (פ"א מ"ג). ומבואר ברוב המפרשים שאין מחלוקת בין המשנה לברייתא ובין ת"ק לר"ש. ניתי אפוא ספר ונחזי:

וְנִתְּנִין פְּאֵה מִתְּחִלַּת הַשָּׁדָה, וּמֵאַחֲרָהּ. רַבִּי שְׁמֵעוֹן אָמַר: וּבְלֵבָד שְׂיִתְּנָן בְּסוֹף פְּשֵׁעוֹר. ע"כ. פירש הר"ש: דאע"ג דרבי קרא בתחילה ובאמצע שיש תורת פאה במה שניתן מ"מ לא מיפטר אי"כ נותן בסוף. עכ"ל. וכן בפיהמ"ש לרמב"ם: לא עלתה לא מצות פאה עד שיניחנה בסוף השדה. וכן גם בריב"מ: משום דרבי שמעון בעי סוף עיקר. לא שגא במחובר לא שגא בתלוש. עכ"ל. וכן פסק להלכה בדרך אמונה: ואם לא נתן במחובר יתן מן התלוש, דמן התורה עדיין לא נפטר. מבואר כשיטת האורחות חיים והכל בו בנר חנוכה כך בפאה. הגם

שטעמא דקרא שחיובה מפני החשד עתה חייבת מדאורייתא. ואם לא הפריש לא נפטר השדה, אפילו כבר קצר. ואולי כאן יסוד סברתם המחודשת. אמנם ברמב"ם בהלכות מתנות עניים אינו מפורש. וז"ל שם (פ"ב הי"ב) אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה. עבר והניח הפאה בתחילת השדה או באמצעה הרי זו פאה. וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה וכו'. עכ"ל. והוסיף המבי"ט בקרית ספר: ומן התורה פטור מלהניח עוד פאה בסוף שדה, דהא בתחילה ובאמצע נמי פאה היא, כדאמרין. והדברים עולים בקנה אחד עם פסק הר"ן במסכת שבת שאינו נר חנוכה אלא נר של חשד. קצת קשה על שיטתו מלשון הברייתא "מפני מה אמרה תורה" משמע שהפאה השניה היא מדין תורה ומדין פאה. ואולם, בירושלמי מובאת מימרא זו דרבי שמעון כלשונה, ללא המילים "אמרה תורה".

מצוות הארץ בפרשת וישב

מקום "עמק חברון"

וַיִּשְׁלַחְנוּ מֵעַמְקֵי חֶבְרוֹן, וַיָּבֵאוּ לְפָנֶיךָ (יד)
תמה רש"י, והלא חברון בהר היתה. ותיירץ ע"פ הדרש. ע"ש.

תלמיד הרמב"ן, שביקר בחברון, ביאר ע"פ הפשט. מצפון לחברון אכן יש בקעה. חברון עצמה הינה על גבעה. הרוצה לצאת מחברון לכוון שכם יורד לבקעה זו ומשם ממשיך. יעקב ליווה את יוסף עד הבקעה הזו ומשם שלחו לכוון שכם. ועתה מובאר גם הפסוק בפרשת ויגש (מה, כז) וירא את העגלות אשר שלח יוסף ותחי רוח יעקב אביהם. ובמדרש שם: סימן מסר להם. כשפרש ממנו יוסף היה עוסק בפרשת עגלה ערופה. ולכן נאמר את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר את העגלות אשר שלח פרעה. מכיון שליווה יעקב את יוסף עסק עמו בהלכות ליווי כמו למשל עד היכן יש ללוות, והלך עימו עד העמק. וזו היא סוגיית עגלה ערופה.

(כפתור ופרח, מהד' בית המדרש ח"ב עמ' תמח)

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן

מודיעין עילית

החושך שמאחורי האור

יון היו, ועדיין, מלאי – 'חכמה'. 'חכמה יוניית'. יון, היא ערש ילדותה – של חכמת הפילוסופיה. וזו חכמה גדולה באמת. אלכסנדר מוקדון, היה כובש את הארצות. רבו – אריסטו, היה כובש את הלבבות. כך כבשה חכמה זו את כל העולם דאז. – ועד היום הוא כבוש תחתיה.

עד היום – חכמה זו מכריזה 'אין לנו חלק ונחלה באלוקי ישראל'. עד היום – הם משתדלים בכל כוחם לטמא את ה'שמן' – את אותה החכמה אשר אינה חכמת ה'אדם', אלא – חיבור להשי"ת. 'כח מה'.

חכמה – מול חכמה.

עד היום, הם לוחמים בכל כוחם – במלכות ה' ב'ברתא', שישד 'אבא' ('אבא יסד ברתא' – היינו ספירת ה'חכמה', יסדה את ספירת ה'מלכות'. היא כל המטרה שלה).

ומה שהכי 'עשה להם את זה', היה שלש מצוות: חודש, שבת, ומילה.

מה המיוחד בהם. מדוע דוקא הם.

גזענות

יון נלחמה נגד – מלכות ה'. כנגד – השכינה הקדושה. כנגד הקשר המיוחד שיש בין עם ישראל – למלכו.

אנחנו, 'נשאים'. לא של נגיף כלשהו, אלא – של מלכות שמים. אצלנו היא נמצאת. 'ושכנתי בתוכם'. וזה היה הכי קשה ליון. ההתנשאות הזו. האמירה – אנחנו לא כמותכם. אנחנו מיוחדים.

והם צדקו. כי אנחנו באמת שונים. סוג אחר לגמרי.

סוג – ששוכן בו מלך מלכי המלכים. סוג, המסוגל להיות 'צינור', שביל גישה, מהשייטת – עד לעולם הזה. שיכול להכיל בקרבו – מציאות לא טבעית, בלתי מוגבלת.

זה העלה להם את ה'פיזו'.

וכתחליף לערך האמיתי, בו עם ישראל מחובר למלכו, והעמים כולם תחתיהם – הם החליפו ערך: כולם – שוים.

כולם – אותו הדבר. כולם יכולים להיות 'חכמים'. אפילו פלאפון יכול להיות 'חכם'. אין דבר כזה 'שמן טהור'. חכמה טהורה.

רוממות ה'שוויון זכויות' בגרונו, וחרב פיפיות השוויון ב'נטל' בידם. אותה החרב, בה ניסו להכריח את אבותינו – להשתוות אליהם.

– 'ללא הבדלי דת וגזע'.

והעובדה, שהמילים הנ"ל הם הערך העליון בפי העולם כולו – מעידה, ששליטת יון עודנה קיימת, ועודנה בועטת. בכל דבר שבקדושה. בכל דבר 'קדוש'.

ואנחנו – במלחמה. עדיין. בכל יום.

ואנחנו מכריזים: שלא עשני גוי!

– יש לנו חלק באלוקי ישראל. אנחנו משהו אחר. שונים מכולם. אף אחד לא דומה ולא ידמה לנו. הדמיון החיצוני, מטעה מאוד. לכולנו יש את אותם איברים. לכאורה.

– אבל רק לכאורה.

ה'עין' שלנו – היא עין אחרת. מה שאצלכם אור, אצלנו הוא חושך.

האוזן שלנו – היא 'אוזן ששמעה על הר סיני'. אוזן שבכוחה לשמוע – קולות וברקים. ששומעת תמיד את ה'אנכי ה' אלוהיך'. שלא שומעת, עד כמה שהיא מצליחה שלא לשמוע, את 'קול המונה של רומי'.

גם הפה שלנו – הוא פה שיוצר מציאויות. עולמות שלמים. רוחניים וגשמיים. לא כזה שרק יודע להרוס ולהחריב עולמות. 'מלכות פה'.

ואתם לא מבינים. נכון?

חבל על הזמן שלכם. אל תנסו אפילו. אין לכם את ה'שבב'. אתם – ה'חושך' עצמו. ה'ערלה' עצמה. לכם, באמת אין חלק באלוקי ישראל.

לכם יש רק חלק – בטבע. במציאות. בסוף של הסוף.

אנחנו נמצאים במקום אחר. במקום שמעל הטבע. במקום – שיש שם אור עליון. אור נורא הוד. אור של הבורא יתברך, שרצה – לשכון דוקא בנו. בתוכנו. בתוך כל אחד ואחד מעמו ישראל.

ורק בנו. לא בכס!

תאמרו שאנחנו גזעניים...

אז תאמרו.

גם היוונים אמרו. כל פרצה בחומה, היתה צווחה – אתם גזעניים!. 'מה דודך מדוד'.

אנחנו לא רק גזעניים. אנחנו גם 'חשוכים'. ואפילו מלאי 'בערות'. וגם חסרי 'נאורות' בסיסית. – ואנו גאים בזה.

כי הם, ה'מתקדמים'. הנאורים. המתורבתים. המשכילים. המפותחים. המודרנים. הליבראליים. איזה מילים. חגיגה לאוונ.

מתקדמים. בטוח. רק נסתכל קצת לאן. שיאים מחרידים של סיאוב. 'נאורים' בחשכת יצרים ותאוות, אשר עברו – ועקפו – זה מכבר, את ההגדרה 'בהמלי'. 'תרבות' המדיה המתדרדרת ומדרדרת בבטחה מתהום אל תהום. וכן הלאה.

אבל הם – לא יבינו. חבל לנסות.

להאיר את האור

הנר שלנו, בו טמון – האור האמיתי. זהו אור החכמה העליונה. 'אור המקיף' (נע"ל לש"י הקדו"ש, ו, ג). האור שלעולם אינו משתווה לטבע. האור שאינו זקוק לטבע. שאינו נצרך ל'כלל' טבעי מתאים. האור – שמסוגל להאיר בתוך החשכה הגדולה ביותר.

ומאחר שהוא אינו נכנס בתוך הכלי, ואינו מאיר בו כערכו – הוא מאיר את האור האמיתי. ובלא כל חציצה.

לנו, ניתן הכח – 'להדליק' אותו. להאיר אותו. להביא אותו לכאן. אלינו. לתוך הלב שלנו.

אמנם האור שיהיה בי – הוא לא המטרה. כי גם אם אני אאיר באור יקרות, ואהיה גדול וחכם, עדיין אהיה רק – 'אני'. אני בלבד.

אני אולי אהיה 'סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה'. סולם, שאני עולה, ועולה, ועולה – ובסופו של דבר מוצא שם את עצמי. חקוק. מתחת כסא הכבוד. אבל זה רק אני.

המטרה שלנו היא – להאיר את האור הזה לכאן. הוא המטרה. למען – מלכותו יתברך.

אני – איתה ביחד. מאיר. אבל – אני לא המטרה. אמנם בסופו של דבר, אני אצא נשכר. נשכר מאוד אפילו.

ומי שזכה להיות על יד גדולי ישראל, יודע. אושר, שמחה. רוגע ושלוה – שלא מעלמא הדין, אלא הרבה יותר גבוה. ממקום שאנחנו לא מכירים.

הרגל והשוק

יון, 'החשיכה את עיניהם של ישראל'.

ואנחנו מחפשים את החושך. איפה הוא. האיציטדיון – מאיר באור יקרות. רבבות אנשים ממלאים אותו.

הרחוב, מלא באורות צבעוניים ומעניינים. וגם מושכים.

וזהו עצם החושך. חושך נורא. חושך – לעין השכל.

האורות הגדולים הנ"ל – מגלים את מערומיו של החושך. הם מגלים, כיצד החלק הבהמי שבאדם הופך להיות יותר ויותר דומיננטי. כיצד החלק האנושי – מיתדלדל ומצטמק. ורע לו. כיצד הוא 'בטל ברוב'.

– וזה מכבר איננו זקוקים לחידוש של 'ביטול ברוב'. החלק ההוא כבר לא קיים כלל.

והחושך החשיך, והחשיך עוד, והוא ממשיך להחשיך. מהאור הגדול, נותר – נר אחד קטן. זעיר. מתנדנד ורועד.

אבל הוא עקשן, הנר הזה.

הוא – לעולם, אבל לעולם! לא יכבה.

עליו, אין להם סיכוי.

ושלא נחשוב שהם לא מנסים. כוחות החושך – אדירים הם. גדולים וחזקים. וגם שולטים בכל פינה. ובכל חלקה טובה. או שהיתה פעם טובה. אנחנו, יכולים להתמקד – בנר שלנו. לשאוב ממנו כוחות.

– לשאוב ממנו חיים.

עד – 'עד שתכלה רגל מן השוק'.
ה'רגל מן השוק'. מהרחוב. זו הרועשת והגועשת. עלינו להתנתק מהחושך. ולהרבות את האור. להרבות כל כך, עד ש'תכלה רגל מן השוק'. עד שה'שוק', הרחוב, ההמון, 'המונה של רומי' – יכלה.

– יכלה – אצלנו. בלב. בפנים.

רק אנחנו

ולכל זה מכוונים התותחים של יון. שם המלחמה הגדולה.

חודש. החידוש. הלבנה, המשפיעה את אור השמש – לכאן. המאירה באור זה את הלילה. את החושך. 'שהם עתידים להתחדש כמותה'. מלכות ה' אלוקי ישראל, ועם ישראל – כנושאי מלכות זו, 'עתידים להתחדש'. בתחילת כל חודש – יש חידוש. התחדשות. עד – ט"ז בחודש. אז מתגלה, שעדין לא הגיע הזמן.

שבת. הזמן שנקרא 'מקדש'. זמן מיוחד. שונה. זמן בו ה' מתגלה בבחינת מלך – על עמו ישראל. גוי ששבת, חייב מיתה. הוא משהו אחר. הוא לא שייך למלכות ה'.

ומילה. הברית שלנו עם השי"ת. ה'אות'. היסוד, המשפיע – למלכות. הערלה, היא – 'סתימה'. אין השפעה. כנגד ה'מלכות'. כנגד – 'אלוקי ישראל'. מראהו של היכל ה' העלה את חמת זעמם. והם שברו. הרסו. שלש עשרה פרצות.

ההיכל, מקום השכינה, המקום בו עם ישראל מתיחד עם אלוקי ישראל – היה לצנינים בעיניהם. והם פרצו את המחיצה הזו, זו שאומרת לגויים – עד כאן.

המחיצה המגדירה, שמכאן ואילך – זה המקום שלנו. רק שלנו. של אלו שמלכות ה' בקירבם. אלו שעליהם נאמר 'שכנתי בתוכם'.

הם פרצו – י"ג פרצות. יתכן, שיי"ג – זהו ה'אחד'. ההכרזה שלנו, שאנחנו 'אחד'. שאנחנו לא מתערבים בשום דבר חיצוני. שאין לנו כל צורך בשום דבר חיצוני.

שכל דבר חיצוני – בטל ומבוטל כעפרא דארעא, אל מול האור האמיתי שלנו.

להיות 'תמים'

היום, לכל אחד יש 'מוטו'.
אתה יכול לשמוע מילים כמו 'המוטו שלנו הוא – למקסם רווחים'. או 'להעצים אנשים'.
– או כל אידיאל אופנתי אחר.
גם ליון היה, ועדין יש, 'מוטו':
– 'אין לנו חלק ונחלה באלוקי ישראל'.
עפרא לפומיהו. עפרא לאידיאלים שלהם. עפרא – לכל אידיאל, שאינו – למען שמו באהבה.
– עפרא, לכל 'מוטו' שהוא.
כי ה'מוטו' היחיד שבעולמו של יהודי – הוא 'והייתם קדושים לאלוקיכם'.
קדושים. מובדלים. מופרשים. ממה?
מכל דבר אחר. מכל דבר ממש!!
כי אם יש לך יעד כלשהו, 'מוטו', תכלית – אחרים מהתורה הקדושה, ואפילו אם אתה יכול למצוא –

או להמציא – את זה כתוב באיזשהו מקור תורני, אתה כבר לא 'קדושים לאלוקיכם'.

כי ה'קדושים לאלוקיכם', זו עבדות – לשכינה הקדושה. למה שהיא רוצה. לא 'מוטו שלי'.

את זה מלמד אותנו הנר הקטן. היום, הנר הזה הוא באמת קטן. הוא לא גדול בכלל. בעולם שלנו, אין לו מקום. בקושי החנוכיה מחזיקה אותו. החושך מנסה לכבות אפילו אותו, בכל דרך אפשרית. והוא – אכן קטן. ככה זה נראה. אבל התוכן שלו, המשמעות שלו – גדולה מכל דבר אחר. מכל משמעות ותוכן אחרים.

גדולה עד כדי כך, שכל השאר – מתקטנים, מתגמדים. וממשיכים להתגמד, עד שייעלמו מהשטח לחלוטין.

ומחובותינו, להתנהג אף עתה – כאילו הם אינם קיימים כלל. להתעלם. להיות ה'תמים'. ה'צול'. זה שלא מבין. שלא יודע.

– שלא מעניין אותו.

שיש לו דברים אחרים. מעניינים הרבה יותר.

החכמה יוניתי

ה'חכמה' עצמה, היא – ערלה. כיסוי וסתימה. החשכה.

הלימודים. ה'אקדמיה'. הגאווה ה'אקדמאית'. ה'מחקר'. אחד מהמושגים הכי 'קדושים' היום. בן ישיבה אחד, למדן, יכול להשים ללעג ולקלס 'מחקרים אקדמאיים' רבים.

לא כדאי לנסות. אין בכך כל תועלת, ועלול להיגרם נזק. אבל מי שניסה, יודע.

וכשמישהו מלא חשיבות 'אקדמית', אולי אפילו 'דוקטור' למדע כלשהו, נתקל בך, ושואל – איזה 'תואר' יש לך? לכל הפחות תואר 'ראשון'?

– רחם עליי. הוא רדוד מאוד. והוא אפילו לא יודע את זה. עם כל המילים היפות שהוא משמיע.

וכבר אמר פעם אדם חכם, מיהו 'אקדמאי' – אדם שמשביר במילים שהוא לא מבין, את מה שהוא לא יודע...

וגם אם אתה מוצא פה ושם אי אלו פניני חכמה, עדיין אין אלו אלא בבואות חיוורות – אל מול החכמה האמיתית.

קצת גאווה. קצת התנשאות, על מי שמתיימר להיות 'חכם'.
לא בעצמנו.

– במה שאנחנו נושאים.

המוטו שלנו

רבים מיראי ה', נתקלים בשאלות מלאות תמיהה ופליאה, כמו:
תגיד, אין לך וואצ אפ (מקוה שזה נכתב נכון)??
אין לך פלאפון 'חכם'?? אפילו לא איזה גוגל 'קטן' במחשב??
אולי איזו גישה אחרת לרשת??
[אין אנו עסוקים במי שיש לו היתר 'למוגן' וכדו'.
גם לא במי שאין לו היתר. הנושא דן הוא – מה התחושה של מי שעומד אל מול שאלה כזו.]
המענה הנכון – תלוי מי השואל, ומה הסיטואציה. אין זה מעניינינו.

אבל השאלה האמיתית היא – מה אני מרגיש באותו הרגע. אל מול זוג עיניים מתעגלות, שמביטה בי כאילו נחתי הרגע מהמאדים.

האם אני עונה 'אין לי', ואי שם בירכתי הלב – עמוק בפנים – יש לי איזה קול קטן שאומר – 'וחבל'.

חבל – כי משהו 'חסר' לי. יש בתוכי משהו, אולי אפילו משהו מן המשהו – של תחושת החמצה. הרגשה דקה של משהו כמו – אי שייכות. אולי של – אני מפסיד משהו. נחפור קצת. נהיה מודעים לעצמנו.

והשי"ת כביכול זועק – 'די באלוקותי לכל בריה'. די בזה. זה מספיק. אין צורך עוד במאומה.

כי מלכות ה', אלוקותו, זה משהו – שתופס לך את כל החיים. על כל צעד ושעל.

וזה לא מצפון מרגיז שחופר לך 'אתה לא בסדר' בכל רגע. זה לא נרויים. סליחה, ocd. קצת לועזית. קצת יוונית.

[הכותב עוסק ביעוץ תורני. המענה לבעיה דלעיל, ולכל בעיה אחרת – נמצא במקורות שלנו. אין כל צורך לחפש בבורות יוונים נשברים ולא יעילים. יעוץ תורני נתון מענה לכל מי שזקוק לעזרה נפשית, ומהנסיון – התוצאות טובות הרבה יותר, באחוזים גבוהים הרבה יותר, ולטווח זמן ארוך הרבה יותר. והוא גם נקי – מטבעו – מהקלקולים הנוראים הנגרמים על ידי שיטות גויות או מגויות למיניהם.]

אלא – זה אור. אושר. חיים.

הנושא הוא לא – אתה.

– אתה טוב, או לא טוב. אתה עושה את המטלות שהתורה הטילה עליך, או אתה לא עושה.

הנושא הוא – מלכות ה'. היא, מחכה לך. רוצה בך. בכל מעשה – ולו הקטן ביותר.

וכשאתה מבין – שהמלכות שלו יתברך – תלויה בך, זה אור גדול. זה שמחה שאין כדוגמתה.

זה – די באלוקותי. אתה לא צריך משהו אחר. אתה כולך מלא וגדוש, 'חי' באמת, וכל החושך שמסביב – מאוס עליך עד כדי גועל ממש.

אנחנו צריכים לתלות שלט גדול. לא רק על קרן השור, אלא בכל קרן רחוב. ובכל פינה. בבית ובחוץ. בביהמ"ד ובחנות. ובעיקר, בלב שלנו:

אין לנו חלק ונחלה בשום דבר – חוץ מאלוקי ישראל!

זה ה'מוטו' שלנו. בעצם לא שלנו – אלא שלו יתברך. כי כולנו, אנחנו ועבודתינו, הכל הכל – שלו. רק שלו.

[אולי הארכנו והרחבנו, במקום שהיה אפשר לקצר ולהצר. אבל – עלינו להאריך הרבה, וגם להרחיב – עד שלא יהיה מקום בלב שלנו – לשום דבר אחר.]
ויה"ר שנוכה לזה.
לתגובות:

0533127133m@gmail.com

נחלת ישכר / הרב ישכר דוד קלוזנר,
עורך כתבי זקנו ה'משנה שכיר' הי"ד.
מח"ס 'נחלת ישכר', נחלת הר חב"ד -
קרית מלאכי

מגילת אנטיוכוס
איתא ב'תורת מנחם' תשי"ג ח"ב (ע' 366) - בשיחת ש"פ תצוה ערב פורים תשי"ג (בס"ט): "ועד כדי כך גדול העילוי שנעשה ע"י בירור והפיכת החושך - שזהו מהטעמים (ראה 'תורה אור' מגילת אסתר ז, ד ואילך. צד, א ואילך. קטז סע"א ואילך) שדוקא מגילת אסתר אינה בטילה לעולם, כפס"ד הרמב"ם (הל' מגילה בסופן): "כל ספרי הנביאים וכל

הכתובים עתידים ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר, והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבע"פ שאינן בטילין לעולם. ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" - כיון שבירור והפיכת החושך נעשה ע"י גילוי עליון ביותר שאינו מתבטל "כשרגא בטיהרא" גם לגבי מעלת הגילויים דלעתיד לבוא".

ובהערה 113 שם נאמר: "אע"פ שבתחילה סברו חכמים שלא ניתנה להכתב (מגילה ז, א), ואפילו לאחר שנתכבה "נקראת (גם) אגרת" (שם יט סע"א), שענינה של אגרת שכותבים אותה לפי שעה בלבד ולא להתקיים (ראה תו"א מג"א קיט, א), מ"מ, נעשה בה התוקף ד"ספר", "כתוב זאת זכרון בספר", "בספר מה שכתוב במגילה וכו'", עכ"ל.

והנה עפ"י ז' נראה בס"ד לבאר דבר תמוה מאד שנתלבטו בזה רבים:

איתא ב'הלכות גדולות' הל' סופרים (קמא, ד): "זקני בית שמאי ובית הלל הם כתבו מגלת בית חשמונאי, ועד עכשיו לא עלה לדורות עד שיעמוד כהן לאורים ותומים" עכ"ל.

וראה במבוא ל"מגילת תענית" [מהדורת ר' מנשה גראסבערג - לבוב תרס"ו - ע' 15-16] שכתב: "וכמה ביאורים ראיתי על המלות 'ועד עכשיו לא עלה לדורות וכו'".

[א] יש מי שפירש ולא עלה המגלה הזאת לדורות מפני שנאבדה. וענינו רואות שהיא מצויה עכשיו אצלנו. ועוד היה צ"ל ולא עלתה.

[ב] ויש אומרים שלא זכה זה הספר להתקבל בין ספרי הקודש. וקשה הלשון דאמר 'עד שיעמוד כהן לאורים ותומים'. ועוד הא אמרינן בירושלמי מגילה סוף פרק אחרון שאיזה ספרי קודש יבטלו לעתיד.

[ג] ויש מי שכתב שלא עלה עוד להיות נחשבת כאחת משאר המגלות שאנו קורין בהן בימי הנס. ובאמת יש מקומות שנוהגין לקרות בה, כדכתב רבי ישעיה דטראני הזקן בתוס' ר"ד לסוכה ד' מ"ד ד"ה הביט ולא בריך, שכתב שם שיש מקומות שקורין מגילת אנטיוכוס בחנוכה, אלא שאין מברכין על קריאתה ע"ש. ובסידור אחד נמצא וז"ל, נוהגין לקרות מגילת אנטיוכוס אחר קדיש תתקבל משום פריסומי ניסא ואומר כל ישראל, ע"כ. והנה בינא (כט, א) אמרינן דאסתר הוא סוף כל הנסים, ופריך שם והאיכא חנוכה? ומשני ניתן לכתוב קאמרינן, בכל זאת הלא גם מגלת אסתר איכא למ"ד דלא נתנה לכתוב ואינה מטמאה את הידים, ובכל זאת גם למ"ד ההוא קורין אותה ומברכין עליה, וא"כ לא גריעא חנוכה מפורים, וראוי לקרות את המגלה הזאת בחנוכה לזכר התשועה הגדולה אשר עשה ה' לעם ישראל ע"י החשמונאים. וראה רש"י עירובין (מה, א), מידי דאיסור והיתר לא משייל באורים ותומים.

[ד] ובהערות 'הלכות גדולות' כתב יד רומי כתוב, פירוש דעתה אין לנו עוד כהן גדול כמתתיהו בן יוחנן, ולא נהיר כי מה ענין כאן.

[ה] ועוד פירוש ראיתי, שהמלות 'ועד עתה לא עלה לדורות וכו'" נשמטו ממקומם בהלכות גדולות ומקומם הראוי בשורה הקודמת: ופורשיו מבין האולם ולמזבח בשעת ההקטרה שסיים עשר קדושות, ועל זה אמר: ועד עתה לא עלה הדבר הזה עד שיעמוד הכהן לאורים ותומים. ודחוק הוא מאד, וכי רק הדבר הזה לבד לא עלה עד שיעמוד הכהן לאורים ותומים, הלא כל העבודה כולה לא עלתה עד שיעמוד הכהן לאורים ותומים.

[ו] ואם שמטת כתבים יש כאן, יותר נראה שהמלות 'ועד עתה לא עלה לדורות' נעתקו מקומן

בשגגת המעתיק ומקומן הראוי בשורה המאוחרת, הן כתבו מגלת תענית כו', עכשיו שבטל התמיד מותר לספור, ולהתענות ואפילו בשבת, ועל זה אמר ועד עתה לא עלה לדורות ר"ל "התמיד" עד שיעמוד הכהן לאורים ותומים".

[ז] והיותר נראה לי, שמימות מלכות בית חשמונאי נסתלקה המלכות מישראל ולא עלתה לדורות, עד כי יבא שילה שיהי מזרעו של דוד המלך ומלך לדורות עולם, כי מלכות בית חשמונאי לא נתקיימה לדורות מפני שהם היו כהנים לא מזרע מלכות בית דוד שלקחו להם המלוכה שלא כהוגן. שהם היו כהנים, וכהן אין לו חלק במלכות שנאמר. ולפי שנעטרו בעטרה שאינה שלהם סבב הבורא יתברך וקם הורדוס שהיה עבד מעבדי חשמונאי וכלה את זרעה ולא השאיר מהם שריד ופליט. . . וכשיעמוד הכהן לאור"ת אז תחזור המלכות לישראל מזרעו של דוד לדורות, וכעין שכתב הרמב"ם בסוף ה' מלכים. . . והלשון לא "עלה" אינו מדויק וצ"ל לא "עלתה" כלומר המלכות, או לא "עלה" קאי על מלך המשיח [ובהערה שם כתב:] וכבר אמרו הפוסקים על הבה"ג שכל דבריו הם דברי קבלה, וע"כ ארכתו לבארו", עכ"ל (מלבד החצ"ר).

והנה מ"ש דלא "עלה" לדורות קאי על המלכות דחוק מאד, אלא בפטויות קאי על המגלה. ומה שתמה [באות א] שהי' צ"ל ולא "עלתה" - הנה לא הרגיש שבעצמו גם כתב [באות ז] "והלשון לא "עלה" אינו מדויק וצ"ל לא "עלתה". ועייג"כ ב'בית מדרשות' לרש"א ורטהיימר ח"א (ע' שיב) שהאריך בזה.

ונראה לומר שהכוונה בבה"ג הוא, שלא זכה זה הספר להתקבל בין ספרי הקדש ולהיות נחשבת כאחת משאר המגלות שאנו קורין בהן בימי הנס. ומה שהקשה דלפי"ז אינו מובן כלל מה שאומר "עד שיעמוד כהן לאורים ותומים", [על' רש"י עזרא (ב, סג): "כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח לא יעלה דבר זה" וכו'], דמשמע דכשיבוא משיח שפיר יתקבל הספר להיות נחשבת כאחת משאר המגלות שאנו קורין בהן בימי הנס, אבל זה תמוה, שהרי לא יתכן שאז פתאום יתקבל למגילה?

אולם נראה ע"פ מ"ש כ"ק אדמו"ר זי"ע בשיחת ש"פ וישב - א חנוכה תש"ג ('תורת מנחם' תש"ג ח"ב ע' 48-49) שמבאר החילוק שבין 'מגילת אסתר' שנקראת ע"ש 'אסתר' (ולא מגילת אחשורוש או המן) ל'מגילת אנטיוכוס' (ולא ע"ש מתתיהו כה"ג או יהודה המכבי וכיו"ב), כי בפורים מדובר אודות הברור שנפעל ע"י אסתר (קדושה), "משא"כ חנוכה מגיע גם ב'חוף' ב'שוק' כמו שהם נמצאים במקומם הם, ובלשונות שלהם (ועוד לפני שמתברר ומתעלה בלשון הקודש) כהכנה וכח ל"אז אהפוך אל עמים (גם כמו שהם מצד לשון האומות) שפה ברורה וגוי", ולכן הי' מתבטא גם בכך ש'מגילת אנטיוכוס' נקראת על שמו, כמו שקיים במקומו הוא - אנטיוכוס הרשע, ולא כחלק (מתורה -) כתבי הקודש. . .", עכ"ל בס"ה.

וי"ל שזה הכוונה במ"ש הבה"ג: "ועד עכשיו לא עלה לדורות", כי זה עדיין "במקומם הם", רק כ"שיעמוד כהן לאורים ותומים" - "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה" ויכנס לקדושה וכו', וע"ז מגילת אסתר, הגם שבתחילה סברו חכמים שלא ניתנה להכתב, ואפילו אחרי שנתכבה "נקראת אגרת" שענינה לפי שעה בלבד, מ"מ נעשה בה התוקף ד"ספר" שקיימת לעולם ולא יבטל כספרי הנביאים והכתובים (כמבואר בשיחת תצוה תש"ג ה"ל), עדין בברור היותר עמוק בענין מגילת אנטיוכוס, שעתה

עדיין "לא עלה לדורות", אבל לעתיד לבא יהי' כמו מגילת אסתר", וא"ש.

עומק הנפש / הרב שמעון גולדשטיין

"להדליק נר הנשמה"

בלילות החורף הארוכים והקדושים, מפציע אור הגנוז לצדיקים מששת ימי המעשה - ימי ה'חנוכה', ומאירים לעולם כולו ב'אור המנורה' הטהורה, כמבואר ברמב"ן [ריש פ' בהעלותך], שמה שנאמר לאהרן הכהן 'שלך לעד קיימת' - שהדלקת המנורה קיימת לעולם אפילו שנגזזה המנורה, על ידי 'מצות חנוכה', שמטיבין ומדליקין את המנורה בבית כל ישראל.

'מצוות נר חנוכה' - היא המצווה החותמת את 'מצוות דרבנן', ראו בה חז"ל את ה'אור הנאיר' להמשך הגלות, עד יבוא היום הגדול והנורא, והשיב לב אבות, ומה רבה ה'עבודה' אצל צדיקים בימי החנוכה אלו, הן בעבודת הטבת המנורה, הן בעבודת ההדלקה, והן בכל עבודת ימי ההלל והודאה.

ננסה להבין בדברים אלו, את נשמת 'מהות ימי החנוכה' בכלליות, ומה הם מאירים לנו בפרט.

מה נשתנה נס חנוכה - משאר ניסים

עתה נתבונן בענייני החג, במספר עניינים.

א. הרבה ניסים נעשו לאבותינו ואבות אבותינו מעולם, וביותר ראו רבנן לצוות עלינו ביותר ב'נס חנוכה', עד שראו בו נס הצלת כלל עם ישראל. מה נשתנה בו?

ב. איך יצאו והעזו בני חשמונאים להילחם רבים ביד מעטים', בסכנה עצומה, נגד כל היגיון וסיכוי. וכאן נתמה, האם לא יכלו לגייס לוחמים להיות להם לעזר תמורת ממון, למלחמה חשובה זו, ולא להכנס למצב סכנה מיותר, וחסר היגיון?

מה היוונים שונים - משאר משכילים

ג. עוד יש לתמוה במלחמת היוונים בעם ישראל, בגזרותיהם המשוונות, 'כתבו לכם על קרן השור', ומה מוסיף להם ומה מוריד להם אם יש ל'ישראל חלק בה' אם לאו, מהי הבקשה המוזרה?

ד. מבואר בספח"ק [שם משמואל ליל ח' תרמט], שכל תרבות יוון בנויה על ייקור ה'היגיון השיכלי' - חכמה חיצונית, אשר מה שהשכל מבין - קיים, ומה שלא - לא. ובעניין זה נלמו בעם ישראל. לכאורה זו עוד מלחמה של השכלה שבאה ונופלת מידי דור, אך מה היה ביוונים שנגע לציפור נפשם של ישראל, עד שמסרו נפשם על כך, יותר ממלחמות כפירה אחרות?

ה. צריך להבין, הרי 'נר חנוכה', אינו אלא זכר לנס המלחמה או מציאת הפך או נס ההדלקה 'שמונה ימים' - במקום 'יום אחד', ומה ראה הרמב"ן לבאר שמנורת החנוכה היא המשך ישיר למנורת בית-המקדש?

סיכום התמיחות: א. מה התייחד נס חנוכה. ב. מדוע נלחמו החשמונאים בצורת 'מסירות נפש'. ג. מהי טמון בגזירת 'אין לכם חלק' ד. מה שונה המלחמה ביוון מאשר משכילים. ה. איך ממשך אור המנורה הטהורה - בימי החנוכה.

עם ישראל שונה מהאומות - בי'נשמה"

יש לבאר העניינים בהקדם, שמהות הכח והקיום של עם ישראל, תלוי בשנינו שיש בו - מכל העמים, 'אשר בחר בנו מכל העמים' - פירוש, אנו 'שונים' מכל העמים. ובמה?

אלא, לכל ברואי עולם יש 'נפש', אך ליהודי יש גם 'נשמה', שהיא חלק אלוך ממעל, 'ויפח באפו נשמת חיים'. מהי?

כח הנשמה - גבוה מכח הטבע

'נשמה' זו, יש לה חיבור למקום עליון - יותר מאשר הנפש מסוגלת לחוש, ה'נפש' חשה את הטבע ואת צרכיה, אך ל'נשמה' כח להתחבר למה ש'מעל לטבע', ולראות את העולם ממקום גבוה, מעל לכל הטבע, להבין ולחזות מסוף העולם ועד סופו, ובכך לפעול את תפקידה שנתן לה בוראה, להמליכו על כל הארץ.

מקום גבוה זה הוא מעל לכל השגה ותבנה, והוא קיים, אצל ה'יהודי' ששומר עצמו מלהיות שקוע בטבע ממש, על ידי היותו מחובר לכח המחיה את הנשמה הטהורה, שזה האמונה התורה ומצוותיה.

חוט המשולש מעל הטבע

כדי לחיות בחיים מתוך 'אור הנשמה', יש להיות קשור למקור החיים, בורא עולם, לא מתוך השגה בו יתברך, אלא מתוך ביטול לה', ולהיות 'חלק ה' עמו', ולהתקשר עם ה'תורה' המחברת בין 'נשמת היהודי' לה' יתברך, ולא מתוך השגה בתורה, אלא, מתוך ראייה גבוהה של אור הנשמה, להיות **מבטל עצמו לה' ולתורה ביטול גמור, לעשות רצונך אלוקי חפצתי.** ואז אורה של הנשמה מאיר ורואה ומרגישה את בוראה בבהירות.

ביטול זה נעשה, על ידי שנפש היהודי יכולה ומצליחה להיות **'מתעלה על עצמה'** ומבטלת כל רצונה הנפשי **'בהבנה ושלטיה דרך עיני השכל'**, - **'לאור הנשמה'**. אזי זוכה לחוש 'אור הנשמה שמעל הטבע'.

כשג' ראיות אלו 'מעל הטבע', **אור היהודי - נשמתו, אור ה', ואור התורה,** אזי חוט המשולש מאיר ב'אור הגנוז' שרואים בו לכל העולם, ומתקיים בפועל דברי הזוהר הקד' [ח"ג ע"ג א] 'אורייתא, קודשא בריך הוא וישראל חד הן', **וכך על ידי שלושתם נוצר 'אור הגנוז' לצדיקים, שהוא גם 'אור המנורה' וגם 'אור החנוכה'.**

היוונים נלחמו ב'אור הנשמה'

כח זה רצו היוונים לבטל, להכחיש, ולהכחיד, ובכך לבטל את עם ישראל מלהיות עם ה', הנבחר, הקשור, המחובר לה' ולתורה הקדושה, **לעשותם ככל העמים, הקשורים לנפשם ולטבע וללא כל ראייה עליונה, כי מבחינתם אור זה אינו קיים.** ולכך פעלו מג' מישורים ביודעם לכשפירדו את ה'אורייתא, קודשא בריך הוא וישראל חד הן', ח"ו החוט המשולש יינתק.

א. ביטול את **'מצוות התורה'** - לנתק את האות בין ישראל לאביהם, ונלחמו בכל מצווה שאינה שיכלית והגיונית, **כי לדבריהם אין מעל לשכל - מאומה.** אך ה'חכמה' האמתית, היא לבטל החכמה אל התורה, [שפ"א ליל ד' תרלא].

ב. ביטול את **'שייכותם'** לה' על ידי שגורו **'כתבו לכם על קרן השור' אין לכם חלק באלוהי ישראל,** - ח"ו אין בכם בתוכם כלל 'חלק ה', ואתם גם מונהגים בדרך הטבע כמו שאר גויי עולם, ללא כל נשמה מעל הנפש.

ג. ביטול את **'קדושת היהודי'**, בטמאם את השמנים, 'שמן החכמה' מאור המנורה בבית המקדש, כי ככל האומות - בית ישראל.

ובזה היו חמורים היוונים מכל הלוחמים בישראל, כי רצו לנתק את ישראל מהיותם העם הנבחר המונהג מעל לטבע ובכך להכחידו, **'יוחושך - זה גלות יוון',** לכן נחשבים לחושך, ובהרבה יותר מכל השכלה שהיתה.

אור ה' בכל נשמה, מאיר בחנוכה

אור זה **'נר ה''** הנמצא בכל יהודי, הוא ה'נשמת אדם', שיש בו מה שאין בכל הטבע, אור טהור מזוקק שבעתיים לחוש את מה שאין הטבע משיג.

אור זה צריך לשומרו בשבע חותמות, מזוקק וטהור, מכל סיג ופגם, וכשהנשמה מאירה, זה האור שרואה בו הצדיק מסוף העולם ועד סופו, וכמו שמבואר בספ"ק [אמרי פנחס] **'שאר הגנוז ינרד בשעת הדלקת הנרות', כמו המסופר על צדיקים שראו בהדלקת המנורה כל מה שנעשה בעולם, מראשית שנה ועד אחרית שנה.**

מלחמת המכבים - מעל הטבע

מכאן נבאר, שמה שנלחמו המכבים הצדיקים רק **הם בעצמם, ולא שיתפו עוד לוחמים,** כי במלחמה זו צריך להילחם רק מי **'שאינו מונהג בדרך הטבע',** וכל המלחמה צריכה להיות במסירות שלא כדרך הטבע, **'רבים ביד מעטים',** בבחינה של 'אור הנשמה מעל דרך הטבע', ועל ידי מסירות זו זכו להאיר אור זה בחנוכה.

מפני כך חיפשו את **'פך השמן הטהור',** כי זה כל ענין המלחמה, להאיר את נשמות ישראל באור החכמה, חכמה שאינה בטבע, אלא אור הגנוז, אור המאיר כשהחוט המשולש מחובר, ולא הסתפקו במה שטומאה הותרה בציבור.

ההארה משמים - מעל הטבע

מה רבה שמחותם, שאכן לאחר המלחמה במסירת נפש, כשהדליקו את המנורה ראו הארה משמים, בנס פך השמן, שהנה מונהגים **שלא בדרך הטבע** אלא מחוץ לכללים, ודלק השמן **'שמונה ימים'.**

וזה ביאור פ' הרמב"ן, שאכן אור זה, קיים לעולם, כי לא תמוש התורה מפי ישראל לעולם, **ואור ה' מתגלה ביתר שאת, בכל ימי החנוכה, שהם הארת 'נשמת הבריאה' 'נשמת ישראל' ו'נשמת התורה', שהכל חד הם מעל השגת הטבע.**

בכך מובנים תמיחותנו: א. נס חנוכה שונה, כי כולו נעשה שלא בדרך הטבע, **ובזה ניצחו ישראל, כשראו כולם שיש כח מעל הטבע.** ב. החשמונאים רצו דווקא להסתכן, כי רצו להפעיל את כח **'מעל הטבע' של יהודי,** כי שם היתה המלחמה. ג. כל גזירת **'אין לכם חלק', היא הכחשה והחדרה** שאין ליהודי חלק אלוך ממעל ח"ו ד. בענין זה גברה מלחמתם על שאר המשכילים. ה. על ידי ריבוי אור החנוכה, אור ממעל לטבע, **ממשיך את אור המנורה בבית- המקדש, שלך לעד קיימת.**

לכן כל כך הפליגו צדיקים בעבודת ימים אלו, **להכניס אור הנשמה, אור היהודי, בימי החנוכה,** הימים המאירים לנו כאור השמש גם בגלות החשוכה, הימים המאירים שלא כדרך הטבע, ולהמשיך אור זה, אל תוך בתינו ועצמותינו, עד התחברותנו באור ה' ואור התורה.

יהי רצונך שזוכה לאור באור החנוכה, והדליק נר הנשמה, לחיות באור זה בכל הליכותינו, אמן.

אגוט חנוכה

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד,

ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת

רפאל' ו'שמעתנתא דספיקות'

הערות בענייני חנוכה

בשקל הקודש [פ"א מהל' קידוש החודש בביאור ההלכה] הקשה מדוע בחנוכה ופורים לא עבדו יום נוסף בחו"ל משום ספיקא דיומא, והנה על חנוכה תירצתם משום שהדלקה שונה היא פוגעת בהדלקה, שלא יהיה מניין ימים מדויק, אמנם ד"ז תק"י במחלוקת אחרונים באדם שיש לו ב' נרות ביום השלישי, ועוד שמדוע שלא ידליקו רק נר אחד כל

הימים, ויקיימו את עיקר הדין, וירוויחו את העניין של ספיקא דיומא, אולם יש להקשות על עצם הקושיא שהרי חנוכה ופורים נקבעו אחר שיש ספיקא דיומא, וא"כ הם נקבעו על המצב הזה, ועוד דפורים וחנוכה הם זכר, והזכר מתקיים אם הם לפי חשבונם חגגו את חנוכה ופורים.

הנה דנו בענין הידור מצוה בנר חנוכה, דלכא' הוי יותר משליש, וק"ל [ב"ק ט, ב] דהידור מצוה עד שלישי, ולעני"ד ביאור הדבר הוא שיש חילוק בין "הידור מצוה" ל"מצות הידור", כלומר ששונה הדבר בין הידור מצוה שמהדרים בגוף המצוה, דבהא אמרי' הידור מצוה עד שלישי, לבין מצות הידור דהוי חפצא חדשה שמהדרים על ידה בקיום המצוה, ובהא לאמרי' הידור מצוה עד שלישי.

יש מי שהקשה היאך הדליקו בנס חנוכה משמן נס, הא אסור ליהנות ממעשה נס, וא"כ לא הוי ממין המותר בפ"ך, ויש לומר בפשיטות דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וע"כ אם המצוה הייתה להכניס את זה לפה אף זה היה מותר.

ראיתי מי שהקשה אמאי בעי' לטעם דאף הן היו באותו הנס כדי לחייב נשים בנר חנוכה, והא מצוות בלא תסור, ולא הבנתי שאלתו, דהא חנוכה הוי מ"ע שהז"ג, וע"כ מדוע רבנן חייבו את האישה, וע"ז תירצו דאף הן היו באותו הנס.

בספר אשרי האיש - מפסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל - הבאתם לגבי נר חנוכה בבא ממדינת הים בב' דחנוכה, האם צריך לברך שהחיינו, או דלמא שנפטר בברכת אשתו, וכתבו הפוסקים שנפטר בברכת שהחיינו של אשתו, והגרי"ש כתב דה"ה בזמננו כשבת עם מטוס מחו"ל, ושמעתי מידידי הרה"ג יגאל חן שליט"א להקשות דאינו דומה לבא ממדינת הים, דהתם היו באים באניות וע"כ אף בא' דחנוכה היה באותו תאריך של מדינתו, משא"כ כיום שהמטוסים הם מהירים, וא"כ כשאשתו הדליקה נרות, אצל התאריך היה כ"ד, ומהיכ"ת שיפטר בברכת שהחיינו של אשתו.

בענין מנהג החסידים שמדליקים נרות חנוכה בתוך ביתם, ויש לציין שבחנוכה תשע"ב שמעתי מהג"ר אברהם צבי ישראלזון שליט"א בשם זקנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהקשה על דעה זו שמאחר ובשעת הסכנה ביטלו את הדין שמדליקים בחוץ, א"כ הדין נתבטל לגמרי, ותמה דא"כ מדוע השו"ע הביא את הדין שמדליקים בחוץ שהרי השו"ע בשונה מהרמב"ם, לא מביא דינים שאינם נוהגים בזה"ז, [ושאלתי את הגרא"צ מדוע השו"ע בחו"מ מביא דינים של קנסות למרות דליכא דינייני סמוכים, וענה שבזמן השו"ע מהר"י בירב רצה לחדש את הסמיכה, וע"כ הוצרך לכתוב דין זה]

בענין הגלגל החוזר המפורסם לגבי מוכר כסותו בנר חנוכה, ואילו בנר שבת רק מחזר על הפתחים, ואילו כשיש לו נר אחד נר שבת עדיף משום שלום ביתו, וממילא מוכר כסותו בשביל נר חנוכה, אולם כשיש לו נר כבר נר שבת עדיף, ולמעשה יש לציין דיש בזה ד' צדדים, חדא שמחויב לקנות נר וישתמש בזה לנר שבת, ואח"כ ימכור עוד כסות ולקנות נר חנוכה, צד ב' שמחויב לקנות בזה נר ולהשתמש לנר שבת בלבד, צד ג' שמחויב לקנות בזה נר, ולהשתמש לנר חנוכה, משום שזה כסף המיוחד לנר חנוכה, וצד ד' שאינו מחויב לקנות כלל, כיוון שאינו מחויב למכור כסותו למען נר שבת, וכן אינו מחויב למכור כסותו פעמיים.

כתבו הפוסקים דאין מברכים ברכת הרואה אלא על נר שהוא בר חיובא, ולא נר שהודלק מפני החשד,

ולא נר של קטן, ואחי הרב יהודה שיחי' הקשה דא"כ היאך מברכים על נר סתם הא הוא ספק שהודלק מפני החשד ואין לומר דאיכא רוב, דהא הוא קבוע.

ונראה ליישב דהנה במרדכי בחולין [סי תקצג] הקשה היאך שייך רוב בדיינים הא הוא קבוע, ותי' המרדכי דהדיבור שפורש מהדיינים הו"ל פריש, וכן מבו' בגליוני הש"ס [ברכות יט ב, ב] ליישב דברי הגמ' התם "היינו מדלגין ע"ג ארונות" [של מתים], ומקשי' והא איכא טומאת מת, ומשני דרוב ארונות יש בהם חלל טפח, וא"כ אין הטומאה בוקעת ועולה, ומקשה הצ"ח שם דעדין ה"ל קבוע, ותיירץ בגליוני הש"ס עפ"י הסיפרי [פרשת חוקת] עה"פ "ההנוגע במת יטמא" דמת עצמו אינו טמא, אלא טומאה פורת ממנו, וא"כ שפיר הוא פריש, וא"כ ה"ל הכא, שכידוע האדם אינו רואה את האור, אלא קרני האור מגיעים אליו, וא"כ שפיר חשיב פריש, וכ"כ המגן אברהם [סי' רח"צ ס"ק י"ג] כתב כן לגבי נר של הבדלה, שאסור לברך על נר של ע"ז, ואם רואה מרחוק נר ואינו יודע אם הוא נר של ע"ז יכול לברך משום דאזלי' בתר רובא, והקשה דהא הוא קבוע, ותערץ כמשנ"ל כאן דהאור הוא פריש, ובפנינים מהגר"א גנחובסקי זצ"ל [חנוכה תש"פ] כתה דיש שחילקו בין נר חנוכה לנר הבדלה, דבהדלה הדין הוא באור, משא"כ בנר חנוכה שהוא דין בנר, וע"כ הוא קבוע, וסיים ואנכי בער לא ידע.

[איברא דדברי המרדכי צ"ב שמדוע שפריש התלוי בקבוע יחשב כפריש, ואטו אם יש לפניו עשר חתיכות מעשר חנויות שונות, וכתוב על כל חתיכה מאיזה חנות היא, אטו יחשב כפריש, הלא הספק הוא על החנות ולא על החתיכות, וצ"ע.]

וכשדיברתי בענין זה עם הגרא"י סולובייצק שליט"א אמר ליישב דבכה"ג אינו נחשב תערובת, וע"כ לא הוא קבוע, והקשיתי לו דהא איכא מיעוט קטנים בעולם, וא"כ אי"ז חידוש צד לחשוש לקטן, ואמר הגרא"י דאפשר דאיה"ל, ולאותם פוסקים הרואה מחויב לברר קודם שהוא מברך, האם הנר של קטן או של חשד, ואמר דאינו בטוח דנחשב תערובת. [ולאחמ"כ עלה בדעתי לומר שבד"כ איכא שיש נר של קטן איכא נמי נר של אביו, וא"כ אפשר לברך, ונר של חשד אינו מצוי כ"כ, וכן נר של חשד י"ל דאין נר שהוא מחויב יותר מהנר השני, שהרי אפשר"ל שהנר הראשון הוא החשד, והשני הוא מעיקר הדין, ולפ"ז שרי לברך אף להדיא על שני הנרות, וזאת בב' אנשים כמובן, דהו"ל כב' שבילין, ע"י סוגיא דפסחים י, א ושבעות יט, א.]

פנינים

א. ברכות סד, א סיני ועוקר הרים סיני עדיף, וע"כ חבב יוסף עדיף להיות ראש ישיבה, אולם לגבי פסק הלכה אמרי' בבבא בתרא קיד, ב דהלכתא כרבה לגבי רב יוסף לבר מתלת, ומכאן צ"ע על מש"כ הריב"ש [ח"א סי' רע"א] דאף לגבי הלכה סיני עדיף, וידוע מה שתיירץ החזו"א שאת המחלוקת שלרב יוסף היה ברייתא כראיה לא הביאו בגמ', וכל מה שהביאו היינו רק המחלוקת שאין לרב יוסף ברייתא, ובהא רבה עדיף, ויש להקשות דבמעילה [ג, א] ובבבא בתרא [קו, א] אמרי' להדיא תיובתא דרבה תיובתא, והיינו מברייתא שהביא רב יצחק [ואי"ז מהתלת שבהם אמרי' דהלכה כרב יוסף, שהרי רבה הודה לרב יוסף], ובדרך אגב יש להקשות ע"ד הגמ' בב"מ פד, א דריש לקיש היה מקשה לרב יוחנן כ"ד קושיות על כל מה שהיה

אומר, שמצינו בש"ס הרבה יותר פעמים של איתביה רב יוחנן לריש לקיש מאשר להיפך, וכן צ"ע על דברי הגמ' בעירובין [סז, א] על ר"א בן ערך שהיה כמעין התגבר, והובאה ממנו רק שמועה אחת בכל הש"ס, וצ"ע.

ביצה ל, א מוטב יהיה שוגגין ואל יהיו מזידין, ודנו שם בגמ' האם היינו דוקא באיסורים דרבנן, או דלמא אף באיסורים דאורייתא, ומדברי הגמ' שייך שוגגים באיסורים דרבנן מוכח לכא' דלא כהנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשוגג דרבנן אי"צ כפרה, וצ"ע.

תענית כ, ב ברש"י כתב על רב נחמן בר יצחק שאביו לא היה רב, מהא שאומרים "בר יצחק" ולא "בר רב יצחק", וצ"ע מהא דרבן שמעון בן גמליאל שמו כן, למרות שלאביו קראו רבן גמליאל, ושמה יש לחלק בין תנאים לאמוראים, וצ"ע.

מגילה ז, ב קם רבה שחטיה לרב זירא, ויל"ע האם רב זירא היה צריך לקדש את אשתו שוב, וכבר דנו בזה בספרים, ושמעתי לבאר מדוע בברכות [מז, א] רב זירא לא זימן, הא רב זירא היה כהן, והביאור בזה משום שפקעה כהונתו ממנו, ולא חזרה אליו כשחזר לחיות, וע"כ לא היה כהן.

מועד קטן כז, ב רב אשי עביד יומא טבא כשהגיע לגיל שישים, משום שנפק מכלל כרת, ויש להקשות דהא בתוס' בכתובות [לב, ב] הקשה היאך אמרי' כרת עד גיל שישים, והרי אנו רואים חייבי כריתות שעוברים את גיל שישים, ותיירצו תוס' דזכות תולה להם, וא"כ מדוע חגג רב אשי, הא זה שעבר את גיל שישים אינו ראי' שיצא מכלל כרת, וצ"ע.

יבמות פח, ב מפני עיגונא אקילו בה רבנן, ובכל הפוסקים חזי' שמפני עיגונא מקילים אף לא לפי הכללים הרגילים בשאר ההלכות, וצ"ע דמאי שילך להקל מפני עיגונא, הרי המחמירים ג"כ דיברו על עגונה ואעפ"כ החמירו, ודוגמא לדבר מש"כ השי"ך [יו"ד סי' קנ"ז סק"א] דבספק יהרג ואל יעבור לא נאמר ספק פיקוח נפש להקל, משום דהא גופא הספק אם יהרג ואל יעבור או פיקוח נפש, וה"ל הכא, בהא גופא נחלקו האם להקל מפני עיגונא, וצ"ע.

כתובות פח, ב ברש"י מחפש מקור לדין ע"א נאמן באיסורין, האם ממה שכל אחד אוכל בביתו, או ממה שהכהנים אוכלים את קרבנותיהם, ובתוס' בגיטין [ב, ב] יליף מדברי הגמ' בנדה "וספרה לה" לעצמה, הרי שהאישה נאמנת על הספירה, ויש להקשות דמהיכן ידעי' שהאישה נאמנת על הטבילה, ושמה בעי' עדים על הטבילה, וכמו הדין של גירות, ולגבי הדין של טבילה, הוי נגד איתחזק, וצ"ע.

נדרים ז, ב האשה שאמרה טמאה אני לך א"ל תנא נאמנת, דחיישי' שמא עיניה נתנה באחר, וידוע שהפוסקים חיפשו למצוא דבר זה היתרים, כשהאשה יודעת שנטמאה, האם מוטל עליה לספר לבעלה, במידה ויודעת שיאמין לה, וידוע ההיתר של הנודע ביהודה, שהאישה היא בגדר שוא"ת, וכבוד הבריות מתיר, ויש להקשות דמאי שייך כבוד הבריות, דהא גופא הדין, וכי שייך שיהיו גירושין על רקע שאשה נטמאה שלא יהיה הדבר על חשבון כבוד הבריות, וצ"ע.

סוטה י, א דוד המלך נולד מהול, ויש להקשות דא"כ אמאי אמרי' במנחות [מג, א] דנזכר במילתו ונתיישבה דעתו, הרי נולד מהול, ותיירץ המהרש"א דמ"מ שמח שאינו ערל, והדברים צ"ב דאיזו מצווה יש בלא להיות ערל, ואטו אדם שלא התחייב

בקרבות נחשב שמקיים מצוה בכך שלא עובר על "בל תאחר", וצ"ע.

גיטין ז, א שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר, ויש להקשות א"כ היאך כתבה התורה פרשה של גרושה שאוכלת בתרומה, הרי חייב להיות שהיא בגדר זונה שפסולה מאכילת תרומה, ואין לומר דבעבר וגירשה מגורשת, ובאופן זה דיברה התורה, שכבר כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם עבר וגירשה אינה מגורשת, כיון דאי עביד לא מהני, [אמנם לכא' אי"צ לזה, כיון דלא חידשה תורה גירושין שלא באופן שמצא בה ערות דבר, ועוד יש להקשות על הגר"ח מתוס' בתמורה [ה, א] לגבי אונס שגירש שאם הוא כהן לוקה ואינו מחזיר, והקשו תוס' נימא אי עביד לא מהני, ותי' תוס' דמקיש מיתה לגירושין, וצ"ע] וצ"ל דמייירי באשת כהן שנאנסה דאף לב"ש מחויב לגרשה, או באופ"א שערות דבר שנאמר אין הכוונה זנות אלא פריצות, וכדאמרי' בגמ' לגבי רוחצת עם בני"א.

קידושין מ, ב בתוס' מבו' דגול פחות משו"פ לא נפסל לעדות, ויל"ד בזה עפ"י הגרשי"ש [יבמות סי' לא אות ו'] דחצי שיעור הוא דין פרטי, כלומר שמשתייך לגוף האיסור, א"כ לדעת המגיד משנה דבפחות משו"פ עובר משום חצי שיעור, א"כ הוי עבירת ממון מחמת תאוותו, ואמאי לא יפסל לעדות, וצ"ל דמ"מ כיון דקל בעיני האנשים ע"כ אינו נפסל.

בבא קמא קיד, ב שיהא שופך את יינו ומציל את דובשנו, שלע מנת כן הנחיל יהושע את הארץ, כלומר ישנן תקנות בחיי האדם שאינם קשורות לקרקע, וזה ג"כ כלול בהנחלת יהושע את הארץ, והדברים צ"ע דאם אי"ז שימוש בקרקע מאי שייך לע"מ כן הנחיל יהושע את הארץ.

בבא מציעא ק, א המחליף פרה בחמור, ומבו' בסוגיא דישנה חזקת מעוברת, ויש להקשות אי נימא דחזקה העשויה להשתנות לאו חזקה היא, אף חזקת מעוברת נמי חזקה העשויה להשתנות היא, וצ"ע.

שבעות יט, א בתוס' מבו' שמי שנכנס לשביל אחד משני שבילין ואח"כ נכנס למקדש, וטבל במקוה, ואח"כ עבר בשביל שני ושוב נכנס למקדש, דחייב חטאת ממה נפשך, שהרי ודאי נכנס למקדש בטומאה, ומכאן צ"ע על האחרונים שדנו האם מותר לאדם לעשות מעשה שיתברר למפרע שעשה איסור, כגון לאכול עשר חתיכות שהגיעו מעשר חנויות שודאי אחת מהם טריפה, שיש רוב בחתיכה השמינית שכבר אכל את הטריפה קודם לכן, ומדברי התוס' מוכח שאסור לאדם לעשות מעשה שיברר למפרע שעבר איסור, שאם היה מותר לא היה חייב חטאת, כמבו' בתוס' ביבמות [לה, ב] וצ"ע.

ע"ז ט, ב אם יאמר לך אדם קח שדה בשווי אלף זוז בזוז אחד אל תקנה וכו', והיינו אחר ארבע מאות שנה מחורבן ביהמ"ק, משום שיבוא המשיח ויחבל על הזוז, ויש להקשות דא"כ היאך כל חכמי ישראל לאורך כל הדורות בנו בתים וקנו בתים בחו"ל, הא לדברי הגמ' היה זה בזבזו כסף וזמן, וצ"ע.

הוריות י, א יקרה היא מפנינים, יותר מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, וצ"ע היכן מצינו שקודש הקדשים נחשב מפנינים, וצ"ע.

הוריות יד, א סיני ועוקר הרים סיני עדיף, אמנם הגר"ש קלוגר כתב בחכמת שלמה [אוי"ח סי' קלו] דכ"ז בזמנם שתורה שבע"פ לא הייתה כתובה, וע"כ היו צריכים לבקאות, אבל בזה"ז שיש ספרים עוקר הרים עדיף, ויש להקשות דבשו"ת הריב"ש [ח"א

לתגובות:

zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל יד מרדכי

כוחו של יחיד!

מִסְרָתָּהּ גְבוּהִים בְּיַד תְּלָשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעֻטִים (מתוך תפילת "על הניסים")

רש"י (דברים לג, יא) כותב: ראה [משה רבנו] שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היוונים, והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים, י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות, לכך נאמר "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה".

מסירות נפשם של אותם יחידים עמדה להם! מכוחם זכינו לחנוכה לדורות!

למדנו מה גדול כוחו של כל יחיד!

סי' רע"א [מבו' להדיא דסיני עדיף, והיינו אף בזמנו שהיו ספרים, וצ"ע.

יח. זבחים קאב מרים מי הסגירה, אם תאמר משה הסגירה הלא זר הוא, אם תאמר אהרון הסגירה הלא קרוב בוא, ותיקשי אמאי מחלקים בין משה ואהרון, נימא משה ואהרון קרובים הם, וחזי' מהכא כמ"ש השי"ש בהקדמה שלגבי משה היה דין גר שנתגייר כקטן שנולד, וכלל ישראל לא היה דין זה משום שהיה בכפה עליהם הר כגיגית, וכן מוכח דלא כהמשך חכמה דלכלל ישראל היה דין גר שנתגייר כקטן שנולד שהרי אמרי' להדיא שאהרון ומרים היו קרובים.

יט. מנחות מג,א במעשה דוד בבית המרחץ שאמר הריני ערום מן המצוות, עד שזכר במילתו ונתייבשה דעתו, ויש להקשות מדוע לא נתייבשה דעתו במצוות ישוב ארץ ישראל שהיא מצוה תמידית, וצ"ע.

כ. חולין קמב,א במעשה באדם שעלה לעשות שילוח הקן ונפל ומת, ומקשי' הא כתיב למען יאריכון ימין, ומשני שהכוונה לעולם הבא, ויש להקשות שהרי לישראל דקרא "למען יאריכון ימין על האדמה", וצ"ע.

כא. בכורות לב,ג גוי שבא להתגייר ולא מקבל אפי' מצוה אחת מדקדוקי סופרים אין מקבלין אותו, ויל"ע אם הוא דין חיובי שצריך לקבל את כל המצוות, או דלמא שמה שאומר שלא מוכן לקבל מצוה מסוימת היא סתירה לגירות, ונפק"מ כשלא הודיעוהו מכל המצוות, ונראה דמהתם ראי' שהרי מודיעין לו רק עיקרי מצוות, ולא מלמדים אותו את כל התורה על רגל אחת, ואילו בסירוב אפי' על דקדוק אחד פוסל את הגירות, וחזי' דהסירוב הוא הפוסל.

כב. ערכין טז,ב מצוות תוכחה, ויש להקשות לדעת הפרי מגדים [או"ח סי' רסו ובעוד מקומות] דאיכא לפני' אף בשוא"ת, אי"כ אמאי בעי' למצוות תוכחה, תיפו"ל שמחויב למנוע מחבירו לעבור איסור מדין לפני'.

כג. תמורה ה,א בתוס' [ד,ב] הקשו אמאי בצורם אוזן בכור לא נימא דאי עביד לא מהני, ותימצו דכיון דאם נעשה מאיליו מהני, לא שייך למימר אי עביד לא מהני, משום שאין אנו דנים את הפעולה אלא את התוצאה, ויש להקשות דא"כ אמאי מקשי' בגמ' אמאי שינוי קונה נימא אי עביד לא מהני, הא בשינוי נמי דנים את התוצאה, והראי' דשינוי הנעשה מאיליו נמי קונה, וצ"ע.

כד. מעילה ו,ב ואם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה, וכתב הבית יוסף שע"כ יש להיזהר לומר פיתום הקטורת בנחת, כדי שלא יחסר אף סימן, ויש להקשות שהרי כל כמה שלא אמר את הפרשה כתיקנה, א"כ לא שייך ונשלמה פרים שפתינו, ולא שייך לכאו' לומר דאם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה, וצ"ע.

כה. נדה ב,א ספק טומאה ברה"ר טהור, ובמנחת חינוך [מצוה רסג אות לד] דן האם דין ספק טומאה ברה"ר הוא דין לכתחילה, כלומר שמלכתחילה מותר לכהן להיכנס לספק טומאה ברה"ר, או דלמא שלכתחילה הוא ספק דאורייתא, ורק בדיעבד בדיני הטומאה ספיקו לקולא, ובמרחשת [ח"א סי' א'] כתב דבלא"ה אסור לכהן להיכנס לספק טומאה ברה"ר מדין "לא יבוא", וצ"ע דבתוס' בסוטה כח,א ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' פ"ג מבו' להדיא דספק טומאה ברה"ר הוא דין לכתחילה ומותר אף לכהן, וצ"ע.

ואז התחולל דבר פלא. כשראה האמיר את דמותו ההדורה של הרב אליעזרוב, קם מלאו קומתו, ניגש אל הרב וחייבו בהערצה גדולה. "בראוני את פניך התמלאתי פליאה כיצד אנשים שפלים אלה טפלו עליך שקרים!", אמר, והוסיף: "עתה אכלא אותם מייד!".

הרב אליעזרוב הרצה לפני האמיר, בבוכרית רהוטה, על הלכות השחיטה היהודית ועל המשמעות הגדולה של המזון הכשר ביהדות. בסיום דבריו הפציר באמיר להימנע מלהעניש את רודפיו, ורק להזהירם לציית להוראותיו.

האמיר נענה לבקשה בהשתאות. מעודו לא נתקל בתופעה כזאת – אדם שהיה קרוב לעלילה שפלה מבקש רחמים על תוקפיו. הרב אליעזרוב לא שיער כי הרחמנות האצילית שלו תסכן אותו במידה חמורה הרבה יותר...

השוחטים האלימים לא התכוונו להרים ידיים. הם הוסיפו להפיל את חיתתם, בדרכים שונות, על מנהיגי הקהילה ועשיריה. הללו נאלצו להיכנע לא פעם לגחמותיהם ולדרישותיהם. ועם זה הרב אליעזרוב לא נרתע ולא נכנע. הוא הוסיף לנקוט יד תקיפה ולא התרשם מאימים והפחדות.

זה היה בח' בתמוז תרנ"ח. הרב אליעזרוב התארח בביתו של אחד מעשירי הקהילה לרגל יום השנה של אחד מקרוביו. לשולחן הוגש תבשיל מיוחד, ששיגר אחד השוחטים בעבור הרב אליעזרוב.

הרב סקר את התקרבות שהונחה לפניו. משהו במראה ובמרקם של הבשר הדליק נורה אדומה במוחו. חשד מטריד עלה בראשו. הוא הרחיק את המגש מעם פניו, והודיע למארחו כי הוא מסרב לטעום מהמאכל וביקש להביא למקום כלב.

הסעודה החגיגית נעצרה בבת אחת. כולם הביטו בסקרנות בנעשה. אל הבית הוכנס כלב, ועיניים רבות עקבו אחרי מעשיו של הרב אליעזרוב. הוא לקח מעט מן התבשיל, והניח בקערה לפני הבלב. זה רחרח קלות את התבשיל, ואז התנפל עליו ברעבתנות.

ופתאום, לתדהמת כולם, החל הכלב לחרחר ולהתפתל. בתוך רגעים אחדים קרס מת על רצפת הבית. הלם אחז בכל הנאספים. פניו של בעל הבית חוורו. עתה נחשף פרצופם האמיתי של השוחטים המודחים – בני בליעל שאינם בוחלים אפילו בהרעלת הרב.

נס ההצלה של הרב אליעזרוב מניסיון ההתנקשות התפרסם במהירות בכל רחבי אוזבקיסטן. יהודים ושאינם יהודים העבירו מפה לאוזן את פרטי המעשה, וההערצה לרב גברה שבעתיים. הוא זכה לכינוי "הבעל-שם-טוב של אוזבקיסטן", ומעמדו התבסס ללא עוררין.

הרב אליעזרוב ניצל את התמיכה הגדולה בו לתנופת פעילות. הקים תלמודי תורה, ישיבות, מקוואות ועוד. באותן שנים החל לקצור את פירות עמלו: דור חדש של תלמידי-חכמים החל לפאר את יהדות אוזבקיסטן ולתפוס את הנהגת הקהילות היהודיות.

למדנו מה גדול כוחו של היחיד!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

הוא קיבל את ההחלטה בלי היסוס, אף שידע כי הוא פוסע היישר אל שדה מוקשים. לא הייתה לו ברירה. המצב חייב התערבות מהירה, שכן כל יום שעובר הוא מכשלה לקהילה כולה.

זה היה לפני כמאה שנים בסמרקנד שבאוזבקיסטן. הרב שלמה-לייב אליעזרוב נשלח לעיר על-ידי אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש, בעקבות פנייה אליו מהקהילה הוותיקה, שסבלה מחוסר שדרה רבנית.

בתוך זמן קצר נהפך הרב אליעזרוב הצעיר לדמות נערצת. הוא פעל להנחת תשתית רוחנית ראויה בסמרקנד, הקים מוסדות תורה והכשיר בעלי תפקידים בקודש.

כשהחל לבדוק את הנעשה בתחום השחיטה – חשכו עיניו. רמת הידע של השוחטים הוותיקים הייתה ירודה. הרב ביקש להחזיר עטרה ליושנה ולשקם את הקהילה המפוארת והעתיקה, אבל היה ברור לו שהשוחטים לא יתלהבו מיוזמותיו.

הרב נאלץ לפרסם הודעה חד-משמעית שזעזעה את הקהילה: "אין לקנות בשר מהשוחטים – הכול טרף ואסור באכילה". הוא הוסיף ופסק: "על כולם להכשיר את כלי המטבח, מפני שהם בלעו טריפות!".

באותה עת החל הרב אליעזרוב להכשיר שוחטים חדשים. הוא לימדם הלכות שחיטה, בחן את ידיעותיהם, ואף ערך במיוחד בעבורם חוברות ובהן קיצורי הלכות שחיטה ובדיקה.

השוחטים הוותיקים הקימו קול מחאה, ואף שיגרו מתבני תלונה כנגד הרב אליעזרוב לרבני אוזבקיסטן. התרסתם הגיעה עד לראשון לציון, הרב הספרדי לארץ ישראל, הרב יעקב-שאלו אלישר, ה'ש"א ברכה', והוא החזיר מכתב תמיכה מוחלט ברב אליעזרוב.

הרב אליעזרוב היה נחוש ונחרץ, ואט-אט התחולל המהפך. יותר ויותר שוחטים יראי שמיים החלו לתפוס את משרות השחיטה בעיר, והציבור פנה אליהם.

בלב השוחטים הוותיקים התפתחה משטמה עזה כלפי הרב אליעזרוב. במסותרים החלו חורשים מזימות להתנקם בו ולהדיחו מתפקידו.

השוחטים פנו אל האמיר – מושל המדינה – והתלוננו שאדם זר בא ממרחקים והוא מקפח את פרנסתם ברגל גסה. האמיר החליט לזמן את הרב אליעזרוב לחקירה. זה היה צעד הרה סכנות בעבור הרב, אך הוא הלך לארמונו של המושל בצעדים בטוחים.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן

רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט

מישראל', מנצ'סטר

בענין סופם של בית חשמונאים

ידועים דברי הרמב"ן (בראשית מט, י) בטעם דנכרתו כל זרע החשמונאים ולא נשאר מהם שריד שכולם נהרגו, וז"ל: "וזה היה עונש החשמונאים ששלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג:) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאטינא עבדא הוא, שנכרתו כולם בעון הזה ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה ששלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהשמיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום.

ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו (במדבר יח, ז) 'תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מותנ אתן את כהונתכם', ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה', עכ"ל הרמב"ן. והנה משמואל (מקץ שנת תר"פ) שאל על הרמב"ן, "והנה הדברים מתמיהים מאד שעם כל צדקתם וחסידותם העלימו עין ממקרא מפורש בתורה, ועוד הלא כל הסנהדרין היושבים לפני ה' וכל חכמי ישראל וצדיקי ישראל עמהם, ולמה לא העירו אזנם למסור שעוברים על מקרא שבתורה, וח"ו לומר שהעירו אותם ולא שמעו ובזדון כזקן ממרא", עיי"ש.

ובדרשות הר"ן (דרוש שביעי) חולק להדיא על הרמב"ן וכתב שדבריו דברי תימא הם, ולא עברו כלל על צוואת יעקב אבינו ע"ה, דכוונת יעקב אבינו היה ש"לא יסור שבט מיהודה" לגמרי, ובה שהחשמונאים מלכו לשעה לא ביטלו בזה כלל דברי יעקב אבינו, עיי"ש. וכן כתב בעל העקידה (שער לג) והאברנאל בפר' ויחי. וכן איתא בשו"ת הרשב"א (ח"ד ס' קפז) וצ"ל לגמ' סוכה (כז): "**אינן לך שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט**" הרי שהיו תקופות שלא היו השופטים דוקא משבט יהודה, ומוכח שכוונת יעקב אבינו היה שלא יסור לעד משבט יהודה.

ואמנם יש לציין שכדברי הרמב"ן מבואר גם באבודרהם (לחנוכה ד"ה 'על הנסים'), וז"ל: "ואע"פ שהיו חשמונאי ובניו חסידים ואנשי מעשה לקחו להם המלוכה שלא כהוגן שהם היו כהנים וכהן אין לו חלק במלכות שנאמר (דברים יז, כ) 'ולמען יאריך ימים על ממלכתו' וסמך ליה (בפסוק שלאחריו - שם יח, א) 'לא יהיה לכהנים הלויים' ולפי שנגעטרו בעטרה שאינה שלהם סבב הבורא ית' וקם הורדוס שהיה עבד מעבדי חשמונאי וכלה את זרעם ולא השאיר מהם שריד ופליט", עכ"ל.

והנה בספרי גדולי הדורות, מצינו כמה וכמה מהלכים לפרש וליישב הנהגת החשמונאים. וביערות דבש (ח"ב, דרוש יז) אחר שהביא דברי הרמב"ן, הוא כותב "**ויש לחליץ בעד צדיקים ישרים כאלה**, איך לא שמו על לב לעבור על 'לא יסור וכו'" (בראשית מט, י), אבל אמרו בגמ' (סנהדרין ה.) 'לא יסור שבט מיהודה' (שם) - אלו בני הלל נשיאי ארץ ישראל, 'ומחוקק מבין רגליו' (שם) - אלו ראשי

גלויות בבבל, ופירש תוס' (שם, ד"ה 'דחכא') בשם ירושלמי (כלאים פר' ט, הל' ג) **דנשיאי ארץ ישראל לא היו רק מנוקבא מזרעא דדוד ע"ש. ולפי זה אף דהוא רק מצד אם מיהודה קרי ביה 'שבט מיהודה'**, וכן היו בני בניו של הלל. (וז"ל הגמ' ירושלמי, מה דאמר רבי יהודה הנשיא: "אי סליק רב הונא ריש גלותא אנא מותיב ליה לעיל מיניי, **דהוא מן יהודה ואנא מבנימין דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא**". וביאר שם הפני משה, "רבי היה גם כן מיהודה מבית דוד אלא שרב הונא היה מזכרים מיהודה ורבי מנקיבות ומצד אביו היה מבנימין". ומה דאיתא בגמ' שבת (נו.) "רבי אתי מדוד", כתב שם בהג' מהר"ץ חיות דצ"ל דאתי מצד אמו מדוד המלך). וידוע כי כל הכהנים הם שלשלת אהרן, ואשתו של אהרן היתה אחות נחשון משבט יהודה, ולכן לא חששו צדיקים חשמונאים בזה, כי הם מצד אמו מיהודה, קרי ביה שבט יהודה כמו בני הלל, וכן חז"ל לא חששו להעמיד רבי אלעזר בן עזריה במקום רבן גמליאל, כי היותו כהן עשירי לעזרא הוא מצד אם מיהודה כמו זרע הלל".

ויש לציין לדברי הבני יששכר (מאמרי חדשי כסלו - מאמר ד, אות לט), וז"ל: "ואגב אבאר לך עוד, נקרא המשפחה 'חשמונאי', נ"ל על פי משארז"ל (ב"ב קי.) 'הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה', והוכיחו זה מאהרן כהן 'ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון' (שמות ו, כג), הנשיא הראשון שבישראל, ולא דבר ריק הוא שנלמד הדבר דוקא מאהרן הכהן, אך הוא להורות שנשא אהרן אחות נחשון שממנו יצא חוטר מגוע ישי המצליח למלוכה, על כן זכו בניו באחרית עכ"פ למלוכה לשעתה בימי החשמונאים, על כן חשמונאי בגימטריא נחשו"ן עם הכולל, להורות שנכללו גם המה במלוכה להיות שבאים גם כן מזרע עמינדב כמו נחשון, אבל הוא רק מלוכה לשעתה כמו שכתבתי לעיל", עכ"ל. (וכן כתב בספרו אגרא דכלה (פר' וז"ל) ויחסיף שם, "ובזה יצא לנו טוב טעם ודעת לכינוי חשמונאים" לשון נחשו"ן).

ועי' כעין יסוד זה ברבינו בחיי (שמות שם), וז"ל: "ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשו"ן, **הודיענו הכותב הזה כי התערבה משפחת הכהונה עם משפחת המלכות** היא אלישבע אחות נחשו"ן הנשיא הגדול שבישראל", עכ"ל. ובדעת זקנים (במדבר ז, יב) כתב בטעם שנחשו"ן בן עמינדב הקריב ראשון את קרבנו בחנוכה הנשיאים אע"פ שלא היה גדול השבטים, "**לפי שהיה גיסו של אהרן הכהן**".

ומצינו כיסוד הזה בגמ' קידושין (עח.), בביאור הכתוב הנאמר בכהנים (יחזקאל מד, כב - הפטרה לפרשת אמור), "אלמנה וגרושה לא יקחו להם נשים כי אם בתולות מזרע בית ישראל", דמלשון זה "מזרע בית ישראל" יליף הגמרא שגירות אסורה לכהן שהתולות צריכות להיות מזרע ישראל. ומביאה הגמרא מחלוקת לגבי בתולה גיורת ואביה שהיא בתו של גר ואמה בת ישראל אם היא מותרת לכהן, דר' אליעזר סובר "**מזרע ישראל ואפילו מקצת זרע**". כלומר, דאע"פ שמצד אביה אינה בא מזרע ישראל, עכ"ל היא כשרה להינשא לכהונה דמקצת זרע גם נקראת זרע ישראל. וזה תניא דמסייעא לדברי היערות דבש הנ"ל "לא יסור שבט מיהודה", דגם מי שמתניחם לשבט מיהודה רק מצד האם ולא מצד האב נקרא משבט יהודה.

(וראה עוד בספר פרי צדיק (ט"ו באב, אות ה), וז"ל: "ומשיח בן דוד יכול להיות אף כשהוא רק מן הנקבות מזרע דוד וכמו שמצינו (סנהדרין צ"ח:) דאמר רב על משיח 'אם מן חייא הוא כגון רבינו

הקדוש' ואמרו (בר"ר, פ' ל"ג) דאמר רבינו הקדוש ואי סליק ר"ה ריש גלותא להכא אנא קאים ליה מן קודמוהי למה דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין והוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא וכו' ומכל מקום אמר רב שרבינו הקדוש הוא משיח", עכ"ל.

והנה בספר חוט המשולש (עמ' קסג) ובטעמי המנהגים (אות תתמג) מביא בשם מרן החת"ס סופר, "מרגלא בפומיה כי נס חנוכה לא נזכר כלל במשנה, ואמר טעמו כי רבינו הקדוש מסדר המשנה היה מזרע דוד המלך ע"ה ונס חנוכה נעשה על ידי בית חשמונאים שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד וזה הרע לרבינו הקדוש ובכתבו המשנה על פי רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו". ובכמה ספרים (ראה שו"ת מהריא"ץ - או"ח, ס' עח; בית נפתלי, ס' כח ועוד) כתבו שאין להאמין שדברים אלו יצאו מפה קודש רבינו החת"ס סופר, דאיך יתכן לחשוב כך על רבינו יהודה הנשיא.

והנה לפי דברינו הנ"ל יש להוכיח שאכן דברים אלו לא יצאו מפה החת"ס סופר, דהלא רבינו יהודה הנשיא לא היה משבט יהודה אלא משבט בנימין ועכ"ל? היה הנשיא מכיון שאמו היתה משבט יהודה, ואם כן איך יתכן שיתרעם על החשמונאים ששלכו מכיון שהתייחסו משבט יהודה מצד אמו.

והנה לפי יסוד הרמב"ן צ"ע להבין דברי הגמרא יומא (נג.), שביה"כ היה הכהן גדול מתפלל "לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ולא יהיו עמך ישראל צריכין לפרנס זה מזה ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים", ואם בזמן החשמונאים היו המלכים משבט לוי ולא משבט יהודה, איך היו הכהנים גדולים יכולים לבקש לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה בזמן שהם בעצמם נטלו המלוכה משבט יהודה. ולפי היערות דבש אתי שפיר וכן איתא בספר מסגרת זהב (יומא - פ"ה, משנה א), שמאחר שהחשמונאים גם התייחסו מיהודה שבאו מזרעו, לכן התפללו תפלה זו.

והנה הרה"ק מסאטמאר זצ"ל בספרו דברי יואל (חנוכה, עמ' תיא) אחר שהביא שיטת הרמב"ן, הביא מכמה ראשונים שחולקים על הרמב"ן, וז"ל שם: "ומדברי הראשונים נראה מבואר דלאו כו"ע סבירא להו הכי ומלשון הרמב"ם בפסקיו (פר' ג, הל' א) משמע להדיא שאינו מחשבו לחטא שכתב שם וז"ל 'בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם **והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל** יתר על מאתים שנה עד החורבן השניה".

הרי שחושבו בין הישועות שנעשו לישראל על יד הנס חנוכה שחזרה מלכות לישראל, ואלמלי היה סבור שהיה בזה חטא בעבור שלא היו מזרע יהודה לא היה מחשבו בין הניסים והישועות, **ונראה מבואר דדעתו ז"ל שלא היה בזה חטא**, עכ"ל הדברי יואל. וראה בספר דברי שאול (לפר' ויחי), שגם הוכיח מדברי הרמב"ם האלו שחולק על הרמב"ן. (אמנם יש להעיר ממה שהוסיף הרמב"ם "וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השניה", והרי מלכות בית חשמונאי היתה רק לק"ג שנים (וכדאיתא ברש"י סנהדרין צז: ד.ה. עוד, בשם סדר עולם) ואח"כ מלך הורדוס שהיה מלך רשע ורוצח והרג החשמונאים והסנהדרין והיה עבד ופסול למלכות, ולמה זה נכלל בישועה שחזרה המלכות לישראל, וראה לשון הרמב"ם בפירוש

שלהבת התורה / הרב שלמה משי

זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית

עמלק

השיעור חצי שעה בנרות חנוכה, ובמנורה מערב עד בוקר, האם הוא שיעור בשמן או שיעור בהדלקה

א. להלכה נפסק [שו"ע סי' תרע"ה סעיף ב'] שהדלקה עושה מצווה, ולכן צריך שיהיה שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו [והיא מהרא"ש שבת פ"ב סי' ז'].

במקור חיים [סי' תרע"ט ס"ק א] הקשה על זה מהא דאיתא במנחות [פי"ח ע"ב] כיצד שיעור [במנורה שבמקדש] יש אומרים מלמטה למעלה שיעורו, שבתחילה נתנו פחות מחצי לוג וראו שאין סיפק והוסיפו והלכו עד שהגיע לחצי לוג, עיי"ש מה שכתב לתרץ.

ונראה לתרץ עפ"י מה דיש לחקור הא דבעינן שיעור שמן בנרות חנוכה כדאי שידלק למשך חצי שעה, וכן לגבי שיעור שמן במנורה שבמקדש שיעור חצי לוג שמן, האם הוא דין שיעור בגוף השמן, או שהוא דין בשיעור ההדלקה, דצריך שמן שיהיה דולק כדי שיעור, במנורה שבמקדש דבעינן מערב עד בוקר שיעור חכמים שהוא חצי לוג, ודין זה הוא שיעור בהדלקה ולא בגוף השמן.

ובס' מאמר ציון [מאמר ז'] - מאת הרה"ג ר' אליהו ציון סופר נכד הכף החיים] כתב לתלות בזה מחלוקת הפוסקים, דבשערי תשובה [סי' תרע"ג סק"א] הביא דמותר להדליק נרות חנוכה בחמאה שנתבשלה בקדרה של בשר שאסורה בהנאה, כיון שמצוות לאו ליהנות נתנו, והשערי תשובה חולק וס"ל דכיוון דנרות חנוכה בעי שיעורא, דהיינו שיתן שמן בנר שידליק כשיעור, וכיון דבשר בחלב אסור בהנאה, כתותי מכתת שיעורא, ולכן אסור להדליק בשמן של ערלה, המשנה ברורה [שם סק"ב] פסק בשם הפרי מגדים דאסור וכדברי השערי תשובה.

וכתב שם לתלות בחקירה זו את מחלוקתם, דהשערי תשובה ס"ל דחז"ל תקנו בנרות חנוכה שצריך שיהיה שיעור בשמן, ובמילא בשמן האסור בהנאה שכתותי מכתת שיעורא, שאין לו חשיבות שיעור, הרי הוא פסול להדלקה, אבל אי נימא שהוא דין בשיעור ההדלקה, שיתן שמן שיש בכוחו לדלוק כחצי שעה, ממילא לא אכפת לן שאין בגוף השמן שיעור, דכאן צריך שיעור בכח ההדלקה שבשמן.

ב. ידוע קושיית הבית יוסף [סי' תרע"ט] איכא למידק למה קבעו ח' ימים חנוכה, הרי שמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה א', נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' לילות, וכתב כמה תירוצים, בתירוץ הראשון כתב שחילקו את השמן שבפך לח' חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק א', והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס.

ובתוס' רא"ש [שבת כ"א ע"ב] הביא את התירוץ הראשון של הב"י והקשה על זה מהגמ' במנחות [פ"ט ע"א] תן לה כמדתה כדי שתהא דולקת מערב עד בקר, וא"כ איך נתנו בכל נר רק בשמינית, ומתוך התוס' רא"ש דהא דגמ' מנחות היינו רק איכא דאפשר.

ובס' מאמר ציון [שם] כתב לבאר את הב"י עפ"י הני"ל דשיעורא דחצי לוג שמן הוא שיעור בכח ההדלקה ולא בגוף השמן, וממילא דכאן נעשה נס ששמינית מחצי לוג שמן דלק כל הלילה, נהי שבגוף השמן לא היה שיעור, אבל היה שיעור בכח ההדלקה של השמן, שמכח הנס היה בשמן כח

הזכונה שלא נשתייר מזרעו בפרסום ומי שתייחס אחריו, וקטלינהו לכוליה מרותיה היינו כל אותם שמצא והם נענשו בעוונם והשאר נתבאו והעלימו עצמם ולא פירסמו יחוסם. ולפי שמשכה מלכות הורדוס וזרעו מאה שנה שכל אותם הימים היה ירא לפרסם עצמו מי שהיה מבית חשמונאי על כן נשתקע ונשתכח זכר יחוסם מן העולם. ולא נשאר מי שמתייחס אחריהם אלא אותם העבדים בני הורדוס שאמר שנשא מבנותם כדי לייחס זרעו אחריהם.

ובדברי ר' צדוק הכהן, יש ליישב תמיהת הגאון הרד"ל בהקדמתו לפירושו על פרקי דר"א (הנקרא בית צדיק, אות א), דכותב אודות משפחתו ויחוסו של התנא רבי אליעזר בן הורקנס, וז"ל בקיצור: **"ובפסקי תוס' מנחות ס' ק"פ מצאתי שכתבו וז"ל הורקנס הוא אחי אריסטובלוס אבי רבי אליעזר עכ"ל.** ובאמת הוא דבר שא"א כלל לאמרו שיהיה הורקנס אביו של רבי אליעזר זה אחיו של אריסטובלוס מבית חשמונאי שהיה מלך וכהן גדול דאם כן היכי אמרינן בפ' דב"ב (ג:) ופר"ד דקידושין (ע:): דלא אישתויר מבית חשמונאי וכל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, והרי אשתויר רבי אליעזר ואחיו ובניו שחיו עוד בימי החורבן ולאחריו זמן מאוחר הרבה לימי הורדוס שהיתה ק"ג שנה בפני הבית כדאיתא פ"ק דע"ז (ט.). והדבר ברור לדעתי שטעות סופר בפסקי התוס' וצ"ל ולא אבי רבי אליעזר, עכ"ל דברי הרד"ל.

ולפי דברי רבי צדוק הני"ל, אין צריכים לדחוק ולומר שנפל טעות סופר בפסקי התוס' ואפשר להניח הדבר כפשוטו, שרבי אליעזר בן הורקנס היה מזרע החשמונאים. ועל דרך זה יש ליישב קושיית הרה"ק מאפטא בספרו אוהב ישראל (לחנוכה) ששאל, "למה לא נשנית נר חנוכה במשנה, ראוי להעיר לב על זה למה לא נשנית מצות נר חנוכה בשום משנה סדר הדינים ומצותיו ופרטיו כמו שאר ההלכות כי אם בברייתות ובדברי האמוראים והלא ב"ש ובי"ה היו זמן רב קודם סדר המשנה, ולא הזכיר שום דבר מדיני מצות נר חנוכה בשום משנה רק בדרך העברה בעלמא בב"ק פ"ב (סב:): 'רבי יהודה אמר בנר חנוכה פטור'. וא"ת מפני שהיא מצוה דרבנן לכך לא נשנית במשנה, והלא נשנו במשניות כמה מצות שהם מדרבנן כמו תפילה ומגילה ועירובין וכדומה, עכ"ל.

ועוד שאלו כמה מגדולי המפרשים, למה לא זכה היו"ט של חנוכה לגמרא לעצמו כמו פורים שזכה למסכת מגילה, ולמה חנוכה אין לה אפילו פרק אחד בש"ס. ולפי הני"ל י"ל, דבגמ' ירושלמי (מגילה - פר' ב, הל' ד) עה"פ (אסתר ט, כח) **"זוחרם לא יסוף מזרעם"** איתא **"מכאן שקבעו לה מסכת"**, הרי שהטעם שנקבע נס פורים במסכת מיוחדת לעצמו היא ילפותא מהפסוק הני"ל "זוחרם לא יסוף מזרעם", ואם כן בנס חנוכה י"ל דמאחר שלא נשאר כלום מזרעם של החשמונאים בפרסום רק בחשאי ונחבאו, לכן גם הדלקת נרות חנוכה מוזכרת רק בצניעא דרך אגב בחשאי ולא בגלוי (וכמבואר בספרי המהר"ל (גור אריה - בראשית י, ח; גבורות ה' - פר' יז, ד"ה 'ותרד'), שכל דבר שהיה המעשה בהסתר צריך להיות בהתורה גם כן בהסתר ומכוסה. וכן איתא בחזקוני ריש פר' ויצא פר' כח, פסוק י, וע"ע בספר דברי ישראל (סוף פר' תולדות)).

המשניות (סנהדרין - פר' חלק, היסוד הי"ב) וז"ל: "ומכל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם השי" ובדברי נביאיו", עכ"ל. ועי' באמת ליעקב להגר"י קמיוצקי (פר' יוחי), בביאור אחרת בדברי הרמב"ם, ולפי יסודו נתיישב קצת דברי הרמב"ם.

והנה גם אחר הסבירם של הרמב"ן והאבודרהם עדיין יש להפליא למה הגיע להחשמונאים עונש מר כזה, דלא רק שהם בעצמם נהרגו אלא שגם זרעם נכרתו כולם ולא נשאר מהם שריד ופליט. ולא מצינו כדוגמת עונש זה אפילו ברשעים גמורים, זולת המצריים וכמו שאומרים בפיט מעוז צור "חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה".

ובמכתב מאת הגה"צ רבי בצלאל ראקוב זצ"ל אב"ד גייטסהעד לחו"צ הרב יוסף היילפרין זצ"ל, תמה על נוסח זה, וכתב: "לא ידעתי מי פירש זאת וגם אטו כל זרע מצרים נאבדו, הלא רק הגדולים יצאו למלחמה" והיכן מצינו שכל זרעם נהרגו גם כן? וכתב הגר"ב ראקוב תירוץ נפלא: "וי"ל דכוונת בעל המעוז צור לפי דברי הרמב"ן עה"פ (דברים יא, ד) 'אשר הציף את מי ים סוף וגו' ויאבדס ה' עד היום הזה', והקשה הרמב"ן 'לא הבינותי טעם 'עד היום הזה', כי כל המתים בים אבדן עולם הם אובדים ואמר ר' אברהם 'שלא קמו עוד בניהם תחתם להיות כמותם' ר"ל כי ה' אבד הרודפים בים ואבד במצרים זרעם, ולא נשאר להם שם ושאר, כי הם הרשיעו יותר מכל מצרים לרדוף אחרי גאולי השם".

הרי שהכרתת זרעם היתה עונש מיוחד לחיל פרעה על שהעניזו לרדוף אחרי בני ישראל והרשיעו יותר משאר המצריים ולא למדו מהעשר מכות שאין לפגוע בעם הנבחר. ולפי זה יש לתמוה הרבה, איך יתכן שבשעת הדלקת הנרות כאשר אנו מזכירים נס חנוכה שנעשה על ידי כהני הקדושים, ובד בבד אנו מזמרים הפיוט מעוז צור ומזכירים איך שהקב"ה העניש המצריים בעונש שלא מצינו כדוגמתו, ויאבדס ה' עד היום הזה", שחיל פרעה וכל זרעו נהרגו ונכרתו ולא נשאר להם שם ושאר, וכי שייך ששקולים מעשי חסידי עליון החשמונאים ח"ו לזה של חיילי פרעה שהרשיעו יותר מכל מצרים!

והנה הרה"ק מסאטמאר (שם), אחר שמביא הראשונים החולקים על הרמב"ן הוא מסיים: "והגם שאין בידנו להכריע בין הראשונים ז"ל, והרמב"ן דס"ל הכי בוודאי דתורת אמת היתה בפיהו אבל כדי להצדיק את הצדיקים חסידי עליון ניתן לנו גם כן למינקט כדברי שאר הראשונים שיש להם דרך אחרת בזה".

ואכן הרה"ק ר' צדוק הכהן בספרו רסיסי לילה (אות נז) גם עמד על מדוכה זו, וכתב בספרו שם: "כשבא הורדוס לידבק בזרעם לא עלתה בידו כמו שאמרו בריש בבא בתרא (ג:): כי זה כל שורש קדושת החשמונאים המתפשט בכל זרעם אחריהם מאחר שפעלו הקדושה לישאר קבוע לדורות עולם שלא יניחו להתערב עמהם זרע נכר. ולפי שה' יתברך רצה להניח ערבוביא זה עדיין בעולם עד עת קץ על כן נתעלם זרע החשמונאים כמו שאמרו (שם) דמאן דאמר מבית חשמונאי איתניא עבדא הוא.

וברור בעיני דמה שאמרו דלא אשתויר מיניה וכי אין רצונם לומר דלא נשאר לגמרי מהם וחלילה מי שעשה התשועה הגדולה הזאת בישראל יכלה זרעו מן העולם, ואף דהרמב"ן פרשת יחי נתן טעם לזה מפני שנטלו מלוכה, אין זה מספיק להסיר השאלה למה יגיע עונש זה לחשמונאי הצדיק שלא נטל מלוכה שלא ישאר כלום מזרעו. אבל ברור בעיני

הדלקה כמו חצי לוג, ושפיר חשיב כשיעור בהדלקה עכ"ד.

ג. והא דסמכו על הנס להדליק בשמינית השיעור, ומן הראוי היה להדליק שיעור שלם ולקיים את המצוה כהלכתה, ובשאר הימים יהיו אנוסים, וגם לכאורה ברכו על ההדלקה, ואיך לא חששו לברכה לבטלה שמה לא תתקיים המצווה.

דהנה איתא במדרש תנחומא [פ' תצווה] א"ר חנינא סגן הכהנים אני הייתי משמש בבית המקדש ומעשה נסים היה במנורה משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת, ופעם אחת לא עשו הזתים שמן, התחילו הכהנים לבכות, ואמר רבי יחנינא סגן הכהנים אני הייתי בבית המקדש ומצאתי מנורה דליקה יותר ממה שהיתה דליקה כל ימות השנה ראה מעשה נסים, לכך נאמר כתיב למאור ולא למנחות, ולמה כך אמר הקב"ה פעם אחת בשנה יהיו מדליקין את המנורה וכו', הרי מבואר דבזמן המקדש היה מלומדים בניסים דשמן מיעט דלק כל השנה, ולכן סמכו על הנס וחילקו את הפך שמן לשמונה נרות כמו שביאר הב"י, וכן ברכו על ההדלקה, דכיוון דהיה מלומדים בניסים דשמן מיעוט דולק לזמן מרובה.

במנורה השיעור הוא בהדלקה, ובנרות חנוכה השיעור הוא בגוף השמן.

ד. ולפי"ז נראה לחלק בעצם יסוד הדין בין שיעור השמן דבעינן במנורה דמקדש, לשיעור שמן דבעינן בנרות חנוכה, וחלוקם הם, דבשמן שבמקדש הוא דין בשיעור ההדלקה, דצריך שמן שיהיה דולק כדי שיעור, ודין זה הוא שיעור בהדלקה ולא בגוף השמן, ושיעור חז"ל דשיעור דמערב עד בוקר הוא חצי לוג, אבל גם אם נתן שמן פחות מחצי לוג והוא דלק מערב עד בוקר הרי יצאו ידי חובתן, כיוון דבמקדש השיעור הוא בהדלקה ולא שיעור בגוף השמן, וכיוון דדלק מערב עד בוקר יצא, ולכן בנס חנוכה נתנו שמינית שמן בכל נר, כיוון שהיה מלומדים בניסים דמועט שמן דלק לזמן מרובה הרי יצאו ידי חובתן הגם דלא היה שיעור בשמן, כיוון דבמקדש השיעור הוא לא בשמן אלא בהדלקה.

משא"כ בנרות חנוכה השיעור הוא בשמן, כמו שכתב השערי תשובה וכך פסק להלכה המשני"ב, דאם הדליק נרות חנוכה בשמן חמאה שנתבשלה בקדרה של בשר שאסורה בהנאה וכתותי מכתת שיעוריה, ואע"ג דבמצאיות הוא ידלק כשיעור, מ"מ הרי בעינן שיעור בשמן, וכיוון דכתותי מכתת שיעוריה הרי שאינו יוצא ידי חובתו.

ולפי"ז מתורץ קושיית המקור חיים הא דכתב הרא"ש ונפסק להלכה דבנרות חנוכה צריך שיהיה שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו, והקשה מהגמ' במנחות דבמקדש נתנו תחילה פחות מחצי לוג וראו שאינו מספיק אז הוסיפו והלכו עד שהגיע לחצי לוג. ולהנ"ל מבואר היטב דבמנורה דבמקדש אין דין השיעור בשמן אלא השיעור הוא בהדלקה, ולכן אין פסול להוסיף אח"כ עוד שמן, משא"כ בנרות חנוכה השיעור הוא בשמן, ולכן בנרות חנוכה בעינן כשמדליק שיעור בשמן.

הביאור לחלק ביסוד הדין בין נרות חנוכה למנורה דמקדש, הגם דנרות חנוכה הוא כנגד הדלקת המנורה שבמקדש.

ה. והגם דכתבו בעל המאור והר"ן (שבת כ"א ע"ב) דהדלקת נר חנוכה היא כנגד הדלקת המנורה שבמקדש, ולכן אסור להשתמש לאורה, וא"כ מסתבר דבשניהם צריך להיות אותו גדר דין, שניהם שיעור בהדלקה או שניהם שיעור בגוף הזמן.

אבל הדברים מוכרחים דיסוד הדין בין נרות חנוכה להדלקת מנורה שבמקדש חלוקים הם ביסוד גדרם, דהרי החינוך כתב [מצוה צח] בטעם מצות הדלקת המנורה שבמקדש וז"ל, שהיא להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים, כי כן דרך בני איש להתכבד בבתייהם בנרות דלוקים עכ"ל.

מבואר דהדלקת הנרות הוא מצד כבוד בית המקדש, וכן מבואר במדרש הגדול, באורים כבודו ה' מלמד שחיביים ישראל להדליק נר בבתי כנסיות שכן היה במקדש, וכן נפסק בשו"ע [או"ח סי' קנ"ח, ט] דמדליקים נרות בבתי כנסיות מפני הכבוד כפי שהיו מדליקין במקדש.

בנרות חנוכה בוודאי אין עניין ההדלקה משום כבוד המקדש, וא"כ איך דומה הדלקת נר חנוכה להדלקת המנורה שבמקדש, ע"כ צ"ל דהדלקת נרות חנוכה הוא זכר למנורה שבמקדש אבל לא בכל פרטי דיניה, דבמנורה שבמקדש דהטעם להדלקת המנורה הוא משום כבוד המקדש, הרי דהשיעור הוא בהדלקה, דמשום כבוד המקדש צריך שידלק השיעור מערב עד בוקר, משא"כ בחנוכה המצוה הוא בהדלקת הנרות לכן גדר השיעור הוא בגוף השמן.

ביאור הרמב"ם דזר שהדליק את המנורה בחוץ כשרה, ביאור דבריו של הגר"ח לפי הנ"ל.

ו. כתב הרמב"ם [ביאת מקדש ט, ז] "וכן הדלקת הנרות כשרה בזרים, לפיכך אם היטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן", והראב"ד הקשה עליו דאיך מותר לזר להדליק את המנורה והרי מצוותן בכהן.

ור' חיים מבריסק זצ"ל מיישב את הרמב"ם דרק כאשר המנורה בתוך בית המקדש נחשבת ההדלקה מעשה מצוה של הדלקת המנורה, אבל כשמדליק המנורה בחוץ אין בהדלקתה מעשה מצוה של הדלקת המנורה, ובאופן זה מצות ההדלקה נעשית ע"י הכנסתה למקומה כשהיא דולקת, וזה ייעשה ע"י כהן, ולכן כתב הרמב"ם דכאשר המנורה בחוץ מותר לזר להדליקה לכתחילה, שהרי אין לזה שם הדלקת מנורה.

ביאור דבריו של הגר"ח לפי הנ"ל מבוארים היטב, דקיום מצוות הדלקת המנורה ענינו שתהא המנורה דולקת משום כבוד המקדש, ואין המצוה בעצם ההדלקה, ולכן כאשר המנורה בחוץ, אין דין במעשה ההדלקה, ולכן כשר בור, והמצוה הוא בהיות המנורה דולקת.

קושיית ר' חיים מבריסק זצ"ל איך יצאו ידי חובת הטבה במנורה אם דלק כל השנה, ות"י האדמו"ר הרא"מ מגור זצ"ל.

ז. על המדרש הנ"ל דהמנורה היה דולק כל השנה, שאל ר' חיים מבריסק זצ"ל את האדמו"ר הרא"מ מגור זצ"ל [הבאר שנה ח' סי' כה] דהרי איכא מצווה להטיב ולהדליק את הנרות בכל יום, ותיירץ לו האדמו"ר מגור עפ"י דברי הגמ' [ביצה כב] דנותן שמן חייב משום מעביר, א"כ היה יכול להוסיף טפה אחת בכל לילה לקיים מצות הדלקה, וגם נעשה נס שהיה דולק כל הלילה מאותה טפה, ובמקראי קודש [סי' ח'] כתב להקשות על תירוצו האדמו"ר מגור מדברי הרא"ש דבעינן בנרות חנוכה שיעור שמן כדי שיעור קודם הדלקה, ואינו מועיל אם יוסיף אח"כ שמן כדי שיעור ולא יצא ידי חובתו.

ולהנ"ל א"ש דאין להשוות דיני נרות חנוכה להדלקת מנורה שבמקדש, דבמקדש הוא דהוסיפו טפה שמן ויצאו ידי חובתן דהדלקת המנורה, כיוון דבמקדש השיעור הוא בהדלקה ולא בשמן, וכיוון דבאותה טיפה היה בו שיעור הדלקה כנתבאר לעיל דבמקדש שמן מיעוט דלק לזמן מרובה א"כ שפיר יצאו ידי חובתן [וגם אם לא היה דולק אותה טיפה

כל היום, היה אפשר להוסיף שמן כמבואר בגמ' מנחות שבתחילה נתנו פחות מחצי לוג וראו שאין סיפק והוסיפו והלכו עד שהגיע לחצי לוג, כיוון דבמקדש אין השיעור בשמן], משא"כ בנרות חנוכה דהשיעור הוא בשמן שפיר כתב הרא"ש דבעינן מראש שיהיה שיעור בשמן.

במקראי קודש [שם] רצה בתחילה ליישב [קושייתו מהרא"ש על תירוץ האדמו"ר מגור] שדינו של הרא"ש הוא רק לענין זה שאין מצרפין את השמן שמוסיף להשמן הקודם, דהיינו שגם בשמן שמוסיף אין בו בפני עצמו כדי שיעור אלא בצירוף השמן שנתן לפני ההדלקה שגם בשמן שהוסיף אח"כ אין בו כדי השיעור בפני עצמו אלא ביחד עם השמן הראשון, ולכן גם אם נתנית השמן בנר נחשב להבערה, מ"מ כיוון שאין בשמן שהוסיף שיעור בפני עצמו לא עדיף מהדלקה הראשונה דאינו יוצא ידי חובתו משום שלא היה בו שמן כשיעור, אבל אם יש בו בשמן שהוסיף שיעור בפני עצמו אפשר שגם להרא"ש יוצא בו ידי חובתו, ואפשר שמשום זה דקדק האדמו"ר מגור לומר, דנעשה נס שהיה דולק כל היום מאותה טפה, היינו משום דגם בהדלקת המנורה צריך שיהא שם שמן בשעת הדלקה כשיעור שידליק מערב עד בקר.

וכתב לדחות, דמדברי האחרונים שכתבו שאין עצה אלא רק לכבותה ולהדליקה לא משמע כן, דא"כ יש עצה להוסיף בה שמן כדי שיעור בפני עצמו, ובחיי אדם [כלל קנד סעיף כב] כתב, אבל אם לא היה בה כשיעור קודם שהדליק, אעפ"י שאחר הדלקה הוסיף בה שמן עד שדולק אפילו כל הלילה לא יצא, כיוון שבשעת ההדלקה לא היה בו כשיעור, אלא יכבנה ויחזור וידליק, עכ"ד.

אמנם להנ"ל מבואר היטב דהא דכתב הרא"ש דאינו מועיל להוסיף אח"כ שמן, וכן הא דכתב החיי אדם דאפילו הוסיף שמן עד שדלק כל הלילה לא יצא, אלא דווקא יכבנה ויחזור וידליק כל זה מיירי בנרות חנוכה דהשיעור הוא בשמן, ולכן בעינן שיעור שמן בשעת הדלקה, ואם לא היה שיעור בשמן בשעת הדלקה אינו מועיל להוסיף, אלא צריך לכבות ולהדליק מחדש, משא"כ הא דתיירץ האדמו"ר מגור דההדלקה כל יום במנורה במקדש היה ע"י שהוסיף טפה ונעשה נס שהיה דולק כל היום מאותה טפה, דבמקדש השיעור הוא בהדלקה ולא בשמן, ולכן מועיל גם אם הוסיף אח"כ כשהנר כבר דולק, אם הוסיף טפה שממנה דלק כל היום הרי שפיר איכא שיעור בהדלקה, דלא בעינן שיעור בשמן כשמדליק, [ולגבי שבת דמבואר בגמ' דנותן שמן חייב משום מבעיר הוא פשוט דבמצאיות עבר על איסור שבת באותה טפה שהוסיף].

יישוב קושיית ר' חיים לפי הרמב"ם דהמצווה דהטבת הנרות דכל יום הוא לתקנו ואם מצא דולק אינו צריך לכבותו ולהדליק מחדש.

ח. על עצם קושיית ר' חיים מבריסק על המדרש איך יצאו ידי חובתם במקדש דהרי המנורה דלק כל השנה, והרי מצווה להטיב ולהדליק את הנרות כל יום, יש לציין לבנו של ר' חיים - הגרי"ז זצ"ל על הרמב"ם [הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ב] וז"ל הרמב"ם, מהו דישון המנורה, כל נר שכבה מסיר הפתילה, וכל השמן שבנר ומקנחו וכו' וזה שהסיר משליכו במקום הדשן אצל המזבח וכו', ומדליק נר שכבה וכו' ונר שמצאו שלא כבה מתקנו עכ"ל הרמב"ם, ומבואר ברמב"ם שנר שלא כבה אין בו דשן, ואין צריך להחליף את השמן והפתילה ולהדליקה מחדש, אלא רק מתקנו, ושאר ראשונים [הרמב"ן, הריטב"א והר"ן] [שבת כ"ב ע"ב] פליגי

על זה וס"ל דלעולם צריך לדשן את הנרות, ואף שלא כבו מעצמם צריך לכבותם ולדשנם.

וטעמא דהרמב"ם משום דכל זמן שלא כבו, לאו שם דשן בהו ולא שייך בהו חובת דישון, ואף דאיכא בממורה חובת דישון משום מצות המנורה מקרא דיערוך אותו אהרן ובניו, מ"מ כל זה הוא אם יש שם דשן, אז פסולים להדליק בהם עוד משום מצות הדישון והנחה אצל המזבח שיש בגופו של דשן, וממילא דהוי דישון בכלל הטבת הנרות, אבל כל זמן שלא כבו ולא נעשו דשן, הרי הן כשרין למצותן, ולכן מתקנם כמו שהן משום מצות הטבה, אבל דישון לא שייך בהו כיון שעדיין אינם בכלל דשן, דליכא חיובא לכבותם ולעשותם דשן כדי לקיים בהו מצות דישון, והיכא דלא כבה הנר ויש רק מצוה לתקנו, ר"ל להסיר רק את קצות הפתילה השרוף, ע"כ תוכן דברי הגרי"ז זצ"ל.

ולפי הגרי"ז מתורץ קושיית אביו ר' חיים איך יצאו ידי חובתן במצוות הטבת נרות דכל יום אם המנורה היה דולק כל השנה, דלפי הרמב"ם אם דלק המנורה כל השנה אין מצווה לכבותו ולהדליקו מחדש, והמצווה של יערוך אותו אהרן ובניו מצוות הטבת נרות היינו דאיכא מצווה לתקנו להסיר את קצות פתילה השרוף, א"כ בכל יום רק תקנו את הפתילה השרוף ושפיר קיימו את מצווה דהטבה דכל יום.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרן' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעז

נס – "ישקני מנשיקות פיהו"

כשאנו מתבוננים בנוסח התפילה שחכמים קבעו לנו לומר בעל הניסים, נראה שעיקר ההודאה היא על נס המלחמה וכמו שאנו אומרים "כשעמדה מלכות הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך וכו', מסרת גיבורים ביד חלשים רבים ביד מעטים וכו', ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה", ומאידך נס פך השמן שתכליתו היתה הדלקת המנורה בטהרה שבעה ימים, היתה קטנה יחסית לפורקן והתשועה הגדולה שהיתה לעם ישראל ע"י נס המלחמה שהיה קיום כל התורה כולה לדורי דורות וא"כ תיקשי מדוע חכמים קבעו את זכר הנס על מציאת פך השמן.

וביאר הגר"ח שמואלביץ [מאמר ט"ז] שבכל מערכת הניסים שנעשו לעם ישראל הוא לא רק עצם הנס שיצאו מאפילה לאורה וממוות לחיים וכו', אלא שבכל נס ונס יש "הארת פנים" מיוחדת והיא כנשיקה מהקב"ה ובבחינת "ישקני מנשיקות פיהו", שהקב"ה נותן לעם ישראל, ויכול להיות שאותה הארת פנים היא נקודה קטנה ממכלול הנס, אולם כיון שבו מונח ההארת פנים עליו קבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל.

והנה נס הניצחון במלחמה מה שנמסרו גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, היה בבחינה של "הכרחיות" והיינו שעל ידו היתה תקומה לבניי, שע"י התקיימה ההבטחה שהקב"ה הבטיח לעם ישראל "כי לא תשכח מפי זרעו", אולם עדיין לא היה ניכר כ"כ אהבת הקב"ה לעם ישראל, ורק ע"י מציאת פך השמן שלא נעשה אלא כדי שיוזכו להוסיף מעט בקיום המצוה, הרי הוא הארת פנים מיוחדת שהוא בבחינה של נשיקה מהקב"ה, שדוקא עליה חכמים קבעו את עיקר הזכר לנס שהוא הדלקת הנרות.

וכן מצינו אצל יוסף הצדיק שנא' "והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נושאים נכוואות וצרי ולוט הולכים להוריד מצרימה" [בראשית ל"ז, כ"ה] ואמרו חז"ל "והלא אין דרכם של ערביים להיות טוענים אלא עורות וטטרן, אלא בא וראה מה זימן הקב"ה לאותו צדיק באותה שעה שקים מלאים בשמים, שהרוח מנשבת בהם מפני ריחן של ערביים" [ילקוט שמעוני בראשית, רמ"ז קמ"ב].

ולכאורה צ"ב שהרי יוסף נמצא בשעה הכי קשה בחייו, שמתנתק מיעקב אביו שהוא רגל למרכבה ובגדר של איגרא רמא לבירא עמיקתא, להיות עבד במצרים מקום של מ"ט שערי טומאה, ארץ סגורה ומסוגרת אשר אין עבד יכול לברוח משם, וברגעים של חושך ואפילה כ"כ גדולים מה ההבדל אם יריח עטרן או נפט, או ריח של בשמים, וכי זה מה שירומם את רוחו מהמפלה הכי קשה והעצומה בחייו.

ולפמשנ"ל דברי המדרש מקבלים אור חדש, שאע"פ שיוסף נפל מאיגרא רמא מחובר ליעקב אבינו השלימות של התורה והקדושה ומרכבה לשכינה, והנה עכשיו בארץ של מ"ט שערי טומאה ועבד במצרים והמצב הוא מצב של "יאוש גמור", בזמן זה הקב"ה מגלגל נס שיריח ריח טוב שלא כדרך הטבע, שמונח בריח זה קרן אורה שבו הוא נתון, שלא יהיה במצב אבוד ונשכח, ומונח בנס זה של הריח הטוב "הארת פנים" מהקב"ה שיתחזק וידע וירגיש שאף במצב זה אין הקב"ה נטש ועזב אותו ומוזה ידע שכל הייסורים הבאים עליו הם מתוך אהבת ה' אליו.

וכן מצינו אצל דוד וגולית, "ויך את הפלשתי אל מצחו ותטבע האבן במצחו ויפול על פניו ארצה" [שמואל א', י"ז מ"ט] לא היה לו ליפול אלא לאחוריו, שהרי על מצחו הוכה, אלא כדי שלא יצטער דוד לילך לחתוך את ראשו, שנשתכר דוד עכשיו שתיים עשרה אמות וזרתיים, שקומתו של גלית שש אמות וזרת וכו' [רש"י שם בשם מדרש תהילים].

ויש להקשות על מדרש זה, שהרי אמרו חז"ל "כמה מבני אדם שנשתנו בשבילו סדרי בראשית" [שבת (גג:), תענית (כד:)], וא"כ מה המעלה שהמדרש משבח בזה שנעשה לדוד הנס לחסוך ממנו הליכה של שתיים עשרה אמות וזרתיים, שהיא הליכה כ"כ מועטה.

ולפמשנ"ל ודאי שהריגת גולית ע"י דוד הוא נס עצום, והיה קידוש שם שמים בעולם לראות את ישועת ה' עין בעין, אולם הנס המיוחד הוא של "הארת פנים" ונשיקה מהקב"ה שהוא בבחינת "ישקני מנשיקות פיהו", שנפל על פניו כדי לחסוך הליכה מועטת של שתיים עשרה אמות וזרת, אשר אמנם אין בכך חשיבות מצד עצמו, אלא כולו הארת פנים המגלה שהקב"ה אוהב אותך ולא נוטש אותך בכל עת ובכל שעה.

והנה נאמר אצל אברהם "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה" [בראשית י"ג, י"ד] ופי' האור"ח (שם) וז"ל, "טעם שהוצרך לומר מן המקום אשר אתה שם, כאן עשה לו נס עצום, שיוכל לראות מצפון לדרום וממערב למזרח, ממקום אחד מבלי שיוצרך לסובב", עכ"ל. וצ"ב מה הטורח העצום לסובב את הראש צפונה ודרומה למערב ולמזרח כדי לראות את הארץ מכל צדדיה.

ולפמשנ"ל באר הגר"ח שמואלביץ (שם) שהרי ההבטחה של אברהם אבינו היא בזה שזכה בה באותה העת "כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמת י את זרעך כעפר

הארץ וכו' קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך אתננה" [בראשית י"ג, ט"ו-י"ז], וכיון שההבטחה היא על בנין כלל ישראל והבטחה על הארץ, בזמן זה זכה לנשיקה מיוחדת מהקב"ה שנעשה לו נס שלא יצטרך לסובב את פניו בשעה שראה את הארץ, נס שאינו בשביל כלל ישראל אלא בשביל אברהם עצמו, והוא ההארה המיוחדת שזכה לה.

וכן מצינו אצל יוכבד שלאחר שהצילה בתיה את משה כתיב [שמות ב', ט'] ותאמר לה בת פרעה הוליכי את הילד הזה והיניקו לי ואני אתן את שכרך" ואמרו על זה חז"ל [שמו"ר פ"א כ"ה] אמר ר' חמא בר' חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירים להם אבידתן אלא שנוטלים שכר וכו' והקב"ה החזיר לה את בנה ונתן שכרה, עכ"ל המדרש, וצ"ב לכאורה ענין השכר הוא קטן מאוד ביחס לנס העצום שה' הציל את משה ביאור, ולפמשנ"ל אין לשכר זה חשיבות ביחס לעצם הנס שהיה אלא כל עניינו הוא הארת הפנים והנשיקה מהקב"ה שחוץ מהצלת משה זכתה להארת פנים פרטית "ואני אתן את שכרך".

*

בדין ברכת שהחיינו בנר חנוכה

יש לדון א. באופן שהדליק ובירך שהחיינו בביתו, האם צריך לברך שוב אם אח"כ מדליק בבית הכנסת ב. הדליק בביהכ"נ ובירך שהחיינו האם יחזור ויברך בביתו שהחיינו ג. אם נמצא במקום שאפ"ל לראות נרות חנוכה אינו יכול האם יברך שהחיינו.

הנה נחלקו גדולי הפוסקים בדין אם הדליק בביהכ"נ ובירך שהחיינו האם יחזור ויברך בביתו שהחיינו, דעת הזרע אמת (ומובא בשע"ת סי' תרע"א ס"ק י"א) וכו"פ המשנ"ב (שם ס"ק מ"ה), שלא יחזור ויברך שהחיינו בביתו, אא"כ מוציא את בני ביתו. ומאידך האגר"מ (אור"ח סי' ק"צ) פליג ופסק שצריך לברך בביתו שהחיינו, ובאגר"מ (שם) הביא ראיה שאם הדליק בביהכ"נ ובירך שהחיינו שצריך לברך גם כשמדליק בביתו ולא כהמשנ"ב שמברך רק אם מוציא את בני ביתו, מדין שהחיינו של המגילה שמברך לדעת המג"א גם ביום וגם בלילה, ויש ליישב ראיה זו דשאני ברכת שהחיינו של המגילה לדעת הרמ"א כב' חיובים נפרדים ביום ובלילה, משא"כ בברכת שהחיינו של הדלקת הנרות הוא באותו זמן ולכן יצא י"ח בברכת שהחיינו בבית הכנסת אא"כ בא הוציא את בני ביתו.

ולפ"ר נידון זה תלוי האם ברכת שהחיינו של הדלקת נ"ח הוא חיוב על היום וכדין שהחיינו שברגלים, ונפ"מ לדינא שגם באופן שאינו רואה נ"ח כלל יברך שהחיינו, ואפ"ל בשוק וכדאיתא בעירובין (מ:.) וכך נקט המאירי בשבת (כג:.) וכך סברו המשנ"ב והזרע אמת, ולפ"ז כיון שיצא י"ח שהחיינו בהדלקת הנרות שבביהכ"נ א"צ לברך בביתו, ומאידך האגר"מ סבר כשיטות הפוסקים דחובת ברכת שהחיינו אינו חיוב על היום אלא על עצם ההדלקה, ולכן יברך שוב בביתו, ועיי"ש שהאריכו בראיות, ואכ"מ.

וצ"ב בדעת הזרע אמת (שם) דנקט שאם הדליק בביהכ"נ ובירך שהחיינו א"צ לחזור ולברך שהחיינו בביתו, ומאידך באופן ההפוך שאם הדליק בביתו ובירך שהחיינו פסק שחייב לברך שהחיינו בביהכ"נ (ודלא כפסקו של הב"ח פרשת וישב שנה א' הלכה י"א, ועיי"ש). וצ"ב כיון שסבר דברכת שהחיינו הרי הוא חיוב על היום וכמשנ"ל וכבר יצא י"ח, א"כ מה הסיבה שאם בירך שהחיינו בביתו שיחזור ויברך בביהכ"נ, וצ"ע.

והנראה לבאר ובהקדם דבר יש להציע את דברי הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ג ה"ה, דבכל יום ויום משמנות הימים גומרים את ההלל ומברכין לפניו וכו', אע"פ שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים, מברך עליה אקב"ו כדן שמברך על המגילה ועל העירוב וכו', וצ"ב מה הסיבה שהרמב"ם הוצרך להביא ממרחק לחמו ולהוכיח שמברכים על מצוה דרבנן ממגילה ומעירוב, שהרי הרמב"ם דן על הל' חנוכה, והיה צריך להוכיח מהא שחכמים תיקנו ברכה של אקב"ו להדליק נרות חנוכה, וצ"ע.

ועוד קשה דהנה השו"ע (סי' תרע"א סעיף ז') פסק, ומדליקין ומברכין בביהכ"נ משום פרסום הנס, והביא הברך הגולה (אות פ') דכמו שמברכין על ההלל דר"ח אע"פ שאינו אלא מנהג, ומקור זה מובא בריב"ש (סי' קי"א), והקשה בשו"ת חכם צבי (סי' פ"ח) על דעת השו"ע דפסק בהל' ר"ח (בסי' תכ"ב סי"ב) בדין הלל שאין מברכין על מנהג, וצ"ע. [ועיי"ש בבאור הגר"א שכוונת השו"ע כשם שמברכים על ההלל בליל הסדר, ועיי"ש].

והנה יש לבאר עפ"מ"כ המור וקציעה (אור"ח סימן תרע"ב) דשונה ברכת נרות חנוכה משאר ברכות המצוות, דברכות נ"ח הם חלק מעצם גוף מצות פרסום הנס, דאם הדליק ללא ברכה לא עשה כלום דמצונו בגמ' שהרואה אומר לצורכו הוא מדליק, שבזמננו לא היה תאורה וכו', והדלקת הנרות היו גם לצרכם ולא לצורך המצוה, ועיי' הברכה הוא היכר דההדלקה לצורך מצוה, וחשיב ש"הברכה עושה מצוה", משא"כ בשאר ברכת המצוות, שאינם שייכים לגוף המצוה ואינם מעכבים את המצוה.

ובזה כתב ליישב את קושיית האחרונים (ועיי' במג"א סי' תרע"א ס"ק ב'), דנחלקו הראשונים האם רשאי להדליק בברכה לאחר זמן שכלתה רגל מן השוק דשיטת הרמב"ם שאינו רשאי, וא"כ הוא ספיקא דדינא והוא סב"ל, ולפמ"ש"א"ש דברכת נ"ח אינה תקנה כשאר ברכת המצוות דרבנן, אלא חלק מגוף פרסום הנס שלא יאמרו לצורכו הוא מדליק אויש להקשות על גדר זה, דלפ"ז אם הדליק נר אחד ולא בירך יצטרך לברך אח"כ על שאר נרות הברכה וקיי"ל שלא יברך, וכ"פ הגרע"א (תנינא סי' י"ג), ובשע"ת (ס"ק ג') וצ"ע. [ובעיקר הקושיה יש ליישב, דשאני נידון זה שלדעת הרמב"ם אין מצוה "כלל", ובכה"ג לא שייך את הכלל של סב"ל].

ולפ"ז א"ש שיטת הרמב"ם שהביא ראה דמברכים על ההלל ממגילה ועירוב ולא מהדלקת נרות חנוכה, דיתכן שאה"נ גם מנרות חנוכה יש להוכיח שמברך אקב"ו להדליק וכו', אמנם יש מכנה משותף בגדר הברכות שבהלל ובעירוב ובמגילה, דהוי ברכת המצוות מדרבנן שאינם מעכבים את מעשה המצוה, משא"כ בנ"ח דהוי גדר שונה שעצם הברכות הם חלק וגוף מפרסום הנס כדי שלא יאמרו שלצרכו הוא מדליק. וכן בזה יש לפרש את שיטת השו"ע [סי' תרע"א ס"ז] שהזכרתי לעיל שמברכים על הדלקת נרות בביהכ"נ, ואע"פ שבהלל שיטתו שאין מברכים על המנהג, ולפמ"ש"א"ש דברכת נ"ח אינו כשאר ברכת המצוות שאינם שייכות לגוף המצוה ואינם מעכבות את המצוה, אלא חלק מעצם פרסום הנס דבהא פסק השו"ע שצריך לברך על המנהג, ובפרט בברכות של נר בבית הכנסת וכדאסבר לן הכל בו בריש סי' תרע"א, שהוא כדי לפרסם את הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפנייהם בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש שמו שמברכים אותו במקלות, שצורת הנס היא עיי' ההדלקה וגם עיי' הברכות, ולכן מברכים על מנהג זה. [ואולם אכתי יתקשי מהא על מה שהביא הבאר

הגולה ראה לשו"ע מדין ברכה של ההלל של ר"ח, ואכתי צ"ב].

ובזה יש לבאר את הברייתא במסכת סופרים (פ"ב ה"ו) ומובא בהגהות מיימוניות (פ"ג מהל' חנוכה ס"ק א') דפסקו שלאחר ברכת להדליק נר אומר הנרות הללו, ואח"כ שעשה ניסים ושהחיינו. וצ"ב דאמאי לא אמרינן שאמירת "הנרות הללו" הוי הפסק בין ההדלקה לברכת שהחיינו ושעשה ניסים, ולפמ"ש"א"ש דחייב הברכה הוי חלק מגוף מעשה המצוה, לכן בהא רשאי להוסיף הנרות הללו ואדרבה יש בהם יותר היכר דאכן מדליק לצורך המצוה ולא לצרכו.

והנה אמרינן בשבת (כג.) דהרואה מברך שניים שעשה ניסים ושהחיינו, ופרש"י שהרואה אין עליו לברך להדליק דהא "לא אדליק איהו" עכת"ד. וצ"ב מה הסל"ד שהרואה יברך להדליק דהא סו"ס לא הדליק אלא ראה בלבד ומה טרח רש"י לפרש, וצ"ע. ולפמ"ש"א"ש כיון דגדר ברכות נ"ח הרי הם חלק מגוף ועצם פרסום הנס, א"כ היה סל"ד דעיי' ברכת שעשה ניסים או שהחיינו בלבד אכתי יש צד דלמא לצרכו הוא רואה ונצרכו לברך ג"כ להדליק קמ"ל שא"צ לברך להדליק.

אדאיתנן להכי יש לבאר את פסקו של הזרע אמת שהזכרנו לעיל דלעולם שהחיינו היא חובת היום ויוצא י"ח מהברכה שמברך בביהכ"נ, ומה שפסק דאם בירך בביתו שהחיינו שיברך בביהכ"נ, י"ל דגדר הברכה בביהכ"נ אינו רק חובת פרסום הנס שיהיה גילוי דעת כדי שלא יאמרו לצרכו הוא מדליק וכדאסבר לן המור וקציעה לעיל, אלא חיוב בפני"ע לפרסם את המצוה מדין במקלות ברכו ה', ועיי' שכן מבואר בשו"ת מן השמים (שאלה כ"ה) שהשווה ודימה את דין קידוש בביהכ"נ בליל שבת לאחר מעריב, להלכות חנוכה [נוכ"כ באו"ז תשנ"ב אות ט'] ועיי' במש"כ בסי' ל"א בהרחבה.

והעולה לן א. הדליק בביהכ"נ ובירך שהחיינו א"צ לחזור ולברך בביתו אא"כ כוונתו להוציא ב"ב. [זרע אמת, משנ"ב תרע"א ס"ק מ"ה] ומאידך לאגר"מ (שם) צריך לברך ב. בירך ברכת שהחיינו בבית לדעת הזרע אמת וכן מיייתה משמיה דחזו"א שיחזור ויברך שהחיינו בביהכ"נ, שגדר חיוב ההדלקה בביהכ"נ הוא חיוב חדש של פרסום הנס משום מקלות ברכו את ה' ולא רק לאפוקי שלא יאמרו לצרכו הוא מדליק וכמשנ"ל ולדעת הבא"ח (שם) לא יברך. ג. נמצא במקום שאפי' לראות נרות חנוכה אינו יכול יברך שהחיינו אפי' בשוק דהוי חובת היום [מאירי בשבת (כג.) וכ"פ השעה"ת סי' תרע"ו ס"ק ג'].

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון

בגמ': בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא איניו, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל תמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחוס, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. **לשנה אחרת** קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.

בספרים מקשים מדוע 'לשנה אחרת' קבעום ועשאום ימים טובים ולא קבעו מיד באותה השנה יו"ט לדורות להודות ולהלל להשי"ת על נסיו ונפלאותיו. כן הקשו בספרים הק' מדוע דווקא לזכר נס חנוכה ופורים קבעו חז"ל יו"ט לדורות, ולא לשאר ניסים שאירעו לאבותינו כדוגמת הבאר והמך. הרי עם ישראל בתחילת התקומות היה משופע

בניסים, ולא זאת אף זאת מה רבותא בנס פח השמן, הרי בבית המקדש היה תדיר ניסים, ועשרה ניסים נעשו בבית המקדש וכו'. הלא דבר הוא.

הנה התירוץ על קושיית אלו כפי המובא בנתיבות שלום למרן אדמו"ר מסלונים זי"ע, ואכתוב זאת בשפתנו אנו, שאצל היהודים אין חגים שהם 'זכר' למה שהיה ואיננו, החגים הם כמו שידור חוזר למה שהיה בעבר שמתחדש בכל שנה ושנה, כך בחנוכה, כך בפורים וכך בכל מועד. מעמד הר סיני חוזר על עצמו בכל שנה יצי"מ נס פורים וכו'. ולקרב אל השכל נאמר: אהבת אב גוברת לבן ולכן מעניק לו תשורה, לאחר תקופה אהבת אב גוברת לבנו ואינו מעניק כרגע תשורה = גילוי האהבה בתוקפו באופן שווה, אך הנהגת האב שונה. כמו כן לעניינינו, גילוי האהבה שהתגלה בחנוכה ובפורים ובשאר עתות צרון חוזר על עצמו מידי שנה בשנה באופן שווה, כל שנה ה' מגלה אהבתו אלינו כבימים ההם, אך ההשפעה שונה, ואין את הניסים שהיו לנו אז, אבל בבתי גוואי הכל ישנו, וחוזרת החיבה שהייתה בימים ההם באותו הזמן, ממילא כל שנה בחנוכה ישנו את אותו הגילוי בדיוק אבל אינו נראה לעין [צדיקים חשים זאת] ממילא החגים אינם זכר אלא הם שידור חוזר כפי הנ"ל, וממילא הניסים והגילויים שאין להם שידור חוזר לא תיקנו עליהם יו"ט.

לכן לא קבעו את החג באותה השנה, אלא אך ורק ל'שנה אחרת' מדוע? משום שהמתינו לשנה הבאה לראות האם ישנו שידור חוזר, האם הגילויים חוזרים על עצמם מידי שנה בשנה או הם גילויים לדורם ולשעתם באופן חד פעמי, וזאת הרגישו חז"ל בקדושתם שאכן כן, נס חנוכה ופורים חוזרים על עצמם כל שנה, לא בצורה נראית אלא בבתי גוואי, ודו"ק.

ואולי יש כאן רובד נוסף: ימים אלו מורים לאדם, תודה, תשבח, טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון, תבוא אליו בתוף ובכינור עד בלי די...באופן קבוע עליו להודות לה' ית' על כל החסדים שעושה עמנו וכמושי"כ דוד מלך ישראל בספר התהלים "יְאֲנֵי תַמִּיד אֶיחָל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתְךָ תַמִּיד אֵיחָל, אֲבָל תַמִּיד אוֹסִיף עַל תְּהִלָּתְךָ. ובלאו זמנים אודה? בכל זמן, ועל מה? גם על הניסים שמעל הטבע כדוגמת חנוכה שפח שמן שמספיק ליום דלק שמונה ימים, וגם על הניסים שבתוך הטבע, שבדיוק אסתר הולכת למלך, ובדיוק מרדכי שומע את בקתו ותרש ובדיוק שנת המלך נודדת ובדיוק המן בא לחצר הפנימים וכו' וכו'.

ב' הימים הללו ב' החגים הללו חנוכה ופורים המוכנים לישועה על נסים טבעיים ונסים על טבעיים זועקים לעברנו תודו! שבחו! אבל לא רק באלו הימים, אלא בכל עת, על כל סוגי הנסים. לכן לא קבעו על נסים נוספים שיהיו עליהם חגים, משום שדי לנו בב' אלו, די לנו בהם שהם מלמדים על כלל כולו שעלינו להודות על ב' אופני הנסים ובאופן תמידי.

וזוהו הרמז לשנה אחרת – עוברת שנה, הזמן חלף הלך, אבל רעננות השמח וההודיה לא תחלוף לעולם, כי עלינו להודות ולא לתת לשגרה להשכיח את הכרת הטוב והתודה למלך א-ל חי וקיים.

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל

ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י

הרב יצחק קורלנטיקי

נרות-חנוכה במנייני החצרות

מהו מקור הדלקת נרות-חנוכה בבית-הכנסת, ומה הטעמים לכך? האם מברכים על ההדלקה בבית-הכנסת ויוצאים בה ידי חובה? במסיבות ואירועים הנערכים בימי חנוכה, האם מדליקים נרות-חנוכה ומברכים? כיצד יש לנהוג בהדלקה שברחבת הכותל המערבי? האם מדליקים נרות-חנוכה במנייני החצרות, המתקיימים בתקופה זו בעקבות גנף הקורונה?

שאלה: כידוע, רבים ממשיכים להתפלל בחצרות ובחנייות הבתים. האם כאשר מתפללים שם מנחה וערבית בימי החנוכה, מדליקים שם נרות חנוכה בברכה, כפי שנוהגים להדליק בבית-הכנסת, או כיון שאינו בית-כנסת, אלא מקום ארעי, עד יעבור זעם, אין לברך על ההדלקה?

טעמי ההדלקה בבית-הכנסת

תשובה: כידוע, מלבד החיוב על כל אחד ואחד להדליק נר חנוכה בביתו, לבני ספרד כל משפחה ומשפחה, ולבני אשכנז כל אחד ואחד, נהגו מזה כשמונה-מאות שנה להדליק נרות-חנוכה בבית-הכנסת, וכמה טעמים נאמרו לכך: א. כדי להוציא ידי חובה את מי שאינו מדליק בביתו, מכל סיבה שהיא. כן כתב בארחות חיים (הלכות חנוכה אות יז) וכן כתב הכל בו (סי' נ). ב. זכר להדלקת הנרות שהיה בבית-המקדש, ובבית-הכנסת שהוא מקדש מעט, מדליקים בו נרות חנוכה זכר למקדש. כן כתב בספר המנהיג (הלכות חנוכה עמ' תקלא) ובארחות חיים (שם). ג. כדי לפרסם הנס ברבים. וכ"כ המאירי בבית הבחירה (שבת כג ע"א) וזה שנהגו להדליקה בבית הכנסת, עיקר הענין משום פרסומי ניסא, ולא לכוונה אחרת.

וכך ביאר בשו"ת הריב"ש (סי' קיא) לפי שכיום מדליקים אנו בתוך הבית, וכדברי הגמרא (שבת כא ע"ב, שו"ע סי' תרעא ס"ה) ש"בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו", ומאז שהיתה שעת הסכנה, שינו מקום הדלקת נר חנוכה מבחוץ והעמידו על עיקר התקנה לפרסם הנס ומדליקים בפנים. ויש הנוהגים הידור, למצוה מן המובחר, להדליק בחוף או בחלון, שהוא פרסום הנס גדול יותר, אך מעיקר הדין אפשר להדליק בפנים. וכיון שנתמעט ענין פרסום הנס, מדליקים נרות חנוכה בבית-הכנסת, כדי לתקן את ביטול פרסום-הנס הגדול כאשר הדליקו בחוף.

הדלקה במסיבות ואירועים

לטעמים אלו יש בזה נפקא-מינה, כאשר עורכים מסיבות חנוכה ברבים, וכן שמחת בר-מצוה, אירוסין, נישואין, שבע-ברכות, הילולא וכיו"ב, האם להדליק שם ולברך על הדלקת נרות חנוכה. אם טעם הדלקת נרות בבית-הכנסת הוא זכר להדלקת הנרות בבית-המקדש, הרי זה שייך רק בבית-הכנסת, ואין לך בו אלא חידוש, שרק בבית-הכנסת, ולא במסיבות ואירועים. אך להטעם שהוא כדי להוציא ידי חובה את מי שאינו מדליק בביתו, וכן כדי לפרסם הנס ככל האפשר, הרי זה שייך גם במסיבות ואירועים, ולא רק בבית-הכנסת. ואכן, רוב הראשונים הביאו הטעם משום פרסום הנס.

המקור למנהג ההדלקה בבית-הכנסת

ואמנם מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת אינו מוזכר בתלמוד, לא בתלמוד בבלי ולא בתלמוד

ירושלמי, ואף לאאחר התלמוד, בתקופת הגאונים, לא הוזכר מנהג זה, ואף לא הוזכר בדברי רש"י, הרי"ף והרמב"ם. מי שהיו הראשונים שהזכירו מנהג זה הוא בספר המנהיג (הלכות חנוכה עמ' תקלא, אות קמח) וכן בספר העיטור (הלכות חנוכה) לחכמי צרפת, לפני כשבע-מאות וחמישים שנה, וחזרו על זה מהר"ם מרוטנבורג (ח"א סי' קלו, דפוס פראג ח"ד סי' טו), הריב"ש (סי' קיא), הסמ"ק (סי' רפ בהגהות הר"פ), הטור (סי' תרעא), רבינו דוד אבודרהם (סדר תפלת חנוכה ופירושה, וכן בערבית של שבת), שו"ת תרומת הדשן (סי' קד, ובלקט יושר ח"א עמ' קנא) והביאם בשו"ע (סי' תרעא ס"ז): "מברכים ומדליקים בבית-הכנסת, משום פרסומי ניסא", הרי שהדגיש מרן הטעם משום פרסומי ניסא, שזהו עיקר הטעם.

אמנם יש פוסקים הדנים על עצם מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת, מקורו ומהותו. בין התוקפים בחריפות את מנהג זה, אף-על-פי שכבר בימייהם היה המנהג נפוץ בכל קהילות אירופה, כאיטליה, צרפת, ספרד ועוד, כתב בשבלי הלקט (סי' קפה) בשם בעל העיטור, שנהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, וכתב על זה ש"גם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת, ולא ידענו שורש וענף למנהג הזה. ומורי רבי יהודה נר"ו היה נמנע מלהדליקה, שלא לברך עליה, וכן דעתי נוטה, כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו, מה צורך להדליק בבית הכנסת. ואילו היו אורחים ישינים בבית הכנסת, היו הם צריכין להדליק, דקיימא לן שאכסנאי חייב בנר חנוכה, ואם אין שם אורחים, מה צריך להדליק. ושמא מפני שהיא בית-דירה לחון בית-הכנסת נהגו כן, ואם כן עתה שאין בהם בית-דירה, אין להדליק".

אולם כאמור, רוב הראשונים הזכירו מנהג זה וכתבו כמה טעמים לכך. ומרן הבית יוסף (סוף סי' תרעא) כתב כי מה שנוהגים להדליק נרות חנוכה בבית-הכנסת, נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו נרות חנוכה. וכמו שתיקנו קידוש בבית-הכנסת משום אורחים. והביא הטעם שכתב הכל-בו (שם), לפי שיש בזה פרסום גדול. וכך נהגו הכל להדליק נרות חנוכה בבית-הכנסת.

ברכה על מנהג

אף בני ספרד מברכים על מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית-הכנסת, למרות שלפי מנהגם אין מברכין על מנהג קריאת ההלל בראש חודש, וכמו שכתב מרן בשולחן ערוך (סי' תכב ס"ב) כדברי הרמב"ם (הל' ברכות פ"א הלכה טז, פ"ג מהל' חנוכה): "כל דבר שהוא מנהג, אף על פי שמנהג נביאים הוא, כגון נטילת ערבה בשביעי של חג, ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת ההלל בראשי חודשים ובחול המועד של פסח, אין מברכים עליו", ומרן בשו"ע כתב שכן נוהגים בכל ארץ ישראל ובסביבותיה. הרי שלא מברכים על מנהג, ואם כן לכאורה לא היה לנו לברך על ההדלקת נרות-חנוכה בבית-הכנסת, שהיא מנהג. וכבר עמד בזה בשו"ת חכם צבי (סי' פח). אולם יש לחלק בין מנהג למנהג, דשאני הכא דאיכא במנהג זה פרסומי ניסא. וראיה לזה מהלל של פסח שמברכין עליו, כפי שפסק בשו"ע (סי' תפז ס"ד), וכפי שביאר הגר"א (שם וכאן) שדוקא במנהג קל, כמנהג חיבוט ערבה, שאינו אלא חבטה בעלמא, אין מברכים, ולא במנהג שבו לפרסם הנס ברבים.

זמן ההדלקה בבית-הכנסת

בני ספרד, הנוהגים להתפלל מנחה וערבית בסמיכות, נהגו להדליק נרות חנוכה שבבית-הכנסת בין תפילת מנחה לערבית, עם שקיעת

החמה, ואף על פי שזמן הדלקת נרות חנוכה לכל אחד בביתו הוא בצאת הכוכבים, מכל מקום הואיל ואי אפשר לעכב את הקהל שיוצאים מבית-הכנסת מיד אחר תפילת ערבית, לכן מדליקים עם שקיעת החמה בין מנחה לערבית, כדי שבמשך כל זמן תפילת ערבית יראו הציבור את נרות החנוכה, ויש פרסומי ניסא. ואילו היו צריכים להמתין עד אחר ערבית, לא היה פרסומי ניסא כל כך בהדלקתם בבית-הכנסת, כי מיד הקהל יוצאים לקיים מצות הדלקת נר חנוכה בביתם.

הדלקת נרות חנוכה ברחבת הכותל המערבי

ברחבת הכותל המערבי המנהג פשוט שמברכים ומדליקים נרות-חנוכה בברכה, בין מנחה לערבית, ויש בדבר פרסומי ניסא. וגם ברחבת הכותל הגדולה, שאינה מקורה, מדליקים שם נרות-חנוכה ומברכים. ואמנם דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל היתה שלא לברך ברחבת הכותל, ורק אם מדליקים במערה יכולים לברך, אולם מרן אאמו"ר זצ"ל כבר לפני כחמישים שנה חלק עליו, וכך נהג בעצמו בעת שכהן כרב הראשי לישראל, משנת תשל"ג, שבירך בימי החנוכה על הדלקת הנרות אף ברחבה הפתוחה, שיש דין בית-הכנסת לכל הרחבה, כולל המקום שאינו מקורה.

האם יוצאים ידי חובה בהדלקה בבית-הכנסת?

אין יוצאים ידי חובה בהדלקת נרות חנוכה שבבית-הכנסת, ואף המדליק בברכות בבית-הכנסת או בכותל המערבי וכיו"ב, כתב בשו"ת הריב"ש (סי' קיא) שחוזר ומדליק בביתו, לפי שמצוות חנוכה "נר איש וביתו", וחוזר ומברך את כל הברכות (וביום הראשון גם ברכת 'שהחיינו') בהדלקתו בביתו, כדי להוציא את בני ביתו ידי חובתם.

אם הוא מתגורר לבדו בביתו, והדליק נרות-חנוכה בבית-הכנסת במעמד הציבור, ובירך כל הברכות, כשמדליק בביתו לא יברך אלא ברכת 'להדליק נר חנוכה' בלבד, ולא יחזור לברך בביתו 'שעשה נסים' ו'שהחיינו' ביום הראשון, מפני שכבר בירך ברכות 'שעשה נסים' ו'שהחיינו', ויצא ידי חובה.

הדלקה במנייני חצרות הבתים

יש להדליק נרות ולברך גם שמתפללים מנין שלם בחצרות הבתים או בחנייות וכדו', אך לא במקום שיש צירוף מנין דרך מרפסות הבתים, שניים מכאן ושניים מכאן וכו'. וכבר אמרנו לענין תפילה וחזרת הש"ץ וקריאת התורה, זה עצמו אינו פשוט בכלל, ויש בזה מחלוקת. ואמנם יש כמה שהקילו בזה, אך דעת רוב ככל הפוסקים, כשלושים וחמש ראשונים ואחרונים, ובהם הרמב"ן, האור זרוע, הרקאנטי, הרשב"ץ, מהר"י אבוהב ומרן השו"ע, דעתם שזו ברכה לבטלה. וכך למדו רוב האחרונים בדברי מרן השו"ע. ועל כן למרות שיש בזה מחלוקת, מכל מקום עלינו ללכת אחרי רוב הפוסקים החשובים. ולכן פרסמנו שאין לערוך חזרת הש"ץ וקריאת התורה דרך צירוף מרפסות הבתים. וכמו כן לענין הדלקת נר חנוכה, אם עומדים מפוזרים במרפסות, אינם מצטרפים למנין כדי להדליק נר חנוכה בחצר. אך אם יש עשרה בחצר ומתפללים שם מנחה וערבית, מדליקים ומברכים, שדינו כבית-הכנסת.

וגם במסיבות הנערכות באולמות בלילי חנוכה, שמשמיעים בהם דברי תורה לקרב את ישראל לצור מחצבתם, נוהגים להדליק נרות חנוכה בברכה בשם ומלכות, משום פרסומי ניסא, כי מאחר וקהל גדול מתאסף במקום, לא גרע מבית הכנסת שמדליקין בו נרות חנוכה לפרסומי ניסא. ומה טוב להתפלל שם ערבית בציבור. וכן כתב בספר משנת יעקב (להגר"י רוזנטל בהל' חנוכה עמ' רס), וכן הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל בספרו שו"ת אז נדברו (ח"ה סי' לו, וח"ו

סי' עה, וחלק יא סי' לב (ולד) ובהערותיו לספר מועדי ה' (משולמי, עמוד סא), שו"ת בית מרדכי (סי' מא), שו"ת יד נתן (ח"ב סי' כה), וכן שו"ת משנה שכיר (סי' רב) דזיל בתר טעמא שהוא משום פרסומי ניסא במקום שיש עשרה, כי פעמים רבות הפרסום במסיבות אלו הוא גדול ביותר.

כמובן שכאשר ממתיינים בקופת-חולים או בתחנת אוטובוס וכיו"ב בודאי שאין מדליקים שם, אך במסיבות ואירועי שמחה כשנועדו להם יחדיו לשבת שם, מדליקים ומברכים, ועדיף שגם יתפללו שם תפילות ערבית.

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום ישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות:

8033050@gmail.com
חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפסח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

עומד ומטיב את הנרות
הקדמונים דרשו רמז בפסוק **"שרפים עומדים ממעל לו"** – כי בכל בלילות החנוכה מדליקים שלושים ושש נרות, ומעליהם מעמידים את ה'שמש', אלה המשמשים להדלקה. המה עומדים ממעל לו נרות החנוכה.

הבה נתבונן במנורת החנוכה. הביזכים מלאי שמן, הפתילות ניצבות הן, ואז בא ה'שמש' ומצית בהם את האור. נרות הקודש מבליחים ומרצדים מכח ה'שמש' שהעביר אליהם את הלהב. ה'שמש' עצמו 'חול', אין בו קדושה. תפקידו לשרת את האחר, להדליק את הנרות. אך אותו נהגו לכבד ולהעמיד גובה מעל הנרות.

זה"ל דרשו כי מלמדי תינוקות, מצדיקי הרבים, דומים למלאכי ה'. שלוחים, עושי דברו. לעצמם לא זקוקים למאומה. ממלאים תפקיד. להאיר האחר, להצית בהם לבת אש לעבודת ה'. **להבין ולהשכיל** – 'בפועל יוצא' (בבנין הפעיל) להעניק בינה ושכל, וראים עצמם פשוטים וקטנים, חולין וקטנים הם בעיניהם, בענות חן והצטננות, מלאכים-שרפים אלה עומדים ממעל לו, ככוכבים בשמי רבם, המאירים לעולם ועד באור יקר.

זכיתי לעבוד טו"ב שנים במחיצת מלמד ש'חי את העבודה', אין לו בחייו כמעט מעבר לעשייתו ושעותיו הארוכות בחיידר. לאחר שפרש לגמלאות התבטא באזני 'ברוך השם, הצטרפתי לכולל בעלי בתים. כעת אני זוכה ללמוד. הרי, מה הספקתי בחיי מעט 'הכונס', חורש"י, קצת דינים ונביא. **עכשיו אני משלים**!". הבטתי בו בהערצה גלויה! עכשיו אתה משלים! הרי הנך מושלם! 30 שנות 'הכונס' למאות תלמידים! כיוונת את צעדיך בשבילי הגמרא, ליטשת את ליבם הטהור לאהבת התורה, עשרות שנות חומש רש"י, סימנת לבנים מעשי אבותיהם, פסוקי מקראי קודש, ש"סים שלימים סיימת! תורות שלימות שרטטת וכתבת על לוח ליבם! אך הוא בשלו, אין בידי מאומה... 'שמש' זה עומד מעל הנרות. רואה עצמו 'נר חול', קטן הוא בעיני עצמו וגדול בעיני ה' המביט אל יראיו, גבורי הכח, מלאכי עושי רצונו. **משתמשים לאורו!** **ומאן לסביבון**. טבעי שסביבון העומד על חודו ייפול על צידו. כיצד הוא זקוף ומסתובב? בחוקי הפיסיקה ישנם ארבעה כללים שיבאו לסיבובים יציבים וממושכים. א': להתחיל ישר. ככל שתנועתו

הראשונית ישרה, כך תימשך תנועתו. ב': להפעיל כח תנועה חזק ומשמעותי. ככל שכח התנועה חזק יותר כך תימשך התנועה הסיבובית. ג': ככל שהחוד דק יותר כך ימעט החיכוך במשטח שתחתיו, ותימשך התנועה הסיבובית. ד': סביבון קצר, נמוך ושטוח, מתחכך פחות באוויר שסביבו, וממילא תנועתו הסיבובית תיארך. על ה'שמש' המבקש להפעיל ולעורר נפש תלמידיו, להביאם לעמידה יציבה לבל יפלו ולבל ייכנעו לרוחות הזמן, יקפץ על יסודות אלה: חינוך ישר וטהור, יפעיל בהם מלוא כוחו ומרצו, יצמצם מגעם ב'קרקה עולם', ויחנכם לנמיכות וענוה (ע"י נמיכותו וענוותנותו שלו), כי הגבוה נופל... 'כח התנועה' אינו נמשך לנצח, לכן עלינו להפעילו בצורה מיטבית לבל ייפול - עד שיהיה ביכולתו להניע ולהפעיל את עצמו בס"ד.

אהרן הכהן הוא דוגמא ל'מלמד' האופטימלי. רוכן לעבר 'בני כיתתו', ה"ה בני ישראל, בשלום ובמישור, אוהבם באמת וכך מאהיב בקרבם את הקב"ה. חלשה דעתו שלא נטל חלק בקרבנות הנשיאים, אך הקב"ה מכריז **בקול המחזהד עד היום**: "שלך גדולה משלהם, שאתה עומד ומטיב את הנרות". כמו 'שמש' זה, **עומד** ופועל ללא לאות, מטיב האחרים, מכין את הנפ"ש לקבלת האור, ניקוי הנר מפסולת, מילוי בשמן זך, יישור הפתילה, ויעש כן אהרן – 'מלמד' שלא שינה, תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבקות הוא! בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ' 123ymm@gmail.com חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת וישב
באלו מקומות בפרשה נקט הכתוב "לשון קצרה" ו"דרך קצרה"?
היכן נרמז יצחק אבינו? ואברהם אבינו?
היכן מצאנו לשון "מנין"? ולשון "זמורות"? לשון "שנה"? ולשון "כלי מילת"?
איזו לשון אמר יצחק בפרשת תולדות (2), יוסף בפרשתנו, יעקב בפרשת מקץ, ומשה רבינו בפרשת כי תשא?
באיזו לשון בפרשה דרשו בחז"ל "עת מזומנת לפורענות" (סנהדרין קב).? ואיזה מקום המוזכר בפרשה הוא מקום מזומן לפורענות?

חדוותא דאפטרותא הפטרת שבת חנוכה (זכריה ב' ד)
היכן מצאנו לשון "התראה"? ולשון "התרה"? ולשון "ניו"?
היכן מצאנו לשון "נביא" (הוריות יג).?
תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת: 7628366@okmail.co.il

תשובות לחדוותא וישלח אלו דברים שלח יעקב אבינו לעשו (לדעה אחת) מלבד בהמות?
(לב, יד) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו: רש"י ומדרש אגדה מן הבא בידו, **אבנים טובות ומרגליות**, שאדם צר בצרו ונושאם בידו. **והיכן מצאנו שקיים יעקב אבינו הנדר שנדר בפרשת ויצא (2)?**

(לב, יד) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו: ופירש"י דבר אחר מן הבא בידו, מן החולין, שנטל מעשר, **כמה דאת אמר עשר אעשרנו לך**, והדר לקח מנחה:

(לה, א-ז) ויאמר אלקים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ונעשה שם מצבה לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך וכו' ויבא יעקב לזה אשר בארץ פנען הוא בית אל וכו' ויבן שם מצבה וכו'.

מנין שבן י"ג שנים נקרא "איש" (נזיר כט: ברש"י)?
(לה, כה) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר:

וכתב רש"י (נזיר כט: ד"ה ור' יוסי) **"אבל בן י"ג מצינו שקראו הכתוב איש** כדכתיב (בראשית לד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו וגמירי שמעון ולוי בההיא שעתא **בני י"ג שנה** הוו והרוצה לחשוב יצא ויחשוב:"

ומנין שאין אשה מצווה על פריה ורביה (יבמות סה:)?

(לה, יא) אני אל שדי פרה ורבה וכו'. ואיתא בחז"ל **"יבמות סה: "**האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה וכו' מנא הני מילי וכו' רב יוסף אמר מהכא, אני אל שדי פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו."

היכן מצאנו לשון "חלולה ומנוקבת"?
(לה, טז) ויקטעו מבית אל ויהי עוד **פברת הארץ** לבוא אפרתה ויגלד רחל ויתקש בלדתה: ופירש"י כברת הארץ. ואגדה (ב"ר פב, ז), בזמן שהארץ **חלולה ומנוקבת ככברה**, שהניר מצוי, הסתיו עבר, והשרב עדיין לא בא.

ולשון "עקשה"?
(לג, יג) ויאמר אליו אדני ידע פי הילדים רפים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן: ופירש"י ודפקום. כמו קול דודי דופק (שיר השירים ה, ב), **נוקש** בדלת:
לשון "ברכת שלום"?

(לג, יא) קח נא את ברכתי אשר הבאת לך ופירש"י ברכתי. מנחתי, מנחה זו הבאה על ראיית פנים, ולפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום, וכל ברכה שהיא לראיית פנים, כגון ויברך יעקב את פרעה, עשו אתי ברכה (מלכים-ב יח, לא), דסנחרב, וכן לשאול לו לשלום ולברכו (שמואל-ב ח, י), דתועי מלך חמת, **כולם לשון ברכת שלום הן**.

ולשון "אבק"?
(לב, כה) וינתר יעקב לבדו ויאבק איש עמו ופירש"י ויאבק איש. מנחם פירש ויתעפר איש, מלשון **אבק**, שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי נענועם.^{טז}

חלק מאיזה פסוק בפרשה נאמר (לכל הנוסחאות) בבקשות שלאחר ברכת המזון?

(לג, יא) קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלקים וכי יש לי כל וכו' ואיתא בחז"ל (ב"ב יז). "ת"ר שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא אלו הן אברהם

^{טז} ששמעון ולוי נולדו בשנה השמינית שהיה יעקב בפדן ארם, ולאחר שבע השנים שעבד יעקב בלאה ושנת עיבורם של ראובן ושמעון, ולאחר מכן עבד יעקב שש שנים נוספות ברחל ושש שנים בצאן של לבן, ושהה שנה ומחצה בסוכות קודם שבא לשכם.
^{טז} וכן איתא בחולין (צא). "דאמר ר' יהושע בן לוי מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד כתיב הכא בהאבקו עמו וכתבי התם (נחום א, ג) וענן אבק רגליו"

יצחק ויעקב אברהם דכתיב ביה (בראשית כד, א) **בכל** יצחק דכתיב ביה (בראשית כז, לג) **מכל** יעקב דכתיב ביה (בראשית לג, יא) **כל**, שלשה לא שלט בהן יצר הרע אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו **בכל מכל כל** וכו'.

ועל פי לשון זו אומרים בבקשות שלאחר ברכת המזון לכל הנוסחאות "הרחמן הוא יברך וכו' כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב, **בפל. מפל.**"

ד. **כאיזו הנהגה בפרשה נהג רשב"י בצאתו מן המערה (שבת לג:)?**

שתיקן דבר באותו המקום שבו לאחר שנעשה לו נס.

וכן איתא בחז"ל (שבת לג:)^צ "אמר הואיל ואיתרחישי ניסא איזיל אתקין מילתא דכתיב (בראשית לג, יח) **ויבא יעקב שלם** ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו (בראשית לג, יח) **ויחן את פני העיר** אמר רב מטבע תיקן להם ושמואל אמר שווקים תיקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם"^ד.

חידווא דאפטרטא וישלח (עובדיה א')

ז. **איזה דבר משותף להפטרה זו ולהפטרת מנחה של יום הכיפורים?**

שבשתיהן קוראים בהפטרה אחת נביא שלם מתרי עשר.

ז. **היכן מצאנו לשון "שבר" (ע"י רש"י שיר השירים ב, יד)?**

(ג) ודון לך ה' שייאן שְׁכַנִי בְּחַגְגֵי סֻלְע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אִמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹדֵנִי אֵרֶךְ: ופירש"י שוכני בחגוי סלע. סומך על משענת אבותיו אברהם ויצחק והם לא יועילו לו, חגוי כמו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכו'.

ועל הכתוב (שיר השירים ב, יד) יונתי בחגגי הסלע וכו' פירש"י בחגוי. בנסיק והוא לשון שבר ודומה לו (תהלים קז) יחגו וינועו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכשהן רביס קורא להן חגוי וכן קצה קצוי וכן (שמואל כ ז) ויכרות את מדויהם:

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ כתב חידה לפרשת וישב

^צ ודורשי רשומות מצאו בכך שמעשה זה הוא בדף ל"ג רמז ליום נספירתו של רשב"י, ואפשר להוסיף ע"כ שהפסוק שהביאה הגמ' מפרשתנו אף הוא מפרק ל"ג, והוא פסוק י"ח, רמז ל"ח באייר.

^ד ונראה לומר שלא בכדי למד רשב"י ממעשיו של יעקב אבינו כאשר ניצל מעשו הרשע, שאף טענת רשב"י (שם) שכל מה שתקנו מלכות רומי גשרים ומרחצאות וכו' עשו בשביל עצמם היא בבחינת מלחמה באדום, ועל זה נתחייב הריגה וממנה ניצל, על כן ביקש לעשות כמעשיו יעקב אבינו כאשר ניצל והנה המתבונן יראה, שהדברים שעשה יעקב כאשר ניצל הם מעין הדברים שעשו מלכות רומי, שאף הוא תיקן שווקים ומרחצאות, אלא שרומי לא עשו אלא בשביל עצמם ויעקב ביקש להטיב עם אנשי העיר.

ובביאור העניין נראה שמידת אדום רומי היא כידוע בשם הגר"א, מידת החזיר ש"פושט טלפיו ואומר טהור אני", דהיינו שלפני חוץ פועל לתועלת העולם, אבל בפנימיותו הוא טמא, לפיכך הוא מראה את הסימן החיצוני (שהוא מפריס פרסה), וחסר לו הסימן הפנימי (שהוא מעלה גרה). ולעומת זאת ישראל אפילו כאשר חיצוניותם מקולקלת פנימיותם טובה היא. ומטעם זה כאשר גילה רשב"י את מצפונם של רומי שאינם מבקשים להטיב רדפו אחריו להרגו. (וע"ז אמר בהפטרה "איך נחפשו עשוי נבעו מצפוני").

על כן בהינצל יעקב מעשיו הוציא לפועל את מידתו מידת האמת ושקד להטיב עם הזולת כנגד מידת עשוי שבחיצוניותו הוא טוב ובפנימיותו מקולקל ועל דרך זו נוכל לומר משום כך עשה רשב"י כמוהו לאחר שנלחם עם עשוי וגילה מצפוניו וניצל מהם.

בְּבוֹרֵי הַחֵיל ה' עִמָּכֶם
וְאֵל תִּזְדַּלְזֹל בְּמַנְהַג זְקַנְתְּכֶם
שֶׁלֹא נְבוּא, כָּל בְּקָר בְּקִשְׁו
וְחֻכְמַת הַמְּסָפֵן זְכָרו וְדַרְשֵׁו
נִשְׂיָא וְאַחֵו פִּישְׁאָר וּזְבִילֹן
בְּאִהְבָה, הוֹן בֵּיתוֹ לֹא יִקְבְּלוֹן
צָאָצֵא שֶׁל מוֹכֵר שְׂאֵכֵל וְשִׁתָּה
שְׂלִיחַת יָד לְבָד, לֹא שְׁוֹתָה
עַל כִּפֵּל פְּרִיתוֹת כְּמַה פְּרוּשִׁים
מְקַל בְּמוֹעֲדוֹת וּמְחַלֵּל קִדְשִׁים
גַּם הַמְּבַטֵּל וְהַלּוֹמֵד וְלֹא מְלַמֵּד
מְלַבֵּין פְּנִים וּמִימֵר בְּרִית, שְׂמַד
אֲדוּנִי, שְׂבַעְתִּי וְחַנּוּנִי קַל
נִשְׂבַּרְתִּי וְנִדְפַתִּי, לְבִי קִבֵּל
שִׁים לְב וְאֵאֵכֵל נִמֵּת נְזַהֵרְתָּ
הִנֵּה הַפְּתוּרֹן וְאַתָּה לֹא מַצְאָתָּ?
*

כתב חידה לחנוכה
מְכַנְסִים וּמוֹצִיא חֲמֻדַּת יָמִים
הַקְּנִיסָה בְּזוּג תּוֹאֲמִים
וּבְיַחֲדִיד הַמְּרַבֵּה צֶאֱת מְבוֹשָׁשִׁים
*

לְצַד הַיָּם הַיָּה הַיָּם אֶפְלוֹ בְּטַבַּת
בְּתַנְיָא שְׂלֹא תֵהָא אִמָּה חֵבַת
*

אוּלֵי לֹא יַבְיַנְו וְלָטְעוֹת עֲלוּלִים
וְלָכֵן מְטִים פֶּלֶם וְלִמְרָזוֹ עוֹלָמִים
*

בְּנִים צוֹרְבִים לַנְּזָחַר
וְלִילֻדְתָּ, חַס וְחֵלְיָהּ, לְסוּף נְמָחַר
*

סָרְסָם הַנִּזְדוֹ מַצְאָא עַל רֵאשֵׁו
וְשׁוֹב, לְמַבְרָאשׁוֹתָיו לְאַחַר יְצִיאַת נַפְשׁוֹ
*

מְקַטְיָכִי הַקְּטֻרֶת בּוֹ נְסִפְרִים
נְמַשֵּׁל לְיוֹרְדַת חֲצוּבָה מְפֹרֹזִים
*

הַנְּסָרְסָם נְצַל פְּרוּחַ נוֹשֶׁבַת
מִפְּנֵי חֵלְיַת שׁוֹדְדִים מְתַעַבֶּת
*

לְאַחַר שְׂפָעַס וְנִזְרָקוֹ לְשִׁבְרוֹן
עַל רֵאשׁ עֶטוּר בְּקוֹצֵי עֵירוֹן
*

נִתְבָּרְכָה אִשֶׁת הַבְּבֵלִי שֶׁבִשְׁלָה
מָשׁוּם שְׁעִשְׂתָּה רְצוֹן בַּעֲלָה
*

נִסִּים בְּשִׁמּוֹנָה לְזָכֵר תְּשׁוּעָה
וְיַחַד עִם הַגְּבוּהָ לְתַפְאֳרָה
נִגִּיעַ לְאַרְבָּעִים וְאַרְבַּעַה
אֵד בְּעֵתֵי, שִׁיחֹזֵר בְּמַהְרָה
יִשׁוּב כְּבָרְאשׁוֹנָה לְחַיּוֹת בְּשִׁבְעָה
*

פיתרון כתב החידה לפרשת וישלח: 'קף'
חֹלֵם נִתְבַּשֵּׁר לְטוֹבָה בְּהַפְתָּעָה פִּתְרוֹן חֲלוּם שֶׁר
הַמְשׁוֹקִים שֶׁשֵׁם אֶת הַכּוֹס עַל כֵּף פִּרְעָה
עַל יָזֵן שְׂנִיגִישׁ לְמֹלֵךְ בְּהַכְנָעָה שִׁיחֹזֵר לַמַּעַמְדוֹ
(בראשית מ, כא)

בְּמִשְׁיַחָ יַנְיִית קִדְשָׁה הַיּוֹקְבָעָה בְּשֵׁמֶן הַמִּשְׁחָה הַיּוֹ
מוֹשָׁחִים כְּמִין כֵּף יוֹנוֹת (רש"י ויקרא ב, ד)
וְעַל עַמִּים תְּשׁוּכֵר בְּתַקִּיעָה לַפְנֵי תַקִּיעַת שׁוֹפֵר
אוֹמְרִים אֶת הַמִּזְמוּר כֹּל הָעַמִּים תַּקְעוּ כֵף (תהילים
מו, ב)

נִפְשׁ לֹא תִנְחַח בְּעוֹן רְשָׁעָה אֲבִיגִיל אִמְרָה עַל נְבֵל
יַקְלַעְנָה בַּתוֹךְ כֵּף הַקְּלַע שְׂאִין לְרַשְׁעִים מְנוּחָה (שבת
קנב:).

מְשַׁלּוֹחַ יָד לְיוֹנָה מַגִּיעָה וְלֹא מַצָּא הַיּוֹנָה מְנוּחָה
לִכְף רַגְלָה... וְיִשְׁלַח יָדוֹ וְיַקְחָה (בראשית ח, ט)
וְקִנְיָה בְּשִׁעָה טוֹבָה הַתְּבַצְּעָה קוֹנִים בַּתַּקִּיעַת כֵּף
(טור חו"מ סי' ר"א)
בְּשִׁפְתַי יַחַד, בְּשִׁפְתַי יֵשׁ מְנִיעָה אִיסוּר לֵהַכּוֹת כֵּף
אֵל כֵּף גִּירָה שִׁמָּא יִתְקַן כְּלִי שִׁיר (שו"ע שלח, א)
וְעַד הַיּוֹם אֵל תֵּאֱכָל מְנִיעָה עַל כֵּן לֹא יֵאֱכֹלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנְּשָׂה אֲשֶׁר עַל כֵּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנְּשָׂה (בראשית לב,
לג)

*
שְׂפָתַי עֲשָׂרָה נִתְרַמְו בְּזָהָב מְשַׁקְלָם זֹאת חֲנֻכַּת
הַמְּזוּבָח... מֵאֵת נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל... כְּפוֹת זֹהֶב שֶׁתִּים
עֲשָׂרָה (במדבר ז, פד)
וְשִׂפְתַי יִתְּרוֹ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי לְאֶקְלָם שְׁתֵּי כְּפוֹת שֶׁל
לְבוֹנָה עַל שִׁלְחוֹן שֶׁלֹּאֲחֵר הַהַקְטָרָה יִכְלוּ לְאֲכֹל אֶת
לֶחֶם הַפְּנִים (מנחות ט:).

עוֹבְרֵי דְרָכֵים יִתְפַּלְלוּ לְהַצִּילָם בְּתִפִּילַת הַדְּרָךְ:
וְתִצְלִינוּ מִכֵּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב בַּדְּרָךְ
וְלַעֲשׂוֹן בְּיָדוֹ יִכְנִיס מְהֻאָלָם בְּיוֹם כִּיפּוּר הַכֶּהֵן גְּדוֹל
נִכְנַס לְקוֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים עִם כֵּף וּמַחֲתָה לְהַעֲלוֹת אֶת
עֶשֶׂן הַקְּטוֹרוֹת (יומא ה, א)

אֵב הַרְגָּ בֶן קְשָׁעִים מוֹלָם לַמַּד הַרְגָּ אֶת תּוֹבֵל קִין
בְּסַפִּיקַת כְּפִיו לְאַחַר שְׂנוּעָה לוֹ שִׁירָה חָץ בִּקְיָן (רש"י
בראשית ד, כג)

וּמַעַן הַמַּתְבַּרֵּר יִבְרִיעַ אֶת פּוֹלָם אִם יֵהִיו כָּל חַכְמֵי
יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֲזַנִּים... וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֵרֶךְ (שהוא
כַּמְעִין הַמִּתְנַבֵּר) בְּכַף שְׁנִיָּה, מְכַרֵּעַ אֶת כּוֹלָם (אֲבוֹת
ב, ח)

תּוֹרָה תַּקְנָה כְּשֶׁחִבַּרְךָ מִשְׁלָם מְקַנְיֵי הַתּוֹרָה נוֹשֵׂא
בְּעוֹל עִם חֲבֵרוֹ וּמְכַרֵּעוֹ לִכְף זָכוֹת (אבות ו, ו)

אֶתָּה לְטוֹבָה תִּדְוִן לְעוֹלָם הַיּוֹ דֵּן כָּל אָדָם לִכְף
זָכוֹת (אבות א, ו)

וּבְרַגְלֵי יִשְׂרָאֵל הַפְּלָה תַּשְׁלָם הָאוֹת כֵּף סוֹפִית בְּסִיוָם
מִיֵּלָה רַגְלָה יִשְׂרָאֵל
פּוֹלְמוֹס

פולמוס / הרב אליהו יהודה פלמן מח"ס 'טעמא דאורייתא', ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב אליהו יהודה פלמן
האם האבות הדליקו נרות חנוכה

מבואר בכמה מקומות שהאבות קיימו גם מצוות
שטעמן נתחדש לאחר זמנם, כמו שמצינו שאברהם
עשה מצות, ויעקב עשה קרבן פסח ליצחק אביו,
ועוד.

ויש לעיין לפי זה, האם האבות הדליקו נרות
חנוכה, או שקודם שהתרחש נס חנוכה לא שייך
לעשות לו פרסומי ניסא?

ואם כן הוא, מאי שנא מאכילת מצה וקרבן פסח
שהם זכר ליציאת מצרים?

*
תשובות ותגובות:
תגובה א.

הרב קלמן קוצ'קוב
לכב' כב' הרב שליט"א

הזמן של הפסח הוא סיבה ליציאת מצרים,
וכדאיתא בחז"ל על זמן הברכה של ויתן לך ועוד
ולכן היה שייך שיקימו האבות את המצוות
שמתאימות ליזמן הנ"ל. אבל חנוכה הוא תשלומין על
חנוכת המשכן, וחנוכת המשכן עדיין לא היתה בזמן
האבות, אך (אולי חנוכת המשכן גם היתה תלויה
בזמן וממילא מצד זה יתכן והיה שייך להדלקת
נרות בשורש העניין)

הרב השואל:

ייש"כ על הדברים הנכוחים

הנה עיקר הדבר שהזמן של פסח הוא סיבה ליציאת מצרים, ואינו תוצאה מיציאת מצרים, הוא דבר מסתבר ונכון וכמו שהבאתם שהברכות ניתנו ליעקב בפסח, ויש להביא עוד מהא דיצחק נולד בפסח, ומציאה גדולה הראויה ברשב"ם עה"ת (ויקרא כ"ג) שכתב שהקב"ה קבע בבריאה מראש שהאביב קציר ואסיף יהיו בזמן המועדים, כדי שישיראל ייחדו ההודאה לשם הקב"ה

אמנם איני מבין מה זה מיישב אצלינו, דבשלמא המועד עצמו היה קיים ושייך שהאבות ישמרו יו"ט, אבל מצוות קרבן פסח ומצה הרי לא היו קיימים, דמצוות אלו אינם מחמת עצם הזמן אלא מחמת המאורע שלא הספיק בצקם להחמיץ ושהקריבו קרבן פסח במצרים

ובלא"ה יש להעיר, שבדעת זקנים מבעלי התוס' (פר' חיי שרה) הקשו היאך אברהם נשא את הגר הרי היתה מצרית ועובר באיסור מצרית, ותי' שאברהם היה גר וגר מותר במצרית. והנה טעם איסור מצרית הוא משום ששעבדו בנו וזה לא היה קיים בזמן אברהם, ובוזה לא שייך דבריכם דאיסור מצרית אינו קשור לזמן המועד, ומבואר בדבריו שהאבות קיימו כל המצוות אף שלא היה שייך טעמם

נשמח לשמוע דעתכם הרמה בזה

בברכת התורה

*

הרב קלמן קצ'קוב:

שמעתי מגדולי תורה ויש אצלי בכתובים ג"כ וכן ממקובל אמיתי ולמדן. שכל המצוות דאורייתא הם הפוכים ממה שנראה, וגם הדוגמאות שהבאתם הם כנ"ל. דהרי כל ענין מצרים הוא מכוון כדי לברר הניצוצות וגם הקרבנות וכדו' ולכן ארע שלא החמיץ בצקם שהוא מכוון ליציה"ר שיצ"מ היתה מכה נצחת לכחות הטומאה, זמן זה היה המסוגל מלכתחילה לזה. וכן כל קרבן מכוון למצב הרוחני באותו זמן וכו'. אבל בדרבנן העניינים אחרת, וכמו בפורים שקיימו למעלה מה שקבלו למטה.

הרב השואל:

ייש"כ על הדברים הנכוחים

א. במצה וקרבן פסח אני מבין שהשורש היה קיים מעיקרא, אבל באיסור חיתון במצרית האם ג"כ נימא שהוא שורש קבוע בבריאה ואינו תוצאה מהשעבוד

ב. למעשה חילקתם בין דאורייתא לדרבנן, וא"כ עדיין יש לשאול האם האבות קיימו סיפור יציאת מצרים שהוא דאורייתא, ותיקשי ג"כ היאך יכלו לקיים המצוה הרי קודם שאירע המאורע אין מה לספר, וכי סיפרו בנבואה מה שיתרחש בעתיד. (וכן זכירת מעשה עמלק ומעשה מרים)

אשמח לשמוע דעתכם הרמה ע"ז

בברכה"ת

*

תגובה ב.

הרב נח גדליה קצ'קוב

שאלה נאה. לכאורה האבות לא הדליקו נרות חנוכה. כי בכל דברי חז"ל שמצינו שקיימו האבות את התורה הדוגמאות המובאות הם גזירות דרבנן הבאות להרחיק את האדם מאיסור תורה. דהיינו, את איסורי וציוויי התורה ידעו האבות בקבלה משם ועבר או מהשגת שרשי הבריאה כפי שהאריך בזה והפנה"ח [ראה גם שו"ת הרשב"א א, רלא], והם הקפידו גם על ההרחקות הנצרכות לזה מדרבנן.

אבל מצוות מעשיות מדרבנן הבאות כזכרון לנס, מסתבר שלפני שנעשה הנס אין שום טען לקיימן, להבדיל ממצוות התורה כקרבן פסח ומצה שהם מצוות עצמיות בשרשי הבריאה גם בלי קשר לנס היציאה ממצרים, כי אדרבה היציאה ממצרים עצמה היא שורש בשרשי הבריאה, והיא מסובב ולא סיבה [ראה באריכות בלשו"ה הדעה"ה בזה].

ולכאורה דבר זה כנראה עומד בשורש הפירוש המקורי שפירשו בדעת זקנים לבעה"ת (בראשית יח, ח) שהביאו דברי חז"ל (יומא כח, ב) קיים אברהם אבינו כל התורה ואפילו עירובי תבשילין, ופירשו עירוב תבשילין של בשר בחלב זה בזה. דהיינו שהם מיאנו אפילו לומר שקיים מצוה דרבנן של סייג והרחקה, אלא נזהר מאיסור תורה כפשוטו. ויתכן שגם זה אחד מן הסיבות שהגיה הגר"א 'עירובי תחומין', כי עירובי תבשילין היא תקנה דרבנן ולא גזירה, כי מעיקר הדין מותר לבשל דלמא מקלעי אורחים, וחכמים 'תקנו' לעשות עירוב. מה שאין כן עירובי תחומין היא מניעת האדם מאיסור יציאה מהתחום על ידי קביעת מקום שביתתו, ויש לזה גדר של הרחקה וסייג. ויש להעיר שבמדרש (ב"ר סד וצה) הנוסח אפילו אפילו עירובי תבשילין/עירובי חצרות היה אברהם יודע, דהיינו שהיה יודע אותם, אבל לא נאמר שהיה גם מקיים אותם כמשמעות הגמרא.

על כל פנים, לא נמצא מקור לכך שהאבות קראו מגילה שלחו מנות ומתנות לאבינוים והדליקו נרות חנוכה וצמו בתשעה באב, כי כל דבר שאינו גזירה להרחקה מאיסור תורה, אלא תלוי במעשה שאירע, לא היה טעם להנהיגו לפני שאירע המעשה שגרם את התקנה.

הרב השואל:

ייש"כ על תגובתכם הנכונה

א. הנה למעשה כתבתם שגם עירובי תבשילין הוי תקנה דרבנן ולא סייג והרחקה, וא"כ חזינן שהאבות קיימו גם תקנות דרבנן ולא רק סייגים. ומה אפוא החילוק בין נרות חנוכה לעירובי תבשילין

ב. תירצתם בנר חנוכה דרבנן, אבל עדיין יש לשאול האם האבות קיימו מצוות סיפור יציאת מצרים שהוא דאורייתא. ולכאו' קודם שהתרחש המאורע לא היה מה לספר, והיאך יכלו אבות לקיים מצוה זו. (וכן זכירת מעשה עמלק וזכירת מעשה מרים).

נשמח לשמוע דעת תורתכם הרמה בזה

הרב נח גדליה קצ'קוב:

א. כתבת זאת בדעת הגר"א או הדעת זקנים. אבל לגורסים עירובי תבשילין ולא מפרשים זאת על בשר בחלב, אה"נ הם קיימו גם תקנה דרבנן, אבל זו לא תקנה שנעשתה בעקבות אירוע שעדיין לא קרה, כך שגר חנוכה וכיוצא בו זה ודאי לא מוכיח שקיימו ב. מצות סיפור יציאת מצרים, הם קיימו באופן שכתב בפירוש בפתיחת ההגדה לר"י גיקטיליא, וכמו שציינתי בסוגריים ללשם שבו ואחלמה, שסיפור יציאת מצרים לא כולל רק או בעיקר את סיפור האירועים שקרו, אלא את סודות הבריאה בכל שנות קיומה המרומז במה שקרה ביציאת מצרים, וכל סודות המאבק בין הטוב לרע בעולם. וז"ל הר"י גיקטיליא: דע ידידי, כי נצטוינו מאז זרע יהודה ואפרים, לספר ביציאת מצרים, כדי להבין סודות נסתרים כשמש בעת צהרים, לפי המעלה שנתנו לנו חז"ל. ומתוך הפשט לא נשיגם, ולא נראה אותותינו להעלותם אל מעלה גדולה חשובה למעלה מכל המעלות, עד שיצטרך לומר אדם גדול כר'

אליעזר בן עזריה "לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות" (ברכות יב:).

אמנם ידעו חז"ל שאע"פ שהדברים כפשטן, הנה הנשמה אשר בהם היא המעלה הגדולה, ושם אחיו יקטן (בראשית י, כה). ולדעתי נראה בראות מעלת יציאת מצרים גדולה, לדרוש בה דבר רמוז כדי להבין מתוכה טובה כפולה [בפתיחה]. אם כן התבונן בסוד יציאת מצרים וסדר חג הפסח והלכותיו ומצוותיו, וסוד מצה ומרור ושאר עניינים הדבקים להם, כולם נכללים בסוד השגה עליונה אלקית. וקבלה יש בידינו על היות אלו החכמים משלשלת קבלת מעשה מרכבה מסיני עד עמוד הימיני החסיד ר' יצחק בן הקדוש רבי אברהם שבבקר"ש זצ"ל. ובאמת כי לכיוצא באלו ראוי לדרוש ולחקור על סוד אמרו מה נשתנה. וסוד יציאת מצרים כל הלילה שלם. ואם כן בא וראה עד היכן הגיע כח סיפור יציאת מצרים. וסוד הדברים הנכללים בהגדה זו שאנו רגילים לאמרה [בביאור מעשה ברבי וכו']

*

תשובה ג.

הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה
לכבוד הגאון רא"י שליט"א שלום וברכה.

מצוות פסח ומצה ניתנו לפני עוד הנס ויעויין הסברו הנפלא בבית הלוי פ' בא שהמצוה עצמה היא חוקה. [ד"ה והגדת ויבואר ו"דכבר"].

בכל הכבוד הראוי

משה יעקב הלוי קנר

טורונטו קנדה

הרב השואל:

בס"ד זכיתי לערוך גליונות "טעמא דאורייתא", בעייני טעמי המצוות, וחקרנו שם האם קיימו האבות מצוות שטעמם עדיין לא היה שייך -

ומכח זה הסתעפנו למצוות חנוכה

והנה כל דבריכם הם רק תשובה על מצוות פסח והמצוות, אולם מה נענה על שאר המצוות.

ובקידושין דקדקו לומר קיים

אברהם כל התורה כולה,

ובעצם יש הרבה נידונים מעבר לנידון המועדים דהנה האחרונים הקשו על כך שאברהם ירד למצרים, ונשא מצרית וכו', והנה הטעם לא היה שייך עדיין, ומדוע הקשו האחרונים כלל. ומבואר שלמדו שאברהם קיים אף מצוות שטעמם לא היה שייך עדיין. והם למדו כן כפי הנראה מלשון המשנה בקידושין ה"ל.

נשמח לשמוע תגובת רומעכת"ר

הרב משה יעקב קנר:

הנושא הוא רחב מני ים. וצריך בירור רב. ברם לפי יסוד הבית הלוי, לכאו' היה אפשר לקיים את הכל אפילו שעדיין חסר הטעם.

*

ממש כעת ראיתי בהשגחה פרטית בתשובת הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל יסוד בטעמי המצוות

[אגרות משה ח"א קדשים חלק א סימן טו] וז"ל שברור שכל טעמי המצוות שלא הוזכרו בגמ' לדינא כמו טעמי החינוך וטעמי הרמב"ם בספרו מורה נבוכים אינם נוגעים כלל לדינא ואין למדים מהם כלל אף להחמיר וכ"ש להקל משום שלא כיוונו כלל לדינא כי מנין להם לומר מסברת עצמן בלא ראיה מגמ' טעמים שישנו הדין, אלא כוונתם לומר זה לטעמים בעלמא להבין איזה דבר מוסר ולמוד מכל

מצוה ולא שטעם זה הוא בדוקא כי ידוע שיש עוד כמה טעמים גלויים ונסתרים ידועים ואין ידועים לכל מצוה, ואולי לפי טעמים ההם ישתנה הדין לכן כל טעם שלא הוזכר בגמ' לדינא אינו כלום לחדש מהם דינים.

הרב השואל:

בדברי הרמב"ם הנ"ל יש להאריך רבות ויעוי' מה שכתבנו בגליון טעמא דאורייתא לפרשת כי תבוא מה שכתב הגר"מ זצ"ל אינם מובנים לי כל הצורך, שהרי סברת ראשונים היא, והרבה מחידושיהם נאמרו מסברתם אשר הגה ליבם - לב האריות, ומה לי אם חידשו הלכה או נתנו טעם למצוה, לך נא ראה מש"כ מרנא החת"ס שחידושו הידוע של הרא"ש דבזמן הזה מצוות כתיבת ס"ת היא גם או רק בכתיבת ספרי קודש כידוע, וביאר החת"ס דהרא"ש דריש טעמא דקרא דמצוות כתיבת ס"ת, והן אמנם דלהכי ס"ל להחת"ס דדברי הרא"ש אינם לדינא, אולם מ"מ למדנו שהראשונים חידשו הלכות מכח טעמי המצוות והובאו להלכה בפוסקים, וצ"ע.

והן אמנם שבגליונו טעמא דאורייתא הבאנו לעורר ע"ד החת"ס הנ"ל, אולם דבריו דברי קודש הם, ויש לנו ללמוד מהם.

* עדיין איני מבין לדבריכם מה החילוק בין מצה ופסח לבין נרות חנוכה, כשם שמצה ופסח היו קיימים לפני הנס מאיזה טעם כך נרות חנוכה נימא שהיו קיימים קודם הנס

תגובה ד.

הרב יוסף פליסקין

לא מסתבר שהדליקו נרות חנוכה, והחילוק לכאורה דאכילת מצה וקרבת פסח שהם מצוות דאורייתא הרי הם קיום מצוה בעצמותם, אלא שטעם המצוה הוא זכר לפסח מצרים, אך המצוה בעצמותה מקוימת גם בלא הטעם, משא"כ נר חנוכה שהיא תקנה מדרבנן זכר לנס, הרי כל ענינה מצד טעם זה, וכשאין שייך הטעם אין כאן שום מצוה.

בברכה מרובה

הרב השואל:

ייש"כ על תגובתכם

א: האם לפי דבריכם האבות גם לא קיימו ארבע כוסות בפסח, משום שהוא מצוה דרבנן
ב: מאידך, האם לדבריכם האבות קיימו מצוות סיפור יציאת מצרים, כיון שהיא דאורייתא. ולכאורה כל זמן שלא היה יציאת מצרים מה שייך לספר.

לעיקר דבריכם לחדש שיש חילוק בין דאורייתא לדרבנן, שדרבנן בלי טעם אין מקום למצוה כלל, נשמח לשמוע אם יש מקור או ראיה או סברא עצמית בחילוק זה
בברכת התורה

תגובה ה.

הרב אברהם הבר

יש דעות באחרונים שלא קיימו מצוות דרבנן, עיין פתח עינים חולין דף ה ועוד (ולק"מ מהא דאיתא אפי' עירוב תבשילין מכמה טעמים)

הרב השואל:

ייש"כ על תגובתכם

הנה דחיתם הקושיא מנרות חנוכה, משום שהוא דרבנן, אמנם עדיין נבוא ונשאל, האם האבות קיימו סיפור יציאת מצרים, מאחר שקיימו המצוות גם קודם שהיה שייך טעמם. ולכאול' כל זמן שלא

התרחש יציאת מצרים לא היה מה לספר ואיך יקיימו המצווה. (וכן זכירת מעשה עמלק ומעשה מרים)

ולא עיינתי עדיין בספר פתח עינים שציין כת"ר אמנם אני תמה ע"כ, שהרי בשילהי קידושין (פ"ב א') איתא דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא נתנה וביומא כ"ח ב' הוסיפו שקיים גם עירובי תבשילין, וילפינן שם כן מקרא דאברהם קיים ג"כ מצוות דרבנן, וחזינן דלאו דווקא עירובי תבשילין [ובתוס' ישנים ביומא שם תמהו מהו הרבותא במצווה דרבנן זו]

נשמח לשמוע דעתכם הרמה בזה

בברכת התורה

תגובה ו.

הרב יעקב הלר, מח"ס 'מגיני הזהב' עמ"ס

קידושין

לשאלת הרב פלמן

מבלי להיכנס לעצם הפולמוס, אם האבות קיימו מצוות דרבנן כמב' באריכות בספר 'פרשת דרכים', לכאורה לא שייך פרסומי ניסא אם אין רואים שידועים ומכירים את הנס, דבשלמא האבות קיימו מצוות פסח כיון שידעו בעצמם המשמעות העתידה-או הפעולות הנשגבות שפועלים בעצם המצוות בעולמות העליונים (כמב' באריכות בס' 'נפש החיים') אבל ענין זה לא שייך בנרות חנוכה שכולו ומהותו פרסומי ניסא- גם אין נס לפרסם, וגם אין רואים שיבינו את הנס וכנ"ל.

הרב השואל:

מדוע לא שייך המשמעות העתידה בנר חנוכה, שהרי היה זה נס גמור אצל זרעם כמו פסח.

וכן בוודאי מצוות נר חנוכה פועלת תיקונים בכל העולמות, יעוין בנוסח הנדפס בסידורים לאמרה קודם הדלקת נ"ח.

גם הנמצא במקום גויים שלא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו, ואינם מבינים המצווה, ואין מתפרסם הנס אצלם מחויב לפרסם.

זאת ועוד, שמצאנו בספר שיח חנוכה ופורים שמועות מורינו הגרמ"ק שנקט בפשיטות שאברהם הדליק נרות חנוכה.

תגובה ז.

הרב ישכר דב קלויזנר, מח"ס 'נחלת ישכר'. עורך

כתבי זקנו ה'משנה שכיר' הי"ד

נראה שלא הדליקו נרות אלא שעשו דברים ע"ד שיעקב אבינו קיים מצוות תפילין ע"י המקלות שהרי לא היה שייך אז מה שנאמר בפרשיות שבתפילין.

וכפי שמבואר לקמן ב'אספקלריא' הנוכחי של יוצא תשפ"א לקמן שהרב חיים נתן היילפרין, דן בעמוד צו ואילך במה שמצינו מובא בשם הזוה"ק כי כוונת גדולת היו לו ליעקב אבינו בהתעסקו בהמקלות, וכמש"כ הראשית חכמה (שער הקדושה פרק ט"ו)

וז"ל 'ויזו היתה מעלת האבות שאפילו במעשים הגשמיים היו מיחדים' "וכן יעקב בענין המקלות שפצל ברהטים, שפירש בזוהר) שם פרשת ויצא דף קסב סתרי תורה) שהיה כוונתו הנחת תפילין, זה לשונו, יעקב שלימא נטל אינון מקלות תפילין דרישא ברהטים אתרי ודוכתי לריוח תפילין, עד כאן לשונו.

וכ"כ בספר אוהב ישראל "כדאיתא בכתבי האר"י הק' ז"ל שיעקב אבינו ע"ה קיים מצוות תפילין בהמקלות שהציג ברהטים. ברהיטא דמוחא, ע"ש דבריו הקדושים, עכ"ד..."

והנה מצינו בנועם אלימלך עה"פ "ויעקב היה רועה את צאן לבן הנותרות" שמאיר עינינו באריכות...

וז"ל "נראה לי לפרש ד"לבן" רמז ללובן העליון, ו"צאן" רמז לישראל צאן קדשים, ויעקב אבינו עליו השלום היה רוצה לתקן לישראל בגלות המר והמתיק הדינים מעליהם (!), וזהו "הנותרות" רמז לגלות המר שאנחנו נותרנו מעט מהרבה. וזהו "רועה את צאן" היינו ישראל הנותרים בגלות המר היה רועה אותן. וממתיק הדינים מהם לרחמים". זהו ההקדמה לדעת באיזה סוגיא אנו עוסקים, המתקת הדינים לרחמים!!

לבנה, לח, לוז וערמון - הארבע פרשיות של התפילין

נבוא ונמשיך ללמוד באיזה מצוה וענין עסק יעקב אבינו בכדי לפעול דבר זה - ואילו דבריו שמגלה לנו נוראות בפרטי פרטות אודות פנימיות מצוה שזוכים לקיים מדי יום ביומו! - "ויקח מקל" רמז לדינים על דרך "שבטך ומשענתך" דהיינו השבט והמקל הם הדינים השולטים חלילה, הלך יעקב לתקנם ולהמתיקם על ידי ד' פרשיות תפילין הקדושים המרומזים בארבע תיבות אלו "לבנה לח לוז וערמון" דארבע פרשיות של תפילין הם רומזים על "החסד ורחמים ודין וגבורה" דהיינו "ואהבת" הוא אהבה וחסד. "ויהי אם שמוע" הוא רחמים דכתוב בה ונתתי מטר ארצכם שהוא על ידי הרחמים. "קדש" הוא דין שהכה בכורי מצרים. "ויהי כי יביאך" הוא גבורה שנאמר בה כי ביד חזקה כו'. וד' תיבות אלו רומזים גם כן רמזים הנ"ל. דהיינו "לבנה" רמז לחסד כולו לבן. "לח" רמז למים היינו רחמים. "לוז וערמון" רמז לדין וגבורה. כמ"ש בזוהר ועל ידי הד' פרשיות היה ממתיק הדינים. "ויפצל בהם פצלות לבנות" רוצה לומר שפיצל בהדינים פצלות היינו חסד ורחמים. מחשוף הלבן. דהיינו שהמתיקם עד שנתגלו החסדים המגולים" אשר על המקלות.

...מצינו מובא ג"כ בספר הקדמון "צרור המור" (מזמון גירוש ספרד) בפרשת השבוע (בראשית ל'), מ"ג וז"ל "ובזוהר אמרו כי ענין המקלות עשה יעקב, לפי שבכאן בירר חלקו וגורלו להדבק ולהתקשר בשם יתברך, כאומרו) דברים לב, ט) כי חלק ה' עמו וגו'. לפי שאברהם נתדבק במדת החסד, דכתיב חסד לאברהם (מיכה ז, כ), ויצחק במדת הדין, דכתיב ופחד יצחק היה לי (לק' לא, מב). ויעקב הוא יושב בין שני האלים אלו, בין הלובן והאודם שהוא המיצוע כמו האמת, וזהו תתן אמת ליעקב (מיכה שם). ויעקב רצה להתדבק במדת הלובן ולא במדת האודם, וזהו ויקח לו יעקב מקל לבנה לח כדי לגוללו ולחלקו. מקל לבנה סוד הלובן והרחמים, וזהו כי יעקב בחר לו י-ה ישראל לסגולתו (תהלים קלה, ד), וזהו מחשוף הלבן, לגלות פני הרחמים מתוך הדין. וע' באור המאיר בהמשך דבריו מגלה בזה עוד נקודה, "ויזה הרמז על בחינת הרצונות סביב הזרוע, הנראה בין כריכה לכריכה לובן, ורמז אז בעובדא מחשוף הלבן אשר על המקלות", ע"ש עוד בפנימיות הענין". - ועד"ז י"ל בנוגע למצוות נרות חנוכה, שבפועל לא הדליקו.

הרב השואל:

לכבוד הגר"ר ישכר דוד קלויזנר שליט"א

קיבלתי תשובתכם בענין האבות והחכמתי רבות, לא הכרתי את החידוש הנפלא הזה - שיעקב קיים תפילין ע"י המקלות, וייש"כ על כך.

(באמת נתקשיתי איך יעקב קיים תפילין הרי לא היה להם נוסח הפרשיות קודם שניתנה תורה, ולדבריהם מיושב)

אמנם מצינו הרבה בחז"ל ובראשונים שהאבות קיימו המצוות כפשוטן, ומש"כ חז"ל שאברהם עשה מצות למלאכים זה היה כפשוטו, וכן יעקב עשה ליצחק קרבן פסח, ועוד רבות ונראה פשוט שהאבות קיימו המצוות כפשוטן, ורק גבי תפילין כיון שלא היה שייך לקיים כפשוטה כיון שלא היה פרשיות קודם שניתנה תורה, הוצרכו לקיים ע"י המקלות שזהו קיום של התוכן הפנימי ולא של מעשה המצוה.

ומעתה חוזרת הקושיא, מה החילוק בין מצה וקרבת פסח לבין נרות חנוכה, ואם קיימו מצה וקרבת פסח אף שעדיין לא היה יציאת מצרים, למה לא יקיימו נר חנוכה אף קודם שהתחרש הנס.

הרב ישכר דוד קלוזנר:

לכבוד מע"כ הרב הגאון מו"ה אליהו יהודה פלמן שליט"א.

בנוגע קבלתי תגובתכם. וישר כח.

אולי יש לחלק בין אכילת מצה וקרבת פסח להדלקת נרות חנוכה,

דגבי מצה וק"פ עצם המצוה היא אכילה רגילה עם הנאה דייקא, בלע מצה לא יצא.

ואכילה כזאת שייך גם בזמן האבות,

משא"כ מצות הדלקת נר חנוכה, שמעיקרא אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד,

זה לא שייך בזמן האבות. ולפי"ז נרות שבת שפיר הדליקו. כמובן.

ומה עם סוכה? תשבו כעין תדורו שייך גם אז, וצ"ע בכל זה.

וז"ל רבנו בעל התניא בס' 'מאמרי אדמו"ר הזקן' -

תקט"ה ח"ב (ע' תרכט): "...כל עיקר ענין מ"ת מה הוא, בהיות שיש להפלא למה ה' זמן מ"ת בזמן הזה של דור המדבר דוקא ולא ה' קודם לכן, או

אח"כ... . הלא גם בדורות הראשונים ה' צדיקים ונביאים הרבה כמו חנוך מתושלח ונח ואברהם ויצחק כו', והגם שקיימו האבות כל התורה, לא קיימו אלא ברוחניות ולא בגשמיות, ולמה לא ניתנה להם למטה בגשמיות אלא רק ברוחניות למעלה

בלבד כו'... וכ"כ ב'מאמרי אדמו"ר הזקן' על מארז"ל כ' קז.

בכבוד ובברכה

*

הרב השואל:

יש"כ על דבריכם

למעשה הראוני מציאה גדולה בספר שיח חנוכה לרבינו הגדול מרן הגר"ח שליט"א, שנקט בפשיטות שהאבות הדליקו נרות חנוכה, ועיי"ש שדן אם אברהם הדליק בארבעת הפתחים או רק בפתח אחד

וכנראה שאין לחלק בין נר חנוכה למצה וקרבת פסח

בברכת התורה

*

תגובה ח.

הרב מרדכי גנוט, בעל לוח "דבר בעותו"

לשאלת הרב פלמן, לעניות זכרוני יש בספה"ק על "ולמקנהו עשה סוכות" (בראשית לג, טוב) בקשר ליעקב אע"ה וחג הסוכות. לפי המסורת (אם המדרשים חלוקים ולא נולד-נפטור גם יחד בניסן),

פטירתו היתה בחג-הסוכות (ר' חמד"י ח"ג פ"ה/גט"לית לולב).

מצאתי גם ספר ליקוטים המביא בשם רבי יהודה בן הרא"ש (איה מקום כבודו?): לפי שלושת הרגלים נתקנו כנגד שלושת אבות העולם (=חג הפסח, כנגד אברהם אבינו, שנאמר: "לושי ועשי עוגות" ופסח היה (כמבואר ברש"י בראשית יח י). חג השבועות, כנגד יצחק אבינו, שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק. חג הסוכות כנגד יעקב אבינו, שנאמר: "ולמקנהו עשה סוכות"

הרב השואל:

לכבוד הג"ר מרדכי גנוט שליט"א

קיבלתי דבריכם בענין האבות (ע"י הרב קלאר שליט"א)

ויי"ש"כ על המקורות הנפלאים שיעקב היה שייך בחג הסוכות

האם כוונתכם להוכיח מזה שיעקב באמת קיים מצוות סוכה

והנה גבי מצוות סוכה יש קושיא נוספת, שהרי ידוע שהב"ח חידש שהכונה למען ידעו דורותיכם מעקבת במצוות סוכה, וא"כ מאחר שהאבות לא יכלו לכון כוונה זו לזכור ענני כבוד כיון שעדיין לא אירע ענני כבוד, איך יכלו לקיים המצוה

אשמח לשמוע דעתכם בזה

הרב מרדכי גנוט:

לפי שאני עסוק בנושאים אחרים שעלי לסיים, אינני פנוי עתה לעסוק בענין או לקרוא את דבריכם, אך בכל זאת פטור בלי-כלום אי-אפשר, והריני שולח לכם מה שהיה ויש בדעתי להסביר.

לפי שהזמן הוא נבא (ר' על כך באריכות ב"יסוד האמונה" לרה"ק ר' ברוך מקוסוב, על פרקי אבות פ"ג, על המש' חביבין ישראל וכו' ואילך, ולענין הקדים את איינשטיין בכך) - אפשר להבין שלפי שתר"י המצוות היו ידועות לאבות, הם קיימו על דעת הקב"ה, כלומר, על כל הכוונות שתהינה בעתיד, אי"ה, אפילו שלא ידעו, וכל-שכן שאפ"ש שידעו את טעמי המצוות (והרי הם נכללים שפיר ב"דורותיכם").

ידועה שיטתו של ההק"ר צבי הירש מזידיטשוב הטוען שהזמן קודם לבריאת העולם. ראה בתחילת ספרו "סור מרע ועשה טוב". שיטתו מבוססת על המסורת (ב"ר פר' ח, ב) ש"אלפיים שנה קדמה תורה לעולם". אמנם, רבים סבורים שהזמן נברא בבריאת העולם - הרס"ג, הרשב"א, הרמ"ע מפאנו ועוד. וע"ע במלכים בראש ספר בראשית. ור' עוד בשומר אמונים ויכות שני מ"ז, ב'שערי אמונה' לאדמו"ר מליובאביטש זצ"ל עמ' קצ, ובליקוטי מוהר"ן תניינא, סא

הרב השואל:

יש"כ על הדברים

להקדים את איינשטיין אי"ה להק"ק מקוסוב, כבר הקדימו הרמב"ן להדיא בפירוש התורה ריש בראשית (א' ד') וז"ל כי משיצאו השמים והארץ מן האפס אל היש נחיה זמן, כי אע"פ שזמנינו ברגעים ושעות שהם באור וחושך, משיהיה יש יתפס בו זמן.

עכ"ל

ושוב ייש"כ

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות

במסכת פסחים

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירוים וביאורים דף יא.

בגמ' 'אמר רבא שאני חדש מתוך שלא התרת לו אלא על ידי קטוף הוא זכור, אמר ליה אביי תינח בשעת קטיפה טחינה והרקדה מאי איכא למימר, הא לא קשיא טחינה ברחיא דיד הרקדה על גבי נפה, צ"ב הוא לא מבואר בשום מקום דין זה דצריך לטחון בשינוי ואם זה כל ההיתר למה לא מבואר דבר זה במשנה או ברייתא או צ"ע.

*

תוד"ה קוצרין בית השלחין 'פירש רש"י ממקום שאי אתה מביא אתה קוצר וכו' ובית השלחין וכל הנהו אף על גב דתניא בפרק כל הקרבנות (מנחות דף פה). אם הביא כשר כיון דלכתחלה לא יביא חשבינן ליה ממקום שאי אתה מביא, ואין לתמוה מי איכא מידי מדאורייתא לכתחלה אסור ובדיעבד שרי דאיכא מיילי טובא דבעינן שישנה הכתוב עליו לעכב כגון קדשים'. בדברי התו' כאן מבואר ברור דההלכה של שנה הכתוב אינו רק בקדשים שהרי כתבו בפירוש "דאיכא מיילי טובא דבעינן שישנה הכתוב עליו לעכב", וכן בסיום דבריהם כתבו "כגון קדשים" ופלא על הרבה אחרונים שפשיט"ל דהוא רק בקדשים ולא העירו מדברי התו' האלו [גם בתו' מנחות לח ע"א נראה בבירור דהוא ל"ד בקדשים, דז"ל התו' שם 'ואם הקדים תכלת ללבן יצא - תימה כיון דמקרא הוא דדרשינן דלבן ברישא נימא דמעכב דהא לא בעינן שנה הכתוב לעכב אלא בקדשים, ויש לומר דלית לן למימר דאסדר לבד יקפיד הכתוב לעכב כמו גבי חליצה (יבמות דף קה). הקדים ריקקה לחליצה מה שעשה עשוי ואף על גב דכתיב ככה עיכובא לא קאי אלא אחרון מעשה'. ואמנם מקושייתם משמע לכאו' שהוא רק בקדשים, אבל בתירוצם מבואר בפירוש דכיון דלא מסתבר דהסדר יעכב הוא מדאורייתא רק לכתחילה ולא בדיעבד וא"כ ה"ה בכל כיוצא"ו, ופלא מה שהמהר"ח הבין דדעת תו' גם במסקנתם הוא דהוא רק בקדשים], ונראה שהגדר בזה כל היכא דהוא פרט נוסף בהמצוה ולא דין בעצם המצוה, ולכן בקדשים בדר"כ הוא כן וכן מש"כ התו' בזבחים דף ד' דבקדשים בעינן שנה הכתוב לעכב י"ל דכוונתם דבקדשים בעינן תמיד אבל גם בשאר מקומות שייך לומר כן, אמנם באמת לכאו' מצינו גם בקדשים מקומות דלא בעינן לעכב כמו במחוסר זמן וכיוצא"ו, וע"כ הגדר הוא כנ"ל דכל היכא דהוא פרט בעצם המצוה לא שייך לומר דהוא לכתחילה רק היכא דהוא פרט נוסף בהמצוה שייך לומר דהוא רק לכתחילה, [ועוד דוגמא שמצינו בדאורייתא לכתחילה הוא טעם מצה כמבואר בערבי פסחים לקמן קטו ע"א דבעינן טעם מצה ולכן אתי מרור דרשות ומבטל טעם מצה ומשמע לכאו' דהוא סברא דאורייתא, גם מבואר בברכות לח ע"ב דמצה מבטלת א"א לצאת בה דבעינן טעם מצה משמע דהוא דאורייתא, ואעפ"כ בדיעבד אינו מעכב דבלע מצה יצא ויעו"ל בשם בערבי פסחים בדף קטו ע"א אמר ר"ג כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא י"ח והיינו מן המובחר כמבואר שם בר"ן ואע"פ שהוא דאורייתא בפשטות והיינו כנ"ל ויעו"ל יבמות קג ע"ב וברש"י שם ויש לפלפל בזה וצ"ע עוד בכ"ז להגדיר הדברים היטב.]

*

בא"ד משמע מדברי התו' דעומר אינו קדשים דכתבו דמצינו מיילי טובי כגון קדשים משמע דזה אינו קדשים, וצ"ע קצת למה אינו נחשב קדשים, וייתכן דהעומר עצמו נחשב קדשים אבל הדין לא לקצור לפני העומר הוא דין על הגברא כמו איסור אכילת חדש ואין הגדרתו כדיני קדשים, דאינו

*

בא"ד משמע מדברי התו' דעומר אינו קדשים דכתבו דמצינו מיילי טובי כגון קדשים משמע דזה אינו קדשים, וצ"ע קצת למה אינו נחשב קדשים, וייתכן דהעומר עצמו נחשב קדשים אבל הדין לא לקצור לפני העומר הוא דין על הגברא כמו איסור אכילת חדש ואין הגדרתו כדיני קדשים, דאינו

*

בא"ד משמע מדברי התו' דעומר אינו קדשים דכתבו דמצינו מיילי טובי כגון קדשים משמע דזה אינו קדשים, וצ"ע קצת למה אינו נחשב קדשים, וייתכן דהעומר עצמו נחשב קדשים אבל הדין לא לקצור לפני העומר הוא דין על הגברא כמו איסור אכילת חדש ואין הגדרתו כדיני קדשים, דאינו

מדיני הקרבן שאסור לקצור קודם לו, רק הוא דין בקצירה דאסור לקצור קודם קצירת העומר וקצירת העומר הוא בבחינת מותר לשאר הקצירות וזה אינו מוגדר כקדשים וק"ל.

דף יב.

בגמ' 'אזל רב הונא בריה דרב יהודה אמרה לשמעתא קמיה דרבא, אמר ומה אילו דייקינן בהני שהדי דהאי דקאמר שלש בתחלת שלש והאי דקאמר חמש בסוף חמש והוא עדות מוכחשת ולא קטלינן, ואנן ניקום ונקטיל מספיקא ורחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה, אלא אמר רבא לדברי רבי מאיר אדם טועה שתי שעות חסר משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שלש שעות חסר משהו, לדברי רבי מאיר אדם טועה שתי שעות חסר משהו מעשה כי הוה או בתחלת שתיים או בסוף שלש וחד מינייהו קטעי שתי שעות חסר משהו, לדברי רבי יהודה אדם טועה שלש שעות חסר משהו מעשה כי הוה או בתחלת שלש או בסוף חמש וחד מינייהו קטעי שלש שעות חסר משהו, מבואר בסוגיא דנחלקו אביי ורבא אם תלינן בטעות לקיים עדותם או דאדרבא תלינן להקל דאינו אותו דבר, והנה באמת לכא' יל"ע בדברי רבא דכמו שרבא טוען שאילו דייקינן דהאי אמר שלש הכוונה בתחילת שלש והאי חמש בסוף חמש ולכן אם תולים רק בטעות של שעה לא מכשרינן לעדות זו הלא כה"ג יש לשאול דגם אם טועים ביותר מזה, "מי אמר שטעו", ואולי אילו דייקינן נשמע שזה כוונתו לג' ממש ולא טעה וזה כוונתו לה' ממש ולא טעה ומה נתיישב במה שאפשר לטעות יותר הלא סו"ס טענת אילו דייקינן שייכת באופן דומה, וצ"ל בהכרח דגם רבא מודה לעצם הסברא דאביי דבעצם שייך לתלות לקרב עדותם, ויסוד הדין הזה הוא שכיון שבתוצאה שניהם מדברים על עניין אחד לכן סברא הוא לומר דכוונתו לאותו דבר ולתיישב מה שנראה שותר לזה ע"י תליב בטעות, ועפ"י מבואר דברי אביי דאינו תמוה כ"כ, רק דנחלקו אביי ורבא דלאביי מחמת זה תלינן בטעות "מסויימת" והיינו דתלינן דהמעשה היה באמצע מה שהם אומרים דהיינו בשעה הד' [וגם בזה עצמו מבואר בדברי אביי ב' לישנות והיינו דנחלקו אם עדיף לומר שאחד טועה הרבה והשני כלום או דמוטב לומר דשניהם טעו במקצת ועכ"פ יסוד העניין הוא כדי לקרב עדותן], ורבא סובר דאי אפשר לנו להחליט בהכרח על טעות "מסויימת" רק חייב להיות שבכל אפשרויות הטעות נוכל לחבר עדותם אבל גם רבא מודה לעצם היסוד הנ"ל דיש לנו לעניין לחבר ולקרב עדותם ואין מחלוקתם רחוקה כ"כ וק"ל.

בגמ' ורחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה, משמע דהוא דין מיוחד מחמת דבדיני נפשות מהדרינן אזכותא וצ"ע תיפ"ל דא"א להרוג מספק כמו שאי אפשר להוציא ממון מספק, ויעו"ב בב"ב דף נ ע"ב דרשב"ם כתב דספק נפשות להקל מקרא דהצילו העדה, והקשו התו' כנ"ל למה לי קרא לזה ולכא' בגמ' כאן מפורש כהרשב"ם אמנם באמת טעמא בעי, אמנם לפי מה שנתבאר קודם בעצם הדין הנ"ל יש לתיישב קצת דבאמת אין לזה שם ספק ממש דהלא דין הוא בהל' עדות לחבר ולקיים עדותם דהא גם לרבא עצמו בהכרח הוא כן וכנ"ל, רק הוא סברא לא לתלות טעות מסויימת וכנ"ל, וי"ל דזה אינו ממש בגדר ספק נפשות רק הוא דין מיוחד שנלמד מוהצילו העדה וק"ל [זהו לדעת תו' הנ"ל, ובדעת הרשב"ם הנ"ל י"ל דא"א באמת מקורו מכאן והו' ככל ספק, ומה שהקשו התו' דל"ג ממה שאין

מוציאין ממון מספק י"ל דכאן שאני שהוא מצוה על ביי"ד של ובערת הרע מקרבך והוה דיינינן ליה כספק מצוה לחומרא אע"פ שמסתעף מזה הוצאת ממון [כמו שמצינו כה"ג יעו"ב נזיר נז ע"א בתו' דבספק טומאה ברה"י מביאין קרבן ובשערי יושר ש"א פ"א הוכיח מזה היסוד הנ"ל דדנים תמיד קודם על שורש הספק כפי מה שהוא ולא איכפת לי מהתולדות ויעו"ב ביבמות צט בעניין ספק כהן לעניין כפרה באכילת תרומה ויעו"ב ש"ש מ"ש"כ ואכמ"ל] לכן בעינן לדין מיוחד של והצילו העדה וק"ל].

בגמ' 'דיהבין להו כולי טעותיהו לרבי מאיר יהבין להו מתחילת שעה ראשונה עד סוף חמש ובדין הוא דניתב להו מעיקרא טפי אלא בין ימאם לליליא לא טעו אינשי', צ"ע לדעת התו' [בדף יא ע"ב ד"ה אחד אומר] שהשעות נמדדות מעלה"ש אך שייך לומר שבין ימאם לליליא לא טעו אינשי, דהא מבואר בריש ברכות שעלות השחר אינו ניכר כלל [שלכן גוזרים באכילת נותר עד חצות שלא יאכל אחר עלה"ש ויעו"ב תו' זבחים נז ע"ב שמפורש ג"כ שעלה"ש אינו ניכר וכו"ה ברש"י מגילה כ ע"א דלכן כל אלו שמצוותם ביום אסור לכתחילה עד הנץ כי אתי למיטעי בעלות השחר ורק בנץ לא טעי] ולפ"י זהו ראייה גדולה לכא' שמנינן השעות מהנץ וצ"ע [וכמובן שלשיטה זו ל"ק כלל קו' התו' בדף יא ע"ב ד"ה אחד אומר שהוא בראשונה ושניה הוא קודם הנץ ואחר הנץ שבוה בקיאי אינשי כמבואר לקמיה ואיי"צ לחלק כתי' התו' דיש חילוק אם אומר נץ או אומר שעות דלפ"י לק"מ דשעה ראשונה הוא אחר הנץ וק"ל זהו ג"כ ראייה קצת, אבל הקו' הנ"ל היא לכא' קו' עצומה דמה שייך לומר על עלה"ש שלא טעי אינשי בו וצ"ע].

דף יג.

רד"ה מזון שתי סעודות – 'ולא שלש, דכל שלש סעודות דשבת ערבית שחרית ומנחה, וערב פסח אסור לאכול מן המנחה ולמעלה'. בפשוטו תמוה מאוד דהא אסור לאכול חמץ מדאורייתא מו' שעות ולמעלה ולא רק אסור מדרבנן משום לתיאבון, ובאמת דעת בעה"מ דלאכול חמץ מותר כיון שזהו השבתתו אבל ברש"י בדף ד מבואר שאפילו כל יראה יש ואי"כ לכא' לא ייתכן דיהיה מותר לאכול וצ"ע. וראיתו בחכמת שלמה למרן הגר"ש קלוגר זי"ע באו"ח סי' תמד דרוצה לפרש בכונת רש"י שאי משום אסור חמץ היה צריך עכ"פ להשלים עוד סעודה בבוקר בגדר של תשלומין לסעודה ג', אבל כיון דאסור לאכול מן המנחה ולמעלה איי"צ תשלומין יעו"ש, אמנם אינו מובן כ"כ למה האיסור של אכילה מן המנחה ולמעלה עדיף לעניין זה מעצם האיסור לאכול חמץ, דאם מחמת האיסור לאכול מן המנחה ולמעלה נחשב שאי"ז זמנו ואין כלל חיוב סעודה ג' בזמנה שנאמר עליה חיוב תשלומין, אי"כ נאמר סברא זו בעצמה מחמת איסור חמץ, ושוב יקשה למה לא נקט רש"י איסור חמץ שהוא איסור יותר פשוט ויותר חזק וצ"ע כוונתו, ואולי סבי"ל להגרש"ק דמה שאסור לאכול חמץ אינו "איסור לעשות סעודה" שנאמר שלכן אינו זמן סעודה רק "אין לו במה לעשות סעודה" ולכן שפיר חשיב זמן סעודה ושייך ע"ז תשלומין, משא"כ האיסור לאכול מן המנחה ולמעלה הוא איסור "לעשות סעודה" ולכן שפיר נחשב בגלל זה שאין חיוב סעודה כלל וצ"ע, גם עצם הדבר קצת מחודש ששייך תשלומין קודם הדבר דבד"כ עניין תשלומין הוא אח"כ כשלא עשה את הדבר אבל כמובן שזה אינו קו' כ"כ דבד"כ לא

משכח"ל תשלומין קודם אבל אין הכרח שיש איזה חסרון בזה וק"ל ואכתי צ"ע בכ"ז, [שו"ר בפנ"י שעמד בזה, ותירוצו ל"ז להבין שנראה דכוונתו דרש"י לא בא לומר שאסור רק לומר שהברייתא באה לומר שלא יקיים בבוקר וממילא לא יאכל ג' סעודות כי מן המנחה ולמעלה אסור, אבל אכתי לא נתיישב למה צריך רש"י לומר דאסור מן המנחה ולמעלה משום ערב פסח דמשמע דהכוונה משום האיסור דרבנן המבואר בריש ערבי פסחים כדי שיאכל לתאבון, תיפ"ל מצד איסור חמץ, ובספר פרחי כהונה כתב ליישב דבאמת כוונת רש"י מצד איסור חמץ ומן המנחה ולמעלה לאו דווקא והוא דוחק מאוד, וראיתי בצ"ח שמיישב דאי משום איסור חמץ שרי חמץ נוקשה ותרובות ולכן צ"ל רש"י הטעם מצד האיסור אכילה מן המנחה ולמעלה].

דף יד.

בגמ' אלא נהי דאין אוכל מטמא אוכל מדאו' מדרבנן מיהו מטמא, לכאו' משמע דמה שהגמ' לא ניח"ל לתרץ כן עד עכשיו, לא כי סברו שאינו מטמא אפילו מדרבנן רק חיפשו הוספת טומאה מדאורייתא, [כ"מ לכאו' מלשון נהי וכו' דמשמע שהוא פשוט כן, אמנם צ"ע בזה, שו"ר שכן משמע בדברי התו' ד"ה דאיכא שזה פשוטו הסוגיא אלא שכתבו שחר"ת צ"ל שאינו כן ומתחילה לא אסקו אדעתיהו דבר זה, אבל לשאר הפירושים משמע דאיי"צ לומר כן], ויש לפרש הטעם דיש כאן נידון אם טומאה דרבנן שם טומאה בחפצא עליה ונחשב "חפצא מופסדת" ששייך לומר שאין איסור לטמאה, חכמים [וכמבואר בנתיב"מ חו"מ סי' רלד ויעו"ב רש"י ברכות יט ע"ב רבנן אחלוה ליקרייהו במקום כבוד הבריות ושם ע"א ברש"י דכל איסור דרבנן כבוד הרב הוא], וממילא החפצא אינה חפצא מופסדת שנאמר שאין איסור לטמאה, אי"נ כל הזמן סברו דהוא דין רק על הגברא רק זה גופא הנידון אם כיון שכן ל"ח חפצא מופסדת שיהא מותר לטמאה, אוי"ד כיון שסו"ס אין לזה אפשרות שימוש אע"פ שהוא מחמת דין צדדי אבל על כלכה"ג כבר אין דין שימור דסו"ס אינו יכול להשתמש בו וק"ל [ויעו"ב עוד בתוספות בדף טו ע"ב ד"ה ונשרפת עם הטמאה - נראה לו לדמות האי דאזיל לאיבוד לז' אבל בו' אין שורפין כיון דלא אזיל לאיבוד אלא משום גזירה דרבנן, וגפ בזה צ"ל הביאור הנ"ל].

דף טו.

תוספות ד"ה חבית שנולד לה ספק טומאה 'פירש הקונטרס כגון שנכנס שם אדם טמא ולא ידעינן אי נגע אי לא נגע וקשה לריב"א אי ברה"י ספיקו טמא ואי ברה"ר ספיקו טהור, ונראה לר"י לפרש כגון שתי חביות ברה"י ונגע באחת מהן ואינו יודע באיזה מהן נגע דהשתא שתיהן תלויות דבר תורה, דלא ילפינן מסוטה דברשות היחיד ספקו טמא אלא דבר שיכול להיות אמת כעין סוטה אבל הכא דודאי אחת מהן טהורה אין לטמאות שתיהן מספק, כדתנן בפרק שני נזירים (נזיר ד' נז). ב' נזירים שאמר להם אחד ראיתי אחד מכס שנטמא מביאין קרבן טומאה וטהרה ומפרש בגמ' דהוי ספק טומאה ברה"י ואפ"ה לא אמרי' דכל אחד יביא קרבן טומאה משום דודאי לא נטמא רק אחד מהן, יל"ע למה לא נדון כל אחד לחוד ונאמר ע"ז ספק טומאה ברה"ר טהור וברה"י טמא דומיא דבאו לישאל בבת אחת שמבואר לעיל בתו' בדף י [ויעו"ב בפ"ה דטהרות שיש גם משנה כה"ג באדם אחד בשני ככרות ושם יותר דומה

לכאן], ועכ"פ צ"ב מה יגידים לדבר אחד ומה מגדיר לב' דברים וצ"ע.

דף טז.

בגמ' 'אמר ליה רב הונא בר חנינא לבריה כי עיילת לקמיה דרב פפא רמי ליה מי אמר שמואל דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש להן, קרי כאן והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, אמר רב שישא בריה דרב אידי מידי דהוה ארביעי בקדש, מתקיף לה רב אשי רביעי בקדש לא איקרי טמא האי איקרי טמא קשיא', ופירש רש"י 'קרי כאן והבשר אשר יגע כו' - ונהי דמשקין לא מטמאו אוכלין דחולין, מיהו גבי קדשים אשר יגע בכל טמא כתיב, וכיון דאמר משקין מטמאין מדאורייתא לעצמן - בשר קודש הנוגע בהן הרי נגע בטמא. והיינו אעפ"י שאינו טמא כלל יש פסול נגע בטמא אע"פ שאינו מקבל ממנו טומאה עצם זה שנגע בטמא הוא הפוסלו וכמבואר מלשון רש"י, ויש לחקור אם הביאור בזה כי כן עובר איזה טומאה רק לעניין דיני טומאה אין בזה דיני קבלת טומאה אבל בחינת הטומאה עוברת או שבאמת אין שום טומאה עוברת כלל וגז"ה הוא כיון שנגע בדבר טמא נפסל והוא שם חדש שם "נגע בדבר טמא" וצ"ע [ולפ"ר משמע שאינו כלל מצד טומאה, אמנם יעוי' בתוספות דף יד ע"א ד"ה אבל תרומה וקדשים עושין כיצא בהן 'פירש בקונטרס דנפיק מקרא דחגי אל הלחם ואל הניזיד ולר"ת דמפרש לקמן [ד' יז].] או אל הניזיד אור"י דנפקא ליה מוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא ז') אפי' באוכל, משמע שהוא כן קצת קבלת טומאה, אמנם באמת לכאן דברי תו' שם צ"ב שהרי רוצים ללמוד מזה טומאה גמורה וכאן בסוגיא מבואר שזה לא מחייב כלל שיהיה טומאה, ואולי בזה גופא נחלקו האמוראים, וצ"ע].

דף יז.

בברייתא דמשקי בי מדבחא מבואר ג"כ דם ומים, ולכאן הביאור בזה דאמנם הם גם משקי בי מטבחא אבל גם משקי בי מדבחא, ולמ"ד משקי בי מדבחא היינו רק בי מדבחא רק שאין נפק"מ לדינא בבי מטבחא, כי כל הנהו דבי מטבחא הם גם בי מדבחא, אבל עכ"פ אם שונים בי מדבחא דם ומים הם מדין בי מדבחא ולא בי מטבחא, דהחשיבות לפי"ז הוא רק לבי מדבחא וק"ל, אמנם ייתכן דיש כן נפק"מ לדינא דלמ"ד בי מטבחא הוא דווקא מים של בית המטבחים אבל במים של ניסוך המים אינם דכן, ולאידך גיסא למ"ד בי מדבחא הוא רק מים המתנסכים אבל מים המיועדים לשטיפה בבית המטבחים לא, אבל ק"ק סתימת דברי הגמ' בזה ואולי כו"ע מודו דכל אותו המין של מטבחא או מדבחא לא גזרו עליו וזה נראה יותר וצ"ע, [ונבאמת לכאן] בי מדבחא הוא עניין של קודש ומובן העניין להקל בטומאתו אבל בי מטבחא אינו קודש רק לצורך קודש ואולי אינו משום כבוד רק כדי שלא יהיה טומאה בבית המקדש, וטומאה שכיחא יותר בבית המטבחים וצ"ע].

רד"ה אבל נטמאו בחוף דטומאתן כבר ירדה בהן ומי הפקיעה, הלשון משמע דאין שייך לומר בזה דיפקע הטומאה אע"פ שהמדובר בטומאה דרבנן ואעפ"י שנתבאר לעיל דף יד דיתכן שדרבנן הוא רק דין על הגברא וא"כ צ"ב למה לא שייך שיפסק דין ניהוג הטומאה [כעין שמצינו בנדרים עט ע"ב גבי הפרת נדר שכיון שהוא רק דין על הגברא לא לנהוג

בנדר שייך שהנדר יחזור], וי"ל דסו"ס מדרבנן כן נתנו לזה דיני טומאה רק אין באמת דין בחפצא רק עלינו לשמוע לחכמים לנהוג כדבריהם אבל עכ"פ מצוותם עלינו שנהג בזה כדין טומאה ממש לכן לא שייך שאחר שנטמא יפקע הטומאה וק"ל [נאכתי צ"ע].

דף יח.

תוספות ד"ה הא בשרה טמא קתני 'ואם תאמר כיון דפרחה מהן טומאה חמורה אפי' טומאה קלה לא לטמאו, דהא אמרי' בפ' בא סימן (נדה נא.) ובפ' טבול יום (זבחים קה.) כל שסופו לטמא טומאה חמורה לא בעי הכשר שרץ וחשיב כאילו נגע בשרץ והיינו דוקא בעוד שסופו לטמא טומאה חמורה אבל כשאין ראוי כבר לטמא טומאה חמורה בעי הכשר כדאמרינן בפרק בהמה המקשה (חולין עג:) גבי בשר הפרוש שמתברר מן החי דלא מהני ליה מה שסופו לטמא טומאה חמורה כשהיה עם אביו לשויה מוכשר כיון דלאחר שפירש ממנו אין ראוי לטמא טומאה חמורה, וי"ל דשאני התם כששימש מעשה עץ שימש כדאמרינן בהעור והרוטב (שם דף קכט.) ולכן כשפירש מאביו בעי הכשר אבל מי חטאת צריך שיהו ראויין מתחלה לשתיה ונמצא טומאה חמורה שלהן אינו מעשה עץ אלא מטעם שיהיו ראויין לשתיה אדם דבע"א לא היו ראויין להזאה ולכן אף כשנפסלו לא פרחו טומאת משקין, מבואר בתו' שבמי חטאת יש תנאי שיהיו ראויים לשתיה אדם וע"כ נחשב שטומאתם תלויה בשם משקה שלהם, ויליע מנ"ל דין זה והיכן מצינו דין זה שצריך שיהיו המיים ראויים לשתיה [ואולי זה נלמד ממה שכתוב מים חיים, והמקור לזה מהמשנה במקווא' פ"א שהמים המוכים והמולחים פסולים למי חטאת, וצ"ע].

הרב אליעזר שלאס בענין אין מוקדם ומאוחר בתורה [המשך לנידון משבוע קודם]

הבאתם באספקלריא מה שכתבתי בשם הרוקח ואז לא כתבתי המראה מקום ואח"כ בס"ד מצאתי וכתבתי עוד מכתב וז"ל ב"ה מצאתי אחרי חיפוש מה שכתבתי בשם הרוקח והוא בפרשת בהעלותך פרק י' פסוק י"ד וז"ל בד"ה בא וראה 'אין מוקדם ומאוחר בתורה, למה עשה הקב"ה כן, אלא אם יאמר אדם אני יודע כל התורה יאמרו לו למה כתב שלא כסדר, אלא זה הטעם מפני הסמוכים כתיב כן כמו שנכתוב סמוכין של פרשיות כל אחד במכונו עכ"ל ומה שכתב שם מפני הסמוכים עיי' בשיח השדה ח"ג למרן הגר"ק שליט"א על הגמ' פסחים ו: מה שהק' על פי' זה עיי"ש בברכה והצלחה אליעזר סיפור

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב מאתיים שקל הצילו ממוות לחיים

מעשה נורא ששמעתי מבעל המעשה, הרב ערן אדרי שליט"א. הרב אדרי נסע לפני חודש לקברו של הבבא סאלי בנתיבות. שם פנה אליו אברך והתחנן אליו למתן צדקה. הרב אדרי ענה לו שגם הוא אברך בדיוק כמוו, וגם בכיסו אין הפרוטה מצויה, ולכן הוא יסתפק בנתינה קטנה.

האברך שב והפציר בו רבות, והרב אדרי אמר בליבו: אם הגיע עד למצב כזה מסתמא באמת אין לו, ומצבו יותר קשה ממצבי. הוא הוציא 200 ₪ מכיסו ונתן לו מכל הלב, מתוך מסירות נפש ועם כל הקושי שהיה לו לתת ובפרט סכום שכזה.

והאברך ההוא בירך אותו ש"צדקה תציל ממות" ובזכות מצוות הצדקה יזכה לחיים.

לא עובר יום אחד ואשתו של הרב אדרי מרגישה חולשה ומתמוטטת ונחבטת בראש. הקירות הזדעזעו מעוצמת הנפילה והיא איבדה את ההכרה. הרב אדרי התקשר למד"א להזמין אמבולנס בדחיפות, והם הורו לו מה לעשות עד שיגיעו כוחות הרפואה.

בפועל האמבולנס איחר ובה רק לאחר רבע שעה. כשראו את מצבה של האישה הבינו שהיא עברה זעזוע מוח, ובמצב כזה יש חשש לשטף דם מוחי, ומצבה בין חיים למוות, ואסור להזיז אותה כלל. לכן הם קיבעו אותה למיטה מיוחדת, והזמינו את מכבי האש שיבואו ויוציאו אותה מהחלון באמצעות סולם.

שמונה אנשי צוות ממכבי האש הורידו אותה מהחלון.

מאחר שלמעלה משעה היא היתה בלי הכרה, הרופאים מכינים את הבעל לגרוע מכל.

מי אמר שתשרוד, וגם אם תשרוד – לך תדע איזה נזק נגרם לה ל"ע...

הרב אדרי מעתיר בתפילה לבורא העולם, שבזכות החסד שעשה עם אותו אברך מתוך מסירות נפש יקיים בו 'צדקה תציל ממוות'.

הנס אכן קרה, לאחר תקופת החלמה יצאה אשתו מהעניין בריאה ושלימה. – צדקה תציל ממות. (הרב פנחס זרביב שליט"א, למעשה)

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינטטוק

והדליקו נרות בחצרות קדשך – סיפור לחנוכה ירושלים, כסלו תשכ"ז

הפנס האיר באור קלוש את הסמטה הקטנה, חושף לעיני המתבונן מחזה משובב נפש. שורות אלכסוניות של טיפות מבהיקות בחשכת הלילה לאורו הצהבהב של פנס הרחוב. הגשם הצליף בעוז באותו לילה, כמקבל בברכה את עשרות היהודים שנקהלו ובאו להדלקת נר חנוכה.

בית המדרש בקצה הסמטה היה צר וארוך. שלט פח מוצמד במסמרים מחלידים לקיר האבנים מעל השער המקומר, ועליו אותיות שחרחרות מתקלפות מיושן: "בית המדרש 'חצרות קדשך', בנשיאות הרב ישעיהו גרונדמן". הציבור חצה את ה"פוליש", חדר המבוא של בית הכנסת, שהואר ב'לוקס' נפט עתיק ונכנס בחפזון אל בית הכנסת עצמו, שנשטף באור לבן חזק של מנורות ניאון, לשם שינוי.

כחמש עשרות יהודים התאספו בבית הכנסת להדלקת נר חנוכה של הרב ישעיהו גרונדמן, שבעיר הכירו אותו יותר בכינוי "הרב מקאלושיץ". תלמיד חכם מופלג מן הדורות הקודמים, שזכה להתאבק בעפר רגליהם של גדולי פולין בטרם עלה לארץ ישראל. תלמידים של אדמו"רים חשובים שאמנם לא הנהיג עדת חסידים, אך מעריצים ואוהדים היו לו למכביר.

הקהל הצטופף בחצי עיגול סביב רבי ישעיהו, אדם כחוש וגבוה שזקן אפרפר דליל עוטף את פניו השחומות כמסגרת נאה. גופו היה עטוי חלוק

פרחוני פשוט בגווני כחלחל כהה ולראשו מגבעת משי רבנית.
"כולם פה" שאל רבי ישעיהו בקולו הרך, "אפשר להתחיל?"

רבי אשר אנשיל, ממקורביו של הרב מקאלושיץ, הנהג בראשו בתנועה בלתי נתפסת כמעט. רבי ישעיהו הדליק את נר השעווה, ברך את הברכות ברגש, בקול שקט ועדין, והעלה את האור בחנוכייה. השלהבות הכתומות הקטנות ריצדו באור רך שעה שהנוכחים נתנו קולם בשירת "מעוז צור ישועתי".

החנוכייה היתה סיפור בפני עצמו. לא תואר לה ולא הדר. הגב – ריקוע נחושת מיושן עם תחרית של מגדל דוד מצד ימין וקבר רחל מצד שמאל. התחנית – משטח פח פשוט ועלוב, ועליו ניצבים בשורה שמונה כוסיות זכוכית ירקרקות.

לאחר שדעכו קולות השירה נשא הרב דברי תורה מענייני דיומא. הנוכחים הצטופפו סביבו כדי לא להפסיד מילה מדבריו. כמה נערים פזיזים התקרבו מדי אל החנוכייה שהיתה מוצבת על כסא עץ מיושן מצדו השמאלי של פתח בית המדרש.

הרב העיף מבטים חרדים אל הבחורים המצטופפים. הוא המשיך לדבר בקול הבס הנמוך שלו כששיעול יבש קוטע את דבריו מדי פעם. הבחורים הצטופפו עוד יותר והתקרבו אל הכסא קירבה מאימתם.

טראח. צלצול זכוכיות מתגלגלות קטע את דברי הרב בפתאומיות. החנוכייה נפלה מן הכסא וכוסיות הזכוכית התגלגלו על הארץ. הפתילות הבוערות כבו, שתיים מן הכוסיות נשברו.

"אוי ואבוי" הרב הקשיש לפת את פניו בידי וארשת צער עמוק מנשוא עלתה עליהן למראה הכוסיות המנופצות. הוא נשך את שפתיו בכאב מר ונראה כמתאפק בשארית כוחותיו לא לפרוץ בבכי. הוא היה מזועזע בעליל. "מה עשיתם?" פנה אל הבחורים בקול בוכים, "הרסתם את החנוכייה הקדושה! ראו מה עשיתם!"

הבחורים הזדרזו להרים את החנוכייה המוטלת בעלבונה על הארץ. אספו את הכוסיות השלמות, ששה במספר. טאטאו את שברי הזכוכית, ספגו את שלוליות השמן במגבות גדולות ועשו כל שיכולו למזער את הנזק ולהשיב הכל לקדמותו.

בפניו של הרב הקשיש לא ניכר שינוי. הבעת הזעזוע והתדהמה, עם שברון לב עמוק כים, התאבנו בהן גם כאשר הכל שב לקדמותו והמנורה חזרה למקומה, חסרת שתי כוסיות.

"יש לכם מזל שהרב עבד על עצמו וידוע לשלוט בכעסו" לחשו כמה יהודים מבוגרים לבחורים הצעירים, "אלמלי כן, היה צועק עליכם צעקות כאלו שכל ירושלים היתה שומעת. אתם יודעים איזה חורבן עשיתם?"

"אני לא מבין" לחש אחד האורחים, יהודי מבוגר בעל חזות מכובדת והדרת פנים, "שתי כוסות זכוכית קטנות בצבע ירוק, אפשר להשיג כמותן בכל חנות לכלי בית. על מה הרעש?"

אוזנו של הרב לכדה את שני המשפטים האחרונים. "הרב דבורקין, אתה שואל על מה הרעש. אני אספר לך על מה הרעש. הם - הוא החווה על חמשת מניני הנוכחים – כבר מכירים את הסיפור של החנוכייה הזאת משנים קודמות. אתה עדיין לא שמעת, אבל אחרי שתשמע, תבין גם אתה מדוע אני כל כך מצטער על הכוסיות שנשברו. כוסיות זקנות הן, בנות מאה ושלשים שנה, ואין

להשיג כמותן בשום חנות של כלי בית... הסיפור התחיל לפני כשלושים ושלוש שנה, בפולין של שנת תרצ"ג..."

קאלושיץ, פולין, כסלו תרצ"ג.

השלג עטף את קאלושיץ כשמיכת פוך לבנבנה. קר היה באותה שנה, כמו בכל חורף, אולי אפילו קצת יותר. השלג כיסה את פולין כבר משלהי מרחשוון ולקראת אמצע כסלו התגבר והעצים את נוכחותו. אל בית המדרש של הרב נהרו באותה שעה עשרות רבות של יהודים, לבושים במעילים כבדים וחבושים בכובעי מצחיה קטנים. הדלקת נרות החנוכה של הרב ישראל איסר גרונדמן קנתה לה שם בכל האזור. מקרוב ומרחוק היו באים המונים לחזות בהדלקת הנרות ובעיקר לשמוע את דברי התורה החריפים שלו.

הרב גרונדמן ישיש מופלג היה. יודעי דבר טענו שחצה מכבר את קו שנת המאה שלו. הזהירים נטו להפחית עשר שנים מגילו. כך או כך, בדבר אחד שררה תמימות דעים. החנוכייה שהדליק בודאי היתה ישישה מופלגת, בת גילו לפחות, ואולי אפילו מבוגרת ממנו. הוא ירש אותה מסבו. איש לא הבין מה ייחוסה של החנוכייה, הנעדרת כל פאר והדר. הרב גרונדמן שמר עליה כעל בבת עינו, ולא הרשה לאיש לגשת אליה ולהתעסק בהטבת הנרות. מדי לילה היתה זו מלאכתו שלו. לגלגל את הפתילות, לצקת את השמן, להבהב את הנרות עובר להדלקתן, כדי שידלקו יפה. את כל זאת עשה הרב הישיש בעצמו, ואחר שרחה את ידיו היטב, ושטף את אצבעותיו משיריים שהותירו בהן ראשי הפתילות המפוחמים, היה מרשה לכל הקהל להתקרב, אבל לא יותר מדי. קולו הרועד מזקנה היה מתנשא באמירת הברכות, ואחר שענה הקהל אמן רועמת, גאתה השירה והזמרה משך שעה ארוכה. היתה זו השראת שמחה אמיתית בכל לילה של חנוכה.

לכבודו של הלילה הזה, הדלקת נר חמישי של חנוכה, הגיע קהל גדול במיוחד. אנשים בוססו בשלג העמוק, וכמה הגיעו לבית המדרש עם מגפיים מלאי בוץ, לאחר טבילה הגונה בכמה שלוליות, כשעברו בצעדים משהו חרידים דרך השוק. השמועה אמרה כי הלילה הזה, נר חמישי של חנוכה, עומד להתרחש משהו מעניין במהלך הדלקת הנרות.

"אני שמעתי שהרב מתכוון לחלק היום 'פונטשקעס' (סופגניות) חמות לכל הציבור", אמר פייבל הקבצן תוך כדי הליכה מהירה לעבר בית המדרש ועיניו ניצצו.

"אתה מדבר מהרהורי לבך, פייבל", ביטל את דבריו איצקה מורט הנוצות. "בטנך תמיד הומה מרעב, אז אתה רואה פונטשקעס רותחות מול העינים. מכמה סופגניות הציבור לא היה נכנס להתלהבות כזאת, הולך להיות משהו הרבה יותר רציני".

"ואולי תהיה היום סעודה רצינית?" זרחו פניו של פייבל, "עם עופות צלויים ותפוחי אדמה עשויים כהלכה, ולקינוח כמה לאטקעס. אח, לביבות תפוחי אדמה מטוגנות עמוק בשומן אווזים, לא יזיקו לי".

לשונו ליקקה את שפתיו המכחילות מקור. "אתה יכול להפסיק לחשוב על אוכל?" הקניט איצקה ברוח בדוחה. "אינני מבין מה יש להתלהב מעופות. אני רואה אותם כל היום, מעופרים בעפר, מזוהמים בדם השחיטה עד לקבס. שמע לי, לא מדובר בכלל על משהו גשמי אלא על משהו רוחני. תחושה שלי".

"כך אתה חושב? עוד נראה" מלמל פייבל באכזבה.

הציבור היה מתוח במקצת לקראת ההדלקה. כולם היו אחוזי סקרנות לדעת איזו הפתעה הכין להם הרב הישיש. רואי השחורות שבין הנקהלים, צפו שהרב ייפרד מהם לשלום, וייפטר מן העולם במעמד המוני של יציאת נשמה, אולם על הרב הישיש לא ניכר אפילו קצה קצהו של אות להפסקת החיים. הוא אמנם התנהל כזקן, אולם בקאלושיץ היו יהודים בני שישים וחמש שגם הם התנהלו כזקנים...

קולות השירה דעכו כאשר הרב סימן בידו. שקט מוחלט השתרר במקום. הכל הקשיבו בדריכות כאשר הרב החל נושא את דבריו.

במקום פלפול תורני, החל הרב מספר מעשיה מוכרת, סיפור צדיקים ישן נושן. אחרי שסיים הגיע המפנה הדרמטי המובטח:

"מורי ורבותי. את הסיפור הזה שמעתי גם אני לביל חמישי של חנוכה מסבי, ואחרי כן, הוריש לי סבי את החנוכייה הזאת. אני רוצה לספר לכם מה חשיבותה של החנוכייה הזו. אתם רואים כולכם, חנוכיית נחושת ופח פשוטה בתכלית, לא כסף ולא זהב. לא קישוטים ולא יהלומים, לא קנים עם צורות נדירות ולא בסיס רחב עמוס פיתוחים, רק כמה ריקועים כמעט ילדותיים. אבל יחסנית גדולה היא החנוכייה הזו. היא הגיעה לידי של סבי משד"ר חשוב שנסע מארץ ישראל לפולין לערוך מגביות לטובת אחד ה'כוללים' שפירנסו את עניי ארץ ישראל. הוא הביא אתנו מנחת-שי, חנוכייה שייצר אמן ירושלמי, סמוך ונראה למקום המקדש, וסיפר לסבא עליו השלום כי אחד מחכמי ירושלים הדליק בחנוכייה זו את הנר הראשון של חנוכה מול מקום המקדש, לפני נסיעתו של השד"ר, כדי לקדשה בקדושת ירושלים וקדושת מקום המקדש.

"קשה לתאר איזו התלהבות עוררו דבריו של המשולח הארץ ישראלי בסבי, יהודי שנולד בפולין, חי בפולין את כל חייו, אבל התפלל שלוש פעמים בכל יום את המילים 'ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים'". הוא ראה בעיני רוחו את האור הראשון שהאירה החנוכייה הזו מול בית מקדשנו החרב, ולבו היה מתמלא ערגה וגעגועים לקודש הקודשים מדי לילה של חנוכה בעת הדלקת הנר, בכל שנה מחדש. ואף אני, לאחר שהוריש לי סבי את החנוכייה, הייתי נוסק על כנפי הדמיון בכל לילה של חנוכה מחדש. אני הייתי כאן, במערב, ולבי וראשי בסוף מזרח. בארץ ישראל, הייתי עומד יחד עם הכהן הגדול בבית המקדש ומדליק את המנורה".

הרב כעע מגרוננו מהתרגשות. "אני מרגיש שכוחותי נוטשים אותי, כי לא ידע האדם את עיתו. חוששני שמא בשנה הבאה כבר לא אזכה להיות עמכם. ברצוני להוריש את החנוכייה לאחד מיוצאי חלציי".

דממת הלם השתררה בבית המדרש, ואחריה התהפך השקט לבליל רוחש של כוורת דבורים. רבי כתריאל, בנו יחידו של הרב, נפטר לפני כמה שנים על פניו של אביו והותיר אחרייו שלושה בנים ושבע בנות. שלושת הנכדים הגדולים, בחורים בשנות העשרה, עמדו בשורה הראשונה מול סבם, ולא ידעו כיצד להגיב.

ישעיהו, נכדו השני של הרב, התעשת ראשון. הוא ניגש אל סבו ואמר. "סבא, אני חושב שהחנוכייה הזאת מגיעה לי".

"וכל כך למה?" שאלו הרב בנימה למדנית. "מדוע עדיף אתה על פני אחיך הבכור שמשוך?"

הבחור הסמיק ופנה אל אחיו הבכור, "תגיד לי שמשון, אם סבא יתן לך את החנוכייה, מה תעשה בה?"

משמשון קירזל במבוכה קלה את קצה הפאה הימנית שלו ומשך בכתפיו. "מה פירוש? אעשה מה שצריך לעשות, אדליק את הנרות בחנוכה, לפי הסדר שקבע לנו השולחן ערוך."

"ואיפה תדליק את החנוכייה?"

"אתה שואל שאלות מדי קשות" גיחך שמשון, "מצד שמאל של פתח הבית".

"אתה שומע סבא" פנה ישעיהו אל הרב הישיש, "שמשון ידליק את החנוכייה בפתח הבית. אבל אני מבטיח לך סבא, אני נודר כאן נדר גדול. אם תתן לי את החנוכייה הקדושה הזאת - אחזור ואדליק בה את הנרות באותו מקום שהדליקו בה בפעם הראשונה, כלומר, מול מקום המקדש".

הסבא שפשף את אוזניו הזקנות כלא מאמין. "מה אמרת שיעי'לה, איפה תדליק?"

"אני אעלה לארץ ישראל ואקיים את הנאמר 'והדליקו נרות בחצרות קדש' אמר ישעיהו בעוז. 'שלוש שנים לכל הפחות אדליק את הנרות מול מקום המקדש. זה נדר גמור'.

עיניו של הסבא חלפו על פניהם של נכדיו האהובים. שמשון הבכור, בחור טוב ונחמד, למד ושנה לא מעט במשך השנים, אבל חסר מעוף ותעוזה. ישעיהו, הנכד השני לעומתו, עילוי מבריק שכל קאלושי'ן התגאתה בו, ובצדק. דמיונו מרקייע שחקים. האם יקיים את נדרו?

הוא הניד בראשו כמהסס, ואמר לשני נכדיו המצפים בחיל ורעדה למצוא פיו. "קשה לי להחליט על רגל אחת. אני אשן על כך לילה ואתן את התשובה מחר בבוקר".

למחרת בבוקר רעשה וגעשה חצרו של הרב מקאלושי'ן. הרב ישראל איסר גרונדמן לא המתין לבוקר. הוא נפטר באישון לילה, והותיר אחריו פתק קטן, בו כתב זמן קצר לפני שגווע במפתיע. "אני מבקש לתת את החנוכייה לנכדי ישעיהו כדי שיקיים את נדרו ויעלה לארץ ישראל, להדליק את הנרות מול מקום המקדש, כנאמר בתפילה: והדליקו נרות בחצרות קדשך".

* ישעיהו לא הצליח להתאושש מן השבר הגדול והתדהמה שאפפתו עם פטירתו הפתאומית של סבו האהוב. לא זו אף זו. למחרת היום עמדה כל העדה והתבוננה בו שעה שהדליק את הנרות בבית המדרש, במקום בו רק לפני יממה אחת הדליק סבו, כשהוא מלא עדיין חיים ושמחה.

טקס ההדלקה התנהל לאחר מאבק קשה שבין הנכד האבל לבין משמשיו של זקנו הנערץ. הללו תבעו ממנו כירוש החנוכייה, להדליק את הנרות בפומבי, באותו מקום, כמיטב המסורת, כדי לנחם במקצת את המעריצים השבורים, ואילו הוא טען שאין לו כוחות נפשיים לגשת אל ההדלקה כאילו מאום לא קרה. המאבק הוכרע לאחר שהמשמשים איימו עליו שביקשו מאחיו הבכור לעשות זאת. שמשון לא התנגד לקבל את החנוכייה, ואפילו עבור הדלקה של לילה אחד בלבד...

ישעיהו ירש את החנוכייה בנר שיש של חנוכה שנת תרצ"ג. זמן קצר אחרי כן התחתן אחיו הבכור שמשון ועקר מקאלושי'ן, ובעוד חצי שנה, גם ישעיהו התארס עם בתו של אחד מאדמו"רי פולין. החתונה עמדה להתקיים מיד לאחר חנוכה, באמצע חודש טבת תרצ"ד. למרות רצונו העז של ישעיהו, לא עמדה סוגיית העלייה לארץ ישראל על הפרק.

בחנוכה של השנה הבאה, שנת תרצ"ה, עמדה משפחתו הקטנה של ישעיהו לפני התרחבות. היה זה חודש לפני הולדת בתו הבכורה. אי אפשר היה לחשוב אפילו על הפלגה ממושכת באוניה במצב כזה. הנסיעה נחתה אם כן לשנה הבאה.

באותה שנה הדליק ישעיהו את הנרות בחנוכייה שירש מסבו. לפליאתם של חמיו וחמותו שרצו להנאותו בחנוכייה של כסף טהור ולא הבינו מה טעם מדליק חתנם בחנוכייה כה עלובה.

את הנר החמישי של חנוכה הדליק ישעיהו עם צביטת לב. הנדר שלו נשכח לגמרי. למרבה המזל היה רחוק באותה שעה מחצר הסבא ז"ל וקהל המעריצים בקאלושי'ן וישב סמוך לבית חותנו. לא היה מי שיתבונן בו בעינים מאשימות וישאל שאלות שאין עליהן מענה.

עם בוקר הקיצו בני הזוג הצעירים בהרגשה מוזרה. כאילו מישהו חילל את פרטיותם ופגש לביתם. כאשר החלו מסתובבים בבית גילו כי זה לא היה 'כאילו' אלא במציאות. גנב חדר לבית באישון לילה ורוקן ממנו את כל התכשיטים ודברי הערך שעה שישנו. רק בחנוכייה הפשוטה לא נגע... הוא לא הותיר אחריו עקבות ויצא כלעומת שבא, מן הדלת האחורית של המטבח. החוליה החלשה בבית המוגן.

עמד ישעיהו וביצר את ביתו בפני הגנבים, אבל בלבו ניקרה מועקה עמומה שלא ידע את פשרה. או שמא ידע, אבל לא רצה לפרשה בינו לבין עצמו.

מדי פעם ניסה ישעיהו להעלות את נושא העלייה לארץ ישראל לדיון על השולחן, אך הרעיה הצעירה, עקרת בית יהודיה פולניה מדורי דורות, לא הבינה מה מדרין את מנוחתו. "זו היתה משוברת נעורים, הבטחה פזיזה" טענה לעומתו, "האם חשבת דקה אחת שלמה מה אתה עומד להוציא מפיך, או שההבטחה והנדר עפו מפיך כציפורים זריזות. אז בגלל הבטחה מטופשת שזרקה מפיך ללא מחשבה כלונו צריכים לסבול?"

וכך נדחה הענין פעם נוספת.

בלילה הראשון של חנוכה תרצ"ו, מעד ישעיהו בדרכו אל החנוכייה ושבר את ידו הימנית. הכאבים החזקים לא הניחו לו ביום ובליל.

בחנוכה תרצ"ז, והוא כבר אבא לשני ילדים מלאי חן ומתיקות, מי חשב בכלל על מעשה מסובך כל כך כמו לעקור מפולין הבטוחה לפלשתינה הקטנה והמאויימת תדיר על ידי אספסוף ערבי צמא דם. למען האמת, אפילו שמשון, אחיו הבכור לא זכר עוד את הנדר של אחיו הצעיר שביגנו זכה בירושה הנכספת, בעוד הוא עצמו מדליק את נרות החנוכה שלו במנורה של כסף צרוף שקיבל מחמיו.

אבל החנוכייה הקטנה זכרה...

באותה שנה סבל ישעיהו מקלקול מעיים קשה. אין לדעת האם הפריז באכילת פונטשקעס או לא. אך הוא שכב במיטה בכל ימי החנוכה ובקושי הצליח להתרומם ממיטתו לכמה דקות כדי להדליק את הנרות.

"האם אינך רואה שהחנוכייה תובעת את עלבונה" שאל חזור ושאל את רעייתו. "וכי מקרה הוא שמדי שנה בחנוכה אני ניזוק בנזק כלשהו?"

פטרה אותו בחיוך קליל ועולז ולחשה משהו לא ברור. אך למען האמת, גם ללבה שלה חדר החשש שמה הוא צודק ואכן אסור לשחק בנדרים. בעלה נדר את נדרו החגיגי באוזני עדים רבים. אין זה דבר של מה בכך. היא הבטיחה לעצמה להקדיש לכך זמן למחשבה אחרי החנוכה, אולם מרוץ החיים וגידול הילדים תבעו את כל זמנה, והיא לא הצליחה לחשוב על הענין יותר מדקה אחת.

אתא ובא חנוכה של שנת תרצ"ח...

*

באותה שנה נסע חמיו של ישעיהו לארצות הברית לכמה חודשים. בהעדרו מילא חתנו-כבנו את מקומו וניהל את החצר ביד רמה. בחג החנוכה הדליק את הנרות מול מאות החסידים של חמיו וחש בטוח וחזק יותר מאי פעם.

ארבעה לילות הדליק את הנרות ללא כל תקלה. בלילה הבא הגיעה עת פירעון...

באותו יום אחר הצהרים, שעה שהמשמשים הכינו את החנוכייה להדלקה, נשבר בקבוק השמן ותכולתו נשפכה על הרצפה. השלולית נוגבה ברובה, אבל שיירים נכבדים נותרו על הרצפה. מלאכת הניקיון לא היתה הצד החזק של הגבאים.

רבי ישעיהו צעד לעבר החנוכייה בעוז והסידור בידו. בראשו התערבלו קושיים ותירושים לקראת הפלפול החריף שהתכוון לשאת מיד אחר ההדלקה. הוא צעד הישר אל תוך שרידי שלולית השמן במגפיו בעלי הסוליות החלקלקות.

לפתע איבד את שיווי משקלו. ניסה להיתפס במשהו שימנע את ההשתטחות, אך זה היה מאוחר מדי. הוא החליק בחוזקה ופניו פונות אל הרצפה המטונפת.

המכה שספג לא היתה נוראה כל כך, נסבלת איכשהו. אך כאשר הזדקף וקם על רגליו נראה כמו ליצן בקרקס. כל פניו היו מרוחים בתערובת של פיה ושמן ובזף. אפו החבול נטף טיפות דם הישר אל תוך התערובת הססגונית והוסיף את הגוון האדמדם לתמונה הכללית.

הוא לא הבין מדוע המוני החסידים עומדים ובוכים. מה הם עושים 'טרסאק' גדול ממכה קטנה. כעבור רגע הבין.

הם לא בכו.

הם התפלשו בצחוק סוער.

הוא לא היה הרבי המכובד שחייבים בכבודו, ואפילו אם קרה לו משהו מבודח, איש לא יעז לצחוק. הוא היה רק ה'איידים' של הרבי.

והחסידים חשו בני חורין לצחוק מעט על חשבונו. תחושת ההשפלה והבזיון היו קשים לאין שיעור. הצחוק גווע בן שניה כאשר נשא עינים רושפות להבות לעבר הציבור המתפקע בצחוק מתגלגל. אך העלבון הצורב רדף אחריו כמה חודשים.

באותו לילה גמלה בלבו החלטה: עולים לארץ ישראל.

גם הרעיה הבינה שהפעם בהחלט רמזו להם מהשמים רמז ברור: "עדרת נדר - עליך לקיימו".

עולים לארץ ישראל, אמרה לו בלב שלם.

הם סידרו דרכונים. החותן הצליח להשיג להם אישורי עליה לארץ ישראל (סרטיפיקטים) מטעם ממשלת המנדט הבריטי.

בחודש תמוז של שנת תרצ"ח עמדו רגליהם של בני משפחת גרונדמן על אדמת ארץ ישראל.

*

"נסענו הישר לירושלים ושכרנו דירה קטנה בשכונת בתי מחסה בעיר העתיקה. בדירה שחלונויה פונים אל מקום המקדש. המשיך הרב ישעיהו גרונדמן את סיפורו באוזניהם של קהל המאזינים בבית מדרשו בליל חנוכה של שנת תשכ"ו. "בחנוכה של שנת תרצ"ט הדלקתי את הנרות על אדן החלון מול מקום המקדש וחשתי רגשי התרוממות נעלים. קיימתי את הנדר 'והדליקו נרות בחצרות קדשך'. אך כמה ימים לאחר החנוכה - כאשר נערים ערבים רגמו אותנו סמוך לבית באבנים גדולות, החלטנו כי העיר העתיקה של

ירושלים היא מקום סכנה, וברחנו לעבר העיר שמחוץ לחומות.

עד היום הזה טרם קיימתי את הנדר בשלמותו" נאנח הרב ישעיהו גרונדמן. "נדרתי להדליק את הנרות בחנוכייה מול מקום המקדש שלוש שנים לכל הפחות, ובינתיים קיימתי רק שליש מנדר. כעת נשברו להן שתיים מן הכוסיות העתיקות, עליהן הצליחו זקניי ואני לשמור מכל משמר במשך מאה ושלשים שנה. מה יהיה? מתי אקיים את נדרי? ואתה" פנה אל האורח המקשן, "כבר מבין על מה הרעשי!"

השאלה ריחפה בחלל האויר ונותרה ללא מענה משך שנתיים. ירושלים היתה עיר חצויה שבלבה חומה עד למלחמה בחודש אייר תשכ"ז.

בחנוכה תשכ"ח, הצטופפה משפחת גרונדמן, יחד עם קהל האוהדים והמעריצים הגדול של הרב הישיש, בדירה קטנה בירושלים העתיקה. היתה זו דירה של יהודים שנגזלה מידיהם באייר תש"ח עת נפלה ירושלים העתיקה בידי חיילי הלגיון הירדני, והוחזקה בידי דיירים ערביים. כעת עברה נקיון וטיפול שנועדו למחות כל זכר של תשע עשרה שנות גזל ישמעאלי.

עיניו של הרב גרונדמן הישיש נטפו דמעות כשני מעיינות שעה שברך את שלוש הברכות בלילה הראשון של חנוכה בשנה ההיא, ובשנה שלאחריה, תשכ"ט, אבל ידו היתה יציבה כאלון. הוא זכה לקיים את נדרו!...

*

מה הופך אדם רגיל לאדם מיוחד?

התשובה מורכבת מאד ומתפרסת על פני תחומים רבים, אבל כאשר אדם יוצא מתוך עולמו הפנימי ומתבונן על סביבותיו, מאבחן מצוקה של אחרים ובמקום לומר 'שלוש עלי נפשי' הוא מתגייס לעזור להם בכל שטח אפשרי. זהו דבר שהופך אדם סטנדרטי לאדם לא רגיל.

כזה היה רבי שלמה אליאך, איש חסד מופלא בירושלים של פעם. אדם פרטי שלא היה חייב לעשות יותר מאחרים אבל כשראה מה קורה סביבו, לא היה מסוגל להישאר אדיש.

ירושלים של מעלה, ירושלים של לפני למעלה ממאה שנים, היא עיר אחרת לחלוטין מכפי שאנחנו מכירים אותה כיום. חוץ מהתפאורה החיצונית של המבנים המונומנטאליים, חומות האבן העתיקות, והסמטאות המקומרות לא נותר בה הרבה מפעם, בעיקר מחיי העוני המחפיר. היום בעידן השפע קשה לנו לתאר בדמיון את העניות המזעזעת של אז, כאשר קצה של לחם ישן טובל בשמן זית נחשב למעדן, ואם זכית לתבל את הפרוסה בשן שום היה זה כבר מעדן מלכים.

"בית התבשיל והכנסת אורחים אליאך" הכריז השלט הצנוע בשכונת שערי פינה בירושלים. (גבולות שכונת מאה שערים)

המוני רעבים מצאו שם מדי יום ארוחת צהרים חמה ומשביעה, הם באו מכל העדות והחוגים, לאו דווקא חרדים. ר' שלמה אליאך לא בדק בציציות וכולם התקבלו במאור פנים. עולים חדשים סתם מבקרים ועולי רגל עניים שבאו לירושלים בימי החגים וגם... אסירים בחופשה שאיש לא רצה להכניסם לביתו מחשש שמא יחזרו לטורם, ויחליטו לבדוק דווקא אצלו האם לא החלידו כישוריהם המקצועיים.

אבל עוד הרבה קודם, עוד לפני שפתח את בית התבשיל שלו התרוצץ ר' שלמה יוסף אליאך בירושלים העתיקה, וראשו המה כגלגל. הוא ראה מחזות קשים של חולים מוזנחים מחוסר תנאים

היגייניים ושאל את הרופאים כיצד ניתן להקל על סבלם. כמה מבכירי הרופאים בבית החולים "ביקור חולים" אמרו לו כי אילו היה להם קרח, היה אפשר למנוע הידרדרות מצבם של חולים, בעיקר מנותחים. ר' שלמה הריץ מכתבים לאירופה הכניס את גדולי השתדלנים לתמונה, וזעק את זעקתה של ירושלים הנאנקת בעוניה. לאחר כמה שבועות הגיעה מפרס ליפו מכונת הקרח הראשונה, וכל העיר רעשה וגעשה: מכונה מייצרת קרח בירושלים! וזה היה עוד לפני מלחמת העולם הראשונה.

מלחמת העולם שפרצה בשלהי שנת תרע"ד הביאה את ירושלים לשיאים חדשים ובלתי נתפסים של עוני, מחלות, רעב ותמותה. הצבא התורכי גייס את בני הישיבות חסרי הניסיון הצבאי ושלחם ללא רחמים הישר אל החזית מול הצבא הבריטי המצויד בתותחים קטלניים. ירושלים ידעה אז אחת משעותיה הקשות ביותר. טובי בניה הפכו לבשר תותחים והרבה מאלו שנשלחו לחזית לא שבו משם בחיים, או חזרו קטועי גפיים ונכים לכל החיים.

ר' שלמה אליאך ניצל את כל הקשרים שלו עם אנשים בעלי יכולת והשפעה על ראשי השלטון התורכי, ויחד עם גדולי רבני ואדמו"רי העיר הצליח לפעול לפטור רבנים ומשרתים בקודש מחובות השרות בצבא התורכי, דבר שהביאה להקלה משמעותית, כאשר בני הישיבות ברובם הצטיידו בתעודת "רב" שהקנתה לנושאה פטור גורף מן הגיוס...

אבל הוא לא הסתפק בכך, מאות משפחות שראשיהן-מפרנסיהן גויסו לצבא נותרו מאחור ורעבו ללחם, עברון הקים את הארגון "אנשי חיל" שדאג לכלכל את בני המשפחות עד שהאבא יחזור (אם וכאשר...)

ר' שלמה היה אדם בעל מעוף, וככזה יסד את "ועד המים" לחלוקה צודקת של מים לתושבים; (את המים אגב, הביא ברכבות מ'הכפר ביתר' הסמוך לירושלים...) יסד כמה "בתי-תה" שחילקו תה חם ומתוק חינם ובצידו כעך טרי; ומבוקר ועד ליל עסק בהשגת מצרכי יסוד כקמח ופחמים וחלוקתם עד פתח הבית. מאוחר יותר, כאשר בגין התארכות המלחמה העמיק הרעב בירושלים ורבים מתו מיתת רעב וכפן, השיג בדרכים עלומות שאיש לא ידע, אוכל ותבשילים לנצרכים במחירים מוזלים ובעיקר בחינם.

כך התקרב ר' שלמה אל גולת הכותרת ויעוד חייו: האכלת רעבים.

*

עם תום המלחמה ליקקה העיר את פצעיה, העוני והמחסור זעקו מכל פינה, ומחזה של ילד נפוח-כפן המהלך ברחוב ועיניו בולשות אחרי כל ערימת אשפה, שמא ימצא בתוכה חתיכת לחם ראויה למאכל, וטרם ימצא את פת הלחם הנכספת, צונח ללא רוח חיים - לא היה נדיר. באותם ימים גמלה החלטה בלבו לפתוח "בית תבשיל" כדי שמחזות מעין אלו לא יישנו.

מהיכן השיג את האמצעים הפיננסיים, איש לא ידע. אך בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, נפתח בעיר העתיקה "בית התבשיל עליאך" (כך בתחילה, מאוחר יותר הפך השם ל'אליאך'), ומדי יום היו משתרכים בפתחו תורים ארוכים של יהודים רעבים שזכו במנת אוכל חמה. מי במחיר מוזל ומי ללא תמורה, בהתאם למצבו הכספי. כאשר הסתיימה המלחמה, והרעב היכה בעיר בכל תוקפו, המשיך להאכיל את בני העיר עוד למעלה מעשרים שנה, עד ליום מותו.

הוא הימים ההם משתקף במודעה נוגעת ללב שתלתה ברחובותיה של ירושלים:

"הנהלת בית התבשיל והכנסת אורחים, מודיעה בזה לכל אלה המהגרים והתושבים המקומיים, בעלי רגש, אשר אינם רוצים לאכול חינם, וגם אין ידם משגת לשלם מחיר גבוה בבתי האוכל, כי ישיגו בעד סכום מצער של חמישים גרו"מ (גרוש מצרי) את כל ארוחות של שבעת ימי הפסח ליום ולילה מאכל שבת ויו"ט עצהיו"ט (על הצד היותר טוב), ומצות מנישעויוץ לימי החג. על החתום: שלמה עליאך."

50 גרוש מצרי לארוחות עבור שבעת ימי החג היו פחות מהשתתפות סמלית, אבל רבי שלמה היה זקוק גם למעט הזה כדי שיצליח לשרוד, ומאידך, מנע מאורחיו בצורה חכמה את תחושת הבושה של אכילת לחם חסד.

*

רבי שלמה אליאך נולד כשלמה גלויברמן בשנת תר"ך לשושלת של חסידי קרלין, אביו רבי אברהם אשר, צאצא לאחיו של רבי אהרן הגדול מקרלין, היה חסיד קרלין ליהט שהוריש לבנו את הלהט החסידי. תפילתו של ר' שלמה בבית מדרשם של חסידי קרלין היתה מלווה בשאגות מעומקא דליבא, כדרכם של חסידי קרלין ובעת שהיה אומר את "נשמת" הגיע להתלהבות כזאת עד שהתנועע והתכופף וזקנו הגיע כמעט עד הרצפה.

הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי זצ"ל היה טוען כי התואר "אבי האסירים והמצורעים" שדבק בו - שיך למעשה לרבי שלמה אליאך, שעוד הרבה שנים לפני לקח תחת חסותו את הטיפול באסירים, אותם ביקר בבתי הסוהר ודאג להם כאשר איש מלבדו לא חשב עליהם, ובמצורעים בהם טיפל פעמים רבות בלי לחשוש לסכנת הידבקות. בימי מלחמת העולם הראשונה נחץ לעזרתם של יהודי ירושלים בכל התחומים, וכאשר לא הצליח "מעל השולחן", במגעיו מול השלטון התורכי, עסק גם בהברחת בני ישיבות מהעיר וסייע להם להתחמק מן השרות בצבא העות'מאני. יום אחד הלשיץ עליו אחד התושבים באוזני המושל והלה הוציא נגדו צו מעצר. הוא נעצר והועבר לכלא עכו, שם המתין למשפטו.

ר' שלמה הכיר את החוקים התורכיים האכזריים וידע כי גזר דינו עלול להיות מוות בתליה. הוא לא חיכה עד שעניבת החנק תיכרך לצווארו. באחד הימים ניצל את חוסר ערנותו של השומר וברח מהכלא כשהוא נמלט רגלית עד ליפו. כאן פגש ערבי וקנה ממנו את הדרכון שלו. לערבי קראו לא פחות מ"אליהו" (אליג'ה) ובדרכון נכתב באותיות אנגליות

ELIAGEH, וכך - טוענת גרסה עקשנית - הפך שם המשפחה גלויברמן ל'אליאך'...

רבי שלמה אליאך נפטר בתמוז שנת תש"א ובית התבשיל שלו חדל מתפקודו לאחר פטירתו. אולם שמו מהווה עד היום סמל של איש חסד שהיה מוכן לעשות הכל למען סבלם של אחרים.

*

ואם רבי שלמה אליאך האכיל רעבים בימי מלחמת העולם הראשונה. בא ממשיד דרכו איש החסד המופלא רבי יוסף אייכלר שהאכיל את רעבי ירושלים בימי מלחמת תש"ח.

בשלושה כתרים התעטר ר' יוסל אייכלר: משמשו המסור של האדמו"ר מוהר"א מבעלזא; מקיס ישיבת המתמידים; ואיש החסד הבלתי נלאה, ואנו נספר כאן על פן החסד שלו שהיה מעבר לתפיסת אנוש.

השכונות העתיקות של ירושלים החדשה - מאה שערים, בתי אונגריין והשכונות הצמודות אליהם

ידעו את רגעייהם הקשים ביותר בימי המלחמה, שכן הן ממוקמות בקרבת מקום לעיר העתיקה ולהרים שהשתקפו מול השכונות ועליהם התמקמו צלפי הלגיון הערבי.

בעלי אמצעים, או מי שהיו להם קרובי משפחה בשכונות המרוחקות יותר או אפילו בתל אביב, נמלטו מבתיהם כל עוד נשמתם בס. חסרי המזל האומללים והנדכאים, נותרו בשכונה חשופים לפגזים ולאימת המוות.

בשכונות עתיקות ועניות אלו לא היו מקלטים, והתושבים התחבאו מאימת הפגזים בקומות ראשונות בין שקי החול, חלקם נכנסו למרתפים ומחסנים עתיקים חסרי פתחי אוורור. כל יציאה היתה כרוכה בסכנת נפשות. היו ימים שהפגזים המטירו בקצב הגשם, כשהם מתפוצצים בקול ריסוק מזעזע, ולאחר מכן נשמעו קולות אריחי הרעפים הצונחים מטה, על אבני המרצפות...

ברחובות ריחף ריח הפחד והמוות, מי שנאלץ לצאת מן המקלט עשה זאת בריצה מהירה. אף אחד לא התעכב ברחוב ללא סיבה, איש לא ידע היכן יתפוצצו הפגזים ולהיכן מכוונים הצלפים את קני תותחיהם.

המקלטים היו על פי רוב חדרים קטנים שהכילו נפשות רבות בצפיפות איומה. אולם לא היתה ברירה, הערבים הפגזו ללא רחם וללא הפסקה, לא היה מקום בטוח, כל הדרכים בחזקת סכנה.

משפחות שהתגוררו ברחובות מרוחקים יותר ניסו – לאחר מספר ימי סבל במקלטים לעלות לביתם, אך פגז או שניים שנחתו בקרבת מקום, הניסו אותם עד מהרה בחזרה אל המקלטים.

הבעיה הקשה היתה בעיית המזון. הגוף תובע את שלו גם תחת מטר פגזים, וליושבי המקלטים לא היה מה לאכול. גם הבתים היו ריקים ממזון, אולם אף אחד לא העז לצאת מהמקלט אל הרחוב לתור אחר מזון. אנשים העדיפו לגווע ברעב במקלטים המוגנים יחסית ולא להסתכן בסכנת חיים מיידית ביציאה אל הרחובות המופגזים.

וכך כרסם הרעב בבני המעיים. לחם לא היה בנמצא, ואם כבר השיגו מוצרים שונים כמו קטניות או קמח, לא היתה אפשרות לבשלם. באותם ימים הבישול היה בעיקר על גבי פרימוס שהובער בנפט. מאז החל המצור על ירושלים אזל הנפט בעיר. התושבים החלו לבשל באמצעות גזרי עצים וסמרטוטים.

פתרון זה היה טוב בזמני הרגיעה, בשכונות המופגזות ביצוע הרעיון הזה גבל בפיקוח נפש, כדי להשיג את המזון ולאסוף את חמרי הבעירה היו צריכים לשוטט בשטחים הפתוחים שהיו חשופים כל רגע לנחיתת פגזים.

אז התגלה הבחור יוסף אייכלר ברוב תושייתו ובכוחות הנפש הכבירים בהם ניחן. ליד המקווה השכונתי הוקם מחסה משקי חול, לידו העמיד רבי יוסף כיריים מאולתרות עשיות לבנים ועליהם הוצב סיר גדול. היה זה דוד ענק שהשתמשו בו רק בערב פסח להגעלת כלים, ועתה הוא הפך למקור חיים להחיות עם רב.

בתחילה נמצאו עבור הבישול מעט עצים ממחסני המקווה שבהם חיממו את מי המקווה. לאחר מכן השתמשו בעצים שנפלו בהפגזות, רבי יוסף ושותפו רבי יצחק גייגר (שכונה 'רבי יצחק הפרטיזן' או רבי יצחק נדווערנער) נשאו את הגזעים. הם ביקעו אותם במשך שעות לשבבים והכינו אותם לשימוש.

אך מניין ישיגו מזון? יוסל חשב ומצא פתרון! מספר חודשים קודם לכן הוקם בקרבת מקום מפעל לייצור פתיתי פסטה ואטריות. רבי יוסף ומסייעיו נכנסו אל המפעל, נטלו שקים עמוסים בפתיתים, נשאום על כתפיהם והביאום אל הדוד הגדול בפתח המקווה. ר' יוסל בישל את הפתיתים, את המנות הניחו בדליים ובסירים מכל הבא ליד, וכך חילקו מאות מנות חמות ומשביעות כל יום למשפחות הספונות במקלטים.

אנשים רבים שנאלצו לצאת מהמקלט להביא טרף לבני ביתם, שילמו על כך בחייהם. רבים מהרוגי המלחמה היו אלו שהיו מוכרחים לצאת מהמקלט. ר' יוסל בפעילותו הבלתי נלאית, עזר לרבים להינצל ממוות וודאי שארבו להם ברחובות. המזון הגיע למקלטים וחסד למאות יהודים את הצורך לצאת מהמקלט, חיים רבים ניתן לזקוף לזכותו.

בימים שההפגזות היו תכופות, חדרו האנשים במקלטים לחייו של ר' יוסל המתהלך בחוף ואינו יודע פחד מהו. כאשר שב והופיע עם אוצרות המזון בידיו, שמחו בשלל המזון שהביא, ושמחו עוד יותר לראות שהוא בריא ושלם. ניסים גלויים ליוו אותו בדרכו, ולמען האמת גם הוא לא היה לגמרי רגוע, ותכופות שמעוהו ממלמל בעת לכתו ברחוב, חשוף לסכנה, "בזכות הרבי הקדוש מבעלזא", אותו שימש כידוע במסירות נפש, ועל כוחו של הרבי הצדיק נשען כאשר נכנס למגרש הביתי של מלאך המוות.

היו ימים והיו ימים. היו ימים רגועים יותר בהם ההפגזות לא היו צפופות, אז היתה לו אפשרות לרוץ בין קירות הבתים ולחלק מנות חמות, אך היו ימים שההפגזות לא פסקו לרגע. רבי יוסף נדד בימים הללו לשכונות רחוקות, נכנס למאפיות שהיו סגורות עקב ההפגזות, כמו המאפיה בתל ארזה, ומאפיות נוספות, לקח שקי לחם מכל הבא ליד וחילק בין המקלטים.

באזור שכונת בתי ורשא עמדה מאפיית הויזמאן בה היו שקי קמח ולחם, גם משם "סחב" ר' יוסל שקים בימי ההפגזה הקשים, לספק מזון לנצורי המקלטים.

יצחק נדווערנער סחב אף הוא על גבו החסון את שקי הלחם ממאפיית הויזמאן, ובלי להירתע הלך יחד עם רבי יוסף לספק את המזון מציל הנפשות אל מרתפי הבתים בבתי אונגרין.

היתה חנות באזור מחנה יהודה שבעליה הכיר את יוסל והעריץ אותו, בדרך כלל הוא שמר את המוצרים וגבה עליהם מחירים מופרזים, מחירי מלחמה. אך ליוסל אייכלר נתן כל מה שביקש.

יוסל אייכלר היה המלאך המושיע של ירושלים, אומרים זקני ירושלים עד היום. הוא פעל ועשה מעשים של חסד, בערה בו נקודה פנימית של אהבת ה'. הוא הציל מאות יהודים ממות, יהודים שכבו במקלטים וגוועו מרעב, ויוסל הציל אותם בחירוף נפש מחרפת מוות.

"בוקר סגרירי אחד", מספר אחד מזקני העיר, "התעוררנו מרובנו באחד המרתפים שאינם ראויים אפילו למרבץ חתולים. גרונו ניחר מרוב אבק והזנחה ששררו במרתף, אולם היתה סכנה לצאת אפילו לרגע אחד, ההרגשה הגופנית והנפשית היתה נוראה. והנה מופיע בפתח רבי יוסף יחד עם שותף נוסף, והם גוררים עמהם סיר ענק מלא בקפה מהביל וחם, עבור כל יושבי המקלט היה זה רגע של התאוששות ולחלוש שפתיים, חשנו שהוא פשוט החזיר לנו את החיים".

ממקלט למקלט מתרוצץ רבי יוסף ועמו במלאכת הקודש שייעו בידו יבדלח"ט אחיו ר' מנשה אייכלר (אביו של הה"כ הרב ישראל אייכלר) ור' יצחק גייגר-נדבורנר שהיה כאמור גברתן בעל כח והוא אשר סחב יחד עם רבי יוסף את השקים העמוסים מהחנויות והמאפיות ולאחר מכן את הסירים הכבדים לעבר המקלטים.

אנשים נשים וטף גוועו במקלטים משוועים למזון כלשהו, והנה מופיעים רבי יוסף ושותפיו עם סיר מרק ענק, מחיה נפשות.

והנה אחד ממעשיו ההרואיים: הרחובות היו ריקים מאדם, ורק הדי ההתפוצצויות ממלאים את האוויר, והכול היו ספונים במרתפיהם. הרעב החל לכרסם בקרב יושבי המקלטים, רבי יוסף החליט שהוא חייב לעשות מעשה.

מצפון מזרח לשכונת בתי אונגרין השתרע המגרש הרחב שנקרא ה'אונגרישע פעלד', (המגרש ההונגרי, מול מתחם ישיבת מיר) מעבר לו היתה בנויה שורת חנויות כמו מרכז מסחרי קטן, ובה היו מספר חנויות מזון. (כיום אלו החנויות המוכרות שליד ישיבת מיר) בחנויות היו שקי מזון, קמח וקטניות מסוגים שונים. הבעיה היתה שהמגרש היה חשוף, וכל העת נחתו שם פגזים, מי שעבר שם נגלה לעיני אנשי הלגיון שישבו בעמדותיהם בבתים הסמוכים – באזור מנדלבוים. הם היו דרוכים וכאשר דמות מהלכת, ירו מיד, וכיון שהיו צלפים - הירייה היתה קטלנית בדרך כלל.

בתוך שורת החנויות אשר מעבר למגרש החשוף היתה חנות בשם "הספקה לבני הישיבות", שהיתה שייכת לשני יהודים יקרים מתושבי העיר. לתושבי השכונה נודע מפי הבעלים, שיש בחנות שקי קמח ואורז, פחי שמן, פחי שימורים, ומוצרים נוספים שיכולים להשביע את רעבונם ולהרגיע את בטנם ההומה.

ר' יוסל החליט שאין ברירה, במקום שאין אנשים החליט הוא לצאת במסירות נפש ולהציל את האנשים מרעב. כדי לא להיחשף לעיני הצלפים זחל צמוד לקרקע כנחש. לבו הלם בחזקה והוא חפץ להגיע במהירות אל העבר השני, אך אסור היה להרים את הגוף במילימטר מהקרקע.

וכך זחל ר' יוסל ושותפו אל החנות בחשכת הלילה, בלילות נטולי אור ירח, במסירות נפש על פני השדה החשוף. ר' יוסל ושותפיו יצאו לחיילה בתחילת הלילה בחסות החשיכה, וכששבו עם 'מרכולתם' כבר היה קרוב לעלות השחר.

תוך כדי הסתכנות חיפש פירצה שיוכל להיכנס בעדה אל החנות, באחד החנויות נמצא חלון גבוה שיוסל מיהר לטפס דרכו והנה הוא בפנים, אולם לא היתה זו החנות שהכילה את מצרכי המזון. שכן הכניסה אל חנות המזון היתה רק מכיוון הצד החשוף לעמדות הלגינורים, בין החנות אליה הצליח לחדור מאחור לבין החנות המבוקשת הפרידו מספר חנויות.

רבי יוסף חש שבזמן כזה כאשר חיי נפשות תלויים מנגד, לא קירות יעכבוהו ממשיתמו. בעזרת כלים מאולתרים פרץ חור בקיר החנות, דרכו זחל אל החנות הסמוכה, ומשם במאמצים מחודשים פרץ פירצה נוספת אל החנות הבאה, כשבכל אותה עת הוא ניצב במרחק קטן מעמדות הלגינורים הממטירים אש וגופרית על השכונה.

והנה סוף סוף הוא הגיע אל חנות המזון בה מצא את מבוקשו: שקים של גרגרי שעועית ("בעבלאך")

וקטניות שיוכלו להשיע לזמן מה את יושבי המקלט... ומי יוכל לתאר את שמחתם של יושבי המקלטים כאשר חזר ר' יוסל עם השעועות והקטניות.

אלפים ישוב בתוך המקלטים, אחד קם ועשה מעשה, והציל נפשות.

פסגת חייו של רבי יוס'ל אייכלר היתה כידוע הקמת "ישיבת המתמידים". הגאון הצדיק רבי יהודה'לע הורביץ מדז'יקוב זצ"ל, היה תמיד אחוז התפעלות ממעשיו הנשגבים של ר' יוסף בהקמת ישיבת המתמידים ומסירות נפשו המופלאה.

הגאון החסיד רבי אליעזר דוד פרידמן שליט"א תלמידו ונאמן ביתו של הגאון זצ"ל מספר, "כידוע רבי יהודה'לע היה בעל רגש עצום לכלל ישראל ונאמנות לתורה ולהקב"ה, בכל מקום ששמע שיש עליה ברוחניות אפילו במקום מרוחק בחו"ל שש ושמה.

לפעמים היה עולה לישיבת המתמידים שנפתחה באותה שעה והיתה הצלה עצומה לאותו הדור, היה עולה אל היכל בית המדרש ומתבונן בילדים והבחורים שמילאו אותו ולמדו בשקידה ובעונג. עיניו מלאו דמעות עד שלא היה מסוגל לשים מעצור לעצמו והיה מתפרץ בבכי סוער. כל הכאב על מצב היהדות בדורנו התפרק בבכי זה. איזה אושר ואיזו הצלה, אמר, ילדים רכים אלו, שעד להקמת הישיבה רבים מבני גילם פרקו עול והתדרדרו, והנה הם לומדים תורה ופניהם זורחות בקדושה ובטהרה.

רבי יהודה'לע זיע"א לא הסתפק בזאת, כל דבר הוא חקר לעומקו. על שום דבר לא התבונן בשטחיות, יש כאן סוד, איך זוהי יהודי לכוז זכות.

והיתה לו גם תשובה, הוא בירר וידע על פעולותיו של ר' יוסל בזמן המלחמה. ורבי יהודה'לע אמר זאת למקורביו:

"ברור לי בלי ספק, שבזכות המסירות נפש של רבי יוסל להציל יהודים ולהאכיל אנשים נשים וטף בהפקרת נפשו, רק בשל כך היתה לו הזכות להעמיד דבר גדול כזה. כח המסירות נפש של רבי יוסל היא שעמדה לה לישיבת המתמידים."

בהמשך חייו נעשה רבי יוסף סוחר ספרים מצליח אולם תמיד חילק את כל רווחיו לצדקה. הוא חילק לנצרכים סכומים עצומים. בסדר גודל של גבירים בלונדון ובניו יורק, אף על פי שרווחיו לא הגיעו לאחוז קטן מרווחיהם. אלפי דולרים תחב בשקט לחיקם של יהודים שנקלעו למצבים קשים. יהודי שעמד לחתן ילדים, ולא ידע כלל מאין ישיג כסף לכל צרכי החתונה, קיבל פתאום לידי חבילת שטרות בסך אלפי דולרים, ועיניו אורו.

ר' יוסף לא היו שעות קבלה, תמיד ניתן היה למצוא אותו בחנות-מרתף הספרים שלו, או כשהוא מתהלך ברחובה הראשי של גאולה. פניו היו מאירות וקורנות דרך קבע. ניצוץ של הומור פיקחי מרצד בעיניו, וכל אחד חש בנוח לתנות בפניו את צרותיו, והוא נכנס לעובי הקורה, ונרתם בכל מאודו לפתרון הבעיה.

בחייו האישיים הסתפק ר' יוסף במינימום, גם בשנים שבהן התפרנס ברווח וחילק סכומים גדולים לצדקה, את עצמו הוא פשוט לא ראה. כל מקרה מצער דיבר אל לבו, והוא לא יכול היה לעמוד מנגד. מכל רווחיו והצלחתו המסחרית הגדולה לא נותר בידו מאומה, לאחר פטירתו לא הותר אחרי אף לא קבא דמוריקא. את הכל גזו - כמונבז המלך בשעונו - לעולם הבא.

* סביבות בית החולים "אסותא" בתל אביב.

כמה יהודים מסתובבים הנה ושוב ואינם יודעים את נפשם. זה עתה אשפזו כאן קרוב משפחה. ברוך ה' עבר הכל כשורה, והחולה בידיים טובות, אבל בינתיים פרשה השבת את כנפיה גם על תל אביב, והם אינם יודעים אנה הם באים. אפילו נרות שבת לא הספיקו להדליק. זרה ומוזרה להם העיר תל אביב הרחוקה מבני ברק עירם מרחק הליכה בסך הכל, ולמרות זאת חשים הם בה כמי שבאו הנה מכוכב אחר.

ברחוב ליד בית החולים מתנהלת התנועה כרגיל, לדאבונו הלב. האם יש כאן מישהו שזוכר כי שבת היום? ככה זה כשלא מכירים את תל אביב... אבל פתאום מגיח משום מקום שהוא יהודי חביב, עיניו ברוקות וחיוך נצחי על פניו המאירות.

"א גוט שבת!" קורא הוא לעומתם ומסלק בהבל פה אחד את אוירת הדיכאון אפופת החולין שאליה נקלעו.

"יש לכם היכן לאכול סעודת שבת?" הוא שואל כביכול.

מבלי שיחכה לשמוע את התשובה, הוא מודיע להם "אתם האורחים שלי לכל השבת" ומסלק אבן כבדה שרבעה על לבם של בני המשפחה.

במורד המדרגות מספיק הוא להגניב מבט אל נרות השבת הדולקים פה ושם, אותם נרות שהוא עצמו וזוגתו חילקו לפני זמן קצר. הוא 'אוסף' עוד משפחה בני ברקית נבוכה שהגיעה הנה "כמעט בצפצוף" ומוליכם אחר כבוד לביתו.

אין לו ארמון, אף לא טירה מרווחת, בסך הכל שני חדרים, ארבע מיטות ומטבח מכילה דירתו הצנועה של ר' יעקב מילגרום, אבל הדבר אינו מפריע לאיש. כשיש מקום בלב... ובלבו של המארח לא חסר מקום.

כעת ניגש הוא לעריכת קידוש וסעודת שבת מלאת התלהבות. כשלעצמו - מקפיד לשבת עם "גארטעל" מהודק לחליפתו, אבל אם מבחין הוא כי האורחים נמנים על אלו הפושטים חליפתם בשעת הסעודה - אף הוא עושה כמוהם. "שלא ירגישו שלא בנוח".

נגמרה סעודה השבת שהיתה עמוסה ומתובלת בדברי תורה ואמרות חסידות "ווערטער" עסייסי ובמאכלים ערבים בשפע, והאורחים המותשים שחו היום נסיעה לבית חולים על כל הכרוך בה, מוזמנים לישון בבית מילגרום. כל משפחה בחדר אחר.

"והיכן תישנו אתם?" מתפלאים האורחים. "יש לנו שכנים בבנין" עונים ר' יענקו מילגרום וזוגתו, "כאשר דירתנו מלאה אנו ישנים בביתם..."

האורחים העייפים צונחים למיטותיהם ובני הזוג מילגרום הולכים ל...מטבח. הוא מתיישב אצל השולחן העמוס בספרים ושוקע בלימודיו, והיא יושבת על כסא סמוך ומתנממת. כאשר קמים האורחים בבוקר, רואים הם כי בעלי הבית כבר הספיקו לשוב מבית השכנים...

(ורק פעם אחת נכנס אחד האורחים למטבח באמצע ליל שבת והיה לא כל כך נעים...)

יענקו קראו לו לאיש מאיר הפנים, שחליפתו קצרה אבל אישיותו, התלהבותו וחסידותו לימדו פרק בהלכות חסידות ועבודת ה' הרבה הרבה בעלי קפוטות ארוכות... העיניים נוצצות בשעה שנזכרים באחת מדמויותיה האחרונות של תל אביב של מעלה, תל אביב הישנה שאיננה עוד, הרה"ח רבי יעקב מילגרום זצ"ל שהכל מכנים אותו בשם החיבה שדבק בו עוד ברומניה: "יענקו". והוא בענותו ובפשוטותו 'מתחבר' לשם הזה ללא כל בעיה. החסיד הזה, היה יליד יאס במולדובה, ואחרי נדודים

ומגורים בבוקרסט, פאריס וחיפה, הגיע לתל אביב והתגורר בה קרוב לחמישים שנה, ואת זכרו שומרים רבים בלבם בהערצה.

כל הווייתו היתה חטיבה אחת של חסידות, שמחה, חסד ומאור פנים, אמונת חכמים וכל מיני מתיקות שהיה בהם ביהודים של פעם. כסמל מובהק של יהודי תל-אביב, לא הסגירה חיצוניותו שמץ מני פנימיותו הבעורת. אבל את המאור שבו לא הצליח לכלוא. פניו האירו והסביר לכל יציר נוצר, כקטן כגדול.

כל כולו אמר נתינה ושפע. משבא והשתקע בעיר הגדולה נשא את עיניו כה וכה והנה מציאה לפניו: בית חולים "אסותא" שכן לו. עקב שבוע ושבועיים והבין מיד את מצוקתם של בני משפחות חרדיות שאשפזו כאן את יקיריהם בעוד להם אין לאן לפנות.

מיד פתח את שערי ביתו לכל. הבית בקומה העליונה שברח' ורמייז 12 בתל אביב הפך לבית מלון אורחים במלוא מובן המילה. בעלי הבית אינם מרגישים שום זכויות יתר בבית... מלבד אחריותם למלא את המקרר בכל מיני מטעמים וחובתם להחליף מצעים - יש שוויון זכויות מוחלט ביניהם ובין האורחים. אנשים שנקלעים לאזור ומבקשים מקום ללון או לאכול, כבר יודעים את הכתובת. בפרט משמש ביתם כאכסניה לכל באי ומלווי החולים בביה"ח "אסותא" שברחוב המקביל, ז'בוטינסקי.

במשך שנים הגיעו ל"אסותא" המוני חולים ובני משפחותיהם מאלו המדקדים בקלה כבחמורה. יהודים שאינם מכירים את תל אביב ואת שיחה ואת שיגה שנקלעו לכאן על כרחם ואין להם מושיע, היו עומדים ומביטים לכל עבר כשהם נבוכים וממצמצים בעיניהם, פונים כה וכה ומאין יבוא עזרים?! באותם ימים עוד לא קמו אגודות וארגונים ולא הופקו פרוספקטים ורק שלט קטן במחלקת היולדות של בית החולים סיפר כי בבית משפחת מילגרום, בבניין שמאחורי בית החולים אפשר להתאכסן חיים אין כסף.

ואנשים באו, לא הפסיקו לבוא. בעיקר בשבתות אבל גם בימי השבוע. היו לנים ואוכלים שם ללא הגבלת זמן. בני משפחה מסוימת שנאלצה לשהות ממושכות בסמיכות לבית החולים התאכסנו בביתו של ר' יענקו במשך כמה חדשים. הללו ישנו בחדרים ופרשו מזרונים במרפסת והרגישו באמת ובתמים כבביתם שלהם.

ר' יענקו לא היה "מכניס אורחים" כלל ועיקר! הוא רק היה מראה את הבית, פותח את הדלת, אחר כך הוא והם שווים. רק כשחסרו מיטות הרי הוא פחות מהם... הוא אינו מכבד את אורחיו במאכל ומשתה. וכי בעל הבית הוא כאן? פשוט ממלא את המקרר עד לעייפה ומסביר לאורחים כי "כיון שאין לנו כח לעמוד ולשרת, הרי המקרר לפניכם, עשו בו כטוב בעיניכם!" למשפחת מילגרום נותר רק לשוב ולמלאות את החסר...

מכף רגל ועד ראש היה כולו התמסרות ונתינה. וכל כמה שהיתה פזרנותו לצדקה רחבה תדיר בימות החול, הרי שבשבת היתה פזרנותו עולה למעלה למעלה. ופזרנותו השבתית עטרה לראש פזרנותו של יום יום.

השבתות של יענקו! כבר משעה מוקדמת לפני שבת אץ רץ לחפש את אורחיו בין כתלי בית החולים. אם צדה עיניו מישהו שאין מקומו כאן - מיד שלף אותו ומוליכו אל ביתו אחר כבוד. לא

סיבוב אחד ולא שניים היה עורך בימי שישי. כמה וכמה פעמים ירד היהודי החלוש והחולני הזה את כל קומות הבית שבו הוא גר ומטפס את קומות בית החולים. לעיתים, עד חמש ושש פעמים. וגם לפני התפילה הלוהטת שלו בשבת בבוקר ולעיתים גם אחריה, וקורה גם שאחרי הסעודה. אולי הגיע מישהו? ביום שישי היו מגיעים יהודים חרדים רבים ל"אסותא" כיון שבשאר בתי חולים לא היו מנתחים בערבי שבתות, רק ב"אסותא" שהוא בית חולים פרטי. אבל היו מקרים שהביאו אנשים לבית חולים גם בשעה 11 של ליל שבת. והיכן יישארו בני המשפחה? ברחוב! ואם באו בעיצומו של יום השבת, נגזר עליהם להיות זרוקים ברחוב! ולכן יצא יענקו גם ביום השבת ולא השאיר יהודי חרדי אחד ללא מזון וגג לראשו.

קרה לעתים נדירות שלא הגיעו יהודים חרדים ל"אסותא" ולא היו אורחים לשבת, אבל אלה הם מקרים נדירים ביותר. בדרך כלל יש אורחים מכל גווני הקשת.

הוא היה מקושר לחסידות וואסלוי וקבע את מקום תפילתו ועבודתו בבית המדרש של האדמו"ר רבי יעקב יוסף שלמה ז"ע מוואסלוי, אליו היה מקורב מאד.

זכה לארח בביתו גם את גדולי הדור:

כשהאדמו"ר מויז'ניץ "אמרי חיים" ז"ע מתאשפז ב"אסותא" ממושכות התאכסנו בביתו כ"ק מרן הרבי מויז'ניץ זצ"ל בעל הישועות משה וגם גיסו הרה"צ רבי משה ארנסטר שליט"א ולהבחל"ח הרה"צ רבי נפתלי חיים אדלר זצ"ל עם בני ביתם. כך גם כשמאושפזים ב"אסותא" ה"אהלי יעקב" מהוסיאטין או ה"אביר יעקב" מסדיגורה ז"ע ובני משפחותיהם מתאכסנים בביתו.

אבל לא רק למלאכים נפתח פתח האהל, גם למי שנדמו לערביים... גם אם הוא זוגותו היו רואים מישהו בלי כיפה שלא חוזר הביתה כי "אנ'לא נוסע בשבת" מיד מוזמן גם הוא אל הבית. גם אם מראהו אינו מעודד במיוחד את הרצון להכניסו אל הבית פנימה...

היו בתל אביב לאורך השנים סוגי חסד אופייניים לה בלבד. ענף הגמ"חים הכספיים היה מפותח מאד, בנק פאג"י למשל, נוסד מתחילתו כגמ"ח.

היו יהודים 'בעלי קעסל' (מיחס) שבשבתות לפנות בוקר היו עולים אצלם לשתות תה מהביל...

עולם החסד של תל אביב כלל את כל אלו שאכסנו בביתם פליטים אחרי השואה, לעיתים לתקופות ממושכות. בין גדולי העוסקים עם החולים בבתי חולים היה ר' משה אונגר ז"ל ממתפללי ביהכ"ס "חוג חתם סופר" שברח' אחד העם.

אבל אין ספק, ר' יענקו מילגרום היה מהבולטים שבאישי החסד התל-אביביים, ועד היום נזכר שמו בחיבה ובגעגועים.

התודה והברכה למשפחת שטינברגר (לבית אייכלר) ולמכון "תל אביב של מעלה" ולמנהלו הנכבד הרב יעקב שלמה לוי הי"ץ על הסיוע הנדיב.

*

(הרב חנוך חיים וינשטוק: סיפורים אלו מהווים כרקע משלים לסיפור בהמשכים "מתוך הפיכה" לתאר את העוני הירושלמי שאפף את ירושלים כמו את העוני הכללי ששרר בארץ כאורח רצוי, סיפורים אלו באו עקב בקשות במייל שחסר לדור הצעיר את ההבנה באיזו עניות התמודדה ירושלים בשנים ההם בו עוסק הסיפור, התודה והברכה לאחי היקר באדם, הסופר המהולל בשערים הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א שתרם בעין טובה שלושה סיפורים, הסיפורים יבואו במשולב עם המשך